REI
RUSTICAE
LIBRI

HERESBACH

1573

MEDICAL SOCIETY
OF LONDON

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

ACCESSION NUMBER

PRESS MARK

1) HERESBACH, C.

~~2) CAMERARIUS,~~ J

65435 /A

REI
RVSTICAE
LIBRI QVATVOR,
VNIVERSAM RVSTICAM
DISCIPLINAM COMPLECTENTES,
vnâ cum appendice oraculorum
ruſticorum, Coronidis vi-
ce adiecta.

ACCESSIT HVIC POSTREMÆ EDITIONI
à pluribus mendis repurgatæ, operum ruſticorum per-
ſingulos mēſes digeſtio, & vocum ſententiarum-
que tam Græcarum, quàm Latinarum
explicatio perſpicua.

ITEM,

*DE VENATIONE, AVCVPIO ATQVE PISCA-
tione compendium, in vſum Heroum patrumque fami-
liâs ruri degentium concinnatum.*

Auctore D D. Conrado Heresbachio Iuriſconſulto, Illu-
ſtriſsimi Ducis Iuliacenſis, Cliuenſis, Mon-
tenſis, &c. Conſiliario.

LONDON · MEDICAL SOCIETY OF



COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud Viduam Ioannis Birckmanni.
ANNO M. D. LXXIII.
Cum gratia & priuilegio Cæſar. Maieſtatis.

II

CONRADVS HERESBACHIVS LECTORI S. D.

SVperioribus annis cùm in controuerſijs finium regundorũ Conſiliarij Geldrienſes & Cliuenſes ad Moſæ ripam conueniſſent, & propter locorum inſpectionem, iuriumque vtriuſque ditionis collationem congreſſus diſceptatioq; in pluſculos dies prorogaretur, tandem autem diuina gratia aſpirante, diſsidijs compoſitis, limitibusque ritè diſtinctis vtrique alteris valedicturi vnà prãderemus, ſepoſitis curis publicis de priuatis honeſtisq; ſtudijs liberius conferri cœptum, ac fortè de frugib. quibus veſceremur, mẽtione facta, cũ in mentionem agriculturæ longius prouecti eſſemus, Cancellarius Geldrienſis Hadrianus Marius vir eruditus, & rei ruſticę ſtudioſus, cùm me quoq; ei ſtudio

 deditum

deditum intelligeret, hortari cœpit me, qui ruri plurimum commorarer, remq; Ruſticam exercerem, de huius diſciplinę exercitio aliquid commẽtarer, ſcriptoq; proderem huius regionis vſibus accommodatum. Nam quæ veteres, Heſiodus in Bœotia, Cato, Varro, Columella in Campania & Italia tradiderunt, noſtro neque cælo, neque ſolo per omnia congruere. At ego etſi hanc prouinciã multis de cauſis recuſare cœpi, illo tamẽ pertinacius impellente, tandem de agro frumẽtario, deq; paſtoritia & ornithotrophijs (quarum rerum qualemcumq; experientiam me vſu quotidiano comparaſſe putabam) commentaturum me ſtipulatus, ea lege, vt ille viciſsim hortenſium diſciplinam, in qua eum exercitatũ eſſe ipſius hortus gnauiter eleganterq; cultus declarat, explicandam ſuſciperet. Amãt alterna Camenæ. Quod cùm ille promiſiſſet ſe ſuſcepturum, moxq; poſt paucos menſes non deſtitit interpellare atque vrgere, vt promiſſa prę̃starẽ. Quid facerem? Ego vt fidem meam liberarem,
qua-

quæ de agro frumentario & paſtionib⁹ ruſticis eram commentatus, iuxta promiſsi legem tanquam meum ſymbolum perſoluens, ad eum miſi, addita etiam qualicunq; delineatione hortenſis culturæ, quò eundem ad ſuum quoq; promiſſum præſtandum prouocarem. Nam etiamſi ego eius partes vtcunque delineaſſem, nō tamen id factum, vt illum obligatione eximerem, ſed vt explicatius de hortenſibus diſſerendi occaſionem pręberem. Siquidem ingenuè fateor, in ea diſciplina me non ſatis inſtructum, ſolũ quantum è veterum recentiorumq; ſcriptis, ac noſtratibus hortulanis, eq; obiter inſpecta harum regionũ cultura hortenſium percipere potui, ſcripto ſum cõplexus. Ac verò plantarum nomenclaturas ad amphibologias vitãdas viſum fuit plurib. linguis explicare, quò magis propriè & ſignificantius quæque diſtinguerentur, idq; Dioſcoridis aliorumq; quorundam exemplo. Ad hæc ne quid in rei ruſticæ Philoſophia deſideraretur, adieci de pecorum auiumque cohortalium

cura ruſticis familiari, addito quoque corollarij vice de venandi, piſcationis atque accipitrarij exercitij compẽdio, quo Heroes & patresfamilias excuſsis publicis curis ruri ſe oblectare atq; exercere ſolent. Porrò cùm Hadrianum Cancellarium, cui has meas de Re Ruſtica farragines concrediderã, fata eripuiſſent, neq; dum mihi ſuum de hortẽſibus ſcriptum vti ſtipulatus mutuo communicaſſet, ego meas hasce Rhapſodias cũ eo ſepelire ſtatueram: verùm quia iam liber per illum in manus plurium peruenit, eruditi aliquot atque heroes, quib⁹ ille cõmunicauit, me ſubinde extimulare non ceſſarunt, vt has meas lucubratiũculas in publicum proferri paterer. Iam verò cùm Rei Ruſticæ ſtudiũ ſic habeat, vt minimè ſit inuidioſum, ſed candidum, gaudẽs ſua exercitia proferre, omnibusq́; eſſe cõmunia, adde quòd nec reprehenſionem formidet, quinetiam lubens errorem ſi admoneatur agnoſcit atque corrigit, ἀγαθὴ γὰρ παρίφασίς ἐστιν ἑταίρου, vt inquit ille. Hoc nimirum

mirum ruſtico more fretus hæc mea de Re Ruſtica exercitia communico ami-corum obſequio, malens reprehenſio-nem errati, quã denegati officij crimen ſubire. Et quanquam de Re Ruſtica & reliquis hiſce exercitijs extant & veterũ & recentiorũ pleraq; ſcripta, licet non pari dignitate ab vtriſq; ,ſed ſparſim & confusè, & prout ſuis quibuſque regio nibus moribusq́; conuenire videbantur tradita; ego vt priuatę meæ memoriæ conſulerem, quæ ad vniuerſam Rem Ruſticam pertinere videbantur, in paucos libros contraxi, noſtriſq́; quantum licuit accommodaui vſibus, adhibitisq́; noſtratiũ obſeruationib. adiectis quoque quibuſdam quæ recentior ætas culturæ vſu & diligentia animaduertit, veterib. incognita, qualia ſunt inter fruges, tritici fagini, ſporię, turcici frumẽti, & inter paſtiones ruſticas, Indicarũ auium educatio, & pleraq; alia. Non diffiteor interim me in hiſce commentarijs plurima ex aliorũ cùm veterum, tum recẽtiorum ſcriptis mutuatũ eſſe,

idque vt teſtatum facerem, ex profeſſo authores ipſos, ſi non ſemper, quòd tædium vitarem, certè plurimũ nominatim citans, quibus me adiutũ profiteor, exemplo videlicet veterum Columellæ, Plinij, Athenæi, Aeliani, Palladij, Conſtantini, Ruellij, ac plurium aliorũ, quibus non datur vitio veterum auctorum placita ſecretis diſperſa monumentis, induſtria ſua colligere, atque etiam ad verbum ſuis inferere ſcriptis. Proinde ſi quis ob id me criminari velit, is cogitet eodem iure doctiſsimos quoſque repetundarum poſtulari poſſe, quòd aliena vſurpauerint, eaque in ſuum vſum quaſi in coloniam tranſtulerint. Siquidem Plato ab Aegyptijs, & alij ab alijs mutuati multa, Virgilius ex Homero in Aeneida nõ pauca tranſtulit, Heſiodi quædam in Georgica, nõnulla è Theocrito in Bucolica tranſcripſiſſe conſtat, ſed ea dexteritate, vt ipſos authores viciſſe credatur. Nam vt non eſt cuiuſlibet è manibus Herculis clauã extorquere, ita non eſt cuiuſuis aliena in ſuũ vſum ſcitè conuertere,

uertere. Si à Plinio repetantur quæ ex Ariſtotele, Theophraſto, quæ è Catone, Varrone, Columella, & innumeris alijs, qui interciderunt, mutuatus, certè implumem cuculum diceres. Politianus criminatur Gellium tanquam furem aliorum ſcriptorum, cùm ipſe deprehendatur hac in re furaciſsimus. Nam præter hoc, quod de Miſcellaneis ei obijcit Merula, in alijs quoque publicatis ſuo nomine ſcriptis animaduertere licet. Oratio in Homerum habita prope tota è Plutarchi libello tranſlata, in Paniſtemone aliorum nõ intellecta congeſsiſſe à naſutiorib. inſimulatur. Celiũ optimorum authorum fucum conuiciãtur quidam. nec deſunt qui eodem crimine traducunt Macrobium, cùm tamen illos omnes de bonis literis bene meritos fateri cogamur. Hæc ideo præfari placuit, ne quis fortè alienis me plumis veſtitum interpretetur malignius, cùm candidè profitear, me plurimas aliorum ſententias de Re Ruſtica congeſsiſſe, noſtriſq; quantum licuit, vſibus accommodaſſe.

Quæ ſi cui vſui eſſe poterunt, ſine inuidia fruatur: ſin minus, deſinat labores candido animo ſuſceptos calumniari. Vale. E Larinſulano Kalend. Auguſti.

ARGV-

ARGVMENTVM QVATVOR LIBRORVM DE Re Ruſtica.

ETſi Rem Ruſticã vniuerſam duobus maximè complecti Varro tradit, nos tamen eandem quadrifariam diſtinximus, ſingula ſcilicet membra ſuppartientes. Aut enim circa agrorum culturam verſatur, atq; hic duplex ſtudium. Nam ſi ager exercetur ſeminarius γεωργικὴ, *ſin autem circa hortenſia verſatur* φυτευτικὴ *vocatur, aut circa rem pecuariam &* βουκωλικὴ, *aut circa villaticas aues &* ὀρνιθιακὴ *dici poterit.*

Priori igitur libro, q̃ Georgicus dicitur. Agriculturæ initia laudesq; tribuuntur, villæ poſitio, eiuſq; partes, de patrefamiliàs de villico, de familia, inſtrumento ruſtico, de fundo deligẽdo, de cœli terræq; ratione habenda, de terræ ad ſegetes ſerendas cultura, ſerendarumq; frugum diſcrimine, de ſatorum cura, de meſſe. de horreis atque granarijs, de pratis agriſq; paſcuis de fœno præparando. Poſtremò diligentiæ Ruſticæ exemplum. quid denique in agro, et quid in eo mercando, obſeruandum.

Secundo nempe Phyteutico propter affinitatem

tem

tem frugum cum plantis, plantarum ſerendarum diſciplina traditur. Inibi de hortis, eorumqúe vetuſto & honeſto vſu, de ſepimentis ac ſepe viua, de ſerendis herbis & oleribus, de frugiferis arboribus, de vite, de pomarijs, & quo pacto frugiferæ arbores vel ſerendæ, vel plantandæ, de ſylueſtribus arboribus & ſeminario conſtituendo, de ſyluis tam cæduis, quàm glandiferis, de materia ac ſaliceto.

Tertio, hoc eſt, Bucolico, paſtoritiæ vitæ origo vetuſtas, & laudes, eiusq; cum agricolis ſocietas: hic de animantibus villaticis, de pecoribus, iumentis, veterinis, deq; eorum nutricatu, paſtura, fœtura, ſanitateq; tuenda, de paſtoribus, canibus, œcuris & pecorarijs, deq; felibus traditur.

Quarto, quem Ornithotrophium appellamus, de cohortalibus auibus ac reliquis villaticis paſtionibus, de aquaticis piſcibusq; alendis, de piſcinarum cura, et ichthiotrophijs ac piſcationibus. Inde apum & mellis cura. Item epitome legum Ruſticarum. Poſtremo de viuarijs ferarũ, de venatione, hoc eſt, cynogetices, halieutices, & accipitrariæ cõpendium coronidis vice adiectum, tanq̃ ruri agentium dominorum exercitium.

Authorum præcipuorum, quorum teſtimonijs & præceptis potiſsimum vſi, nè quem ſua laude fraudemus, Plinium imitati, catalogum aſcribi placuit. Et ſunt præter ſacra Biblia & Eccleſiaſticos

ſticos ſcriptores, quorum teſtimonijs aliquoties vtimur, è prophanis Homerus, Heſiodus, Theocritus, Leges 12. Tabularum, Solon, Xenophon, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, Iſocrates, Plutarchus, Aelianus, Diodorus Siculus, Herodotus, Thucydides, Polybius, Cato, Varro, Virgilius, Ouidius, Horatius, Martialis, Columella, Celſus, Hippocrates, Galenus, Aegeneta, Dioſcorides, Nicander, Ariſtophanes, & commentarium in eundem. Alexander Aphrodiſeus, Macer, Palladius, Vitruuius; Dio, Vegetius, Iulius Firmicus, Plinius vterq;, Athenæus, Iulius Pollux, Lucianus, Oppianus, Conſtātinus, & qui illius collecta neis inſerti, Caſsianus, Fericius, Didymus, Florētinus, Anatolius, Sotion Quintilij, Democritus, Appuleius, Heliodorus, Iurecōſulti, Platina, Alexander Neapolitanus, Petrus de Creſcentibus Veterinaria, Budæus, Ruellius, Fuccius, Maſſarius in Plin. Matthiolus in Dioſco. Hieronymus Cardanus, Grapaldus, Prædium ruſticū, Italica & Gallica de hortenſibus, Agricolæ & hortulani noſtrates.

HORATIVS VITAE RV-
STICAE AMOENITATEM
deſcribens.

Ponendæq́ domo quærenda eſt area primum:
Nouiſtíne locum potiorem rure beato?
Eſt vbi plus tepeant hyemes? vbi gratior aura
Leniat & rabiem canis & momenta leonis,
Quum ſemel accepit ſolem furibundus acutum?
Eſt vbi diuellat ſomnos minus inuida cura?
Deterius Libycis olet, aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quàm quæ ꝑ pronū trepidat cū murmure riuū?
Nempe inter varias nutritur ſylua columnas.
Laudaturq́ domus, longos quæ proſpicit agros:

LIBER I. DE RE RVSTICA.

AVTHORE

D. CONRADO HERESBACHIO IVRISCONSVLTO; IL-*ſtrißimi Principis Cliuenſis, Iuliacē-ſis, Montenſis, &c. Conſiliario.*

CONO. RIGO. METELLA. HERMES.

CONO. Ecquid hinnientes terramq́ue pulſantes audio equos? Age Herme viſe, ſi qui aduentent? HERMES. Ni me fallit eminus proſpicientem viſus, Rigo eſt ὁ ἀρχιγραμματεὺς. METELLA. Vix dum biduum domi es, & iam rurſus in aulam accerſeris fortè aliquò ablegandus. CONO. Meliora omina re, fortaſſe officij & cõmunis amicitię cauſa nos inuiſit. RIGO. Heus tu Cono. Hiccine te ruſticantem dulciq́ue otio indulgẽtem offendam? Næ tu beatus es, qui procul

 ab om-

ab omni moleſtiarum aulicarum ſtrepitu ſecurus in altiſsima viuis tranquillitate, armiſque, vt ille dicit, ad poſtem religatis, tam amœno lates abditus agro, nos interim ſinens aulicis publicisque curis & occupationibus ἄγεσαι καὶ φέρεσαι. CONO. Fateor quidem me hac parte beatum ſuſcepiſſe propoſitum, ſi dij interim terreni patiantur me hac frui beatitate, qui occupationes ambitioſas fori aulicarumque rerum ablegarim in profundum mare. Sed tu ne rude donatum antiquo me includere circo contendes? RIGO. Nequaquam, etiamſi cuperem aliquando te non vſque adeò aulam refugere, teque à conſortio publicorum negotiorum ſubſtrahere. Noſti nos non nobis noſtroque otio natos, ſed patriæ quoque & Reipublicæ atque vocationi? extremum eſt malorum, patriæ res deſerentem prodere malis hominibus, & tecum ipſum extra telorum iactū gaudere certamina Reipublicæ reliquiſſe. Etſi Cato Roma non indigebat, certè ipſa Roma & amici Catone indiguêre, vt inquit ille. CONO. Rectè quidem quamdiu ætas & vires ferunt, vocationi ſeruiendum, at eſt quædam, vt ipſe fateri cogeris,
Lucullus. cauſaria miſsio. Laudatur Lucullus quòd dum vegeto eſſet corpore, Reipublicę ſeruiret,

uiret, & poſt honeſtos domi militięque labores ad quietem literariumque otium redierit. Et Scipio quòd adiecta Carthagini Numidia quieuerit potius, quàm ſicut Marius poſt præclaras victorias & cuſtodiendos honores modum ſtatuere non potuiſſet, atque inſatiabili gloriæ imperijque ambitione cum iuuenibus ſenex contendere, ac denique ſe in turpiſsimas miſerias conijcere maluerit. Ciceronem certè poſt depulſam Catilinæ coniurationem, priuatim conſeneſcere præſtitiſſet, quàm ciuilibus factionibus ambitiosè immiſcendo capitis diſcrimen accerſere. Sunt enim finita quadam modeſtia ciuiles ambitiones moderandæ, præſertim hoc tempore, cùm inuidijs, odijs, adulationibus, detrectationibus, atque adeò pleonecticis ambitioſisque conſilijs aulæ paſsim ſint obnoxiæ, & probitati & ſimplicitati Chriſtianæ locus non vbique concedatur. Hæc ſunt quæ Socratem & Platonem à Republica deterruerunt, & me quidem iam grandæuum ætatis valetudinisque excuſatione fretum in hoc meo ruſculo ablegatis aulicis negotijs detinent. RIGO. Sed nec ſeni Reipub. adminiſtratio fugienda, Noſti ἐργα νέων βυλαὶ γερόντων, Atque has maximè ſeruari Reſpublicas vbi ſenum conſilia, iuuenũ lanceæ vigent. Neſtor propter con-

Scipio.

Cicero.

Neſtor.

conſilia in Troiano bello celebratur, dum Peleus & Laertes οἰκουροῦντες contemnũtur. CONO. Titillat alios gloria, alios emolumenta, largitiones recoctos detinent aulicos, etiam alterum pedem in ſepulchro habentes. Nos ſi hac vitæ ratione contenti, & veræ vitæ vacare liberet.

Nec nos atria, nec domos potentum,
Nec lites tetricas forumq́ triſte
Noſcemus, nec imagines ſuperbas.
Hæc eſſent loca ſemper, hi labores.
Nunc viuit ſibi neuter heu bonoſq́ue
Soles effugere atque abire ſentit.
Qui nobis pereunt & imputantur
Quiſque viuere dum ſciat, moratur.

Vt Poeta eleganti notauit epigrammate. Iam verò inſani hominis eſſet, & ſtulti ſponte ſe ſine vllo fructu periculis obijcere, qui poſsit priuatus piè & ſecurè in agro procul negotijs, vt priſca gens mortalium viuere. RIGO. Rectè quidem, Nam Poeta hunc beatum canit, cui hoc contingere poteſt. At interim ſolus es, cum pecudibus, ruſticis, arboribus tibi habenda conſuetudo homini in hanc vſque ætatem cum grauiſsimis & principib. viris viuere conſueto.

Socrates. Socrates nõ ab arboribus pecudib. ſed in vrbibus diſcendã ſapientiã cõtendit. CO-

NO.

NO. De Socratis iudicio etſi equidem non pugnabo, certè ex illius & Iſchomachi apud Xenophontem diſputatione conſtat eundem minimè rem Ruſticam improbaſſe. Ac verò, quod ad ſolitudinẽ attinet, hic mihi idem ferè accidit, quod apud Ciceronem Scipio dixiſſe fertur, ſe nunquam minus ſolum, quàm cùm ſolus eſſet, nam tum mihi cum maximis grauiſsimiſque ac ſapientiſsimis colloquium eſt, ſiquidem aut ſacris Prophetarum Apoſtolorumq́ue oraculis totus incumbo, quæ veram ſapiẽtiam tradunt, per quam reges regnant, & domini dominantur, ad de quibus animæ, quod maxime curæ eſſe debet, paſcuntur, & quę ad æternam illam aulam viam commonſtrant, Aut, ſi libet, cum principibus huius mundi, atque cum ſummis monarchis cõſuetudo eſt, de Reip. arduis reb. deq; adminiſtratione confero toto orbe geſta lectitans, perq́ue omnes nationes peregrinor, aut denique Rei Ruſticæ ſcriptores excutiens, in animantium, plantarum mirabili Dei opificio animum exerceo, creatoremq́ue in creaturis agnoſco. Atque præter hos mutos confabulatores, ſapientes me quoque inuiſunt amici, Nobiles, Decuriones, Præfecti, Optimates & docti, atque adeo Princeps ipſe me inui-

Solitudinis vſus.

ſere non grauatur, ita vt vix dies prætereat, quo non aduentent qui inuiſant & ſalutét, alij animi cauſſa, alij neceſsitudinis, alij negotiorum ergò. Nam & amicis & vicinis neque conſilia, neque operam denegare ſoleo: eaque occaſione nonnunquam Iuriſconſulti & prudentes mundi ſunt excutiendi, ſed gratuitò & ἀμυσὶ. Et vos me non negligitis ex aula proceſſus iudiciariorũ excutiendos mittentes. Vndè fit, vt ruri longè pluribus & ſuauiorib. liberioribusque colloquijs fruar, quã vos vel in aulis vel in vrbibus quantumuis frequẽtibus. RIGO. Age igitur dic amabo, quibus occupationibus totum tranſigis diem tempusq́; diſponis otioſum? neque enim dubito, quin ſingulari induſtria vſus, tempus quàm optimè & frugaliter diſpenſes. CONO. Exponam candidè, ſi nõ pigeat auſcultare nihil diſsimulaturus. Et principio eiuſdem Poetæ alioqui parum pudici in hoc tamen grauiter & appoſitè locuti verbis & ſententia vtar.

Patrisfamilias in Re Ruſtica temporis diſpẽſatio.

Luce Deum oro, famulos poſt arua reuiſo,
Partibus atque meis iuſtos indico labores,
Inde lego, Phœbumq́, cio, Muſamq́, laceſſo.

Inter primos enim ferè ſurgo, maximè æſtate cum ſuauiſsimas & ſaluberrimas horas ſomno-

ſomnolentia pdimus τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ οἰκονομίαν καὶ φιλοσοφίαν χρήσιμον, inquit Ariſtoteles. Hyeme ſi pigeat & ſi quando aſperitas aeris aut valetudo impediat, procuratori committo quem ſi dum habeo & diligentem, ſic à me inſtitutum, vt vicarius ſit meæ diligentiæ: præterea ancillam Eurycliam tamiam rei domeſticæ vxoris quaſi ſuffraganeam & promam condam. Hos iubemus interim noſtras partes tueri: Sin autem & cœlum & temporis habitus patiatur ἐργοδιώκτην ipſe agro. Et quanquam Villicum habeam Rei Ruſticæ magiſtrum, tamen memor dicti illius Perſæ & Libyci: Optimum fimum eſſe agri lætificandi plantam Domini. Et oculum Domini maximè equum ſaginare. Hortatur me quoque huc, quod ſurgere diluculo, ad valetudinem, partim grauiſsimi Philoſophi teſtimonio, partim meo ipſius experimento conferre ſentio. Vbi familia ſuis quęque operibus incumbit & opus feruet, ipſe ad orandum atque legendum ſacram ſcripturam, in Muſæum me recipio. Nempe hoc more vtar, vt quotidiè lęctionem in veteri aut nouo teſtamento veluti penſum abſoluam: inde ſcribo, legoque magis neceſſaria: aut expedio ſi quid vel publicè vel

Oecono. α.

Cato ca. 5.

Optimum fimũ plantam Domini.

circa rem familiarem curandum : ſub prandium inambulo pauliſper, aut in horto aut in pratis ſub dio, ſi ſudum ſit cœlum: aut ſub tecto, ſi cœlum triſtius. Inde reperio ouum, pullum, aut hædum, aut vitulum, aut piſciculos, recens butyrum, & quæ fimetæ, quæ chortes, caulæ atque piſcinæ præbent, aut denique oluſculum, acetarium, & fructus ſi quos hortus & pomarium ſuppeditat, quas dapes inemptas apparat vxor. Non me Lucrina magis iuuerint conchylia magiſue Rhombus. Prandeo rarò vltra horam vnam prorogata menſa. A cibo confabulationes cum vxore & familia, aut cum hoſpitib. ſi ſint, miſceo, inambulo, viſo operas, agros, paſcua, ſegetes, pecora, iumenta. Quando hic ruri diuerſor, quotidiè, ſi, vt dixi, cœli conſtitutio patiatur, aut non impediar alijs magis neceſſarijs, fundum circumeo, iuxta Catonis præceptum: Si non quotidiè, certè poſtridie aut alternis. Quoties in villam venio ex vrbe, idem facio, vt cognoſcam quàm fundus cultus ſit, opera quæ infecta aut facta: neque vnquam circumeo, quin aliquod operæprecium fecero. Interim contemplor naturæ mirabilem ſagacitatem, ac Dei Opt. Max. incomprehenſibilem in creaturis operationem. Quod, vt Ci-

vt Cicero rectè teſtatur, ſuauiſsimum eſt animi pabulum, & quàm proximè ad Deum accedere facit. Hic expendo Dei beneficia & opera admiranda, Qui facit germinare fœnum iumentis, & herbam ſeruituti hominum, vt educat panem è terra, iuxta pſaltis prophetici hymnum. Hic mihi concionatur. *Acad. quæſtio. libr. 1.* *Pſal. 104.*

Terra ferax vario fundens munuſcula cultu
Mollia purpureum pingunt violaria campus,
Prata virent herbis & micat herba comis.
Paulatim ſubeunt ſtellantia lumina florum,
Floribus arrident gramina cuncta ſuis.

Quis vnquam artifex inimitabilia hæc diuina opera æmulari aut effingere poterit? Quis è gramine triticum aut panem? eque ſarmento tam nobilem liquorem aut vinum elicere potuit, quàm is, qui omnium viſibilium & inuiſibilium creaturarum eſt cōditor? Hiſce contemplationibus animū recreo, Deo creatori & conſeruatori gratias ago pro immenſa ſua bonitate. Cano Pſalmum: Te decet hymnus in Sion. Aut, *Pſal. 65.* Benedic anima mea Domino, &c. comprecans vt donis diuina ſua liberalitate conceſsis aſpirare dignetur, vt agros ditet præparetque frumentum eorum, germini eius benedicat, Coronet annum bonitatis ſuæ, & cæter. vtque illis frui concedatur cum *Pſal. 104.*

neceſſarias cauſſas parochiã adire non cõuenit, Euangelium recitet, & Catechiſmũ interpretetur, Sacramenta ſuis temporibus adminiſtret: Aeſtiuo tamen tempore & cœlo nõ incommodo, dominicis feſtisq; diebus parochiam adimus, & parochum noſtrum audimus, ac Sacramenta participamus. Quod ad familiam attinet. Ea ſic inſtituta, vt diluculo quando ad opus egrediũtur, & reuerſi ad menſam orent. Proditum eſt de Antonio Eremita, cùm à Philoſopho quodam rogaretur, quo pacto res diuinas contemplaretur in ſolitudine libris deſtitutus, Vniuerſo, inquit, mundo librorum & inſtructæ bibliothecæ vtor vice, quæ ſemper & vbiq; ante oculos obuerſatur, in qua diuina opificia lectitare licet. Ad eundem modum & familiam ruſticam habeo veræ religionis fundamẽto inſtructam, eam fretam ſua vocatione & vitæ innocentia, neq; vanis vrbium ſpectaculis auocatam creationis diuinorumq; operum maieſtatem contemplari, & creatorem in creaturis nõ feſtis tantùm diebus, ſed quotidie, & in omni opere laudare, & auiculas creaturasq́ue diuina opera prædicantes, audire licet. RIGO. Pietatis mihi narras ſcholam, non ruſticum contubernium, olim Patriarcharum vitam & primitiuę Eccleſię monaſteria huiuſmo-

Antonij Eremitæ dictum:

iuſmodi fuiſſe apparet. CONO. Imò Chryſoſtomus contendit omnes Chriſtianos etiam cõiugatos ad monachorum non quidem noſtratium, ſed veterum inſtitutum viuere debere: Nam Monachiſmus, tum nihil aliud erat, quàm ſyncerorum Chriſtianorum vita, qualem Patriarchas quoque vixiſſe teſtis eſt ſcriptura. RIGO. Miratus ſæpè cùm in vrbibus ædes habeas ſplendidas & inſtructiſsimas, quòd ijs relictis rure habitare malis, ſed cùm hanc vitæ tuæ œconomiam intueor, deſino mirari. CONO. Mihi gentile eſt, atque adeò inde à maioribus agriculturæ ſtudium agnatum. Siquidem & parens, auus, proauus & quantum retro genealogiam repetere poſſum, maiores omnes mei agriculturam exercuerunt, & in paterno ac proprio rure omnes veluti indigenæ & orti ſunt & deceſſerunt. RIGO. Non ita pridem cùm in publicis negotijs apud Cancellarium grauiſsimum virum Hypſographum vicinum tuum, & ipſum Rei Ruſticæ ſtudioſiſsimum diuertiſſem, Parentem tuum videre contigit, ſenem dixiſſem Laertem illum Homericum, aut è patriarchis potius aliquem, Et quantum ex Hypſographo accepi grandeuum, nempe nonagenarium, ſed ita bellè

Cùm aliàs tum Hom. 56. in 16. Matth.

Monachiſmus verus.

ætæ-

neceſſarias cauſſas parochiã adire non cõuenit, Euangelium recitet, & Catechiſmũ interpretetur, Sacramenta ſuis temporibus adminiſtret: Aeſtiuo tamen tempore & cœlo nõ incommodo, dominicis feſtisq; diebus parochiam adimus, & parochum noſtrum audimus, ac Sacramenta participamus. Quod ad familiam attinet. Ea ſic inſtituta, vt diluculo quando ad opus egrediũtur, & reuerſi ad menſam orent. Proditum eſt de Antonio Eremita, cùm à Philoſopho quodam rogaretur, quo pacto res diuinas contemplaretur in ſolitudine libris deſtitutus, Vniuerſo, inquit, mundo librorum & inſtructæ bibliothecæ vtor vice, quæ ſemper & vbiq; ante oculos obuerſatur, in qua diuina opificia lectitare licet. Ad eundem modum & familiam ruſticam habeo veræ religionis fundaméto inſtructam, eam fretam ſua vocatione & vitæ innocentia, neq; vanis vrbium ſpectaculis auocatam creationis diuinorumq; operum maieſtatem contemplari, & creatorem in creaturis nõ feſtis tantùm diebus, ſed quotidie, & in omni opere laudare, & auiculas creaturasque diuina opera prædicantes, audire licet. RIGO. Pietatis mihi narras ſcholam, non ruſticum contubernium, olim Patriarcharum vitam & primitiuę Eccleſię monaſteria huiuſmo-

Antonij Eremitæ dictum:

iuſmodi fuiſſe apparet. CONO. Imò Chryſoſtomus contendit omnes Chriſtianos etiam cõiugatos ad monachorum non quidem noſtratium, ſed veterum inſtitutum viuere debere: Nam Monachiſmus, tum nihil aliud erat, quàm ſyncerorum Chriſtianorum vita, qualem Patriarchas quoque vixiſſe teſtis eſt ſcriptura. RIGO. Miratus ſæpè cùm in vrbibus ædes habeas ſplendidas & inſtructiſsimas, quòd ijs relictis rure habitare malis, ſed cùm hanc vitæ tuæ œconomiam intueor, deſino mirari. CONO. Mihi gentile eſt, atque adeò inde à maioribus agriculturæ ſtudium agnatum. Siquidem & parens, auus, proauus & quantum retro genealogiam repetere poſſum, maiores omnes mei agriculturam exercuerunt, & in paterno ac proprio rure omnes veluti indigenæ & orti ſunt & deceſſerunt. RIGO. Non ita pridem cùm in publicis negotijs apud Cancellarium grauiſsimum virum Hypſographum vicinum tuum, & ipſum Rei Ruſticæ ſtudioſiſsimum diuertiſſem, Parentem tuum videre contigit, ſenem dixiſſem Laertem illum Homericum, aut è patriarchis potius aliquem, Et quantum ex Hypſographo accepi grandæuum, nempe nonagenarium, ſed ita bellè æta-

Cùm aliàs tum Hom. 56. in 16. Matth.

Monachiſmus verus.

ætatem ferentem, vt vix quinquagenarium iudicaſſem, ingenio, memoria plurimum adhuc valere viſus, de iure municipali eius regionis, de hiſtorijs veterum, imprimis de ſacris tanta copia & ſuauitate nobiſcum diſſerebat, vt plurimum me illius ſenis caperet admiratio. Apoſtolos, Prophetas ad vnguem tenebat, adeò vt non immerito viderem Optimates eius conſuetudine delectari atque reuerenter eum colere. CONO. Adeò in extremam vſque ætatem tenebatur ſacrarum lectione literarum, vt nullum diem ſine linea ac ſacrarum literarum lectione præterire pateretur. Quotidiè parochiam proximam pedes adibat, neque ſacram concionem prætermittebat vnquam. Paſtores & ſacrificos in ordinem redegit, ad ſcripturæ ductum illos exigens. RIGO. Epiſcopum & cenſorem aliquem mihi depingis, & reuera plærique opus habent paſtores huiuſmodi Agonothetis, qui abuſus auaritiam eorum alentes coerceant. CONO. Vt autem ad otium hoc meum vel ad agriculturæ ſtudium, vnde digreſſus, reuertar. Tun'adhuc miraris me hoc tam honeſto tamque vili otio delectari, quo nihil ſanctorum grauiſsimo-

Rei Ruſticæ encomium.

morumque hominum teſtimonio hone-
ſtius, nihil melius, adde nihil eorum, è qui-
bus aliquid acquiritur, libero homine di-
gnius, Deoque magis probatus labor agri- *Cato in*
cultura? Veteres, vt Cato vir ſapiens, & Rei *prin. R.R.*
Ruſticæ aſſertor teſtatur, quoties virum
bonum laudare vellent, Bonum Agrico-
lam tanquam ſummo encomio vnoq; ver-
bo efferebant. Proinde huic ſtudio non pu- *Monarchæ*
duit potentiſsimos Reges atque Monar- *& Reges*
chas vacare, quod de Cyro Xenophon, de *rei Ruſticæ*
Abdolomino Q. Curtius memoriæ tradide- *vacarunt.*
runt: Numa Romanorum Rex ſingulari a-
more agriculturam proſecutus, quod nul- *Plutarc. in*
lum ſtudium adeò acre pacis & bellicæ for- *Numa.*
titudinis philtrum, & facilem è tellure vi-
ctum præbere exiſtimaret, μᾶλλον ὠσ ἠθοποιὸν
ἤπλϵτο ποιὸν ἀγαπίσας τέχνας: vt taceam
Hieronem, Philometorem, Attalum, Ar- *Ody. κ. &*
chilaum, & alios principes viros Rei Ru- *Ody. ω.*
ſticæ ſtudioſos. Ab Homero ingenio-
rum fonte eximiè laudata hæc diſciplina,
dum Phæacum regem Alcinoum ſumma
cum voluptate in hortis verſari ſcribit.
Laertem ſenem deſiderium abſentis fi-
lij agricultura lenientem tradit. Heſio-
dus in opere τῶν ἔϱγων ϰαὶ ἡμέϱων paſsim
lau-

laudat Aſcræam vrbibus pulſam rure delectari. Ipſorum Imperatorum manibus colebantur agri, vt fas eſt credere, gaudente terra laureato vomere & triumphali aratore, ſiue illi eadem cura ſemina tractabant qua bella, eademq́ue diligentia arua diſponebant qua caſtra, ſiue honeſtis manibus omnia felicius proueniunt, quoniam & curioſius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem nudo plenoq́ue pulueris etiamnum ore. Viatores namq́ue hinc nomen traxere, quod ſubinde ex agris ſenatum ducesq́ue accerſerent. Cognomina hinc Fabijs, Piſonibus, Curionibus, Lentulis, Ciceronibus, Pilumnis cæterisq́ue antiquiſsimis familijs. Fortiſsimos viros & ſtrenuiſsimos milites ex Agricolis naſci, Lyricus Poeta teſtatur, Ruſticorum, inquiens, manus maſcula militum proles ſabellis docta ligonibus verſare glebas. Homerus ſubulci miram narrat fortitudinem nauatamq́ue in cædendis procis operam. conſtat Cæſares & Imperatores plurimos ex agricolis ortos, & vt alios taceam, de GALERIO & MAXIMINO conſtat ex armentarijs ad Imperatoriam dignitatem perueniſſe. Idem

Serranū.
Cincinnatus.
Viatores.
Imp. ex Agricol.

Idem de Iuſtino, Conſtantio, Probo atque Aureliano traditur. M. Curium Imperatorem inuentum in hoſpitio rapum torrentē, legatorumq; aurū repudiaſſe, annales prodiderunt. Quid de eius vetuſtate memorē? E ſacris oraculis conſtat antiquiſsimam ante alias omnes artes Agriculturam iam inde ab initio humani generis extitiſſe. Neq; Oſyrim, neque Dionyſium huius diſciplinæ repertorem, vt ethnici fabulantur, ſed Deum Opt. Max. hoc vitæ genus inſtituiſſe: nam Adam & eius liberi Agricolæ fuerunt. Item Noe vineam plātauit. Abraham, Iſaac, Iacob paſtores fuerunt. Saul ab aſinis, Dauid ab ouili ad ſceptra vocatus. Elizeus & Amos è paſtoribus facti Prophetæ. Ozias agriculturæ deditus legitur. Syrach agriculturam cum primis efferens, eius opera tenere aratrum, ſtimulo agitare boues, ſaginare vaccas, & cætera commemorat. Quid multa? Chriſtus ipſe gloriatur patre ſe agricolа fuiſſe, ſubinde ſuggerens vitis ac ouium ac paſtorum parabolas. Quinetiam Dominus agriculturam docet apud Lucam, vbi commonſtrat arbores circumfodiendas, & ſtercorandas, vt creſcant. Nam cùm hæc ars ſit maximè innoxia, & ſine qua mortales nec viuere, nec ali poſſe manifeſtum, Optimi quique & ſanctiſsimi viri hanc amplexi,

Vetuſtas agricultura.

Vineæ primus plantator.

Et veteres eam dixerunt proximã, quaſiq́; conſanguineam ſapientiæ. Cicero iuſtitiæ, diligentiæ, parſimonię magiſtram appellat, nonnulli omnium artium parentẽ, atq; nutricem, nam cùm citra alias artes viuere liceat, citra hanc vita ſuſtineri nequit, adde quæſtũ hanc cõſequi maximè pium, minimeq́ue inuidioſum, ſiquidem cõmercium habet cum terra, quæ concredita, non reddit ſine fœnore, maximè, ſi Dei benedictione fecundetur, vnum genus liberale & ingenuum rei familiaris augendæ, quod ex agricolatione progignit, vnde virtute nobiles habiti, q iã inde ab antiquo hoc quæſtu contenti rura exercebant, nobilitatemq́ue metiebantur pręcipuè ex maiorũ agricultura, nõ negociatione, aut mœchanicis artib. opes quæſiſſent. M. Varro tẽporibus auorũ queri ſolitam tradit, quòd maiores relictis aratro & falce, intra murũ correpſerint, & in circis ac theatris potius, quàm in ſegetib. ac vinetis manus mouere cœperint, cũ Romani optimates ſic annũ partirẽtur, vt nonis modò res vrbanas vſurparẽt, reliquis rura colerent, atq; ſic durati laboribus pacis, facilè militiã, cùm res poſtularet, ſuſtinerẽt. Sẽperq́; ruſtica plebs vrbanæ præpoſita, plus veræ nobilitatis reliquiarũ in ijs ponẽtes, q foris terrã incolerent, quàm qui intra mœnia

Agricultura conſanguinea ſapientiæ.

Agricultura aliarũ artium nutrix.

Nobilitas agricultura.

nia deſides ſub vmbra ciuitatis morentur, niſi quis honeſtius vulgi opinione exiſtimet, vel ſanguine ac calamitate miſerorum rem & honores pacem, aut bellum peroſos, negotiationis aleam ad opes congerendas expromi, ac rupto naturæ fœdere terreſtre animal ventorum ac maris procellis ſe obijcere, ſeque ritu volucrum longinqui littoris peregrinum pererrare orbem, aut denique eximium iſtud ſtudium proſequi locupletiſsimum quenque allatrandi, & ingrato fauces proſtituiſſe foro, certè hoc vna innoxia maximum functio. Certe hæc vna innoxia, vt diximus, functio apud omnes, omniumque ætati habita, Ruſticæ rei opibus diuites erant pij Patriarchæ Abraham, Loth, Iacob, Iob. Certumq; eſt hoc ſtudium eumque quæſtum Deo placere, cum Adamum iuſſerit Deus terram colere, & in ſudore vultus ſui victum quærere. Et Iſaac agrum conſeuiſſe ac luculentum benedictionis fructum percepiſſe Moſes narrat. Agricultura igitur tanti momenti, vt eam Deus publico teſtimonio ſuo cõprobârit, atque huic ordinationi promiſsionem benedictionis poſtea per Moyſen addiderit. Dabo, inquiens, benedictionem meam anno ſexto, & faciet fructus trium annorum. Et mox: Si cuſtodieritis præcepta mea, da-

Col. 26. 168.

Col. 11.

Gen. 26.

Gen. 3.

Agriculturam Deo placere.

Leuit. 26.

bo vobis pluuiam temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuum, & pomis arbores replebuntur, apprehendet tritura vindemiam, & vindemia ſementem, & comedetis panem veſtrum in ſaturitate. Quid igitur iucundius homini Chriſtiano, quàm in ea vocatione, & in eo quæſtu verſari, quam ſcimus Deo placere, & in hac dulciſsima cõtemplatione diuinorum munerum philoſophari, atque diuinæ maieſtatis potentiam, ſapientiam, beneficia humano generi collata recolere atque agnoſcere, eius benignitati gratias agere, ipſis videlicet plantis creaturisq; nobis concionantibus? RIGO. Tu Theologum mihi ex Agricola facis, ac propemodum perſuaſeris, me quoque agricolam fieri, qui hactenus ex vulgi opinione agriculturam ſordidam & illiberalem rem exiſtimauerim. CONO. Ampliſsimum certè hîc ſe offerre τοῦ θεολογεῖν, diuinorumque beneficiorum agnoſcendorum campum iam audiſti. Quòd autem ſordidam rem vulgus exiſtimet hanc diſciplinam, nihil mirum, cùm vulgus ſemper peruerſo iudicio feratur. Vulgus ſtrepitum aulicum admiratur purpuratos & catenatos illos, qui rerum & conſiliorum apud Principes potiuntur feliciſsimos iudicans, interim non intelligens, quãtum triſtitiæ lateat ſub ſplen-

Agricultu ram non eſſe ſordidam.

Splendida

dida

dida illa miſeria. Vulgus mollitiem pudendam honeſto exercitio præponit, noctes ganeis, libidinibus, ebrietatibus: dies ludo, ſomnoque conſumere gaudet, fortunatum ducens, qui nec orientem, nec occidentem ſolem videat. At qui rectius iudicant, fortunatos vocant, *aulicorum miſeria.* *Fortunati agricolæ.*

Sua ſi bona norint,
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis,
Fundat humo facilem victum iuſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam.
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſasq; auro veſtes Eritheciaq; æra, &c.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum: & latis otia fundis,
Et patiens operum paruoq; aſſueta iuuentus
Sacra Deûm, ſanctiq; patres: extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit. vt grauiſſimè de Agricolarum elogijs Poeta cecinit. Aglaus Sophidius Apollinis oraculo felix iudicatus, quòd in anguſto ~~angulo~~ Arcadiæ paruum, ſed annuis victibus largè ſufficiens prædium colens, vbi conſenuerit nunquam egreſſus, atq; vt è vitæ genere manifeſtũ eſt, minima cupidine minimũ in vita mali expert⁹ eſt, vt Plin. teſtatur. Sed nimis diu te in cõmendatione rei per ſe ſatis cõmendatæ detineo. Heus age Metella, vt *Georg. 2.* *Aglaus Sophidius.*

prandiũ curetur. METEL. Curabitur. Saluus ſis Rigo, arbitrabar te Xenoplutũ eſſe, qui maritum meum abducere ſolet, fortè iã vna atq; altera hebdomade domi ſe continet, id quidã inuidẽtes, moleſtis eũ odioſisq; occupationib. onerant, vel legationib. quæſitis eũ vltra colũnas Herculis ablegãt. Quod illi detractant, huic tanquã cõmuni iumento imponunt, quẽ iam grandæuũ oportuit emeritũ rude donari, ſuæq; quieti relinqui, vt tandẽ à mundano ſtrepitu liber diuinę philoſophiæ, & ad longum illud iter ſe præparare viaticoque idoneo inſtruere poſsit. RIG. Ex Rep. quidem eſſet Cononẽ in aulam crebrius vẽtitare, ſed rarius adeſt, quòd ruſticatio ei nimiũ adlubeat. At mihi crede, non ea de cauſa huc diuerti, vt abducerem, ſed ſolũ, vt veterem ſodalem inuiſerem. CO. Nihil te moueant mulierculæ expoſtulationes. RI. Obſecro, quia nondum prandij tẽpus, prodeambulemus, vt viſam hanc tuam regiã, tantiſper dum prandium paretur. CO. Quandoquidem ſic tibi placet, villam tibi meam cõmonſtrabo, explicaboque, in qua mihi regnum conſtitui. RI. Lepidum profectò beatumque tuum hoc regnum. CO. Fateor quidem hac parte me beatum, quòd mea fortuna contentus, ampliora non appetam. Siquidem vt ait ille:

Non

Non poßidentem multa vocaueris
Rectè beatum : rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus ſapienter vti
Nouit.

Beatus quis.

Equidē hoc meo regno vel potius tugurio beatior, quā monarchę aliquot, qui tā multis amplißimisq; regnis potiūtur. Diuitię nō amplitudine, ſed animo metiēdę, & vt Pſaltes ait, Melius eſſe modicū iuſto, quā diuitias impiorū multorū. Cincinnatus quatuor ſolum iugera colebat, Socrates quinq; tantum minas poſsidens, diues exiſtimatus, vt Xenophon teſtatur. Ita ego cum Virgilio laudo ingentia rura, exiguū colere malo. Iā verò non ſperabis te viſurum Luculli villam aut Hyrcij, quę quadragies HS væniſſe traditur. Magnificas illas villas, & pauimēta marmorea, vt Cicero ait, contēno. RIGO. Eleganter interim omnia, & vt apparet cōmodo cōſtructa ordine. CONO. Nos iuxta prouerbium ꝓ noſtris opibus mœnia cōdimus, hoc eſt, pro agelli merito, & domini fortuna conſtituimus ædificia. Ordine autē rationem tibi explicabo regiæ meæ, Iſchomachū Xenophōticum imitatus, quem eximiè laudat Cicero. Principio ſitus & poſitio rationē ſic ædificādi occaſionē dedit. Cato docet, ędificare diu cogitare oportet, con-

Diues quis
Cincinnatus.
Socrates.
Villæ ædificandæ ratio.
Cat. 2.

ſerere cogitare non oportet. Maiores prudenter animaduerterunt, videnturque ad Catonis & Columellæ conſilium, quod & Plinius ſecutus reſpexiſſe, cùm patremfamilias villam ruſticam benè ædificatam habere expedit, nempe ſic ædificandam villã, vt neque villa fundum, neque fundus villam quærat. Atq; hac in re peccaſſe L. Lucullum, & Q. Scæuolam proditum, quorum alter maiorem, quàm vt fundo reſponderet, alter nempe Scæuola minoré extruxerit, quàm poſtularet modus agri, cùm vtrunque ſit rei familiari diſpẽdioſum. Diffuſa enim conſepta non ſolum pluris ædificamus, ſed etiam impenſis maioribus tuemur. At minora ſi ſint, quàm poſtulat fundus, dilabuntur fructus aut corrumpũtur. Plurimũ igitur referre, qualis fundus qualiter ædificetur, & vtiliter diſponatur. Cato in prædio maximè deſiderat, vt bonum cœlum habeat, & ſi fieri poterit, ſitum ſit ad radicem montis, inque meridiem ſpectet, loco ſalubri. Varro addit ad exortum æquinoctialem, vt æſtate habeat vmbram, hyeme ſolem. Quibus ſubſcribens Columella, Quod ſi voto, inquit, fortuna reſpõdet, Ager optandus ſalubri loco (nam ſalubritatem Cato cum primis conſiderari voluit, vt infrà dicetur) vberi gleba, parte campeſtri,

Luculli villa. *Scæuolæ villa.* *Situs villæ.*

ſtri,

ſtri, parte alia collibus vel ad orientem, vel ad meridiem molliter deuexus, terrenisque alijs cultis atq; alijs ſylueſtribus & aſperis, nec procul à mari, aut nauigabili flumine, quo deportari fructus, & inuehi merces poſsint. Cornel. Tacitus tradit veteres Germanos villas cõſtituere ſolitos, vt mõs, vt fons, vt nemus, aut ſtagnum placuit, aut oportunitatẽ præbuit. RIGO. Hinc arbitror tot in Germania gentilitia nomina à mõtibus, fontibus, paludibus ac nemorib. extare. CONO. Apparet. Pręcipiunt tamen alij non eſſe villam iuxta paludes ponendã, neq; aduerſo flumine. Paludes enim caloribus noxium virus eructare, ac venenatas beſtias emittere, ſerpentumq; peſtes hyberna vligine deſtitutas, ſępè cęcos creare morbos, certum eſt. Homerus omnino è flumine ſemper antelucanas auras inſalubres eſſe veriſsimè tradit. Quare ſi omnino villa cõſtituenda in ripa, cauendum eſſe ſuadent, vt à tergo potius, quàm præ ſe flumen habeat, & vt ædificij frons auerſa ſit ab infeſtis eius regionis ventis, & amiciſsimis aduerſa, cùm plæriq; amnes æſtate vaporatis, hyeme frigidis nebulis caligent, quæ niſi vi maiore inſpirantium ventorum ſubmouentur, pecoribus hominibusq; conferunt peſtem. Optimè igitur ſalubribusq; locis ad orientem

Germanorum villa.

vel ad meridiem, grauibus ad ſeptentrionē villa conuertitur. A mari autem cōuenit lōgo interuallo abeſſe. Quia venti marini noxij & media ſunt ſpacia grauioris halitus. Nec viam militarem iunctam eſſe cōuenit, ne prætereuntium viatorum populationib. & aſsiduis diuertentium hoſpitijs infeſtet rem familiarem. RIGO. Si rectè memini, veteres vicinitate quoque prædia metiebantur. CONO. Rectè mones, quod propemodū exciderat, neque enim in poſtremis moleſtijs ponendum vicinitatis malum, vt ad finem huius libri dicetur, cuiꝰ tœdio quoſdam noui Agricolas pacis amātes, qui prędia optima deſerere maluerūt, quàm iniurias improborum vicinorū tolerare, vt non abs re Heſiodus dixerit: πῆμα κακὸς γείτων. Sed inquies, quorsū hæc tā lōga prooemia? Certè ideo hæc altius repeto, vt intelligas rationem meæ villæ. Nam cùm ſint villarum ædificandarum varia propoſita, & alij ad voluptatem, alij ad luxuriam, alij denique ad neceſsitatem ædificent, atque conſtituant villas, antiquorum ſententias de villa ponenda recenſere placuit. Cùm autem eam oportunitatem, quam illi requirunt, ponendæ villæ in omnib. loci natura nō cōcedat, & alij fluminis, alij vel intra aggeris munitiones, vel extra aggerē ſiti, qui vel

Vicinitatis ratio.

Villæ poſitio.

vel maris, vel fluminis propinquitatem vitare non queant, alij in paludibus, alij in ſyluis, nonnulli in montibus prædia haben tes arte ac diligentia cogũtur ſarcire quod loci natura denegauit. Nos cum fluuium vicinum declinare non poſſemus, induſtria quantum fieri potuit incommoda auertere ſtuduimus, & quia fluuij exundationibus pericula ſentimus hoc loco & extra aggerem ſiti ędificijs locum æditiorem delegimus, veluti in tumulo collocatis. Ne autem aquæ & glaciei impetus ea euerteret, arborum ſepimento cinximus. Ac verò vt aeris noxios halitus, & ventorum infeſtos flatus atque imbres vitaremus, ianuas feneſtraſque auerſas ad ſalubritatem diſpoſuimus. RIGO. Cæterum videris tu aut maiores tui cõmodè & ſcitè collocaſſe hanc villam. Siquidem bifrons eſt antica, partim orientem, partim meridiem ſpectãs, & protecto ac menianis ſic exædificata, vt & ſolẽ hybernum, & æſtiuam vmbram excipiat. Adhæc ad ingreſſum prothyron ab occidente ventos & imbres ab oſtio arcens. CONO. Totus fabricæ tractus vnius lateris longitudine, vt vides, in quo frons eſt, meridianam partem ſpectat, in primo angulo excipiens ſolis hyberni ortum, vt paululum ab occidente auertatur hyemali, ita

Aeris ratio.

Prothyrũ.

fit, vt

fit vt per hyemem illuſtretur, & caloribus æſtate non infeſtetur. Nam ea ædificatio medium temperatumque libramentũ ventorum hyemalium & æſtiuorum tenet, vt & æſtiuos perflatus recipiat, & hybernis procellis minus ſit obnoxia, tametſi ſint quædam, quæ & commodius conſtitui poterant, & mihi ipſi diſpliceãt. RIGO. Sunt quædam, quæ videntur Italicum morem imitata. CONO. Nonnulla quidẽ vel quia vetuſtate collapſa à me paulò commodius exædificata, ea autem quæ integra reperi ſatis putaui, ſi ſarta tecta præſtarentur. RIGO. Perge obſecro explicare cætera. *Veſtibulũ.* Veſtibulum hoc videtur Italico more clauſum portis duabus. CONO. Eſt quidem à me in eam formam abſolutum, tametſi ſpeciem veſtibuli quandam haberet antè, ſed nõ ita commodam, quare quadratæ formæ veſtibulum muro cinxi, & porta amplior, per quam currus inuehi poſsit, ſi maiuſcula plauſtra vini vel alterius liquoris importanda cellarijs, aliud eſt oſtium, quod egredientibus ingredientibusque aperitur. Spacio autem hoc propylæi vacuo vel inambulare vel aduenientes excipere licet, pergula adiuncta propylæo huic & topiarium vite veſtitum atque cameratũ conſidere volentibus vmbram præbet, ad eſt menſa lapidea,

dea, nam aliquoties cœnare hîc ſoleo. E regione oſtij, vt vides, ad meridianam veſtibuli partem piſtrinum eſt, & mola farinaria, & furni ſunt, pani coquendo, cæteraq; piſtoria opera conficiendo. Item cereuiſiaria coquina, cum infumibulo ad hordeum madefactũ, dum intumeſcens diſsiliat torrẽdum in peluſiaci potus vſum. RIGO. Mira ad rẽ familiarẽ cõmoditas & induſtria. CONO. Hæc vitãdis incẽdijs à villa, vt vides, ſemota. Adhæret puteus limpidiſsimæ aquæ, qui præter propinquos vſus & culinæ ſeruit, alijsq; vſibus. Quandoquidẽ intra villã perenni fonte, & riuulis deſtituimur, alioq maximè optandi, magnoq; redimendi, cùm ꝓpter ſalubritatem æſtiuosq; calores temperandos, tum hortis pratisq; rigandis. Aquæ enim maxima habenda ratio, quæ tam hominibus, quã pecudibus ſalubritatis maximã cauſam prębet. Interim eã commoditatẽ ſarcit partim puteus optimã aquam exhibẽs, partim ciſterna aquas pluuiales per fiſtulas plumbatas, & canaliculos excipiens. Sunt enim hæ corporibus accommodatiſſimæ. Accedit vicini fluminis vſus. RIGO. Age, piſtrinum hoc contemplemur. Audio te nouo & inaudito molendi inuento vti. CONO. Videbis. Cùm molæ farinariæ magnus in ampla familia ruſtica vſus, & procul

Piſtrinũ.

Aqua ratio.

cul abſint publicæ, via quoque impedita, mihique nullius ſeruituti addicto liberum ſit, vel domi, vel vbicunque libeat molenda deportare. Cogitanti autem de conſtituenda in hac villa mola, cùm ad aquariam molam, aut πνευματικὴν, quæ vento impellitur, & locus deeſſet, & auctoritas, & manuaria ac truſatilis parũ compendij afferret, iumẽtariam etiã extruere operoſius viſum. Quare cùm aliquoties vidiſſem tympanũ hauſtorium, quod vel aſinis, vel mancipijs circumageretur, eadem opera exiſtimaui, & molam agitari poſſe, ad eum modum hanc machinam excogitaui, quam aſini bini molares à puero incitati pulchrè circumducentes frumenta frangunt, farinam optimam reddentes, & quantum meæ familiæ opus, interdum etiam vicinis permitto, ſed gratuitò. RIGO. Laudo induſtriã. Quid nõ humana ſolertia excogitat? CONO. Mihi certè vtilitatem non vulgarem præbet. Verùm, quia tardius opus procedit, iumentariam quoque extruxi, quam equis vacantibus circumagam. RIGO. Ecce lebetem vaſtum perquàm commodè in angulum latericio parieti incluſum, cereuiſiæ coquendæ ſeruire arbitror. CONO. Maximè, interim accommodatur, & alijs vſibus. RIGO. Fiſtula illa infunibuli in ſuperius tabulatum

Mola frumentariæ.

Mola aſinaria

Iumentaria mola.

latum aſcendens quorſum? CONO. Hordeo madefacto in cereuiſiæ vſum accommodata, quam crates vel teſtulæ perforatæ excipiunt, quibus hordeum madefactum ac dehiſcens inſperſum exiccatur. RIGO. Quid cupa illa ampla? CONO. Hordeum in ea maceratur, quando ſic res poſtulat, aliâs farina ad cereuiſiam in ea miſcetur. In proximo eſt piſtrinum & artopæum gemino furno, alter cõmunib. panib9 & familię ruſticę ſeruit, alter panes ἀυτοπύρους ac minores pro mea menſa, cruſtas quoque & placentas ac dulciaria coquit. Adſunt & arcæ farinariæ, in quibus molita conſeruãtur, lintres in quibus farina molita fermentatur ac maceratur. In menſa finguntur panes in furnum mittendi. RIGO. Percommoda omnia. Sed aliud hoc ædificium in ambitu veſtibuli quorſum ſeruit? CONO. Hæ ædes ab alijs ſeiunctæ primùm hoſpitibus cubicula, deinde apodyterium prębent adiuncto balneo. Hæc, vt cernis, occidenti æſtiuo aduerſa, quo ſint poſt meridiem vſque in veſperam illuſtria. RIGO: Sed inſula illa, foſſa cincta atque à veſtibulo ponte diſiuncta ſplendidius, & elegantius ad amœnitatem ædificata videtur, hanc arbitror prætoriam domum, in qua cum vxore & vrbana familia ſeorſum tutiore loco diuerſari

Hordei ad cereuiſiã macerãdi ratio.

Prætoriũ.

uerſari

uerſari liceat. CONO. Sic eſt, & ꝓpterea eminentiore collocatum loco, ſimul quo & fundamentorum iniuria à fluuij exundatione vitaretur, & lætiorem proſpectum, aeremque ſalubriorem præberet. Proinde & hortus & pomarium adiunguntur, quæ herbarum ſpiramentis, arborumque virore & cœlum & proſpectum commendent, feneſtræ magna ex parte orientem, pars etiã ſeptẽtrionem, pauciores occidentem ſpectant, niſi quòd hyemalis temporis cubicula magis auſtro obuerſa, cenationes, & periſtilia meridiano æquinoctiali ſubiecta, vt hyeme plurimum, æſtate minimum ſolis recipiant. Turris periſterotrophium præbet. RIGO. Frequens volatus, ex hoc columbario arca Domini completur haud dubiè ſimul & culina. CONO. Si vt eximius ille & vndecunque doctiſsimus Varro affirmat, etiam ſeuerioribus ſæculis, paria ſingula ſingulis ſeſtertiorum millibus venire queant, vel inueniantur tam ſtolidi, vt Columella ſcribit, qui quaternis millibus nummum binas quasq; mercentur columbas, fateor me non mediocrem quæſtum hinc facere poſſe, verùm nobis ſaginam vix ex hoc auiario exercere licet. RIGO. Quid non deſignat delitiarum inſana cupiditas? Noſtra ætate par columbarum 60. florenis in

in Brabantia cōparatum audio. CONO. In vrbano hoc ædificio nihil attinet te diutius remorari, horū tu plurima vidiſti ſplēdidius & cultius extructa. Villā ruſticā perluſtrare fortè malles. RIGO. Maximè. Video trifariā te ædificiorū rationē diſtinxiſſe. CONO. Sic ſcilicet vſus requirit, vt in vrbanā, ruſticā, & fructuariā diuidatur. RIGO. Quid hæc cella ad ingreſſum tā ſcitè extructa? CONO. Hæc cella villici eſt: nā eum ad oſtiū excubare atq; ſcire oportet, qui introeāt aut egrediantur, quid ferant aut efferant. Indidem quoq; culinā inſpicere poteſt, ac contueri audireq́;, quid illic agatur. Quādoquidem ibi prȩter cibos, qui coquūtur illic & capiuntur, etiam hyeme antelucanis horis res aliquot ibidē cōficiuntur. Supra ianuā ꝓcurator meus cubiculū habet vnde in veſtibulū & ad portam proſpectus patet, & is villicū ex vicinia obſeruat. RIGO. Magnam vigilantiam narras, idq́ue ex Varronis doctrina te retinere arbitror. CONO. Sic vſus monſtrauit. Vicinum vtrique armamentarium. RIGO. Deus bone quæ hîc inſtrumētorū taberna? CONO. Agricolam vult Heſiodus omnia habere parata, vetatq́ue commodare ab alijs. μὴ σὺ μὲν αἰτῇσ ἄλλον, ὃδ' ἀρνεῖται, σὺ δὲ τητᾷ, ἣ δὲ ὥρη παραμείβηται, μινύθῃ δὲ τοι ἔργον. Quare ſic inſtitui meum villicū *Heſiod. ἡμέρων.*

C vt om-

vt omnia bina habeat. M. Varro admicula & inſtruméta ruſtica trifariam partitus eſt: in vocalia, in quibus ſunt liberi, mercenarij, aut conductitij: Semiuocalia in quibus ſunt iumenta operi deſtinata. Muta ſunt hæc quæ vides hic recondita, dolabræ, aſciæ, falces varij generis, ſecures, ſecures dolobratæ, ſecures ligniſecæ, ſecuriculę, cunei, falces meſſoriæ, falces adoreæ, falces putatoriæ, falces fænariæ, falces arborariæ, falces ſtramentariæ, falces vineaticæ, falces vericulatæ, ſcirpiculæ, falces denticulatæ. Cultelli, cultelli curui, cultri lanionij, Scalpella, cauteria, phlebotema, caſtratoria inſtrumenta, ſubulæ, tonſoria, forcipes, forpices, forfices, mallei, roptra, binæ, terebra, Serræ maiores & minores, ſerriculæ, ſerrulæ, manubriatæ, ligones, palæ, lupi, bipalia, paſtina vangæ, marræ, runcones, mergæ, vnci ferrei, furcæ, furcillæ, furcæ ferreæ bidentes, tridentes, quadridentes, ſitulæ, vanni, flagella, tribula, ſcopæ, hoſtoria, radij, radula, ſacci, culei, vtres, ligneæ mandibulæ, ſtuparij mallei, hami ferrei, pectines ferrei, fuſa, coli, ſponotyli, rhombi, ignitabula, ignaria, crates variæ, crates doſſuariæ, crates ſtercorariæ, ſcirpeæ ſtercorariæ, corbes,

Inſtrumenta ruſtica.

corbes, cophinij, funes & reſtes, funes cannabini, funes ductarij, lorei, ſpartea, fibulæ, pauiculæ, ſubſcutes, trochleæ, ſuculæ, cochleæ, gerania, tympana, regulæ, ſcalæ, vectes. Item in torculari & trapeto prela, fiſcinæ, fiſcellæ, quali, cola, bennæ, dolea, lacus. In equili antilenæ, poſtilenæ, clitellæ, ephippia, ſtapedes, frena, cami, lupata, capiſtra, habenæ epomides, iuga, lora. In chorte ſeruantur plauſtra, aratra, vti mox videbitur. In ceruiſiario lebetes, cupæ, dolia, labra, ſitulæ, vaſa aquaria, tinæ, ſiphones epiſtomia, infundibula, opercula. In piſtrino furni, acci, rutabula, mactræ, arcæ panariæ, cribra ruderalia, polcunaria, incernicula, plathana. In culina focus, ignitabula, infumibulum, alaria, forcipes, folles, menſæ, ſellæ, ſcamna, ſedilia, vrnaria, caldaria vaſa, cucumæ, milliaria, quadræ, cola, tripodes, ahena, lebetes, fuſcinę, deſpumatoria, rudiculæ, tyrocneſtes, ſartagines, tudiculæ, creagræ, pila, mortaria, ſcutellæ, cochlearia, pocula, canthari, obbæ, crates ferrariæ, panaria, abacus, ſalina, mãtilia, mappæ, lauatrina, malluuia, & cætera vaſa fictilia, ſtãnea, ærea, lignea ad ſuos quæq; vſus ſuo loco aſſeruãtur. Neceſsitas ruſtica ſic poſtulat, vt omnia

duplicia ſint vel plura, prout numerus ſeruorũ & vſus exigit. Vt ſi vnũ amittatur aut confringatur, ne ſit opus à vicino petere, néue opera ceſſent, & dum vnum reparetur, interim ocio liceat vti. In vrbem autem proficiſci parandorum inſtrumentorũ gratia, nõ eſt ex re ruſtici: adde quòd inſtrumẽtorum vſus dilatus operas ſuſpẽdit, & plus in operis ſeruorũ, quã in precio earum rerum cõſumitur, taceo ꝙ in vrbes profectio ſegniores facit. RIGO. Scitè me hercule omnia ſuo loco diſpoſita. CONO. Primum ea ſecreuimus, quib. quotidiè vtendum, vtq́ue in promptu ſint: deinde quibus menſtruus, annuus, aut rarus vſus: Hæc ipſa ꝓcuratori aut villicæ annumerata tradidimus, & vbi ea ponerent, demõſtrauimus, atq; vt ſalua ſint, ſua cuiq; annumeraturis, vt quod cunque opus eſſet ſciant vnde darẽt, & meminerint quid cui dederint, & cũ recepiſſent, ſuo loco reponerẽt. Pręcipimus quoque, vt ſæpius ſaltem ſingulis menſib. ea inſpicerent, & ſi opus, reficienda curarent. RIGO. Pręclara res eſt ordo, nihilq; in rebus humanis pręſtãtius, & vt ordine quęq; fiant, & ordine recondita, ſi opus ſit, promãtur. Huius ſingulare exemplar commemorat apud Xenophontẽ Iſchomachus in naui Phænicum, in qua mirum, quanta ſuppellex in

Xenoph. Oecom.

Ordinis cõmoditas.

lex in tã anguſto vaſe, omnẽ ſuppellectilem qua mortales vtũtur, ſecum ferebat, omnia interim ſic collocata, vt inter ſe minimè impedimento, & ſuo quæq; loco repoſita in promptu eſſent. CONO. Et ipſe deſcriptum habeo catalogũ inſtrumentorũ, & villicus ac villica itidẽ. Procurator clauẽ habet armẽtarij, & cuiq;, vt dixim⁹, deprõpta tradit inſtrumẽta, abſolutoq; opere reponit. Neque ipſe lubẽs alijs mutuo aut commodato do. Duos aut tres vicinos habeo, vnde vtenda peto, & quibus viciſsim do, ꝑter hos nemini. Sic me docuit ſapiens Cato. RIGO. Idem ni fallor docet ex inſtrumẽto ruſtico agrum æſtimare. Quare è tam amplo inſtrumento agrum ampliſsimum ęſtimare licet. CONO. Inſtrumentorũ conduplicatio multitudinem auget: alioqui ſi pro modo agri ſingula inſtrumẽta deputentur, nõ ita multa viderentur. RIGO. Sed perge quæſo villam ruſticam explicare. CONO. Vides pauimentum ante culinam vacuum, vnde ſimul in culinam patet ingreſſus, & cellas familiaricas ac iumentorum ſtabula, quæ cõuenit eſſe vicina, vt ſi quid noctu iumentis accidat, familia mox adſit, curetq; neceſſaria. RIGO. Culinã cerno benè inſtructã, induſtrium autẽ hoc, ꝙ cõtignationes opere tectorio loricatę. CONO. Sic primum nume- *Culina.*

roſæ familiæ alendę poſtulat neceſsitas, quā hic prādere, cœnare morariq; oportet magna parte. Deinde aduerſus incēdia loricatio conducere viſa. Ad culinā ancillarum cubicula. RIGO. Fumarium ad focū non ineptè adiunctum, ſuccidijs, pernis, carnibusq; bubalus ac piſcibus fumatis benè inſtructi. Coquinę nō incōmodè lauatrina admota. CONO. Ad parietem hūc intergerinū, qui cōcraticius à Papiniano noſtro vocatus, quiq; priorē villę ruſticę partē à culina diſtinguit, ſic villici cubiculū abſtructū, vt ea, q̄ in culina, & vt diximus ſuperius anticā ingrediētes egredientesq; atq; etiā in poſteriorē ædium partem conſpicere poſsit: huic itidē admota penuaria cella, apotheca, & hypogea trifariam diſtincta, primū lacticinijs, alterū cereuiſiæ, vini & poculētis, tertiū ſalſamentis, & quæ his affinia. Hîc ad meridiē, & occidētem nullæ feneſtræ, ſolem orientē & ſeptentrionalem lucē admittūt. Quod hic aer putrefactioni minus obnoxius & duraturis cōueniat. E priore ędiū parte q̄ excelſior eſt, cōſcenditur in tabulata, in quibus frumentum excuſſum reconditur. Ea itidē vndiq; clauſa & loricata aduerſus muriū iniuriā. Feneſtris clatratis lucē à ſeptētrione excipiētibus. In propinquo eſt tabulatū aliud clauſū oporothecæ, & ipſum modicis feneſtellis aquilone

Intergerinus paries.

Penuaria cella.

Apotheca.

Hypogea.

Tabulatū frumētarium.

Oporotheca.

quilone inſpiratur. Siquidē ea cœli poſitio frigidior minus humida, vnde perennitatē cōditis frumētis, oporis alijq́; rebus afferūt. Iam verò poſteriorē huius ędificij partē licebit ingreſſo per oſtium hoc contemplari, hîc patentem vides aream, in qua aliquādo flagellis excutitur frumētum, trituratur atque vannis expurgatur ventilaturque, ac cætera ruſtica opera ſub tecto expediuntur, maximè antelucanis & hybernis horis prȩſtāda, tametſi aliâs idē in area horrei fiat: Ab vtraq; aūt parte ſeruorū cubilia & alia tabulata & palearū ac reliqui pabuli iumentorū receptacula. Sunt & ad equilia ſeruorum cubicula vtrobiq́; iumentorum cuſtodi cōſtituta. Ancillarum autem cubicula ad culinā lauatrinamq́;. Cōſeptum hoc intueris vndiq; clauſum, nimirum vt & bubulum pecus aliaque animalia tutò contineantur, quoties vel aquatum vel ſtabulis repurgandis emittuntur. Atq; hic anſeres, anates, pauones. Indicȩ atq; aliȩ chortales aluntur aues: Eſtq́; conſeptū vndiq́; ſic ſtabulis, horreis alijq́; ædificijs cinctū, vt ſepimēti vicem illi prȩbeant. Chortem duplicem eſſe voluit Varro: vnam, quȩ interius impluuium habeat lacum, vbi aqua vel ſaliat vel ſtagnet ſitque ſemi piſcina. Boues enim & equi vel ex aruo reducti vel ſtabulis aquatum du-

Conſeptū.

Chors vel Cohors.

 cti hic

cti hîc bibunt, hîc perfunduntur, & obluũtur, atque idem vſus anſeribus, porciſq; & ouibus, dum à pabulo redierint. In chorte exteriore lacum eſſe oportet, vt perticę, rotæ, ligna iniecta macerentur, & ruſticis inſtrumentis tectiſque idonea reddantur. Chors hæc crebris operitur ſtramentis ac palcis, vt conculcata pedibus pecudum ſit miniſtra fundo, vtque ſit ex ea, quod euehatur. Cernis in conſepto ſterquilinium bifariam partitum, nam in alterum recens è ſtabulis egeritur fumus, ex altero vet⁹ in agrũ euehitur: nam quod effertur recens, minus bonum, melius vbi flacuerit ac computruerit. RIGO. Quid ſibi volunt virgę, frondes, atque ſtramenta inſtrata fimo? CONO. His vindicatur à ſole fimus, ne ſuccus, quẽ terra flagitat, à ſole exugatur. Vnde è lauatrina effuſa aqua huc confluit, qua ſubinde irrigetur. Varro huc quoque ſellam familiaricam admouẽdam iudicauit. Agedum, ne in ſterquilinijs diutius moremur, ad ędificia & tiguriola, quæ conſeptum claudũt, veniamus. Maiuſcula illa tecta horrea ſunt, quibus demeſſa frumenta & ſegetes importantur. Quibuſdam locis nubilarijs vtũtur, alicubi quaternis tignis æquali diſtantia fixis, imponunt tectum pẽſile, vt ſurſum deorſumque mitti queat, montes appellant, quibus

Sterquilinium.

Horreum frumentarium.

Berg. montes.

quibus frumenta recondunt. Sed clauſa parietibus magis probantur. Ab altera parte horrei ſtabula ordine conſeptũ cingunt. Et quia Virgilius ſtabula meridiem, Vitruuius etiam ignem ſpectare vult, eũ modum ſecuti, ſtabula pecorum iumentorumque ſic conſtituimus. Ac primũ equorum, quibus ad agrum colendum trahendumq; vtimur. Eſt & aliud equile iuxta prætoriam villam equis ſeruiens equeſtribus. RIGO. Apparet elegantius id conſtructum. CO. Hinc ouile, mox bubile & vitulorum ac iuuencorum, pòſt hara bifariam diſtincta, altera fœtæ ſcrofæ clauduntur, altera promiſcui generis receptaculũ præbet. Eſt & tertium porcile non procul à lauatrina, porcis ſaginãdis deſtinatũ. Quibusque ſtabulis cubilia ſeruorum adiuncta, quibus cuiuſque generis cura demandata, vt ſi res exigat, ad ſua ſit cuiq; facilis accurſus. Poſtremò fœnile ſuccedit, quo fœnum ſuperiori parte recõditur. Inferior pars aperta rhedas, plauſtra, vehicula, carros, petorita, pilenta, eſſeda, ciſia, occas, traheas, aratra, vrpices, cylindros, temones, rotas, cardines, cãthos, modiolos, apſides, axes, dactylia, eures, embolos, ſufflamina, anſas, iuga, ſtiuas, bures, vomeres, raſtra, iſtoboas, cultra, & eius generis inſtrumenta recipit, ijsque tectum præ-

Stabula.

Fœnile.

bet, quibus pluuium cœlum inimicum, & ſimul intra cõſeptum aduerſus fures tutiora ſuoq́; loco collocata conſeruantur. RIGO. Dic amabo, quiſnã his tam multis curis intendit, & in officio quenque cõtinet? CONO. Villicus quidem vniuerſæ tam familiæ, quàm rei Ruſticæ prȩeſt, præterea ꝓcuratorẽ habeo, qui quaſi agonotheta adhibitus, fructus atque pẽſiones recipit. RIGO. Villicum peritum eſſe oportet atque fidum. CONO. Rectè iudicas: Nam villici & medici, vt Xenophon ſcribit eadem ratio. Eſt enim deligẽdus, qui vſu rerum Ruſticarum inſtructus, & exercitatus reliquarum operarum magiſter ſit, qui ipſe in opere præeat, edoceat ſubiectos, commodeq́; faciat, quȩ prȩcipit. Siquidem nihil ſine exemplo docetur ac diſcitur. Vt enim Cato dixit de patrefamilias priſci moris. Malè agi cum Domino, quẽ villicus doceret. Sic rogatus à Socrate Iſchomachus, vtrúmne villicum mercari tanquam fabrum oporteret, an inſtituere potius domi conſueuerit. A me, inquit, inſtituitur. RIG. Verùm hæc priſci moris, quo nemo rei Ruſticæ ignarus, mirum autem te in principum ac Reip. negotijs verſatum hoc tempore (quo pauci præter ruſticos & mancipia huius exercitij periti ſunt) hiſce rebus animum adijcere potuiſſe.

Villici ratio.

potuiſſe, vt appareat, quaſi nulli alij rei vacaſſe te, quàm Ruſticæ. CONO. Mihi profectò veriſimile non ſit, cum peritum villicum comparare poſſe, qui ipſe non intelligat, quibus rebus eũ inſtitutum eſſe oporteat, neque opus exigere rectè poſſe, qui quod, aut qualiter faciendum ſit, non intelligat, atque à miniſtro diſcat: Nemo enim bonus artis æſtimator, niſi peritus. In deligendo autem villico, quatuor maximè requiro, vt ſit beneuolus, diligens, imperiō aptus, & iuſtus. Quintũ, ſi adieceris non repugnauero, preſertim quibuſdam regionibus, nempè, vt à temulentia ſit alienus, nam ebrioſo cura officij pariter cum memoria ſubſtrahitur. Nõ requiro, ſi vrbanas & delicatas artes nõ didicerit: Sed potius eligẽdꝰ, q à pueritia ruſticis operib. indurauit, et experimẽtis cõprobatus, ætatis mediæ, ne vel adoleſcentia ætati detrahat, vel prouectior operi ſuccũbat laborioſo. Conuenit tectonices eſſe mediocriter peritũ, vt ſi quid in ſtabulis, carpentis, alijsúe ruſticis inſtrumentis ruptum, fractumúe ſubitã reparationem requirat, id ſarcire poſſit, parietes delutare, ſepimenta fulcire valeat. Item veterinariæ artis nõ ineruditus. Qui apud eruditos villicos ſit inſtitutus, is ſeparabitur ad imperandum nõ ineptus: Nam ſunt pleriq;, qui

Quæ in villico requirenda.

etſi

etſi operum probati artifices, ad imperandum tamen gubernandumque inepti ſunt, & vel ferocius, vel indulgentius familiam regentes domini rem corrumpunt. Proinde explorandus antè, quàm recipiatur villicus. Neque hoc ſolum conſiderandum, an diſciplinam ruris teneat exactè, verũ etiam an domino fidem & beneuolentiam exhibeat: Sine quibus nihil proderit, quãtumuis magna peritia ruſtica. Præcipuè autẽ in hoc magiſterio æſtimare & ſcire conuenit, quid laboris cuique conueniat: Sunt enim quædam opera, quæ vires magis, quàm peritiam requirant, & contrà. Quare in delegendis his delectum & iudicium habere, & villicum arbitrum eſſe, atque æſtimatorem harum rerum operæprecium fuerit. Quod fieri non poſsit, niſi ipſe ſit peritus. Non minus igitur docendus villicus, quàm faber, aut alius artifex. Et ruſticationis artem non paulò difficiliorem & ampliorem dixerim. Vnde mirandum in hac tam neceſſaria arte tam paucos reperiri, & diſcipulos, & magiſtros. RIGO. Fortè magnitudo rei deterruit, & difficultas. CON. Quare non etiam oratores deterruit, quia nullus dum perfectus repertus orator, vt contendit Cicero. RIG. Quis ergo docebit villicum? CO. Rectè rogas, dicam. Quanquam autem in vniuer-

Ruſticationis artis difficultas.

niuerſum de Re Ruſtica pauci prçceperint, & ſingulis etiam exercitatos nó multos reperias. Quare futurus villicus veluti per gradus inſtituendus videtur, ita, vt à pueritia primùm pecora paſcere minora, inde armenta & equos curare, fodere, arare, triturare, plantare, ſerere, metere, ſæpire, ædificare, ſarcire rupta inſtruméta ruſtica, laniare pecus, pecori & iumentis, ac veterinis ægrotantibus remedia adhibere, & ſi qua ſimilia opera diſcat oportet, atque ſic per omnia ruſticæ diſciplinæ genera exercitatus ad magiſterium aſcendat, non ſecùs, quàm de Epiſcopo docet Gregorius Nazianzenꝰ, & Cicero de Imperatore per omnia militiæ tyrocinia educãdo. RIGO. Miram mihi commemoras philoſophiã. CON. Quod initio dixi, ætatem maximè probari à trigeſimo anno ad ſexageſimum: Nã adoleſcentiæ illa laſciuia deferueſcente, neque amoribus, alijſque auocamentis abſtrahitur ab officio: vbi enim his ſe dederit vitijs, nihil aliud cogitabit, quàm amores: neque præmium iucundius, quàm libidinis fructus, nec ſupplicium grauius, quàm fruſtratę cupiditatis. Adhæc ſexageſimum annum excedens piger, & deficientibus viribꝰ, laſſus redditur & tardior. Equidẽ vnius villici operã malim agilem & induſtriã, quàm plu-
rium

Inſtitutio villici.

Aetas villici.

rium aliorum ſeruorum negligentem, non aliter, quàm ille, qui ducem leonem militibus ceruis optauit potius, quàm cõtra ceruo duce leones milites. Hoc imprimis curare oportet, cùm plurimum referat à primo mane opus aggredi, vt villicus ſit vigilans, vtque patrisfamilias vices ſubiens primus cubitu ſurgat, poſtremus cubitum eat, prius villã videat, clauſáne ſit, & vt ſuo quiſque loco cubet, vtque iumenta pabulũ habeant, recteque ſtabulentur, vt familiam ad opera cunctantem pro temporibus anni feſtinanter producat, ipſe ſtrenuè præeat, neque patiatur ſtatim à prima luce quenquã cunctanter & languidè procedere, ſed velut in aliquod prælium cum vigore & alacritate villicũ tanquã ducem prędedentem ſequi. Varijsq; exhortandi artibus in opere ipſe excitet laborantes, nonnunquam tanquã deficienti ſuccurſurus inſtrumentum auferat, parumper & ipſe fungatur officio eius, moneatque ſic fieri debere, vt ab ipſo fortiter ſit effectum. Atque vt diligens opilio manè oues educens, & veſperi reducẽs curat, necubi pecus aliquod deficiens in agro relinquatur: Sic & villic⁹ ſeruos domũ reducens, non in domicilio ſuo deliteſcet, ſed cuiuſq; curã agat diligenter. Si quis forte vel ſaucius, vel debilitat⁹ fuerit, adhibeat

Cura familiæ.

foment-

fomenta, & ſi languidior, in valetudinariũ deducatur, neceſſariamq; curã adhiberi iubeat. In eum vſum ędificium illud à reliquis ſemotum deſtinatur, vt ægrotantes eò deducantur, atque inibi curentur maximè, ſi contagioſo morbo infecti, ne alij contagio lædantur. Oportet enim Agricolam hãc familiæ curam valetudinis non negligere. Et præſtat eos, qui rectè valent curare, atque operariorum morbos præuertere, quantũque poſsibile, cura & antidotis anticipare. Nẽpe, vt cibus, & potus ſalubris à cellarijs, aut culina ſine fraude prębeatur, nõ corruptus, aut qui valetudinẽ offendat: Proinde villicus in conſpectu familiæ cibũ, & non aliũ capit, ita fit, vt cibus diligẽter & ſalubriter apparetur. Et quia in agro non ſemper adſunt medici, expedit morbos diſciplinæ exemplo curare, ſumpto ab his, qui ſimiliter ęgrotârunt in eadem regione eiuſdemque naturæ. Eos, qui in ſole laborant, corpora & venas lædit ſol, oportet alimentum ipſis detrahere, vt non ſemel, neque bis, ſed paulatim ac ſæpius comedant. Hæc enĩ ratio valetudinẽ cõſeruat, & cõcoctioni proderit. Aliqui abſynthites vinũ & iuſculũ, in quo abſynthium coctum præbent. Conuenit & ſuo tempore quietem permittere, atque vt ijs temporib. quieti potius, quàm ne- quitiæ

Valetudinis familiæ cura.

quitiæ vacent. Cauendum, ne incalẽtes frigidiora potẽt, aut humi cubent. Si aqua nõ ſit bona, coquatur, conuenit & ptiſana. Meminiſſe oportet & homines eſſe ipſos ſeruos. Ac denique ex huiuſmodi cura naſcitur beneuolentia & obſequiũ. Quinetiam fidelius ſeruire ſtudent qui conualuerint, cùm eſt ægris adhibita diligentia. Et quod in maioribus imperijs quoque difficulter cuſtoditur, cõſiderare debebit villicus, ne aut crudelius, aut remiſsius eos habeat. Semper foueat bonos ac ſedulos, parcat etiam minus probis atque etiam temperet, vt magis reuereãtur ſeueritatem, quàm vt ſæuitiam deteſtentur. Id, quod efficere poterit, ſi maluerit cauere, ne peccent, quàm cũ deliquerint, ſerò punire. Siquidẽ nulla eſt nequiſsimi hominis arctior cuſtodia, quã aſsidua operis exactio. Adeò, vt veriſsimũ ſit Catonis oraculũ. Nihil agẽdo diſcere homines malè agere. Dimenſum & cib' ſuo quoque tempore præbeatur, conſueſcat familiam circa larem focũque familiarem cibum capere ſemper, atque ipſe in cõſpectu eorum epuletur. Sitq́ue frugalitatis exemplum. Si quem deprehendat fidelem & gnauiter laboraſſe, hunc beneuolentiæ indicijs ac munuſculis alat, atque in officio contineat. Adhæc cultam veſtitamq́ue familiam

Imperij moderatio

Catonis oraculum.

miliam vtiliter magis habeat, quàm delicatè, vt videlicet munita ſit aduerſus frigora & imbres. Mercedem laborum maturè perſoluat, ne vſquam detrectandi laboris occaſionem prætexere queant. Et ſicut cibus & veſtis neceſſaria, ita etiam caſtigatio. Nam Sapiens ait: Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo ſtultorum. Et iterum: Qui delicatè nutrit ſeruum ſuum, pòſt ſentiet eum contumacem. Præcipuè enim curabit, vt Deum timeant, non patiatur temerè atque è conſuetudine iuramentis ac blaſphemijs vti, neq; ſcurrilia, aut impia verba miſcere. Quinetiam prouidebit, vt Catechiſmum teneant, orent, feſtis diebus cócionem audiant, ſacramenta ſuo tẽpore communicent, cauponis, aut nequitię ne vacent. Sed, vt Poeta ait, quædam etiam feſtis fas exercere dieb. à ſacris & cibo ſumpto fundum obambulent, inſpiciant, ſicubi ſegetibus iniuria fiat, an à pecoribus lędantur. Sepimenta diruta reficiant, iumenta & pecora inuiſant. Breuiter, Villicum in his omnibus ceu ἐπίσκοπον καὶ ἐργοδιώκτην eſſe oportet. Sic fiet facilè, vt ſuo quique officio fungantur. Villicus autem in villa ſit perpetuò, ne abſentia ſua ceſſatorem faciat familiam, néue ceſſandi, vel delinquendi ſpacium præbeat. Non ſit ipſe potationibus,

Feſtis quæ exercẽda.

ludis deditus: neque etiam venādi piſcandiq́ue ſtudijs, niſi ſic prædij vſus poſtulet, auocetur. Hoſpitem non niſi ex familia domini quàm rariſsimè recipiat. Non negotietur neque ſibi, neque pecuniam domini in animalibus, aut in alijs promercalibus occupet: quandoquidem hæc negotiatio curā villici retrahit, nec vnquam patitur eum cū rationibus domini paria facere, ſed vbi numeratio exigetur, res pro nummis oſtenditur. In vniuerſum hoc à villico obtinendum, ne putet ſe plus ſapere, quàm dominum, neúe exiſtimet, ſe ſcire, quod neſciat, quæratq́ue ſemper addiſcere, quod ignorat. Nam cùm plurimum prodeſt, peritè aliquid facere, ita plus obeſt perperā feciſſe. Columella mauult illiteratum, qui tenacis ſit memorię. Nam eiuſmodi villicum ait, ſępius numos domino, quàm librum afferre, vel quia neſcius literarum minus poterit rationes confingere.

Villica. Vxor villico ſit cōtubernalis, quæ contineat eum, & in re familiari adiuuet. Eā conuenit eſſe ætatis eius, quam in villico exegimus ſuperius, robore, valetudine, cōtinentia, vigilantiaq; cōmendatam, neque ſpecie nimis fœda, ne villicum à ſe alienet, neque nimia ſpecie deſidem intra tecta cōtineat, cui cū familia prodeundum, & peractis operibus fatigato redeundum.

dum.

dum. Villica interim culinam, domeſticaq́; capeſſet opera, ancillas regat, & in officio contineat, ſuppellectilem conſeruet, dimẽſum cuiq; præbeat. RIGO. At tu mihi videris è villico facere dominum, ac patremfamilias, & rurſus è domino villicum. CONO. Noſtra ætas mollitie corrupta, veterũ & maiorum noſtrorum ſtudia ſimul & honeſtiſsima & vtiliſsima negligit. Siquidem tum domini ipſi rem Ruſticam regebant, & malè cum domino agi exiſtimabant, quem villicus doceret, vt Cato tradidit. Quinetiã Varro queritur tẽporibus auorum patresfamilias falce & aratro relictis intra murum correpſiſſe, & in circis potius & theatro, quàm in ſegetibus & vineis manus mouere. Vnde Cato, & veteres plurima, quę nos in villicum conijcimus, patrisfamilias curæ tribuerunt. Equidem etſi villico curam familiæ commiſerim, ipſe tamen veteres imitatus inſpector, & aganotheta operarũ eſſe, meoque ductu & imperio pręcipuè fundum regi volo. Comiter tamen, vt antè de villico dixi, cum colonis atque ipſo villico ago, auarius opus exigo, quàm penſionem. Sed nimis diu te circumduco ieiunum. Age, ad prandiũ procedamus. Non in Apolline prandebis, neque Lucullanam villam tibi oſtendere volui, vt vidiſti, ſed Cincin-

Patresfamilias veteris rei Ruſticæ.

Auarius opus, quàm penſio exigenda.

nati, aut Abdolomini, aut denique Laertæ tugurium. Hîc vides ruſtica ædificia ab hoc noſtro vrbano foſſa diſiunctum, ſed ita, vt quæ in villa fiunt, in conſpicuo ſint. Hîc ego cum vxore & familia vrbana verſor. RIGO. Eleganter, ſcitè ac percommodè omnia, nihil, quod ad abſolutam villæ conſtitutionem neceſſarium videatur, prętermiſſum. Accedit præterea dom⁹ pari induſtria ſimul & iucundo, & vtili loco poſita. Heus tu Metella, planè Martham agis plus ſatis in culinarijs apparandis ſollicita. METELLA. Nequaquam. Ruſticis his epulis, non artocreis, nõ tucetis, non ferina, aut oſtreis ſcaurisque, aut deniq; aulico apparatu excipieris, ſed oleribus, acetarijs, ouo recenti, pullo atque agno. RIGO. Hæ dapes mihi ſunt longè gratiſsimæ. CONO. Fruere igitur, & villum noſtrum ἐπιχώριον experire. RIGO. Certè Rheticum Phalernumq́; ſuperare videtur. Nõ arbitrabar hoc agro vitem conſeri, aut certè tam præſtantia vina gigni. CONO. Cultura diligens, & anni fœlicitas ſic tribuit. RIGO. Age diutius hęremus in menſa, cœlo tã ſudo lætoq; nos euocante, piaculum eſt, non frui cõceſſa voluptate expatiandi, fundiq; tui contẽplandi. CON. Cœlum, vt ais, cùm temperatum, neque ſolis ardore, neq; tempeſtatib. moleſtum

Vrbanum ædificium.

leſtum ſit, equum, vt dicitur, in campũ prouocas, cùm ipſe alioqui iuxta Catoni præceptum quotidiè, quãdo hîc ſum, neq; vel cœli inclementia, vel alijs neceſſarijs occupationibus impediar, agrum circumire cõſueuerim, ſi ſic videtur, educam te agrum tibi meum cõmonſtraturus. Non exiſtimabis te latifũdia Metelli aut Luculli, ſed mediocris cuiuſdam hominis, qui ſuis facultatibus contentus, quod ſit eſſe velit, nolitq; cum Attali aut Cæſaris conditionibus permutare. RIGO. Amabo, diſſeras aliquid de agri ratione, culturaque, cùm te videam diligentem patremfamilias, & huius rei non ignarum. Vehementer enim cuperem huius diſciplinæ præcepta audire, præſertim noſtris accommodata vſibus. CONO. Si turpe eſt Patricio viro, & cauſas oranti, vt Iureconſultus ait, Ius, in quo verſatur ignorare, quo turpius, aut certè damnoſius agricolam terram, cum qua illi res eſt, ignorare. Quo enim pacto de opere ruſtico iudicare poterit, rectè, an ſecus factum, qui agri colendi artis ſit imperitus? Cæterarum artium profeſſores multa, quæ ad eorum diſciplinas pertinent, de induſtria occultare ſolẽt. Agricola contrà, opus ſuum gaudet ab omnibus cerni: rogatusque quánam ratione egerit curetque, libenter explicabit,

De agro diligendo curandoq́.

Agricolæ candor.

adeò ingenuos hæc ars hoĩes facit. Equidẽ fundum meũ ad antiquorum diligentiam magis, quàm ad luxuriá direxi. Quare pri⁹ illorũ ſententias explicabo, pòſt noſtra accõmodabo. Principiò agrorum, & ſoli Italici gradus Cato nouẽ facit. Vineę primum tribuens, quæ bonum & multum profert, proximũ horto irriguo, tertium ſalicto, ſequẽtem olineto, quintũ, vbi pratum, ſextũ, vbi campus frumentarius, ſeptimũ deinde ſyluæ cæduæ attribuit, octauum gradũ, vbi arbuſtum, poſtremum glandiferæ ſyluæ. Quanquam verò hos gradus non omnes probent, vt Varro teſtatur, & his regionibus non omnium ſit vſus, ſed præcipuum ducimus hortenſem atque frumentarium, & qui piſcinis vtilis. De frumentario prius, de paſcuis, pratis, ſyluis & ſalictis pòſt ſuo loco diſſeretur. RIGO. Huius igitur ingenium & rationem explicare ne graueris, & vnde bonum agrum agnoſcere detur. CONO. Cato agrum optimum iudicat ad radicem montis planicie ad meridiem excurrente, qualis eſt totus Italiæ ſitus. In frigidis & ſeptentrionalibus regionibus conuenit oppoſitũ agrũ orienti & meridianę plagæ, ita ne alicuius magni montis obiectum his duabus cœli regionibus excluſis algore rigeſcat. In calidis pars potius ſeptentriõis optan-

Agrorum gradus.

De agro frumẽtario.

optanda, quæ & vtilitati, & voluptati, & ſaluti pari bonitate reſpódeat. RIGO. Aiunt terræ cuiuſq; ingeniũ indagare neceſſariũ. CON. Rectè quidẽ. Citius enim terræ, quã hominis ingenium agnoſces. Nã illa culta non mentietur, ſed facilem ſe omnibus prębet. In aliena terra cognoſcẽda Iſchomach⁹ Xenophonticus pręcipit, vt fructus & arbores illius terræ contempleris, neque colere contra cœli naturam contendas, niſi prorſus operas ludere, & θεομαχεῖν velis. Varro contendit terram diſcernendam, ſi in ea ſit lapis, marmor, arena, ſabulum, rubrica, creta, argilla, glarea, carbunculus, hoc eſt, quæ ſole feruet, eam radices ſatorum comburere. Item ſi vliginoſa, alijſque accidentibus obnoxia. Atq; hæc rurſum pro regionis natura aut bona eſt, aut mala, locis quibuſdam lapidoſa infrugifera eſt, præſertim frugum & plantarum. Alicubi viciſſim agris lætificandis vtuntur lapidibus ac tofis, vt in Arduennę finibus quibuſdã videre licet. Theophraſtus narrat, Corinthios lapides è Syracuſano agro legiſſe, agrumq; deteriorem reddidiſſe, cùm exemptis lapidibus in calida regione non haberet, quo ſe protegeret. Alibi in montoſis petricoſiſq; locis auena feliciter prouenit. Ad eundem modum oportet in reliquis terrę ſpeciebus

De terra bonitate cognoſcenda.

ſimul & regionis & eorũ,quæ ſeruntur,rationem habere.Nam & ſabulum aliquot locis tanquam terræ adeps fœcundandæ terræ inſpergitur fimi inſtar, & alicubi quædã melius ſabulo proueniunt.In Africa putres arenæ fœcunditate robuſtiſsimum ſolum vincunt, Columella teſtante. Refert quoque ſabulum album, aut rubicundum, aut luteum ſit. Adde terrarum ſpecies nonnullas fallere colore & qualitate. In quibuſdã regionibus nigra, quam pullam vocant, laudabilis, in alijs pinguis rubrica melius reſpondet. Britaniæ cretoſa terra lætas facit ſegetes, & paſcua optima. Alibi denſa & glutinoſa exuberat, atque in his ipſis cognoſcere oportet, quid recuſet collis, quid campeſtris poſitio, quid cultus, quid ſylueſter ager, quid humidus & graminoſus, qđ ſiccus, quid ſpurcus. Et in plantis, quæ vitibus, quæ alijs arboribus, quę ſiccis, quę humidis gaudeant. Virgilius putre ſolum cõmendat, nimirum pingue, quodque facilè reſoluatur. Id enim & labore, & impẽſa minima colitur. Proximum pinguiter denſum, quod impenſam coloni, & laborẽ magno fœtu compenſat. Nullum deterius ſicco pariter & dẽſo ac macro. Id enim & difficulter tractatur, & tractatum magno labori non refert gratiã, nec deniq; relictum

paſcuis,

paſcuis vel pratis abundè ſufficit, quare huiuſmodi ſolum fugiendum. Deprehenditur & notis certis terræ conditio. Nempe aqua exigua conſperſa gleba, ſi manu ſubigatur, & glutinoſa è leuiſſimo tactu preſſa inhereſcat, ac picis in moré ad digitos lenteſcat habendo, vt canit Poeta, eademq; illiſa humo non diſſipatur, quæ res admonet ei naturalem ineſſe pinguedinem. Adhęc terram frumentis habilem licet cognoſcere, ſi frequens iuncus, ſi carduus, trifolium, ebulus, rubus, prunus, & alia quædam, quę non niſi pingui dulciq; ſolo proueniunt. Vti viciſſim macram & amaram declarant atræ & degeneres herbæ, frigidum ſolum retorridè natæ, vliginoſum triſtes, rubricam oculi, argilloſam, quę operi difficillima, quęq; raſtra et vomeres ingenti onere grauet. Item ſoli cómendatio, ſi frequétes alites, corui & cornices vomerem comitentur, aratoris veſtigia radétes. Cognoſcitur & odore terrę bonitas, cùm ſub occaſu ſolis, in quo arcus cœleſtis deiecerit capita, & cũ de ſiccitate maduerit imbre, ſuauem emittit halitum è ſole conceptum. Sapore quidem, ſi glebá fictili vaſe dulci aqua madefactam ſaporis indicio explores, qualis ſapor, talis terra erit: ſi dulcis, pinguis: ſi amara, macra. Salsá auté fugiendam etiam in ſterquilinijs. Meminiſ-

Nota terrā bonā.

Terrã mutari.

ſe quoque oportet terram ſæpè mutari, & è fœcunda fieri ſterilem. Id, quod in Theſſalia olim factum tradit Plinius, & noſtra ætate pleriſque locis noſtræ regionis compertum. Accedit, eandem terram quantumuis pinguem non omnia ferre, quod prudẽter admonuit Poeta. Non omnis fert omnia tellus. Adde, cœli rationem plurimum conferre ſolo, neque cœlum, neque aerem vbique eiuſdem temperaturæ. Quare prudentis eſt patrisfamilias, ingenium, & poſitionem agri ſui ſubinde contemplari, omniq́ue tempore anni, ſiue in herbis, ſiue in frugibus naturam agri cognoſcere. Conſiderandum igitur, quid quoque loco ſerere expediat, alia enim ad frumẽtum, alia ad vites, alia oleo accommodata, alia fœno & pabulo. Neque in pingui terra ſeruntur omnia rectè, neque in macra nihil. Rectius in tenuiore terra ſeruntur, quæ non multo indigent ſucco, vt cythiſus, ſporia, cicer, præter legumina, quæ vellũntur, & non ſubſecantur. Pingui rectius ſeruntur, quæ ſucci ſunt maioris, vt holus, triticum, ſiligo, hordeum, linum. Quædam etiam in annum ſequentem proſpiciunt, quod relicta terram reddunt meliorem, vt lupinum pro ſtercore inarari ſolet. Diſcernenda quoque, quæ fructuoſa ab ijs, quæ ad voluptatẽ conſerũtur, vt pomaria,

Cœli ratio in temperatura terræ.

Quid cuique terræ conueniat.

Terra quæ

maria, floralia. Item quæ ad victum & delectationem, neque ab agri vtilitate diſiuncta. Eligendus locus ſalicto, arũdineto, quę humidum requirunt locum. Contrà, vbi ſegetes frumentarias & legumina, & quæ ſiccis gaudent. Vmbroſis aſparagos & ſimiles. Alia vbi vimina, ſyluã cęduam, glandiferã & ſementariam. Sunt etiam, quantũuis macra & ſabuloſa, vſibus quibuſdam idonea, nempe vt betulam aut ſimile plantes. Item humidis alnos, iuncos, ſpartum, & his confinia. RIGO. Haud dubiè cœli temperatura plurimum ad fertilitatem facit. Nam ipſe ſæpè obſeruaui eiuſdem qualitatis ſolum alijs regionibus lætius, & alio cœlo alia producere. CONO. In Venefrano ſolum glorioſum oleis aptiſsimum, in Betica pinguiſsimum. Cum alijs locis vites in ſaxis non ita fœcundæ, ad Rhenum in præruptis petris vineæ reperiuntur lætiſsimæ. Plinius teſtatur, Alibi in paludibus vites quoque naſci, tanta eſt naturæ ſecreta vis. In Chalcea Rhodiorum tradunt locum quendam tam fœcundum, vt ſuo tẽpore ſatũ demetant hordeũ, ſublatũq; protinus ſerant, & cũ alijs frugib. metãt. Albanis vltro fert tellus ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα. Semelq; ſata biſera triferaq; efficiuntur. Homer⁹ Phrygiã vocat ἀμπελόεσσαν, & Pulichrũ atq; Argos πολύπυρον. Herodot⁹ ſcribit

quibuſque conueniat.

Fertilitas quarundã regionum.

bit Babyloniam adeò fertilem frumenti, vt ducenta atque etiam trecenta reddat. Plinius quinquageſimo fenore tradit meſſes reddere, diligentioribus agricolis centeſimo. Ad Aethnam centuplam ſegetem etiamnum reddi à fide dignis viris relatum. Italia adeo fœcunda, vt eam Varro appellet pomarium, quod ſic ſit conſita vbique & fertilis, vt far Cãpanis, Apuliæ falernum, Venafro oleum felicius proueniat. RIGO. Audio & Germaniam & Galliam olim non ita fertiles, vineis prorſus caruiſſe, iam nulli regioni cedere nihil non vtenſile producẽtes. Quæ vina hodie omnium regionũ commendabiliora Rheticis, & Renenſibus, vt frumẽtarios agros auri, argenti, ferri atque plumbi mineras taceam. In Turingia Germaniæ aiunt ſemel triticum ſatum ſequenti vno & altero, anno ſponte ſecale proferre. CONO. Et noſtris regionibus reſtibules ſegetes nõ raræ. Rapacium ſi ſemel ſeratur, ſæpè duobus ſequentibus annis citra culturam & ſemẽtem renaſcitur. RIGO. In Hyperboreis tantam eſſe fœcunditatem proditur, vt matutino ſerãt, meridiè metant. In Africa riguo ſolo palmæ ſubditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, ſub vite frumentum ſeritur, mox legumen, omnia eodem anno, omniaque aliena vmbra alũtur. CONO. Id

Italia pomariũ dictum

Germaniæ fertilitas.

Hyperboreorũ terræ fœcũditas.

Africæ fertilitas.

NO. Id eſt, quod dixi, terram pro cœli regione atque temperatura naturam mutare. RIGO. Cæterum quia non omnibus ſolũ tam fœcũda temperatura & pingui, quid ſi macrũ & ſterile cõtingat, quale eſt in petricoſis & ſalebroſis ſabuloſiſq; locis, nú arte hoc ſolũ corrigi & formidari poteſt? CONO. Maximè. Nulla enim regio, quam benigniſſimus largitor bonorum ſuo deſtituerit pane quotidiano, ſi modo laborem non recuſet. RIGO. Eam induſtriã audire aueo. CONO. Varijs id modis fit, imprimis autẽ ſtercoratione diligentique cultura, atque in eum vſum fimeta illa q̃ paulo ante oſtendi, ſeruantur. RIGO. Cedo quod ſtercus agro lætificando optimum? CONO. Varro, atque hunc ſecutus Columella tradit ſtercoris tria præcipua genera, Primum quod ex auibus, deinde hominum, tertium pecudum. Auium primum habetur, quod è Columbarijs egeſtum, deinde gallinaceum, & quod cæteræ aues edunt, exceptis anſerino & anatum, nam id noxium eſt. Maiores auiaria habuerunt tam ampla, quæ agris ſtercorandis ſufficere poterant: deinde quod homines faciunt, ſi & alijs villæ excrementis miſceatur. Quoniam per ſe naturæ feruentioris terram perurit. Hominis vrina ſex menſiũ inueterata ſurculis & pomarijs, vitibusque adhibita

De ſtercoratione.

Stercorũ genera.

Vrinæ vſus.

hibita fruct⁹ exuberare facit, ſimul & ſaporē commendat fructuū. Tertium locū obtinet pecudū, in quo aſininum optimū, q̄ id animal lētiſſimè mādit, et ideo benè confectū ad fimū redditur vtili⁹. Poſt hoc ouillū. Inde caprinum, mox bubulum & iumentorum. Deterrimū ſuum, ſatis nocens, at hortēſibus alicubi inopia fimi vſurpatur, ſed gignit inutiles herbas. Plinius tamē probare videtur ſuum ſpurcitias. Equinū quoque vbi hordeo paſcuntur equi, multum herbarum facit. Inprimis laudatur lupini ſeges priuſquam ſiliquitur, aratro vel bidentibus verſa, manipulis circa radices arborum vel vitium obrutis. Vbi non eſt pecus, culmo ipſo & filice ſtercorant quidam. Item è ſtramentis lupini ac frondium, quæ faſſa depreſſa ſtercori reponendo fit. Hucque congerere licet cinerem cœnumque cloacarum & culmos cæteraque, quæ euerruntur in vnum coniecta, at medio loco rubuſtam materiam aduerſus ſerpentum latibula defigere conuenit. Item è ſegete euellitur cicuta, ebulus, & circa ſalicta herbam auctam euulſamque, & filicem, cæteraſque frondes putridas ſubſternere ouibus licet. Qui in ſabuloſis & myricinis locis habitant, coria terræ vel myricæ ceſpites in aceruos congerunt, ac fimo ſtercoreque

Aceruico-

con-

conſperſos inueteraſcere ſinunt, atque ſic maceratos putrefactosque ceſpites humo macilentæ inſpergunt, maximè verò ijs locis, quibus ouium greges alũtur, plerumq́; ouilibus ingerunt ceſpites falce ac dolebra è corio terræ abraſos. Parum diligentes exiſtimat agricolas Columella, vbi minores pecudes ſingulæ tricenis diebus minus, quàm ſingulas, maiores minus, quàm denas vehes ſtercoris efficiant. Quibus accedit colluuies & cœnum chortis.

riorum terræ fimo maceratorũ.

Porro illud obſeruandum, ſtercus quod anno quieuerit eſſe vtiliſsimum ſegetibus, nam & vires adhuc ſolidas habet, & minus herbarum creat.

Stercus vetus ſegetibus vtiliſsimũ.

Pratis tamen recentiſsimum inijci conueniet, quod plus herbarũ gignet. Idq́; menſe Februario Luna creſcẽte fieri debet, nã ea res fœni fructũ promouêre traditur.

Recẽs ſtercus pratis cõuenit.

In ſtercorãdis agris obſeruãdũ, vt colli plus quã valli ingeras fimi, ꝙ pluuiæ pinguiore materiã ad ima deferant. Qui aũt arua præparare volet, ſi autũno ſementẽ facere inſtituit, mẽſe Septẽbri inaret. Si Vere, qualibet hyemis parte aceruos diſponat. Quocunq; tempore fiat, curãdũ vt ab occaſu æquinoctiali flante vẽto fiat Luna decreſcente. Mirè enim augeri vbertatem tali obſeruatiõe. Non negligendum quoq;, vt ſtercus vel fimum exareſcere ſinamus antequã inaretur,

Ventorũ et Lunæ ratio in ſtercore.

& humo

& humo condatur, etſi Columella contrarium præcipiat, noſtræ tamen obſeruationes negant illi aſſentiendum. Nam humidũ fimum agro nocere magis, quàm conducere experientia docet. Et ſicut refrigeſcere agrum qui non ſtercoretur, ita peruri ſi nimis & ſingulis annis ſtercoretur. Aquoſus ager maiorẽ, ſicc⁹ minorẽ copiã deſiderat. RIGO. Vidiſſe me aliquoties memini vbi terra è vicino ſolo effoſſa agris inſpergebatur, terra igitur terrã ſtercorari arbitror. GONO. Germani præter alias lætificandi ſoli rationes varia, ſpiſsiorem terræ quandam pinguedinem veluti medullam agris inſpergunt fimi loco. Plinius tradit Britanniæ ac Galliæ inuẽtum Margam appellatam, quaſi terræ adipem. Sed potius Germanorum exiſtimo, apud quos etiamnum, & nomen, & lætificandi ratio eadem vſurpatur. Petitur foueis in profundum actis. Intereſt tamen quali ſolo quæratur. Galliæ pars ad Moſam margam præbet ſabuloſam & diuerſam à Germanorum illa marga, quæ terra eſt pinguior, eiuſdem tamen facultatis, quę nauibus onerarijs peregrè tranſportata magno venditur. Alicubi & limus è ſtagnis & fluuijs egeſtus mirè humum lætificat. Quibuſdam locis montoſis & macilentioribus agris calce vberrimos faciunt agros. Quod

Humidũ fimum nocere agro.

Marga. Mergell.

Calcis vſus

Quod Plinius de Heduis & Pictonibus tradit, at in Germania noſtra ætate hæc lætificandi agri ratio non eſt rara. Verùm vbi ſemel exhauſtum ſolum, ea lætificatione prorſus redditur ſterile. Vnde vulgò dici ſolet, eam rationem ſtercorandi calce, opulentos parentes & liberos reddere inopes. Paulò altius non procul à Moſa in Eburonibus, fiſsilibus petris agrum ſtercorãt, quæ inſperſæ ſolo diſſoluuntur, terramq́ue pinguiorem reddere creduntur. Theophraſt. ſcribit, Corinthios lapides ex agro legiſſe, agrumq́; deteriorem reddidiſſe, cùm in calida regione exemptis lapidibus non haberet, quo ſe protegeret. Trãſpadanis cineris vſus adeò placet, vt fimo anteponãt, & ſtercorationẽ propter inſalubritatẽ vitandam putant. Columella ſuum patruũ tradit ſabuloſis cretam ingerere conſueuiſſe, & cretoſis, ac nimiũ denſis ſabulũ, atq; ita lætas excitaſſe ſegetes. Ad eum modum ripenſibus exundationem & limum denſiorem ſpiſsis agris conuenire arbitror, ſi vel ſabulo, vel alijs temperamentis macerentur. RIG. Varia audiuimus ſtercorãdi genera, iam aueo cognoſcere arandi colẽdiq́ue ſoli & ſeminũ mittendorum rationẽ. CO. In arando præparandoq́; ad ſemina mittẽda ſolo plurimũ ſitum, Catonis oraculo proditũ, pri-

ad ſtercorãdum agrum.

Cineris ſtercoratio.

De arandi ratione. mũ eſſe terrã benè colere, ſecundum benè arare, tertium benè ſtercorare. Arandi aũt proſcindendiq; ſoli varij modi pro cuiuſq; ſoli natura & regionis more. Aratro & vomere plerunq; oẽs ampliores agri vtuntur, breuiores etiã foſsione. Aratra varia ſunt ꝓ regionum varietate, quædã ſimplicia, quædam plana, quędã aurita. Partes habet ſtiuã, ſurcam, burim, cultrum, vomerem, & eius *Aratra & eorum partes.* ſummitatẽ Nymphã appellatam, temonem, alam, rotas, adde rullã. Culter vocatur prędenſam terram ſecans futuris ſulcis veſtigia præſcribens, quas reſupinus in arãdo mordeat vomer. Vbi ſolum facile, dẽtali exigua cuſpide humũ vertunt. In Liuonia ſola furca pro aratro vtuntur. In Syria ſolũ altè pręcisium penitus, reſecatur & ideo aratris puſillis, vti Theop. ſcribit. Rotas Plinius ſcribit Gallos addidiſſe, & appellari Plugrat, vocabulo Germanico, quod corruptè legitur planarati. Nonnullis locis, vbi hum⁹ ſolidior, ala ad dextram vomeris partem additur, quæ ceſpites proſciſſos verſat, hæc ala eſt amouibilis, vt reuerſo aratro in alterã partem transferri poſsit, ſi libeat. Rulla ſtimulo cuſpidato vomerem detergit arator. In opere iumenta coniuncta habenda, quo ſpecioſius ingrediantur ſublimes, & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactétur

Plinij locus lib. 18.

Plugrat.

Ala aratri.

Rulla.

Iumentorum iungẽdorum in arando ratio.

tur iugumq́ue melius aptum ceruicibus inſidat. Hoc enim iuncturæ genus quibuſdam magis probatum, quàm quod cornibus illigetur iugum. Siquidem plus queũt pecudes collo & pectore, quàm cornibus, atque hoc modo tota mole, totoq́ue corporis pondere vtuntur. At illo retractis & reſupinatis capitibus excruciantur, atque ęgrè terræ ſummam partem ſauciant. Equis, vbi horum vſus, commodius aratrum agitur, & paucis melius, quàm pluribus. Nam pluribus equis coniunctis aratro, præcipitanter terram proſcindere, & latos ſulcos facere non probatur. Vnde videmus terram arari optimè in Menapijs & Vbijs, vbi binis ferè equis aratur, & lento gradu procedentibus.

Sulcorum ducendorũ ratio.

In Italia & Gallia alijsq; locis bobus ſulci ducuntur, profundiores potius, quàm latiores, vbi terra ſpiſsior vomere vtendũ grauiore, eumq; altius premendum: nam ſi coria terræ latè vertantur, ea integra manent, neq; herbas necant, neq; occatione ſarriri humus ſatis queat. Sulcum nõ ducendum longiorem pedum centũ viginti, nã id cõtrarium pecori Columella cenſet, quòd iumenta plus æquo fatigẽtur. Quod tamen pluribus locis, vbi latiſsimi campi, non obſeruatur, vt in agro Iuliacenſi longiſsimi plerunque protrahuntur ſulci, vbi

 campo-

camporum ſpacia permittunt. Non arandum cœlo pluuio, & humo madida, neque cùm poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit. Si limoſa verſantur, toto anno deſinunt poſſe tractari. Medio igitur modo aranda terra, vt neque ſucco careat, neque abundet vligine. Quippe nimius humor lutoſos facit, & quæ ſiccitatibus aruerunt, expedire probè non poſſunt. Nam vel reſpuitur duritia ſoli dens aratri, vel ſi qua parte penetrauit, non minutè diffindit humum, ſed vaſtos ceſpites conuellit, quibus obiacentibus impeditum aruum minus rectè poteſt iterari. Humus autem quamuis lætiſsima, tamen inferiorē partem ieiuniorem habet, eamq́ue attrahunt excitatæ glebæ maiores, quo euenit, vt infœcūdior materia mixta pinguiori ſegetē nimis vberem reddat. Siccitatibus quod iā proſciſſum, iterare operæprecium, pluuiamq́; operiri, quæ madefacta terra faciliorē culturam præbeat. Vbi ſolum pingue, ac diutius aquam continet, proſcindendum anni tempore iam incaleſcente, cùm omnes herbas ediderit, atque adhuc earū ſemina maturuerint, tanquam denſis frequentibuſq́; ſulcis arandum, vt vix dignoſcatur, in vtrā partem vomer actus ſit, quoniam ſic omnes

Pluuio cœlo nō arandum.

Terra inferior ieiunior.

nes radices herbarum præruptè necantur. Sed & compluribus iterationibus veruaćtum, ſic reſoluatur in puluerem, vt vel nullam, vel exiguã deſideret occationem, cùm ſeminauerimus. Nam veteres Romani, vt Columella teſtatur, dixerunt, malè ſubaćtum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit, eum porrò, an rećtè aratus ſit, explorandum ab agricola. Neque id viſu ſolùm, qui falli poſsit, ſuperfuſa terra latentibus ſcamnis, ſed tactu qui minus decipitur, cum pertica admota ſulcis inſeritur, ea ſi æqualiter penetrat, ſolum eſſe totum motum, ſin autem obſiſtat ſubeunti, crudum veruactum eſſe demonſtrat. Si mons arandus, is tranſuerſus ſulcabitur, nam hac ratione difficultas accliuitatis confringitur, laborque iumentorum & hominum minuitur. Non tamen ſemper eodem veſtigio molienda terra, ſed iterando modò in elatiora, modò in depreſsiora cliui obliquum agi ſulcum oportet. Porrò, quod ad tempora pertinet, arandum maximè vere, id quod Poeta quoque rectè docet: Vere nouo gelidos, & cęt. nam per æſtatem terra durior & intractabilis, hyeme limo obducta eſt. Vere autem reſoluta humus facilem ſe præbet, & herba maximè vertitur, quæ & terram fimi loco lætificat, & ante excluſum ſemen euerſa

Veruactũ crudũ quomodo deprehenditur.

Mõs quomodo aretur.

Tempora arandi.

 pul-

pullulare prohibetur. Quare hiſce locis circa medium Martij aratra educere ſolemus. Sabuloſo tamen & exili ſolo aratur etiam media hyeme, ſi per tempeſtatem licet. Plinio etiam graue ſolum tum moueri placet. Ager exilis & planus aquis abundans aretur primum vltima parte Auguſti, & Septébri iteretur pareturq́ue ſementi circa æquinoctium. Graciles cliui non ſunt æſtate arandi, ſed circa Kalend. Septembris, quia ſi ante proſcindatur effœta, & ſine ſucco humus æſtiuo ſole peruritur, nullasq́; virium reliquias retinet. Vliginoſos campos proſcindi debere poſt Idus Aprilis quidam volunt, quo tempore cùm arati fuerint diebus interpoſitis circa ſolſtitium iteratos eſſe oportet, ac deinde circa Kalendas Septembris tertiatos ex Columellæ ſententia. Cùm id tempus ab æſtiuo ſolſtitio, conuenit inter peritos rei Ruſticæ, non eſſe arandum, niſi magnis cogentibus imbribus. Nā ſic nihil prohibet etiam Iulio arare. Interim cauendum, ne lutoſum ſolum aretur, vt ſuprà diximus. RIGO. Etiámne noctu arare licet? CONO. Maximè: per æſtatem locis calidioribus à veſpera exordio facto per totam noctem ad ſolis exortum, quo humiditas & pinguetudo adumbrata ſub gleba permaneat, & ne iumenta ſolis ardore lædantur,

Noctu arare.

dantur,atque ægrotent. Quoties autem ager ad ſeminandum arandus ſit, id partim terræ habitus, partim ſeminum diuerſitas docet,vt in ſingulis mox dicetur.Nam terram ſabuloſam & leuem non opus toties iterare,quàm ſpiſſam. Id tamen obſeruatum,quò ſæpius iteretur hoc lætius producere,adeò,vt quibuſdam ſeminibus mittendis terram non ſolùm iterare, & tertiare oporteat,ſed etiam quartare, vt fœcundiſsimis Italiæ & Vbiorum Germaniæ regionibus compertum. In Miſnia & Pannonia tantùm duas habent arationes. Spiſsius ſolum ſicut plerunque in Italia quinto ſulco ſeri melius.In Thuſcis verò nono. Ita quæque regio ſuum habet hac in re, ſicut & in alijs, pro ſoli ratione morem. RIGO. Sed an non quotannis citra intermiſsionẽ eundem agrũ arare & conſerere oportet. CONO. Reperiuntur quidam, quos quotannis liceat conſerere, velut in Italia, Pannonia,& hiſce ripenſibus aliquot agris, vel alluuione, vel naturali fœcũditate lætis.In alijs oraculũ illud ruſticum obſeruandũ,Segetem ne defruges, hoc eſt,ne nimia fœtura exinanias. Vergilius alternis ceſſare arua ſuadet, & hoc ſi patiantur ruris ſpacia, vtiliſsimum proculdubio. Hinc qui quotannis reſeritur reſtibilis ager veteribus dictus.

Quoties aranda terra ad ſementem.

Segetẽ ne defruges.

Communiter autem etiam lætum, alioqui ſolũ intermiſsionem poſtulat tertio, quartóue, aut ad ſummum quinto anno. Varro tradit in Olynthia quotannis reſtibilia eſſe, ſed ita, vt tertio quoque anno vberiores fructus ferant. Oportet enim aut relinqui alternis annis pro ſoli natura, aut leuiorib. ſationibus conſerere, hoc eſt, quæ minus ſugunt & emaciant terram, qualia ſunt lupinum, & alia, vt inferius dicetur. Multum quoque intereſt, nouale ares ſolùm, an reſtibile & veruactum. Noualis enim ager, ſi ſit ſolum graue, pingue vel paſcuum, & ad ſeminarium præparetur primùm, id ſemel vertere ſufficiet, & mox conſerere, atque inde occare atque ſarrire. Sin autem leue & ſabuloſum nouale, tertiare id oportet prima maximè aratione. RIGO. Audio varia huius diſciplinæ vocabula, ea mihi cuperẽ explices paucis, antè, quàm progrediaris. CONO. Habet quidem hæc diſciplina, ſicut aliæ artes ſuas peculiares voces, & qa etiam ab eruditioribus in his aliquoties erratum, ne ignotis vocibus obſcuretur noſtra narratio, agri eiuſque colẽdi vocabula breuiter per digreſsionem perſtringam, ſuſpenſo interim reliquo dicendorum ordine. RIGO. Id percuperem. CON. Vt igitur ab ipſo agro ordiar. Agrum nos in noſtra

Reſtibilia quotannis.

Voces agrocolẽdo vſurpatæ.

ſtra diſputatione intelligimus non pro territorio, dioceſi, aut comitatu, et vt in formulis veterum Iuriſconſultorum, in quibus latiorem quàm fundi ſignificationem habere videtur. Sed vt Iabolenus, & Florentinus pro rure quod colitur & aratur, atque pro eo etiam, qui non aratur ager, ſed paſcuus ſit, vt pars ſit fundi. Ager aruus ſeu aruum ager qui aratur & frumentis ſeritur. Varro tamen maluit aratum, & non ſatum ſic appellare. Ager alius cultus, alius conſitus, alius paſcuus. Ager reſtibulis qui reſtituitur, ac reſeritur quotannis παλυμφυής, quod eius fœcunditas in annum ſequentem reſtet, & ſeges quotannis renaſcatur. Noualis ager à Varrone vocatus, vbi ſatum fuit ante quàm ſecũda à ratione renouetur. Plinio alternis ſeritur annis, Iuriſconſultis appellatur terra proſciſſa, quæ anno intermittitur. Nos communem loquendi vſum ſecuti, (Nã loquendum vt multi, ſentiendum vt pauci) Nouale appellamus agrũ iam primum arari cœptum, & antè incultum. Vnde noualiũ decimæ ortæ. Etſi non ignoro eſſe eruditos qui nouale vocent, cum poſt meſſem ager tonſus quieſcit. Veruactum Varroni eſt ſolum, quod verno tempore actum, & quod interdum requieuit. Sæpe autem hoc nouale eſt, & ager qui anno ceſſauit ac primo vere repro-

Agri vocabulum.

Ager aruus

Aruum.

Reſtibulis ager.

Noualis.

Veruactũ.

re proſciſſus. Sic em̃ inquit Varro, Multũ intereſt in rudi terra, an in eã ſeras, quæ quotannis obſita & vocatur reſtibilis, an in veruacto q̃ interdũ requierũt. Adde Columellæ & Plinio vſurpari nõ rarò veruactũ, ꝓ nouali verno tẽpore proſciſſo, nẽpe à tẽporis argumẽto vnde νεὸς, νεομένη νέαλος, νεαροὶ nũc noualis, nunc veruacti noĩe trãsferri, & νεᾶν noualem vel veruactũ facere. Dicitur aũt ager

Proſcindi. vel ſolũ arari, ꝑſcindi aratro, quando vertitur. πολεῖν. Heſiodus ait, ἔαρι πολεῖν θέρος δὲ νεομένη οὐ σε ἀπατήσει. Proſcinditur aũt cũ primũ aratur grãdiorib. glebis relictis. Cũ aũt

Offringere ſecũdo aratur Offringere agrũ dicitur, ſicut

Iterare. Iterare iterum arare, ἐπιπολεῖν. Tertiare tertio

Tertiare. arare & ager iteratus & tertiatus frequẽtia

Nouare. Columellæ & Plinio vocabula. Nouare eſt agrũ ante ſementẽ bene cultum tranſmutare atq; arare vt interim fermentetur & ſub ſementẽ iteretur.

Occare. Occare eſt cõminuere ne ſit gleba, inquit Varro. Occa inſtrumẽtum inſtar cratis ad glebas cõminuendas & ſemina operienda.

Cratire. Dicimus & Cratire terrã eodẽ ſignificato.

Atrare. Arare quando ſata inarantur cũ & nata ſunt & exceſcũt. Plin. inquit aruo atrare aratrare.

Sarrire. Sarrire eſt ſarculo purgare.

Runcare. Runcare & auerruncare ex agro noxias herbas euellere, dicitur & deruncare

Paſtiuare. *Paſtinum.* Exherbare Columellæ. Paſtinare & repaſtinare

nare perfodere vitibus conuenit. Paſtinum *Paſtinum.* inſtrumentum bifurcum platandis malleolis aptum. Lirare agrum & occare idem ferè *Lirare.* cum ſic aramus, vt inter duos latius diſtantes ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem frumentis præbeat, ſicut in hortis areolá. Atque hinc vocatur Lira ſpacium illud, ru- *Lira.* ſtici Porcas vocant, nempè terram inter du- *Porca.* os ſulcos elatam, ſic dictam quod ea ſeges frumentum porrigat vel porriciat, id eſt, prohibeat aquam frumentis. Et Lira hortenſis quæ in hortis areola. Scamnum eſt *Scamnum* terra cruda quæ aratro nondum proſciſſa eſt teſte Columella. Plinius ſcamna inquit inter duos ſulcos cruda ne relinquantur glebæ ne exultent, Intelligens glebam grandẽ quæ prima aratione execari ſolet. Scam- *Scãnatus* natus ager à Vibio Vrbico vocatur, qui ab *ager.* occidente in orientem creſcit in longitudinẽ. Qui ſi longior eſſet quàm latus & à Sep- *Strigatus* tẽtrione ad meridiem pertinet, ſtrigatus di- *ager.* citur. Terra autem ipſa alias cruda dicitur, *Terra epi-* quæ non ſubacta, quæq; neceſſe habet vt ca *theta.* lore ſolis & hyemali frigore excoquatur, & verno tempore eſt proſcindenda. Item fœcunda, fertilis, fructifera, Contrà quæ maligna, hoc eſt, fructum nõ facit, macra, exilis, aut ſalſuginoſa, ἁλμοδέστερα. Itẽ ſalſa, amara, vliginoſa q̃ ſemp humida & ex qua humor

non

non recedit. Humida verò quæ aliquando exiccatur, & in qua non eſt vligo. Carbunculata quæ ſole peruſta, Carioſa in qua putilago vt in arboribus caroſis. Dicitur & læta terra, dulcis, nigra, putris, reſoluta, quæ bonitatis indicia ſunt. Sed de his iam arbitror ſatis. RIGO. Vt in perpetua narratione te contineam, Reuertere obſecro eo, vnde digreſſus. CONO. Proſciſſo agro ſi noualis ſit, vt diximus ante, non proſciſſus hic mox conſeri poterit & occari & ſi opus, ſarriri. Reſtibilis autem & qui quieuit ager nouandus iterandusque, atque etiam tertiandus pro ratione ſoli ac ſeminis inijciendi.

Ager qui vna aratione conſeri poſsit & q iterandus.

RIGO. Quoniam docuiſti quopacto terra ad ſemẽtem præparetur, reſtat de ſeminum generibus & qua arte quæq; ſolo cõcredenda ſubijcias. CONO. Id ſcilicet ſupereſt. Semina quæ è frugibus gignuntur ſunt legumina & frumenta. Iam enim appellamus fruges, quę è ſegetibus gignuntur, Græcis λήϊα & ὡραῖα, quod ſuo tempore, & cũ pulchra ſint & vegata colligantur. Iulianus Iuriſcõſultus fruges eſſe ſenſuit quibus homo veſcatur, & rectè. Veteres tamen latius interpretantur, vt ſint quidquid ex fructu terræ in alimentum venit, vnde arbor & terra frugifera dicitur. Plinius duplex tradit frugum genus: frumẽtum, quod ariſtam habet atq; ea con-

De ſeminibus & eorum diuerſitate.

Fruges & frugum genera.

ea continetur, vt Gallus Iuriſconſultus definit, alterum quod ſiliquam, vt legumina. Prioris generis ſunt triticum, ſiligo vel ſecale, hordeum, Zea, auena, triticum faginum, vel ſi malis Græcè φηγόπυρος, oriza, far. Etſi frumenta non eadem vbique, neq; vbi eadé ſunt, iiſdem nominibus appellantur. Alicubi far non eſt, maximè vbi Zea frequens, alij auena & phagopyro non vtuntur. Inter legumina cenſentur faba, piſum, lens, cicer, vicia, eruum, milium, panicum, phaſelus, lupinum, ſeſamũ. Etſi verò ſemina varij ſint generis, & ſua quęq; regio peculiaria habeat, & pro natura regionum ac ſoli ſeruntur. In vniuerſum tamen hoc præcipitur, vt ſeminanda non ſint vetuſta & exucca, ſed recétia. Semen vetus interdum naturam cómutare proditur. nã ex ſemine braſsicæ ſatæ aiunt naſci rapa, & contrà ex raporum ſemine braſsicam. Primi anni ſemina optima, bima deteriora, trima peſsima, & vltra ſterilia. Adde ea eſſe optima, quę grauiſsima, et quę in imo aræ ſubſiderint. Item quæ ſolida, & ſi frangantur, bonum habeant coloré. Rugoſa autem, & quæ per interualla in ipſa ſpica diſsita ſunt, reijcienda. Eſt et alia obſeruatio neceſſaria. Si aliunde petãtur, & è deterioribus locis in meliora transferantur ſerendo & non contrà. Sicut nec è frigidis locis in

Legumina

Semina quæ eligenda.

ciſin calida, nec è præcocibus in ſerotina. Videndumque ne ab auibus aut muribus & formicis ſint arroſa. Vtque præſtantiora proueniant, ſemperuiui herbæ ſucco rigata ſerito. Si veratrum frumento admixtum foris per ambitum ſeminaueris ab auium iniuria vindicabis. Artis quoq; æqualiter æquaque manu καὶ ὁμαλῶς ſerere, manusque congruere debet cum gradu, maximè cùm dextro pede. Plena manu ſeritur triticum, ſecale vel ſiligo, hordeū, auena & alia quædam, imprimis quæ ſiliquis teguntur, veluti milium atq; panicum, at rapaceum nō item ſed ternis tantum digitis. RIGO. Fortè ſicut cytharædis exercitio opus, vt vſum artis manus ſuppeditet. CONO. Sic eſt. Et quémadmodum vino vehementiori plùs aquæ indere oportet, quàm leni. Et robuſto homini plus oneris imponitur & quidam firmiori cibo aluntur, ſic alijs agris pluſculum, alijs minus ſeminis inſpergendum. Neq; certò definiri poterit catholicō, quantum iugero inijciendum ſeminis etiam ſi video veteres certas menſuras iugero tribuiſſe & potuiſſe illis locis obſeruari. Sed falli nos ſi ea alijs regionibus accommodemus atq; omni agro eadem ſeminis menſurā tribuamus. Primū quod terra alia plus ſemini, alia minus poſtulat, vt ſolū grauius atq; leuius fuerit.

Serendi ratio.

Seminum menſura non omni agro eadē.

rit. Nam grauior terra velut Rhenanus ager in Batauis pluſculum requirit, leuis humus minus & prima ſementis rarius ſerere permittit nouiſsima ſpiſsius, vt inquit Columella. Deinde quòd menſura, iugeraq; varient neq; dum hoc tempore de his inter auctores conueniat. Iam verò quæ ſemina cuiq; ſolo congruant audi. RIGO. Id ex pacto. CONO. Poſt quietem aut ſtercorationem primum vel hordeum ſerendum vel triticũ. Verùm triticum &ſi lætum ſolum deſideret, attamen ſi præpingui ſeratur nimium luxuriare & procumbere ſolet, quare optimè ſublato hordeo, piſo, phagopyro, triticum ei ſolo concreditur. Triticoq; ſublato idem ſolum ſi ligini ſerendæ præparatur, poſt ſiliginem rurſus hordeum niſi ſolũ ſit emaciatum. In præpingui agro ſtatim à meſſe rapacei ſeminis phagopyrum ſerere licet vna aratione facta, ita vt eodem anno biferus ſit ager. Ad eundem modum & rapum capitatum à meſſe ſiliginis eodem aruo ſecũdam eiuſdem anni ſupplet meſſem. Piſa, vicia, lentes, fabæ atq; legumina ferè omnia pingui humo ſeri poſtulant, atq; his ſublatis idem ager reſtibili ſegete optimè triticũ excipit miliũ, panicũ, rapã. Rapas negat Pli. niſi in ſtercorato ſerendas, at nos experientia didicimus etiam in ſolo non ita pingui ſublata ſili

Quæ ſemina cui ſolo conueniãt.

gine

gine eodem anno rapas capitatas fœliciter prouenire. Agrum ſabuloſum tertio quoque anno quieſcere biennio, aut triennio oportet, vt deinde ſtercoratus ſiliginem recipiat, aut phagopyrum, ac dein auenã. Agro nouali, aut è paſcuo proſciſſo, huic primùm committitur auena locis fœcũdis, idque vna aratione, atque inde reſtibili aruo rapaceum ſemen, pòſt hordeum, deinde triticum, vel ſiligo, ac tandem auena, aut ſiligo ſi ſic ſoli ratio fert. Inde aut ſtercorandum, aut quieſcendum. Si tenera terra ſublato hordeo milium quibuſdam locis ſeritur, eoque condito raphanus, his ſublatis hordeum & triticum, qualis in Campania, talisque ager ſatis aratur, cùm ſeritur. Alibi vbi adoreum fuerit, ceſſet tribus menſibus hybernis, & vernam fabam recipit. Nec minus pingue ſolum alternari poteſt, ita ſi frumento ſublato legumen tertiò ſeratur. Gracilior in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam ſeri vetant, niſi in ea, quæ proximũ annum quieuerint. Poſtquam auté ſemen iam ſolo ritè arato, atque iterato, ac tertiato, & prout natura poſtulat pręparato, miſſum fuerit, mox ſequitur occatio, quæ fit crate dẽtata ſupertracta, quibus glebę cõminuuntur, & ſemina operiuntur. Alicubi tabula aratro adnexa trahitur, id vocant lirare

Occatio.

rare, operientes ſemina. Nõnunquam ſar- *Lirare.*
culatio neceſſaria, quæ induratam hyber- *Sarculatio.*
no rigore ſoli triſtitiã laxat temporib. ver-
nis, nouosq; ſoles admittit. Triticum, hor-
deum, fabam, bis ſarrire melius. Qui ſarriẽt,
caueant, ne frumenti radices ſuffodiant. Itẽ
voluolo, vel cylindro ducto glebas maio- *Cylindri*
res durioresque confringunt. Runcatio cũ *ductus.*
ſeges in articulo eſt euulſis inutilibus her-
bis, frugum radicem vindicat, ſegetemque
diſcernit à ceſpite. Porrò, quod ad tempo- *Serendi*
ra pertinet, in hoc conuenit apud omnes, *tempus.*
circa brumam ſerendum non eſſe. Quod
hyberna ſemina cùm ante brumã ſata ſint,
aliqua ſeptimo die erumpant, ſi poſt bru-
mam, vix quadrageſimo. Quidam vere po-
tius, quàm autumno malè ſerendum cen-
ſent. Treuerico agro tradidit Plinius hye-
ne prægelida ſegetes captas reſeuiſſe Mar-
tio menſe campos reſarrientes, & vberrimã
meſſem habuiſſe. Inter frugum autem ſemi
na quædam robuſta hyberna ſunt, quæ ſe-
runtur & calidis regionibus circa Vergi-
liarũ occaſum, authore Vergilio, quod Co- *Hyberna*
lumella interpretatur altero & trigeſimo *ſemina.*
die poſt ęquinoctium autumnale, hoc eſt,
nono Calendis Nouembris, & in Gallia, &
Germania mẽſe Septembri, & initio Octo- *Vergilia-*
bris, vt ſunt rapacium, triticum, ſecale vel *rũ occaſus.*

 ſiligo,

ſiligo, hordeum hybernum, quæ per brumam in herba alũtur, verno tempore faſtigiantur in ſtipulam. Sunt qui ante ſeri iubeant duntaxat in terra arida, calidisq; prouincijs. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumnali, in calidis ſerius, ne ante hyemem luxurient, aut à lumbricis ac limacibus abſumantur. Nõnulli properant pronunciantes feſtinatam meſſem ſępè, ſerotinam ſemper decipere. Sationem locis humidis celerius fieri ratio eſt, ne ſemẽ imbre putreſcat. Siccis ſerius, ne diu iacens atque non concipiens vaneſcat, itemque feſtinata ſatione denſius ſeri, quia tardè concipit. Serotina rarius, ne denſitate nimia necentur. Aeſtiua autem ſemina, quæ ęſtate ante Vergiliarum exortum, & vere ſeruntur, vt ſunt faba, piſum, & quæ ſiliquis cõtinentur, itẽ milium, panicum, ſeſamum, hordeum æſtiuũ, linũ, canabis, auena, triticum faginum, ſeu mauis Græcè phagopyros, Sporia, & id genus alia vernæ ſunt ſationis. In Aſia & Græcia omnia Vergiliarum occaſu ſeri proditũ. Iam verò etſi de tẽpore ſerẽdi, & quantum cuique iugero inijciendum quorundam præcepta extent. Illi quidem pro ſua & regionis & ſoli conſuetudine iudicare potuerãt, vt diximus antè. Certè in vniuerſum hac de re definiri non queat, ſed ſui cuiuſque loci ter-

Serotinã meſsẽ ſemper decipere.

Aeſtiua ſemina.

De tempore, & quãtum iugero inijciendum certo

terræque vſus magiſter optimus. Et canon eſt antiquiſsimus agriculturæ, quo monemur in locis frigidis nouiſsimè, tepidis celerius, calidis ocyſsimè ſerendum. Eratoſthenes tradit, Indiam æſtiuis imbribus madere, & eo tempore linum, ſeſamum, orizam & milium ſeri. Hyberno autem tempore ſeri triticum, hordeum, & legumina, & alias fruges eſculentas, quarum nos ignari. Heſiodus, qui Princeps de agricultura præcepit tempus ſerendi, quo Bœotia Helladis ſeri conſueuit, Vergilius, Cato, Varro, Columella, Plinius Italiæ vſum ſerendi præſcribere poterant, quæ ſi omnibus regionibus accommodare velis, nihil aliud feceris, quàm vnum idemque operculum omnibus ollis adaptare. Cæterùm, vt ad rem propius accedamus, cùm diuerſæ naturæ ſemina, diuerſa requirant ſerendi tempora, tractandiq́; modum, & quamque ea in re ſuum quæque regio habeat vſum. Nos generaliorem harum regionum conſuetudinem ſequuti per ſpecies ſingula diſtinguentes diſciplinam ſummariam ſerendarũ frugum deſcribemus. Et principiò inter fruges victui neceſſarias meritò primus locus tribuitur tritico (quod græcè πυρός, Italicè Grano, Germanicè Vueyſs, Gallicè fourmẽt,) frumẽto huma-

definiri nequit.

Conõ agriculturæ.

Heſiodus in Bœotia ſcripſit.

Vergilius de Agricultura in Italia.

Fruges victui neceſſariæ.

Triticum.

humano generi cùm primis neceſſariò, & ob id nihil fertilius, quod ideo naturæ à Deo tribuitur quoniam hominem alat. Eius ſeminis nullum auidius, nec quòd plus alimenti trahat. Mira quibuſdam regionibus fertilitas. Auguſto procurator eius miſit ex vno grano 400. germina. Et teſtatur Plin. è modio centenos quinquagenos modios redditos in Bizantia Africano. RIGO. Sunt qui contendunt triticum, quod vulgus ſic vocat, & Germani Vueyſs, Bataui Terue, non eſſe verum triticum, ſed ſiliginem, atque verum triticum, quod Itali grano appellant tantùm gigni in Italia & Hiſpania. CONO. Imò in Italia & Sicilia hodie ſimile noſtro figura, colore ac farina, licet illic grana quibuſdam locis paulò maiora & pinguiora polline, quare ſeruari diu negatum maximè in agro Romano. Spicas autem cùm his locis, vel leues & muticas habeat, illic ſolùm muticas ariſtis carentes. Muticas vocamus ſpicas ſine ariſtis, quaſi mutilas. Ariſtam autem, quæ velut acus eſt, & telum in tritici & hordei ſpica, quo frugem ordine ſtructam cõtra auium morſus defendit, vt Cicero teſtatur. A Virgilio ariſta pro frumento quoque vti pars pro toto vſurpatur. Spica autem, quæ mutica non eſt, tria habet cõtinentia granum, glu-

Spica.
Mutica.
Ariſta.

glumam ariſtam. Gluma folliculus eſt grani, eius apex ariſta eſt. Frit quod in ſumma ſpica matura minus, quàm granum. Vt ad triticum reuertar, non inficior eſſe, qui de tritico noſtro dubitent, adeò tẽporum iniuria obliuioni tradita pleraque, vt ne fruges, quibus quotidie veſcimur ſuo certo nomine appellare liceat. Nos conſuetudinem loquendi magiſtram ſequimur. Veteres plura genera tritici tradiderunt, atq; ex his maximè ſerendum, quod Robus dicitur pondere ac nitore prẽſtanti. Secundum genus ſiliginis tritici deliciæ, cuius ſpecies in pane præcipua pondere deficitur. Tertium trimeſtre, quod ſatũ tertio menſe matureſcat, licet Columella neget trimeſtris proprium genus, cum Grẽcis trime non antiquiſsimum ſit, atque id non niſi hyemalibus prouincijs. Apud Thracium ſinum etiá bimeſtre plurimis tunicis veſtitum ob nimia eius plagæ frigora. Quin etiã hiſce regionibus triticũ & ſiligo inter æſtiua ſeruntur, ſicut & rapaceum, ſed non ita vtiliter, hyberna enim præſtant, & conſummatiora reddũtur, vt Theophraſtus docet, per hyemem terra nutrita. Inter omnia genera Italicum Plinius prẽſtantiſs. ait candore & põdere, quo maximè decernitur. Nos duorum generum vtimur tritico, hoc ſolum

Gluma.
Frit.
Frugũ quibus veſcimur nomina ignoramus.
Genera tritici.
Robus.
Siligo tritici deliciæ.
Hyberna frumenta præſtantiora.

diſcrepantium, quod alterum ſpicā habeat muticam ariſtis carentem, alterum ariſtis aſpèriorem, & ſpica ipſa parum ab hyberno hordeo ac zea differentem. Cetera communia habet vtrunque genus. Seritur menſe Septembri cœlo ſereno, ſolo vt plurimum tertiato, ac benè ſarrito, aut occato, tametſi in ſolum, è quo ſucciſum piſum, aut vitia, aut lens, aut Phagopyrus optimè primo ſulco ſeritur. In temperato ſolo Columella & Plinius quinque tradūt modios iugero inijciendos tritici ac ſiliginis, etſi pro ratione menſura hæc moderanda, vt ſuperius diximus, nos tritici minus, quàm ſiliginis ſerimus, & ſiliginis minus, quàm hordei, & ſic deinceps. Vtile maturius ſerere, ſi hyems gelida ſequatur, ſin tepidior, ſerius præſtat. Amat triticum loca plana, læta, aprica, atque ſicca. Vitanda vmbroſa, herboſaq; & colles quoq;, etiāſi Pli. teſtetur robuſti⁹, ſed minus tritici reddi. Triticum ſatum exit radicib⁹ multis, ac prætenuibus, folio vno, germinibus multis, ſed quæ in ramos brachiare non poſſunt. Per hyemem ſicut alia hyberna frumenta in herba aluntur. Remollito cœlo cauliculis de medio aſſurgit, cuius quarto, aut tertio genu ſpica geritur, non prius euidens, quàm folliculo incluſa, quæ gluma dicitur, conſumato eo flos erumpit,

Tritici ſatio.

rumpit quarto, aut quinto pòſt die. Si nimium luxuriauerit in herba depaſcitur, aut quibuſdam locis reſecatur herba luxuriãs, atque inutilibus herbis liberatur runcando. Floret circa ſolſtitium vernum ſerius, ocyus pro aeris temperatura. Eodem ferè tẽpore, quo vitis, duo videlicet nobiliſs. flores ſimul erũpentes ſuauiſsimo odore fragrant. Varro tradit quindecim diebus frumentum in vaginis latere, quindecim florere, quindecim areſcere. Poſt florem craſſèſcit, inquit Theophraſtus, maturaturque intra quadrageſimum diem, cùm tardiſsimè octauo à ſatu menſe metitur, aliàs quater nouenis diebus abſolui proditur, & nono menſe meti. Non ſpicatur ante abſoluta genicula. Genicula, inquit Plinius, ſunt tritico quaterna farri ſena, hordeo octona. Verùm noſtris regionibus tritico, ſiligini, hordeo, auenæ genicula, vel internodia ſunt ferè quaterna, etſi neque id perpetuum in omnibus. Ante geniculorum prædictum numerum conceptus non eſt ſpicæ, qui vt ſpem ſui fecerit quatuor aut quinq; tardiſſimè diebus florere incipiunt, totidemque, aut paulò pluribus defloreſcunt. Cùm defloruerint frumenta craſſeſcunt, maturanturq́;, ac cum plurimũ dieb. 4. perficiuntur. Folium tritico arundineum, anguſtius ta-

Triticũ & vitis eodẽ tẽpore florent.

Genicula.

men, quàm hordeo, caulis quoque leuior & lentior, nec perinde fragilis, multis integitur tunicis. Culmus ſpicam ſuſtinens tritico altior, quàm hordeo. Spica quoq; recta remotior à folio, palea mollior, ſuauior, & ſuccoſior. Incunditæ explanatæq; tritico ſpicæ tam muticæ, quàm ariſtis horridę, Hordeo inuerſus diſpoſitæ. Quod minus eſt, quàm granũ, diximꝰ vocari Frit. Quòd verò ad culmi cacumina infirma ſpica geſtatur, minus item, quàm granum, Vruncus dicitur. In Bactris proditum eſt, grana tritici noſtras ſpicas æquare. In Babylonia triticea hordeaceaque folia quaternum digitorum latitudine tradit Herodot. Triticum poſt tertiam ſationem in ſiliginem verti ſcribit Colum.: idque pleriſq; locis Germaniæ compertum, vt ſuperius dictum. E tritico fit amylum, eius modum, quo fiat Cato docet, & Dioſcorides, Tritici ſationem excipit noſtris regionibus ea, quam ſiliginẽ vulgus vocat. Sunt qui eam eſſe contendant, quæ Græcis ὄλυρα: etſi Homerus ὄλυραν equorum pabulum tradit & Zeę ſpeciem eſſe plerique volunt. Herodotus tamen panem ea fieri ſcribit, Laurentius Far, Gaza ſiliginem vertit. Eruditi aliquot Secale, & quam Plinius farraginem eſſe exiſtimant. Galli ſegle, Germani Rog. Inſubres aſiam,

Frit.

Vruncus.

Tritici granorum foliorumq́; magnitudo.

Amylum.

Siligo.

Olyra.

Secale.

aſiam, Itali ferè ſægalam vocant. Color paulò nigrior ſemini, panem quoque ſubnigrũ præbet. Plinio autem delicata illa tritici mollities, pōdere defecta, candore vincens, ſiligo eſt panisq; ſiligineus laudatiſsimus celebratur. Itẽ ſub tritico complectitur. Quod poſt tertiam ſationem, vt diximus, plerisque locis triticum vertatur in ſiliginem ac ſecale, ſi ſolo macro & gracili mandetur, & contrà ſecale in triticum ſi læto & pinguiori ſolo ſeratur, idq; pluribus regionibus non rarum. Celſus ſcribit, Triticum firmius milio & ex tritico firmiſsima ſiligo. Nos conſuetudinem vſurpati apud nos noſtro tempore vocabuli ſequentes, Siliginem noſtram intelligimus vulgo ſic appellatam. Seritur ea mox à tritici ſatione circa finem Sept: aut initio Octobris terra læta, In ſabuloſis etiam in Februario ſeritur, æſtiua ſiligo vocata. Gaudet locis lætioribus aprico & ſolido ſolo, non tamen recuſet ſabuloſum & leue, ſi ſit ſtercoratum, offenditur humidis ſicut & triticum. Vtrunque tamen frumentum terra ſeritur profundiori & cāpeſtri. Sed paulò pòſt tritici ſationem ſiligo ſeritur. In ſeminando tertia parte plus quàm tritici vtendum. Naſcitur qualicunq; ſolo cum centeſimo grano plerunq;. Sulco vt plurimùm tertio ſicut & triticum, occaturque eadem

propemodū ratione. Stipula eſt culmo triticeo, graciliore, proceriore, ac ſolidiore, ſpica procumbente, atq; ideò rubigini obnoxia, quod imbres cōtineat, cùm floret & pruina & nebulis offenditur. Culmi prodeunt lenti flexiles feſtucandis vitibus & ædium tectis vſurpati locis pluribus. Iam ſequitur hordeū veteribus inter nobiliſs. fruges numeratum, neq; hoc tempore contēnendum frumentum. Itali beade, vel beaue, vel orze vocēt, Germani Gerſt, Galli orge, Græci κριθὴ. & quanquam Græciæ & Italiæ apricisq́; & felicioribus regionibus pabuli vice vſurpetur, quod & Homerus teſtatur: Septentrionalib. tñ regionibus ſimul & cereuiſiæ & panis conficiēdi vſum præbet. Eſt aūt duorū generū, alterū hexaſtichō & polyſtichum, quòd in tres. 4. aut ſex aliquādo verſus ſpicatur producitq́; ſæpè vnum granum, ſpicas plures, quarū ſingulę pluſquā 80. grana contineāt miro diuinę liberalitatis dono. Alterum diſtichō, quòd in duos tatantum verſus aſſurgit. Et rurſum, aliud hybernum, aliud ęſtiuum. Hybernum fœcundius, ſed facilè lęditur, pręſertim humorib. nimijs & excipiente gelu. Nihil enim magis offendit ſata hyberna præſertim hordeum & rapaceum atq; ſiliginem, quàm humōres hyberni gelu crebriore conſtricti ac ſolis

Hordeum.

lis tepore remiſsi ſubinde rigorib. repetiti. Vtrūq; hordei genus ſolū amat pingue. Hybernum altero aut tertio ſulco ſeritur in Septembri. Aeſtiuum Martio vel Aprili ſulco altero nonnunquam neceſsitate compellēte vna aratione. Seminis hordeum requirit dimidiato propemodum plus, quam triticum. Requirit terram ſolutā & pinguem, quare optimè ſerit̄ ſolo ſtercorato. Floret hybernum ac ſępè matureſcit in Majo & ad ſummum Iunio. Hybernum his regionibus ſeri non ſolebat, ſed noſtro exemplo plerique excitati plurimam ſentiunt vbertatem. Aeſtiuum plurimis regionibus trimeſtre eſt. In Celtiberia bis naſci Plin. ſcribit. Septimo die ſatum erumpere incipit & caput alterum grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ prior floret. Radicem craſsior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris ſeminibus eadem pars & radicē & florem, vtrunque folio ſcabroſo. Feſtinātius quam alia frumenta erit demetēdum, nam fragili eſt culmo. Ex hordeo & cereuiſia & Zythū fit, atq; Courmi, teſte Dioſcoride, RIGO. Reperio hic cereuiſiā optimā, indicato quæſo qua arte in ea conficiēda vtimini. CONO. Noſtrū in ea re morē non celabo. ~~Hordeum in cupa primum madefit ac macerat̄ vno aut altero die, hybernū craſsiore~~ *Cereuiſia.* *Zythum.* *Courmi.*

cor-

cortice diuturniorem poſtulat maceratio-nem, Aeſtiuum teneriori cortice minorem: inde vel tabulato, vel infumibulo exiccatur tantiſper, dum diſsiliat tumore & fibras velut filamenta emittat, ſi rarius ſpargatur, æſtate & Martio imprimis ſua ſponte citra ignem adhibitum exiccatur & rumpitur. Cauere oportet, ne diſsiliens nimium erumpat & farina euaneſcat. Hinc molita farina in Cupam mittitur coctaq; aqua ſuperfunditur, atq; iterum bina trináue bullitione benè coquitur, additis autẽ coctioni lupi ſalictarij floribus ſucculentior ac ſalubrior redditur, ac tandem ſpuma cereuiſiaria impoſita defecatur refrigeratus cocturæ liquor, nam quò vberius defecatur, hoc magis redditur purior & ſalubrior. Spuma quàm inter defecandum euomit, tãquam excrementum cereuiſiæ colligitur ac recenter cocta cereuiſiæ defecandæ panibusq; coquendis fermenti vice vſum præbet. Commendatur potus, ſi tritici quadrantem aut ſextantem addideris. Quo enim largiorem ſegetem adhibueris, hoc præſtantiorem habebis & ſucculentiorem colorisq; commendabilioris potum ac vinoſiorem. Imprimis autem curandum, vt bene excoquatur & defecetur & lupulo temperetur, alioqui hordeum per ſe putreſceret & hoc temperamento po-

tus

tus redditur neque inſalubris, neque ingra
tus. Optimè & diutiſsime citra acorem du-
rat quæ Martio coquitur, Fit & alica ex hor *Alica.*
deo, non inutilis cibus, & ptiſana, quæ quo *Ptiſana.*
fiant modo, Plin. tradit. Hordeum & triticū *Zea.*
ſequitur Zea, quam vulgò tam Itali quam *Spelta.*
Germani Speltam, Galli eſpeltram vocant.
Homero celebrata ζείδωρος ἄρουρα terra vi-
delicet Zeam præbens, inter triticum, & hor
deum quaſi medium frumentum vt Gale-
nus teſtatur, ſiquidem vtriuſque commune
quiddam habet, eſtq́; duorum generum. V-
num culmo, ſpica, & genu tritico ſimile, cu
ius grana in ſingulis tunicis ſeu glumis ge-
mina & dicitur ob id δίκοκκος. Alterum cul-
mo & ſpica breuioribus, ſingula in ſingulis
tunicis duplici ordine diſpoſitis proferens
ac in ſummitate ariſtis ſuis planè hordeo re-
ſpondens. In Italia, præſertim circa Miran-
dulam & Concordiam, equorum pabulo
vſum præbet vt ſupra de hordeo dictū. His
regionibus non cœpi ita vſurpatum. Ego
primum hic ſerere cum ſolum animaduer-
terem reſpondere & pani ac cereuiſiæ con-
ficiendis non eſſet inutile frumentum, niſi
quod in molendo moleſtius propter dupli-
ces granorum tunicas. Solum deſiderat hu
midiuſculum, lætum & pingue. Seritur eo-
dem quo triticum & ſiligo vel ſecale mo-
do,

do,menſe Septembri aut Octobri, floret Iu nio,matureſcit Iulio. Hybernis regionibus non incommoda quod gelicidijs & frigoribus minus obnoxia. RIGO. Eſt & genus frumēti(ni fallor)hyberni far, veteres adoreum appellauere plurimis terris commune. CONO. Recte mones.Nam etſi de omnibus frumentis priſcis far diceretur veluti far triticeum far hordeaceum,far ſiligineū, & cum molæ nondum eſſent pila frangerēt frumenta,atq; hinc quoq; dicta farina. Poſtea tamen adoreum ſic vocatum. Licet Colu. coniunctè dixerit far adoreum, eius 4. genera diſtinguens,Galli Brance,Itali ſandala & vulgo quoq; far appellāt, cuius Germani **Dunckelkorn**, cuius granum propè tritico ſimile, niſi quod breuius & craſsius & vbi triticum fiſſuram habet, ibi far quaſi gibbo tumet, hordeo ponderoſius, tritico leuius,plus panis reddit, q̄alia frumēta.Pop. Rom. è frumēto farre primum vixiſſe 300. annis Plin.auctor.In Aegypto ſine ariſta gignitur ſpica maiore & ponderoſa. Genicula farri ſena purgari niſi toſtum non poteſt. Gallia duo farris genera alit, vnū rutilo colore,quod rubrum frumentum vulgus appellat,alterum candidius,quod ruſtici blance vocant frumentum ζέστιχον non diſsimile zeæ.In Italia pulmentaria ruſticis miniſtrat,

Far.
Adoreum.

far

far ſiue adoreum Virgilius ſeri voluit ante vergiliarum occaſum, nempè poſt autumnale æquinoctium. Vliginoſis tamen & frigidis exilibusq; locis circa Calē. Octobris, vt prius conualeſcant radices, quàm hybernis gelicidijs ac pruinis infeſtētur. Committitur loco humili aquoſiori & cretoſo, ſolo vliginoſo. Satum occari, ſarriri, rūcariq; deſiderat. Sarculatio induratam hyberno rigore triſtitiam laxat temporibus Vernis, Sarriendo cauendum ne, quod & de alijs ſuperioribus dictum, radices lædantur. Runcatio cum in articulo eſt euulſis inutilibus herbis radicem vindicat, diſcernitq; ſegetem à ceſpite. Galli ſerunt concauis tractibus, qui facilè ſentiunt rubiginem, exiſtimantes nec pruinas nec eruginem horrere. Sationem eius in excelſis locis etſi illic prouenit, tamen dānant, quod quadrupedib. reſpuitur, quia ſpica rigidiore noxioq; ariſtarum cingitur vallo, & ſimul quod ægrè ſuis glumis euoluatur, quib. niſi extricetur, & vſui & panificio fit incommodum. Aceroſę paleæ iumētorū pulmonē tuſsi offendunt. Inter hyberna ſemina & Rapaciū referendū, ſemen .i. à rapi ſpecie ni fallor, quā Plin. tertiā commemorat & ſylueſtrē: Cuius radix raphani ſimilitudine in longitudinem procurrit, folio ſcabroſo, ſicut & alijs generib. at culmo fru *Rapum. Rapacium ſemen.*

ticoſo

ticoſo multisq́; & ſurculis brachiato, Radix quidem inutilis, ſed ſolum ſeminis cauſa ſeritur, ex quo oleum extunditur pauperum culinis ſeruiens, & ieiunijs lucernisq́;, præſertim in Germania, quæ oliuarum oleo deſtituta, rapaceo plurimum vtitur, magnamq́ue ex eo agricolæ pecuniam contrahunt. Regionibus calidioribus qui oleis abundant huius ſeminis rarus eſt vſus, niſi quod auiculis paſcendis vtantur. Seritur ad finẽ Auguſti, aut initio Septembris, tametſi in Martio quoque inter æſtiua ſemina ſeratur, ſed non ita felici prouentu. Solo committitur craſſo, præpingui, aut ſtercorato, tertiùm arato, beneq́; culto. Seminatur rariſsimè, nam cùm minutiſsimum ſemen, ſit non plena manu ſicut frumenta, ſed tribus tantùm digitis ſpargendum. Florem emittit in Martio aut circiter pro cæli conſtitutione, diuq́; floret, luteo ſuauiſsimoq́; odore & apibus gratiſsimo, & vbi defloruerit mox matureſcit. Attollitur bicubitali celſitudine, in ſiliquis calyculatis ſemen ferens vberrimum, Eq́; ſeminis vno modio ſæpè centenos producit. Hactenus de hybernis frugibus, iam de æſtiuis dicendum. RIGO. De rapi interim radice dicendum nihil? cuius tamen vſus agricolis frequens neq; negligendus, vt quæ magno proueniat incremẽ-

to, & cibum non ingratum tam hominib⁹, quàm pecori præbeat. CONO. Rapum vel rapa, Græcè γογγύλη, Italicè rapo, Germanicè Ruben, Gallicè rauen dicuntur: Ei⁹ generis cultura etſi ad hortenſia pertinere putabam, & tu melius de his diſſerere poſſes: tamen cùm tu requiras, & ruſtici agros hac ſemente conſerant, paucis obſeruationẽ & diſciplinam de hoc genere noſtrã accipe. Duorum ferè generum ſunt: ac prius radicem mittit in longitudinem, vt raphanus, quòd in Germaniæ quibuſdam locis gratiſsimi cibi loco habetur: alterum aut in rotunditatem globatur, aut in latitudinẽ panditur latius, quæ rotundius. Nebulis, pruinis & frigore vltrò aluntur tribus menſib. amplitudine mirabili, Plin. ſe vidiſſe ſcribit quadraginta libras excedentia. Alicubi centenas libras pendentia proditum: mirum eſt, è tam paruo ſemine tantam prouenire radicem. Græci maſculinum ac fœmininũ genus fecêre, atque ea ſerenda modo ex eodem ſemine. Denſiori enim ſatione maſculeſcere: Semen præſtantius, quò ſubtilius. Sementis duplex, aut enim in Martio ſeruntur, quæ ad ſolſtitium matureſcunt, aut Iulio, vel Auguſto primo ſulco, & plerunque ſublatis ſiligine & hordeo hyberno ſolo committuntur. Quæ frigore hye-

De Rapi radice.

Rapi magnitudo.

mis dulciora reddi creduntur, incrementū in radicem non in folia verti. Seruntur & Vere in calidis & humidis regionib. vt Plin. tradit. Lætiorem fieri ſi cum palea ſeratur: Serere nudum volunt præcantem & ſibi & vicinis naſci. Vindicantur ab erucarum iniuria, quæ plerunq; tenella folia abrodunt, commiſta ſationis tempore ſemini fuligine, aut maioris ſedi per noctem macerato ſemine. Columella hoc remedium comprobatum experientia didiciſſe affirmat. RICO. Iam pergè de æſtiuis ſeminibus. CONO. Aeſtiuæ fruges omnes ferè trimeſtres ſunt, ad ſummum quadrimeſtres, quædam etiam celerius conſumantur, ſi cœlum & ſolum contingat clementius. Inter æſtiua primùm frumenta recenſebimus, indè legumina. Inter frumenta, auena primùm ſeritur, etſi Virgilius eas ſteriles appellet, & Plinius Vitium frumenti auenam eſſe, atq; hordeum in eam degenerare, Gallis tamen & Germanis equorum iumentorumque pabulum optimum exiſtimatur: Pultes quoque ex ea fieri, quibus Germani vtantur Plinius teſtatur, & Dioſcorides pultis auenariæ meminit. πόλτος ἐκ βρώμȣ γίνεται, Græciſque ægilopa & bromon, Latinis auenam appellari, Italicè vena, Gallicè auoyne, Teutones hauer: Quæ etſi Italis rara, in Apennino

Et ſibi & vicinis naſci.

Aeſtiua frumenta.

Auena.

Bromos.

nino tamen & regno Neapolitano circa Sipuntum reperiri certum. Duorum autem generum apud nos eſt, alterum ponderoſum, farinam præbens in annonæ difficultate pani conficiendo ac cereuiſiæ coquendæ maximè ſi hordeo miſceatur, atq; id genus ſolo pingui & noualibus feliciter prouenit. Alterum leuius, quod vulgus Euen & Brómhabern appellat, leuiuſculum hoc & parum præbens farinæ atque alimenti, quod in ſabuloſis & locis macilentis naſcitur, equorum tamen & quadrupedum pabulo vſurpatur, vtrunq; à ſummitate culmi varijs ſarculis ſpargitur, à quibus velut locuſtæ ſemen dependet flore albicante, ex vno grano plures culmi ſparguntur. Dioſcoridi auenæ genus eſt Bromus, quod fo- *Bromos.*
lio & ſtipula triticum imitatur, & tanquam ſylueſtre triticum naſcitur, Theophraſtus αἰγύλοπα nuncupauit: Qualecunque ſolum non moroſè recipit, etiamſi nihil aliud ſeri poſsit. Eiuſdem propè culturæ, quod Veteribus ignotum frumentum Triticum fagi- *Triticum*
num, id eſt, φαγόπυρον, vel nigrum triticum *faginum.*
μελάμπυρον, etſi melampyrum aliud ſit: Nos *Heiden-*
faginum triticum malumus vocare, quod *korn ſiue*
granis ſit triangularibus. faginis glandibus *ſiue Boich-*
non diſsimilibus & colore & forma, niſi *vveiß.*
qđ grana minora ſint. Caule eſt Craſſo ſtri-

gato cubitati, aut excelſiore filici propè aſſimilis. In multos ramos ſpargitur, ſurculis in cacumine paruulis, ſed quibus flore albo ceu nucamento ſquamatum compactili & comante ſupra cacumē vmbella criſpatur. Floret diu, tandem grana emittit triangularia primùm alba & ſubuirentia. Vbi maturuerint nigra, vel caſtanei coloris. Flos tempeſtates & pluuiam, & ſiccitatem immodicam reformidat. Frumentum hoc non ita pridem è Sarmatiæ Septentrionalibus oris in Germaniam aduectum, iam in frequenti vſu & ſuibus ſaginandis & pultibus faciendis, alijsque frumentis deficiētibus, cùm annonæ premit penuria, & cereuiſiæ, & pani conficiendo, plebi vſurpatur. Seri poteſt quocunque, & quantumuis leui & ſabuloſo ſolo, etſi pingui fœlicius proueniat, menſibus Aprili, Maio, atque etiam Iunio, à rapacia meſſe ſeritur plurib. locis. Semē mittendum rarius quarta parte tritico, aut ſiligine: Solet enim in lætiori ſolo à ſublato rapacio mox ſeri, ita, vt duplicē meſſem eiuſdem anni & eodem ſolo facere liceat. Vbi ſatum circa quartum, aut quintū diem, niſi humor, mox erumpit folijs portulacæ non diſsimilibus. Inter æſtiua frumenta Hordeum quoque refertur æſtiuum, quod ab æquinoctio verno ad finem Martij, aut Aprili

Aeſtiuum hordeum.

prili ſeritur, vt plurimum trimeſtre, aut ad ſummum, quadrimeſtre metitur. Solũ perinde atque hybernum requirit pingue & reſolutum, ſeminatumque alterno ſulco, aliquando neceſsitate compellente priore. Aeſtiuum quanquam non ita copioſum & abſolutum fructum ferat, & hyberna, vt Theophraſt. ſcribit: ſemina robuſtiora perfectioraq; reddantur, ita hybernũ hordeũ culmos robuſtiores ſpicasq; grauiores producat: attamẽ quia cortice duriore, æſtiuũ autem teneriore, ideo à quibuſdam magis expetitur, crediturq; plus farinæ præbere, quàm hybernum. Alijs viciſsim hybernum præferentibus. Miliũ à Latinis & Gallis vocatum. Greci κέγχρον, Itali milio vel miglio, *Milium.* quaſi mille grana vno culmo complectẽs, atq; hoc videtur Feſtus comprobare, Galli millet, Ripenſes Germani hyrs vocant. pultes miliaceas ex eo facientes non inſuaues, & panes. Sarmatæ pulte hac maximè aluntur cruda farina, lacte, vel ſanguine ex equorum venis admiſto. Aetiopes nõ aliam frugem, quàm hordei, milijque noſſe Plinius teſtatur, & Campaniam milio gaudere potiſsimùm. In fermento præcipuum eius vſum volunt. Nullum frumentum ponderoſius, quod coquendo magis creſcat, nam ſexaginta pondo panis è modio re-

ducere, modiumque pultis ex tribus ſextarijs madidis. Hoc tempore paſsim ſeritur, licet inferiori Germaniȩ rarius. Eſt autem frumētum hoc ſtipula cubitali, geniculata, folio arundinaceo, ſemine in longis pannicu-lis tereti pendulo, multiplici culmo fruticāte, caule arundineo, lanugineo flore: Comam illam effuſam, arundinaceam iubam vocant: Adoleſcit pedes ad altitudinem ſeptem, Gaudet ſolo limoſo, vliginoſo, ſabulo, etiam ſi frequentius irrigeretur, ſiccum & cretoſum reformidat. Quidam prȩcipiūt in frigido & aquoſo ſolo primùm, pòſt in calido ſerēdum. Ante Ver non ſeritur, quia teporibus lætatur. Seminis pauxillo amplus ager completur. Si denſius ſeratur noxam contrahit, cùm vix iugerum recipiat quantum plena manus continet, quare in ſarriendo ſuperflua vellenda. Iugerum quadraginta modios profert, ſi diligenter ſeratur, & ex vno grano terni ſextarij. Vetant inter vites arboresque frugiferas ſeri, ſarriri & runcari continuò deſiderat. Cùm ſpicas ediderit, antequam ſemina hient æſtibus, manu carpuntur ſuſpenſaque in ſole exiccantur ac reconduntur. Purgamenta milij & panici ſeſami Apludam vocant. Diu hoc frumentum ſeruari poſſe tradunt, nam centum manere annos, ſi condatur quò venti

Iuba.

Apluda.

non penetrant. Eſt & aliud conſimile, quod Indicum appellant, Neronis principatu in Italiam aduectũ amplo grano & nigro, culmis arundineis prægrandibus. Lobas vocāt ſi Pli. credendum. Cum tamen lobæ ſiliquæ potius ſint in leguminib. & phobæ iubæ vel comæ miliaceæ, vt ex Theophraſto liquet, Panicum, ἔλυμος Græcè, Germani alij pfennich, alij heidengreiß/heidel/welſchreiß/ Italis pannacho, Gallis paniz, Hiſpanis panizo, Dictum à paniculis quib. ſemen ineſt, milij ſimilitudine proſilit denis cum minimum folijs luxurians, culmo penè in ſurculum extenuato. nutante rubido paniclarum faſtigio prædenſis aceruato granis magnitudine ſinapi, alijs luteo colore, alijs purpureo, alijs nigro & candido. Eadem ferè quæ milio cultura, Aeſtate ſatum quadrageſimo die à ſatione matureſcit locis quibuſdam, alijs Maio humidis locis ſatum Septembri metitur. Meſsis & vſus ferè idem qui milio. Purgari vt milium non niſi toſtum poteſt. Cum in articulum ſeges ire cœperit, runcanda ne herbis vincatur. Pinſitum & euolutum furfure, pultem cum lacte non faſtidiendum præbet. In panificio panici quàm milij rarior vſus, panis enim ſiccior & arenæ ac cineris in modum friabilis, lentore humoriſque vniculo deſtitutus,

Lobæ.
Phobæ.
Panicum.

proindè ruſtici addito ſuillo pingui aut oleo ariditatem glutinantes farina veſcũtur. Ponticæ gentes nullum cibum panico præferre dicuntur. Quemadmodum Galli Vaſcones hoc tempore eo potiſsimùm vtuntur. Quibuſdã locis ſemine panici columbę alũtur. Inter externa eſt & Oryza, vt Theophraſtus ſcribit, lolij aſpectũ, milij ac panici iubam non ſpicam proferens, granaque continens zeę, folia carnoſà porro ſimilia, ſed latiora, altitudine cubitali, flore purpureo. Rarum Gallis & Germanis hoc frumẽtum, Italiæ & Inſubriæ frequens, vocaturq; el ryſo & meneſtre delryſo. Galli ſublata quoque priori litera ryſon, Græcis ὄρυζα. Pli. etipha fieri oryzam tradit. Fit ex ea ptiſana, vnde Horatius ptiſanarium oryzæ dixit. Seritur Martio menſe, vt milium & panicum. Indos aiunt ſerere zeæ modo piſtã, vt concoctu ſit facilior. Item potum ex ea facere eoſdem Strabo teſtatur. RIGO. Ecquid de ſeſamo quod, veteribus plurimum in vſu? CONO. Seſamum Græcis σήσαμον, Itali ſeſamo, Galli iugioline vocant, Hiſpani iorgilire. Olim frequẽtiori fuit in vſu, & laudatũ à Columella, & Pli. hodie paucis regionib. notũ, ſicut pleraq; alia ſemina, adeò vt frugẽ, ex quo panis nobis fit, vix dignoſcere liceat. Quidã frumẽti, alij leguminum gene-

Oryza.

Seſamum.

generi adnumerant, culmo non vt milio & panico geniculato, ſed ferulaceo, folijs ſanguineis, ſemine candido infra lini magnitudinem, quod vaſculis vti papauer continetur. Seritur æſtate ante vergiliarum exortum Italiæ ritu. Colu. ſcribit, ſe vidiſſe in Cilicia & Syria ſeri Iunio Iulioqne, & per autumnum cum permaturuerit tolli. Deſiderat ſolum putre & pullum, etſi pinguibus quoque arenis & congeſtitia humo proueniat, poſt ſationem imber officit, cum cæteris frugibus proſit, vnde ſeſamum nullum animal attingit, Maximè macrat ſolum, vtpote cui craſsior & multiplicior arundo ſit quàm milio, & radix quoque numeroſior. Ex India aduectum ſcribit Plinius atque in cibum parari, oleumq́ue ex eo confici ſeſaminum. Porro ad vulgaria reuertamur. Inter fruges æſtiuas & Miſcellaneæ numerantur. Nonnunquam enim ſemina miſcentur farraginis inſtar, partim pabuli cauſa, partim quoq; ea cautione, vt ſi alterũ intereat, ſaltẽ alterũ maneat incolume. Sed hic vidẽdum ne miſceantur hyberna æſtiuis, & contrà: nã id abſurdum eſſet, & alterum perire neceſſe eſt. Commodè miſcetur hordeum æſtiuum auenæ aut fagino tritico, nõ tam pabuli iumentorum cauſa quàm cereuiſiæ coquendæ. Atqui vicia & legumina quædam aue-

Seſaminũ oleum.

Miſcellaneæ fruges.

næ miſcentur tantum pabuli gratia. Hæc ſeruntur temporibus & locis vt ſuprà de de ſingulis æſtiuis frugib. dictum. RIGO. De frumentis iam ſatisfeciſſe mihi videris, De leguminibus iam reſtat dicendi locus. CONO. Legumina Græci ὄσπρια vocant, altera frugum pars: horum complura ſunt genera, ſicut & frumenti. Quidam leguminibus quoque attribuunt milium, panicum & ſeſamũ, quæ Colu. aliàs frumẽtis, aliàs leguminib. annumerat, Nos Pli. hac in re ſecuti inter frumenta eas fruges recẽſuimus, inter legumina referẽtes, q̃ ſiliqs continnẽtur, qualia ſunt faba, piſum, lẽs, cicer, phaſeolus, vicia, &c. huius generis, quæ oĩa æſtiua ſunt ſemina. Porrò inter legumina primũ honorẽ deberi fabæ, Plin. teſtatur, vt quæ pluribus vſibus tã hominibus, quã quadrupedibus ac commodata. Græcè κύαμος, Italis Latinisq́; faba, Gallis feue, Germanis bonen. Hæc inter legumina ſola ſine adminiculo naſcitur, magna interdum proceritate, folio carnoſo, flore criſtato verſicolore partim atris, partim albis maculis diſtincto. Varro lugubres vocat literas, ſiliqua prælonga fructu intus lato humani vnguis ſimilitudine ſuis inhærent valuulis, colore vario, folijs exit multis, vt piſum non ſingulis, vt triticum. Seritur leguminũ prima verna ſatione ex Virgilij ſen-

De leguminibus.

Faba.

ſentētia, & maturè propter fabalia, quę pur- *Fabalia.*
gamēta ſunt fabarū. Sūt em̄ ſiliquę cauleſq́;
gratiſsimi pabulo pecori, ſiquidē Colu. te-
ſtatur, ſe audiſſe ruſticos peritos maluiſſe fa-
balia maturę ſationis quā trimeſtrē fructū.
Luna creſcente ſeri volunt vnaq; aratione,
quia ſolutū ſolum requirit, Plin. fabā & viciā
proſciſſo ſerere ſine dāno, cōpendiū eſſe o-
perę tradidit. Aiunt ſi caprini fimi cauatis fa-
bis ſemina incluſa ſerantur, mirè prouenire,
Eroſam etiā Luna creſcente expleri. Si cir-
ca radices arborū ſeratur, arborē areſcere.
Sunt qui aſſerāt ſemina capi ſanguine ma-
cerata aduerſantibus herbis liberari, aqua
pridiè infuſa citius naſci, gaudet ſolo pin-
guiſsimo vel ſtercorato, ſicut oīa ferè legu-
mina, humidū & depreſſum nō recuſat, et-
iamſi cętera legumina ſicco lętāur. Runcari
nō geſtit, quoniā euincit herbas. Sola legu-
minū ſcapo recto cōſurgit geniculato & in-
ani: Cumq́; legumina oīa diutius floreant,
diutiſsimè faba dieb. quadraginta. Nō autē
ſinguli ſcapi tā diu, ſed alio deſinente, alius
incipit, nec tota ſeges, vt frumēti pariter. Si-
liquātur verò oīa diuerſis dieb. nam caulis
pars infera primum florē emittit, atq; ita or-
dine ad ſupna itur ſucceſſu cōtinuo. Alicu-
bi eius tanta fertilitas, vt ſcapus vnus cētum
fabis onuſtus ſit repertus. Fabæ ſuis valuu-
lis

lis inhærent, & nigrum quod in ſummo, hilum vocatur. *Vauuli.* *Hilum.* *Midæ.* *Lomentũ.* Valuuli folliculi leguminũ, vermes qui innaſcuntur Midæ appellati. Lomentum farina fabacea, qua veteres ad erugandam cutem vtebantur. Freſa faba, quæ mola leniter confracta & decorticata, altera ſolida faba Refrina dicta, quod è frugib. auſpicij cauſa fabam referrre mos eſſet, Plinio teſte. Fabam in aqua nitroſa pridie, quã conſeras macerandam, vt ad cocturam fiat commoda. Palladius auctor eſt, fabam à curculionibus non lædi ſi luna minuente vellatur, & ante quàm Luna procedat excuſa & refrigerata recondatur. Faba & reliqua legumina ſolum in quo ſata ſunt ſtercorant, & legumen pro ſtercore eſſe. Proximum fabis nobilitate ſationeq; piſum, Gracè πίσος Theophraſto, alijs λέκυθος. Italis piſe & piſelle, Gallis poſe, Germanis Erbſen, legumen caulibus fiſtuloſis in terram ſparſis ramoſisque prætenui ſurculo, folio frequenti & longiuſculo, ſiliqua cylindracea, granis rotundis & candidis, etſi Plin. ſcribat angulos habere vt cicer, quale reperitur etiam hoc tẽpore cæruleo colore flore papilionis, forma circa vmbilicum purpurea. In valuulis grana continet, quæ ſe inuicem quaſi tangunt, vt in eruo. Piſum duplex eſt, alterum in altum ſcandit, paliſque affigitur, quibus

ſe ſe

ſeſe capreolis vinciens alligat,idque fere in hortis ſeritur: alterum humile & caducum humi ſerpens. Vtrunque eſui aptum, etiam cum valuulis nõdum induratis editur cum ipſis granis, Apricis locis ſerere cõuenit, frigoris impatientiſsimum, Mãdatur terræ vel in veruacto, vel melius pingui & reſtili ſolo ſemel ſubacto, vti omnia ferè legumina, facili interim & ſoluta humo, & cœlo tepido humidoque. Stercorari agros piſo Colu. cenſet, ſi cõfeſtim aratrũ ſequatur, & quod falx reliquerit prius quàm inaretur vomis reſcindat atq; obruat, id enim cedere pro ſtercore & fimo. Seritur ferè primum inter æſtiua ſemina cum fabis piſum & lens, mox vicia & auena (vt ſupra dictum.) circa Martium & Aprilem, Piſa, Vicia, lentes, luna decreſcente ſeri volunt, ne nimina luxuria inę qualiter floreant, cum cætera legumina ſeminaque melius augeſcente ſydere ſerãtur. Sunt qui putent legumẽ quod ὄροβος Græcis, Latinis eruum dicitur, Italis eruo, Germanis eruen, ſiue Roſtwick vocatur. Duo eius genera, alterum cãdidum, alterum rufum, atque hoc ſylueſtre eſt ſponte in dumetis & aruis prouenienѕ. Exiguus frutex, tenuis, anguſtis folijs floribus vel candidis, vel in candido cæruleis aut puniceis ſicut piſa ſe inuicem oontingentibus. Eius non *Eruum.*
eſt

eſt tam operoſa cura: Gaudet ſolo macrò non humido, quia plerunq; luxuria corrũpitur. Seri ante Martium volunt, ſiquidem eum menſem huic legumini non conuenire, eò quòd tum pecori noxium ſit. Fruilia ſimilia paruis fabis, coloris alia nigri, alia albi, alia varij, culmo piſaceo inſtar lupuli in ſublime ſcandenti, ſiliquas habet planas inſtar piſorum, folio quàm faba longiore, flore apibus gratiſſ. In Gallia vel Inſubria Doram vel Dorellam vocant. Phaſeolus, Græcè σμίλαξ κηπαῖα, ſmilax hortenſis, aliqui faſiolum & dolichium vocant, Itali alij fagiuoli, alij ſmilace de gli horti, & fagiuolo Turcheſce, alij laſanie, Galli faſioles, Germani vocant **Faſelen**, vel **Welſche oder Wilde bonen**/Itali fagiuoli. Leguminis genus, colore tũ candido, tũ rubro, tũ giluo, tũ etiam maculis & orbibus atris diſtinctum, folia habet hederæ ſimilia, molliora tamen, caules tenues & capreolis vicinas, fruticibus ſe implicantes, vt cameras & tabernacula effingere poſsint, ſiliquis fænograco longioribus, intus verſicoloribus & renibus ſimilibus. Pingui & reſtibili ſolo in hortis & quauis terra ſatum prouenit, & cum longis ſerpat flagellis propè pali poni debẽt, quas capreolis ſuis, vbi increuerint, complectantur, reptatuq; ſuo palos & arbores ſcandũt

Fruilia.

Phaſeolus.

Faſiol.

atque

atq; vinciũt, in hortis pergulas ac ſcenas in-
umbrant. Seruntur quibuſdã locis ab Idib.
Octob. in Kal. Nouembris, alicubi & apud
nos Martio. Floret æſtate. Edulium anceps
inter bonum & malum, ſuccum ambiguũ,
folliculi cum ipſis manduntur granis, ſaltẽ
eo modo quo aſparagi. IudæiRomæ mace-
ratas vendũt & eduntur cruda. Lens & Len *Lens & Lenticula.*
ticula, græcè φακὸς ἡ φακὴ, Italicè, Lenditie,
bõ meneſtre, lẽtilla Gallicè, Germanicè Lin-
ſen. Racemoſum legumẽ, folio Viciæ, trib.
aut quatuor in ſiliqs granis inter legumina
minimis, molliter in latitudiuem fuſis, alba
dulcedine pſtantior, melior tamen quæ co-
ctibilior, & quæ maximè aquã abſorbet. Co
um. tradit duplicem eius ſationem, alteram
maturam per mediam ſementẽ, alteram Fe-
bruario creſcente luna vſq; ad duodecimã,
Germanis plurimum Martio & Aprili ſeri-
tur luna creſcente, loco reſoluto pingui &
ſicco, Plinius tenue quàm pingue mauult
cælũ ſiccum, floret Iulio, in flore facilè luxu
ria & humore corrũpitur, quare vt celeriter
pdeat & grãdeſcat, fimo arido, priùs quàm
feratur permiſceri debet, & cùm ita quatu-
or vel quinq; dieb. requieuerit, ſpargi. Aiũt
proceriorem euadere quæ in aqua tepida
cũ nitro prius maduerit, quàm ſeratur, nec
vllam ſentire corruptionis labẽ quæ laſerpi
tio

tio aceto conſperſa ſit, Et ne à curculionibus abſumatur, extrita in aquam demittenda, & quæ inanis ab alia ſeparetur, atque ita ſiccata in ſole & radice ſilphij trita cum aceto aſperſa ſiccetur ac recondatur. Varro præcipit à vigeſima quinta luna ad trigeſimam ſerendam, ita à limacibus tutam fore: Etiam cineri miſtam commodè ſeruari, Columella teſtatur. Cicer, Theoproſto, & Græcis ἐρέβινθος. Italicè ceci & cicere cicere roſſo & cicere biancc, Gallis ciche, Germanis Ziſererbs. Frutex eſt inſtar arbuſculi ſiliquā proferens rotundam, bina grana, forma triangulari continés. Eius tria genera numerāt quidam, album, rufum, & nigrum, differentia ſolum florum colore. Cicer ſatiuum caule lignoſo, obliquo, folijs exiguis, multis circinatis, flore albo vel purpureo vel nigro. Et cum cęteris leguminibus ſiliquæ lógæ, & ad formam ſeminis lątæ, ciceri ſunt rotundæ. Gaudet ſolo pullo craſſaq; , edax legumen, propterea noualibus incommodum. Seri poteſt Martio toto, cęlo humido, loco quàm lætiſsimo. Serendum pridiè maceratur, vt citius enaſcatur, Floret Iunio & Iunio menſibus, & ſubinde ſemen producit, floret diutiſsimè vt eruum, quadrageſimo die vellitur, celerrimè fructū perficiens Florēti pluuiæ obſunt ſoli leguminū. Cùm

Cicer.

matu-

matureſcere cœperit citò rapiendum, nam citò exilit, latetque cùm decidit. In cicere nullum animal gignitur contrà quã in cætero frugum genere, & qúia erucas arcet, olerum medicina creditur. Cicercula, quæ οἴθυρος à Theophraſto dicitur, Italicè cicer e, differt ſolo colore nigriore, quã Plinius minuti ciceris inæquales angulos habere ſcribit veluti piſum: Plæriſque locis etiam apud nos perinde atque piſis vtuntur, imò is etiam præfertur. Siquidẽ & pollinis plus quàm piſum præbeat, & citius coquatur, nec vermibus ita obnoxium. Columella nõ iam leguminibus, quàm pabulo annumerat, quibus ea, quæ ſequuntur accommodanda. Ac primùm Vicia, Græcè βίκειον, etſi Galenus etiam Latino vti Græcos ſcribit. Idem Germani imitati vocant kichern, Gal. Veſſam nominant, vt Varroni placet, dicta à vinciendo, quod capreolos habeat, vt itis, quibus ſurſum ſerpit ad ſcapum lupini aliúmue calamnm cui adhæreat. Surgit cubitali altitudine, folijs aphaces, niſi qđ anguſtioribus, flore piſi, minutis nigricantibusq; in ſiliquis ſeminibus quorum figura non prorſus rotunda, ſed latiuſcula ſimiliter lenti. Loca ſicca deſiderat, non aſpernatur etiam vmbroſa, & terra quacunq; facillimo cultu prouenit, nec ipſa agricolis o-

Cicercula.

Vicia, & quæ pabulo ſeruiunt.

peroſa, vno ſulco ſata, non ſarritur nec ſter-coratur, ſed ipſa ſolum reddit lętum, maximè ſi pabularem viciam viridem deſectam aratrum ſequatur, & quod falx reliquerit, priuſquã inareſcat, vomere obruatur, nam radices relictæ ſolo ſuccum auferunt, Cato tamen in agro herbido minimeq́; aquoſo ſeri iubet, & in terra proſciſſa, non antequã rorem diſcuſſerit, & humor omnis ſole ventoq́; diſcuſſus ſit: Neq; ampliusproijci debet, quàm quod eodẽ die operiatur: Siquidem noctis humor quantuſcunq; corrumpere ſolet. Et ne ante vigeſimam quartam lunam terræ mandetur, alioqui à limacibus infeſtatũ. Sationis aliqui tẽpora aſsignãt circa occaſum Arcturi, vt Decembri mẽſe paſcat ſecundam ſationem Ianuario, nouiſsimam Martio: in Germania Martio aut Aprili ſeritur tanquam ſeminis pabuli cauſſa. Viciam, quod & de faba diximus ex Plinio, nõ proſciſſo ſerere ſolo ſine damno compendium eſſe operæ. Floret Iunio, atque tum aquis purgandis vtiliſsimum pabulum. Volunt integra cum valuulis vicialia diligenter à ruſticis reponi, vt pecudibus condititua pabulo cedant. Vicia cum auena inter miſcellanea ſeri ſolet. Lupinus, Græcis θερμὸς ἥμερος, Latinis ſatiuus lupinus dicitur Gallis & Italis nomẽ ferè retinet Latinum.

Vicia pabularis.

Lupinus.

Germanis, Romſche bonen, vel vuickbonē, feigbonen. Eſt legumen vnicaule, folium quinquefariam diſſectum, flore candido, ſiliquis per ambitum crenatis atq; ſerratis, quinis ſeníſue nitus granis, duris, latis, rufis, cadunt ei folia tantùm. Hoc legumen minimum operarum abſumit & viliſsimè emitur, maximè ex ijs, quæ ſeruntur iuuat terram: Nam vineis iam emaciatis & aruis optimum ſtercus prębet, ac vel effœto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario patitur æuum. Boues per hyemem coctum maceratumque alit, famem quoq;, ſi ſterilitas annonæ inceſsit, hominibus propulſat, vt Columella teſtatur. Sabulum & arenas & omninò vitia terræ ſequitur, horretq; culta ex omnibus, quæ eduntur. Plerunque leniter ſulco intingunt, cretoſam hinnoſamq; terram odit. Adeò amat tellurem, vt quamuis fruticoſo ſolo coniectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice perueniat. Lupino contraria arritio, non infeſtatur herbis, immò herbas perimit. Si ſtercus deficiat, lupini preſidium ſtercorandi expeditiſsimum, nam ſatum & vel vomere ſucciſum, optimi fimi vicem præbet. Primùm omnium ſeritur, nouiſsimum tollitur. Seritur prę alijs leguminibus poſt ęquinoctium autumnale. Qualitercunque obruas ſu-

 ſtinet

ſtinet coloni negligētiam, teporem tamen autumni deſiderat, & vt celeriter confirmetur: nam niſi ante hyemem conualuerit, frigoribus affligitur. Ter floret, primũ Maio, deinde Iunio, poſtremò in Iulio. Poſt vnumquenq; florem ſiliquas producit: Antequã flores edat, boues immittãtur, quippe cùm omnem aliam herbam depaſcant, ſolùm lupinum ob amaritudinem, dum viret, intactum relinquũt: ſiccatum autem hominib. & quadrupedib. in cibo datur, cum paleis bobus, hominibus cum triticea vel hordeacea farina in panes digeritur. Condi fumo maximè cõuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in ſterilitatem caſtrant, Aiunt ſole circumagi, horaſque agricolis etiam nubilo cœlo demonſtrare: Fœnum grecum, Theophraſto & alijs quibuſdã βούκερον καὶ τύλη, Dioſcoridi præter hæc κερατὼς αἰγόκερως alijs, κεραίτης dicitur, Gallis fenegres & fenigrene, Itali fænigræco, etſi à quibuſdam etiam Latinis Silicia & ſilicula vocetur, Germani partim Latino nomine, partim kohorn & boxhorn à Græco fenigrec appellatum, quod ſemen in ſiliquis corniculorum inſtar incuruis contineat. Cauliculis emicat exilibus, folio penè rrifolij. Crudæ terræ & tenui ſolo committitur paſsim non incommodè: danda ope-

Sole circũagitur lupinum.

Fœnum græcum.

opera, vt ſpiſsè aretur, nec tamen altè: nam ſi plus quatuor digitis obrutum ſit, ſemen eius nō facilè prodit, proinde minimis aratris proſcindenda terra, & ſarculis ſtatim operienda. Eſt autem duplex, alterum quod ſiliquam ruſtici vocant, quod pabuli cauſſa Septembri ſeritur, alterum Ianuario vel initio Februarij cum in meſſem ſeminatur: Floret Iunio & Iulio, & vnà ſiliquas producit, ſemen tamen in Auguſto maturum legitur. Eſtur lupinorū ritu aceto & garo, aliqui oleum adijciunt. Pabulo & pluribus alijs vſibus vſurpatur. Porrò de leguminibus, quæ & legumenta à Gellio dicta, hoc in vniuerſum habemus, quod ſiliquantur omnia, ſingulasque habent radices, præter fabam, vt dictum, easque ſurculoſas, quia nō in multa diuiduntur, altiſsimas cicer. Caulis fabæ & lupini vnus eſt, ceteris ramoſus & pertenui ſurculo, omnibus fiſtuloſus. Omnia ferè legumina vernæ ſationis, ſolumque poſtulant reſolutum & pingue, aut reſtibile, præter lupinum quoduis non reſpuēte. Seruntur creſcente Luna præter piſum. Priùs macerentur felicius ſerenda. Citò rapienda cùm matureſcere cœperint legumina, quoniam citò exiliunt. Seruari breuiſsima obſeruatione ſi interlunio legantur, Plinio teſte. Plurimum autem referre, condere

Siliqua p Fœno græco.

Generalia de leguminibus.

Legumenta.

quis malit an vendere: creſcente enim luna grandeſcere ſemina. Sunt qui vrceis cinere ſubſtratis & illitis acetum habentibus legumina ſupertingerunt, ita non naſci maleficia credentes: Alij ſimpliciter cinere recondunt. Alij aceto laſerpitio aſpergunt, vt de lente diximus. Præterea de leguminibus in vniuerſam Græci præceperunt, in fimo cùm ſeruntur, nonnihil nitri permiſcendum, ita mirè cocturis oportuna reddi. Quod ſi factum non ſit, vt citò contereſcant, in ollam ſinapi momentum inijcias, & confeſtim cocta fatiſcent. Theophraſtus alia quædam addit, quæ longius eſſet hic referre. RIGO. Expedítne hæc omnia legumina & frumenta agricolam in ſuo ſerere agro? CONO. Nequaquam, ſed vt prius de terræ & ſeminis ratione dixi, ea maximè deligenda, quæ agro quem colis conueniunt: Sunt tamen quædam, quæ non recuſent quamlibet terram. Quædam, inquit Varro, quæ non tam in præſentem, quã in futurum vſum ſeruntur: & quædam, quæ omnib. agricolis neceſſaria, veluti fruges ad hominum cibum & pecorum pabulum. Eorum cùm primis oportet rationem habere, vt in agro non deſint quorum quotidianus & neceſſarius vſus, veluti ſiligo vel ſecale, auena, fagopyrus. Lupinus & legumina,

Fruges neceſſariæ magis.

mina quędã pabulis inidonea nullum quantumuis macrum ſolum reformidant. Porrò cùm agricolam non ſolùm hominum quo cibo alantur curam habere conueniat, ſed etiam iumentorum & pecorum, ſine quib. ager exerceri non poteſt. Proinde legumina & ad hominum & ad pecorũ, pabulum autem ad pecorum vſum ſerere copioſius oportet. Inter pabula præſtantiſsima celebratur à veteribus Medica & Sylla, præſertim Italiæ, vbi nomen retinet: aliàs etiam vocatur trifolio, Galli grand trefle, quaſi grãde trifolium ruſtici fœnaciam, alij Burgundienſe fœnum, quod à Burgundionibus allata, nominant. Iam etiam in Germaniam transfertur, vuelſchckleen, Græcis μηδίκη, Dioſcoridi & Theophraſto. Plinius ſcribit à Medica regione per Romanos in Italiam deportatam. Nihil propemodum à trifolio differens, niſi quòd maior, excelſior & copioſior: nã omninò caule, folijs & flore reſpondet, geniculata quidquid aſſurgit in caule contrahitur in folia, In ſcaporum cacumine breues ſiliquulæ prodeunt in corniculorum ſpeciẽ intortę denticulato foris inflexu & velut exiguos mucrones exerente, in quibus ſingulare ſemen ferè lunatum cõtinetur lentis magnitudine folliculo cohærens, quod freſum dentib. piſi ſaporem

De pabulis iumẽtorũ.

Medica.

repræſentat, ſingulæ thecæ ſingulorum ſeminum ſunt capaces. Poſtulat ſolum ſuccoſum, elapidatum, pingue ac lætum. Puribus locis non prouenit, alijs cumulatè emergit. Varro obſeruari præcipit ne in terram nimium aridam mittatur, aut variam, ſed temperatam. Plinius ſiccam, ſuccoſam vel riguam requirit, Columella addit agrum in quem Medica ſerenda, circa Octobrē proſcindendum, eumq́; tota hyeme putreſcere ſinendum, deinde Februario iterandum purgatiſq́ue lapidibus diligenter occandū, & circa Martium ſubacto, vt in hortis ſolo, formandæ ſunt areæ latæ pedum denum, lōgæ pedibus quinquaginta, ita vt eis aqua miniſtrari, & facilè poſsint ab vtraq; runcari, tum iniecto antiquo ſtercore in Aprilem reſeruertur, & ad finem eius menſis ſerito tantum, vt ſinguli cyathi ſeminis occupent locum latum pedibus quinque, longum decem, ſed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem, cum altitudine fuerit vnciali, ferro locum tangere non licet, ſed raſtris ligneis vel manibus mundetur, ne alterius generis herba teneram medicam premat, alioqui degenerat in prata, Prima meſsis tardius fiat, vt aliquantum ſemen excutiat, Cæteræ meſſes quàm volueris citò,

citò peragantur, & iumentis præbeantur. Ruris diſciplinæ periti tradunt iactato ſemini medicæ adijciendam auenam, vt quæ radiculis fundamenta iacere putetur. Seritur Aprili, aut tardius Maio alioqui pruinis opportuna, iactaturq́; ſemen ſicut frumentum. Cùm ceperit fruticare, omnis alterius herbæ generis eruncentur, Sic culta ſexies demeti anno poteſt: Sexies florere, aut quàm minimum quater traditur, modò nõ ſecetur. Vbi ſecueris ſæpius riga, & cùm fruticauerit iterum runcato, ita vt diximus ſexies per annum metere poteris, & decem continuis annis permanebit. Agrum ſtercorat, omne armẽtum emaciatum pingueſcit ex ea, ægrotanti pecori remedium, ſed cùm tenera proſiluerit, inter initia dum conſueſcant parcius præbendum, ne nouitas pabuli noceat, inflat enim & multum ſanguinem creat. Columella tradit iugerum eius toto anno tribus equis abundè ſufficere. Quibuſdam locis ſpontè ſcatent prata hac herba, vel natura ſoli vel cœli conditione nata, quædam etiam olim ſatæ reliquiarum veſtigia eſſe queant, vel quæ multos annos caduco ſemine reſtibili fertilitate regerminat, & herboſo ceſpite victa deſciuit in pratum. Nihil prohibere videtur, quin ſponte ſua naſcatur, niſi fortè peregrina & externo

orbe petita ſationē deſideret. A fęniſecibus melius metitur cùm incipit florere, nā ni ſemen matureſcere cœperit, prohibendū, q̄a pabulum vtilius vſq; ad trimatum ſiccatum q̄ue digeritur in faſces, qui ad trimatū ſeruantur magno rei pecuniariæ compendio. Nam vt dictum veterina optimè paſcuntur, & pecora eo pabulo villici ſaginant, quæ nullo alio magis cibo lętantur, pingueſcūtq̄ue. Proximè ad medicæ, laudem accedit

Cytiſus. Cytiſus, Ab ariſtomacho, vt ſcribit Plinius, miris elogijs prædicatus frutex, pabulo ouium, vt Virgilius teſtatur, & aridus etiam ſuum cibus gratiſsimus, Spondetq́; iugero eius annuos perplures vel mediocri ſolo redditus, Vtilitas herboſa, & eò lętior ſatietas, quòd perquam modico pingueſcunt & quadrupedia, neq; ex alio pabulo lactis copia vel maior vel melior. Super omnia pecorum medicina à morbis in omni vſu præſtans eſt. Apes etiam nunquam defore Cytiſi pabulo contingente promittūt Phyſici. Quare quamplurimum in agro habere refert, gallinis, capris, & omni generi pecorū vtiliſs. Gallinis ieiunis Cytiſi apponenda folia & ſemina, Alij telinen, alij triphyllum, a-

Trifolium maius. lij lolum magnum vocant, Romani trifoliū maius vocant. Frutes eſt incanus totus, vt rhamnus, cubitalibus ramis ſæpè maiorib.

circa

circa quos folia fœnigræci aut loti trifoliæ, ſed minora, dorſo in medijs tumente. Inuẽtus in Cytno Inſula hic frutex, inde tranſlatus in oẽs Cycladas, & in Græciã magno caſei prouentu. Neq; eſt vlla iam regio, vbi nõ poſsit huius arbuſculæ eſſe copia vel maxima, teſte Columel. In Italia circa ſepimenta vinearum prouenit: Non ęſtus, non frigorũ, non grandinum aut niuis iniuriam expaueſcit. Terram ſtercoratam deſiderat. Si pluuia non inceſſerit, rigandum erit, ſimulatq; nouũ frõdem agere ceperit, ſarrito, & poſt triennium cædito & pecori prębeto. Varro in terram benè ſubactam mitti vult tãquam ſemen braſsicæ, inde differri, & in ſeſquipedẽ poni, aut etiã de Cytiſo duriore virgulas deplantari atq; in ſerendo pangi. Satio Cytiſi vel autumno vel vere fieri poterit ſemine, ſubacto ſolo & in areas digeſto. Si deſit ſemen cacumina diſponũtur, ita vt quoquo verſus quatuor pedum ſpatia diſtent, & ſtercoratam terrram circumaggerato. Poteſt etiã ante Septembrẽ ramis commodè ſeri, quando facilè cõprehendit, & iniuriã ſuſtinnet, pficitur triennio. Cytiſus Colum. duplex, ſatiua, & altera ſuæ ſpõtis, Agreſtis capreolis optimè paſcit. Hæderæ modò vincit & ſtrangulat. Inuenitur in ſegetibus pcipuè hordeaceis. Flore piſi luteo, folia ſi

terantur crucam ſubolent, commanducata cicer reſipiunt. Eſt & pabuli genus inter ſtirpes veteribus ignotas referendum, quadrupedibus ſimul & auibus expetitum. Haud ſcio ſi alijs regionibus quàm Germaniæ nota herba, Spuriam vel Sperie vulgus vocat, caule pedali, aut cubitali altitudine aſſurgens, in multos ramulos brachiato, florem emittit candidum ſine folijs, flos ad modum lini in folliculos matureſcit rotundos, ſemen continens minutiſsimum rapacio nõ diſsimile. Errare videntur qui putant cytiſum, cùm hic frutex ſit, teſte Dioſcoride, folia habens fœnigræci, Spuria folijs careat, Neque ſemen reſpondet, etſi vſu non multum differat. Non alio pabulo Germanis lactis maior & copia & ſuauitas, butyrum è nullo lacte gratius quam hoc nutrimento collectum, Quare æſtimatione propè hordeo aut frugibus æquatur ſemen, ſtramenta ſuperant fœnum, paleæ plus quàm quæuis excrementa cereuiſiæ alunt pecora. Semen columbas maximè alit & domeſticas aues hyberno tempore. Seritur locis ſabuloſis ac facili terra, tota æſtate, & quidem ſeminis habendi gratia vere ſerunt, quando & auenæ ſatio: Autumno autem & meſsis tempore ſeritur depaſcenda pecori, Agricolis ſabuloſa loca colentibus magno vſui, quare

Spuria.

quare quamplurimum eius generis habere conuenit quòd gallinis, apibus, ouibus capris, bubus, & omni generi pecudum vtiliſſima expetitur, Lini ſatio & Cannabis reſtat. RIGO. Expecto. CON. Hęc etſi neque inter frumenta neque inter legumina referenda, nec denique inter pabula & hortenſia: imprimis tamen harum cultura agricolis neceſſaria, nimirum ſine quibus nulla domus vel exornetur, vel neceſſarius amictus ſuppeditetur homini, & in lanę mollitiem contuſa lentearum texturis funibusq́; intorquendis vſurpantur, Adde è tam paruo ſemine naſci, vt Plinius ait, quod orbem terrarum vltro citroq́ue portet, quod Aegyptum Italiæ admoueat, herbam eſſe quæ ſeptimo die ex Gadibus Oſtiam nos tranſportet, Linum, Græcis λῖνον, Italis lino, Gallis dulyn, Germanis eãdem prope appellationem retinet, licet Germani linum ſemen appellant. & ſtirpem flachs. Hérba vulgatiſsima mulierum operibus, caule tenui, à ſpuria haud multum differens, niſi quod ꝓcerior paulò & caule craſsiore, folijs anguſtis, oblongis in faſtigio floribus cæruleis, quibus decidentibus, folliculus naſcitur orbicularis inſtar piſi, in quo ſemina cõtinentur fulua. Gaudet pingui ſolo & modicè humido, nonnullis placet macro ſolo *Linum.*

quàm

quàm ſpiſsiſsimum ſemẽ vno ſulco cõmitti. Seritur vere, eſtate vellitur. norunt in Menaijs ac Iúliacẽ. agro vbi plurima eius fruticis ſatio, ante Maij initium ſerendũ. Et ſunt qui tria ſationis tẽpora obſeruãt pro cœli conſtitutione, nam pluuiã & humores requirit. Maturitas intelligitur flaueſcente ac intumeſcente ſeminis folliculo, tum vulſum in manuales faſciculos colligatum ſiccatur in ſole, conuerſis ſurſum radicib. vt ſemen excidat. Aliq ferreo pectine carminãdo detrahunt folliculos atq; ijs ſole toſtis ſemen eliciunt. Faſciculi poſteà in aquam ſole tepefactam immergũtur pondere aliquo depreſſi. Maceratorum inditium eſt laxatior membrana, iterumq; faſciculi diſſoluti ſoleque ſiccati ſtupario malleo contundũtur. Inde mẽbrana decorticatur, ferreisq; hamis pectitur. iniuria enim ſemper redditur meli⁹.

Stuppa. Stuppa à lino diſtinguitur in ſuos vſus, & vtrunq; in penſa & fila digeritur, particulatimque tractum in glomos, telas ordiuntur magno hominum vſui. Poſtremò tela in aprico cõſperſa ſubinde aqua albeſcit in nitidiſsimum candorem, memoria proditum pulchriorem aliam veſtẽ fœminas Germanorum nõ nouiſſe. Hoc tempore è Sarmatia & Liuonia apportatur præſtantiſ. noſtrate & procerius & excellentius. Lini ſemen niſi

niſi magnus fit eius in ea regione quā colis
prouentus & proritat, ſerendum non eſſe
Colu. ſuadet, Agris enim pręcipuè noxium,
quod & Virgilius notauit.

Vrit enim lini campum ſeges, &c.

Quare & niſi muliercularum ſtudijs indul-
gendum, maiori compēdio arua ſegetibus
conſerentur & lintea ementur, maximè ſi
agri iacturam & impenſas filandi texendiq́;
æſtimes. Cannabis, Græcis quoque κάνναβις *Cannabis.*
ἥμερος & Italis canabe, Gallis chanura, Ger-
manis hanff, planta ferrulacei generis, graui
odore, ſimplici adoleſcit caule in tantam
proceritatem, vt aliquando mediocres ar-
bores æquet, planta magnis in vita vſibus, et
funibus ducendis, & telæ texendæ, crebris
geniculatur nodis, è quibus ſurculi prode-
unt folijs anguſtis mucronatis. A Dioſcori-
de & ſylueſtris & ſatiua pingitur, folio fra-
xini, caulib. inanibus, graui odore, ſemine
rotundo. Eſt duplicis generis. Mas ex flos
verſicolorium fert ſemē & oleoſum fœmi-
na albo flore ſterilitatem compenſat. In
hortis aut alijs locis cultis ſeritur, vt Plinius
cenſet, à Fauonio, apud nos ad finem A-
prilis, nam frigoris impatiens. Aliqui Ar-
cturo oriente, hoc eſt, ad finem Februa-
rij aut initium Martij: Loca enim amat
pinguia, ſtercorata & rigua, vel planum &

altè

altè ſubactum ſolum. Pluuio cœlo improbè ſeritur. Quò denſior ſeritur hoc tenerior prouenit, Quare nonnunquam ter cõſpergitur. Etſi ſint qui in quadrum pedem ſeri eius grana ſex tradant. Cannabis fœmina prius vellitur, mas poſt maturo ſemine, vellitur, ac faſcibus in ordine deponitur, triduo quatriduóue aut amplius in aprico relictis. Poſtea in aquam pondere demergitur, ad dies octo aut decem dum maceratur, ſicut & linum dum membrana laxior ſentitur, Exempta inde in ſole ſiccatur vt areſcat. Poſtremò ligneis machinis quaſi mãdibulis confrigitur, pectinatumq́ue filis funibusq́ue vſum præbet. E cannabe funes fiunt & plagæ ac retia & carbaſea vela, maximè autem ruſticæ familiæ veſtib. & linteaminib. induſijsq́ue vſurpatur. Semina quoque decuſſa furnis ignibusq́ue alendis prębent vſum. RIGO. In Iuliacenſi agro & Galliæ quibuſdam regionibus vidiſſe memin herbam magno ſtudio à ruſticis cultam tinctorijs vſibus vt ferebatur, deſtinatã. CONO Sic eſt, Eã herbam Cæſar cõment. belli Gal-

Glaſtum. lici Glaſtum vocat, Græcis ἰσάτις ἥμερος, Itali guado, vulgus Gallorum guadum & gu eſde, Germani vueyt, qua lanarũ infectore vtuntur, eſtq; apud hos in magno precio maximũq; quęſtũ Menapijs, Iuliacenſibus

Tur

Turnigis & pleriſque regionibus affert,fo-
ia fert lapatho, vt Plini. teſtatur, non diſsi-
nilia. Dioſcorides glaſtum ſatiuum & ſyl-
eſtre commemorat, & ſatiuum quo infe-
tores lanarum vtuntur,folio plantagini ſi-
nile verùm pinguiori:ſylueſtre folijs lactu-
ç proximis,flore luteo.Ea herba tradit Cę-
ır Britannos corpora tingere ſolitos, vt ter
ibiliores eſſent hoſtibus. Sationẽ & ſolum
equirit quale triticum,ſed vehementer hu
num exhaurit atque emaciat. Poſtulat pin-
uem & reſolutam beneq́ue paſtinatam hu
num, quæ ligonibus magis quàm aratro
ertitur ad huius plantæ ſationem, runca-
urq́ue diligenter. Scritur in Menapijs A-
rili menſe, vulgi obſeruatione circa heb-
omaden Paſchæ ſacram. Quinto quoque
ılco pinguedinem terræ quam margam
ppellant inijciunt euerſæ terræ poſt ſemen
nmittunt.Runcare ſedulò oportet. Vbi ad
ithami aut dodrantalem altitudinem ex-
euerit herba, florere non patiuntur, ſed
rro in hoc parato ab radice reſecãt, lauãt-
ue & ad molam deferunt, patiunturq́ue
erum ſuccreſcere,idq́ue tertia atque quar
meſſe.Pòſt ſemini relinquitur. Viridem
erbã truſatilibus rotis ac trapetis aut mo-
ſ conficiunt premendo, vt liquorem her-
aceamq́ue ſaniem eliciant, inde manibus

in pilas atq; paſtillos ſubigunt glomeran-
do,tabulatisque exponunt exiccandos. RI-
GO. Magna me affeciſti voluptate audien-
dæ diſciplinæ mittendorum ſeminum,ſin
quibus nõ ruſtica ſolũ, ſed ne vrbana quo-
que vita ſuſtinetur. Iam verò audire cupio
Meſſis. Meſsis,quæ reſtat,rationem. Agricolę ſum-
ma expectatio & laboris præmium. CON.
Pergam huius partis operam abſoluere.
Cùm maturæ fuerint ſegetes antequã tor-
reantur vaporibus æſtiui ſyderis, qui ſun
vehementiores per ortum Caniculę, matu-
rè demetendæ ſunt. Nam diſpendioſa eſ
cunctatio, primum quod auibus prædan
cæterisq; animalibus præbet. Deinde gra-
na & ipſæ ſpicæ culmis & ariſtis arentibu
celeriter decidunt, ſi verò procellæ vento-
rum aut turbines inceſſerint, maior pars a
terram defluit, propter quæ recraſtinari n
debet, ſed æqualiter iam flaueſcentibus ſa
tis antequam ex toto grana indureſcant
cùm rubricundum colorem traxerint, me
ſis facienda, vt potius in area & aceruo qu
in agro grandeſcant frumenta. Conſtat e-
nim ſi tempeſtiuè deciſa ſint poſteà cape-
re incrementum, ſiquidem & creſcent
luna frumenta grandeſcunt. Et plurimu
refert, vendere an condere velis frumen-
ta. Nam interlunio legenda, quæ vitio ca

rer

rere velis. Varro inter ſolſtitium] & caniculam meſſem faciendam ſcribit, quod frumentum dicunt quindecim diebus eſſe in vaginis & totidem florere, atque quindecim dieb. exareſcere cùm ſit maturum. Inter frumentorum leguminumque meſſes prima ferè rapacei ſeminis, & quia ſemen cũ ſiliquæ incipiunt flaueſcere, maturitatem indicat, celeriter demetendum: Cumq; facilíter effluat ſemen plurimis locis in ipſis cãpis area leuigata aut linteo craſsiore ſubſtrato ſtatim vt demeſſum excutitur: Sin importetur horreis, lintea plauſtris inſternenda, ne ſemen vehiculi quaſſatione excuſſum pereat. Maximè hic ſicut in omnium leguminum meſſe cauenda & antevertenda pluuia, nam ea ſuperueniente dehiſcunt folliculi. Mox à meſſe rapacei, ſi ſolum euertatur triticum faginum inſeri poterit, ita vt ex eodem fundo eodemq; anno geminam meſſem exercere liceat. Rapacio proximè ſuccedit hiſce regionibus hordei hyberni meſsis, quæ conſumanda et antequam grana arefactis ſpicis lapſa decurrant, quia nullis ſicut triticum folliculis veſtiuntur, & ſpicæ fragiles facilè decidunt. Hordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinendum exiſtimant quidam, hoc modo grandeſcere grana credãtur.

Fruemntũ 15. dieb. in vaginis eſt & totidem floret.

Meßis rapacea.

Hordei meßis.

Cannabea meſſis. Inde ſequitur Cãnabea meſsis, prius tamẽ, vt diximus ſuprà, fœmina euellitur, atque in ſole pauliſper ſiccatur, inde manipulis colligata in aquam demergitur, ac pondere aliquo deprimitur ne extra aquam emineat: poſteà mas quoq; ſemine maturitatem indicante vellitur, ſiccaturque, & excuſſo flagellis ſemine in aquam mergitur dum cortex emolleſcat. Inde ſiccata in ſole reponitur in faſciculos hybernis lucubrationibu confringenda, decorticataque repurganda. Siligo vel ſecale Iunio vel Iulio deme-

Siliginea & triticea meſſis. tenda, atque mox triticum. Lex aptiſsim antequam granum indureſcat & cùm ian traxerit colorem: Oraculum verò bidu celerius meſſem facere potius quàm tridu ſerius, vt Plin. tradit. In ſiligine non tantu periculum effluendorum granorum quàr in tritico, quæ matura cùm fuerint, etia ventorum procellis excutiũtur. Quare c uendum ne poſt maturitatẽ tardetur meſs triticea: Etſi Plin. tradit triticum copioſi fieri, ſi ſerius metatur, ſed diſpẽdioſam eſ cunctationem, primùm quòd auibus pr dam cæteriſque animalibus prębet, deinc quòd grana & ipſæ ſpicæ culmis & ariſtis rentibus celeriter decidunt, atque vent rum vi excutiuntur, cuius rei exemplũ pr buerunt ventoſæ procellæ anni ſaxageſi

ſe-

ſeptimi ſupra ſeſquimilleſimum redemptio *Reliquarũ*
nis. Hinc piſi & fabæ, viciæ, lenticulæ, prout *frugum &*
citius ſeruntur, ſequitur meſsis. In quibus *leguminũ*
obſeruandũ, vt in rapacio, ne demeſsis plu- *meſsis.*
uia ſuperueniat, qua dehiſcentes effluant,
aut vento vehementiore diſsipētur. Poſtre- *Auenacea*
mò æſtiua reliqua frumenta, veluti hordeũ *meſsis.*
æſtiuum, panicum, milium, auena metũtur.
Experimento diſcitur reſecatæ auenæ vtilē
eſſe pluuiam, hac enim grana intumeſcere
& grandeſcere creduntur, quapropter ali-
quoties duabus tribúſue hebdomadis & tã-
diſper in agris reſecta linquitur dum pluuia
cõnſpergat. RIGO. Metendi modũ quē ob-
ſeruatis? CONO. Varia metēdi genera pro
locorum regionumq́; varietate vſurpãtur:
alij falcibus, quę & pro vſus diuerſitate va- *Metendi*
riæ. His regionibus trium generum meſſo- *modi varij.*
rijs falcibus vtimur: aut enim falce vtimur
lunata, quam dextra tenentes ſecant ſtipulã
ſecundum terram, ſiniſtra autem vnco prę-
longo reſecata conuoluunt inq́; faſces con
trahunt, atq; hoc pacto triticum & ſiligo &
quicquid eſt frugum robuſtioris culmi de-
metitur. Alicubi in Iuliacenſibus, vbi læ-
tioribus campis frumenta denſius & in ma-
iorem proceritatem excreſcunt, hic præ-
henſos manipulos ſiniſtra ac ſerratis ſeculis
extra reſecant, ſtipulam inferiorem lon-

giuſculè agro ſtercordo relinquentes: Alij falce maiuſcula verriculata longo manubrio & ligneis quaſi cratib. denticulatis affixis vtraq; manu ſegetẽ abradunt, ſternũtque ordine plano in faſces cõuoluendã colligandamq́; quales ferè ſunt ſenariæ falces, atq; his leuiores ſegetes demetuntur. Varro & Columel. ac veteres alios plures referunt modos metendi: Plinius & Palladius præter hominum labores vnius bouis opera ſpatiũ meſsis abſumi tradunt in Gallia ſolere, nẽpe valli prægrãdes dentibus in margine inſenſis duabus rotis per ſegetes impelluntur, iumento in cõtrarium iuncto, ita vt direptę in vallum cadant ſpicæ. Hunc morem in campeſtribus latifundijs & æqualibus vſurpari. Sed his regionibus hæc abſurda videtur. In metendo obſeruandum, vt ſecundo vento metatur, nam aduerſo metere, & oculis & manibus moleſtum eſſe, Xenophon quoq; animaduertit. Si calami breues ſint, tellure tenus reſecari debẽt, vt aptiores ſint manipuli: Si oblongi medij ſeculis, vt diximus, quo expeditius & inuehantur & triturentur & ſtipula remanens vel comburitu[r] Virgilij præcepto, vel putrefacta agro lætificando relinquitur: Aliqui longiſsiman[t] ſeruant tectis horreorum ſtabulorumqu[e] ac etiam ruſticis ædibus operiendis cur[a]

pri

primis vtilem. Vbi fœni inopia, etiam pabulum miniſtrat, hordei enim ſtipula bubulo pecori grata. Deinde omnis ſtipula ſubſtratui animalium vtilis. Demeſſam ſegetem mox in faſciculos colligere præſtat, etſi hordeum, & auena, & alia quædam frumenta perinde atque legumina in metas & aceruos congeruntur quibuſdam locis, ſed non ſine iactura & detrimento. Reſecata autem ſeges non protinus in horeum conuehenda, ſed exiccenda pro natura cuiuſque frumenti vel leguminis: Nam ſi nondum exiccata importetur cumulata vel fatiſcit vel incenditur, vel aliàs corrumpitur facilius. Auena & triticum faginum diutius relinquuntur, ſicut & lentes, piſa, atque legumina, quia tardius ſiccantur: Triticum autem citius inuehitur, niſi herbis immodicis ſit miſtum, quæ exiccationem remorentur. A meſſe ſolum mox inarandum propter inutiles herbas, & vt terra futuræ ſationi habilior reddatur. Seges autem demeſſa exiccataque aut horreis aut nubilarijs, aut metis conditur, & deinde per hyemem nocturnis lucubrationibus, & ſuo tempore vel pecudibus exterenda, vel flagellis excutienda vannisque expurganda. RIGO. In Italia veterinis triturare videntur, quod de Græcis etiam Xeno- *A meſſe ſolum inarãndum.*

phó teſtatur. CONO. Et nos olim vidimus, & ſunt qui equos malint quàm boues. Ibidem paleas quoque immiſtas vento ſeparant, adq́ue eam rem Fauonius putatur eximius, quem tamen operiri lenti eſſe agricolę Columella teſtatur. RIGO. Horreis vos video vti operoſiorib. qua ratione in his conſtituendis vtimini? CONO. Horreum ſic conſtituatur, vt cõmodè inuehi ſegetes poſſint vndique clauſum, præterquam antica & poſtica, ita tamen ne oſtia occidenti ſoli ſint aduerſa, ſed potius Septentrioni & Orienti. Et ab vtraque parte areæ, fruges in ſuis quibuſque cellis & lacubus ſeparatæ reponantur, atque ita, vt ad ſingulas aditus præbeatur quando vſus poſtulat. Et quanquam ſupra aream quoque fruges ſtratis lignis imponãtur, in medio tamen vſque ad culmina horrei pateat, vt dictum, aditus, vt ab omni parte depromi poſsint trituranda. Quibuſdam locis in medio trochleam habent, per quam fune ductorio in ſublimè & ad ſumma culmina frumentorũ faſces ſubducantur. Apud Batauos pauca reperiũtur horrea parietibus vel ſepimentis clauſa, ſed in metas & aceruos reponũtur fruges quaternis aut pluribus tignis palíſue veluti columnis in excelſum porrectis æquè diſtantibus, tecto penſili ſic impoſito, vt clauis paxilliſ-

Horrei poſitio.

xilliſque ligneis immiſsis atque exemptis & demitti & altius tolli poſsit, vt ſuprà quoq; indicatum. RIGO. Id genus horreorum aiunt non ita obnoxiũ muribus, & impenſæ minoris eſſe. CON. Qualecunq; ſit horreũ, cõſtituendũ erit loco editore, ne humorib. lædantur recondita. Malũt ſtipulis tegi aut culmis quàm tegulis. Eſt autem pro modo agri frumentarij amplum ædificandũ. Quidam, vt cati ac feles ſubire & mures venari queant, areolis lateritijs diſtinguũt ſolum, utq; ſuperſtratis ligneis perticis ſegetes imponũt. Area benè compacta ſit, in qua frumenta vel flagellis excutiãtur vel triturentur quoties libet. Columella ſilice cõſtratam probat, & veluti ſigninum opus paniculis condenſatam, quod & celeriter frumenta hic atterantur, non cedente ſolo pulſibus tribularum vngularúmue iumentorum. Et eadem euentilata mundata ſint, lapilliſque careant & glebulis, quas per trituram terrena remittit area. Sed nos contenti terra benè ſubacta ac raſa, quæ confoſſa ſit ad trituram habilis, permiſtisq; paleis cum amurca, ſi adſit, exterſa. Nam ea res à populatione murium formicarumque frumenta tuetur, æquatam autem paniculis condenſatamque ſicut & ſolum horrei, & rurſum ſubiectis paleis inculcatam, ſiccandam re-

Horrea penſilia.

Area.

linquimus. Arcenda pecora & gallinæ quæ ſolum vel calcando vel ſcalpendo inæquale reddant. Vbi exiccata area induruerit, impoſitæ ſegetes flagellis excutiuntur, ac vannis repurgantur, etſi alicubi beſtiarum calcatu triturare malunt & iactu ad ventum veteri more repurgare. RIGO. Iam verò vbi excuſſum frumentum, quo pacto conditur vt à curculionibus ſit tutum? CONO. Granaria, quibus frumenta iam excuſſa & repurgata condi debent, ſublimia eſſe conuenit, vt perflentur vento ab exortu & Septentrionis regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aſpiret: Nam poſitio cœli maximè frigida & minimè humida vtraque conditis frumentis perennitatem afferre creditur. In Hiſpania & Apulia calidioribusque regionibus non à lateribus per feneſtras ſolùm, ſed etiam ſubtus à ſolo, vento reſpiranti datur aditus. Quidam granaria habent ſub terris vti ſpeluncas, exhauſtaque humus editos à ſe fructus recipit, Syros vocant. Horum vſum in Hiſpania & Carthagine eſſe prodit Varro. Noſtris quoque regionibus & vini & frumenti apothecas ſubterraneas reperire licet. In regionibus quæ abundant vligine, magis conueniunt granaria penſilia, & ſuperioribus ædium contignationibus, adhibita cura pauimen-

Granariorum cura.

Syri.

uimentorum ac parietum. Porrò cum curculionibus & ſimilibus beſtijs obnoxia ſint frumenta, niſi diligenter reponantur, celeriter abſumuntur, Quare conuenit parietes luto, cui pro paleis pili ſint admixti, deinde argilla alba intus & foris obducere: poſtremò cucumeris ſylueſtris radices & folia ad biduum aqua macerata, & cum aqua calcem arenariam ſubegeris inde internas granarij partes oblinere licet. Etſi Plinius calcem frumentis inimiciſsimã eſſe tradit. Quidam calci pecorum vrinam admiſcent, vt quæ hæc animalia necare putetur. Vel folij ſemperuiui, vel abſinthij, vel lupuli, maximè ſi adſit, amurca ad omnia animalia necanda prodeſt. Sunt qui huius loco ſalſugine arengarum vtantur. Ad eum modum parietibus & pauimento adornatis & ſiccatis, frumentum ſi inferatur à curculionum aliorumque ſimilium noxiorum animalium iniuria defendi arbitrantur.

Aduerſus curculiones remedia.

Sunt qui Conyzam ſemifrigidam ſubſternant frumento. Strabo frumentum chalcidia immixta ſeruari ſcribit. Alij certiſsimum eſſe remedium: ſi ſubinde ventilentur fruges in area, & quaſi refrigerentur. Cæterùm id falſum eſſe affirmat Columella: neq; enim hoc pacto expelli animalia, ſed miſceri totis aceruis, Qui ſi maneãt immoti

ſummis

ſummis tantum partibus infeſtantur: quoniam infra menſuram palmi non naſci curculionem, longeq; pręſtare id ſolum quod vitiatum eſt quàm totum periculo ſubijcere, nam cùm exigat vſus, facilè eo ſublato quod vitioſum erit, integro inferiore vti. Experientia tamen nos docemur curculionem nullo magis remedio expelli quàm frequenti agitatione ac ventilatione, præſertim æſtiuo tempore. Poſt biennium negant infeſtare frumenta. Sed fatigo te longius circumducendo. Si libet reuertimur domũ. RIGO. Si tibi ſic videtur. Alioqui mihi voluptati eſt obambulantes nos de agrorum diſciplina te audire differentem. Hiccine paſcuos agros video? atque in ijs nitentes boues atque equas cum pullis exultantibus? CONO. Sic eſt paſcuum agrum ſepimentis claſsibus diſtinctum ſuo cuique pecudum generi tribuimus. In proximis paſcuis boues paſcuntur ad ſaginam. Deinde equi cũm matrib. ac pullis. Reliqua annicu- lis bimiſque iuuencis atque equuleis deſtinata. Quæ in valle conſpicis prata, ea fœniſecijs ſeruantur. At proximis villæ hic aluntur lactantes, quæ quotidiè ter veniunt ad mulctraria vaccæ, atque ideò in propinquo eas paſci conuenit. Quanquam & eorum animalium, quæ longius paſcuntur, quotidiè

De paſcuis agris, & pratis.

diè curam habere, & ſemel ac iterum inuiſere neceſſe eſt; vt ſi quod fortè ægrotare incipiat curetur. RIGO. vbi ſemel tibi moleſtus eſſe cœpi, non acquieſco quin omnẽ agri tui philoſophiam cognoſcã. CONO. Nihil prorſus mihi moleſtiæ hoc eſt, imò, vt antè quoque profeſſus, recreat me harum rerum commemoratio, hic enim in mea videor eſſe arena. RIGO. Ne igitur pigeat paſcuorum pratorumq; & fœni tractandi rationem declarare, cùm harum rerum cura maximè videatur cum agro frumentario habere communitatẽ, & quia interdũ quoque inarari ſolent, videtur hæc pars culturę adhuc explicanda. CONO. Equidem lubens hac quoque in re tibi, quantum in me erit, parebo. Ac verò quia de frumentario agro ſermo habitus eſt, non incõgruè ſubijcitur pratorum diſciciplina. Et quãquam Cato alicubi primas tribuit viti, Veteres tamen alij in agricolatione primas ferè concedunt pratis, nimirum quorum cura facilima quaſi protinus parata nomen retinẽt, authoritate Varronis, & neq; laborem neque impenſas deſiderant nec deniq; tempeſtatibus affliguntur, ſicut aliæ partes ruris niſi quod ea, quę in inſulis & ripis fluuiorum ſita inundentur aliquoties. Id incommodi compenſat limus ex illuuie ingeſtus ipſa

Prata quaſi parata.

ipſa prata exhilarans, certiſsimos redditus ſingulis annis præbens vel paſcendo vel fœno euehendo. Pratorum apud nos & alijs quibuſdam locis promiſcuus eſt vſus, vt tam paſcendis pecudibus, quàm fœniſecio deſtinentur, Et viciſsim modo paſcunt, modo fœno ſecundo ſeruantur, maximè ijs locis vbi ſolum durius ac ſua ſponte lætum & ſiccaneum eſt, neque nimio humore madens. Id paſcuis malunt attribuere, vt iumentorum ſtercoratione lætificetur quod fœniſecio crebriore muſco obductum & exoletum. Humidiora autem prata & rigua fœno ſunt accommodatiora. Columella pratorum duo genera commemorat. quorum alterum ſiccaneum, alterum riguum. Læto pinguique campo non deſiderari influentem riuum, meliusque haberi fœnum, quod ſuaptè natura ſuccoſo gignatur ſolo, quàm quod irrigatum aquis eliciatur. Quæ tamen ſunt neceſſariæ, ſi macies terræ poſtulat: nam & in dēſa & reſoluta humo quamuis exili, pratum fieri poteſt, ſi facultas adſit irrigandi. At nec campus concauæ poſitionis, nec collis præruptæ eſſe debet, ille, ne collectam diutius contineat aquam, hic ne ſtatim præcipitem profundat. Proinde mediocriter, accliuis præſtat ſi pinguis, aut mediocriter riguus ſit: Maximè probatur pla-

Pratorum ratio.

planities, quæ exiguè prona nõ patitur diutius imbres aut influentem aquam reſidere, aut ſi qua ſuperueniat aqua, lentè prorepat. Quod ſi palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnet, ſulcis deriuanda eſt. Quippe & abundantia & penuria aquarum æquè obeſt pratis. Optimè conuenit ſi prata ſiccanea & exili loco è propinquo, vel riuo, vel ſtagno ductis incilibus irrigari, quoties libet, poſſint. Breuiter, cultus pratorum maiorem curam quàm laborem requirit. Primùm, ne ſtirpes aut ſpinas maiorisque incrementi herbas innaſci patiamur atque alias veluti rubos, virgulta, iuncos per autumnum ante hyemem, alias per vér euellamus, vt intyba ac ſolſtitiales ſpinas atque carduos. Suem quoque non immittendam in prata quoniam roſtro ſuffodiat, & ceſpities excitet: Neque pecora maiora, niſi cum ſiccum ſolum eſt, Quod vngulis conculcant & demergunt gramina, atq; herbarum radices atterunt, nec ſinunt ſerpere ac condenſari. Macriora & pendula loca hybernis menſibus maximè Februario luna creſcente fimo iuuanda ſunt, omnesque lapides, & ſi qua obiacent falſibus obnoxia colligi debent, ac longius exportari, ſummittique pro natura locorum aut temporius aut ſerius.

Sunt etiam quædam prata ſitu vetuſtatis obdu-

Muſcus qua arte necatur.

obducta veteri vel craſſo muſco, quib. mederi ſolent agricolæ ſeminibus de tabulato ſuperiectis. Vel ingeſto ſtercore maximè columbino: Nihil tamen æquæ proderit, quã ſi cinerem ſæpiùs ingeras, ea enim res muſcum enecat. Attamen ſegniora ſnnt iſta remedia, certiora autem ſolũ de integro exarare: ſiquidem ager poſt longam deſidiam lętas affert ſegetes. Verùm vbi exaratus fuerit ſeriꝰ, vel paſcuis vel fœniſecio vtilis. Vix enim intra triennium aut quadriennium ad priſtinam graminis fœcunditatem redit. Proſciſſum autem ſi rurſum paſcere velis, auenam ſerito, ſolumque crate inducta benè coæquato, grumos diſsipato, ſunt etiam ex pratis lapides eijciendi necubi fœniſecę ferramentũ poſsit offendi, auena enim herbarũ plurimũ creat. Aliqui fœniſemẽ vel florem è fœnilibus atque ex præſepib. dilapſum ſpargunt prius quàm cratiantur. Sunt qui ſeneſcentibus pratis fabam ſerant, vel rapum, vel milium. Et ſequenti anno frumentum, ac tertio anno rurſum in prata relinquant. Cauere oportet ne reſolutæ humo riuos inducas, antequam conſpiſſatum ſolum ſit, quoniam impetus aquarum proluit terram nudatiſque radicibus non patitur herbas coaleſcere, propter quòd nec pecora immittẽda: altero tamen anno mino-

ra

ra tollerari poterunt poſt fœniſecia, ſi modò ſiccitas & conditio loci patiatur. Tertio autem anno poterit & maiora pecora recipere. Quod ſi cliuoſus locus macrior & poterit ſuperior ſtercorari menſe, vt dixi, Februario immiſtis ſeminibus fœni, editior enim cliuus præbet etiam ſubiectis alimentum, vel imbre vel manu deductis riuulis deducentibus ad inferiora, vt ſuprà de ſtercoratione frumentariorum agrorum admonuimus. Porrò ſi nouella inſtituere libeat, & loci deligendi eſt facultas, eum obſeruabimus qui pinguis, roſcidus, planus vel leniter inclinatus, vel huiuſmodi vallem deſignemus, vbi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diutius immorari. Nec luxurioſa pabula ſemper ſunt pinguis ſoli indicia. Nam quid, inquit Plinius, laudatius Germaniæ pabulis, & tamen ſtatim ſubeſt arena tenui ceſpitum corio. Nec ſemper aquuoſa eſt terra cui proceritas herbarum, Nam & Heluetiarum alpes fœcunda præbent iumentis pabula: Eximia paſcua Danubij ripæ præbent in Pannonia. Et Rheni maximè circa oſtia in Batauis, item Friſiæ ac Flandriæ. Cæſar Voſpicus campos Roſciæ dixit ſumem Italiæ in quibus perticas pridiè relictas gramẽ operiret. Poterit & ſoluto & gracili loco pratũ inſtitui

Prata nouellla quomodo facienda.

ſi rigari queat. Extirpandus igitur ager à Septembri aut Octobri, liberanduſque impedimentis omnibus atque herbis lætioribus ac virgultis. Deinde cùm frequenter excitatus & multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus & glebis vbique confractis ſtercoretur luna creſcente recenti letamine. Ab vngulis pecudum ſeruetur intactus, & cætera obſeruentur quæ ſupra commemorata. Repurgetur & à ſtirpibus inutilibus & noxijs, ac ſi quid aliud ſit quod paſcuas herbas impediat. Tumuli quoque terræ talparum cuniculis egeſtæ, excrementorúmue aut equinorum aut bouinorum, ligone diſijciantur, quæ ſi relinquantur, formicis alijsq; noxijs animalibus latebras pariunt, vel inutilium herbarum ceſpites gignunt. Prata per brumam, maximè autẽ iam Martio, appropinquante locis temperatis cuſtodienda, & à pecore vindicanda, purgandaque: ſi macra ſparſo letamine ſaturentur, quod eijciendum eſt luna creſcente, nam quantò recentius, tantò plus nutriẽdis valebit. Quod à ſuperiori parte fundetur, vt ſuccus eius per totum elabi poſsit. Herbam optimã vel paſcuis vel fœno producendo, trifolij, proximam graminis, peſsimam minmuli, vt Plinius exiſtimat, & equiſetis atque fruticum craſsiorũ. RIG. Quonã indicio exploratur

Herba optima.

fœ-

fœnum maturum, & quando ſecandum? CONO. Secandi tempus, cùm ſpica deflo-reſcere cœperit atque roborari, ſecandumque antequam exareſcat. Cato fœnum, inquit, ne ſerò ſeces, priuſquam ſemen maturũ eſt, ſecato: demetitur optimè antequam inareſcat, nam & largius percipitur, & meliorem cibum pecudibus præbet. Quidam pridiè rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis melius ſecari aiunt. RIGO. Secandi ne fœni eadem ratio, quæ ſegetis? CONO. Magna ex parte eadem: Alij falcibus breuibus dextra & vna manu ſecãt, nos verò maioribus falcibus vtimur vtraq; manu ſecantes, quemadmodum & ſuperius diximus auenam & ſegetes quaſdam rariori culmo reſecari falcis aciem vel cotibus vel aſſulis arena imbutis excitant. Reciſum fœnum ad ſolem vertere diligẽter oportet, & non niſi ſiccum in aceruos cõponi. Quod ſi pluuia infuſum fuerit fœnum, conuerti non debet antequã pars eorum ſumma ſiccata ſit. Eſt autem modus in ſiccando, vt neque perarida ſum, neque rurſus viride colligatur, alterum quod omnem ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vice ſit, alterum, ſi nimis viride neque ſatis exiccatum in metas aut in fœnile mittatur, putreſcit, atque ſæpè incaleſcens vapor flammam creat & incendium. Quod ſi

Secãdi fœni tẽpora.

Fœni parãdi ratio.

iam recens refectum fœnum imber occupat, id ſi non moueatur, non tam citò perit, ſemel autem euerſum ſubinde oportebit mouere, alioqui corrumpitur. Proinde ſuperiorem partem patiemur ſole aut vento benè perflari, atq; exiccari antequam conuertatur, ſiccatum autem coartabimus in ſtriam, & ita in manipulos colligatur. Certè quod ſiccatum in metas extrui conueniet, easque ipſas in anguſtiſsimos vertices exacui: ſic enim commodiſsimè fœnum defenditur à pluuijs. Quæ etiam ſi non ſint, non alienum tamen eſt prædictas metas facere, vt ſi quis humor herbis ineſt, exudet atque excoquatur in aceruis. Quapropter prudentes agricolę quamuis iam illatum tecto non antè componunt quã per paucos dies tenuere congeſtum, vt in ſe cõcoqui & deferueſcere patiantur. Metitur autem plurimum bis fœnum quotannis, Maio vel Iunio & Autumno, Vernum fœnum præſtantius ducitur. Deſectum vere rurſum rigari prata debent, ſi detur humoris facultas, vt rurſum metatur autumnale fœnum quod Cordum appellatur. In Vmbria quater ſecari proditum, etiam non rigua prata. Pleriſque alijs locis ter, Medicam ſexies per annum metere licebit probè curatam: A fœniſecis hęc ſecatur melius cùm incipit florere, nam

Cordum.

in

in ſemen matureſcere prohibendum, ſiccataque digeritur in faſces, qui ad trimatum ſeruantur magno rei pecuariȩ compendio. Sed quia de medica ſuperius diſſeruimus, nihil attinet ſemel dicta repetere. RIGO. Ampliſsimam diſciplinam commemoras agriculturæ, quæ profectò ſedulitatem aſsiduamque diligentiam poſtulat. CONO. Diligentiam & labores poſtulat, interim operam & impenſam non ſine fœnore compenſat, cuius rei exemplum Plinius refert, C. Creſinum, cùm in paruo admodum agello largiores multò fructus perciperet, quàm vicini ex ampliſsimis, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficijs. Quare à Curuli Sp. Albino in ius vocatus metuens damnationem cùm in ſuffragium iri oporteret, Inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit: adduxit quoque filiam validam & ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos, dicẽs: Veneficia mea hȩc ſunt, Nec poſſum oſtendere aut in forum adducere labores & vigilias ac ſudores, Omnium ſententijs eſt abſolutus: Sed nimis te longa narratione cõtineo circa rem meã ruſticam, domum repetere tempus nos iubet. RIGO. Placet, ſi vnum impetrauero, quod vbi veluti coronidem adieceris,

Diligentia ruſticæ exemplum.

Creſini Furij agricolæ diligentia.

Agri mercandi cautio.

amplius moleſtus non ero. CONO. Quid iſtuc quæſo? RIGO. Agrum aut villam ſi quis mercari aut locare velit, quid huic obſeruandū maximè ſit: nam te exiſtimo haud dubiè eius rei obſeruationes tenere. CONO. Iſchomachus apud Xenophontem refert à patre ſe edoctū, ne vſquam agrum emeret ſplendidè & benè cultum, ſed qui ob domini vel inertiam vel inopiam incultus neglectusque eſſet, & tamen melius coli poſſe videretur. Sicut equum macilētum potius quàm nitidum emere conuenit, ſi modò ſenecta non ſit grauis, & cætera adſint boni equi ſigna. Benè cultus ager magno vænit & exigui fructus eſt. Quare ſimilem voluptatem non afferet, nec vtilitatem atque ille in quo ſpes eſt, vt cultus melior reddatur. Cato in agro mercando duo præcipua inſpiciēda ſuadet, alterum loci vbertatem, alterum ſalubritatem cœli, quorum alterum ſi deſit ac nihilo minus emere quis aut incolere velit, hunc inſanire ille iudicat, atque ad agnatos & gentiles deducendum. de vtroque nonnihil antè attigimus: neminem enim ſanæ mētis ſumptum facere debere in cultura ſterilis agri, nec rurſus in peſtilenti quantumuis feraciſsimo agro ad fructus peruenire dominū: Vbi enim cū orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem

Cum orco rationem non ponēdam.

nem fructuũ, ſed & vitam eſſe dubiam, vel potius mortem quæſtu certiorem. Poſt hęc duo principalia, vt teſtatur Columella, ſubiungebat, Cato nõ minus hæc tria, quæ ſequuntur intuenda, viam, aquam, & vicinitatem. Multum agris cõferre iter cõmodum, primũ quod aduẽturum ſubinde dominũ nõ deterreat, deinde ad vehenda & exportanda vtẽſilia non impeditũ, quę res frugib. perceptis auget precium, & minuit impenſas. De aqua quis dubitet? ſine qua nemo noſtrûm vel proſperæ vel aduerſæ valetudinis vitã proroget. Vicini rationem maximam haberi voluit, Heſiodus, inquit, πῆμα κακὸς γείτων. Quapropter pleroſque ſcio vicini tædio optima prędia atque adeò χρύσεια χαλκείων permutaſſe, quod vel furaces vel abigeos & contentioſos nacti vicinos & qui pecora iumentaque neglıgẽtius paſci, ſegetes & vicina paſcua violari, vineas vaſtari ſinerent, ſyluas vicinas ſuccıderent, diriperent & furarentur vicini facultates, vel de finibus rixantes, vt nuſquam ab illorum iniuria tuti eſſe poſsent: Aut Cacum, Pyrgopolynicen, aut Centaurum ſortiti, qui nullum non iniurię genus inferre prætermitteret impune: M. Portius huiuſmodi peſtes in vicinitate vitãdas cenſuit. Ego certè in hoc fortunatus quod bonos vicinos habeam à

Iter.

Aquæ ratio.

Vicini ratio.

quibus nihil metuam. RIGO. Tu ea es au-ctoritate, vt nec audeant. CONO. Hos tamen quoniam ſæpè vel mors vel alij caſus mutant, non adeò eſt hac in parte ager, ſi cætera adſint, vitandus, niſi vel ſitus ſit in diuerſarum ditionum confinibus, aut hoſtium incurſibus obnoxius. Sunt etiam qui viarum rationem vel fluminis vel magni alicuius oppidi propinquitate agrum commendent quibus fructus agri minimis impenſis ad forũ deportari ac diſtrahi queant. Quare veteres etiam ad militarem viam villam poni noluerunt, ne prętereuntium populationibus, & diuertentium hoſpitum incommodo res familiaris infeſtaretur, vt ſuprà de villæ poſitione dictum. In locando verò animaduertenda, quæ ſuperius de villico & operis diximus, vt in vniuerſum ijs agrum committat, de quorum induſtria, labore & probitate conſtet: Deinde, vt auarius opus exigat quàm penſionem, Quoniã & minus id offendit, & tamẽ omninò plus proderit; Nam vbi ſedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam verò detrimentum percipitur, niſi cœli maior vis, quàm Iuriſconſ. negat colono damnoſam eſſe debere, aut prædonum hoſtiumque incurſus inceſsit, eoque remiſsionem petere colonus non audeat.

Via villæ.

Locandi ratio.

Opus auarius quàm penſionem exigẽdum à colono.

Sed

Sed nec dominus in vnaquaque re cui colonum obligauerit tenax eſſe iuris ſui debet, ſicut in diebus pecuniarum aut lignis & cæteris paruis acceſsionibus exigendis, quarum cura maiorem moleſtiam quàm impenſam ruſticis affert, vt Columella docet. Nec ſanè eſt vindicandum nobis quidquid licet: nam ſummum ius ſumma ſæpè iniuria. Nec ruſus in totum remittendum, quoniam vel optima nomina non appellando fiunt deteriora. Atqui penſionem annuam ſemper ſi colonus negligat ſua ſponte perſoluere, proderit exigere, neque in ſummam excreſcere: ea enim res & colonos negligentiores reddit, & ſæpè perdit. Non etiam facilè mutandos veteres colonos, cum quod fundi naturã teneãt melius quam noui, tum propter merita. L. Voluſiũ dixiſſe ferunt, eum fœlicisſimum fundum patris familias eſſe, qui colonos indigenas haberet, & tanquam in paterna poſſeſsione natos, eosque iam inde ab incunabulis longa familiaritate retinendos. Ita res ſanè eſt noxia frequens colonorũ mutatio. Quapropter eam conſuetudinem non improbo, quod ad vitam coloni eiusque vxoris, aut etiam alicuius hæredis elocetur prædiũ certa penſione annua perſoluẽda, ita vt ipſe colonus quandiu penſionem præſcriptam

Colonorũ ratio.

Optima nomina nõ appellãdo deteriora fieri.

Colonorũ mutatio noxia.

L. Voluſii dictum.

perſoluerit ac fundũ cum ædificijs ſartum tectum præſtiterit, amoueri non poſsit: ſiquidem hac ratione coloni inuitantur ad fundum diligentius colendum & ædificia inſtauranda, ac denique prædia non aliter ac propria curanda, ſæpè etiam ſua patrimonia in ea impendentes. Maximè autem hæc ratio conuenit elocãdi, vbi fundus eluuioni fluminis maris, aut alterius periculo expoſitus, vt colonus omne periculum ſuſtinere cogatur. Pręſtat hic quoq;, vt elocetur opulentiori alicui quàm inopi, qui iacturam ac periculum tolerare nõ queat, nec prædium ſartum tectum præſtans penſione non ſoluta ſolum vertat. In ijs autem locis, ad quæ eſt facilis domini excurſus, poterit ſuos miniſtros aut colonum partiarium colere. Vbi verò longius diſsita prædia, hic præſtiterit certa penſione locare conceſsionibus antè dictis: nã ſi procul diſsita per proprios ſeruos colas, ij negligentius pecora paſcũt, nec induſtriè terram vertunt, neque à furibus cuſtodiunt, ſed ipſi potius diripiunt lõgeq́ue plus ſeminis & impenſarum imputant, quam opus ſit, Nec denique cætera rectè diligenterq́ue ſatis curant. In locando

Stipulationes in locãdo fundo.

ſtipulari ſolet, ne materiam ſine domini cõſenſu cędat colonus: Neue paſcuum agrum in ſeminarium vertat, quantum agri hyber-

hernis, quantum æſtiuis frumentis, quan-
tnm pabulo, quantum denique intermit-
tendum & ſtercorandum. Habes iam om-
nia prope noſtræ diſciplinæ & præcepta &
obſeruationes. RIGO. Magna me
certè voluptate affeciſti agri
tui ſeminarij ſimul &
paſcui explica-
tione.

Finis libri primi.

LIBER SECVNDVS DE HORTIS ATQVE PLANTIS.

PRopter affinitatē plantarum cum frugibus, & quia eadem propè cura, appoſitè poſt primum librum de frugibus, ſequens hic hortenſibus plātisque curandis deſtinatur liber. Virgilius hanc partem de hortorum cultura prætermiſit, Alij tamen aliquot & veterum & recentiorum non indiligenter, ſed ſparſim tamen & confusè hoc argumentum tractarunt. Quorum ſententias ſimul & noſtras obſeruationes huic libro inſerere placuit. Porrò cùm ſit plurimus & antiquiſsimus hortorum colendorum vſus. Noë vitem plantauit, Geneſ.9. Abraham arbores, Geneſ.21. Et Homerus Laërtem ſenem ſcribat horti ſui cura abſentis filij tædium fallere ſolitum. Xenophon Cyrum tantum regem ſua manu arbores conſeuiſſe, atque in quincuncem redegiſſe, paradiſosque celebratos tradit. Q. Curtius Abdolominum commemorat ex hortulano ob egregiam virtutem in regem Sidoniorū prouectum. Neque abs re huius diſciplinæ cura habita, quod non ad voluptatem ſolùm ſpectet,

Hortorum cultura vetuſtiſsima.

Ve-

Verũ etiam ad vtilitaté rei familiaris augendę,& quo victus quotidiani ſumptus lenire liceat, aduenientiq́; domino inemptas dapes ruris miniſtret. Ac verò cũ parcior eſſet apud priſcos frugalitas, Colu. teſte, largior tamen pauperib. fuit epularũ vſus. lactis copia & domeſticorũ pecorũ carne aqua frumentoq́; ſummis ac humilimis victum tolerantib. Mox cùm poſteritas ſpendidioribus atq; longè petitis dapibus precia conſtitueret, cœnæq́; non naturalibus deſiderijs, ſed quod magno conſtarent, æſtimari cœpiſſent, plebeia paupertas ſummota à precioſioribus cibis ad vulgares cõpellitur: Hinc horti coli cœpti, quibus pauperrimus quiſque culinã inſtruere & quaſi alteram ſuccidiam proptã habere poſſet, Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu? Diligentes hinc æſtimabantur agricolæ priſci, & ſic ſtatim faciebant iudiciũ nequã eſſe in domo matréfamilias, etenim hæc cura fœminæ dicebatur, vbi indiligens eſſet hortus, quippe è carnario aut macello viuendũ eſt, nec caules, vt nunc probabant, damnantes pulmentaria, quæ alio egerent pulmẽtario. Id erat oleo parcere: Nam carnis deſideria etiam erant in exprobratione. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno expetita res & parata ſemper

Hortus altera ſuccidia.

Hortus neglectus nequam matrisfamilias indicium.

per

Acetaria. per, vnde & acetaria appellabantur, facilia concoqui, nec oratura ſenſum cibo & minimè accederent ad deſiderium panis, pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi, vt eleganter tradit Plinius, verſuram fieri ſolitam, atque non Indicum piper quęſitum quæq; trans maria petimus. Non me Lucrina iuuerint Conchilia, vt argutè Lyricus poëta canit. Quare, vt honos his adderetur, neque vtilitas rebus auctoritatem adimeret, cognomina procerum inde nata, Luctucinosq; in Valeria familia non puduit appellari. Antiquitas plurimum admirata eſt hortos Heſperidum & regum Adonis & Alcinoi, quos pręcipuè Homerus celebrat. Item penſiles hortos, ſiue illos Semiramis, ſiue Aſſyriæ rex Cyrus fecerit. Primus Epicurus traditur hortos in vrbe Athenis inſtituiſſe: vſque ad eum, moris non fuerat in oppidis rura haberi. Porrò cùm fortè Thraſybulus in negocijs principis ſui ad Marium diuertiſſet atque ab eo in hortum quem elegantiſsimè inſtructum habebat, inter ſpirantium atque arridentium vndiq; herbarum areas pergulasq; ductus: Quàm, inquit Thraſybulus, omnia blandiũtur hic, q̃ elegãter hunc tuũ paradiſum vndecunq; omnibus voluptatum architecturis exornaſti: Exedræ quoque cum vniuerſa domo

Lactucinorum familia.

an

an periſtilijs intus ac foris elegantiſsimorũ florum arborumque picturis exornatæ, vt vt nõ ſolum æſtate oculos in viuis floribus, verum etiam media bruma oculos paſcere, & in altero depictum florem cum viuo certantem in altero artificium naturæ, in vtroque Dei immenſam benignitatem contemplari liceat: Adde quòd ambulacra frondibus concamerata inambulantibus vmbram præbeant, & quoties pluuia ſuperuenit ad periſtitiorum tecta confugere poſsis. Imprimis autem limpidiſsimus riuulus hortum cingens gratiam amenitatemq; præcipuam affert: Cui accedunt ſepes illæ viuæ ſimul & virore iucundæ & munitionis ratione non magna opera ab incurſu hominum pecudumque defendentes. Taceò quàm artificiosè herbæ in ſuas claſſes diſtinctæ, vt holera & culinaria à voluptuarijs & medicis herbis, ſuis quæque areis ac reſupinis puluinorum foris ſingulis tramitum ſulcis ambiantur, vt pomarium ab his omnibus cum ſeminario in quadrum redactum atque ſeiunctum, arbores ſcitiſsimè in quincunces ordines redactæ. In hac tanta amœnitate amabo te, mi Mari, de hortenſiũ philoſophia in qua te inſtrctum eſſe declarat hic tuus amœniſsim9 hortus, nobis diſſerere ne graueris. Vtere humanitate ea, qua Syrus erga

Diſtinctio horti.

Ly-

Lyſandrum horti cui culturam explicans, viſus. MAR. Age igitur quando tu ſic iubes me quoque de mei horti diſciplina garrientem audies, ſed non tanta voluptate, quanta ego tibi de villa agroque tuo adminiſtrando auſcultaui. TRAS. Imò cum maxima expectatione ſimul & voluptate. MAR. Age igitur conſideamus pauliſper in hoc topiario, mox iterum inambulabimus, quieturi quoties libet. Interim Iulia cœnam adornabit. Principiò, vt de villæ loco deligendo dictum, ita de horti ſede auſpicandum. Eſt autem hortorum varia ratio: nam alij ad villã collocantur, alij in ſuburbijs aut ſeorſum aut in vrbibus deligũtur, omnes conuenit domui eſſe propinquos ſi locus permittit, ita tamen, vt in villa areæ non ſubiaceant, quæ per trituram paleas aut puluerẽ venti in eũ perferãt. Et vel ſterquilinio ſubiecti, vt eius ſucco ſpontè fœcundentur, ve loco præcipuè pingui, quique adueniente riuo, vel ſi non ſit aqua fluens, fonte puteali poſsit irrigari. Felix poſitio cui leniter inclinata planities curſus aquæ fluentis pe ſpatia diſcreta deriuat: Riguos enim impri mis oportet eſſe hortos, ſi minus profluo ri uo, imprimendus eſt puteus, atque indiden pertica organiſq; pneumati vel tellenon hauſtu rigandi, vt certam perennitatis pu

Horti locus.

Hortus riguus ſit.

teu

teus habeat fidem, Columella tum demum effodiendum ſuadet, cùm ſol vltimas partes Virginis obtinebit, hoc eſt, menſe Septembri ante æquinoctium autumnale, ſiquidem tum maximè explorantur vires fõtium, cũ ex longa ſiccitate æſtatis terra caret humore pluuiali. Aut ſi hoc nequeas, piſcina ſuperius conſtruenda, vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æſtiuos rigetur ardores. Vbi neque natura loci, neque manu illatam, neque ſuæ ſpõtis aquam miniſtrari patitur, nullum quidem aliud remedium, quã hyemales pluuiæ: Si hac quoque facultate deſtituaris, ſemper altius tribus aut quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates. Vbi copia rigandi, ſatis erit non alto bipalio, id eſt, minus quam duos pedes ferramẽto nouale conuerti. Illud obſeruandum in hortis quos humoris natura non adiuuat, vt diuidas per partes, & hyeme ad meridiem, æſtate ad Septentrionem ſpacia colenda conuertantur. In loco horti ſicut & in agro deligẽdo animaduertendum, ne bonum naturalis fœcunditatis colẽtium inertia deprauarit. Aquarum diſcrimen habendum. Vtiliſsimas frigidiſsimas Plinius cenſet, quæq; potu ſuauiſsimæ. Minus vtiles è ſtagno & quas elices indu-

Putei fodiendi ratio.

Hortus aqua deſtitutus quo pacto fodiendus.

cunt quoniam herbarum ſemina inuehũt, Pręcipuè tamen imbres alere, nã & beſtiolas innaſcẽtes necari Plin. tradit. At quibuſdam ſalſæ aquæ cõueniũt, veluti raphano, betæ, rutæ, cunilæ, quibus ſalſam perhibẽt peculiarem eſſe medicinã, quæ & alioqui plurimum ſuauitati & fæcunditati conferant. Cæteris dulciũ aquarum rigua proſunt. Ac quoniã de regando dicere cœpimus, hoc loco adijciemus, non iam ardente ſole, ſed horas rigandi eſſe matutinam & veſperã, ne inferueſcat aqua ſole. Ocymo tantũ meridianã etiã conuenire rigationẽ. Satũ celerrimè erũpere putãt initiò feruenti aqua aſpersũ. Audiuiſti p̃cipuè horto inſtruendo aquã requirendã qua irrigetur.

Hortuli quando rigandi.

Sepimenta hortorum.

Secundũ vt muniatur ab iniuria vel hominum petulãtiũ ac furaciũ, vel beſtiarũ, ne & herbis & plantis, atque adeò fructib. inſidiantes & voluptatẽ & laborẽ interturbẽt ac fruſtrẽtur: Siue enim pecora p̃rodant, ſiue hominũ manu cõtrectentur ſæpius, ſeminũ & plantarũ incrementum remoratur. Conuenit igitur hortũ habere clauſũ. Munitionis varia ſunt genera, alij luto inter formas clauſo parietes figuratos ex lateribus imitantur: alij macerias ex luto & lapide excitant: nonnulli ſaxis in ordinem congeſtis aut ordine diſpoſitis ſepiũt: Quib. aquę co-

pi-

pia foſsis præcingunt. Id genus vitandum Palladius putat, quod horto humorē ſubducere credatur, niſi paluſtris locus colatur: Alij ſpinarū plantas & ſemina in munitionē diſponunt: Sunt qui delutatis parietibus hortos cingant. eorūq; faſtigia ſtramētis vel myricá contegant. Varro quatuor recenſet ſepimentorum genera, vnum naturale, alterum agreſte, tertium militare, quartum fabrile, quorum vnumquodque ſpecies habet cōplures. Primū naturale, qđ obſeri ſolet virgultis aut ſpinis, quod habet radices viuæ ſepis, ac viatoris laſciui prætereuntis, nō metuit facē ardentē: ſecunda ex agreſti ligno, ſed non viuo, fit aut palis ſtatutis crebris ac virgultis implicatis aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longurijs ferè binis aut ternis, quę ſtructilis & agreſtis ſepes à quibuſdā vocatur & agreſte ſepimētū: aut ex arboribus trūcis demiſſis & in terrā deinceps conſtitutis. Tertium militare ſepimētū, eſt foſſa & terreus ager, ſed foſſa ita idonea fiat, vt omnē aquā quæ de cęlo venit, recipere poſsit, aut faſtigiū habeat, vt exeat è fundo. Agger is, q intrinſecus fit iunctus foſſę, ita arduus ſit, vt eū tranſcēdere nō ſit facilè. Hoc genꝰ ſepis ſecūdū vias publicas fieri et ſecūdū amnes, ne flumina agris noceāt. De hi aliâs dabit copioſiꝰ di-

Structilis ſepes.

cēdi locus. Quartū fabrile notiſsimū eſt maceria. Huius quatuor genera eſſe, aut em̄ ex laipdibus aut laterib. coctilibus, aut laterib. crudis fit, aut deniq; è terra & lapillis cōpoſitis in formis. Columella vetuſtiſsimos ſecut⁹ auctores viuā ſepē ſtructili p̄tulit, quia non ſolùm minorem impenſam deſideraret, verùm etiam diuturnior immenſis temporibus permaneret. Eam ad hanc rationē ſpinis cōſitis conficere docet. Locus quem ſepire deſtinaueris ab æquinoctio autūnali ſimul atque terra maduerit imbribus, circumuallandus duobus ſulcis tripedaneo ſpacio diſtantibus altitudine ac latitudine bipedanea, eos vacuos perhyemare patiemur præparatis ſeminibus quibus obſerantur, ea ſint vaſtiſsimarū, maximè rubi & paliuri, & eius quam Græci κυνόσβατον, nos ſentes caninas appellamus. Horum ſemina quàm maturiſsima eligere oportet, & erui molliti farinæ immeſcere, Quæ cùm eſt aqua conſperſa, illinitur vel nauticis veteribus funibus, vel quibuslibet alijs reſtibus. ſiccati deinde funiculi reponuntur in tabulato. Mox vbi bruma confecta, intermiſsis quadraginta dieb. circa hyrundinis aduentum, ſi qua in ſulcis per hyemem conſtitit aqua exhauritur, reſolutaque humus, quæ erat autumno regeſta vſque ad mediam ſulco.

Viua ſepes ſtructili præfertur.

ſulcorum altitudinem reponitur, prædicti deinde funes de tabulato prompti explicantur, & in longitudinem per vtrunque ſulcum porrecti obruuntur, ſed ita vt non nimium ſupergeſta terra ſemina ſpinarum quæ inhærent foris funicolorũ enaſci poſſint. Ea circa trigeſimum ferè diem prorepunt, atque vbi cœperunt incrementum habere, ſic inſueſci debent, vt in id ſpaciũ, quod ſulcis interiacet, inclinetur. Oportet virgiam ſepem interponere, quam ſuperſcendant ſentes vtriuſque ſulci, & ſit quo interdum quaſi adminiculo, priuſquã corroborentur, acquieſcant. Atqui nos alia ratione magisque expedita vtimur, qua tũ inter primos in hiſce regionibus. vſus, plurimique imitati ſunt. Siquidem foſſam quandam & ipſi facimus, ſpinarumque plantas nouellas in ſyluis collectas, putatasque capitibus in marginem foſſæ defigimus, ita vt ſemipede terra extent, euulſis circumquaque herbis ac priori maximè æſtate ab omni herbarum ſtirpiumque propagine ſuccum ipſis ſpinis ſuffurante liberamus, terramque circa radices ſic repurgatam ſtrami ne vndique contegimus, quo ſimul & ros nocturnus in radices demittatur, & ab æſtu ſolis ipſę plantæ vindicentur. Poſtero anno fulciméta cũ virgulis veluti longurijs ad pa

Alia ratio viuæ ſepis faciẽdæ re centior & expeditior.

los defieis adhibemus, quib,ſpinarũ virgæ & ſursũ & tranſuerſum, vti eas adoleſcere velis,lẽtis viminib.alligentur,ac veluti iugis quotãnis ſublatis altius, ſpinę in eã quam velis ſepis ꝓceritatem erigãtur. Octonũ aut ad ſummũ nouenũ pedũ altitudo ſufficiet, & q̃dquid ſupra erũpit,in dextrã & ſiniſtrã ſepis deflectatur planiciem, quo difficilius tranſcendi queat. Cùm ad eũ modũ abſoluerimus, quotannis vincienda,omnisq́;raritas maximè ab inferiori parte ductis ex tranſuerſo brachijs cópléda. Ita cõtexta annuis vinculis,ſic denſeſcet, vt ne auicula trãſire,aut perſpicere quis poſsit. Vbi ſatis fruticoſa & denſa,ſuperflua quotannis reſecãda ſunt. Hãc ſepem interimi nõ poſſe cópertum, niſi radicitus effodiatur,ac ne ignis iniuriã reformidare,quin etiã melius renaſci nemini dubiũ. Atq; hęc ratio hortos claudẽdi & iucũdiſsima & vtiliſsima,minimiq́; sũptus. THRA. Eſt & alia, qua ruſtici noſtri vtuntur ſepis viuæ inſtruendæ ratio, q̃ paulò eſt robuſtior, Nẽpe vt cõſitis nouellis ſpinis, vti dictũ,et vbi robuſtiores factę,caudex ad terrã vulneratur, ſuiq́; ſurculi vulnerati ac ſemifracti ſecũda ſepe atq; in lógitudinem ad terrã deprimũtur. Ex his vulnerib.alij ſurculi erumpũt,q vbi ad iuſtum robur excreuerunt, ad eundẽ modum flectuntur, idq́; dein-

Sepimenti alius modus.

deinceps tantiſper, dum ſepes ad neceſſariam altitudinem eleuetur. Hic modus robuſtiſsimam ſepem reddit, vt neque ſus aut alia beſtia perrumpere poſsit, etſi prior eſt elegantior: At ſi ſpinæ non ſuppetant, nũ & ſeminaria procurari poſsint? MAR. Maximè. Seminarium ſic facito. Semina terræ admixta primo anno in ſcrobibus vel vaſe conſeruato, eaque ſequenti anno ſerito nõ rarè ſed denſius, & mox erumpet plantarum copioſa ſylua. THRAS. Sed de aqua & ſepimento duabus rebus præcipuis ad hortum inſtituendum pulchrè dixiſti, iam reſtat de terra horto accommoda, deq́; ea colenda diſſeras. MAR. De terræ generibus ijsq́ue agnoſcendis, quia ſuperiori narratione, vbi de terra frumento ſerendo idonea abunde dictum, non arbitror operępretium eam hic repetere. Satis fuerit hic addere terram neque nimis pinguem, neque macram nimis, ſed pinguem & reſolutam, & quæ graciles herbas generat pilorum inſtar, hæc laboris minimum poſcit, ſpiſſa atque pinguis laborem flagitat maiorem, ſed tamen hunc compenſat vbertate: Spiſſa autem & macra atque frigida in primis fugienda. Id canit Columella hortis agrum tribuens pinguem.

Terra hortis idonea.

Putres glebas reſolutaq́ terga,
Qui gerit,& foſſus graciles imitatur arenas,
Atque habilis naturæ ſoli,quæ gramine læto,
Parturit,ac rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neq; ſicca placet,nec quæ ſtagnata palude,
Perpetitur querulæ ſemper conuitia ranæ.
Tum quæ ſponte ſua frondoſas educat vlmos,
Palmitibusq́ feris lætatur,& aſpera ſyluis,
Achrados aut pruni lapidoſis obruta pomis,
Gaudet,& iniuſsi conſternitur vbere mali,
Sed negat helleboros,& noxia galbana ſucco,
Nec patitur taxos,nec ſtrenua toxica ſudat.

Atque hęc de terra horti quòd vt diximus, irriguus ſit,aut irrigari poſsit ager horti.Et vel macerie vel ſepe viua,vel alio ſepimento tutus atque clauſus.Deinde aeris cœliq; benignitatem & ſoli atq; loci teporem poſtulat,nam in ſolo nimium frigido cęli clementia parum proficiet,Et contrà ſi ſolum ſabulo nimis aduſtum , cœlum quoq; minimum proderit.A ventis noxijs auertendi horti,veluti aridi & ardentes venti,pruinę, nebulæ.Iam age cultus hortorum aggrediamur. Ac primum curãdum , vt ager quẽ vere cõſeri velis,autumno circa Cal.Octobris paſtinetur:Et quẽ velimus autumno inſtituere,mẽſe Maio cõuertemus, vt aut hyemis frigoribus,aut ęſtiuis ſolibus & gleba ſoluatur,& radices herbarũ necentur. Nec multò

In hortorũ locis deligẽdis conſideranda.

Cœlũ horti

Ventorũ in hortis ratio

Cultura hortorum.

multò antè ſtercorare debemus. Et cum ſatiõis tempus appropinquat ante quintum diem exherbãdus erit locus, ſtercorandusque, & ita diligenter foſsione iterandus, vt fimo terra cómiſceatur. Quare partes horti ſic diuidendæ, vt eæ, in quibus autumno ſeminabitur, verno tempore paſtinentur, quas ſeminib. vere complebimus, autumni tempore fodiemus. Ita vtraque paſtinatio decoquitur beneficio algoris aut ſolis. Areæ faciendæ ſunt anguſtiores, & longæ, nempe duodecim pedum longitudine, & ſex latitudine, vt ſint propter ſpacia vtrinq; purganda diuiſæ. Margines verò earum locis humidis & irriguis duobus pedibus erigantur, ſiccis vno extuliſſe ſufficiet. Inter areas ſi humor conſueuit effluere, ſpacia altiora ipſis areis eſſe debebũt, vt facilius ingrediatur areã humor admiſſus, & vbi ſitiẽté ſaturauerit in alias poſsit recluſus auerti. De ſtercorum fimiq; generib. antè quoq; cõmemoratis dicere ſuperſedeo. Addẽs ad hunc vſum ſtercus aſininũ cum primis idoneũ, quia minimũ herbarũ creat. Proximũ armmenti vel ouium ſi ſit anno maceratũ. Solũ igitur, quod conſerere vere decretũ, vt diximus, poſt autumnum patiemur iacere effoſſum, frigoribus & pruinis ĩnurendũ: Quippe è contrario ſicut calor æſtatis,

Areæ.

De ſtercorãdo paſtinandoque horto.

 ita

ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamque ſoluit. Quare peracta bruma tum demum ſtercus inijcitur, & circa Idus Ianuarij humus refoſſa in areas diuidetur, primum aũt euellendæ inutiles herbæ, deinde macris ceſpitibus cingendę areę, malleisq́; retundendæ, & gramina calcanda, vt vix appareant, ſic tenuiter erumpent inſtar pilorũ, vt ante diximus, & grata erunt aſpectui, hortosq́; vt hic vides, ſic ſpecioſè ſi odoratas, coronales, medicas herbas olera ſuis quibusq́; ſedibus ac puluinis ſeiungas, quæ tamen ſic informandæ ſunt, vt facilè runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum proueniant, ne qui perſequuntur herbas, ſemina proculcare cogantur, ſed potius per ſemitas ingrediantur, & alterna vice dimidias areas eruncent. Hæc quæ ante ſationem veluti præparatoria facienda dixiſſe ſat eſt. Nũc de ſatione & quid quoq; tempore ſerendum vel colendũ dicetur. De ſingulis herbis atq; plantis infinitum fuerit diſſerere, ſolũ de præcipuis hortenſium plantis, magisque neceſſarijs dicetur. Ac primũ quidẽ vt diximus hortenſium alia inter olera referenda & gulæ, alia voluptati aſpectus, alia odoris ac ſpiramẽtis gratia, alia medico vſui deſtinantur: Et rurſus alia hyberna, alia æſtiua, alia media, inter

NB. De ſatione hortenſiũ.

Plantarũ diſtinctio.

ter

ter æſtiuas & hybernas relata. Prima igitur ſementis poſt brumam ſit menſibus, Martio Aprili, Maio quo braſsicam ridiculam, rapum & poſtea betam, lactucam, runicem, ſinapi, coriandrum, anethum naſturtium conſerere conſueuimus. Secundam ſementem poſt æſtiuum ſolſtitium ineunte Octobre, quo porrum defigitur, apiũ, githeum, atriplex. Tertiam, quam æſtiuam vocant ab Ianuario quibuſdam locis Olitores auſpicantur, qua cucumis cucurbita, blitum, ocymum, portulaca, ſatureia panguntur. Multa tamen inter has ſementes rectè poſſunt terræ mandari, & nihilominus cõpræhendent. Hortenſia omnia ante ſolſtitium ferè ſemina ferunt. Quare quæ ſemina ferre nolis poſt ſolſtitiũ ſerenda. Et quædã ſeruntur duob. temporib. autũno & vere: quædã etiã ſæpius, vt ſunt lactuca, braſsica, eruca, radices, naſturtiũ, coriãdri, cerephillum, anethũ. Hęc em̃ vel circa Martium, vel circa ſeptembrẽ ſerũtur, & vt Columella teſtatur, Proueniũt vel ſemine, vel auulſione, alia bulbo, alia caule, alia folio, alia radice, alia capite, alia vtriſq;, alia cortice, nõnulla cartilagine. Sunt quę carne, q̃ tunicis carnoſis: Quędã ſemine & ſurculo, vt ruta, origanũ, ocymũ, p̃cedunt enim hoc cũ peruenit ad palmæ altitudinem: Quædã radice & ſemine

Semina q̄ ferant herbæ.

Varietas prouenien darũ plantarum.

Semine ꝓ-uenientia. mine vt cepa, alliũ, bulbi & capitata. Et quã quam omnia ferè ſemina prouenient, id tamen in ruta negant quidam, nam tardiſsimè coaleſcit. quare ſurculus potius pangitur. *Quæ radice.* Eorũ quæ radice naſcuntur, radix diutura & fruticoſa eſt, quare laterib. ſuis germina citat, & in plures ſæpè digerctur, vt bulbi gethyi, ſcillæ. *Fruticantia.* Fruticant & alia nõ capite, vt apium & beta, ſiquidem radices fũdunt, quibus folia cauleſq; proſiliant. Caule reciſo omnia ferc regerminant, exceptis *Secaulia.* quæ caulẽ ſeorſum habent ἀπόκαυλα Theophraſto vocata, hoc eſt, quę caule reciſo nõ regerminãt, ſecaulia Gaza vertit. Raphanus & rapa detractis folijs cooperta terra creſcunt, durantq; in æſtatem. Aliorũ fructus in terra eſt, aliorum extra, aliorũ vtrobique Quædam iacent, creſcuntq;, vt cucurbitæ. & cucumis. Eadem & pendẽt, quanquam grauiora multò etiam ijs quę arboribus gignuntur. Quædam ſuſtentaculis ac fulcimentis indigent. vt altius tollantur, vt lupini, piſum, lupus ſalictarius. Seminum quædam recentiora maturius gignuntur, vt in porro, gethio, cucumere, cucurbita. Quã-*Seminum ratio.* obrem quidam cucumis ſemen lacte aut aqua macerant, quò citius erumpat. Contra ex vetere celerius proueniunt apium, beta, naſturtiũ, cunila, origanũ, coriandrũ.

Pecu-

Peculiare in beta traditur quod non tota vno anno gignitur. ſed aliquid ſequente, & aliquid tertio, itaque ex copia ſeminis exigua pullulat. Plurimũ affert apricitas ſoli. In ſeminum ratione & hoc obſeruandũ, ne vetuſtate ſint exucca, aut ne ſint admiſta, aut ne ſint adulterina propter ſimilitudinem, Semen vetus in quibuſdam tantum valet, vt naturam commutet. Nam è ſemine braſsicæ vetere naſcitur rapa, & cõtrà è raporum braſsica. Item ne ſemina vel citius vel tardius tollas, tempus nempe vere, autũno, & caniculę exortu idoneũ, vt Theop. ſcribit, neque omnibus locis tamen ac generib. idem. In hortu ſatorum celerrimè erumpunt ocymum, blitũ, napus, eruca, tertio enim die prodit, lactuca quarto, cucumis & cucurbita quinto, portulaca ſerior exit, anethũ quarto, naſturtiũ & ſinapi quinto, beta æſtate ſexto, hyeme decimo aut duodecimo, porrũ decimo nono, nonnunquam viceſimo, contumacius coriandrũ, quod ſi nouũ ſit omnino naſci recuſat, niſi conuoluatur, cunila & origanũ poſt trigeſimũ diem exihũt: omniũ difficilimè apiũ, quadrageſimo enim die, vel quam celerrimè quinquageſimo maiore ex parte ſolet emergere. Eſt tamen aduertendum, quod magni refert, ſi ſementi ſerenitas aut

Quæ celeriùs tardiùs ue crumpunt.

Cœli ſtatus cõſiderandus.

tem-

temporis inclementia ſuccedat: nam maturius fauente cœlo proueniunt, vt tepentib. locis & apricis aut illuſtratis ſole. Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, & in bimatu, ſicut apium, porrum, gethiũ, quæ ſemel ſata pluribus annis reſtibili fertilitate proueniũt. Quę annua ſolùm vita cõtentæ ſunt herbæ, ſtatim vt ſemen perfectũ eſt, exareſcunt. Amiſſo caule fruticant porrum, gethium, cepe, allium, & in vniuerſum omnes, quæ in laterib. ſurculos creant, atq; hæ omnes fimum aquamq; deſiderãt. In ſeminibus mittendis etiam lunæ rationẽ habendam putant quidam, & augeſcente nõ decreſcente luna ſerendum plantãdumq́;: Alij à quarta ipſius die vſq; ad decimã octauam plantationi idoneum tempus exiſtimant: Alij à tertia luna, alij à decima vſque vigeſimam. Certiſsimum autem arbitrantur, ſi luna ſuper terram exiſtat. THRAS. Sed age iam ediſſeras nobis de celebriorũ herbarũ & hortenſiũ cultura aliquid. MAR. Sunt qui per menſes operas hortenſes partiantur, ſicut alias res ruſticas. THRA. Perinde eſt, ſiue per menſes, ſeu vtcunq; ordine videmus diſpoſitas in hoc tuo horto cultus rationem explices. Nam in regionibus tepidioribus etiam per hyemem culturas non intermittunt, hîc nobis noſtræ regionis

Annua.

Regerminantia.

Lunæ ratio.

gionis obſeruanda culturæ ratio. MAR. In hiſce regionibus ad finem Februarij cœlo clemẽtiore hortenſium cura inchoatur. Iã igitur horti ſtercoratiõe, foſsione, ſarritiõe atque purgatione præparandi, Aſparagus & ruta panguntur. THRA. Cedò de Aſparago, deque communioribus oleribus ſingulatim quædam nobis, pòſt de voluptuarijs ac medicis commemorato. MAR. Aſparagus olim ſilueſtris, iam altilis celebratur, Græcis ἀσπάραγος, Italica, Gallica lingua ferè nomẽ retinet, illi enim aſparago, hi aſperge vocant, Germani ſparages ac ſpiritus alicubi appellant, ſic dictus, quòd ſpõte proſiliat, nam illi ſatiuos aſparagos ignorabãt. Alij dictum putant, quòd in virgultis aſperis naſcatur, atque ipſi ſcapi aſperi non leues, quibus aculei pro folijs. Quinetiam omnia olera cùm primùm erumpunt aſparagos dixêre: Sunt qui Corrudam appellant, quòd facilè corruat ac decidat. Bifariam ſeritur, ſemine videlicet & ſpongia. Semine ita vt quantum tres digiti comprehendunt ſingulis foſſulis deponas, vt bina ternáue grana ſemipedis ſpacio mergantur ſolo pingui ſubactoq; mẽſe Februario, locꝰ ſtercore cõtegetur. Herbæ internaſcentes ſubinde vellantur, poſt quadrageſimum diẽ ferè inter ſe implicantur, & quaſi

Tẽpus culturæ inchoandæ.

De olerib.

Aſparagus

Corruda.

& quaſi in vnum coëunt: Radix connexa capillamentis coaleſcit, quæ ſpongia vocatur. In locis ferè ſiccis ſulcorũ imis partib⁹ ponẽda ſunt ſemina fimo macerata. In vliginoſis cõtrà in ſummo porcæ dorſo collocanda, ne humore nimio lædantur. Primo deinde anno cùm ita conſita ſunt, aſparagum quem emiſerint, infringi oportet: Nã ſi ab imo vellas, adhuc teneriuſculis radicibus, tota ſpõgioſa ſequitur, quæ per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore & aſsidua runcatione fouẽda. Reliquis annis nõ eſt decerpendus, ſed radicitus vellendus, vt oculos ſuæ germinationis aperiat, quod niſi fiat, ſtirpes præfractę oculos ſpongiarum excæcant, nec patiuntur aſparagum emittere. Reſeruabis eum, de quo ſumpturus es ſemina. Poſteà ſcopas & ſcorpiones incendio conſumes, circa hyemem ſpongijs adijcies ſtercus & cinerem. Seruntur & ſpongijs, quas poſt bienniũ in locũ apricum & benè ſtercoratum transferri conuenit. Sulci inter ſe pedali diſtantes menſura fiunt, non amplius dodrãtalis alitudinis, hoc eſt duodecim digitorũ, in quã ita ſpongiolæ deprimũtur, vt facilè ſuperpoſita terra germinent: Sed Vere priuſquam emergere cœperint, bicorni ferramento terra commouẽda, vt & facilius emicet, & relaxata humo ple-

mo plenioris craſsitudinis fiat radix. Sarriri iubet Cato, ſed ita ne radices lædantur aut conculcentur, ex eo velli aſparagum à radice: nam ſi defringatur, ſtirpeſcit, & intermoritur, ſed vſque licebit, dum in ſemen videris ire. Quo anno teneris ſubſtramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur, & nouo vere aperito, ſtercore ſaturato, Catonis præcepto. Sunt qui putent primo anno nullo cultu vexanda ſemina, ſola runcatione contenta. E radiculis, quas ſpongias vocant, primùm thyrſus exilit, cacumine in torulos turbinato, gulæ idoneus ſi decerpat: Sin patiaris creſcere, mox ramos in latiores explicatur, quibus inſunt folia capillamẽti in morẽ fœniculi tenuata, ac vetuſtate in ſpinulas coaleſcunt. Poſt florem baccas fert primùm virides, poſt maturitatem rubeſcẽtes. Si toto anno edules aſparagos habere libeat vbi fructum legeris, radices quæ ſummo ceſpite vagantur circumfodiendo aperies, hoc cultus mangonio frutex nouos dabit cauliculos. Aiunt ſi arietum cornua contuſa ſulcatim defodiantur, rigenturq́;, aſparagos producere. Hoc olus ſiccitate gaudet, quare rigationem potius reſpuit, appetente autumno ſi rigentur, toroſiores proſiliẽt. Vere caules cibo idonei, qui aqua vel iure pingui leuiuſculè decocti, nam diu

Bacca Aſparagi.

M tius

tius percocti in tabem fatiſcunt, ac cocti ſale oleoq; conſperſi eduntur nõ inſuauiter. THRAS. Aſparagi ſerẽdi rationem pulchrè depinxiſti, perge obſecro de ruta. MAR. Ruta, quæ Græcè πήγανον, Italis rutache, Germanis Vuyn rute, Gallis rue de gardyn, ad finem Februarij vel Martio menſe ſeritur, ac plantatur locis apricis & ſiccaneis, humorem ac fimum auerſatur, cùm cæteræ herbæ requirant, maximè cinere nutritur. Cùm omnia ſemine aiant prouenire, id tamen in ruta negari. Ramuli cum aliqua corticis parte conuulſi verno tẽpore pro plantis conualeſcunt, ſed tota tranſlata morietur, ſemina folliculis clauſa ſingillàtim manu defiguntur, ſi ſuis inuolucris exuta ſint ſparſa iactantur, raſtroque obducta cooperiuntur. Gaudet vmbra fici. Furtiua, vt aſſerunt, melius prouenit. Seritur maledictis, ſicut & cuminum, & alia quædam. Optat euelli, non effodi. Immundæ mulieris acceſſum reformidat. THRASYB. Elegantes video lactucas, quibus obſecro modis eas nutris? MAR. Lactuca, Germanis Lattich, Gallis laictue, Græcis θρίδαξ, Italis lactuca, Præter ſylueſtrem tria ſunt genera, Criſpa, quam Columella Cæcilianam & beticam vocat, è locis vbi fœliciſsimè prouenit, eáque maximè expetitur, Germanicè krauſer

Ruta.

Furtis gaudent plantæ.

Maledicta ſata meliꝰ prouenientia.

Lactuca.

ſer Lattich, Gallicè creſpue. Alia capitata, Knopf Lattich Germa. Gallis laictue teſtue, Plinio Laconica & Seſsilis ꝙ inſtar braſsicæ capitatæ, in capitis aut mali formam extuberet, gallicè lactuos empômes & blanches. Tertij generis eſt rotunda, à foliorum rotunditate & latitudine. THRA. Sed qua ratione tam lætas paras lactucas, & quando ſeris? MAR. Ad finem Februarij, aut initio Martij ſeritur, vt poſsit Aprili vel Maio transferri. Calidioribus regionibus, vt Palladius tradit, etiam Ianuario ſeritur, vel Decembri, vt planta Februario transferatur. Certum autem, toto anno eam benè ſeri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus & irriguus. Antequam pangatur, radices eius reſecandæ æqualiter & liquido fimo liniendæ, vel quæ iam pactæ ſunt nudatæ letamen accipiant. Amant ſolum ſubactum, pingue, humidum, ſtercoratum. Inter has herba nata manu euellenda, non ſarculo. Latior fit, ſi rapa ponatur, vel cùm producere incipient caulem, eo leniter inciſo gleba prematur, aut teſta. Candidã fieri, ſi fluminis arena vel littoris frequẽter ſpargatur in medias, & collectis ipſæ folijs alligentur: Teneram & candidã, ſi biduũ antequã vellatur eius comæ colligentur: Seſsilẽ verò fieri, nec caulem promere, ſed conuolutis vnà folijs,

in globum extuberare, vel in orbẽ circumagi, ſi tranſlatæ radix, vbi in palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congeſto rigetur, dumque ad incrementum peruenit, erumpens germen acie ferri præſcindatur, demum teſta fictilis non picata imponatur, ne in longitudinem, ſed latitudinem augmẽtum capeſſat. Suauiores, quæ coërcitis caulibus reſtibili pullulatu prodierint, quę, quò minus in caulem proſiliant, cùm incrementum aliquod acceperint, teſtula alióue ponduſculo deprimãtur, vt in latitudinem ſe diffundant. Si vitio loci vel temporis vel ſeminis lactuca dureſcit, planta eius auulſa & denuò poſita teneritudinem conſequitur. Multis ſeminibus condita naſcetur, ſi caprini vel ouini ſtercoris baccam ſubula ſubtiliter excauaueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturtij, ocymi, erucæ, apij, raphani immiſeris, & tũc inuolutam fimo baccam terra optimè culta breui ſcrobe demerſeris, ſubſtratoque molli letamine leniter aqua rigaueris. Apium nititur in radicem, cætera ſemina in ſummo, lactuca pariter mergente proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato. Conſtantinus tradit lactucam humidum & frigidum eſſe holus, & ſitim extinguens ac ſomnificum, coctam magis alere, coitum com-

cóprimere, quare Pythagorici Eunuchion appellant, ſemper lactucæ meliorem ſuccũ præbét, & plus alunt autumnales, quia ſucco carent, minus nutriunt. Intubum vel intubus, quod in propinquo, non multum figura diſtat à lactuca, vulgò cichorium hortenſe, Germani & vulgus Endiuiam, Itali & Galli Cicoriam appellant. Seritur ſicut & alia hortẽſia Martio, amat humores & ſolutam terrã, ſed planior area huic apparetur, ne radices terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferatur ad locum ſtercoratum, quę autem Kal. Iulijs ſerũtur, ſemen ferunt, pòſt non producunt ſemen. Quæ hyemi ſeruiet, ſeritur mẽſe Octobri in locis apricis. Nunc vt ad hyberna ſeruetur acetaria, cũ folia ſua fuderit, ea velut in orbem circumacta, ſummatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vaſculo hærente ſemper quo alimentum ſugant radice, conduntur: Ita & candorem & teneritudinẽ ſummam contrahũt, & magnam amaritudinis partem exuunt. Aiunt album fieri, ſi conſperſum prius per dies aliquot fuerit, & imbribus ſuper arena irrigatũ. Sic ergo & incremento proficientes intybi hybernant, donec ad vſum promãtur. Alij leuiori ſumptu contenti, terra duntaxat obruunt: alij ſtramẽtis tantũ tegunt. Iam verò nuſquam

Eunuchiõ.

Intubum.

Endiuia.

Cicorium.

non inualuit hæc hyemandi ratio. THRA. Et braſsicam nobis ruſticis notam in hoc tam nitido horto video. MAR. Eámne habebit hortus, quam omnibus oleribus noſti à Catone præferri? eiusque miras vires & vſurpationes deſcribente. Atqui vulgaribus illis hunc locum peculiarem tribuimus, veluti braſsicę, betę, intybo, cepis, rapis, napis, porris, daucis, & radicibus, allio, paſtinacæ. Nobiliores in ſuam claſſem diſtinximus, & prout cuiusque natura fert ſolum. Braſsica vulgò caulis dicitur, Græcè κράμβη, Gallicè choux, Italicè caule, Ger. koil. Veteres plura genera fecerunt & hodiè ſunt: Vnũ grandibus & latis folijs, caule magno, tonſili cymarũ luxuria. Hæc vulgaris eſt noticiæ, quę gratior hybernis temporibus gelu indurata iuſculis aut lardo incoquitur. Cymoſum etiã cacumẽ ſubferuefactum acetarijs ſubminiſtratur, oleo, ſaleque ſuffuſum. Secundum genus criſpo folio, à ſimilitudine apij ſelinoeidem atque apiariam vulgò criſpum caulẽ vocant. Tertiũ genus propriè Crambe minutis caulibus, tenuiorib. folijs, leuis, tenera, tenui ſucco. Quartum genus additur ſeſsile, folio & capite patulo, vulgus Cabutos caules, quaſi capitatos, Ger. Kappes, Gallis choux cabuz, veteres Tritianã braſsicam vocaſſe videntur, cùm in capitis figurã extu-

Braſsica. *Selinoeis.* *Criſpus caulis.* *Crambe.* *Seßilis caulis.* *Cabiti caules.*

exuberātur. * Hæc in Germania potiſsimū abundantia nobilis. Eſt quā Allobrogicam appellant vel Sabaudicam, alijs dulcior, frigoris impatiens, Gal. choux de ſauoie. Item patula quædam, criſpa, rugoſoq; folio, ſed nigriore, Itali negrecaules vocant, Latinè nigra braſsica, ex genere, quem vulgo rubrum caulem nominant, veterib. Marucina braſsica. Sunt & alia genera à locis nomina mutuantia, vtpote Aricina Cumana. Braſsicæ poſitionem optimam eſſe poſt Idus Apriles frigidis & pluuijs regionibus, ſæpiùs ſarrita & ſtercorata melius conualeſcit, plenioriſque incrementi, & colliculum facit & Cymam. Nonnulli à Kal. Martijs deponunt, ſed maior pars eius in Cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplum facit, cùm eſt ſemel deſecta. Poſsis tamen & maximos caules bis transferre, quòd ſi facias, plus & ſeminis & incrementi reddit: Nam ſic exuberat ſemine, vt non minore prouentu feratur, quam raparum ad oleum exprimendum. Braſsica toto anno poteſt ſolo credi, plurimum tamē circa Martium ſeritur pro regionis cœlique temperatura, à ſatu intra dies decem ſe demonſtrat, niſi ſemina, quę ſolo mandantur, ſint exucca: vetus enim eius ſemen degenerat in rapam, & contrà ex raporum braſsica.

Folia hortē in orbē glomerantur exterius calloſa & per ambitū rugata, multis intus carinarū voluminibus, externis ſemper interiorá complectentibus.

Loco ſalſo ſeri feliciter traditur: Quare nitrum vel cinerem aſpergere conuenit, idq; etiam erucas necat. Transfertur in Iunio maximè vbi ſex foliorum erit, & cœlũ pluuium fuerit, ita vt radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta tribus algæ teniolis pangatur. Capitati diligentior cura. Serenda in Martio plenilunio, vt ſit duabus lunis in terra, & in Maio replantanda duorum pedum diſtantia. Si in repaſtinato ſeres, ac terram fugientes colliculos ſeces, à terraq; proceritate luxurioſa attollentes ſe exaggerãdo aliam accumules, ita, ne plus quàm cacumen emineat, tritianum vocatur. Nam vt conuolutis folijs, extuberet in globum, tranſlata braſsica terra aggeranda, vt folia tantum emineant, idq; iterum faciendum. Omni eius generi pruinæ plurimum ſuauitatis afferunt. Vineæ, quibus braſsicæ naſcuntur, languidius vinum creare tradunt, & braſsica vinum corrumpi. THRAS. Perge amabo reliquam hanc olerũ culturam explicare. MAR. In proximo vides Spinaciam à ſpiculis (vt noſti) ſeminis dictam, Itali, Galli & Germani appellationem eãdem retinent: veteribus alijs Seutlomalachus, alijs atriplex putatur appellata, licet ſint qui exiſtimẽt recentiorem, illis tamen non diſſimilem & cultu & natura. Seritur ſicut ſuperio-

Spinacia.
Seutlomalachus.
Atriplex.

perio-

periora Martio, Aprili & deinceps vſque ad Septembrẽ, ſi rigari poſsit, exit ſeptem diebus à Satu. Transferri eam non eſt neceſſarium. Semen ſtatim cùm ſeritur obruẽdum, herbæ vellendæ. Nullum ſolũ reſpuit, quocunq; ꝓuenit lætiſsimè. Subinde reſecatur, quia pullulare non ceſſat. Coquitur citra aquam, cùm magnam vim aquæ inter coquendum emittat, ac veluti proprio contẽta iure alienum reſpuit. Ligula ſubinde percuſſum abacto lentore verſatur, deinde in manuales globos expreſſa penitus ſanie redactum, patinis in oleo vel butyro frigitur, addito quo magis palatum titillet omphacio vel acerbarum vuarum melligine. Pergo culinarias herbas ordine, vt vides explicare. Sequitur acetoſa, quæ Italicè nomen latinum retinet, alij rombice. & Lapatio, Gallis Oxella quaſi Oxalis, Germanis Surick ab acore dicitur, veteres videntur Rumicem ac Lapathium vocaſſe, tametſi genera plura, Romanum quod vocant nobilius colore & forma ab alio differens, nos & ſatiuo & ſylueſtri vtimur, inditum iuribus & acetarijs magnam habet gratiam, atq; è ſylueſtribus hoc ſolum melius, cùm omnia ſylueſtria ferè & folijs minora & caulibus ſuccoque acriora. Seritur ſicut alia olera & ſponte etiam in lætioribus pratis *Acetoſa.* *Rumex.* *Lapathiũ.*

pratis & hortis prouenit. Cuminum, Coriandrum terram poſtulant benè ſubactam cui letamen admiſceatur, ſerũtur verna ſatione, ſata herbis purgentur. Cuminum κύμινον & Græcis alijsq́ue linguis pleriſq; vocatum. Maledictis ſeri creditum, vt copioſius exeat, & qui ſerunt precentur, vt exeat. Coriandrum κόριον ἢ κορίαννον Græcis, reliquis ferè eadem nomenclatura, quæ Latinis, à veteri ſemine facilius exiſſe proditum. Apium, quod vulgò Petroſelinũ & apium hortenſe, σέλινον κηπαῖον, atque etiam πετροσέλινον Græcis dicitur. Itali apio domeſtico & Petroſello vocant. Galli Perſil du gardin. Germani Peterſillie vel Peterlin: ab æquinoctio verno ſeritur ſemine paululum in pila pulſato. AEquinoctium autem eſt, quando Sol in vniuerſo terrarum orbe diẽ noctibus adæquat, eo ſcilicet tempore, quo Sol dux & auctor cæterorum luminum, mens mundi & temperatio Arietem ac Libram ingreditur. E veteri ſemine celerius exiere putatur quinquageſimo à ſatu, & cùm ocyſsimè quadrageſimo die emergit, omniumq́ue difficilimum naſcitur. Satum calcetur pedibus. Semel ſatum pluribus annis durat, aqua lætatur. Fœniculum quod Græci μάραθρον: Itali Fenochio, Germani Fenchel: Galli Fenoil vel fenouil,

Cuminum *Corandrũ.* *Apium Selinum.* *Petroſelinum.* *Fœniculũ.* *Aniſum.*

nouil. Seritur primo vere, loco aprico modicè ſaxoſo, vel etiam qualicunque: ſemel ſatum reſtibili fertilitate prouenit. Aniſum ἄνισον pluribus linguis notum: ſicut Cuminum & Coriandrum terram benè ſubactam poſtulat, cui tamen admiſceatur: Anethum ἄνηθον, Gallis & Italis ferè nomen retinet, Germanis Dil, omnem cœli ſtatum patitur, ſed tepidiore gaudet: ſi imbre non irrigetur, rarius ſerendum. Sunt qui ſemen non obruant, exiſtimantes aues non attingere: prouenit etiam ſponte fœniculi more. Cerofolium, vt alij Chærefolia, nonnulli χαιρόφυλλον, alij rurſus γιγγίδιον: Germani Kerbel: Itali Gingidia, Galli Cerfueil vocant. Agrum lætum, humidum, & ſtercoratum deſiderat, iiſdem temporibus ſeritur locis frigidis. Eodem menſe Beta ſeminatur, & ſi poſsit per totam æſtatem ſeri ſicut & Spinacia, vernaculum holus. Græci τεῦλον: Italicè bietola, Germanicè Beett, alias Mangelt. Nulli hortenſium folia maiora, adeò, vt culus ratione arboris incrementum capeſſat. Beta dicta, quòd literæ β Græcæ figuram referat, dum ſemine turget, vt Columella teſtatur. Duo eius genera, candida & nigra, cultus ferè eadem ratio, Seritur ſicut Braſsica, Rumex, radicula,

Anethum.

Cerofoliũ.

Beta.

men-

menſe Martio, atque Aprili, aut Maio prima ſatione. Sunt qui optimè ſemen betæ ſeri exiſtiment, dum punicum malum floret, poteſt tamen ſeri tota æſtate, ſicut Lactuca braſsica & pleraque alia. Semen betæ vetus melius prouenire, ſicut & apij, naſturtij, cunilæ, origani, coriandri: etſi in alijs noua præſtant. Sexto die naſcitur æſtate, hyeme decimo. Agrum amat putrem, lætum, humidum. Transfertur cùm quinque folia fecerit, æſtate, ſi riguus hortus. Si ſiccaneus autumno, cùm pluuiæ receſſerint, diſponi debet, vt & de braſsica dictum, quamuis alijs quoque temporibus ſata proueniat. Cùm transfertur, radicem recenti fimo perlinendam tradunt. Peculiare in Beta, quod non tota vno anno gignitur, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio anno: Itaque è copia ſeminis exigua pullulat. Latitudo acquiritur & candor ſi cùm cœperit colorem trahere, priuſquam in caulem exit lapis latior vel teſta, vel ponduſculum imponatur, vt ſuperius de Lactuca dictum, eo quaſi onere coercita, in foliorum amplitudinem ſe diffundit. Naſturtium, Græcis κάρδαμον, Italis Naſturtio & agretto, Gallis Creſſon de gardin, Germanis kerſs, ſeritur & vere & autumno, quinto die naſcitur, cæteris herbis

Veteri ſemine quæ ſerantur.

Naſturtiū.

bis ſuccum adimit, miſta ſatis frigora contemnit, quare tam hyeme quàm æſtate prouenit. Cum lactuca ſi ſeratur, egregiè prouenit. Humorem amat, ſi tamen deſit non curat. Aquatilibus locis ſponte prouenit, vt apud Padelbornam oppido Vueſtphaliæ in ipſo fluuio copioſè naſcitur, quare ſunt qui Naſturtium aquaticum hoc appellēt: Olim Siſimbrium vocatum. Rami in aquis cùm conſenuerint etiã candicantib. capillamentis articulatim confibrãtur. Papauer ſatiuũ, μήκων ἥμερος fertur melius erumpere, vbi Sarmenta combuſta fuerint, ſiccis locis & calidis cum alijs oleribus ſeritur. Sinapi τὸ νάπυ καὶ σύναπις etſi Athenæus neget Atticorum aliquem σύναπι dixiſſe. Germanicè ſenff, Italicè ſenape, Gall. ſeneue & moſtarde, aliud album, aliud nigrum, autumno melius ſeritur etiam Martio. Quo ſemel cōſita, vix licet liberare, locum, quia ſemen caducum protinus viret. Terram amat congeſtitiam. THRA. Raphanos elegantes habere te video. MAR. Non ita feliciter hoc tempore, vt ſolent prouenire, nam cùm ſolem & locum apricum poſtulent. huc in loca vmbroſiora conſeruerũt hortulani mei. Cura eius eſt, vt terra ſtercorata & ſubacta, ſoliq; expoſita obruatur, fimũ aiũt quidam radicem odiſſe, atq; palea contentũ. Poſt vbi ali-

Siſimbriũ. *Siſimbriũ. aquaticũ.* *Papauer.* *Sinapi.* *Raphanus & radix.*

bi aliquod incrementum cœperit, aggeritur. Nam ſi ſuper terram emerſerit, dura & fungoſa fiat. Radix per excellentiam dicitur, quòd cæteras magnitudine ſuperet. Nã Plinius ad Erfordiam Germaniæ ſe vidiſſe comprobat, ad puerorum infantium magnitudinem prouenire. Seritur bis anno, Februario aut Martio luna decreſcente, ne nimium folijs luxuriet, cùm vernum fructũ expectamus, digitorum quatuor diſtantia: & Auguſto, cùm maturius, & hæc ſatio melior habetur. Quæ à ſolſtitio ſeruntur, ſemen non ferunt, ſicut & alia hortenſia. Tertio die à ſatu proſilire ſolet, & ex hybernis celerrimè exit, latere potius fructum parit. Calidis locis auſtrinis atque ſerenis temporibus celerius in caulem attollitur, ſemenque promit. Folia eius ſubinde calcanda, ſic radix ipſa augeſcit, alioqui in folia luxuriat, & augmentum non in radicem, ſed in folia vertit, quæ etiam liqueſcere Theophraſtus ſcribit, folium quò leuius, hoc mitior & ſuauior raphanus, frigus etiam adiuuare traditur. Radice terreno operta, ſequenti anno germinat tellure abiecta: nam & creſcere & durare ad æſtatem vſque valet. Semen habet in ſiliquis. Tradunt dulces naſci ſi ſemina mulſo vel paſſarum ſucco macerentur. Dulceſsit & frigore, vt rapum.

Raphani magnitudo.

Sal-

Salſugine amaritudo tollitur. Quare ſalſis aquis ali & irrigãdos volunt raphanos. Coĉti dulceſcunt, & in raporum vicem tranſeunt, Ieiunis vomitum cient. Viti inimicus & dentibus. Venenis prę̨ſumptus reſiſtit raphanus. Summo cibo ſpiritum elidit, ructus laxat, vrinas eijcit. Poſtremò cibo deiectionem alui molitur, ſummoque cibo ſuſpendunt illata ne ſidant. Græcis ῥηφανὶς & ῥάφανυς, Italis raphano & radice, Gallis pefort, raue raneuel. Germanicè retich. THRAS. Eſt & aliud gen⁹, vulgus Merrettich vocat, exiſtimo eſſe eam, quam Romani Armaraciam appellant, auctore Dioſcoride, & hæc vulgò apud Romanos Ramaracia appellatur priore litera tranſpoſita. MAR. Rectè quidem, ſed hæc fronde copioſior, quàm corpore, folia ſuperiori raphano non diſsimilia, niſi quod acuta magis & lógiora, radice graciliora, quare non deſunt, qui negant eſſe Armaraciam, Sed id diſputẽt medici. Theophraſtus plura genera raphani cõmemorat. Summã hoc raphani genus habet acrimoniã, etiam Sinapium ſuperans, & lacrymas edentib. excitare ſolet. Seritur & plantatur, radice in plura fruſta cõciſa pulchrè pullulat ac renaſcitur: Nã ſi hoc raphani genus vnà cum herba reuellatur, radiciſque extremũ reſecetur, & per minutas particu-

Merrettich.

Armaracia.

ticulas terræ conſeratur, reliquū cum herba impunè in terram reponitur. THRA. Etiámne rapa hic ſeris? noſtræ arbitrabar hoc eſſe curę. Ea nos à ſolſtitio & plerunq; reſectis ſegetibus ſerere ſolemus, & hominibus & pecudib. cibum. MAR. Rectè quidem, & nos iam Maio ſerimus, riguis locis alibi citius, alicubi à ſolſtitio in Iulio ſeritur. Varij ſunt generis, quędam rotundæ radicis, nōnullarum radix in longitudinem procurrit, quales Bingij & in Bauaria gratiſsimi ſaporis proueniunt, quædam in humani capitis magnitudinem & centum librarum pōdus augeſcunt, minora tamē gratiora, fructum è latere parit, calidis locis celerius prodit. Solum putre ac ſolutum deſiderant. Eſt & rapum ſatiuum alterius generis, quod in ſiliquis ſemen fert, oleo extundendo vſurpatum Germanis, de quo alias dictum, Græcè γογγύλη & γογγύλης, Gallicè raue, Italicè rapo, Germanicè Ruben. Et aliud inſuper ſylueſtre genus Rapunculum vocant cubitali altitudine, fruticoſum, cacuminb. lene, hoc verno tēpore priuſquam in ſcapū attollitur, acetarijs miſcetur, eruta radice cū ſuis folijs, atq; hanc ſylueſtrē eſſe rapā exiſtimāt. Napi quoq; βουνίας Græcè, Gallicè nauet, Germanicè ſtockruben, Italicè napo inter rapa numerari poterit: nā rapa mutātur in napos in

Rapa.

Rapunculus.

Napi.

alic

alio ſolo per biénium ſata, alio verò napus tranſit in rapum, vt Palladius ſcribit. Varro tradit è ſemine braſsicæ vetere ſato naſci rapa, & contrà è raporum braſsicam. Qui & ipſi riguo, putri, ſolutoque ſolo protuberant, quamuis deuexo & ſabuloſo gratiores cibo naſcantur, eiuſdem prope culturæ. Seruntur in Martio, alibi ante atq; etiam Auguſto, ſiccam, tenuem, ſabuloſamque humum amat, etſi pro loci proprietate commutatur, vt iam dictum: Nam alio ſolo rapa biennio ſata conuertūtur in napos.

Paſtinaca, σταφυλῖνος Græcè, in alijs linguis ferè Latinum retinet nomen, cartilaginei generis, ſatiua in cibum vtilis, loco pingui & ſoluto, altiusq; effoſſo atq; paſtinato lætatur, vt robur & augmentum anguſtia nō interpelletur. Seritur ſemine & radice vere atq; autūno. Radix paſtinacæ pollice craſſior dodrantalis extēditur. THRAS. Et Carotas habet hic hort⁹ radice rubētes? MAR. Habet? Siſer σίσαρον, Galli cheruille, Germani querlin, Itali ſiſero vocant, noſſe te puto. Plin. ſcribit Tiberiū allectum huius cibi præſtantia, quotannis ſiſera ex Germania deportanda curaſſe, nempe ex Gelduba caſtello in Rheni ripa ſito. Frigidis locis delectatur. Seritur ante Kal. Martias, alijs Septēbre: Tertiā & optimā ſationē eſſe in Augu-

Paſtinaca. *Carota.* *Siſer.*

ſto contendunt quidam. Eſt & daucus δαῦκος paſtinacæ ſpecies, Itali dauco, Galli carote ſauage. Germani vvurtzel. Sunt qui putent buxini coloris radices, Germaniæ frequentes. Seruntur Martio. Cómune eſt rapis, radicib. paſtinacis, ac daucis, cepis, porro, vt calcatis herbis premātur aut prçcidātur, vt capita generent ampliora. Porri duo genera, Capitatum πράσον, & ſectiuum, cui frondentem comam ſolo tenus amputant. Capitatum Græcè κεφαλωτὸν, Itali porro capitato: Germani Lauch, Galli pourreau vocāt. Sectile πρισὸν Grçcis, Germanis Schnitlauch appellatum: præter aſsiduam ſarritionem & ſtercorationé id irrigari debet quoties demetitur. Semen calidis locis Ianuario vel Februario ſeritur, frigidiorib. Martio, cuius incrementum vt maius fiat, raris linteolis grana complura colligantur, atq; ita obruũtur. Sed vt magis in caput extuberet, cùm radices agit ſurculo leuiter comprehenſum ſubleuet, vt à terra modo quodam ſuſpenſum, quod ſpacij vacuũ ſubter inuenerit capitis vaſtitate cogatur implere, excīſis folijs & radicibus tranſplātatur ſuppoſita tegula, dum in vnum deſcendere nequeunt, in latum creſcunt. Porrũ læto ſolo gaudet, odit rigua, verno tempore ſatũ autumno trāsferri debet, vt capite grādeſcat,

Daucus.

Porrum.

ſarcu

ſarculis circumfodiatur aſsiduè & compre henſum alleuetur. Si dum trãsfertur capiti ſtylo vel arundine citra ferrum puncto cucumeris ſemen in medium inſeras, mirũ in modum fertur grandeſcere. Sunt qui rapi ſemen inſerant pro cucumere. Vt porrum, vel apium maximũ naſcatur in ſtercore caprino excauato, atq; ita plantato: Nã tenera germina ſemel cõpreſſa ita naſcunt̃, vt vni⁹ plantæ vicem referant, idq́; compertũ Hyeronimus Cordanus ſcribit. Non olebunt porros qui cuminũ ꝑguſtauerint. Decimo octauo à ſatu die prorumpit, bimatum perfert. Anniculum ſolo foliatu contentũ magis in frondẽ luxuriat, bimum ꝓſilit in caulem longũ intus cauũ multis in vertice floribus in orbẽ cõglomeratis. Cepa fœminini & cepe neutri generis dicit̃, Grçcis κρόμμυον, Italis cipella, Gallicè oignon, vicina porro. Et huius genera duo, capitatum, ꝙ in caput extuberat: Et fiſsile, ꝙ citra caput totũ in frondẽ luxuriat, ſæpiusq́; reconditur vt porrũ, qua de cauſa ſemine ſeritur, nõ deponitur. Februario vel martio ſeritur ſereno & placido cœlo, luna decreſcente. Terram pinguẽ poſtulat, benè ſubactã, irriguã, taq; proſcindi ſolum iubet Colum. vt hyemis gelicidijs putreſcat, deind eſtercorari.

Cepa.

Capitatũ cepe.

mox bidentibus per foſſum in areas diſponi, vulſis herbis, omnibusq; deletis radicibus ſeri. Fiſsilis dicitur, quòd inferiore parte findatur: Nam hyeme relinquitur cũ ſua coma iners, vere folia detrahuntur, & alia ſubnaſcuntur ijſdem diuiſuris. Capita autẽ ponuntur etſi caudas ipſorum & extremitates auferas, magnæ euadent. Diebus viginti ante plantationem terrã fodito & ſiccato, vt omni humiditate priuetur, & ſic plantato, & multo maiores erunt, Capitula autumno feruntur, & ſemine & radice coaleſcunt ſicut cętera capitata. Si ſemina velis colligere, cum virẽtia caulem cęperint excitare, tum humilibus canteriolis rigor conſeruandus ſtilorum, ſcapique leuibus adminiculis veluti iugatæ vites fulciantur, alioqui thalli ventis agitati proſternuntur, ſemenque excutiunt. Quod legendum eſt antequam nigrum colorem præ ſe ferat, ſiquidem & colore integritatem fatetur, nigritiaque maturitatis index. Si verò non in ſemen, ſed in caput colligi velis folia, radice tenus vellantur, ſic ſuccus ad inferiora cogetur. Cepe enim omnium olerum lunæ damna non ſentit, viresque contrarias habet. Reuireſcit luna decedente, contrà inareſcit adoleſcente. Sunt, qui tradunt, ſi minuente luna ſerantur tenues & acriores

Fiſsile cepe

res fieri, ſi creſcente robuſtas, ſaporis hu-
mecti. Cepa rubra acriora albis. Seruantur
optimè in paleis hordeaceis incorrupta, ſi
prius in calidam aquam demerſa, mox in-
ſolata, donec penitus ſicceſcãt. Fumo quo-
que ſuſpenſa durare creduntur vulgo.
Propter vicinitatem cum cepis de Allio di-
cere pergo, Græcè σκόροδον, Italicè aglio, *Allium.*
Germanicè Knobloich, Gallicè ail, vel
aulx. Id fronde viret cepitia, ſed non caua,
tereti caule, in cacumine flores in globum
circumaguntur, in quo ſemen emicat. Al-
lium & ſemine & radice coaleſcit, ſicut &
cepe, ac cętera capitata. Seritur vulgare Al-
lium menſe Februario aut Martio, pro cœ-
li locique temperatura, ſicut cepe, appetit
liratim ſeri ſulſis ſemipedali ſpatio, ſepara-
tis & nucleis non alto dorſo lirarum im-
preſsis, interuacante quatuor digitorum
menſura. Deinde cum ternas fibras emiſe-
rint ſpicę, ſiue cum tria folia iam eruperint,
ſarriri debent, grandeſcunt quo ſæpius id
factum fuerit. Sed quò vaſtiora capita fi-
ant, antequam caulem faciant viridem,
comam omnem intorquere & humi pro-
ſternere conuenit. Vt grandeſcant bulbi
crebo calcandum. Octobri menſe fiunt
cohærentium ſpicarum diuortia, eæque
liratim ſeri debent arearum puluino impa-

ĉto, quo minus infeſtentur hyemis aquis. Aiunt odorem extingui, ſi betę radix iñ pruinis toſta ſuperedatur, vt ex Menandro teſtatur Plinius. THRASYB. Quæ iſthæc herba, quæ ita in altum aſſurgit, vt baculi vice ſcapus eſſe poſsit, & folijs tam amplis ac circinatæ rotunditatis, floribus cum roſa certantibus? MAR. Malua hortenſis hæc eſt. μαλάχη Græcè dicta, Germanicè Peppel, Italicè & Gallicè ferè nomen retinet Latinum. THRASYB. Illáne, quam Horatius canit ſalubrem corpori, Heſiodo etiam & Martiali celebrata? MAR. Illa ipſa. Mirum etiam hoc habet, quòd folia cum ſole circumagantur, ita, vt ſolarij vice eſſe poſsit, ſole etiam non aperto horas indicans foliorum conuerſione, id quod humoris detractioni acceptum ferunt Phyſici. In Aphrica ſeptimo menſe arboreſcere ac baculorum præbere vſum ſcribit Plinius. Seritur cùm alias, tum Octobri menſe aut in autumno maximè vt occurſu hyemis ab incremento altitudinis reprimatur. Delectatur loco pingui & humido letamine. Trãsferuntur plantæ eius cum cęperint folia habere quatuor aut quinque. Melius comprehendit quæ tenera eſt, maior enim trãslata languet. Vtimur & holerum vice & in ace-

Malua.

Solaria herba.

acetarijs. Sapor melior ſi non transferatur. Rara ponenda eſt, ne citò in caulem erigatur, in medio glebulas conſtituere oportet, aut lapillos. Sarculo delectatur aſsiduo Solum vbi ſeritur pingue facit. Grandioré malopem Columella vocat ab emolliendo malachem. Eſt & ſylueſtris. THARS. Portulacam miror an ſeras cum ſponte paſsim naſcatur. *MAR.* Hanc Græci ἀνδράχνην, Latini portulacam, apud Italos nomen retinet propriè Latinũ, Gallis & Germanis porchelle, & burtzelen. Seritur in hortis, cultaque latius vagatur, & in vitib. ſponte prouenit. Semen nigrum in herbaceis calycib. colligitur. THRAS. Bugloſſum βȣ́γλωσσον quaſi lingua bubula, Germ. Ochſenzung vel Burretſth. Gal. borache Ital. borache, hæccine quam video flore ceruleo ſpecioſoque caule pedali ac ramoſo. MAR. Bugloſſum hodie officinis borago dicitur, tametſi floris ſimilitudine nonnihil differunt, & reuera diuerſa ſunt bugloſſum & borago. Nam boraginem vulgarem quidam bugloſſum minus vocant, maius verò bugloſſum, quod circium Dioſcorides appellaſſe putatur, verùm bugloſſum vtriuſque flores acetarijs inſperguntur ac vino, quòd animi voluptates augeat, quare εὐφροσύνη dicitur & folia quotidianis obſoniorũ

Malope.

Portulaca

Bugloſſũ.

Borago.

viribus innatant. Seritur circa Martium ſemelque ſata ſponte prouenit. Quamquam etiam ſylueſtris ſit. THRAS. Perge de fragis diſſerere, quæ hic mira fœcunditate aſpectuque gratiſsimo prouenire cultu vt apparet adiuta. MAR. Maximè. nam tranſplantatione ſylueſtris fragariæ & in horum areasque tranſpoſita fœliciter fructum fert duobus aut tribus annis, eam tum demum quaſi effœtam transferimus aut ſylueſtrem ſubſtituimus atque ita bifera fit & vere & autumno frugifera, Quanquam autē opacis locis ſponte proueniat quaſi aliarū plantarum vmbra gaudere videatur, tamen in hortorum coloniam aſsita aprico ſolo & cultura lætatur, fructumque miniſtrat vberiorem. Humi ſpargitur ſine caule multis à radice pediculis, quorum alij flore candido, alij trigemino comantur folio per ambitum ſerrato, fraga, hoc eſt, fructum gerūt rubentem & colore & ſapore gratiſsimo. Germ. Erdbern, Ga. freſes vocant. Eſt & frutex altius ſurgens quaſi flagellis laſciuiens, qui fructum fragis ſimilem fert. Dioſcorides rubum Idæum appellare videtur, quòd in Ida monte copioſe proueniat ſic dicta. Non, vti alius rubus, ſpinis horrens, ſed tener ac ſurculoſus folijs colore ſubcinericijs. Mora fert rubra ſed pallidiora fragis dulci

Rubus Idæus.

dulci guſtu. Grçcè βάτον ἰδαῖον & χόμαρον vocant, Germa. Imberen Gall. framboſas. THRAS. Quis nam frutex ille binûm cubitorum? MAR. Vulgo liquiricia dicitur, Plin. glicerrhyzon appellant Græcis, γλυκύρριζα dicitur. Italicè Regolitia, Gallis recliſſe, Germanice Clarit oder Sußholtz/ Vocatur & dulcis radix. THRASYB. Eam non arbitror hiſce regionibus prouenire, ad Mœnum frēquentem eſſe audio, quonā pacto collatur audire geſtio? nam radicem habet dulcore, à quo nomen habet, commendabiliorem. MAR. Plantatur ſarmentis vt lupulus, gaudet ſolo non craſſo, ſed leuiore & aprico. Carpitur Septembri. *Glycerizа.*

THRASYBVL. Ecquid de Ribis, putásne veteribus notam fuiſſe hanc ſtirpem? MAR. Quam ribis noſtra ætas vocat, Germani Sant Johans Perle/ quòd circa ſolſtitium rubicundis & maturis baccis ornetur, quæ ſapore acidulo æſtuantem ſtomachū refrigerant, ſitim reſtinguunt, maximè quæ febricitantes excruciare ſoles. Salgamarij ſaccaro vel melle condiunt ad totius anni vſum. Veteribus putatur ignota fuiſſe, vulgaris nunc planta ſepiendis hortorum puluinis cameriſque tegendis idonea, facilis cultura, niſi quòd pergulis & *Ribes.*

topiarijs operoſis flexibilis. THRASY. Cũ lupuli mentionem feceris, num & vos vrbanis hortis colitis eum fruticem, qui ruſticis prædijs familiaris? Nam apud nos ſunt, qui non vulgarem ex eo quæſtum faciant. MAR. Tu igitur ediſſere nobis, qua arte colatur. THRAS. Plantatur ſtramentis vti vitis, quod & tu de glyceriza paulo antè dixiſti, idque in autũno, vel ſi glacies hyberna metuatur, in Martio: Sarmenta reciduntur à radicibus etiam afflictis, & in terram merguntur, ac pingui fimo terraque obruuntur, quaſi cumulis aggeſtis atque ſic cõdita per hyemem relinquuntur. Vere terra foditur ſarculo non ligone atque aggeratur purgaturque inutilibus herbis ac ſtirpibus. Circa Maium pali defiguntur, quibus ſcandendo circumuoluitur, vnde reptitius lupus dicitur. Quicquid ſupra florem ſarmẽti emicat, id reſecari ſolet. Circa Septembrẽ aut ad finem Auguſti flores decerpũtur ad ceruiſiæ temperaturam. A meſſe lupili ſtramenta ad terram reciduntur, terraque rurſum in tumulos aggerata fimo operitur. Vere ſtramenta è fimo collecta auferũtur, terra runcatur, coliturque vt diximus. Cacumina & ſurculi, qui primum è terra circa Aprilem erumpunt, decerpi ſolent grati acetarijs, & prodeſt ne nimium luxurietur.

At age tu ad explicationem horti tui reuertere. Heus quam elegantes Melones, Pepones, Cucumeres atque cucurbitæ, horum culturam nobis aperias. MAR. Melones à malorum figura quaſi pomeos appellarũt quidam. Sunt è genere cucumerum, è quo & Pepones, qui Pompons Gallicè dicũtur. Cucumis ſatiuus σίκυς ἥμερος Italicè cocomero & cedruolo, Germanicè & Gallicè cocũbre. In pepones & melopepones degenerat figura & magnitudine tantũ diſsidens, cùm magnitudine exceſſere pepones, cùm verò rotundi ex malo & pepone melopepones vocantur. Totum genus hoc Melones appellarunt ſcriptores aliquot. Græci omnia tam cucumerum, quàm melopeponum genera Pepones nominant ac Melones. Etſi ſunt, qui melones à Peponibus diſtinguant, neque inter eruditos de his nominibus ſatis conuenit, neque quid veteres per pepones & melopepones intellexerint, certò affirmari poteſt. Pepones ſerpũt longius flagellis reptantibus, frondibus ſcabris, flore luteo, Eſtur cùm maturuit cum voluptate. Genus quod dulcedinem repręſentat Sucrinos appellant. Melopepones in Campania primùm geniti putantur, mali cotonei effigie. Non pendent hi, ſed humi rotundãtur. Maturi à pediculo recedũt. Cucumeres

Melones.

Cucumer. vel Cucumis.

Pepones.

Pompons.

Melopepones.

Sucrini.

Melopepones.

cumeres

cumeres alij Citrini à colore flauo cùm maturuerint, vocantur & Citruli, vel Citreoli, in longum creſcunt, maculisque citreorũ inſtar diſtinguuntur. Alij marini, rotundi, Cucuſſæ marinæ Italicè. Semẽ eius veſcum antequàm maturuerit. Conciditur in iuſcula, non multum forma diſtans à melone. Eſt & cucumer rotunditate immenſa, modij inſtar, Meſſores Itali fruſta ſecum ferunt ſiti ſedandæ. Seritur totum hoc genus mẽſe Martio, rarius diſtent inter ſe ſemina pedibus duobus, locis riguis & fimo ſubactis vel paſtinatis maximè arenis. Mulſo vel lacte per triduum maceranda ſemina, & tum iam ſiccata ponenda. Hinc ſuaues efficiuntur. Odorati fiunt Melones, ſi eorum ſemina multis diebus roſarum folijs immergantur. Cucumeres longos & teneros fieri, ſi aquam in patente vaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam feſtinando tales fiunt. Aquam amant, adeò, vt diſſecti ad eas adrepant: Si pendeant, aut ſi quid obſtet, curuãtur, veluti ſi oleum oppo natur, quod vehementer odêre. In fiſtula flore demiſſo, in longitudinem immenſam creſcunt. Hyemem oderũt, ſicut & Cucurbitæ, cui ſimilis propè natura, nam & floribus, folijs, reptantibusque flagellis conuenit. Sed hæc in ſcandendo procacior, incremento

Cucumeres grandiores.

Cucurbita.

mento pernici pergulas opacans, & parietum aſpera in tectum vſque conſcendens ſublimitatis natura auida, dependente à tenui pediculo enormi ponderis fructu, coloris herbacei, pyri figura turbinato. Quãuis vbi defloruit, ea quoque prouenit effigie qua cogitur, ſiue in caput, ſiue in lagenam, aut aliam formãm. Tradunt nouem pedum longitudine naſci, rotundæ etiam in vſum vaſorum excreſcunt. Cortex muſteo tener, inueterato durus, qua carne prius exinanita peregrè proficiſcentes vrceorum vice frequentius vtuntur, in eo potũ cõdentes, quo in itinere ſitum leuent. Cucurbitæ, quæ æſtate in cibo vſurpantur, diuerſæ ſunt formæ, alia enim rotunda, alia longa, alia ſeſsilis, & quanquam forma diuerſa, vis tamen eadẽ, ſiquidem forma fingitur arte, creſcit qua cogitur forma plerũque Draconis intorti forma. Et alia reptantibus flagellis ſcandit in altũ, vires ſine adminiculo nõ ſunt, velocitas pernix leui vmbra pergulas atque vmbracula operiens, vt diximꝰ. Grẹcis dicta καλοκύνθα Italis Zucca, Germanis Kuirbiſch oder fleſchen/ Gallis vne courge. Semina quæ collo propinqora proceriores pariunt cuburbitas, quæ in medio rotundas, quẹ lateribus craſſas breuioresque ac ſeſsiles, vt Palladius teſtatur. *Cucuſſa* *Zucca.*

Tam

Tam cucurbitę, quàm cucumeres grandiores pariunt, ſi ſemina inuerſa ponas capitib⁹ Columella auctore. Solũ amat humidũ, pingue, ſtercoratũ, ſolutũ, fimo iuuatur plurimum & rigatione. Quæ tamẽ ſine multa rigatione cõualuit, fructũ iucũdioris ſaporis præbet. Copiã aquæ nacta minorẽ curã deſiderat. Seſquipedali altitudine ſulci fodiẽdi ſunt, & tertia pars ſtramẽtis inditis tegenda, mox ſtercorata terra vſq; in dimidium ſulcũ aggeranda, poſitisq; ſeminib. tam diu aqua præbẽda, donec enaſcãtur, vbi cõualeſcere cęperit, adiecta humo incremẽta eorũ proſequẽda, donec ſulc⁹ coæquetur. Rari⁹ ſerũt, vti diſtẽt inter ſe ſemina pedib. duob. Erũpit poſt ſextũ aut ſeptimũ diẽ. Quę ſicco ſolo ponũtur, diligẽter riganda, quare in fictilib. aquã apponunt inditis faſcijs, q̃ humorẽ miniſtrẽt. Vbi adoleuerint adminiculis fulciẽdæ. Cibis gratiores: quæ lõgiores. Cauendũ ne mulier admittatur, vbi cucurbitæ cõſitę, nã eius cõtactu langueſcũt. Quæ ſeruantur ad ſemina, vſq; ad hyemem in ſua vite dependeãt, deinde ſublatæ in ſole ponãtur aut fumo: alioqui ſemina putrefacta pereunt. Recentes durabũt, ſi in ſinceram albi vini fecẽ picatis dolijs demergantur, aut ſuſpendantur in cado acetũ continente, ita tamẽ ne cõtingat acetũ, Colecyn

this

this ſylueſtris etiã cucurbita dicitur. THRA. *Colecyn-*
Quid ſibi vult carduus pubeſcens? MAR. *this*
Nũcubi in Columella tuo Cinarę mentionẽ *Carduus*
fieri legiſti, præſertim in carminibus de hor *ſatiuus.*
torum cultu, cùm inquit:

Hiſpida ponatur Cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat, &c.

Athenęus ad finem ſecundi libri dipnoſo-
phiſt. è Sophocle:

Κύνερος ἄκανθα πάντα πληθύει γαῖαν.

Carduus eſt olitorum mangonio altilis, heroum menſis in delitijs habitus, qui, vt vides, compactilibus ſpicis ſquammatim coagmentatis conſtat, in quibus orbiculata & pyramidalis facies exterior vireſcit. Gręci σκόλιμον & κίναραν vocãt. Latini ſtrobilum, quod ſit ipſe echinus vel capitulum *Strobilus.* nuci pineæ ſimile. Galalticocalum appellant ab articulo Arabũ al & cocalos, qui nucleus eſt pineæ nucis, deinde corrupto articulo artichault vulgò appellatur, Italicè car *Artichault* do & cardioſſe, Ger. partim Gallico vocabulo partim ſtrobeldorn. A Colu. cinara appellata plãta, ꝙ dũ colitur cinerib. maximè gaudeat. Semẽ commodius circa Martium ſeritur, eiusq; plãta circa Nouemb. deprimitur, vt vere ſuos fœtus largiatur multo cinere ſtercorãdo, vere ſata vix eodẽ anno fructum dabit. Cauendum ne ſemina inuerſa

pan-

pangantur, nam ſic incuruæ pumileq́; fient cinaræ. Terram ſtercoratam & ſolutam diligit, & in pingui melius prouenit. Palladiꝰ quoque addit creſcente luna ſemina in paratis areis ſpacio ſemipedis diſcreta non altè imprimi, ſed tribus digitis compreheſa, donec ad primos articulos terra procedat, demergi ac leuiter obrui rigarique frequēter, ſi ęſtas interueniat, nam ita fructum pleniorem educabunt. Cùm adoleuerint herbis aſsiduè liberentur & cinere, vt diximus, ſtercorabuntur. Tradunt ſpinis carituram, ſi ſeminum capita prius lapidis attrita retūdantur. Dulces prouenient, ſi in lacte ſemina macerentur. A talpis & muribus defendere plantam oportet, vel catorum vel muſtelarum domitarum pręſidio, vt Ruell. docet. Athenæus Cinaræ caulem cactum κάκτον, qui humi procumbit, qui verò in rectū ſubuehitur, pernica vocari tradit. THRAS. Age, quæ iſthæc eſt herba, quæ veluti capillamentis erumpit, flore ſuppurpurea ac palleſcente, ceruleique calycis, in quo flāmea croci ſtamina? MAR. Crocus eſt, Græcè κρόκος, quod nomen & Italicè ac Gallicè retinet. THRA. Valeat igitur Corycū atq; Sicilia, Cyrenaque: vnde ad nos tanto pretio adportatur. MAR. Imò & in Germania prima apud Vangiones Nemetumque Spiram,

Cactus. κάκτος *Pernica.* πέρνικα. *Crocus.*

ram, & aliquot alijs regionibus feliciter prouenit: & odore ac temperamento cũ quolibet certans externo. Seritur in Martio, radicis bulbo. Nã radicem habet bulbuloſam ac capitatam inſtar lilij, porri, aut ſcillæ. Cõſtantinus tradit viuiradicibus plantari, cùm florem abiecerit: Florem autem prius remittit, quàm folia. Bulbi autem, vel radices croci ſic creſcunt ſub terra, vt ad nonam quotannis ſobolem decerpi aliqua portio poſſit. Quibuſdam locis ſeptimo aut octauo anno transfertur in locum benè ſubactum atque ita degenerans reuocatur. Regionibus Rhenenſibus tertio anno vellitur & exiccatur vſque ad Auguſtum, poſtea extrema membrana ablata in terram reponitur, ad ſemiſſem pedis diſpoſitis ſingulis capitibus. Optimum quod pinguiſsimum, & breuibus capillis: peſsimum ſqualidũ, & quod ſitum & cariem redolet, odore ſubacuto: Iuxta ſemitas & fontes exire lætiſsimũ, quãdo calcari gaudet & atteri pedibus, pereundoque prouenire creditur. Viret bruma. Colligitur autumno, vbi bonum colorem nact⁹, detractis à medio flore capillis cuſpide, & triduo quatriduóue reſiccatis, ſumma pars purgatur, & ſi quid adhæſerit albi, detrahitur, conditúrque vaſis benè obturatis. Sunt qui putent in vmbra ſiccandũ. Se-

plaſiorũ impoſturis adulteratur, recremen to intrito aut ſapa, quã ſublinũt addẽtes argenti ſpumã aut plũbaginẽ põderis augẽdi cauſa. Vitiũ proditur, ꝙ in eo pulueres inter currũt & defrutũ vel ſapa ſubolet. Probatio ſinceri, vt ĩpoſita manu crepet, veluti fragile: Dilutũ aũt cedit: Vel, ſi manu ad os ꝓlata leniter faciẽ oculoſq; mordeat. Quapropter optimũ fuerit recẽs, fragrãti odore, colore aureo, manus fricãtis inficiẽs, in reuolutione oblongũ, in frangendo lentũ. In martio purgandũ ſolũ, & ſiue vellatur, ſiue non vellatur, nihilominus aliæ herbæ ſeri poterunt vſq; ad Auguſtũ. Optimè interim portulaca, petroſelinum, ac ſimiles herbæ eodem loco producuntur. Atque tum ſolum cùm florere incipit, alijs herbis repurgandum: nam autumno circa Septẽbrem aut Octobrem florent. THRA. Roſmarini magna hîc copia, præcipuum horti ornamentum, neque cibis negligenda herba. MAR. De Roſmarini cura, quia ſic iubes, pauca adijciam. Sunt qui putent eſſe, quem Græci λιβανότιδα dicunt, quòd thuris propè odorem ſpiret, alijs ferè linguis nomen retinet Latinum. Vſum præbet & voluptatis, & culinæ. Theophraſtus & fertilem & ſterilem deſcribit. Plantatur ferè è ſurculis è cacumine decerptis in Aprili, cũ expo-

Romarinus.

exponi ſolent: Mulierũ parergis variẽ formæ ſurculis ducũtur, modò currũ, modò pauones, & alias effigies fingẽtes. Aſperioribus locis delectatur. In capitibus vmbellæ geſtãtur plenę ſeminis cãdidi & rotũdi, Cachrym dicũt. Floret bis anno, vere & autũno. Carpitur flos à maio ad Septẽbrẽ, & ꝓdeſt ſubinde decerpere, ne nimiũ luxuriet. In Narrabonẽſi Gallia ſponte ꝓuenit adeò copiosè, vt ad ſocũ vix alio ligno vtãt. Hyeme reponitũ in hypogeis, & ſub vernũ tẽpus reddit hortis, atq; hic cũ primũ ꝓmũt vitare oportet ſolẽ Martiũ, & paulatim cœlo primũ vmbroſo cõmittere. Sunt, q ſtipulis fimoq; equino veluti tugurijs cingãt, atq; in hortis relinquãt. Saluia Græcis ἐλελίσφακος, alijs nationib. ferè Latinũ nomẽ vſurpatur, herba cuius natura nullis hortis ignota, ſeritur ſemine & ſurculis circa Martium locis aſperis & quibuſlibet: olitores lixiuij cinere munire ſolẽt fruticẽ vt lętius ꝓueniat, ſemel ſata diu durat. Proxima huic Menta græcè ἡδύοσμος, Ger. Myntz, Ital. Gallisq; retinet Latinũ nomẽ, ſeritur coliturque eadem diciplina, qua ſaluia tã apricis, quã humidis locis gaudet, quare iuxta fontes cõmodè ponitur. Si ſemina defecerĩt, licet de nouaiibus ſylueſtre mentaſtrum colligere atque inuerſis cacuminibus ponere: quæ

Cachrys. *Saluia.* *Menta.*

res feritatem detrahit, & ſemel ſata pluribus annis reſtibuli fertilitate durat. Pimpinella quæ vulgo dicitur, eam Græci τράγιον vocant, quod nomen & Latini retinuerunt, acetarijs vſurpata & remedijs varijs. Et hæc ſemel ſata durabilis eſt locis apricis ſimul & opacis, pluribus locis citra culturam erumpit: Sunt qui elatinē pampinariam putent, an rectè, viderint illi. Hyſſopus, Græcè ὕσσωπος, idemq́; nomen pluribus linguis Europæ retinet, herba & ipſa olitorijs hortis nota, locum poſtulat apricum non admodū tamen pinguem, & ſtercoratum. Seritur ſemine & plantis, vbi ſemel pręhenderit viuacior eſſe ſolet, quàm vt hyemen reformidet. Satureia quæ & cunila Columellæ dicitur, thymo non multum diſsimilis θύμβρα Aeginethæ, Italicè Coniella, Sauoreggia et Thymbre, Gallicè Sauoreie, ſarietta. Ger. Kunel zwibel hiſop locis aſperis gracilibusque naſcitur, ſeriturq́; vt præcedentes plantæ. In proximo eſt, quæ vulgo Baſilica & Italis & Germanis atque Gallis vocatur, Græcis ὤκυμον, quo nomine & Latinis ocymum dicitur, herba paſsim in viridarijs ædiumq́; feneſtris odoris gratia expoſita etiam in cibis vſum præbet. Seritur ſemine, Martio & Aprili, gaudet apricis: duo grana ſimul ponuntur. Baſilica meridiana rigatur aqua

Pimpinella. *Elatine.* *Hyſſopus.* *Satureia.* *Cunila.* *Thymbra.* *Baſilica.*

aqua, reliquæ herbæ & matutina & veſpertina: tranſplantaturq; Maio. Theophraſtus tradit ocymum maledictis ſatum lętius prouenire. Amaracus eiuſdem propè vſus aliâs maiorana & Germanis & Italis vocata, Gallis mariolaiene & Thyn vocatur, græcis σύμψιχον Dioſcoridi & Paulo Aeginethæ: *Maiorana* Et hæc ob odoris ſauitatem fictilibus atq; hortis ſeruatur. Seritur ſemine in Martio tribus aut 4. granis dimidij pedis diſtantia, Maio tranſplantatur quando incipit eſſe grandior vt & Baſilica. Thymus his affinis græcisque θύμος, quod nomen alijs Europę linguis prope cõmune, petroſis tenuibusque & apricis lætatur non etiam pinguibus & ſtercoratis, & ſemine & planta proſilit, imò & flore, vt Theoph. teſtatur. Hæ iam dictæ tres herbæ ſemine producuntur ſerunturque curioſius vel fictilibus vel hortorum areis. Hactenus ferè edules deſcripſimus, quæ in maiore vſu: & quia poſteriores etiam ſpiramentorum gratia colũtur, ſubijciemus & reliquas plantas, quæ odore & viſu voluptatem præbent ſuis, vt iubes, areolis diſtinctæ hortumque ornant, & pleriſq; alijs vſibus accommodantur. De Roſmarini cultura ſuperius facta mentio. Verùm ab ijs, quæ ante pedes poſitæ, ordiar. Lauendula hæc & lauanda dicta, quæ areas cingit,

Voluptaria herbæ & coronaria.

Lauẽdula. lauanda.

Græcis ψευδονάρδον vocari putant, vulgo paſsim nomen retinet. Naſcitur locis aſperis & apricis, ſeritur ſurculis, transferturq́;. Spicatur in Iunio & deinceps Iulio in ſchopas componitur odoris gratia, flores percolantur odoratarum aquarum gratia. *Amaranthus.* Amaranthus, quē aliqui Helichryſon ἑλίχρυσον, alij χρυσάνθεμον exiſtimāt, etſi odore careat, aſpectu tamē gratiſsimo cōmendatur hortis. Galli ob coloris gratiam vel coccū quoduis ſiue ſaturatum ſiue dilutum nitore vincentem paſſeuolutum vocāt, Hetruſci fior velluto, quia cum holoſerico coccineo, quod Carmeſinū vocant, coloris præſtantia certat. Gaudet decerpi atq; hoc lætius prouenit, floresq́; madefacti reuiuiſcūt: fictilibus ſeruari ſolet. Amaranthus dicitur quòd non marceſcat. THRAS. Sequitur *Cypreſſus.* Cypariſſus. MAR. Cypreſsū vulgo vocant: Plinius putatur χαμαικυπάρισσον quaſi pumilam cypreſſum, alij Santoniā atque abrotanum fœminam eſſe exiſtimant. Germanis Cypreßen Gallis Cyprez vocatur vernaculis, Colitur in hortis paſsim annua regerminatione fruticans. *Myrtus.* Myrtus Græcè μυρσίνη, Italis myrto, Germanis welſche heydelberr/ Gallis meurte, Oleæ folijs non multū diſsimilibus ſed minoribus, anguſta fronde perpetua ſeriatim diſpoſita, vt vides, baccis nigris

gris perpetua coma viret,folijs punicæ æmulis.Seritur ligno,ramis & ſemine,ſed terra iugiter accumulanda,dum germinantes ramuli roborentur,alij baccis ſeminaria ponunt,quas leuiter tunſas inuolutasq́; foſſulis obruunt: melius fruticabunt, ſi in caput figantur,gaudet iugi repurgatu,ita in proceritatem adoleſcit ad textile maſculorum opus vtilis. Rigari humana vel ouilla vrina deſiderat. Succi natura præcipuam habet admirationem in myrto quando ex vna omnium vini oleiq́; genera fiunt. Cato docuit vinum fieri è myrto ſiccata vſque in ariditatem,atq; ita mulſo indita,ſi non ſiccētur baccæ,oleum gigni. Myrtides ipſæ myrti baccæ, myrtitęq; & myrſynites vinum à Dioſcoride traditur qua arte fiat. Tria genera tradidiſſe Catonē Plinius author:candidā,nigrā & coniugalē. Gaudet littoribus Seruij teſtimonio: In Italia p̄ſertim maritimis locis frequens etiā ſponte proueniens. *Myrtides.*

THRAS. Heusquā ſpecioſi Cariophyli atque odoratu ſuauiſsimo. Verè dixeris,neq; Solomonē in ſuo magnificētiæ ſplendore ad huius floris nitorem aſpirare potuiſſe, alius cocco rutilat, alius ſaturata nitet purpura, ali⁹ niueo blādit̄ candore,alius verniculato & vario arridet aſpectu, miror veterib. harum nullam mentionē feciſſe.MAR. Non *cariophyli*

Vettonica Betonica. deſunt, qui Vettonicā aut Betonicā altilem exiſtimēt, herbarios autem radicib. Betonicę cariophylum adegiſſe vel factis ſtylo foraminibus inſeruiſſę, quo iucundum odorē flores alliciant, atq; ſic ex betonica ſylueſtri manſuetā, & ex minus odora odoratiſsimā redditā. Vettonicā aliqui nominant ab Hiſpanis Vetonibus populis, vt ferūt in-*Oenanthe.* uentam. Sunt qui œnanthē exiſtimant, nam floret cū vite, alij graminis ἀγρώστεως ſpeciē eſſe. Solum amat apricū & tepidum & ſolis illuſtratu lætatur. Semine rarius ſeritur crebri⁹ ſurculis, vti de Roſmarino dixim⁹. Sed herbarij ineunte autumno ſobolē à radice copioſā eruunt & patulis fictilibus, aut cophinis aut cadorum turbinibus pangunt in terra fimo putri ſaturata, & cū hyemis gelicidia pręmunt, recōdūt ſub tecta locis à frigoribus tutis. Cumq; ſerenat cœlum, ſolq; feruidus illuxerit, reuocant in apertum. Et cùm incęſſerit pluuia, aliquantiſper madeſcere ſinunt. Sæpè in hypogeis & cellis totam fruticare viſum hyeme, loci tepore fauente. Nonnulli in areis ramulos radice vulſos figunt: & per hyemis frigora letamine muniunt, quò poſsint ab iniuria frigoris vindicari. Contingit eandem herbam vno anno candidum, & alio purpureum parere, & tertio colorum varietate

pro-

promiſcuum. THRAS. En roſarũ varia genera labyrintho diſtincta & topiarijs, nũ & ſemine alũtur an ſurculo & trãſplantatiõe? MAR. Roſę, quę Gręcè ῥόδα dicuntur, cęteris ferè linguis patria vox retinetur. hę variè plantãtur, Alij viua radice integras trãsferũt: alij euulſas vnà cũ radicib. palmari altitudine, conciduntq́; tũ ipſas radices, tum quicquid ex ijs enatũ, omniaq́; ſegmẽta plãtant cubiti diſtantia. Quidam coronas odoris gratia plicatas plantãt. Semine deſitum eſt ſeri, cùm alioqui poſſet. Serius enim ita prouenit, fruticibus igitur per ſurculos pedales diſponitur. Sed ante Cal. Martias, & interputari oportet, hoc modo culta multis annis durat. Seri nec pingui, nec argilloſo ſolo, nec riguo poſtulat, contenta ruderibus, proprieq́ue ruderatum agrum amat. Foditur altius, quàm fruges: leuius, quàm vites. Roſa naſcitur ſpina verius, quàm frutice, in rubo quoque veniens. Germinat prima incluſa granato cortice, quo mox intumeſcente, & in virides alabaſtros faſtigiato paulatim dehiſcens rubeſcit, & ſeſe pandit in calycis medio cõplexa luteos apices. Plinius varia genera commemorat, Mileſia ardentiſsimo colore, Alabandica albicãtibus folijs, Spermonia viliſsima, Damaſcenæ albæ diſtillandis aquis vſurpantur. Dif- *Roſa.*

ferunt foliorum multitudine, aſperitate, leuore, colore, odore. Sunt, quæ quina tantùm folia, aliæ centifolia, neque odore, neque ſpecie probabiles. Odoris inditium ſcabricia corticis, vt Plinius tradit. Sunt pallidulæ, quas incarnatas & prouinciales appellant. Hæ latiſsimè fruticant ſemel plantatę, gratiſsimi odoris. Roſaria Februario menſe cōſerûtur, q̄ ſulco breuiſsimo aut ſcrobib. ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiā ſemine. Semina roſarū, vt ſcribit Palladius, nō ſunt medij floſculi aurei coloris, quos roſę ferūt ſed baccas nutriūt, quas in breuiſsimi pyri formā turbinatas ac ſemine turgentes poſt vindemiā reddūt maturas. quarū maturitas ex colore fuſco, & mollitie æſtimat̄. Semel plantatæ diu durant, atq; emortuæ etiā veteres nouellas emittunt. Si plantarum indigus voluerit quis ex paucis habere copioſa, quaternū digitorū vel circiter gemmantes ſurculos cum ſuis ſarmētulis excidere, & in modum propaginis ſternere, ſtercoratu rigationibusq; tueri debet. Vbi anniculi sūt pedis ſpacio inter ſe diſtinctos trāſferre, luxuriantemq; materiā omnem adimere, & crebris defoſsionib. exhilarare. Roſaria putari volunt, nā reſecatione fieri criſpiores, quę alioqui ſimplices futurę. Vſtione quo-

[Palli]les & incarnatæ roſæ.

Semina roſarum.

ne quoque proficere. Tranſlatione, vt vitis optimè ociſsimeq; prouenit, ſurculis quaternûm digitorũ longitudine aut ampliore poſt Vergiliarum occaſum ſata, dein per Fauonium tranſlata, pedalibus interuallis crebrò circumfoſſa. Antiqua roſaria in Februario circumfodiuntur ſarculis, & ariditas reciditur, & quæ rara ſunt, ducta virgarum propagine reparantur. Vt quinque diuerſos colores habeas roſarum vno ſtipite, eo tempore, quo gemmæ turgere incipiũt, ſuila ſubter genicula deorſum terebrato, ſtipitem aut ramum, & mox excoctũ berſilino ligno colorem panno indito foramini, & ad eundem modum alia ſtipitis parte viridem colorem, atque alio flauum, & ſic deinceps alios, quos velis colores, poſteà foramina fimo bubulo & limo terráue pingui obducito. Si roſam temperius habere voles, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die, atque ſic etiam Ianuario roſas habere poſſe Democritus promiſit. Roſas nondum patefactas ſeruabis, ſi in canna viridi ſtãte fiſſa recludas, vt fiſſuram coire patiaris. eoque tempore recidas cannam, quo roſas virides habere velis. Aliqui olla rudi cõditas ac benè munitas ſub dio obruũt, ac ita reſeruát. vita vigorque roſis manet, quæ amurca,
ſic

ſic merguntur, vt humor extet. Si indeſinẽter habere velis, ſingulis menſibus plantato ac ſtercorato, & ſemper habebis, vt Didymus tradit. Vt duplicem florem ferant roſæ, atque ſimiles plures, è granis ſeminis duo aut tria in culmum indas, atque ſic terra obruas. Si allium iuxta roſas plantaueris, odoratiores erunt. Maximè autem ſicco loco plantatæ odoratiores fiunt. Refert cœli temperies. Quibuſdam annis minus odorata prouenit. Roſam candorem contrahere, quæ ſulphuris nidore ſuffiatur, cùm dehiſcẽs in folia cępit euolui. Inter omnia roſarum genera maximè commendantur odore & gratia, quæ vocantur incarnatæ & prouinciales. Roſaceum oleum etiam Homero Troianis temporibus vſurpatum. Et aceto roſaceo hodie plurimus vſus. Lilium roſæ nobilitate proximum propter odorẽ & candorem eximium; Græci vocant κρίνον & λείριον. Itali giglio. Gallis flein de lis, Germanis Lilien. Græci perhibent è Iunonis lacte natum, reſperſa terra. Februario menſe liliorum bulbi ponuntur, vel lilia iam ante habita ſarrimus ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcẽtes, & minores bulbulos ſauciemus: qui à matre diſtracti, atq; in alios ordines digeſti noua lilieta formabunt. Sicut & roſæ, ita & lilia, odoratiora

Incarnata roſa.

Lilium.

ſunt

ſunt locis ſiccis conſita. Lilia, vt & roſæ ſemel ſatæ diu durant. Eſt & rubens lilium, alibi hominum ingenijs factum. Nam ſi liliorum ſcapi areſcentes in fumo ſuſpendãtur, & nudantibus ſe nodulis deinde in fece vini nigri menſe Martio macerẽtur, ita, vt colorem accipiant, moxq́ue in ſcrobiculis ſerantur vini fece circumfuſa, purpurea naſci. Viola Græca nomenclatura eſt ἴον: Viola nigra & purpurea, ἴον μέλαν καὶ ἴον πορφυροῦν, Italis viola porporea, & viola mammola, Gallis violetes, violets de martz & careſme, Germ. Fiolen. Hæc etſi vulgo ſylueſtris circa ſepes & muros proueniat: eſt tamẽ altilis etiam, ſicut cætera olera, ſeriturq́; plantis ſicut holus. Sunt varia violarum genera & colore etiam diſtincta. Sed eadem ferè diſciplina. THRAS. De olerib⁹, voluptuarijsq́ue plantis iam abundè mihi ſatisfactũ. De tertia, nempè medicarum, quas hîc quaſdã video, aliquid ediſſeras: nam & medicas tibi hortus tuus præbere videtur. MAR. Naturę placuit remedia quibuſlibet malis vulgo expoſita eſſe, ſed fraudes hominum ingeniorumq́ue capturæ officinas inuenêre, in quibus venalis hominum vita, vlceriq́; paruo medicina à rubro mari atq; ex India petitur, cũ vera remedia pauperrimus quiſq; quotidie cœnitet. Nam ſi ex hortis petatur medi-

Viola.

Medicæ plantæ.

medicina, nulla artiũ vilior erit. Noſti quid Cato tuus, & quot remedia Braſsicæ quotidiano oleri tribuat. THRASYB. Memini, nam & ſe familiamq́ue ex horto curare cõſueuiſſe traditum. Sed quænam iſthæc herba caule longiuſculo, folijs in cacumine ſubnigris, oblongis atq; ſerratis? ni me fallit iudicium, conſiliginem eſſe dixero, cuius radicula pecoribus mederi ſolemus. MAR. Maximè. Veratrum ais, Græcis ἐλλέβορος, etſi *Veratrum* duplex eſt, aliud albũ, quod Germani Nyſvvurtz vvranckraut vocant: aliud nigrum, kriſtvvurtz quod circa Natalem Chriſti floreat. Itali, Galli, & Hiſpani ferè Græcum retinent nomen. Radicem huius plantæ pecoribus & iumentis vel in auriculã, vel pectori inſerunt, quoties pulmaria & alijs quibuſdam morbis laborant. Columella *Conſiligo.* conſiliginem appellaſſe creditur. Hortenſis nõ niſi ſata prouenit, duratq́; diu, amat loca frigida & aſpera. Non procul eſt & alia herba remedijs ac medicina nobilis Angelica, *Angelica.* Græcis μόῤῥις creditur appellata: & Latinis myrrhis ſit nec ne, herbarijs iudicãdum relinquo. Italis, Germanis & Gallis Angelica dicitur, eius radix, quia peſtilentiæ reſiſtit, & alijs pluribus facultatibus prędita in hortis colitur, ſemelq́, ſata reſtibilis durat, prouenit & montanis locis ſylueſtris, floret Iulio

ſio & Auguſto. Huc pertinet & Helenium *Helenium*
λένιον, Italis Enula, alias Enela, Germanis A- *Enula.*
ant, Gallis aulne. Hæc quoque valetudinis
conſeruandę gratia certis remedijs colitur
n hortis, ac propagine pangitur radicis
gratia, prouenit & montanis, vmbroſis &
iccis locis. Aeſtate radix eruitur, & conci-
ſa ſiccatur: hodie enula campana dicitur, *Enula cā-*
lore eſt luteo, folio verbaſci, ſed albican- *pana.*
e & altera parte lanuginoſo. Abſinthium *Abſinthiū.*
tſi paſsim ſponte ꝓliliat, tamen hoc, quod
ides, Seriphiū dicitur: vel, vt alij ponticū,
oſtri Romanū vocant Romſche vvermut,
talis aſſenſo, Galli aluine & abſince, id hor
is colitur apud nos, crediturque efficaci⁹.
abinam ſiue Sauinam, quā colimus in hor
s, ad varios vſus etiam iumentorum labo- *Sabina.*
antium remedijs, Græcè βραθυς dicitur.
Germanicè Scuenboum. Italicè nomen re-
net Latinum. Gallicè Sauiniera vel Saui-
ier, folijs cupreſsi ac Iuniperi, perpetuò
irentibus. Eſt duorum generum, altera
amaricæ ſimilis, altera cupreſſo. Arbor
n latum magis diffuſa, quàm procera,
accas fert. Autumno colligi poſſunt fru-
tus vel alio quouis tempore. THRASYB.
t videmus hortos varijs vitijs, & beſtijs
aſtari, aduerſus hæc quónam remedio vte
s? MAR. De vitijs ſoli curandis & aridita-

te

te nimia, atque humiditate ſarcienda initio dixim⁹. Quod ad beſtiolas attinet, quæ herbis nocere ſolent, inter eas præcipuè ſunt erucę, limaces, talpę, ſorices, culices, atq; formicæ. Sunt, qui tradant; ſi fuligine ſemina miſceantur, aut ante ſationem ſucco herbę ſedi, vel ſemper viui macerentur, nihil ſic medicatis nocere erucas. Item erucę arboribus aut oleribus non hærebunt, ſi rorę aquæ perfuderis, in qua vitigineus cinis maduerit. Adde faſciculis allij, ſine capitibus per horti ſpacia combuſtis, eo nidore vinci erucas. Naſci prohibētur, ſi circa arborum olerúmue crura bitumē & ſulphur ignem non expertum accendas. Idem de lixiuio è ficulneo cinere traditum. Formicas frugū aceruos non attingere nec etiam plantas, ſi creta circumſcribantur, vel cinerē cochlearum crematuram in foramen mittas. Atq; etiam ſi aliquæ captę crementur, odore fugantur. Si oleo Cyrenaico laſere perfuſum cuniculis aſpergitur prorſus extingui tradunt. Arbores nō attingere, ſi caudices lupinis amaris, vel bitumine ex olea aſpgas. Erucas conuenit excutere ab herbis vel veſper vel manè, cùm adhuc torpent. Item aqua cū anetho per horti ſpacia, cū infrixit diffūdenda, & erucę necabūtur. Proditum eſt, ſi cicer circūferatur, erucas non naſci, ꝙ ſi iā

aduerſus erucas remedium.

Contra erucas.

natæ

natæ,ſuccum abſinthij decoctum funden-dum.Bubulum ſtercus ſuffitũ culices per-ſequitur, etiam ſulphure abiguntur: ſpon-gia quoq; aceto imbuta conuolutaq; culi-cum agmina, cùm appenditur, ad ſe trahit. Item ventriculum ouis recenter occiſi non elotum, ſed cum ſuis ſordibus ſpacio, quo blattæ,aliæúe beſtiolæ abundant,non altè, ſed ſuperficie tenus operire oportet, poſt biduum inuenies omnia animalia ipſa ven-trem compleuiſſe,id iterum atque tertiò fa-ciendum, vt extinguantur. De talpis fugã-dis vel necandis tradit Grecus Sotion, Nu-cem vel aliud pomi genus eiuſdem ſolidi-tatis perforandum, atque ibi paleas & ce-driam cum ſulphure ſufficienter includen-da, & omnes aditus paruulos, ac reliqua ſpi-ramenta talparum, ne fumus exeat, obſtru-enda, reſeruato vno tantùm foramine, in cuius aditu nux reciſa ſic ponenda, vt ab v-na parte poſsit flatus accipi, quo cedriæ ac ſulphuris odorem diffundat, ſic impletis fu-mo cuniculis talpas perimi. Talpis quoque capiendis decipula paratur. Tumulo recẽ-ti furcula imponitur, quæ ligurioſo cõmiſ-ſa, atq; ſic fiſſo, vt tanquàm vagina aliud li-gnum inſtar cultri excipere poſsit, huic iun-gitur in cuniculis lignũ quaſi lingula, quæ

Culices.

Talpæ vt fugentur.

foris clauicula tēditur, vbi talpa lingulam calcauerit, quaſi forcipe excipitur. Mures capiuntur, ſi amurca ſpiſſa patinæ infundatur, & in domo nocte poſita huic appropinquantes adhærebunt. Item helleboro nigro caſeus miſtus vel panis, vel polenta vel adeps mures necat. Acro acetum ſucco iuſquiani miſtum fertur olerum pulices perdere, ſi ſpargas. Beſtias nullas nocere, ſi fluuiales cancros, plurimos vel mortuos in fictili aqua mergas, & ſub dio ponas, vt decem diebus ſub ſole vaporentur, poſtea herbas perfundas. Sed nimis diu te remoror in hoc malè culto horto holerario: ſi libet, pomarium ingrediemur vicinū. THR. Non detrectabo, etiamſi hîc florum herbarumque & color, & odor, & ſepimentum denique ipſum ſuis veluti auleis viridantibus cinctum, me non inuitū retinet. MAR. Singuli horti ſuas habent & ſepes & foſſas nimirum vt & à pecorib., & hominibus nociturnis tuti, id quod initiò indicauimus vbi de ſepiendis hortis ageremus. TH. Omnia bellè vndecunq; arrident. Pape, quàm nitidus, quamq; eleganter conſitus locus: Alcinoi pomarium me intueri videor, arboribusq; ipſis partim alueolato ſcacatoq; ordine, partim in quincūcem directis, qui, in quemcunq; ordinē ſpectaueris, rectus eſt.

Mures capiēdi ratio

Pulices olerum.

De pomario.

Scacatus & alueo latus ordo.

Cy

Cyri te ſolertiam ſuperaſſe apparet: Lyſander ſi in hunc veniſſet hortum, longè maiori admiratione adduci potuiſſet, quàm in Cyri hortis. MARIVS. Certè ſplendorem regium neque ambio, neque conatus ſum exprimere, ſed qualemcunque induſtriam diligentis hortulani æmulatus pro noſtribus opibus (vt dicitur) mœnia cõdimus. Ipſe magna ex parte metitus ſum eos ordines, plurimæ quoque arbores mea manu vel inſitæ, vel plantatæ: Veteres æmulatus, quos pomariorum hortorumque colendorum Philoſophiam religiosè exercuiſſe conſtat, adeò, vt exiſtimem arbores ſyluasque tanquam ſummum homini munus datum. Siquidem præter honeſtam voluptatem, quam illę nobis præbent, etiam alias innumeras vtilitates ex ijs à bonorum omnium largitore conceſſas fateri oportet. Ac primùm homini alimentum & cibi ac potus, deinde harum fronde mollior ſpecus, libro veſtis, vt Plinij verbis vtar, atq; hæ vtilitates etiam Ethnicis celebratę, nobis aũt verum Deũ agnoſcẽtibus, cui oẽs creaturas homini in dominium datas acceptas referre conuenit, altiorẽ & recõditã magis cõtemplationem ſacra philoſophia ſubminiſtrat. Nam antequã hominem crearet Deus, de victu & veſtitu ꝓuidere volẽs,

Quincuncialis ordo

Arborum donum.

produ-

produxerat de humo lignum pulchrum vi-
ſu & ſuaue ad edendum, lignumque vitę in
medio pomarij. Deinde arborem condidit
ad ſciendum bonum & malum, nimirum,
vt Adam haberet ſignum certum cultus &
reuerentiæ erga Deum, vbi tanquam in tē-
plo Dominus Adæ concionatus fuit, atque
ipſe, ſi in innocentia perſtitiſſet, Adam poſt
refectiōem ex arbore vitæ prædicaſſet Deū
cum ſuis poſteris, & gratias egiſſet pro tra-
dito creaturarum dominio ſuper terram,
vt canit propheticus pſaltes. Id aūt, ꝙ nobis
ad tantum bonum diuina benignitate con-
ceſſum poſteritas impia in idololatriā ver-
tit, arbores & lucos gentilium dijs conſe-
crans. THRAS. Theologizare mihi videris.
MAR. Certe id hîc maximè cōuenit, nimirū
creatorem in creaturis agnoſcere, & per vi
ſibilia æternam beneficentiſsimam largito
ris potentiam, bonitatem, ac diuinitatē cō-
templari, ac prędicare decet. Verùm de his
aliâs. Arborum autem vſus, vt dixi, haud du
biè & voluptatem & vtilitatem nobis præ-
bet. Quare hęc rei ruſticę pars nequaquàm
negligenda: ſiquidem Columella virgulta-
rum arborumque curā inter præcipuas rei
Ruſticæ functiones eſſe tradidit: cui ſenten
tiæ Poeta ſuccinit.

Lignū vitæ
Arbor boni et mali ſuæ

Hacte-

Hactenus aruorum cultus & ſidera cœli:
Nunc te Bacche canam.

THRAS. Amabò igitur te, ediſſeras nobis arborum plantandarum cōſeruandarumque rationem. MAR. Conſideamus igitur ſub opaca hac vite, quæ & vinum & vmbrā prębet iucūdiſsimè. THRAS. Placet. MAR. Arborum ſpecies diuerſæ & multiformes. Aut enim ſponte, aut ſemine, aut ab radice proueniunt, quod ſubdit idem Poeta: *Arborum ſpecies.*

Pars etenim poſito ſurgunt de ſemine.
Pullulat ab radice alijs denſiſsima ſylua.

Aliæ ſponte ſua proueniunt, plurimæ ſatæ naſcuntur. At eę, quę non ope humana, ſed ſylueſtres & feræ gignuntur, ſui cuiuſq; ingenij ſemina gerunt. Verùm quibus labor adhibetur, magis ſunt aptæ frugibus. Rurſus quædam ſunt, quæ ſemper virent, neq; hyeme etiam folia deflua habentes, à Conſtantino enumerantur palma, citrium, lentiſcus, laurus, olea, cupreſſus, ſiliqua, pinus, ilex, buxus, mirtus, cedrus, iuniperus. Externas arbores indocilesque naſci alibi, quàm vbi cœpêre, noſtroque cœlo incognitas relinquimus. De eo genere primùm dicemus, quod nobis alimenta præbet. Idque tripartito diuiditur. Nā vel arbor è ſurculo naſcitur vt olea, vel frutex vt palma campeſtris: vel tertium, quod nec arborem, nec fruti- *Arbores ſemper virentes.* *Arborum fructiferarum partitio.*

cem dixeris, vt eſt vitis. THRASYBVL. De ſingulorum diſciplina audire geſtio. Nam artis non vulgaris exiſtimo & herbarios hortos, pomiferasque arbores, ac vineas tam ſcitè conſerere. Mira induſtria vſus mihi videris, quòd vitibus oleas, ficus, amygdalas, pręcocia interſerueris, pomariũ quoque ſepimento foſſaque à vinea, & vtrunque ab horto herbario foſsis ac ſepimentis ſecluſeris. MAR. Sic expoſcere videbatur vſus, ne familia in vno occupata in alium irrumperet nobis inuitis. Primùm, ſi libet, de earum cultura diſſeremus, quæ alimenta nobis præbent: pòſt etiam ſylueſtrium ſyluarumque conſerendarum diſciplinam meam explicabo. Principio, vt Columella noſter teſtatur, idem locus & vineæ & pomario conuenit, vti etiam hîc cõiuncta vides, & ſi accliuis & montoſus atq; inæqualis vineis magis congruat, quàm pomario. Locus igitur pomarium conſtituere volenti idoneus deligendus, ſolumque fęcundum, & æquale atque apricum. Eo autem delecto eundem munire oportet, vti ſuprà de hortorum ſepimentis dictum, vt à pecorum hominumq; iniuria tutus ſit. Nã & ſi calcatio & fimus pecorum non inutilis eſſet arboribus, tamen, ſi vel à pecorib. prerodantur, vel atterãtur, vel p̃fringantur an-

tequã adoleuerint,facilè corrũpuntur. Locum igitur munitũ conſerere volens in pomarij vſum, ſcrobes ante annũ fodiat, ita ſole & pluuia macerabũtur, &, quod poſt po ſueris, citò comprehẽdet. Sed, ſi quo anno ſcrobes feceris, etiam ſemina ponere velis, minimum ante duos mẽſes ſcrobes fodito, poſtea ſtramentis eas cõpleto & incendito. Quò latiores patẽtioresq; ſcrobes feceris, eò lætiores vberioresq; erunt fructus. Scrobos clibano ſimilis erit, imus q̃ ſummus patentior, vt laxius radices euagentur, ac minus frigoris hyeme, minusq; æſtate vaporis per anguſtum os terræ admittant. Tum etiã cliuoſis locis terra, quæ in eum congeſta, non abluitur. In diſponendis arboribus arbuſtisq;, ac vineis quincuncialis, ſiue reticulata alueolataq;, & ſcacaria ſymmetria ordinumq; ratio vulgata neceſſaria, non perflatu modò vtilis, verũ & aſpectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinẽ ſe porrigẽte verſa, quod huc quoq; prodeſt, vt terræ ſuccum equaliter trahant arbores. THRA. Id iam paſsim video arboratores obſeruare, vt è ſeminarijs plantas transferentes, ita ſtellatim decuſſare norint ordines, vt in quamcunque te verſes partem, rectam ſem per ſeriẽ videas, nuſquã obliquante proſpectu. MAR. Quincuncialis ordinis duplicẽ

ratiōem obſeruaui, alteram quadrā, quaſi alueolatam & ſcacariam, ab alueorum luſoriorum pictura formam mutuantem: alteram reticulatam, non in quadras, vt prior, ſed in rhombos diſpoſita vitreis feneſtris ſimiles, & retibus. Vnumquemque ordinem ſuo generi relinquere conuenit, ne à valentioribus infirmę opprimantur. Arbores paribus interuallis ſerendę, vt cùm creuerint, ſpacium habeant, quò ramos extendāt. Nā ſi ſpiſsè nimis poſueris, neq; infrà quicquā ſerere poteris, nec ſic ipſæ fructuoſę erunt, niſi eas interraſeris. Itaque placet Palladio minimùm tricenos pedes relinqui. Generatim diſponere arbores vtilius, vt inter maiores minores interponantur, ne aliæ alijs veluti luminibus & ſtillicidio officiant, ita tamen, ne imbecillę à valentioribus premantur, vt pote quæ nec magnitudine, nec viribus ſint pares, neque pariter creſcant. Punicas & myrtos denſius ſeri in pedibus tantū nouenis: Malos amplius paulò, magis etiā pyros. Sed ſunt varia genera, magis etiam amygdalas & ficus. Et quoniam pleriſque arboribus natura, familiaritas, & amicitia, atque Sympathia intercedit, vt illæ vicinæ iungantur, vt vitis cum olea, punicę cū myrto: E diuersò diſiungendas, quibus natura mutuum odium, quale eſt viti cum corylo &

Sympathia arborum.

lo & lauro. Sunt quædam, quæ veluti con- *Stillicidia* iugio binæ amant ſeri, qualis eſt caſtaneus. *arborum.* Plurimum etiam ſtillicidia, quæ quibuſdã grauia ſunt, nocent, pini enim, quercus & i- *Vmbra ar* licis ponderoſiſsima. Adde vmbram officc *borum.* re quarundam arborum, veluti iuglandis grauis & noxia etiam humano capiti, & pini necat germina, ventis tamen vtraque reſiſtit. Melius igitur in margine pomarij cõſtituentur, vt inferius vberius dicetur. De loco atque ordine fortè ſatis: Plantandi ſerẽdiq́ue rationem expectas, vt pergam explicare. THRA. Quodnã tempus exiſtimatur magis plantandis & inſerendis arboribus *Plantandi* idoneum? MAR. Plantationis tempus cùm *tempus.* primis idoneum autumnale tradit Florentinus. Natura igitur tum circa inferiora magis operatur, ſicut verno tempore circa ſu- *Inſitionis* periora: Quare inſitio verno cõuenit, plan- *tempus.* tatio autumnali tempori atque hyemali: Siquidem per totam hyemem plantæ rigãtur, atque ideo ſtatim poſt Pleiadum occaſum plantandum, vſque ad ſolſtitium hyemale. Vere plantanda, quæ autumno prætermiſſa. Quocunque tempore fiat, curan- *Temporis* dum, vt poſt meridiem ab occaſu æquino- *in plantan* ctiali flante vento fiat, luna decreſcente ac *doratio.* ſicca. Mirum in modum augeri vbertatem: effectusq́ue eius obſeruatione tali Plin. tra- *Lunæratio*

 dit:

dit:Si enim augeſcēte luna arbor plātetur, vehementer augeſcit:Si decreſcēte, humilis quidē, verùm robuſtior erit arbor. TH. Sed ſuntnè varia genera plantādi ſerēdiq́;? MAR. Maximè:aut enim inſitione, aut ſemine proueniut, aut plantis radicis,aut ꝓpagine,aut auulſione,ſtolonib.,& talea,emplaſtratione,& inoculatione: Quędā pluribus generib.ſeruntur,quędā omnib. Apud Babylonios folia arborū ſeri,atq; ita arborem prouenire traditur. De inſitiōe primū, pòſt de reliquis dicetur generib. Sunt qui trib. generibus inſitionem cōplecti putant, aut enim ſub cortice, aut in trunco conſciſſo, aut emplaſtro. Primum encentriſmon,hoc eſt, inſitionem: ſecundum emphylliſmon, quaſi infoliatiōem:tertium enophthalmiſmum vocant, noſtri inoculationem. Quæ déſiori ſunt cortice, atq; è terra copioſum ſugunt humorem, ſub cortice melius inſeruntur, quales ſunt ficus,ceraſus,olea.Quę autem tenui cortice cinguntur, pauciore humore contentæ, & foris exuccæ, tanquam humor relicto cortice in interiorem medullam ſe recipiat, quales citrea,malus, vitis,& aliæ cōplures, fiſſo ligni medio ſurculi infiguntur. Inſeruntur autem aliæ alijs arboribus felicius: nam ficus rectiùs moro inſeritur & platano, morus caſtaneæ & fago,

Genera plantandarum arborum et inſitionum.

Inſitiōum genera.

Quæ inter corticem et lignum.

Quæ fiſſo ligno inſerātur.

Quæ quibus inſerātur.

go,malo,pyro ſyluestri, terebintho, vlmo, albæ populo, quo coniugio candida naſci mora proditum:Eidem trunco inſeruntur pyra,cydonia,meſpila, ſorba: pyrus inſerit̃ punicæ,malo,cotoneo,moro, amygdalæ: Si pyri ſurculi moro figantur, rubra pyra creabuntur: malus inſeritur omni pyraſtri generi,ſalici,populo.Eadem cotonei coitu fęcundata poma dabit,quę Gręci melimela vocãt:Similiter & pruno adigitur,ſed initio platani cõſortio rubra mala producit. Meſpilus ſi ſpinis inſeratur, planta augeſcit, trũco exiguo manẽte:pino ſi inſeratur meſpilus, fructum edet dulcem, at non durabilé.Perſica in ſpina inſita grandiores profert fructus,atq; etiam fago: Amygdali & Perſici ſurculi ſi cum gemmis coniuncti inſerantur in pruno,fructus carnem Perſici & nucleos amygdali proferet. Nux in arbutum ſolam inſeri vult, cæterarum ferè ſocietatẽ horret. Punica varijs arborum adulterijs gaudet,vt ſalicis,lauri, fraxini,damaſcenæ, pruni & amygdalæ,quibus omnib. miſceri lætatur: Damaſcena ſyluestri pyro cuiuſcunq; generis,cotoneę,malo & pomo impacta coaleſcit,Caſtanea iuglandi,fago infixa comprehendit,Ceraſus nec perſici nec tèrebinthi reſpuit hoſpitiũ, nec cõtrà ceraſi terebinthus & perſic⁹,Cotonea oxyacãthæ conſor-

Pyra,vt rubra proueniant & poma.

Perſici caro in amygdali nucleo.

conſortium non aſpernatur, Myrtus ſalici inſeritur, & prunus damaſcene & thaſię nuci, hoc eſt, amygdalæ, Citria malus cùm veſtiatur tenui libro, vix ſubter cutem recipit aduenam ſurculum, ideò in nutritione parentis ſinu potius alitur. Inſitam ceraſo vitē vuas vere ferre promittit Florentinus, eandemque oleæ impactam fructum producere, qui vtriuſque parentis ad optione elęoſtaphylos dicitur. In ſumma inſerūtur nouellæ arbores, quibus ſuccus in cortice, ſi maior eſt, circa radicē melius inſeretur, vbi cortex & lignum beneficio ſoli adhærentis humeſcit. Inſerere igitur volēs ſiue in trūco ſiue inter corticē & lignū, ſurculos quærat ex arbore feraci, tenera, nodiſque crebra, eque nouello germine, niſi vetuſtæ arbori inſerendum ſit, huic enim robuſtiores cō-ueniunt, aliâs nouelli meliores, qui iā ſemel atq; iterum fructum feliciter reddiderunt. Sumendi autem ab ea arboris parte, quę Aquilonem, alijs placet, quæ orientem æſtiuum ſpectat, potius quā quę vmbris tegatur. Virgil. è cacumine ſeri vetat, meliuſque ex humeris arborum peti: breuiter, ſurculi ſeu calami ſint prægnantes, hoc eſt, germinatione turgentes, de nouo nati, leues, integro libro, benè & celeriter comprehendentes. Nouelli, nempe anniculi, quod indicat

Elæoſtaphyli.

Surculi, quales deligendi ad inſerendū.

dicat

dicat internodium ſeu geniculum, ſingulorum annorum incrementum diſtinguẽs. *Internodia.* Porrò ſurculi nõ omnium ſtirpium ijſdem partibus petuntur: nam vitibus ficisq; media ſicciora, & ſumma parte conceptus, ideò illinc ſurculi petuntur, oleis circa medias ſuccus, inde & ſurculi cacumina ſitiũt: facilimè coaleſcunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiuſdẽ horæ germinationem ſuccorumque ſocietatem habent. Surculos finiente luna decem dies ante inſitionem legendos volunt. Cauſam addit Conſtantinus, quod neceſſe ſit ſurculum emarceſcere modicè, vt meli⁹ ab hoſpite recipiatur. *Tẽpus inſerendi.* Verno tempore inſitio facienda, nempè à Martio, cùm iam gẽmæ turgere incipiunt, nondum tamen florentes, licet pyrum vel florentem inſerere liceat, atque in Maium protendere inſitionem. Inſitioni imber vtilis, infoliationi inutilis. Olea, cuius diutiſsimè oculi parturiũt, minimumq; ſucci habent ſub cortice, qui nimius inſitis nocet, quare in Maio vſq; Iunium Florentinus inſerendas docet. Columella circa æquinoctium vernum vſque in Idus Apriles oleam inſerendam tradit. Eſtque inſitio facienda luna creſcẽte, poſt meridiem ac ſine vento auſtro. *De modo inſerendi.* Quæſito inuẽtoq; idoneo ſurculo, parataq; acuta falce,

aut

aut cultello bona acie, ſurculus infrà eius anni internodium tribus aut quatuor digitis, hoc eſt, tanto interuallo præcidendus, vt cuſpidem inſerendã præbere queat, vtq; extremum, ſiue id verticillum, ſeu geniculum voces, quod proximi anni incrementum indicat. Eam ſurculi partẽ, quę infra internodiũ, vt diximus, ſalua medulla inſtar calami ſcriptorij ab vtraq; parte in cuſpidẽ exacuatur, ita vt lignum ligno, cortex cortici committi poſsit. Quo facto, ſi trunco inſerere velis, eundẽ prius mediũ acuto ferro findito, ita vt fiſſura trium ſit digitorum aut circiter, atq; vt huc cuſpidem deraſam in commiſſuram mittere commodè queas, cuneum præparatũ habeas vel ferreum, vel è ligno duriuſculo, oſſeum Plinius mauult. Cuneus ab vna parte planus, ab altera conuexus erit, cùm inter corticem inſerere velis, & ſurculum ab ea parte, qua truncũ cõtingit, abraſum eſſe cõuenit, vt diximus, ne tamen medulla lædatur, altera parte exteriore ſolo libro ablato, quem prius in fiſſurã vel trunci, vel inter corticem & lignum imprimas tantiſper, dum ſurculus cortice tenus cum cortice trunci committatur. Sunt qui trianguli modo cuſpidem exacuãt, ita vt duæ partes nudatæ cortice, tertia tecta maneat: Eo modo bini ſurculi mittuntur in eundem

Verticillũ
Geniculũ.

eundem truncũ è regione ab vtraq; fiſſuræ parte, atqui vnum tantùm inſerere ſurculũ pręſtare putatur. Vbi ſurculum in foramen, quod cuneo factum demiſeris, cuneũ vellito. Sed hîc opus diligenti librameto. Quare vtraque manu deprimendum calamum vel ſurculum putant periti hortulani, ne vel faſcia corticis rumpatur, vel calamus lędatur, aut inæqualiter ſubducto cuneo mergatur. Quare aliqui præligare ſolẽt marginem, & poſtea cuneum figunt, continente vinculo libertatẽ dehiſcendi. Validius demiſſos tardius ferre, forti⁹ durare: cõtrariũ ediuerſo, ne dehiſcat nimium rima, laxeq; capiat, aut ne parum exprimat, aut cõpreſſum necet. Ceraſos libro dempto findi ad inſerẽdum, hæ ſolæ etiam poſt brumam inſerũtur. Demiſsis ſurculis vimine arborem aſtringito, poſtea paleato luto benè ſubacto plagam oblinito, & ſpacium, quod eſt inter ſurculos vſque eò, vt duobus digitis inſita extent, ſupra lutum muſcum imponito, & ita alligato, ne pluuia dilabatur, aut vento & calore lędatur, is modus & veteribus & noſtris temporib⁹ obſeruatus: Licet Columellæ ætate, vt è ſcriptis eius apparet, non niſi inter lignũ & corticem inſeri ſolitũ, quòd priſci truncum findere metuerẽt, vt Plinius teſtatur, mox inforare arborem,
atque

atque ipſi medullæ inſerre calamum auſi, tandem etiam findere cępiſſe. Cato argillæ vel cretæ arenam fimumque bubulum admiſceri, atque ita ad lentorem ſubigi iubet, idque interponi & circumlini plagæ. Inſeruntur,& inuerſi ſurculi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem ſe fundat. Inſerere optimum proximum terra, ſi patiatur trunci nodorumq; ratio,& eminere calamos non amplius ſex digitis Plinius vult. Si puſillā arborem inſerere voles, iuxta terram abſcindito, ita vt ſeſquipedem à terra extet. Cùm abſcideris, plagam diligéter leuato. Calami vel ſurculi ſi longius perferendi, rapo infixos optimè cuſtodire ſuccum creduntur, ſeruarique inter duos imbrices iuxta riuos vel piſcinas vtrinq; terra obſtructos. THRAS. De Emplaſtratione et inoculatione, hoc eſt, enophthalmiſmo atque infoliatione, quam ἐμφυλλεισμὸν vocatis, audire geſtio, quo genere iam hos, qui nouis moribus fauent, vti video. MAR. Hoc genus non pridem repertum, ſed & apud veteres tam Græcos, quàm Latinos vſurpatum reperimus, cùm gemma exiguo cortice exempta in aliam arborem pari ſpatio delibratam inſerimus, quod genus Columel. ait agricolas vocare emplaſtrationem vel inoculationem. Et ante Colum. Theophr.

Veteres truncum findere me tuebant.

Inuerſi ſurculi inſitio

Calami quomodo ſeruētur diutius.

De Emplaſtratione, & inoculatione.

n ſuis libris de cauſis plantarum inoculãdi ratiõem prodidit. Plinius monedulam, inquit condẽtem ſemina in theſauros cauernarum eiuſdem rei præbere cauſam, atque hinc nata inoculatio ſutoriç ſimili fiſtula aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenque includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia. Hoc autem inſitionis genus æſtiuo tempore circa ſolſtitium optimè vſurpari Col. teſtatur, & noſtri hortulani idem fatentur. Didymus tamen ſe feliciter idem genus vſurpaſſe circa æquinoctium vernũ proditur. Et cùm ſit ſubtiliſsimũ non omni arborum generi idoneum eſt, ſed quæ humidum ſuccoſumque & validum librũ habent, quales ſunt olea, perſicus, ficus: hæc enim lactis plurimum mittit, & corticẽ robuſtum habet. Ex arbore, de qua inſerere velis, nouellos & nitidos ramos eligito, in ijſdemque obſeruabis gemmam, quæ germinis certam ſpem præbere videatur, eam duobus digitis quadratis circũſignato, vt gemma media ſit, & ita acuto ſcalpello circundato, delibratoque diligenter, ne gemmam lędas, ſcutulamque eximito. Poſtea item alterius arboris, quam emplaſtaturus es, & nitidiſsimum ramũ eligito, & cuiuſdam ſpatij corticem circumcidito, materiamque delibrato, deinde in eam partem,

quam nudaueris, præparatum emplaſtrum aptato, ita vt alteri delibratæ parti conueniat, ſic compage denſata, vt cicatrici locus non detur, & ſtatim vnitas fiat, non humorem, non afflatum recipiens. Curandum, vt lignum integrum inuiolatumq; ſeruetur, & vt cortices craſsitudine pares ſint. Vbi ita hæc feceris, circa gemmam benè alligato, cauetoque ne lædas ipſum germen: Deinde commiſſuras & vincula luto oblinito, ſpatio relicto, vt gemma libera vinculo nō vrgeatur. Arboris autem inſitæ ſobolem & ramos ſuperiores præcidito, ne qd ſit, quo poſsit ſuccus auocari, aut ne cui magis, quā inſito, ſeruiat. Poſt vnum & viginti dies ſoluito emplaſtrum, & reperies externi ſeminis gemmam mirā in arboris alienæ membrum tranſiſſe. Licere etiam infoliationem citra oculum in alteram trunci partem facere docet Didymus. Aliud genus inſitionis Columella refert: Gallica terebra medullatenus aut ad corticem alterum vſque arborem perforandā, plaga interius leniter inclinata, educto autem omni ſcobe, vitem, vel ramum præſtantioris vitis non ab antiqua matre deciſum ad modum foraminis impreſsi extremum corticem delibratum, ſuccidum tamen & humentem ſtrictè imprimendum vna aut duabus gemmis ſolis relictis

Gallica terebra inſitiōis genus.

lictis, pòſt argilla & muſco locum diligen-
ter operiendũ, terræq; committendum: Ita
& vites in vlmo inſeri poſſe commiſſas. Sic
ſarmentũ viuet tum è veteri parente nutri-
tũ, tum viti, quæ ipſum ſuſcipit, coalitũ. In-
tra annos duos ſarmẽtum immiſſũ coalitũ
poſt cicatricem inductam deciditur, & trũ-
cus vitis, in quo inſitio facta, quãtum ſupra
terebrationẽ extat, ſerra deſecatur, atq; ſar-
mẽtum inſitũ deinceps præcipua vitis pars
erit. Id noſtrates aliqui in fago nouella ho-
minis craſsitudine p̃ſtanti ligno, eaq́; reſe-
cta terebrataq́; experti, pyri ac mali ramos
inſeruerunt humidæ telluri cõmittentes in
Martio, atq; ſequentis anni eodẽ menſe ex-
empto fagino trunco, eundẽ inter forami-
na & ſurculos ſerra diuidunt, atq; ſingulos
ſurculos cũ ſuo trũco in ſolũ pingue ac fru
giferũ mittunt. Sunt, q̃ inſitionis genus no-
uum, aliud nõ multũ ſuperiori diſsimile ia-
ctant, cuiꝰ tñ Africanus meminit apud Cõ- *Alius inſiti*
ſtantinũ, quod in perſico compertum, nem *onis modus*
pe ſalicis ramum brachij craſsitudine ſoli-
dum, longum cubitis duobus aut amplius,
terebrari iubent in medio, & plantã perſici
in eodem loco, in quo conſiſtit, ſpoliatã ra
mis ſolo capite relicto per ipsũ ſaligni ma-
nubrij foramẽ induci, tunc eundem ſalicis
ramũ terrę capite vtroq; demerſo, in arcus
Q 2 ſimili-

ſimilitudinem debere curuari,foramen luto,muſco,vinculis ſtringi: Anno deinde exacto,vbi infra medullam ſalicis caput plantæ cohæſerit, vt vnitas ſit ex duobus miſta corporibus,plantam ſubtercidi atque trásferri,& terram aggerare,quæ arcum ſalicis cum perſici cacumine poſsit operire: hinc perſici poma ſine oſsibus naſci. Hoc genus locis humidis conuenit: & ſalices aquationibus adiuuãdæ,vt natura ligni vigeat. Propagationum genera Plinius commonſtrat duo: pri⁹,ramo ab arbore depreſſo,in ſcorbem quatuor pedum quoquò,& poſt biennium amputato flexu, plantaque tranſlata poſt trimatum. Quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim aut fictilibus defodere propagines aptiſsimum, vt in ijs transferantur. Alterum genus luxurioſius radices in ipſa arbore ſollicitando,traiectis per vaſa fictilia,vel qualos ramis terraq; compactis, atque hoc blandimento impetratis radicib. inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petũtur audaci ingenio) arborẽ aliam longe à tellure faciendi eodẽ,quo ſuprà biennij ſpatio abſciſſa propagine & cum qualis illis ſata: ſic ſeri ſabinam herbam , & Roſmarinum propagine & auulſione. Colu. tradit rationẽ, qua ſurculos omnis generis in quaſlibet arbores

Propagationum genera.

res inſerere queas. THRAS. Et auulſione ſeruntur quædam. Ipſe ramum mori ex arbore auulſum, & extremum paululum malleo contuſum in terram defodi, & in arborem excreuit: idem in pomis & pyris obſeruatum aiunt. MAR. Benè mones, idque natura commonſtrauit, vt auulſi ex arbore ſtolones viuant. Quo in genere & cùm parui ſunt, auelluntur, partemque aliquam è matris quoque corpore auferunt ſecum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, pruni, fici, imprimisque vites, nonnumquam & ceraſi, zizyphon, myrtus. Plantantur & ramis ac talea, amygdalus, pyrus, morus, citoreũ, olea, cotonea, hedera, zizyphum: Et hæc tranſplantata meliora redduntur. Plinius ait, ſurculos abſciſſos primùm ſepis cauſa fieri conſueuiſſe, ſambucis, cotoneo & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, alnis ſalici, quæ & inuerſo ſurculo ſeritur. Iam eæ ibi diſponuntur, vbi libeat eas eſſe. Obſeruandum, vt taleæ è feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne ſcabræ, aut bifurcæ, néue tenuiores, quàm vt manum impleant, ne minores pedalibus, vt illibato cortice, atque vt ſectura inferior ponatur ſemper eo, quod erit ab radice, accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat

Auulſione quæ ſerantur.

Stolonũ plantatio.

Talearum plãtatio.

piat, vt Plinius tradit. TH. Reſtat è ſemine ſerēdi diſciplina. MAR. E ſemine natura, vt idem Plinius tradit, cōſerere docuit, raptim auium fame deuorato ſemine, & alui tepore madido abiectoq; in arborū lecticis, ſæpeq; tranſlato in corticum rimas: Vnde videmus platanum in lauro, laurum in ceraſo naſci, & ceraſum in ſalice. E ſemine plurimę ſeruntur arbores, quæq; ſua ſponte è decidente ſemine, & non aliter proueniūt, vt caſtaneę, nuces, iuglādes. Columella feraciores tradit eſſe, quæ ſeminibus, quā quę plantis ponuntur, aut ramis. Quędam in arboribus ſeri poſtulant, terram recuſant, cùm ſuā ſedem non habeant, in aliena viuunt. Semine plurimùm plantantur nuces, amygdalæ, piſtaceon, caſtaneę, damaſcenū, prunus, ſtrobylus, palma, cupreſſus, laurus, mal⁹, pyrus, acer, abies, ceraſus, pinus, chryſomela, præcocia: plantatæ tamen meliores redduntur. Quædam ex his, & inſitione, & alijs modis propagantur. Nam experientia compertū nuces, & terebinthū inſeri, quod & Demageron tradit: neq; vno modo ſemina ſeruntur, vt ſuis locis dicetur. Alia macerātur antè, alia idem non poſtulant, quædam macerantur triduo aqua mulſa, inde autūno terra obruuntur vſque in Martium, atque tum ſeruntur. Nuces ſolùm liquido fimo pridie mace-

Semine plantata.

Plantationis, & ſerēdi varij modi diuerſorum ſeminum.

Maceratio plantādorum.

macerant, alij aqua mulſa madefaciunt, in eaque noctem ſolùm patiuntur, ne germen extinguat mellis mordacitas. Alia inuerſis cacuminibus ſurſum ſpectantibus ſeruntur, vt caſtanea: alia deorſum, vt amygdalę: quanquam hæc non ſemper obſeruentur, cùm & decidua, & quæ ab auibus temerè mittuntur, omnium feliciſsimè proueniãt. THRAS. Mihi vehementer placent ſeminaria, quæ hiſce regionibus vſurpantur: horum curandorum modum commonſtres. MAR. Seminarij cura nequaquã prætermittenda, in quo, veluti viuario, nouellę educantur arborum fœtus. Et, quia nutricẽ ſæpè indulgentiorem eſſe conuenit, quàm matrem, ſolum idoneum eligendum, nempe ſiccum ſuccoſumq;, bipalio ſubactũ, aduenis hoſpitale, & quàm ſimilimum terræ, in quam transferendũ. Semina nõ prorſus nuda, ſed parte carnis ſuæ contecta ſeri ſolent, atq; ita etiam diutius ſeruantur humore naturali ſeruato. Seruntur ſpacio pedis, aut circiter, diſtãtia. Poſt bienniũ transferũtur. Et quia radices ſemina altiꝰ agunt, flecti eas conuenit, vt latius magis, quã altius, expandantur. Vbi adoleuerint, inſerũtur ſurculis: ſic enim prẽſtat, quàm q̃ rubis, aut ſylueſtrib. Ante omnia elapidatum, munitumque ad incurſum etiã gallinacei generis, q̃ mini-

Cacuminũ ratio in plantando

De ſeminario arborũ

Caudices è ſeminib. præſtare ſylueſtrib. & rubis.

minimè rimoſum, ne penetrans ſol exurat fibras. Interuallo ſeſquipedum ſeri, ne inter ſe contingant & noceant. Præter alia vitia etiam verminoſa fiunt, ideo ſarriri conuenit ſępius, herbasque velli. Prætereà ſemina ipſa fruticantia ſupputare ac falcem pati conſueſcere. Cato & furcis crates imponi iubet altitudine hominis ad ſolem recipiendum, atque integi culmo ad frigora arcenda: Sic pyrorū malorumq́; ſemina nutriri, ſic pineas, nuces, ſic cupreſſos ſemine ſatas, & ipſas minimis id granis cōſtat, vt vix perſpici quædam poſsint. Leniter rigatur à ſolis occaſu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erumpat. Et *Zizypha* grano ſeruntur, & nuces, & amygdalæ, atq; caſtaneæ, laurus, ceraſus, piſtacia, malus, palma, pyrus, acer, abies, pruni, & alia pleraque. In transferendo obſeruandum ante omnia, vt in ſimilem terram mittātur, aut meliorem, nec è tepidis & præcocibus in frigidos, aut ſerotinos ſitus, vt neque contrà ex his in illos. Pręfodere ſcrobes antè, ſi fieri poſsit tātò, donec pingui ceſpite obducantur, Mago ante annum fieri iubet, vt ſolem pluuiasque combibant, aut ſi conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinem eorum in argilloſo, aut duro ſolo

De tranſlatione ſeminariorū.

trium

trium cubitorum in quamque partem, in prunis, palmo amplius, vt imprimis caminata foſſura ore compreſsiore ſint. Nigra verò terra duo cubita, & palmam quadratis angulis, non altiores quino ſemipede eſſe debere, nec latiores duobus pedibus, nuſquam verò ſeſquipede minus alto: quoniam in humido ſolo ad vicina aquæ perueniat: Altius demittendæ eæ, quæ ſumma tellure gaudent, vt fraxinus, & olea. Hęc ſimilia quaternos oportet pedes demitti, cęteras ſat eſt, ſi ternos altitudinis effecerint. Aliqui lapides rotundos ſubijciunt, propter humorem & continẽdum & tranſmittendum, alij glaream ſubſternunt. Maiores arbores ad ſeptentrionem atq; occidẽtem, minores ad Orientem atq; Auſtrum ponendæ. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt, alij cùm annum impleat: Cato craſsiorem quinque digitis non omiſit. Idem ait, quod & Virgilius monuit, attinere, meridianam cæli partẽ ſignare in cortice, vt tranſlata in ijſdem, & aſſuetis ſtatueretur oris atq; cardinibus, neq; Aquilonię meridianis appoſitæ ſolib. finderentur, & algerent meridianę Aquilonib. Quod è diuerſo affectant quidam in vite, ficoq; permutantes in contrarium: Denſiora enim ita fieri folia, magisque

Meridiana pars in arbore, quæ transferetur, notanda.

protegere fructũ, & minus amittere, ſicũque ſic etiam ſcanſilem fieri. Non negligendum ęquè, ne radices mora inareſcãt, néue à Septentrionibus aut ab ea cœli parte vſq; ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non aduerſę ijs vẽtis radices præbeantur, propter quod emoriũtur ignaris cauſæ agricolis. Cato omnes ventos & imbres in tota tranſlatione damnauit. Quare plurimum proderit terræ, in qua vixerit, radicibus cohęrere, ac totas ceſpite circumligari: cùm ob id Cato corbib⁹ transferri iubeat: vtiliſsimum ſummam terram ſubdi. Arborem ſic collocandam, vt media ſit totius ſcrobis. Radicũ magna cura, vt exemptæ appareant, non auulſæ. TH. Iam ad ſingulas arbores progrediendum. MAR. Inter omnes ſtirpes, arboreſque primum locum ſibi vitis vẽdicare iure optimo debet, cùm nullum genus agriculturæ fructuoſius vite: Idq́; non ſolùm fructus gratia ac generoſitate, ſed etiam facilitate, per quã omni penè regione, & omni declinatione mundi, niſi tamen glaciali vel præferuida, curæ mortalium reſpondet, tamq́; felix campis, quã collibus prouenit, & in dẽſa non minus, quàm reſoluta, ſæpè etiam in gracili atq; pingui terra, ſiccaq́; & vliginoſa: alibi in petris ipſis feliciſsimè fęcunda, ꝙ teſta-

Vitis.

teſtatur Rhenus, & Moſella. Tu ſola maximè vtranq; patitur intemperiē cœli, vel ſub axe frigido, æſtiuo, ꝓcelloſoq;. TH. Excellens haud dubiè munus vitis. Sed quē exiſtimas primū vineę colendę auctorē? Vulgus in Liberum patrē originem huius culturæ reijcit. MAR. Nos ſacris oraculis edocti, vineam primùm à Noë Patriarcha mox à diluuio coli cęptam credimus, fortè etiā ante ea tempora vitis fuerit, licet cultā fuiſſe nō conſtet. Baccho aūt falsò Ethnici hanc inuentionem, ſicut alia pleraq;, tribuūt. Noe aūt non modò Liberum, ſed etiam Saturnū atq; Vranum multis ſęculis anteceſsit. TH. Idq; veriſimilius. Sed cognoſcere vellē, an cultus vinearū locupletet patrēfamiliâs magis, q̃ aliarum frugū. MAR. De hac re ſanè non exigua apud auctores pugna. Et ſunt qui pratorū, ſeminarijq; agri, ac ſyluarum poſſeſsionem pręferre videantur vineis: attamen interim non deſunt è grauiſsimis veterū auctorib. q affirmēt, vinearū reditum eſſe vberrimum, idq; declarare veterem illā vinearum felicitatē, cuius meminerunt M. Cato, & Terentius Varro, ac Colum. nempe, ſingula iugera vinearum ſexcentas vrnas vini præbuiſſe, & Senecæ ager, in quo ſingula iugera culleos octonos reddidiſſe cōpertū, alibi iugeratim cētenas amphoras cūm

Inuentio vitis.

Vineæ prouētus vberrimus.

cùm frumentarius ager aut paſcuus, aut ſylua, ſi centenos ſeſtertios in ſingula iugera efficiant, optimè domino conſulere videantur. THRAS. Atqui impenſam & curam magnam vitis poſtulat, multaque incidunt, quæ fertilitatem impediant, modò pruina, modò carbunculatio & gelicidia. A prima autem germinatione vſque ad quintũ No. Maias, qui dies vltimus eſt decretorius vitibus, gelicidium metuitur, atque huic periculo exemptis, iterum vis maior impendet, quæ nullo nõ anno ſtragem infert, ac ſimul vredine ab æſtu Caniculæ, aut aquæ cœleſtis inopia vuæ ſæpè retorreſcũt, aut nimia pluuia crudeſcunt, alijsque innumeris incommodis obnoxię vites, prouentum reddunt deteriorem. MAR. Sic eſt: Sed eadem etiam in agro frumentario accidere poterunt. Siquidem & hîc impenſæ requiruntur, & calamitas ſæpè colonum perdit. Nã, cùm omne genus ruris, niſi diligenti cura ſciteq; exerceatur, fructuoſum eſſe nõ poſſit, tum maximè vineæ culturam requirunt diligentem: res enim eſt infirma & iniuriæ impatiens. In vinea igitur deligenda iudicio opus eſt, & loci regionisque natura, & cœli clementia conſideranda. Plerique vineta conſerunt nulla diligentia: deinde nõ ita enutriunt, vt antè conualeſcant, quã retorre-

Frumẽtarius ager cum vinea collocatus

Dies decretorius vitibus.

torre-

torreſcant, & ſi fortè adoleſcant, negligen ter colunt: Alij non referre putant, quem locum conſerant, & nonnunquam deterri mam agri partem tribuũt vineis, quaſi huic tribuenda ſtirpi, quæ nihil aliud ferre poſſet: Nonnulli fructum ſolùm præſentem vberrimum conſectantur, nec prouident de futuro. Atq; ſic fit, vt querantur, non reſpõdere vineta labori & impenſis, cùm per inſcitiam, vel negligentiã perdiderint. Quod ſi diligenter colatur, nihil vtilius conuenire ruſtico, quàm vitẽ colere, Columella multis argumentis contendit. THRA. Non repugno vitem fructuoſam eſſe, vbi loca ſunt vineis, & non ita frumentis idonea: alioqui exiſtimarem frumenti culturam & expeditiorem, ſimpliciorem, & magis colonũ locupletare. MAR. Certè, quod ad expeditã attinet culturam & quæſtus vbertatem, vineam veteres frumentario agro prætulerũt. Siquidem Columella auctor eſt, Siſernã ſcribere, ſatis ad iugera octo vnũ hominẽ, &, vt maximæ impenſæ, tantũ ſeptẽ iugera nõ excedere vnius vnitoris operã. De ꝓuentu antè dictũ. THR. Immo hodiè vnus vinitor vix tribus iugeribus ſufficere poterit. Sed ne ordinem ſuſceptæ narrationis interrumpam, perge de vitium ἀμπελώνων viniferarum cultura diſſerere. MAR. Vinearum

Vineæ cultura expedita.

Vinifera vitis. arum ἀμπελώνων οἰνοφόρων cultura, vti & vitium genera diuerſa, neque certo numero complecti queant, quippe, totidē penè genera, quot agri. Ab Homero Maroneum, & Pramnium celebratur vinum: Virgilius Rheticis, alij Amineis, Nomentanis, Creticis, Corſicis laudem præbent. Nos de vulgaribus & vernaculis pauca indicabimus. In Italia iam celebrātur Corſicę, Romanæ, Mamertinæ, & Lauremitanæ circa Meſſanam in Sicilia. In Gallia Bellenſes, & Aurelianenſes vineæ. Germania ſerò vineas colere cępit: nam Varro ſuo tempore Gallos & Germanos oleas & vites nondum habuiſſe tradit. Sed hoc tempore Rhenus, Necarus, Męnus, Moſella, & Danubius cum quibuſlibet alijs regionibus vinearum celebritate certant. TH. Video varijs modis diſponi vineas: aliter in Italia, aliter in Germania, aliter in Gallia, & apud ſingulas nationes nō vbiq; eodem modo. MAR. maximè. Nam vitem quinq; modis diſponi poſt Columel. docuit Plinius. Aut enim ſparſis per terram palmitibus impunè ſerpunt vites, aut per ſe nullius ope fultæ ſtant erectæ, aut adminiculo annituntur, quod alij pedamentum, alij ridicā, alij χάραχα vocāt, vnde Characatæ vites, aut pedatæ, id eſt, pedamento affixæ ſimplici iugo, quod canterium appellant,

Vitium genera.

Germania ſerò vineas colere cœpit.

Characatæ vites.

Pedatæ vites.

pellant, porriguntur, cùm ſcilicet, duobus palis tranſuerſæ incumbunt, quod iugum & Liuius appellat: aut quadruplici iugo ſuſtinentur, quæ à cauis ædium compluuiis compluuiatæ dicuntur: alij cameratas faciunt, & ſic ducunt, vt vmbras præbeant topiario opere & pergularum inſtar, quæ & topiariæ vites vocãtur: alij ad parietes in faſtigiũ ſubducunt: itẽ iugatę vites ἐπιζεύγνυμαι, cũ perticis duab. aut plurib. fixis alię ſup alias alligantur, in quib. vites cõiungũtur, & quaſi iugum faciẽtes: nonnulli arboribus iungunt, ꝙ in Lombardia vulgare, vt vlmis, ſalicibus, atq; fraxinis maritentur vites, & feliciſsimè proueniũt: non tamen omnes arbores amat vitis: nam corylũ odit, item laurum, raphanum & braſsicam: at populum, vlmum, ſalicem, ficum, oleam admittit. Iugatæ plus aeris recipiunt, & altius fructum ferunt, æqualiusq́, concoquunt, ſed difficilior cultus, atque hæc ita conſtituuntur, vt arari poſsint, eoq́ue vbertatem maiorem conſequũtur, quod ſæpius & minore impenſa colãtur. Quæ in terram proiectæ, multum, ſed non bonæ notæ, vinum faciunt, vt ſcribit Columella. THRASYB. Agè iam de cultura pauca. MAR. Primùm de ſolo & paſtinatione, pòſt de ſerẽda, deque putanda vite dicam. Principio aduertendum

Canteriũ. *Compluuiatæ vites.* *Camerata vites.* *Topiaria vites.* *Iugatæ vites.* *Arbores amicæ & inimicæ viti.* *Cultura vitis.*

Culturæ vitis.

tendum præcipuè, non omnem vitem omni loco cõuenire, neque idem vinum producere, adeò aeris qualitas ad vitem confert: deinde, non omne ſolum, ſiquidem viti ponendæ rudem agrum eligendum Columella cenſet potius, ſi ſit facultas, quàm vbi fuerit ſeges vel arbuſtum: nam de vinctis, quæ longo ſitu exoleuerunt, inter omnes conſtat peſsima eſſe, ſi referere velimus quod ſolũ id radicibus ſit impeditum, neq; dum virus amiſerit & cariem illam vetuſtatis, quibus hebetata veluti venenis humus torpeat. Quapropter ſylueſtris ager præcipuè eligendus, qui etiam ſi frutetis atq; arboribus ſit obſeſſus, facilè extricatur. Si rudis terra deſit, proximum eſt vacuum arboribus aruum. Si nec hoc ſit, rariſsimum arbuſtum, vel oliuetũ. Vltima conditio reſtibilis vineæ, vt dixi, vnde ſi neceſsitas cogat, pri⁹ quidquid eſt reſiduę vitis, extirpari debet: deinde totum ſolum ſicco fimo, aut alterius generis recentiſsimo ſtercorari atq; ita conuerti, & diligentiſsimè refoſſas omnes radices in ſummum regeri & comburi. Inde humus conſideranda, ſi ſit facilis & reſoluta modicè: probatur etiam ſoluta glarea calculoſusque ager, & mobili lapide, ſi tamen hæc pingui glebæ permiſta: nam eadem ieiuna maximè culpantur.

Ager & ſolũ viti colẽdæ idoneũ.

Denſa

Denſa magis Cereri, rariſſima quæq; Lyæo.

Denſam deprehendas, ſi effoſſam in eundẽ locum regeſta ſuperet: ſi minus implet foſſam, rara. Silicem viti amicum agricolarum tradit conſenſus, maximè, cui ſuperimpoſitum eſt modicum terreni: quia frigidus & tenax humoris non patitur æſtiuis feruoribus ſitire radices. Quinetiam lapides diſponendos Columella præcipit iuxta diuerſa latera foſſarum, qui tamen quinque librarũ pondus non excedant: hos & aquas hyemis, & vapores æſtatis propulſare radicibus Virgilius notauit: *Terra quæ dẽſa quæq; rara.* *Lapidũ in vinea ratio.*

Aut lapidẽ bibulũ, aut ſquallentes infode conchas.

Sic videmus feliciſsimè vitem alere colles Rhenẽſes fiſsilium lapidum, ac nobiliſsima vina ꝓferre. Atqui lapides in ſuperficie terræ abijciendi: nam ęſtate adurunt à ſole calefacti, & hyeme refrigerant, contrariũ ijs, quę in fundo ſunt. Pręcipuè montium ima, quæ à verticibus defluentem humum receperunt, vel etiam valles, quę fluuiorum illuuie & inundationibus concreuerunt aptas vineis exiſtimant. Neque reſpuenda cretoſa terra, etſi per ſe ipſa creta, qua vtuntur figuli, inimica ſit. Ieiunus autem ſabulo ager, ſalſus, atque amarus, ſiticuloſusq; viti non conuenit: nigrum tamen & rutilum ſabulonem, qui ſit humidæ terræ permiſtus, nõ

R impro-

improbant quidam. Adde neque nimis calidum ſolum, nimiſq; frigidum, neque ſiccum nimis vel humidum, neque rarum ſupra modum aut denſum, quod cœleſtes aquas non ſorbeat, conuenire, nam id facilimè perrumpitur, rimaſq; prębet, quibus ſol ad radices penetret: raram ſupra modum, velut per infundibulum tranſmittentē imbres, & ſole ac vento penitus ſiccari: Grauem terram vix vlla cultura vincibilem: leuem vix vlla ſuſtineri: pinguiſsimā luxuria, tenuem ieiunio laborare. Quare opus temperamēto inter has inæqualitates, quod in corporib. quoq; noſtris deſideratur, quorum bona valetudo calidi & frigidi, humidi & ſicci, denſi & rari certo modo continetur. Nec tamen hoc temperamentum in terra, quæ vineis deſtinatur, pari momento libratum eſſe debere exiſtimatur, ſed in alteram partem tantùm propenſius, vt calidior ſit terra quàm frigidior, ſiccior quā humidior, rarior quàm denſior, maximè ſi ſuffragetur cœli ſtatus. Quam regionem vineæ ſpectare debeant, vetus eſt diſſenſio: alij ſolis ortum, alij occaſum, alij ſeptentrionem probant, Vergilius occaſum improbat: Sūt qui præcipuam poſitionem meridianā malint. In vniuerſum videtur optimū, vt frigidis regionibus meridiano ſubijciantur vineta,

Temperatura qualitatum.

Quam cœli regiōem ſpectare debeant vites.

neta, tepidis Orienti obuertantur, feruentibus locis, vt Aegypto & Numidia, vni ſeptentrioni rectius opponẽtur. Plinius vites aquilonem, palmites meridiẽ ſpectare vult. Solo idoneo, & ad cœli ſpatium conueniente parato, terra diligenter fodienda, ſtercoranda, herbæ & inutiles ſtirpes euellendæ, amouendæq́; ne reuiuiſcant, & vitium ſemina corrumpant, aut foſſorem remorẽtur. THRA. Antequam ad paſtinationem pergas, cuperem audire quo pacto vitis cõſeratur, & quo potiſsimum tempore id cõueniat. MAR. Prius de tempore, pòſt modum conſerendi indicabo. Vitis cõſeritur vel vere, vel autumno, è Virgilij præcepto. Vere melius, ſi aut pluuius aut frigidus cęli ſtatus eſt, aut ager pinguis atq; campeſtris & vliginoſa planicies: Autumno ſi ſicca, ſi calida aſt aeris qualitas, ſi exilis atq; aridus campus, ſi macer præruptúſue collis: Vernæq́; poſitionis dies ferè quadraginta ab Idibus Februarijs vſq; in æquinoctiũ tradit Colu. Et rurſus autumnali ab Idibus Octobris in Calen. Decembres. Caſsianus apud Conſtantinum conſulit experientia edoctus in locis irriguis autumno potius plantationem faciendam cùm folia defluxerint, & ſarmenta poſt vindemiam ab onere & racemorum grauitate liberata, firmataque,

De tempore conſerendæ vitis.

nec dum à glacie læſa ſint: nam tum citius terræ coaleſcat, natura, videlicet, tunc radices magis enutriente. Inſerendi tempus ex Cal. Nouembris in Cal. Iunias Columella traditur extendiſſe quoſdam, quo ad poſſe cuſtodiri gemmam ſiue ſurculum affirmat. Sed id illi non probari quin magis tepentibus iam dieb. poſt hyemem, cùm & gemmam & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit, quod poſsit aut ſurculũ inſitum, aut fiſſuræ plagã inurere: Permittit tamen feſtinantibus autumno vitem inſerere, quia non diſsimilis eſt eius aeris qualitas vernæ. Deligenda dies tepida, ſilensq́ue à ventis. Surculus teres, ſolidi corporis, nec fungoſæ medullæ, crebris gemmis, & breuibus internodijs, calamus non amplius tribus digitis alleuetur æqualiter ex ea parte, qua raditur, Fiſſura ſubacto luto linit, muſcoq́; inducto ligatur. Notandos ſurculos, qui ad meridiem ſteterint, idq́ue Virgilius notans inquit.

Inſerendi ratio.

Surculi quales requirendi.

Regio ſurculorũ notanda.

Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant,
Vt quæ quoque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit.

Quod & de alijs arboribus dictum. Sationis autem duo genera, nempe viuiradicis, hoc eſt, in ſurculo radicem habẽtis: aut malleoli, id eſt, ſarmenti (ſic quidquid eſt inuti-

Sationis vitis genera viuiradix.

inutile à vite deputatũ appellant) qui quoniam vtrinque capitulatus à duro, hoc eſt, adulto vitis ramo, à mallei ſimilitudine malleoli nomen accepit, reſecem aliqui appellant, & à numero gemmarum modò bigẽmem, modò trigemmem: Qui ſi intortus & ſine calce (ſic craſsiorẽ extremitatis partem appellant) arriperetur, ſagitta dicebatur, hoc eſt, extrema ſurculi pars, quod ſerendi genus expeditius putatur. Cùm propagandæ vitis tria genera tradat Columel. vnum, quo virga edita à matre ſolo cõmittatur: alterum, quo ipſa mater proſternitur atque in plures palos per ſuas virgas diuiditur, tertium, quo vitis ſcinditur in duas partes vel tres, ſi diuerſis ordinibus adducẽda eſt. laudatur & propaginis ratio, cùm in terram vitis caput immergebatur, ex quo mergus dicitur, nec prius à matrice abſcindebatur, quã radices egiſſet, licet hoc interdum procul à terra tentarent fictilibus vaſculis terra refertis vitis apicem intercludẽtes, vt prorſus mirum videretur tam procul à ſolo radices agere, quemadmodum Plinius perquàm ſecurum putat. Cùm verò in arbuſto (ita vites arboribus maritatas vocant vinitores) ad proximas arbores trahuntur, traduces nuncupantur: at ſi breuiores palmites ſarmento iungerentur inter

Malleolus. *Reſex.* *Mergus.* *Arbuſtum* *Maritatæ vites.* *Traduces.*

Funeta. ſe, à funium ſimilitudine funeta dicta ſunt. *Palmitũ genera.* Duo quoque palmitum genera Veteres annotârunt, pampinarium, qui è duro exiens in proximum annũ materiam promittit. *Pampinarius.* Quod ſi ſupra cicatricem ſit, fructuarium vocant, *Fructuarius.* cuſtos verò eſt nouellus palmes non longior tribus gemmis, ſi vitis luxuriarit, proximo anno materiam, hoc eſt, inutile ſarmentum præbiturus. Vt autem ad viuiradices reuertamur, has præſtare ijs, quæ à ſarmento: quòd confeſtim augmentum habeant, vtpote, quæ ſemel radices egerunt. Viuiradices ſolo ſpiſſo & repaſtinato ſeruntur ſcrobe ternorum pedũ: malleolus tenero & ſoluto ſolo. In arido ſolo neque viuiradix, neque malleolus iuſtò ſeritur. Siccus tractus & calidus autumno ſeri poſtulat, frigidus & humidus veris exitu, pluuio tractu rariores, ſicco denſiores poni. *Seminarium vitis.* Seminarium vitis quomodo faciendum docet Palladius. Sarmenta verò radicationem expectant: ſed & tranſplantatio meliorem fructum facit. Et viuiradices quidem ſecundo anno, aut citius, fructum reddũt. *De ſarmẽtis & viuiradicibus plantandis.* Plantæ verò, quæ ſarmento ſeruntur, vix tertio quartóue anno, quanquàm aliquoties etiam citius. Didymus apud Conſtantinum docet, quo pacto facilè ac citò viuiradices tranſplantentur, nempe, à vigoroſa vite

ſa vite,hoc eſt,decennali & deinceps,ſarmẽtum quàm longiſsimum & generoſiſsimũ eligendum ex inferioribus partibus, hoc eſt, ad pedalem vſque altitudinem à terra, idque proſtratum in ſcrobem pedali altitudine effoſſam defodiendum, longitudine tãta,vt quatuor oculos ſuſcipere poſsit,tot enim terra obruere conuenit, ſic tamen,vt poſt obrutos quatuor oculos, qui adhuc in ſummo ſuperſunt, non plures ſint,quàm duo,aut tres ad ſummum. Quod ſi longius ſit ſarmentum,vt ad ſecundam defoſsionem ſufficiat, duas viuiradices ex vna faciendas, atque eodem modo defodiendas ac obruendas:viuiradicis vnius non oportere duos palos veſtire, ſed ſingula ſemina ſingulis adminiculis eſſe contribuenda. Sarmenta autem pangenda ſumere oportet à vitibus,quando perfectum fructum reddunt,& quæ frugiferæ multisque oculis præditæ, ac nulla clade affectæ, easque notare cõuenit, atq; ex his plãtas deligere, nõ quidem è nouellis vitibus, quæ ſunt infirmæ, ſed quæ in ſummo vigore exiſtunt. Sarmẽta non è ſummis,neq; ex imis partib. ſumenda, ſed è media vite, ſarmentum rotundum,leue,ſolidum,oculis denſum,nouasq; gẽmas plurimas habens.Statim vt ablata plantentur: coaleſcit enim citius terræ

Sarmenta quæ et vnde ſumenda.

Sarmenta quomodo ſeruentur.

recens ſectum. Si dilatione indigeat, ſtatim & ſublata ſarmenta in terram defodito, aut ſoluta aut laxè reuincta. Quod ſi diutius ſeruare oportet, in dolio humorem nõ habente deponãtur, terra ſubſtrata, & rurſus iniecta, vt vndiquaq; terra fruantur, doliũ diligenter luto obliniendum, vt neq; vento neq; aere inſpiretur: hoc enim modo ad duos menſes illæſa manere poterunt. Quæ aridiora facta, in aquam per diem & noctẽ coniecta plantato. Duo ſarmẽta ſimul pãgenda, vt ſi vnum defecerit, aliud ſuper ſit: quod ſi vtrunq; adoleuerit, quod debilius tollẽdum. Non eſſe mixtas aut diuerſæ ſtirpis vites plantãdas ſimul, maximè albas nigris non iungendas, ſed ſeparari præcipit Columella. Cauendum, ne ſarmenta ante plantationem germen emittant: nec retorſum malleolum ponendũ, multis argumentis idem contendit: Conſtantinus obliquũ plantandum, quod citius obliquum radices agat. Apponendi tres aut quatuor lapides, & mox aggere obruendi, ita vt cũ ſtercore æqualiter conculcentur: nam lapides prohibent, ne terræ nimia amplitudo illabatur, & radices refrigerant, vt ſuprà dictũ. Summæ ſarmentorum partes ſtercore bubulo præliniendæ propter vermiculos.

Vites mixtas non eſſe plantãdas.

Quod ad lõgitudinem pertinet, ſi crebras gem-

gemmas habeat malleolus, breuior faciendus: ſi raras, longior: attamẽ nec maior pede, nec minor dodrante, & hic, ne per ſumma terræ ſitiat æſtatibus, ille ne depreſſus altius cùm adoleuerit, exemptionem difficilem præbeat. Sed hęc in plano: nam in cliuoſis, vbi terra decurrit, poteſt palmipedalis deponi, vt Columellæ verbis vtar. Scrobes vitis plantandæ non minus quatuor pedum fodiendos Florentinus cenſet: nam in ſuperficie plantatæ, citius ſeneſcunt, cùm propter alimenti inopiam, tum propter ſolis feruorem: nam in tantum, hoc eſt, quatuor pedes, Sol penetrare putatur: licet ſint qui trium pedum foſsionem ſufficere exiſtiment. Scrobes vitium non admodũ profundas: arborum profundiores faciendas Virgilius canit. Quæ autem arboribus maritandæ, ſpatio triũ cubitorum ab arbore plãtandę: deinde vbi probè coaluerint, vt iã idonea ſit arbori vniendę, id quod è craſsitudine iudicatur, totam proſtratam & defoſsã arbori adiũgito pedis ſpatio ab arboris radice, reliquo palmite libero relicto, et oculos relictos vngue adẽptos excęcato, relicto vno tantũ aut altero, vt id liberius augeſcat, quod vbi auctũ fuerit, ſenſim arbori adiungere oportet, vt in ea conqeſcat. Arboris aũt ea pars diligenter putetur, & qd-

Sarmenti longitudo.

quid circa radicē,auferatur, vt Florentinus teſtatur. Arbores,quãtum fieri poteſt,in Orientē et Occidentē extēdantur. Arbores ipſas perinde atq; vites circũfodere, ac ſtercorare mediocriter oportet. In bona terra permittendum, vt arbores in ſublime creſcant:in exili verò minimè,ſed exſcindēdæ pedibus octonis, ne omnis terræ vis in ipſas arbores inſumatur.

Cura à cō ſitione vitis De fodiendo,paſtinando, & ſtercorãdo

A conſitione omnib. menſibus fodiendum,curandumq; ne herba naſcatur.Præcipuè autē à Calen. Martijs vſque Octobris,trigeſimo quoque die fodere nouellas oportet,herbamq; extirpare, maximè autē gramina, q̃ niſi manu eligantur,& in ſummum reijciantur,quantulacũque parte obruta ſunt, reuiuiſcunt, & vitiũ ſemina ita perurunt, vt ſcabra atque retorrida efficiãt: foſsionē autem quò crebrior, hoc plus prodeſſe. Vbi variari vua cœperit, tertia foſſura faciēda: & cũ iam matureſcit, ante meridiē priusq̃ calere incipit,& cũ deſierit poſt meridiē fodito, pulueremq; excitato:ea res & à ſole,& nebula vuã defendet. E Virgilij ſententia ſingulis menſib. fodiendæ,herbęq; extirpandę. Pleriq; totam ęſtatē fodiendã vitē poſt ſingulos rores:alij vetant gemmantē fodiendã, decuti enim oculos, ſatisque eſſe vineam ter anno confodi ab Aequinoctio verno ad Vergiliarũ & Canis

nis exortum: Quidam à vindemia antebrumam, & ab Idib. Aprilis, antequam concipiat: deinde priuſquam florere incipiat: itẽ ante feruentes horas diei fodiendas. Alicubi vbi vites paſtinarunt, non ſtatim obruũt, ſed foſſas per totam hyemem ſinunt: in pluuioſis verò regionibus citius obruunt, occluſis per terram radicibus, & obſtructis influxionis vijs: Et alij quidem profundiorẽ foſſam, alij altitudine pedali, perfectas verò ſupra foſſuram ſtercorant bubulo, aut ouillo, aut ſuillo ſtercore, aut aliorum pecorũ. Columbinum calidiſsimum eſt, & ad celerem germinationem vitium idoneum, verũ ad vini bonitatem incommodum. Stercus non ipſi trunco vitis inijciendum, ſed paulò longius ab eo, quò etiam radices longius excurrẽtes participes fiant, & ne ſtercus nudis radicibus aceruatim inuectum ipſas adurat. Si ſtercus deſit, paleæ fabaceæ, aliorumq; leguminũ id ſarcire poſſunt, quæ vitib. etiá contra glaciẽ proſunt, & reptilibus aduersãtur. Vinatia etiã ſtercus faciũt, eiusq; vsũ præbẽt: Præſtãtiſsima eſt vrina vetus. Anniculas & biẽnes, atq; deinceps ad quinquenniũ, mediocriter fodere & ſtercorare oportet iuxta proportionẽ, in terra areno ſa præſtãtior ſtercoratio ex ouillo & caprino ſtercore, terrãq; hoc modo fodere oportet,

Stercus vitib. idoneũ.

Stercus nõ ad truncũ.

Fabacearũ palearũ vſus.

Vrinæ efficaces.

tet, vt terra, quæ eſt ſupernè in profundum mittatur, & quę infernè, ſeorſim feratur: ſic enim quæ ſicca eſt, ſuperna humiditate lætatur, humida & denſata ſuperna caliditate laxatur. Cauẽdũ, ne in vineis ſint cauitates, ſed vt æquetur ſolum. Vbi circumfoderis, & vites primo anno comprehenderint, radices in ſuperficie falce acuta reſecãdæ, ſiquidem vitis vndiquaque radices agere ſolita radicationem in profundum impedit. Vites iam duorum annorum paſtinabimus, & circumfodiemus altitudine duorũ pedũ, latitudine trinûm è Socionis ſententia. In arboraceis vitibus etiam radices arbores ingredientes exſcindemus, ne à robuſtioribus infirmiores opprimantur. Quapropter ſpacium inter vitis & arboris plantas relinquendum. Multa foſsio vbertatis cauſsã præbet. Cauendum ne ſtirpes foſsione lædantur. Item fodere oportet, antequã germen producatur, cùm enim ſimul cum racemorum generatione & germen naſcatur, qui poſt effuſum germen foderit, multum fructus decutit, & perdit per motum, quare citius fodere præſtat. Ablaqueatio ab Idibus Octobris inchoanda, vt ante brumam ablaqueatã habeas. Poſt brumam ablaqueationem circumfodito: ante æquinoctium vernum ablaqueationẽ adæqua-

Ablaqueatio.

æquato: poſt Id. Apriles terram ad vitem aggerato. Aeſtate ſæpiſsimè occato. Poſt Id. Octobris vti dictum, priuſquam frigus inuadat, vitis ablaqueanda, quod opus adopertas oſtendit æſtiuas radiculas, easq; prudens agricola ferro recidit: quas ſi patiaris conualeſcere, inferiores deficiunt, atq; euenit, vt vinea ſumma parte terreni radices agat, quæ & frigore infeſtentur & calorib. Quare quidquid intra ſeſquipedem eſt, recidendum, ita, ne matrem lædas. Ablaqueare oportet, omnib. autumnis primo quinquennio, dum vitis adoleſcat, vbi trunculi adoleuerint ferè triennio intermittendus eſt operis labor. Arbuſto nihil eiuſmodi poteſt aptè finiri, quoniam inæqualitas arborum nō patitur operis iuſta compræhendi. Vites arboresq; quò citius ablaqueaueris, erunt valentiores: ſed quæcunque in cliuis poſitæ, ita ablaqueandæ ſunt, vt à ſuperiore ſecundum codicem latiuſculi fiant, ab inferiori puluinuli altiores excitentur, quò plus aquæ limique contineant. Vinea vetus neque ablaqueanda eſt, ne radices, quas in ſummo habet, inareſcant neque aranda, ne radices abrumpantur. Bidentibus ſæpè & altè fodito æqualiter & palea & ſtercore, vel palea conſpergito ſolū ante brumā, vel cùm circū vitē iſtā ablaqueaueris, ſtercorato. Ab-

to. Ablaqueationem ſequitur putatio, vt vitis ad virgulam vnam reuocetur, eaq́ue recidatur, duabus gemmis iuxta terram relictis: quæ putatio non debet fieri iuxta articulum, ne reformidet oculus, ſed medio ferè internodio ea plaga obliqua falce fit, ne ſi tranſuerſa fuerit, cicatrix ſuperincidenté cœleſtem aquam contineat: ſed nec ad eam partem, quà eſt gemma, verùm ad poſteriorem declinatur, vt in terram potius deuexa, quàm in germen delachrymet: nam defluens humor cæcat oculum, nec patitur frõdeſcere. Putandi Columella duo tempora tradit, veris & autumni: & frigidis locis vernam conuenire putationem: apricis, vbi molles hyemes, optimam & maximè naturalem autumnalem putationem, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructũ cum fronde ſtirpes deponant. Neque tamẽ anguſta putatione coercenda ſemina, niſi admodum inualida ſint, neque vtique recidendã, ſed primo anno, quo poſita, frequẽtibus foſsionibus, omnibusq́; menſibus, dũ frondent, pampinationibus adiuuanda, vt robur accipiant. Putandi tempus Pamphilus apud Conſtantinum definit à menſe Februario aut Martio inchoandum, nempe à 15. Februarij vſq; ad vigeſimũ Martij: Quoſdam tradit à vindemia vitẽ, à ſarmenti onere alle-

Putatio.

re alleuandam cenſere, ne velut vere lachrymans alimentum amittat: quanquam autumno putata vere citius germinet, & ſi frigus & pruina incidat, aduratur. Quapropter præſtaret frigidis regionibus præſecare & non perfectè putare, hoc eſt cóſpicuos oculos & ſarmenta permittere: rurſum autem vere putare neceſſarium. Plaga fiat ferramentis acutiſsimis, vt leuis ſit, ne aqua in vite conſiſtere poſsit, vitem corrumpens vermesq́; generans, qui materiam exedant. Plagæ rotundæ fiant: nam ſic celerius cicatricem ducunt. Plinius obliquas vult fieri, vt facilè decidant imbres. Sarmenta lata, vetera, malè nata, contorta præſcindito: nouella & fructuaria, & interdum ſobolem idoneam, ſi ſuperficies parum valebit, ſubmittito, brachiaq́; conſeruato. Putationem quàm celerrimè perficere oportet. Ab Idibus Decembris ad Idus Ianuarij vitem non tangendam ferro, ſiquidem Columella teſtatur bruma non putandam vineam. Cùm vitis putatur, inter duas gemmas ſecanda: nam ſi iuxta gemmas ſecueris, laborabit. Cicatrix ſemper deorſum ſpectabit, ita neq; aqua, neque ſole lædetur. In agro craſſo plures gemmas, in exili pauciores. Brachiũ quotannis longum, non tamen totum tollendum. Inchoanda putatio non manè, ſed

quando

quando & pruina à ſole diſſoluta eſt, & ſarmenta tepefacta. Malleolorum primi anni incrementa, ne nimium luxurient, neque nimium coerceantur, media ratio tenenda vt neque ſolotenus malleolum recidamus, nec rurſus in longiorem materiam prouocemus, ſed, annotato ſuperioris anni pollice, ſuper ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam vel duas gemmas relinquere oportet, ex quibus germinet. Putationem rurſus ſequitur cura pedandæ vineę. Et cōuenit, teneram vineam non tam vehementi palo aut ridica, ſed modico potius adminiculo quieſcere. Dum nouella eſt vinea, quā mollisſimè liganda eſt vel vimine ſalicis, vlmi, geniſtę, iunci, aut vluæ, aut denique ſtraminis. Poſteriora vincula præſtare putātur: nam vimen cùm inaruit, penetrat, & corticem lædit. Eſt & herba, quam Siculi à vinciendis vitibus ἀμπελοδεσμὸν appellant. Pedamenta, & pali, ac ridicę, vocantur ſuſtentacula vitium: Plinius optima commemorat ſalicis, roboris, oleæ, arundinis, iuniperi, cupreſsi, ſambuci. Alibi idem Caſtanea, inquit, omnibus pedamentis præfertur, cùm ob facilitatem tractatus, tum perdurandi peruicaciam, regerminatione cædua vel ſalice lentior: reliquorum generum ſudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo a-

De pedāda vinea.

De palis perticis, et vinculis.

Pedamēta.

go arundo durat annis quinis. Cùm breues palmites ſarmento iunguntur inter ſe funium modo, funeta dicuntur. Pampinatio & putatio eiuſdem experientiæ eſt. Pampinationem bis anno vſurpandam, nimirum, vt extrema ſuperfluorum ſurculorum cum pampinis reſecentur. Verna Plinio in confeſſo eſt ab Idibus Maij intra dies decem vtique antequam florere incipiat (nam circa ſolſtitium, & vitis, & triticum duo nobiliſsimi frutices, florent) & eam infra iugum fieri: de ſequenti variæ ſententiæ. Cùm defloruerit aliqui pampinandum putant, alij ſub ipſa maturitate. Superflua germina adhuc tenera auferēda, vt viti reſpiratio detur. Pāpinare autem per mediū oportet citra moleſtiam, id notat Virg.

Funeta. *Pāpinatio* *Vitis quando floreat.*

Ac, dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & , dum ſe lætus ad auras
Palmus agit laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed vncis
Carpendæ manibus frondes.

Vineam autem quàm benè putare, tam diligenter pampinare vtile eſt: nam & materiæ, quæ fructum habent, melius conualeſcunt, & putatio ſequentis anni expeditius, tum etiam vitis minus cicatricoſa fit: quoniā, quod viride & tenerū decerpitur, protinus conualeſcit. Super hæc quoq; melius

vuæ matureſcunt. Ante dies decem, quàm vinea florere incipit, pampinatam habeto, quicquid ſuperuacuũ, tollito, quod in cacumine aut brachijs enatum: decerpito dũtaxat, quę vuam non habent: cacumina virgarum, ne luxurienter, demutilato. Vuas, quę meridiem aut occidentem ſpectant, ne perurantur, ſuo pampino tegito. A recenti vite plus germinum auferendum, vt ne grauetur. Poſtquam verò feruor ſolis hebeſcere incipit, folia auferre oportet, quo omnes racemi à ſole concaleſcant, & percocti matureſcãt: cũ verò adhuc floret vitis, fodi debet. In vitibus recens plantatis ſimul vt germen emiſerint, poſtquam defloruerint ſuperfluum circa germen auferendum leniter & citra violentiam, vt diximus. Vites, quæ fructum patefaciunt ob foliorũ denſitatem, triginta diebus ante vindemiam purgare oportet, folijs ex obliquo & à lateribus detractis, quo inſpirantes venti vitẽ refrigerent. Verùm folia in ſummitate relinquenda ſunt, quæ aduerſus vehementem æſtus feruorem defendant, ſoliq; vitibus in ſummo incumbenti vmbram obijciãt: ſi tamen crebriores imbres in autumno & intumeſcentes valdè augeſcant, etiam circa verticem folia tollenda ſunt. THRA. Magnam curam vitium narras. MAR. Diligenter vinito-

nitorem crebrò vineam circumire, perticas erigere, iuga æquare oportet. THRA. Vnũ addas, maturitatis indicium: nam audio, neque feſtinandum intempeſtiuè, neque maturitatem prorogari ſine iactura. MAR. Rectè mones. Nam ante maturitatem legentes tenue parumq; durabile vinum reddunt. Et tardantes vitem non ſolùm lædũt vltra tempus geſtantem onus, ſed etiam ſi grando & glacies oboriatur, iniuriæ expoſitum vinum habent. Democritus tradit ſex tantùm dies & non amplius vuam maturam permanere. Maturitatis igitur ſigna in vuis non è viſu ſolùm, ſed etiam è guſtu; etſi guſtum fallere Columella cenſet. At ſi vinacia, quæ acinis cælantur, iam refuſcata, vt non amplius viridia pelluceant, ſed propemodum nigreſcant, ſiquidem colorem vinaceis nulla res afferre poteſt, vuam maturam ſignificat: alij acinos premunt, & ſiquidem vinaceus exilierit nudus citra omnem carunculę complexum, maturas ad vindemiam indicant, ſi verò proſilierit carnem ſecum trahens, immaturas eſſe. Alij ſic experiuntur: E denſo racemo vnum acinum eximunt, & pòſt racemum contemplantur, qui ſi non mutetur, maturitatis indicium eſſe. Vindemiare oportet Luna in Cancro exiſtente,

Vindemia

Maturitatis indicia

aut in Leone, aut in Libra, aut Scorpione, aut Capricorno, aut Aquario, & eadē ſub terra. TH. Num arte aliqua citius mature-ſcunt vuę? MAR. Plinius tradit aceto acri & vrina vetuſta radices madefaciēdas, atque eo luto obruendas, ac ſæpè fodiēdas, ſi fru-ctum non maturent. THR. Vuæ quo pa-cto ſeruari traduntur? MAR. Vuæ durant aliæ penſili concamerata nodo, aliæ ſua tā-tùm continentur anima ollis fictilibus & inſuper dolijs incluſæ ſtipatæ vinaceis cir-cumſudantibus. Palladius rationem oſten-dit, qua ſeruentur etiam in vite vſq; ad ver. THRASYB. Sed amabò, de frugiferarum pomarij tui arborum diſciplina ſigillatim diſſerere non graueris. MAR. Inter arbo-res frugiferas à vite primum omnium lo-cum ſibi vendicat Olea, vt Columella te-ſtatur, ἐλαῖα ἥμερος Græcè dicta, ex omnibus ſtirpibus minimam impenſam deſiderat, cū vitis contrà maximam accuratiſsimamque poſtulet. Et quanquam non cōtinuis annis fructum afferat, ſed ferè altero tantum, exi-mia tamen eius ratio, quòd leui cultura ſu-ſtinetur, & cùm ſe non induit, vix vllam im-penſam flagitat, &, ſi quam flagitet, eam co pia fructuum compenſat. Cùm autem oleę magnus & ſecurus ſit prouentus, & in ma-gnum tempus conſeruetur, vitæque pluri-

Vuas ſeruandi ratio.

Olea.

mis

mis neceſsitatibus congruat, plurimũ huic arbori diligentiæ adhibendum. Amat locum neque depreſſum neque arduum, ſed cliuos potius, qualis in Italia Sabinorum, et Betica ferè tota, vt Colum. ſcribit, in ijs enim excellens ſolis ardor ventorum flatu refrigeratur, & optimum oleum producit, planis locis contrà. nam in oleis cælum, ſolumq; plurimum referre, Plin. tradit. Aerẽ calidum & ſiccum poſtulat: quare in Lybia ac Sicilia, & Betica, & Italiæ quibuſdam locis, preſertim Campania feliciter prouenit. Cęli ſtatum neque perferuidum, atque gelidum patitur: quare Septentrionali colle æſtuoſis locis, frigidis meridiano gaudet. Exiſtimant vltra miliarium ſexageſimum à mari aut non viuere, aut non eſſe feracem. Solum aptiſsimum, cui glarea ſubeſt, ſi ſuppoſita creta ſabulo admiſta eſt: nec minus ꝓbabile, vbi pinguis ſabulo eſt. Sed & dẽſior terra, ſi viuida & læta eſt, cõmodè arborem hanc recipit. Creta ex toto repudianda, magis etiam ſcaturiginoſum ſolùm, & in quo ſemper vligo conſiſtit, ſicut & ager ſabulo macer, & nuda glarea. Poſſunt tamen in agro frumentario ſeri, vbi vel arbutus ſteterat, aut ilex. Quercui vehemẽter inimica: nam ſi quercetum in vicino ſit, non ſolùm non feret, ſed fugiet, introrſumq; ſe

in fundum abijciet: vel excisa radices noxias oliueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Idem de cerro, & eſculo quidã tradunt: nam vbi illæ effoſſæ, oleam, ſi feratur, emori. Ad eundem modum ſi lambendo capra contigerit interire Plinius teſtatur. Contrà oleæ & vitis magna cõcordia, proditumque, oleã, ſi viti inſeratur, vuas ſimul & oliuas proferre, fructusq; vuolea, id eſt, ἐλαιοςάφυλος vocatur. Serendarum olearum varia ratio. Nonnulli craſsiores ramos arboribus adimunt, & ex ijs quàm recentiſsimas taleas ſerra præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, dein in rectum cõſtitutas obruunt: Alij ſoboles cum caudice ſerunt: Alij reſidem caudici plantulã deciſis falce capitibus & brachijs in truncum redigunt, & terræ foſſæ circa Arcturi ortum defigunt: culturæ ſeminariũ faciunt plerique, vel plantarium, idq; libero cœlo terreno modicè valido, ſed ſuccoſo, ſolo reſoluto, quale eſt ferè nigræ terræ. Huc ramos nouellos, proceros, nitidos, manubrij craſsitudine, feraces, non è trũco, ſed è brachijs nouisq; ramos enatos arborib. ademptos in taleas reciſos, ita, vt corticem nõ lædant, mittũt. Taleæ ſeſquipedales ſerra præcidũtur, atq; earum plagæ vtraq; parte falce leuantur, & rubrica notãtur, vt ſit quemadmo-

Plantariũ olearum.

admodum in arbore ſteterat ramus, & ita parte ima terram & cacumine cœlũ ſpectãs deponatur: ſic celeriore proficiunt incremento, celerioremq́; fructum largiuntur. Nam ſi inuerſa ponatur, difficulter cõprehendet, aut ſterilis erit. Quare in rectũ conſtitutas adobruũt. Oportet enim taleãrũ capita & imas partes miſto fimo cum cinere oblinire, & ita totas eas immergere, vt putris terra quatuor digitis ſuperueniat. Siquidem aut totã immergi oportebit, aut partẽ alteram humari, & partem alteram ſolo ſupereminere: Nõ enim quę prorſus obruuntur, ſed quæ duntaxat altera parte extant, rubrica notari deſiderant. Didymus depangendam in terram, vt quatuor digitorũ altitudine emineat, deinde ſcrobem excauandam ad commodã imbrium ſuſceptionem. Atque hæc ratio plantandi per ramos Didymo magis probatur. Cùm plãtatio fit, locum repurgare oportet ab omni alterius generis frutice, & ſcrobes ſic effodiantur, vt à ventis, ſole, ac imbribus terra friabilior reddatur, & plantæ radicem facilius agere queant. Si feſtinetur, duobus menſibus antè, aut vno ſaltem, ſarmenta & arundinem, &, quæ facilè comburuntur, in ſcrobibus ad multos dies exuremus. Sint ſcrobes altitudine trium cubitorum aut cir-

citer: diſtent ſcrobes cubitis quadraginta, quò trūci perflari poſsint. Primo anno maximè ſarriri, poſtero, & ſequentib. annis, cū jam radiculæ ſeminum cōualuerint, raſtris excoli debent. Biennio à putatione abſtinendum. Tertio anno ſingulis binos ramulos relinqui, & frequenter ſarriri conuenit ſeminarium. Quarto anno è duob. ramis infirmior amputandus. Sic excultę quinquēnio habiles ſunt arbuſculę trāſlationi. Trāſlationi aptior truncus, qui brachij craſsitudinem habet, exiguus ſupra ſcrobem emineat, lętius enim frondet. Antequàm transferatur, rubrica aut alio ſigno notetur ea pars, quæ meridiem ſpectat, vt eodem modo deponatur. Oportet ſolum ſcrobis priꝰ fodere bidētibus, ac deinde terram aratro ſubactam immittere, hordeiq; ſemina ſubſternere. Si in ſcrobibus aqua, ea exhaurienda, deinde ingerendi minuti lapides, depoſitisq; ſeminib. latera ſcrobis circumcidenda, & aliquid ſtercoris interponendū. Poſt ſolſtitium, cùm terra æſtatib. hiat, curandū, ne ſol per rimas ad radices penetret. Ab æquinoctio autumnali arbores ablaqueādę, ita vt ſi in cliuo ſit olea, incilia excitentur, q̄ limoſam aquā à codice deducāt. Omnis ſoboles, quę ex vna ſtirpe nata, quotannis extirpanda. Stercus autumno inijciendum, vt permi-

permiſtum hyeme radices oleæ calefaciat. Amurca valentib.infundenda. Muſcus ferramento reſecandus, alioqui fructum non feret. Quinetiã plurimis annis interpoſitis putandum oliuetum. Vetus enim prouerb. *Prouerbiũ de Olea.* Qui arat oliuetum, rogare fructũ, qui ſtercorat exorare, qui cædat cogere. Putatio autem facienda autumno fructu ablato. In olea interdum vnus ramus reliquis lætior, quem ni reſcideris, tota arbor triſtabitur. Inſeritur etiam olea oleaſtro maximè inter corticã & emplaſtrationẽ, alij in radicibus inſerunt, & vbi compræhenderint, cum aliqua radice euellunt & transferũt more plã tarum. Ex oleis, quę craſſo cortice ſunt iuxta corticem inſerũtur. *Oleæ inſerendæ, & maturitatis tempus.* Tempus ſerendi ab æquinoctio verno, alij vigeſimo ſecundo Maij, vſque Cal. Iunij. Maturitatis & legendæ oleæ indicium, quando maior pars dimidij fructus nigreſcere incipit, idq́; cœlo ſereno, quantò maturior bacca, tantò pinguior ſuccus. Ex olea duplex fructus, oleũ & Amurca. Oleæ minores ad oleum, maiores ad eſcam parantur. Olearum vindemia, ars maior oleum, quàm muſta temperandi. Ex eadem oliua differunt ſucci. Primum omniũ cruda gratiſsimo ſapore. Prima vnda præli laudatiſsima, ac deinde per diminutionem. Quantò maturior bacca,

tantò pinguior ſuccus, minuſque gratus. Vetuſtas oleo tædium affert, non item vt vino, plurimumque ætatis annuę eſt. Oleum optimum Venafrinum & Licinianum. Inter Iſtriæ & Beticæ certamē par. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africę ſolo frugifero. Oleam, quam manu tangere poſsis, è terra aut ſcalis legere oportet potius, quàm decutere, auctore Varrone, ꝙ ea, quæ vapulauit, inareſcit, nec dat tātum olei, quàm manu ſtricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Vnde oliuantium lex antiquiſsima, Oleam ne ſtringito, néue verberato. Quę manu tangi non poterunt, ita quati debēt, vt arundine potius, quàm pertica feriantur. Augetur oleum ab arcturi exortu ad decimumſextū Calē. Octob. pòſt nuclei creſcunt & caro. Olea alia ad cibum eligitur, alia vt eliqueſcat, & corpus non ſolum intus, ſed etiā extrinſecus vngat. Itaq; dominum non ſolū ad balneas, ſed & gymnaſium, & quocunq; ſequitur, vt ſcribit Varro. De qua fit oleū è terra legenda, & ſi inquinata, lauāda. Siccari triduo ſatis. Si gelent frigora, 4. die primenda. Primus quiſq; aceruus demittatur per ſcreas & vaſa olearia ad trapetē, in qua eam terant molæ oleariæ è duro & aſpero lapide. Olea lecta ſi nimus diu fuerit in aceruo

Olei ætas.

Lex oliuātium.

ceruo, caldore fraceſsit, & oleum fœtidum fit. Oleo conficiundo molę vtiliores, quàm canalis & ſolea. Molæ quàm facilimam patiuntur adminiſtrationem: quoniã pro magnitudine baccarum vel ſubmitti, vel leuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Torcularia præcipuè cellęque oleariæ calidæ eſſe debent, quia cõmodius omnis liquor ſoluitur: Vapore & frigore magis conſtringitur. Cumque calore ſit opus, poſitione cœli & declinatiõe id procurandum, ita non opus eſt ignibus aut flãmis, quòd fumo & fuligine ſapor olei corrumpitur. Propterea torcular debet à meridiana parte illuſtrari, ne opus ſit lucernam adhibere prementib. De legib. oleæ legendæ locandęq; Cato præcipit: de condituris Oliuarum Columella. Sed lõgius eſſet hæc omnia commemorare hoc tempore. THRAS. Agè verò, nunc de arboribus pomiferis ſe[illegible]ndis curandisq; aliquid memora: nam earum arborum vulgatior apud nos vſus. MAR. Pomum μῆλον: Varro dictum putat pomum, quaſi ποτικὸν, quia potu ac ſiccitatibus indigeat. Sunt, qui poma & nuces ſic diſtinguãt, vt pomũ ſit quidquid foris eſculentum & intus durum: nuces contrà. Pomũ quidẽ generali ſignificatione, quæcunq; Græcis ὀπώρα dicta

De malo ac pomo.

com-

complectitur, velut perſica, cotanca, pyra, quod & Iureconſulto placet: hoc tamē loco de pomis & malis vulgari modo loquimur. De malis cotoneis, maliſque granatis, de tuberibus, & Zizyphis ſuo loco dicetur. Sunt autem malorū genera varia ſpecie figuraúe, ne dicam ſaporibus ſucciſq; toties permiſta, vt enumerari vix queant. Olim in precio erant Septiana rotun ditate inſignia, item Martiana, Claudiana, Mantiana, Appiaria, ab inuentoribus: Quædam à patria, vt Camerina, & Græcula: Quædam à Colore, rubella, ſanguinea, ſerica, aurea: Ex figura orbiculata, ſeptiana: A ſapore, meli mela, & mellea: A celeritate miteſcēdi, muſtea: Gemella quòd nunquā ſingula in fœtu: A mammarum ſimilitudine, orthomaſtica: à conditione caſtrati ſeminis, ſpadonea A folijs Belgemela: Pannucea, quę rugis celeriter marceſcunt: pulmonea ſtolidè tumeſcentia: Cato addit Quiriana, & conditiua, ſcantiana; item puſilla, quæ petilia. Alia alijs cauſis appellata, & ſuæ quoq; regioni quaſi peculiaria: Malus Aſſyria, quæ ſola apud Aſſyrios naſcitur, omnibus horis pomifera, alijs cadentibus, alijs matureſcentibus. In Gallia Capendua principatū tenent gratiſsimi ſaporis, & in tanta ſuauitate minimè fugacia, colore cùm maturuerint luteo.

Malorum genera.

Malus Aſſyria.

Carpēdua.

Sunt &

Paſsipoma. Rabaudica. Diſtelina. Paradiſiaca. Poſtellana.

Sunt & paſsipoma Gallis, &, q̃ Rabaudica vocant, nobilitate præcipua in Belgica. Germanis præter exotica celebrantur Diſtelina & Paradiſiaca: Imprimis & colore aureo parteq; rubente, ac magnitudine, pariq; ſaporis gratia commendantur Poſtellana apud Vbios. Sed de generibus ſatis. Omnia ferè eandem ſerendi habent rationem, niſi quòd Perſica, limonia, præcocia cotonea, citria, quæ Dioſcoride in malorum genere referuntur, diligentiorem diſciplinam, vti pòſt dicetur, requirũt. Nam & ſemine proueniunt, & inſitione. Seminarij modum Cato deſcribit. Seruntur autem mala Februario vel Martio: ſi calida & ſicca regio, Octobri ac Nouembri. Felicius proueniunt ferè omnium malorum genera inſitione nouellarum arborũ & inoculatione, modo, quo ſuprà diximus circa Martium vel Aprilem, vel eo tempore, cùm ſuccus eſt in cortice: Et emplaſtratione inſeri circa ſolſtitium æſtiuum, tametſi ſint, qui poſt æquinoctium vernum non infeliciter vſurpatam tradant, vt ſuprà diximus, vbi de emplaſtratione & inſitione locuti. Malus vulgo inſeritur ſylueſtri malo aut rubo. Prius trãſlato in ſeminarium, ac poſtero anno præciſo, vt circiter pedali menſura ſupra terram extet, ei ſurculum, quem voles è malo nouellum, vti ſu-

De ſerendis malis.

Seminariũ pomorum.

pra

prà de ſurculis retulimus, inſeras. Palladius in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice, ac denique in omni genere, quo pyrus inſeri poſſe aſſeuerat: verũ in tantis locorum diuerſitatibus certus omnibus modus præſcribi non poteſt. Quare nos, quæ vulgari obſeruatione, & ex aliorum ſcriptis hauſimus, commemoramus. Sunt qui malum veterum more in pyrum ſylueſtrem, vel malum cotoneum ſerãt, gignique ex malo pulcherrima, quæ vocantur melimela. In platanum ſi ſeratur, rubicũda fieri mala, item in dameſcena ritè inſeruntur mali, quod ſi inſerantur, incitrum ferè ſemper fructum ferre Diophanes tradit. Solum amat hæc arbor pingue & lętũ, cui humorem non tam rigatio, quàm natura ſuppeditat. Montanis locis debet ad meridiem verſa conſtitui. Et frigido ſolo prouenit, ſi cœli tepor adiuuerit, nec in aſperis humectis ſedem recuſat. Macrum & aridũ ſolum poma vermiculoſa efficit & caduca, vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanæ vrinæ & radicibus affuſo extinguuntur: lotio enim mirum in modum recreatur hæc arbor. Et ſi plures ſint vermes circa arborẽ, æneo ſcalpro ſemel raſi non vltra naſcẽtur, ſi loca, vnde raſi ſunt bubulo ſtercore oblinas. Quidam etiam ſtercus caprinũ addunt

Solũ quod poſtulet malus arbor.

Aduerſus vermes malorum.

vrinæ

rinæ,& vini veteris fecem radicibus affun-lunt, dulciorem fructum efficientes. Ae-grotans malus curatur ſtercore aſinino a-qua diluta rigata ad dies ſex. Rigandæ ſole occidente frequentius,donec germē erū-pat. Plinius tradit aquam lupini decocti cir cumfuſam domis prodeſſe. Aiunt arborē, ſi vrina rigetur, rubeſcere fructus. Sunt qui ſub arbore roſas plantent, ſicque rubra po ma promittentia. Pomiferas arbores, ſuprà dixi, per genera ſerere conuenit, Columel la præcipiente, ne imbecillæ à valentiorib. premantur: quia non omnes magnitudine vel viribus pares, imparique temporis ſpa-cio adoleſcunt. Adde raras diſponendas, vt ſpacium habeant ramos diffundendi: nam ſi ſpiſsè poſueris, nec fructuoſæ erunt, niſi interuulſeris. Quare quadraginta aut tri-ginta ſaltem pedes inter ordines relinquē-dos. Poma ſeminis nigrore maturitatem fa tentur. Colliguntur poſt æquinoctium au-tumnale, vel circiter, prout cuiuſque gene ris natura fert, nec ante decimamſextam lu nam cœlo ſereno & pomeridiano. Caduca ſeparanda. Melius decerpuntur, quàm de-cutiantur, ne lædantur caſu altiore. Seruā-tur tabulatis vel cellarijs, loco frigido, fe-neſtris ſeptemtrionalibus, quæ ſereno die

Aegrotantis mali cura.

Quomodo conſerenda mali.

Poma quādo matura iudicētur.

Quo pacto ſeruentur poma

lucem

Oporothecarum inſtitutio.

lucem accipiant patentes. Quare Varro oporothecas ad Aquilonem feneſtras habere voluit, vt eo aere perflētur. Auſtri ſpecularibus arcendi, Aquilonis afflatu detur-pantur rugis. Stramentis, ſtoreis, paleisúe ſubſtratis, rara cōponuntur, vt limites parui ſpiritum æqualem recipiant. Nobis pomum à Batauis allatum, quod in tertium annum durauit, eſtq́ue eius generis in hoc pomario pomum grande à virore nomen retinens. Singulis generibus ſingula loca deſignanda, ne vno clauſa loco diuerſa genera diſcordent & celerius vitiētur. Sunt, qui folia nucum ſubſternant, quibus & odori & colori conſulitur. Seruantur & à putrilagine, ſi hordeo aut frumenti aceruis obruantur. Palladius in vaſis fictilibus diligēter clauſis, vel in ciſternam, vel in puteum demitti ſcribit. Apuleius apud Conſtātinum ſingula poma in folia nucis inuolui, reponique iubet. Plures modos licet reperire apud auctores ſeruandorum pomorū. Sunt qui, vt gelu arceant, madido linteo operiant, quo cōgelato poma tecta à frigore defendantur. Mala ſic conſtituenda, vt pediculorum pedes deorſum, neque antea, quam vſui neceſſaria, contingantur. Poma ferunt dorſuarijs iumentis grauia, quia odore offenſa fatiſcunt, vt Lucianus in Aſino teſta-

tu

tur. Idem de pyris traditur. Remediũ aiunt, ſi prius dentur deguſtanda. E pomis vinum factitari prælo & truſatilibus molis ius tortiuum exprimẽtibus. Deinde ſecundarium fracibus ac retrimentis in aqua maceratis, ita vt pomea lora dici poſsit, non parui ad reſtinguendam ſitim ruſticorum iuuamenti. Acetum quoq; è pomis fit acerbis ac ſylueſtribus, quę in cumulo per triduum reſeruantur, ac deinde mittuntur in cadum, cui fontana aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum vas per triginta dies ſinitur, ac ſubinde quãtum fuerit aceti ſublatum ad vſus, tantundem redditur aquę ad reparatiõem. Pyrus ἄπιος & ὄχνη proximum locũ ſibi vendicat, pomariaq; imprimis ornat. Malus diffundit latera, pyrus magis in ſubrectum cacumine & lateribus germinat. Solo lęto ac humido pyrus gaudet. Naſcitur & ſemine originem ſuam natura refouente, ſed cuius æternitati nulla tarditas poteſt adferre faſtidium, ſed homini longa eſt expectatio, cùm ſerò admodum proueniant, & à generis nobilitate deſciſcant. Melius igitur radicatæ ſylueſtrium plantæ ſcrobibus benè ſubactis ſeruntur Nouembri menſe, vt cùm præhenderint, inſerantur. Seritur & plantis bimis trimiſue radicatis, ac ſcrobibus deponitur. Traditur crebris foſsionibus &

Tortiuum ius.

Tortiuum vinum.

Vinum è pomis & acetum.

Pomea lora.

De pyro.

Pyri ſerendæ plantãdæq; ratio.

frequenti humore proficere, vt nulla floris iactura fiat. Multum proderit, ſi interiecto anno qualelibet adiungatur letamen. Bubulum ſpiſſa & grauia poma creare fertur. Aliqui cinerem miſcent, commendandi ſaporis gratia. Plantātur & viuiradicibus nō ſolùm, ſed & ſtolonibus illarum auulſis. Si viuiradices plantaturus, hæ ſint triēnes, aut ad minus biennes. Quidam etiam trunci generoſiſsimas ſcytalas faciunt, easq́ue plantant ſicut oleas. Tempus inſerendi maximè Martius & Aprilis, Plinius etiam florentem inſeri tradit, quod & ipſi experti ſumus. Inſeritur autem cotoneo, amygdalæ, terebintho, punicę, malo, moro. Si moro inſeratur, rubra pyra creabit, Virgilius fraxino inſeri docet. Immò omni generi inſeritur. Surculus, cui inſeritur, anniculus ſit & prius, quàm figatur, folijs & omni tenera parte priuatus. Quod ſi dulcem facere velis, & vberiorem fructum ferre, truncum ad ipſam terrā perforabis, & cuneum ex quercu aut fago adiges, atque ita obrues. Si verò ægrotet dum floret, curabis vini veteris fecem radicibus affundere atque rigare ad dies quindecim, atque hac opera, etiamſi non ægrotet, dulciorem fructum feret. A vermibus non læditur, ſi dum plantatur, felle bubulo illinatur. Languentis pyri ablaqueatæ radici ter-
tere

erebrandam, & ex quercu vel prunis cu-
eum inſigiendum monſtrat Palladius. Si
pidoſa ſint pyra, à radicibus terram leua-
is, ac lapides ſecernes, atque nouam ter-
am cribratam infundas. Spatia inter pyros
iginta pedes aut paulò pauciora relin-
uenda, inter pomos plura, vt dictum. Py-
orum genera exequi ſuperuacuum, cùm in
xcolendis nulla diſcrepantia. Cruſtumia
x parte rubentia celebrantur Columellæ
enerofiſsima, ac ſapore gratiſsimo: Faler-
a his proxima, largo ſucco abundantia, o-
ſsima & odoratiſsima ſuperba Plinio lau-
ata. Lactea vocantur quædam. Aucto-
es ſuos nobilitauêre Decuminiana, & ex
is tracta origine Pſeudodecuminiana, Do
obellana longiſsimi pediculi, Pomponia-
a cognomine mammoſa, Liceriana, Stue-
ana, &, quæ ex ijs nata ſunt, Tyrannia pe-
oli longitudine diſtantia, Fauoniana ru-
ra, paulò ſuperbis maiora, Lateriana, Ani-
ana, autumnalia acidulo ſapore iucunda,
 quæ Tiberio maximè placuêre, Tiberia-
a: Sunt &, quæ hodiè Auguſta vocantur,
uòd eo menſe matureſcant etiam Plinio
on neglecta, gratiſsimi ſaporis atque co-
oris. Patriæ nomen habent ſeriſsima om-
ium Amerina, Picentina, Numãtina, Alex-
ndrina, Numidiana, Græcula, & in ijs, Ta-

Pyrorum genera.

T 2 ren-

rentina, Signina, quæ alij à colore teſtacea appellant, ſicut onychina, purpurea: Ab odore myrapia, nardina, laurea: A tempore Auguſta, Brumalia, hordearia, ſiliginea à cõ itatu frugis: à collo ampulacea et Coriolana, & brutę gẽtilitatis Cucurbitana acidula ſucco: à melle mulſa: Item Regia, quę quaſi ſeſsilia ſunt: Volema à Catone prædicata & Virgilio macrobius recenſet Bolemia, Cerilia, calculoſa, loliana, lauinia, Mileſia, myrtea, orbiculana, preciana, rubilia, Tulliana, Titianaq;. Serotina ad hyemem vſq; in parente pendent. Gelu matureſcẽtia pyra ſunt, quæ vocãtur Libralia. Quotidie nouis inſitionum coniugijs ſic variãtur, vt ſingula perſequi difficile. Hodie Gallis celebrantur Bonchriſtiana, non ſapore ſolùm, ſed & perennitate commendabilia è Campania allata: proxima mariana, vel Diuę mariæ pyra: adde muſcata, Martiniana, hybernalia. Seruari varijs modis tradunt, alij pice illitis ſurculis ſuſpenſa ſeruãt: alij in ſapo & paſſo, vel dulci vino merſa, vel operculato vaſe: alij in arena, alij in floccis, alij inter frumenta obruta, aut in palcis ſeruãt: Quidam aſſerunt nullum pomi genus, quod non poſsit melle ſeruari. E pyris, ſicut & è pomis, vinum atque acetum fieri oſtendit Palladius, prælo aut pondere expreſſo ſucco &

Seruandorum pyrorum ratio.

Vinum acetum, & liquamẽ-

& liquamentum è pyris ad ieiunia fœmina- um, quod Caſtimoniale dicitur. Pomis py isq́ue ſuccedunt Cotonea vel Cydonia v- riq; generi communia. Hoc pomũ primus Cato nominauit Cotoneum, Græci Cydo- nium κυδώνιων, à Cydone oppido, vnde pri- mùm aduecta, nomen duxerunt, Itali meie cotogne, Germani Quitten, Galli vn coig- nier: à colore Græcis χρυσομῆλα, Maroni aurea mala dicta: Itẽ ſtruthia, quæ, & ſi pau- lulum differant, tamen in eo genere cõpre- henduntur: Nam Columella tria genera commemorat Cydoniorũ ſtruthia, Chry- ſomela, & muſtea, quæ omnia tam ad ſalu- britatem, quàm ad voluptatem conferant. Plantantur ad eum modum, quo pyra, & ceraſus: aliqui Martio, alij Februario plan- tas radicatas in paſtinato ſolo ſic tenuiſſe af firmãtur, vt ſequẽtis anni fruge potiti ſint. Locis frigidis etiã & humidis, planis & de- cliuibus gaudent: Siccis & calidis Octobri ponantur. Si in tepido ſtatuantur, rigatione illis ſuccurrendum. Serunt nonnulli cacu- minibus & talea, ſed rarior in vtroque pro- uentus: Stolone ſtatim degenerat. Inſerun- tur melius in trunco, quàm cortice menſe Februario aut Martio. Recipiunt in ſurcu- los propè omnis generis, punici, ſorbi, om- nium malorum & meliora producunt. Ita

ta è pyris. Caſtimoniale. Cotonea malus. Cydonia. Chryſomela.

ponendæ ſunt largæ arbores cotonei, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tāgat alterius. Dum minor, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior cinere. Rigādę ſunt quoties cœleſtis negatur infuſio & circumfodiendæ locis calidis Octobri menſe, aut Nouembri: frigidis verò Februario aut Martio. Niſi enim circumfodiantur aſsiduè, aut ſteriles fiunt, aut eorum poma degenerant: Collucandæ quoque, & à vitioſis omnibus liberandæ. Si arbor eſt ægra, amurca aquæ æqualiter miſta radicibus debet affundi, vt Didymus apud Conſtantinum docet: aut calx viua cum creta téperata, vel reſina locularis pici liquidæ miſta trunco arboris allini. Legantur ſereno cœlo ſine macula integraque, & quàm maturiſsima decreſcente luna. Seruantur inter binas tegulas, ſi luto omni ex parte claudātur: Alij ſiccis locis reponūt excluſo vento, alij paleis & frumēto, nonnulli melle, item vino, vinumq́; odoratius redditur. Palladius plures modos refert. Democritus negat ſeruanda cydonia, vbi alij pomacei fruct⁹ recóditi ſunt, quòd odore vicinos corrumpant. Fit vinum à cotoneis contuſis & expreſsis, addito paululum mellis, & oleum quoq;: Noſtrates precioſum ex his liquamentū faciunt, & quam carnem vocant cydonioū diuturna coctione den-

Cotonea quomodo legenda, et ſeruanda.

ne denſata, & ſaccaro, vino, atq; aromatib. *Meſpilus.*
cõdita. Pergã de Meſpilo tibi referre, quam μέσπιλον, Itali neſpilo, Germani Meſpelen/ Galli meſplier ou nefflier vocant: Hæc arbor inter pyrorum & pomorum quoq; genera refertur. Seritur eo modo, quo Cotonea. Locis calidis gaudet, ſed irriguis, tametſi frigidis etiã ꝓuenit. Non infeliciter in quercetis & ſyluis prouenire comperimus: Nam querceta vidimus, in quibus denſiſsima meſpelorũ ſylua annuã pecuniæ penſionem non pœnitendã reddere dicebatur. Serendã tradunt taleis menſe Martio, vel Nouẽbri, ſolo ſtercorato & ſubacto, ita vt vtrũque caput taleę ſterc⁹ obducat. Seritur etiam ſemine, ſed in longæuiorẽ ſperatur ætatem. Adhæc ſeritur & in rubo optimè, atq; in pyro, ac malo. Leguntur meſpila nondũ mitia, q̃ ſeruare velis. Et in ipſa arbore diu in multam hyemẽ durant. Et poſca & ſapa cõduntur. Catonis ætate nondũ Italiæ nota. Plinius & alij quidã meminerũt, incertumque an meſpilũ cum ſorbo cõfuderint Veteres. Tria genera Plin. tradit, primũ ternis intus oſsiculis, vnde tricoccum quidam appellant. Noſtrates duo genera obſeruãt, vnum, quod rarioribus horret ſpinis, in nemoribus & dumetis paſsim naſcens, acerbum prius quàm per hyemem & frigora *Meſpilum cum ſorbo quidam cõfundunt.*

 molli-

molliatur: alterum ſine ſpinis grādi pomo, quod videtur cultu & inſitione manſuefa-ctum. Sylueſtrium ligno & ad trochlearũ radios, & ad venabula vtimur, Surculi flagellis aurigarũ vſurpãtur, Meſpilo propter vicinitatem fructus ſorbus coniungenda, arbor procera, fructu vel orbiculato, vel ouato, vnde Græcis ὄυα, ἡ, vt Theoph. teſtat: & ὄη & ὄιη, fructus ὄυον, Itali Latinũ retinent nomẽ, Germanis ſporeffelbaum, Gallis cormie & cormier. Fructus vuæ modò aceruatus producitur, ita vt fani ſpeciẽ gerat. Syluaticæ, q̃ vrbanæ fructus præſtantior: frigidos quærit tractus, & ſi in feruentia loca inciderit, ſterileſcere aiunt. Aculeos non habet, vt meſpilus. Naſcitur ſemine, radice, & auulſione, ſolo frigido & humido, montib. viuax. Seritur in Februario, & Martio frigidis locis, calidis Octobri, aut Nouẽbri, Inſerit in ſe, & in cotoneo, & ſpina alba, vel trũco, vel cortice. TH. Punicas miror te hîc alere poſſe: de huius cultura nobis edifferas quæſo. MAR. Inter exoticas punica præcipua, hinc dicta opinor, quòd Carthagine, atque in Africa laudatiſsima arbor, vt vides. non procera, folio anguſto, nitidique viroris, flore puniceo oblongo, calathi effigie, pomo, quod corio & mẽbrana tegitur, numeroſis intus acinorũ granis, vnde Grana-tum

Sorbus.

Punica.

tum dicitur, Græcè ῥοὰ vel ῥοιὰ tam arbor, quàm fructus, ῥοὰ γλυκεία καὶ οἰνώδης, malum punicum dulce & vinoſum, Italis mele grano, Gal. pomnes de granade & mygrenes, Germa. Granatapffel. Hiſpanis granados, Sola hęc arbor, vt ficus & vitis, caudice fiſſo non emoritur. Aculeos gerit in ramis vt paliurus. Locum, cœlumq; amat calidum, ac minimè aquoſum: Quibuſdam locis apricis in dumetis ſponte naſcitur. Seritur vere, ſtercore ſuillo & humana vrina, radices rigantur. In ſe ſeritur & alijs arboribus, item plantis de matris radice diuulſis. Et licet multis generibus pangatur, melius tamen eius ramus cubitalis inciſus manubrij craſſitudine in capite vtroque acuta falce leuigatus ſcrobi veluti obliquus immergitur, prius ſuillo ſtercore oblinatur & ſummum & imum. Seritur & alio modo, Nempe trūcus eligitur fructuoſus, qui in terram vſq; deduci queat, & ipſum, vt reliquas arbores per infoliationem ſub corticem inſerunt, & ſimiliter vinculis muniunt: deinde in terram depangunt non attingentes inſitā partem, ſed inferiorem, & amurca perfundunt atque oblinunt, vinculisq; conſtringūt, ne recurrat, donec enaſcatur ſurculus. Myrto delectari Democritus tradit, & radices etiam ſi aliquanto diſtent interuallo, tamen

Granatū pomum quare dicatur.

Granatis omnib. idē numerus acinorum. mutuo complexu exhilarari. Sine nucleis naſci, ſi, vt in vite, medulla dempta ſurculus obruatur, & dum comprehendit amputetur, quod emergit. Acinos granatis totidē numero Africanus prodit ſingulos etiam ſi variet magnitudo. Baſilius in Hexam, ſcribit ex amaris dulces reddi, ſi ad radicē truncus perforetur impacto piceo cuneo pingui, hac enim ratione tranſmutari ſucci malignitatem. *Acinorum ſeruandi ratio.* Longo tempore cuſtodiuntur, ſi in feruentem aquam intingantur, & protinus erepta in arena ſicca componantur, aut tritici cumulo in vmbra, dum rugas cō- traxerint, recondantur, aut paleis tactu inuicem ſeparata. Alij tradunt ſeruari vt cotonea, gypſo illita aut creta: Nam loco frigido ſeruantur incorrupta. Malicorium, *Malicoriū* putamen mali punici dicitur. Florem punici mali ſatiuum Dioſcorides κύτινον appellat, ſylueſtrem verò βαλαύςιον. THRAS. Audio & peregrinam Cytream miris artibus hiſce regionibus coli. MAR. Citrea, quæ & Me- *Citrea. Medica. Perſica. Lybica citrus.* dica, & Perſica, & Aſsyria dicitur, quòd primùm è Perſide, & Medis tranſlata: alij ab Hercule de Lybia in Greciam aducctam, vnde Varro Lybicam citrū vocat. Eius poma Græcis μηδικὰ μῆλα, ἢ κεδρόμηλα, Medica mala & Cedromela, Italis citroni, Germanis Citernapffel, Pomerancen, Gallis citrō.

Eius

Eius pomum citreum,& Hipericum atque aureum malum,item nuptiale Iouis & Iunonis pomum appellatur. Quæ auri colore relucent, Arangia vulgo vocantur. Quæ è viride in luteum langueſcunt, citreola, vel citrula. Quæ deniq; ouata ſpecie turbinãtur, ſi luteo colore virent, citrãgula, priuatim citria vocantur: ſi herbaceo colore virent, Limones, ſi præ grandia more melonum orbiculata turgẽt, ponceria vulgò appellãt, quaſi cerea vel citrea poma. Omnia ferè vernacula ſpecierũ nomina à citro deflexa reperiuntur, vt notat Ruel. Arbor hæc omnib. horis pomifera, alijs cadentib. alijs maturaſcentibus, alijs ſubnaſcentib. malis orbẽ quendam fœcunditatis ſubminiſtrãte natura: quales arbores in Alcinoi horto depingit Hom. Odiſ.η. Folio eſt lauri intercurſantibus ſpinis, pomi effigies caperata rugis aureus color, gratus odor, amara intus pyri grana. Pomum inimicum venenis. Seri hanc arborem Pallad. tradit 4. modis, ſemine, talea, ramo, claua. Si granis ſeratur, terram in duos pedes fodies, cinerem miſcebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua diſcurrat. In his areis palmarem ſcrobẽ manib. aperies, & tria grana deorſum verſo cacumine iuncta cõſtitues, & obruta quotidie rigabis: Natis ſeminib. ſem-

Arangia. *Citreola.* *Curula.* *Citrãgula* *Citrea.* *Limones.* *Ponceria.*

Cytrea malí ſerendæ ratio.

ſemper proxima herba runcetur. Citius ꝓcedit ſi beneficio aquæ tepẽtis vtaris: Alij affirmant ſemen extractum tempore verno in ſulcis diligenter ſubactis rigandũ quarto aut quinto die, cumq́; vegeta fuerit, trãſferri iterum verno tempore ad molle, vdũqueſolum. Gaudet abundanti humore. Si ramum velis ponere, non amplius ſeſquipede debes immergere, ne putreſcat. Talea, & claua ſeri commodius Palladius exiſtimat, modumq́; deſcribit. Si quis nutrire velit hanc arborem, loca contra Aquilonem muniat & Auſtro atque ſoli exponat: hybernis menſibus tegetibus aut ſportulis. Quare quidam huius culturæ mangonio indulgentiores, fornices ad ſolem ſpectantes cõcameratos diſponunt, atque inibi prope parietem conſerunt, fornicesq́; æſtate apertos ſole ſinunt illuſtrari, eiuſque tepore foueri: Appetente hyeme ſtramine tegũt, aut ſtorijs, maximè cucurbitarũ ſermentis. Gaudent hæ arbores aſsidua foſsione. Inſerunt menſe Aprili calidis locis, frigidis Maio, nõ ſub cortice ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. Inſeruntur & pyro ac moro: Sed inſiti ſurculi qualo muniendi aut fictili vaſculo. Dulces gigni, ſi ſemina per triduum aqua mulſa macerentur, vel ouillo lacte, quod præſtat. Ligãda ſunt, quæ ſeruantur nocte luna

luna latente,cumque ramis foliatis carpenda. Vbi fructus prægrauat,detrahere poma conuenit,& pauca relinquere, quæ altilia, vegetioraque reddentur.Nunc etiã in Gallia,& Germania alitur, & cadis terra plenis mergitur,apricisq; locis exponitur ſoli, frigoribus ſub tecta refertur.Vidimus in Germania qui vaporaria huic culturæ adornarant abiegnis tabulatis ſic conſtructa, quæ hyberno tempore hortum cingerent atq; fornaculis calefaciẽtes,æſtate tabulatis ſubmotis ſolis tepore fouerent. Si prius,quàm augeſcunt,in vas fictili aut nitrum imponãtur,augeſcunt ad vaſis formã,vt in vuis fieri videmus. Quinetiam figuram hominis & animantiũ induendi Africano auctore. Opus eſt autẽ vaſis reſpirationẽ relinquere. Sed,ne exoticis te diutius detineam. Vernaculæ potius nobis conſiderandę arbores:Iter quas eſt Morus Latinis dicta arbor *Morus.* Gręcis μορέα,ἢ,συκόμορος fructus συκάμινον, Latinis morum,Italis moro. Arbor fructus more Germanis Mulbern, Gallis meure,ſapientiſsima hæc arbor appellata, quòd in *Sapientiß. arbor.* nouiſsimis germinet,& niſi exacto frigore, ita,vt cum videas morum germinare, iniuriam poſtea frigoris non metuendam certò conſtet.Inter primas matureſcit in tantum germinatione erumpens,vt vna nocte cum

ſtre-

ſtrepitu peragat. Tingunt manus ſucco maturo, eluunt acerbo, vt inquit Plin. Trini eius colores, candidus primò, mox rubens, maturis niger. Loca amat calida, ſabuloſa, foſsionibus lætatur & fimo, humoribus nõ item. Ablaqueanda eſt circa Octobrem, & vini feces circumfundẽdæ. Seritur & ſemine, ſed plerunque degenerat, melius taleis & cacuminibus ſeſquipedalibus vtraq; parte leuigatis, fimoque oblitis. Locum in quem palum demiſeris, cinere terris admiſto tegunt, ſed nõ amplius quatuor digitis operiunt. Serendam docet Pallad. Martio, plantam transferri Octobri vel Nouembri Beritius author eſt, morum autumno ſeri ramulis ficulnorum modo in terram deflexis, idque ipſe experientia comperi, maximè ſi reciſa pars contuſa ſit, quò facilius radices agat, atque ſic, vbi palo locum feceris, immittas. Inſeri tradunt fago, & populo albæ, vel inſitione, vel inoculatione, & cãdida naſci mora. Inſeritur & fico & vlmo, ſed hoc religio fulguris prohibere dicebatur. Amica viti. Aeſchylus de Hectore loquens, vir, inquit, ille moris erat maturior. Fit è moris nobile medicamentum ſtomaticum aut arteticũ. Mora in vitreo vaſe diutiſsimè ſeruari aiunt. Folijs bombices aluntur, vnde plurib. vberrimus quęſtus, vtque
propter

propter foliorum magis, quã fructuum vſum pleriſq; locis in ꝑcio habeatur arbor. THRAS. Quænã illa arbor ſanguineo fructu inſtar ceraſi? MAR. Cornus, Græcè *Cornus.* Cranea κρανία, Itali carneolos vocant, Germanis Cornelbaum, fructus vvelſche kirsẽ, Gallis cornier, arbor non vltra cubitorũ 12. altitudinem creſcere creditur caudice nõ quidẽ craſſo ita, ſed ſolido, vt cornib. ſpiſsitate nõ diſsimilis, folio Amigdalæ, ſed pinguiore, flore & fructu oleę, dulci, pluribus cornis vno pediculo dependentib. primò cãdidulis, pòſt rubicũdis & eſculẽtis. Maturis ſuccus eſt cruentus. Mõtes & valles diligit, tamque humidis, quã ſiccis delectatur. A uulſione prouenit & ſemine: Ad aluearia ſeri non conuenit: nam flore eius deguſtato aluo concite apes moriuntur. THRAS. Quænam in propinquo ſita arbor? Mar. Zizyphus eſt. *Zizyphus.* Nomenclatura græcis ζίζυφα, καὶ ζίνζυφα, καὶ Galeno σηρίκα, Vulgo officinis Iuiubæ, Italis Giuggiole, Gallis Iuiubæ, Germanis Burſtbyrle. Et ipſa baccis corni ſimilia poma gignit, flore oleæ, ſed magis odorato: Columella duplex eius arboris genus commemorat, rutila Zizypha, & candida. Zizypha grano ſeruntur, Locis calidis Aprilis frigidis verò Maio, vel Iunio pangũtur oſsibus & ſtipite, planta creſcit tardè.

Si

Si plantam ponis Martio in terra molli: Siri oſsibus in ſcrobe palmari ita, vt terna grana cacuminibus inuerſis conſtituantur. Terrã amat non minus lætam, ſed proximã tenui, loca calida. Hyeme prodeſt lapidum cumulum circa codicem aggerari vt Pallad. teſtatur. In proximo piſtacea ſunt, Græcè πιςάκια, Italicè Paſtinachi, Germanicè vvelſce pimpernus, Gallis Piſtaches, folio anguſto comantur & ſubruffo, è ſurculis dependent piſtacea pineæ nucis ſimilitudine. Creditur. vtriuſque ſexus eſſe hoc genus, atque ob id geminas velut matrimonio coniungi: Et marem: cui ſub corio velut oſſeo longiores vidẽtur latere teſticuli. Inſeritur Calend. Aprilibus, & ſui generis arboribus, & terebinthi, atque etiam amygdale: Seruntur & piſtacea autumno menſe Octobri ſobole, & nucibus ſuis, vt Palladius teſtatur. Amat locum calidum & humidũ, gaudetque rigatione. THRAS. Quia ſuperius memini te dixiſſe, è plantis & arboribus quædam ſemine, quædam inſitione produci: & quoniam inſitione iam pleraque ſeri audiuimus, cuperem de reliquarum arborũ colendarum ratione, quæ vt plurimum ſemine proueniunt, tibi diſſerenti auſcultare MAR. Rectè quidem meminiſti. Etſi enim inſitione proueniant, melius tamen ſunt

Piſtacea.

Quæ ſemine plurimum.

ſunt quædam, quæ ſemine felicius, & frequentius, & vix aliter proueniant. Et licet è ſupradictis aliqua ſemine coaleſcãt, vt meſpilus, cornus, & aliȩ quædá, tamen aliquoties degenerant, aut ſerius proueniunt: Id quod Virgilius monuit:

Semine quædãnon feliciter ac tardius proueniũt.

Nam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit ſeram factura nepotibus vmbram,
Pomaq; degenerant ſuccos oblita priores.

Inſita autem reſtituuntur. Nonnulla quoquo modo ſeruntur nó degenerãt, vt Laurus, palmus, cupreſſus. Perſica, Armeniaca, pruna, damaſcena, piſtacea, palma, abies, ceraſus. Et quia non omnes eandem curam admittunt, de prȩcipuis ſigillatim dicemus. E ſemine enim natura docuit, vt diximus ſuprà, raptim eo deuorato auium & alui tepore madido atque in arborum rimis abiecto.

Laurus.

Laurus Græcè δαφνίς, reliquis pleriſque linguis nomenclaturam retinet Latinam, fructus δαφνίδες, Latinè Lauri baccæ, Italicè bacche de lauro, Germanicè Lorberen, arbor gratiſsima domibus, ianitrix Cȩſarum, Pontificumque, quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera Cato tradit, Delphicam, & Cypriá. Delphica æquali colore viridior maximis baccis atque è viridi rubentibus: hác victores Delphicos coronari. Cypria folio breuio-

ri nigro per margines imbricato, hanc aliqui ſyluestrem volunt, vt Plin. ſcribit: perpetua frondet coma, fertvuam tam fęcunda, quàm ſterilis, latere germen citat, quapropter citò ſeneſcit, & cariem ſentit, frigidos tractus, vt quæ calida ſit, aſpernatur. pluribus modis ſeritur: nam & baccæ Aquilone ſiccatæ expanſæque raræ leguntur, ne aceruo coaleſcant: Poſtea vrina madefactæ in ſulco repaſtinato palmi altitudine vicinæ ferè aceruatim ponuntur menſe Martio. Seruntur & auulſione atq; propagine, ſi quis ſublatis ſurculis ſerat. Crebras deponere lauros nō plus nouenis pedib. diſtantes pcipiunt, ſed facilè degenerēt. Sūt, qui putēt inſeri poſſe mutuo, itemque ſorbo, & fraxino. Baccas legendas circa calendas Decēbris: Serendas Idibus Martijs tradunt. Viuiradices transferendas Octobri. E ſemine ſeruntur maximè nuces, &, quæ duro ambitu lignoſum putamen habent: Græcè ἀκρόδρυα vocantur, Etſi Caius Iurecōſultus ἀκρόδρυα pro omni arborum fructu vſurpari reſpondit. Inter nuces primam dignitatem obtinent. quæ Thaſiæ vocantur & amygdalæ, græcis quoque ἀμύγδαλαι, Italis mandorle, Germanis Mandelen, Gallis amandes. Seruntur Februario. Gaudent puro calidoq; ſolo: In pingui & humido ſterileſcunt. Seren-

Nuces. ἀκρόδρυα. *Thaſiæ.* *Amygdalæ*

rendas maximè falcatas & è nouellis. Panguntur & auulſo ramo, viuiradice, & ſemine. Nuces, quæ ſeri debent, pridie liquido fimo macerentur, alij aqua mulſa madefaciunt, in eaque noctem ſolùm permittunt, ne germen extinguat mellis mordacitas: ſic meliores fieri ſucci, & celerius naſci tradit Columella. Cacumina & partem acutiorẽ in terram verti, quia inde radices agit, figũtur, ſic vt lignoſior pars ſurſum, acies lateris Aquilonem ſpectet. Ternas ſemine ſerendas trianguli ratione inter ſe palmo diſtantes denis diebus adaquandas, donec grandeſcant. Serũtur & ſurculo è medio arbore deſumpto. Inſeritur amygdalus non iuxta ſummitatem ipſius trunci, ſed iuxta medium ex ramis excurrentibus autumno finito. Hæc arbor præcoci partu germinat & prima omnium florem, nempe Ianuario, aut Februario, profert. Virgilius fertilitatis frumenti præſagium eſſe canit:

Cùm ſe nux plurima ſyluis
Induit in florem, & ramos curuabit olentes,
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur.

Ex amaris, quæ tamen ſalubriores, dulces fient, ſi circumfoſſo ſtipite, 4. digitis à radice cauernula imprimatur, per quam noxiũ deſudet humorẽ, vel ſi circum radices aper

tas vrina vel ſuillũ ſtercus diffundatur: Aut ſi ad radicem trunci cuneus piceus pinguis immittatur, hac ratione ſucci amaritudinē dulceſcere Baſilius tradit Hexam. Cęterùm nihil æquè degenerat. Ideoque aut plātam ſępius transferri, aut adultam inſeri iubent. Iuglandes Græcè κάρυα βασιλικά, Italis nocy, Gallis noix, Germa. Groiſſe nuſz: ſeruntur porrectæ commiſſuris iacentibus, vt Plinius tradit, Calendis Martijs vel circiter. Exiſtimant quidam, eo modo, quo amygdalæ & auulſione, & viuiradice prouenire. Citò adoleſcit: amat loca ſicca & frigida potius, quàm calida. Nux, quam poſiturus melius adoleſcet, ſi vrina pueri impubis quinque diebus maceraueris: Lætius, ſi ſæpius transferatur. Optimè prouenire creditur nux à cornice, vel auibus poſita. Si terebra arborem traijcias, & foramini parem vlmeum adigas cuneum, nodoſam duritiam exuet nux. Fructum non amittere, ſi verbaſcũ, vel cocciniũ è ſterquilinio pannũ amuleti vice ſuſpendas. THR. Qui fit, vt foras & in ambitu extra pomarium, & non inter alias pomarij arbores collocaueris iuglandes? MAR. Quia & vmbra eius arboris patula & inſalubris, ac ſtillicidio nocens, pinguedinemq; ad ſe trahit. Cùm enim craſsæ ſint & amplæ arbores, vt vides, adeò vt binis ter-
níſue

niſue vlmis vix complecti queant aliquæ, plurimum ſpatij occupant, alijsq; arborib. ſuccum detrahunt, quibuſdam etiam pertinax cum ea diſsidium. Ideò ad pomarij latera veluti colũnas applantauimus, vtq; reliquas arbores à vẽto tẽpeſtuoſo obiectu ſuo defendant. Nucum generi & corylus annumeratur, è qua auellana, quæ Græcè λεπτοκάρυον & κάρυον ponticũ dicitur, Italicè nociuole & nocelle, Germa. Haſelnuſz, Gallis noyſette. quo amygdalus modo, & tempore deponitur. Gaudet argilloſis & vliginoſis locis ac montibus hyemis patiens. Has in Aſiá Græciamq; à Põto veniſſe: vnde Ponticæ & Heracleoticę ac Leptocarya dicuntur à Græcis, noſtris Prçneſtinę. In nucũ genere Caſtanea quoque refertur, etſi glandium generi accommodatior, vnde Iouis glans, & nux vocatur, Græcis κάςανα, σαρδιάναι βάλανα, διὸς βαλανοι, ἢ λόπιμα, Italis Caſtagne, Germanis Kaſtey, Gallis Caſtagnes. Montium & frigoris amica, aquas odit, puram & reſolutam terram deſiderat. Sabulonem humidum non reſpuit: In opaco & Septentrionali cliuo lætatur, ſpiſſum & rubricoſum ſolum odit. Seritur & ſemine, & viuiradice. Syluæ melius nucibus, quàm viuiradicibus inſtituuntur: Alioqui poſterior modus tutior, quòd bima fructũ

Corylus.

Caſtanea.

reddat. Pangitur ab æquinoctio non ſolû ſtolone & ſurculis, ſed auulſione etiam ac viui radice, ſicut olea. Caſtaneæ, quæ ſulcis deſtinantur, eligendæ grandes & maturæ: quæ, ſi recentes ſint, ſatę melius reſpondẽt. Serũtur nõ vt amygdalę & nuces, ſed acuminata parte ſurſum ſpectante, interuallo pedali. Seminatur ſulco dodrantali. Nucibus, vt dictum, potius, quàm radicibus plãtaria cædua complentur, ceditúrque in pedamenta intra ſeptennium. Columella ſcribit Caſtaneam ſtabiliendis vineis habilem in repaſtinato poſitam celeriter emicare, & poſt quinquennium cæſam more ſalicti recreari, atque in palum formatam in alterã cæſionem perennare, vt infrà de ſyluis dicetur. Infigi quoque caſtaneam iuglandi, fago, & robori volunt. Felicius creſcere binas

Pinus. quaſi coniugatas compertum pinus, πίτυς, Italis pino, Germanis Hartzbaũ, Gallis pin: Eius plantatio non diſsimilis amygdali. Nã

Strobylus. & ſtrobyli, id eſt, pineæ nuces, ſicut amygdalæ plantantur. Leguntur autem Iunio antè, quàm Eteſiæ ſpinent, & grana excidant calice ſiue tegmine rupto. Tempus ſationis Octobrem & Nouembrem Palladius tradit. Hæc arbor prodeſſe creditur omnibus,

Picea. quæ ſub ea ſeruntur. Quæ autem picea Latinè, ea Græcis πεύκη, Italicè pezzo, Germanicè

nicè Rotdannenban, Gallicè vng arbor du genere du pin. Ad Ceraſos venio. Ceraſus Græcè κεράσος, fructus κεράσια, Ceraſa & ceraſia, Italis arbor ceraſo, fructus Ceraſe & ciregie, Germ. Kirsbaum, kirſen, Gallis ceriſier & fructus ceriſe. Facilis plantatio, ſi ſpargétur poma, quæ ſumma fertilitate naſcentur, ſic explorata creſcendi petulantia, vt virgulta è ceraſo pro vitium adminiculis poſita in arborem facilè proſiliant. Inſeruntur in pruno, in ſeipſa, in platano, & rubo, optimè in ſyluestri ceraſo: inſitione enim lætatur, & meliorem fructum fert. Si viti inſeras, aiunt vere vuas producere. In ceraſis tamen ſicut omnibus geminiferis inſitiõis tempus eſt, quando in ijs vel non adeſt, vel gummi deſinit defluere. Plantam ſyluestré transferunt Octobri vel Nouembri, vt primo Ianuario vel Februario cum compræhendit inſeratur. Martialis trunco inſeri ſuadet: ſed inter corticem & lignum feliciꝰ coaleſcit. Amat ſcrobes altas, ſpatia largiora, aſsiduas foſsiones. Putari in ea ramos marceſcentes deſiderat. Gaudet locis frigidis: fimum adeò odit & horret, vt admoto eo degeneret. Seritur etiam auulſione. Sine oſsibus naſci tradunt, ſi ſurculum inſerendum inuertas. Alij iubent teneram arborem ad binos pedes reſciſſam vſque

Ceraſus.

Vt ſine oſſib. ceraſa naſcantur

ad radicem findi, abraſaq; ferro vtriuſque partis medulla, ſtatimque partes ſeiunctas vinculo aſtringi, & ſummam partem ac diuiſuras laterum fimo oblinire. Sed poſt annum ducta cicatrice diuortia coaleſcere, deinde ſurculis, qui fructum adhuc non tulerunt, ſi inſeras, ſine oſsibus ceraſa naſci, Martiale auctore. Ceraſorum varia genera etiam à Plinio enumerata, veluti Aproniana, quæ maximè rubent, Actia nigerrima, quæ Germania etiãnũ appellat Ackliſche kirſen, Celiciana rotunda. Plinius genera commemorans Ceraſorum, Principatus, inquit, duracinis, quæ Campania Pliniana vocat. Et mox: In ripis etiam Rheni Kerſis, ijs color è nigro ac rubenti viridique ſimilis matureſcentibus iuniperinis ſcilicet baccis. Quo loco corruptè vulgata exemplaria legunt Tertius pro Kerſis Germanico vocabulo, quo ceraſa ſignificantur Latina lingua perverſa. Plinius autem cum pluribus locis Germanicas vſurpat voces, cùm aliâs, tum libro 9. 10. 17. 18. Quæ à Latinis non intellecta, corruptè poſteritati ſunt tradita. Sunt & laurea lauro inſita primùm non ingratæ amaritudinis. Iam chamæ ceraſi in maximo precio arbore pumila & pediculo breui, pomo rotundo, rubente carne multa, molli, ſuccoſa. Aiunt præcoces fieri, ſi calx admo-

Ceraſorũ genera.

Actia ceraſa Ackliſche kirſen

Plin. locus

admoueatur. Proditum eſt, poma interuelli melius, vt, quæ relicta, grandeſcant. De ceraſis ſeminandis licebit in Conſtantini collectaneis videre plura. Reperiuntur ceraſi quoque arbores ſponte in ſyluis & dumetis naſcentes, baccis paruis, partim ſanguineis, partim in totum nigricantibus. Eius generis paſsim in ruſticis prædijs conſerũtur paſcendis porcis. Prunus κοκκύμηλος, fructus κοκκύμηλα, Latinè pruna, Italis prune & ſuccine, Germanis Plaumen, Gallis prune: Seritur poſt mediam hyemem, vſq; in Idus Februarias: Si tamen oſsib. ſeratur autũno, menſe Nouẽbri, ſolo putri & ſubacto, duobus palmis obruuntur oſſa. Eadẽ ponuntur menſe Februario, ſed tunc lixiuio maceranda per triduum, vt citius germinent. Ponitur & plantis, quas è caudice ſumemus ſiue menſe Ianuario, ſeu initio Februarij, radicibus fimo oblitis. Gaudet ſolo læto & humido, cœlo frigido melius adoleſcunt, frigidum tamen poſſunt ſuſtinere. Inſeritur mẽſe Martio extremo melius trũco fiſſo quàm cortice, vel menſe Ianuario, antequam incipiat gummi collachrymare. Inſeritur in ſe, & in perſicum & amygdalũ. Sunt varia genera, Damaſcena, quibus inter pruna prima laus, ſicca terra & cœlo calido gaudet. Inſeritur ſicut & aliæ pruni.

Prunus.

Damaſcena.

Sunt & verſicoloria, nigra, candidula, hordearia, aſinina, purpurea, onychina, malina malis inſita, Cereola à ceræ colore è candido in luteum vergente, Purpurea maiuſcula, quibus ſues ſaginantur. Commendantur maximè pruni dactyla, à longitudine digiti, qualia è Bohemia & Pannonia afferuntur, & Iuliana vel Noberdiana cærulei coloris, ſeriora. Damaſcena ſiccantur ſole per crates loco ſicciore diſpoſita, aut etiã furno tepido. Nonnulli antè aqua marina vel muria demergunt, atque inde ſiccant. Prunis vicina Myxa, & myxaria, μύξα ϗ μυξάρια, vulgo Sebeſten vocantur. Perſica περσικὰ μῆλα, arbor περσέα, Italis perſeo, Græcæ vocis æmulatione, ex Perſide aduecta nomen indicat. Vocantur & Rhodocina, ac Doracina vel Duracina. Quatuor genera traduntur: Duracinis palma tribuitur, & Armeniacis, ac præcoquis. Nouembri menſe calidis locis, cæteris Ianuario, Perſici oſſa in paſtinatis areis ſunt ponenda binis à ſe pedibus ſeparata, vt cùm inibi plantæ excreuerint, transferantur. Sed oſſa obruãtur cacumine deorſum verſo, vt nõ altius duob. tribúſue digitis humentur. Qualibuſcunq; proueniunt locis, at tamẽ aquoſis gaudet magis, aut ſi talem nõ ſortiatur, inebriatur aſsiduo potu: Sic plura poma creabit. Sunt qui velint

Prunorũ genera. *Myxa.* *Sebeſten.* *Perſica.* *Rhodocina* *Doracina.*

cœlũ

cœlum calidum poſtulare, ac ſolo arenoſo
gaudere, atque ſic poma durabiliora gigne
re: Habiliores fieri plantas, ſi ſimul, vt ederi
mus oſſa, ſeramus, parte aliqua carnis circa
oſſa relicta. Inſeritur in ſe, in vel amygdalo,
vel pruno. Armeniaca, vel p̄coqua & berico *Armenia-*
ca, πραικόκιατε, καὶ δοράκια, ϗ ἀρμενία ab Ac- *ca.*
ignetha vocantur, qui eadé perſicis præſtan *Præcoqua.*
tiora eſſe, affirmat, precium his magnum, & *Bericoca.*
magnatibus in delicijs habentur, expetun-
turq́; ab ægrotis. Poma innocua prunis re-
ctè inſeruntur, duracina amygdalis melius
adhæreſcunt. Inſerantur ſurculis pleniori-
bus prope arborem natis Ianuario, vel Fe-
bruario frigidis, Nouembri calidis: aliâs ca-
cumina vel nō tenebunt, vel non durabūt.
Inoculatur menſe Maio vel Aprili præciſo
ſuperius trunco ex emplaſtratis plurimis
gēmis. Non longè à ſe ſtatuendæ, vt inuicē
ſe à calore ſolis excuſent. Galli & noſtrates
hortulani Italico more inſerūt Armeniaca,
ac p̄cocia, ſurculo nondū digitali vel ocu-
lo largius erūpente vnà cū cortice exciſo,
& facta crucis in modū fiſſura in recēti ar-
bore pruno circumligataq́; cānabea ſtup-
pa, idq́ue ad finem menſis Iunij, aut Iulio
etiam atq; Auguſto. Perſica tradunt rubra
naſci, ſi vel platano inſerantur, vel roſis ſub
arbore conſitis; Inſcripta reddi, ſi oſſa,

vel

vel nucleos obruas, & poſt dies ſeptem vbi patefieri cœperint, apertis his nucleum tollas, cinabari aut qua libuerit effigie deſcriptis, moxque cum ſuis oſsibus luto vel ſuillo ſtercore inuolutis humo reddas. Sine oſsibus prouenire proditum, ſi in perforatum trũcum extuſa medulla ſalicis, vel corni palum adegeris. Ablaqueandæ arbores autumno, & ſuis ſtercorandæ folijs. Collocandæ quoque per idem tempus, vt arida tantum & putria tollantur. Arbori laboráti veteris vini feces aqua miſtæ ſuffundantur. Si ardore ſolis ſiccata, frequenti aggeſtione cumuletur, veſpertino iuuetur humore, & obiectis defendatur vmbraculis. Contra pruinas ſtercus ingeratur, vel vini feces cum aqua permiſtæ, vel aqua, in qua faba cocta. Si vermes infeſtent, bouis vrina cũ aceto tertia parte confuſa. Palma à Græcis Phænix φοίνιξ, Germanis Dactelenbaũ, Italis palma, Gallis arbor de dattes: fructus δάκτυλοι καὶ φοίνικες, Latinis palmulæ & dactyli, Italis dattoli, Gallis dactes, Germanis Dactelẽ: ꝓuenit leni ſabuloſoq́; ſolo, gaudet aquoſis: & cũ toto anno bibere amet, tamẽ ſitiẽte anno lætior. Quaꝓpter & à fimo lædi putant. Ad Nilum & in orientalib. regionibus frequens, vbi etiam vina & panes ex ea conficiunt. Hæc in Europa ferè ſterilis eſt,

Arborum cura.

Palma.

s eſt,& ſi ſeratur à quibuſdã nouitatis cau
ı.Seruntur oſſa ſeu nuclei palmarum, fa-
tis ſcrobibus,binûm; cubitorum ac totidẽ
ıtitudine,& aggere fimo quolibet præter
aprinum ſaginato. Deinde in aggere me-
ıo nuclei palmarum plãtentur, ita vt acies
urſum ſpectet,alij orientẽ ſpectare volunt,
c deinde terra ſtercore ſaciata poſt aſper-
um ſalem obruunt. Quotidie dum germi-
ıant,imbre rigentur. Sunt qui plantã trãſ-
erãt anniculam,alij inoleſcere ſinunt. Cę-
erum cùm ſalſa humo gaudeant, quotan-
ıis oblaqueare conuenit & ſalem inijcere,
ic celeriter in proceritatem magnam exit.
ſemina non ſtatim terræ mandanda,ſed fi-
ctilium fundo committi, & vbi comprehẽ-
derint transferri.Palmas ſe vehementi pro- *Sympa-*
ẹqui amore, & altera alteram ſic deperit,vt *thia arbo-*
)rona altera ad alterius inclinet complexũ *rum.*
& quaſi viduam ſterileſcere. Seruntur autẽ
Plin.teſte,palmæ trunco duorum cubito-
·um longitudine à cerebro ipſo arboris vi-
ridi fiſſuris diuiſo atque defoſſo, ab radice
auulſæ vitalis eſt,ſatis & ramorum tenerri-
mis: Quin & folia apud Babyl. ſeri tradit i- *Auulſione*
dem Plinius.THRAS.Et ſtolonibus quæ- *& ſtoloni-*
dam plantari aliquoties iam dixiſſe te me- *bus quæ*
mini.MAR.Superius dixi,ex ijs,quæ cõme *plantẽtur.*
morauimus, non pauca eſſe, quæ & ſtolo-

nibus

nibus ſiue auulſionibus plantentur cũ perſpicua radicis parte. Sic quoq; ceraſum plãtari, nucem paruam, chamedaphnem, myrtum, meſpilum. Item ramis lætioribus àuulſis, vel abſciſſa parte paululum cõtuſa, & in terram miſſa plerunque in arborem excreſcere ipſe comperi in moro, pyro, & malo. Vnum adijciam: Vt in animantibus ante iuſtam ætatem fœtis debiliores partes edũtur, ita & plantæ præproperè fructificantes, aut ad iuſtam magnitudinem non perueniunt, aut fructum nõ diu durabilem ferunt. Vnde arbitror lex illa Moſaica, vt arbores fructiferę tribus annis pro incircumciſis haberentur, & præputia eorum vnà cum fructu circumciderentur, hoc eſt, turgidę gẽmæ aut flores decerperentur, ne vel fructũ ante tempus ferant, vel eundem præmaturum abijciant, ſed diutius te remoror commemoratione culturæ pomarij. THRAS. Nequaquam. Quin auſcultando videor me quaſi inambulare, ac ſingulis vacare arborum plantationibus, fructusque ipſos contemplari. Atqui ſupereſt, vt coronidem adijcias recitationi, nempe generales illas arborum conſeruandarum cautiones: Maximè autem ne remedia intempeſtiua, præpoſtera, nimiaque cura adhibita vitia fiant, & lædant magis, quàm ſeruent. MAR. Rectè qui-

Arbores præppere ferre non putantur fructũ durabilem.

Generales circa arbores obſeruationes.

quidem mones. Et primùm quidem ac generatim ſtercoratio arborib. fructiferis cōducit, & rigatio, exceptis admodū paucis. Ac cauēdum, ne id in feruore ſolis fiat, nec immaturius ac validius, quàm opus ſit, & non ad ipſum truncum, ſed paulò longius à trunco, vt radicib imbibatur pingue ſtercoris. Columbino ac ſuillo plagis etiam arborum medentur. Aqua, qua rigemus, nō putealis, ſi alia haberi poſsit, ſed è lacunis & turbidis hauriatur. Deinde obſeruandum, quod initiò quoq; admonitum, vbi de pomario conſerendo dicere cœpimus, vt arbores ſuis interuallis plātentur, vt dum creuerint, ſpacium habeant, quo ramos extendant, neúe imbecillæ à valentioribus opprimantur, aut luminib. ac ſtillicidio, atq; vmbra officiant. Quidam punicas, myrtos & lauros denſiores ſeri iuſſerunt, in pedib. tantùm nouenis: ad eundem ferè modū ceraſos, prunos, cotoneos, malos, pyros amplius tricenis pedibus. Quodq; genus ſuo ordine relinquendum, ne infirmę à maiorib. vt dixi, opprimātur. Plurimumq; refert terræ natura, in quantū arbores quaſq; alat: Nā per ſe colles minora quærunt interualla, ventoſis locis crebriores ſeri conducit. Oleā vt minimum viginti quinq; pedes

Stercoratio.

Interualla arborum.

Vmbræ.

Stillicidia

requirere, Catonis ſententia. Plantas radicatas ſic ſtatues, ne cacumina lædantur, aut eroſa non creſcant. Corticem quoq; deglubere non patieris: ſiquidem omnib. arboribus mors eſt cortex in orbẽ detractus.

Vmbrarũ ratio. Eſt & vmbrarũ ratio non aſpernanda, quãdo quibuſque ſatis vmbra aut nutrix eſt, aut nouerca. Iuglandium quidem, pinorum, picearum, abietis, quæcunque attingit vmbra, venenum eſt. Iuglandium enim grauis & quercus officit, iuglãdis noxia etiam humano capiti, omnibusq́; iuxta ſatis. Necat germina & pinus, ſed vtraq; ventis reſiſtit, quoniam & protecta vinearũ ratione egét. Cupreſsi vmbra minima & in ſe conuoluta: ficorũ leuis, q̃uis ſparſa, ideoq́; inter vineas ſeri nõ vetantur. Vlmorum leuis etiam nutriens quæcunque opacat, Iucunda platani quãquam craſſa. Populi nulla, ludentibus folijs, pinguis alno, ſed paſcẽs ſata. Vitis ſibi ſufficit mobili folio iactatuq́ue crebro ſolē vmbra temperans, eodem grauiprotegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi.

Stillicidiorum noxa. Stillicidia plurimũ lædere, maximè omnium, que proiectu frondis ita diffunduntur, vt per ipſas non defluant imbres: nam pini, quercus, illicis ponderoſiſsima, adde quoque iuglandis: Cupreſsi nullum, vt Plin. tradit. Adhæc inter-

lucati

lucatio arboribus prodeſt, nempe vt arida virgulta putrida tollantur, rami & germina inutiliter pullulantia cum interuallo reſecentur: ſed omnium annorum trucidatio inutiliſsima. Et ſi vitis tõſuram annuam poſtulat, & alternam myrtus, punicæ, oleæ, qa celeriter fruticeſcunt, cętere rarius tondentur, nulla autumno, ac ne radũtur quidem niſi vere putatione. Purgandas arbores autumno poſt Pleiadũ occaſum, & prius ſtercorandas aduerſus nocumenta ex plagis percepta. Depurgare arida, quæ sũt in medio, & ramos ſibi inuicem incumbentes, recidendiq; ſurculi inutiles, plurimæ amputari volunt velut oneroſa & ſuperuacua, ſicut nos vngues & pilos. Reciduntur veteres totæ, ac rurſus à ſtolone aliquo reſurgunt. Scarificatio vtilis, cum macie corticis ex ægritudine aſtringente, & iuſto plus vitalia arborum comprimente exactam falcis aciem vtraque manu comprimente perpetuis inciſuris deducunt, ac veluti cutem laxant: Salutare id eſſe, argumento ſunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore exoletæ. Ablaqueandę etiam arbores, nempe terra circum radices aperienda, vt ſolis teporibus & imbribus prouocentur, radicib. ſuperioribus reciſis. Arbores cùm transferuntur notandæ, quibus ventis & qua re-

Interlucatio.

Purgandæ arbores quando.

Scarificatio.

Ablaqueatio.

Tranſplantandi ratio

Arbores notãdæ in cortice.

gione ſteterint. Sic enim docuit Virgilius:

Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant,
Vt quo quæq; modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terra obuerterit axi.

Conſideranda etiam notandaq; ſoli natura, vt de ſicco in humidum transferas potius, & de cliuo ſicco exili in humidum, planum, & pinguem potius, quā contrà. Trāſpoſitæ nouellæ arbores ſecundo anno aut tertio putentur, relictis tamē tribus, aut circiter, ramorum cornib⁹, & felicius creſcēt, idque ſemel atq; iterum alternis annis, veluti coronis factis. Maioris ætatis arbores transferimus truncatis ramis, illæſis radicibus: & ſunt multò ſtercore ac rigationibus hæ adiuuandæ. Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum, aut ſi caduca ferāt, fiſſa radice inditur lapis, aut cuneus infigitur & veluti initæ fœcundantur. Vrina quoq; hominis veteri rigandas radices, & fœcūditatem & gratiam addere fructibus, proditum. Si arbor ſolis ardore ſiccata contabeſcit frequēti aggeſtione cumuletur, veſpertinoque iuuetur humore, atq; obiectis defendatur vmbraculis. Vt fructus arborū citius maturent, ſunt, qui prius in areſcentem præciſarum ad radices plagam, fibraſque aceto & vrina veteri madefacere, atq; ea luto obruere, ſępeque fodere pręcipiūt.

Putandarum nouellarū ratio.

Infructiferis, & caduca ferētib. quo pacto conſulatur arboribus.

Vt fructus citius maturent.

ea e-

ea enim fœcunditatem & gratiam fructib. addere, vt ſuprà admonitum. Vrina hominis aliquot menſibus veterata ſurculis vtilis eſt, quam ſi vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fruct⁹ exuberat, nec ſolùm facit maiorem prouentum, verùm etiam ſaporem & odorẽ vini, pomorumque reddit meliorem. Poteris & amurca, quæ ſalem non habet, frugiferas arbores rigare. Vſus vtriuſque maximè per hyemem. THRASYB. Pruinas & nebulas videmus ſæpè lædere arbores: Ecquid remedij? MAR. Aduerſus pruinas & nebulas conuenit habere diſpoſitos per pomarium ſarmentorum purgamentorumq́;, aut ſtipularum aceruos, qui cùm pruinæ, aut nebulæ oriantur, incendi poſsint: Nam fumo diſcutitur noxa. Stercora etiam arida per vineas, quas, vbi pruinam videris, ſuccendere liceat, eoque fumo excitato diſpergitur pruina. THR. Quid, ſi ægrotent arbores? MAR. Aegris arboribus fecem vini aqua miſtam affundere, & lupinum circa radices earum ſerere conſuetum. Aquam etiam lupini decocti circũfuſam pomis prodeſſe Plinius tradit. THRASYB. Et vermes ſæpè arbores lædunt. MAR. Vermibus ſi infeſtẽtur, arbores, varia produntur remedia. Nam erucis abſynthij ſuccus aduerſatur.

Vrinæ vſus

Aduerſus nebulas.

Aegrotarũ arborum remedia.

Aduerſus vermes.

Item ſemina ſedi vel aizoi ſucco macerata, tuta præſtant: & ſi rore aquę perfuderis in quo vitigineus ſuccus. Item cinis amurcæ miſtus, vel bouis vrina cum tertia parte aceti confuſa. Aiunt ſulphure viuo aut bitumine ſuffumigatas arbores aut olera conſeruari à noxijs beſtiolis, Galbano quoq; accē ſo fugari. Item allij lignis exemptis capitib. ſuffitis, vt vapor per hortum aut pomarium diſpergatur, erucas necare proditum. Seminibus tradunt fuliginem miſcendā & aqua conſpergendam. Democrito authore traditum. Si mulier, quæ in menſtruis eſt, nuſquam cincta, ſolutis crinibus & nudo pede aream circumeat, decidere erucas. Sed moleſtior tibi fortè videbor ſtirpium, plantarumq; ac pomariorū diſciplina prolixiore commemorata. Et licet plura eſſent addenda, ne tamen moleſta ſit prolixitas, finem faciam. THRAS. Immò gratiſsima mihi fuit commemoratio, qua viſus es hortorum, vinearum, ac pomariorum, quæ ab alijs diffuſè, neque ita certè traduntur, compendio complexus, noſtriſq; vſibus accōmodaſſe. At, quia de vrbanis, manſuetiſque arborib. copioſè diſſeruiſti, vna reſtare videtur, ſyluarū diſciplina. Heri nemus tranſij & glandiferis & cæduis arboribus ſcitè conſitum, mox ſalicetum ad fluuij ripam ampliſsimū,

& ele

& eleganter plantatum, poſtremò agros vlmis vndique eleganter cinctos, quæ omnia ſanè villam hanc non mediocriter ornant, & vectigal non aſpernandum haud dubiè reddunt: proinde huius quoque partis ruſticæ diſciplinæ rationem cognoſcere geſtio. MAR. Hæc etſi extra obligationem, & quaſi plus petere videaris, tamen quando ſic vrges, non grauabor & hanc partem corrolarij loco abſoluere, ne quà vſquam tibi defuiſſe videar. Quod ad ſyluos attinet, eas Ancus Martius primus apud Romanos publicauit, vt Petrus Crinitus tradit: Et magna ſemper ſyluarum veteribus cura, vndè Poeta:

De ſyluis inſtituẽdis

Si canimus ſyluas, ſyluæ ſunt Conſule dignæ.

Cautum apud Romanos, vt Coſs. curam collium & ſyluarum haberent, vt hac ratione non deeſſet materia, qua & ædificia, & nauigia, & reliqua lignea opera tam publica, quã priuata confici poſſent. In Republi. Venetorum etiamnum accuratè obſeruatur, vt ſyluarum cura peculiari Magiſtratui demandetur, & quotannis ſupplantentur publico decreto, ne deſit materia copioſa in vſus ædificiorum, nauigiorumque. Porro cum ſylua, quã tranſijſti & glandiferis & cæduis atq; ad materiam arborib. conſita culturam tibi explicari deſideras, de hoc pri-

Syluarum cura.

mùm,inde vlmarij ac ſalicti diſciplinã com monſtrabimus. Quædam ſylueſtres ac feræ, quibus nulla diſciplina opus, ſed ſua cuiuſque ingenij ſemina ferunt. Peiora fiunt ſylueſtria ſatiuis euidentius, quàm vt demonſtratione egeat, cùm eorum permulta domita cultu, domita feritate manſueſcant in hortis, in permultis & ſylueſtre, & ſatiuum inueniri. Inculta ſylueſtribus horrent, ſata ſibi mãſuetos ſitus vſurpent. Nemora & ſyluæ veſtiuntur ferè quercu, fago, abiete, betulla, pinu, picea, ilice, ſubure, cerro, oleaſtro, meſpilo, pomiferis ſylueſtrib. vt ſunt Græcæ ſiliquæ, lotus, iuniperus, cornus, achrades pyri. Aliæ ſyluę alijs arboribus pro locorum natura abundant. Hercinia, quia latius per diuerſas regiones diffunditur, alibi ſolam quercum, alibi fagum, alibi abietem, Arduẽna plurimam quercum fert, Apenninus larice, abiete, corno, tamarice. Alpes lepontiæ caſtanea abundãt. Sylueſtres omnes etſi ſpontè proueniunt, interim tamen omnes ſemine procreari poterunt, ſi locum cultumq; idoneum nactæ. Aliæ alio ſitu gaudent, vt primùm Theophraſt. & poſt eum Plinius prodidit. Montes amãt abies, cedrus, larix, picea, & quibus reſina gignitur, item aquifolia, terebinthus, caſtaneus, ilex, quercus, fagus, iuniperus, cornus,

Sylua aliæ aliis arboribus gaudent.

Arborum natura ꝑ ſitum.

nus,carpinus. Etſi pleræque ex his etiam in plana deſcendunt. Montes ſimul & valles tolerat abies, robur, caſtaneus, tilia, ilex, cornus. Plana petunt tamarex, vlmus, populus, ſalix, corylus, iuglans, ornus, acer, fraxinus, fagus. Non temerè in montibus viſuntur prunus, malus, oleaſter, iuglans. Omnia, quæ montibus planisq; communia habentur, ãpliora, viſuq; pulchriora in planis proueniunt, ſed vſu meliora in montibus materiæ & fructib. piris malisq; exceptis, Theophraſto authore. Montibus enim nodoſæ ſpinoſæq; aſſurgunt. Aquoſis delectãtur ſalix, alnus, populus, ſiler, liguſtra. Oderunt aquas iuglans, cypreſſus, Iouis barba. Et quanquam pleræq; ſyluæ natura & ſponte proueniũt: tamen cultura & artis diligentia redduntur nitidiores fructuoſioresque. Nam vti ſuperiori commemoratione traditum, hortenſes arbores & frugiferas ſeminarijs coli, ita & ſylueſtres atque infrugiferæ ad materiam & ignibus fouẽdis, alijsque vſibus conſeruntur. *Seminaria ſylueſtrium arborum.* Qui ſyluam inſtituere vult, is pro loci ratione plãtas deligat, & ſi ſpontè prouenietib. deſtituatur, ſeminario ſarciat, locũq; ſic vel aggere, vel foſsis, vel ſepimẽtis muniat, ne qua ouinę caprinęúe, aut alię pecudes irrũpere poſsint, q̃ ſtirpes arrodãt. Nã quidq̃d ſemel

 arro-

arroſerint, quaſi veneno infectum lethali perditur. Proinde qui velit ſyluam conſitã vel ad cædendum, vel ad materiam, ac glãdiferam conſeruare, hunc neceſſe eſt hos arcere hoſtes. Leges Colonicę videntur ob id cauiſſe, ne in agro ſurculario capræ paſcantur. Porrò inter glandiferas & ad materiam vtiles primũ ſibi locũ vendicat Quercus, Græcè δρῦς, etſi δρυὸς nomine Dioſcorides videtur omnes glandiferas complecti, Italis Quercia, Gallis Cheſne, Germanis Eichenbaum. Quercetum igitur plantare volens, glandes maturas & inſolatas, nulloque vitio obnoxias in terra ſeminarij benè paſtinata cultaque diſponat ea diligentia, qua & hortenſes, cingatque ſepimento, ne à pecore abrodantur: Quę vbi adoleuerint transferuntur in ſyluam circa Februarium. Putata exiſtimantur felicius augeſcere, pręſertim ſi ad glandem ferendam inſtituãtur: Sin ad materiam, præſtat cacumina relinquere, quo in ſubrectum ædificijs apta materia adoleſcat. In transferendo factis ſcrobibus ſeſquipedalibus ac circiter & terra aggerata radices operiantur, curandumq;, ne radices aut ſurculi lædantur, quos præſtat præcidere. Terra quercubus conuenit ferè quælibet, paludinoſa tamẽ & vliginoſa magis lætantur querceta, tametſi in omni pro-

L. Colonicæ de ſyluis.
Glandiferæ Syluæ.
Quercus.
δρῦς Græcis quid.
Querceti plantatio.

ni propè ſolo adoleſcat, etiam ſabuloſo, niſi prorſus ſicco, rarius præpingui, montoſũ etiam non reſpuit. Noſtra ætate in Vueſtphalia non procul ab arce Altenana quercus extat 130. pedum caudice vſque ad priores ramos, craſsitudine trium vlnarum. Alia alio loco, quæ 100. vehes aut plauſtra impleuit diſſecta: Non procul ab hac alia 10. vlnarum craſsitudine, at non ita procera. Germaniæ prædones arboribus cauatis nauigaſſe, quarum quædam triginta homines ferrent Plinio authore. Inter glandiferas ſecundus locus tribuitur fago φηγός, Italicè Faggio, Gallicè Faus, Germanicè Buchen. eiusdẽ ferè culturæ cũ quercu. Eſculus Græcis πλατύφιλλος. In quacunque terra Eſculetum facere licet teſte Plinio: naſcitur è balano, ſed non niſi eſculi ſcrobe dodrãtali duorum pedum interuallo. Ilex Græcè πρίνος, Italis notior Elice vocatur, Gal. hauſſen, in altum proſilit, ſi ſolum nanciſcitur idoneum: in montibus locatur, in planis naſci recuſat, glandes fert quernis minores, folio laurino ac perpetuò virente. Quemadmodum & ſuber, φέλλος Græcè, Gallis liege, inter glandiferas numeratur: eius cortice vtimur piſcantium tragulis & calciatu hyberno aduerſus frigoris iniuriam.. Arbores omnes detracto cortice intermori præ-

Quercus miræ magnitudnis.

Faginetũ.

Eſculetũ.

Ilicetum.

Suberetũ.

ter ſuberem, conſtat. Eſt & Robur glandi-
Roburetũ. fera δρῦς ἄγρια Græcis dicta, quaſi ſylueſtris
quercus, Gallis Cheſne, Italis Rouore. Hu-
ius ſpeciem exiſtimant quidam eſſe Cerrũ,
Cerretum ἄιγυλοψ Græcè, incultis locis gaudet, ſola
è glandiferis panos fert arentes, muſcoſo
villo, Galli du Heſtre vocant, quaſi Herrũ,
c. in h. mutata. Has arbores Plinius glandi-
feras vocat, negans vna voce Latinè com-
plecti poſſe, quæ Græco nomine δρῦς appel
δρῦς Græcis quid. lantur. Non deſunt, qui caſtaneã inter glan
des referant quoque: Sed de hac ſuperius
dictum. Glandes optimæ quercinæ, proxi-
Glandium diſcrimina. ma fagina & caſtaneæ, inde eſculo, roboris
parua, cerro triſtis, horrida echinato caly-
ce ceu caſtaneæ & faginæ, omnes ſaginan-
dis pecudib. imprimis porcis idoneæ. Quer
na glans ſpiſſas ſuccidias, ſolidamque car-
nem, & æuo durabilem facit, ſi ritè ſalſatu-
ra & fumo curetur: contrà, faginæ & caſta-
neæ, quoniam dulces ſunt, hilarem faciunt
& vtilem ſtomacho carnem, at non ita du-
ram gignunt & diuturnitati idoneã. Proxi-
ma cerro, nec alia ſolidiorem carnẽ gigne-
re creditur. Iligna ſuem auguſtam, nitidam,
ponderoſam: Eſculi fungoſam carnẽ creat.
Plinius tradit legibus 12. Tab. cautum, vt
glandem ex arbore tua in alienum fundũ
procidentem legere liceat. Id quod Præ-
rium e-

torium edictum ſic interpretatur, vt id tertio quoquo die poſsis, modò exponas cautionem damni infecti, quòd legendo glandem nullum damnum ſis vicino allaturus, vt Vlpianus teſtatur. Glandis appellatione omnes arboris fructus intelligi Caius reſpondit, ſicut et ἀκρόδρυα omnes arborum fructus Græcis ſignificant: tametſi propriè ἀκρόδρυα vocentur, quæ in ambitu lignoſum putamen habent, quemadmodũ nuces Latinè. Adnaſcitur & glãdiferis Galla, κηκὶς Græcè dicta, Gallis noix de Galle, Italis & Germanis nomen retinet, pilula inæquali ſuperficie, ſalebroſa: eſtque alia ſolida, alia perforata, hæc nigra, illa candida, alia maior, alia minor. Naſcĭt, vt Plinius ſcribit, ſole de Geminis exoriente, erumpens noctu ſemper vniuerſa, creſcit vno die cãdidior, quæ ſi æſtu feruentiore excipiatur, areſcit. Nigra diutius viret, creſcitq́; interdũ ad mali magnitudinẽ. Hęc corijs tingẽdis vtilior, illa perficiẽdis aptiſsima, deterrima ex robore. Atque hæc de glandiferis. *Glandis appellatio.* *Acrodria, Nuces.* *Galla.*

Aliarum quoque arborum quarundam veluti præcipuarum ac magis neceſſariarum diſciplinam attexemus, inter quas vlmus & ſalix, Vlmus Græcè πτελέα, Italis olmo, Gallis orme, Germanis Vlmbaum & Yffenholtz: eius quia plurimus eſt vſus *Sylua aliarum arborum.* *Vlmaria.*

& fa-

& faciliter prouenit, nequaquam cultura nobis negligenda. Primùm vitem commodiſsimè patitur, iucundumque fert pecoribus pabulum. Deinde cùm tota cor ſit, materiem præbet robuſtam. Theophraſtus & Plinius vlmo ſterilitatem tribuunt: fortè
Samara. quòd ſemen (Samaram vocant) inter frondem, quam prima germinatione edit, latere videatur, atque ita nõ è ſemine ſed è frõde ſeri putetur, vt Columella tradit. Vlmaria autẽ qui conſerere velit, Samaram, hoc eſt, ſemen circa Calend. Martias colligat cùm flaueſcere incipit, deinde biduo in vmbra ſiccata ſerenda denſa in refracto, terra ſuprà minutatim cribrata, &, pluuiæ ſi non adiuuent, riganda. Poſt annum transferendæ in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamq; partem, ac ne radices altius agant & eximi poſsint, ſcrobiculi inter ſe ſeſquipede diſtantes fodiendi, radicesque in nodum, vel ſi longiores in modum coronæ flectendæ, & oblite fimo bubalo ponantur ac circumculcentur. Maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine & à plantis ſeruntur. In arbuſtum quinquẽnes transferuntur. Noſtra ætate pluribus locis taleæ ex vlmis lętioribus pręciſæ in ſcrobes collocãtur, è quibus enatis aliæ ſubinde taleæ præciduntur, atq; hac ratione magnũ
quę-

queſtũ faciunt huius mãgonij artifices. Inſtituuntur ad eundem modum fraxineta: Fraxinus, Græcis *μελία*, Italicè Fraxino, Germanicè Eſchen, Gallicè Fraiſne. Gaudet fraxínus pinguibus & humidis ac planis locis, etſi ſiccis locis quoq; proueniat. Radices latius ſpargit, quapropter à frumentarijs agris remouetur. Sylua tertio aut 4. quoquo anno cæditur ad vinearum perticas. Auctu facillima fraxinus, & quæ feſtinantius germinant, diſponuntur Februario menſe plãtis & ipſæ naſcentes, ſed maritatæ intercedente quincunciali ordinum ſpatio in rectum ſe porrigente verſu: Alij fraxinum, quã velint in arbuſtiuam vitem fulcire, eam in anniculos ſcrobes circa Cal. Martias deponunt, & ante trigeſimum ſextum menſem falce non attingitur, vt ſeruentur brachia, deinde alternis putatur, ſexto anno quàm optimè maritatur. Si ramos ſucciderís, in proceritatem elegantem extollitur, caudice tereti, leui, enodi atque neruoſo. Plin. ſcribit ſe experta prodere, adeò ſerpentem fugere fraxinum, vt ſi fronde ea gyro claudatur ignis & ſerpens, in ignem potius, quã in fraxinũ fugere ſerpétem. Betula Græcis *σημύδα*. Theoph. libro 4. ſyluis quoque inſtituendis accommoda. Gaudet frigido tractu, niuoſo ac ſabuloſo & quibuslibet ſte-

Fraxineta.

Betula.

rilibus

rilibus locis idonea, quare ſterilibus alioqui locis virgis betulaceis ad ſeminariũ cõſeritur, Italis Bedolla, Germanis Byrcken, Gallis beula. Abietum, pinorum, picearum, laricumq́ue ſyluæ Italiæ & Tridentinis Alpibus familiares. Pinus πεύκη, Theodo. in Theoph: etſi πεύκη et πίτυς ſæpè confundãtur, Italis pino, Germanis Hartzbaum, è ſemine vel nucleis ſeritur ſuis ab Octob. mẽſe vſque Ianuarium, calidis & ſiccis regionibus, frigidis & humectis Februario vel Martio. Leguntur nuclei menſe Iunio, prius, quàm dehiſcente tegumento procidãt. Vbi conſerere velis ſiue montes, ſeu alia quęuis loca, ea prius exaranda, & frumenti more ſemen inijciendum, leuiq́ue ſarculo operiendum, nec plus, quàm palmo abſcõdi debet, profuerit nucleos triduo antè aqua macerare: Nux pinea, ϛρόφυλος et κῶνος. Abies, ἐλάτη, Germa. Dennen, Ital. abete, cultum aſpernari hominumq́ue diligentia degenerare dicitur. E ſemine tantùm, ſicut omnes coniferæ, naſcitur: loca montoſa & plana & quęlibet recipit. Picea πίτυς, Germ. Rotte dennen, Ital. pezzo, arbor è genere pini, eiq́ue adſimilis, reſinã ea ipſa fundens, cõſtat ſex genera eſſe, quæ reſinã ſudãt, pinus, picea, pinaſter, abies, larix, teda, eiuſdẽ ferè culturæ. Alnus ſyluoſa quoque arbor

Abietum, pinorum, picearũ ac laricũ ſyluæ.

Pinus.

Abies.

Picea.

Reſinam ſudantes.

Alnus.

κλῆθρα Theophraſto dicta, Gallis aulne, Italis auno, Germanis Elſen, planis, aquoſisque ac paluſtribus locis gaudet. Theophr. fœcundum ſemen Autumno reddere ſcribit. Populus loca pleraque vtiliter conſerũtur. Ea duplex eſt, nempe. Alba λεύκα, et Nigra αἴγειρος, Italis prior Populo bianco, altera Populo negro, Germa. Peppelen, Gall. peuplier appellatur. Plantatur taleis ac perticis ſuis, loca amat paludinoſa & humida, vti ſalix, attamen non adeò, vt alia prorſus non auerſatur. Auctu perquàm facilis. Nigra, cortice eſt ſcabrioſiore, folijs circinatis & rotundis in iuuenta, vetuſtiora in angulos exeunt, infernè herbacea albicant, ſupna virent. Huius materiam ædificijs quoq; vſui tradunt maximè internis: lignum enim albicans intus, cortice nigriore, vnde & nomen. Theophraſt. tertiũ genus addit κερκὶς, quam quidam Libycam, alij Alpinam vertunt, cortice ſcabro, inſtar pyri ſylueſtris, folio hederæ, nigro virore, parte vna hebete, altera anguloſa. Nigra populus crebra ad Rheni ripas inferiores. Salicem, etſi Homerus frugiperdam ὠλεσίκαρπον appellet, quòd fructum ferat abeuntem in araneam, antequam percoquatur, tamen principatus ei inter cęduas tribuitur, Certè Cato tertium locum tribuit ſalicto in æſtimatione

Populetũ.

Populus alba et nigra

κερκὶς.

Saliceta.

præ-

prædiorum, priorem, quàm oliuetis, quáque frumentis aut pratis. Nam cædua ſalici fertilitas denſiorque tonſura. Nullius tutior reditus minorisúe impendij. Locis gaudet aquoſis, vietis, vmbroſis, propterq; amnes & ripas ſerenda. Alit tamen planus etiã & pinguis. Cato bipalio conuertendum ſolum præcipit, & in taleis ac cacuminib. ſerendam, perticas cacuminum modicę plenitudinis, quæ tamen dipondiarij orbiculi craſsitudinem non excedant optimè pangi eò vſque, dum ad ſolidum demittantur. Taleæ ſeſquipedales terreno immerſę paululum obruuntur. Riguus locus latiora ſpacia deſiderat, eaq; quinũ pedum per quincuncem rectè faciunt, ſiccaneus ſpiſsiora, & vt ſit facilis acceſſus, quinum pedum interordinea relinquenda Columella authore. Sunt autem Salicum duo genera. Aliæ perennes viminibus texẽdis ſpectabili ſubtilitate & viminales dicuntur, corbibus caniſtris ciſtellis & ſupellectili villicę, ac etiam cortice detracto vaſis inde molliorib. quàm è corio & cathedrarũ delicijs aptantur: Aliæ in proceritatem emittunt perticas vel vineis iugandis, vel alij ſoboli plantandæ, vel denique ſepimentis vſum præbent, Quæ pticalis dicitur, Seritur virga & talea ſed talea melius foſſura, loco humido refoſſo

Salicum genera.

Viminales ſalices.

Perticalis ſalicis cultura.

foſſo ad duos pedes & ſemipede, idq́ue prius, quàm germinent, dumq́ue ſilent virgæ. Eas ſiccas arboribus detrahere conuenit. Nam roſcidas ſi reſcideris, parùm proſperè proueniunt. Reciſis enim particis è nouellis ſalicibus ſemel aut iterum putatis non minore, quàm brachij craſsitudine, eas triũ pedum aut duorum & ſemiſſe altitudine in terram foſſa facta pangito interuallo pedũ ſenum, terramq́ue pinguem circumponito. Muniendæ, ne pecora vel iumenta corticem abrodant, trinis aut quadrinis comã tondito, hoc enim facilius criſpatur & ramos ſpargit. Inde per ſingula quinquennia aut etiam quadriennio putare licebit. Atq; ex harum propagine ſemel atque iterũ putata optimæ & ſationi aptiſsimæ ad propaginem particæ ſumuntur. Nam vetulę nõ perinde vtiles. Putationis tempus ab autũno vſque ad Aprilem, Luna augeſcente, Fauonijs ſpirantibus vel Auſtris: nam Aquilonibus flantibus non ita feliciter ſuccreſcere experimentis compertum. Vitandum, ne interſecẽtur, aut alij putatis perticis, aut ſurculis alij relinquantúr, quòd maiores alios è ſucciſis pullulantibus ſuffocare ſoleant. Sunt qui tradant ſalicem fœcundiorẽ, quò terræ propiorem atque vt citra ſcalas putari poſsit. Viminales ſemine plerunque ſua *Viminalis*

ſalicis ſatio. ſponte creatur, atque etiam virgis exilibus conſitis in lutoſis aquoſisq; locis terra aggeſta, conſeritur per ſulcos. Feliciſsimè autem terra alluuione congeſta & ſeritur, & prouenit. Et inſulas hoc modo vel ſemine, vel virgultis conſitas mirè augeſcere cernimus. Ripis quoque muniendis & aggeribus plurimum conferre certum: idq; pręcipuè circa Martium menſem, luna creſcẽte. Viminalis ſingulis ãnis meſſem præbet, aut ſi malis, biẽnio. hæc ferè præcipua, quę circa ſyluarũ culturam, plantationẽq; ruſticam noſtrarũ regionum vſurpãtur: Nam de ſyluis cedrorum, cypreſſorumq; & aliarum exoticarum arborum noſtros agricolas ſolicitos eſſe nihil attinet. Loca ſiue vliginoſa, ſeu pinguia, ſeu alioqui frumentis idonea, ea plantis quercinis, vel glandium quernarum, faginarumq;, & alnorum, ſalicumque, ac populorũ ſeminarijs ſunt idonea, etſi quercus, & fagus etiam montes & leuius ſolum nõ recuſent. Sabuloſis ac ſterilibus locis Betula, ſentas atq; geniſtæ, miricæque recipiuntur, vt iam antè ſatis declaratum. Iam ad cæduas ſyluas fortaſsè me *Sylua cædua.* progredi vis? THR. Volo equidem, ſi non pigeat. MA. Tonſilia nemora inueniſſe primùm Cn. Martium tradit Plin. prouenire autem in locis ſyluoſis ac paludinoſis plerunq;

runq; ſpontè tonſilem ſyluā. At non omnia ligna cæſuræ, & ad tondendū idonea: nam quędā arbores, ſi crebrò putentur, areſcēt, vt fraxinus, iuniperus, ceraſus, abies, malus, pirus. Rurſus aliæ niſi tondeantur, pereunt. Vitis anniuerſariā tonſuram poſtulat, alternā olea, myrtus, punica, quia celeriter fruticeſcunt, vt tradit Plin. In cædēdo autem aliæ alijs rationes congruūt. Nam quercus quia ſerius ſuccreſcit, ante ſeptimum aut octauum annum tonſuræ nō eſt idonea, & quo propius terram ſucciditur, hoc felicius redit tonſura, etiāſi putari non recuſet, caudice ſupra terram ad ſeptē vel octo pedes eminente: fagi eadem eſt ratio, niſi quòd citius tonſuram prębet. Salicis perticalis & populi eadem tondendi diſciplina, quam tradidimus paulò antè, cùm de ſalice ſermo eſſet, licet viminalis biēnio cędatur, vel etiam annuā meſſem prębeat. Caſtanea cæditur intra ſeptimum annum foco & paleis in pedamenta. Tondētur autem, ac cędun-tur diuerſis modis, aut enim iuxta terrā cæduntur, aut tondetur truncus, cùm iam ad brachij aut ampliorē craſsitudinem adoleuerit, eo modo, quo ſalix tōdetur. Proinde ſyluam cæduam in totidem partes diſtinguere ſolent, quot ſuppullulāti ſyluæ anni neceſſarij, vtq; ſingulis ānis vna pars cæda-

Tondi quæ arbores ſuſtineant.

Tondendi ratio.

Syluæ cæduæ diſtinctio.

tur,alijs partibus intermiſsis ſuæ cuiq; meſſi. Et cùm aliæ alijs citius repullulent,cuiq; generi ſuus locus & tempus ſuum tribuendum. Aliæ quarto,aliæ quinto anno cæduntur,vt ſalix,populus,alnus, betulla. Aliæ ſeptimo,vt caſtanea: aliæ pluribus, vt quercus. In ſylua cædua ſi quis maturum quid interceperit,eum furti, & arborum furtim cæſarum teneri ex L. Aquilia & L. 12. Tab. Si ſalictum maturum ita ne ſtirpes læderes, tuleris,ceſſare Aquiliam Iuriſ.tradunt. Supereſt materiæ cædēdæ,& quę materia cui operi congruat explicatio. THRAS. Quòd ad materiam attinet, primùm audire cuperem,quo tempore materiæ deſtinatas cædere conueniat:nam hoc referri plurimum ad perpetuitatem audio. Deinde quæ cuique operi conueniat materia. MAR. Plurimum profectò refert,quo tempore arbores vel ad foci vſum,vel ad materiam cædātur. Siquidem vere ac æſtate cæſa,quia ſucci plena, etiamſi foris areſcant,intus tamen humore madent, ignique admota humor exudans ignem præbet ignauum. Quare ſyluas cæduas & ligna ad vrendum bruma cædi conuenit. Et ad ædificia ſuccidere arborem in Decemb. ac Ianuar. vtilius luna decreſcente à vigeſima ad triceſimam maximè: Tametſi non deſint, qui contendant experi-

Arborum furtim cæſarum lex

De tempore ſyluæ, materiæq; cædendæ.

experientia ſe didiciſſe, in Ianuar. cęſam humore repleri & fruteſcere, quin potius ante vel poſt Ianuar. commodius cædi materiam. Cato tempeſtiuã materiam tradit ad brumæ ſolſtitium: Nam materiam, quæ ſemen fert, cùm id maturum habet, tum eam tempeſtiuam eſſe: quæ verò ſemen non habet, eam tempeſtiuam eſſe cùm glubet. Cędi tempeſtiuum quæ decorticentur, vt teretes ad templa cæteraque vſus rotundi cũ germinant, aliâs cortice inextricabili & carie ſubnaſcente ei materiaque nigreſcẽte: Tigna, & quibus aufert ſecuris corticem à bruma ad Fauonium cædẽda. Plinius aſſerit, arborem ad materiam optimè ſterni in coitu lunæ, quam diem alij interlunium, alij ſilentis lunæ vocant. Vitruuius architectus celeberrimus materiam cædendã tradit à primo autumno ad id tempus, quod erit, antequam flare incipiant Fauonij. Incipiunt autem Fauonij flare 6. Idus Februarij, vt Plin. teſtatur: Vere enim omnes arbores fieri prægnantes omneſque ſuæ virtutis proprietates efferunt in frõdes, anniuerſarioſque fructus. Cùm igitur inanes & humidæ temporum neceſsitate fuerint, vanæ fiunt & raritatibus imbecillæ. Vti etiam corpora muliebria cum conceperint à fœtu ad partum non iudicantur integra. Eadem ratio-

Interluniũ & ſilens Luna.

Fauonij ſpirantis tempus.

tione autumnali tempore maturitate fru-ctuum flacceſcente fronde, ex terra recipientes radices arborum in ſe ſuccos, reſtituuntur in antiquã ſodalitatem. At verò aeris hyberni vis comprimit & conſolidat eas per id tempus, quare eo tẽpore cęſa materies tempeſtiua cenſetur. Cædi autem ita opus eſt, vt incidatur arboris craſsitudo ad mediam medullam, & relinquatur, vt per eam exicceſcat ſtillando ſuccus, ita qui ineſt inutilis liquor, effluens per torulum, nõ patitur emori in eo ſaniem, nec corrumpi materiæ qualitatem. Tunc, cùm ſicca fuerit, & ſine ſtilis arbos deijciatur, & erit optima in vſu. Sunt architecti, qui doceant cæſam materiam in aſſas ſectilesq; tabulas triduo vel quatriduo aqua mergẽdam: in fagineas verò aſſes cæſam, paulò diutius, nẽpe octo aut circiter dierum ſpacio, macerandam, aqua mox vt ſecta. Ea enim cura habita, negant materiam carie infeſtari aut vermibus. TH. Agè, quæ arbores maximè commendantur ad materiem accommodæ? MAR. Lignorum materies, alia aliorũ vſibus vſurpatur. Infœcunda firmiora fertilibus, niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cypreſſus & cornus. In ipſis arborib. robuſtiores Aquiloniæ partes, easque muſco obduci, velut aduerſus frigus veſtimento, & in

Arbores quò pacto ad materiã cadendæ.

Ligna quæq; ad quam materiam idonea.

Muſco obduci Aquilonares partes ar-

borum. *Fiſsilia.* *Dolabilia.* *Durabilia*

& in totum deteriores ex humidis opaciſque, ſpiſsiores ex apricis & diuturnæ. Quare Theophraſt. diſtinguit ad materiam ligna, alia quidẽ fiſsilia, alia dolabilia, alia rotunda, quę integra relinquuntur. Ex his fiſſilia nullam penitùs rimam patiuntur, quoniam enudata medulla exiccatur atque emoritur: Durabilia & ſectilia, quæ modicè humida: Dolabilia & rotunda rimas admittere, longeq́ue magis rotunda, quæ medulla in his lateribus plenioribus circũdatur. Nihil enim horum fiſſura immune. Itaque loteis reliquisq́ue, quibus ad cardines vſus, ne findantur fimo, illinunt bubulo vt ſiccetur, ſenſimq́ue diffletur atque euaporetur humor medullæ. Secari, findiq́; facilius quæ humidiora, quàm quæ ſicciora, & ſerris cedunt latius arida, quàm viridia, præter robur & buxũ, quæ pertinacius reſiſtunt, ſerrarumq́; dentes replent æqualitate inerti, qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobem. Quædã glutina prorſus abdicant inter ſe & cum alijs, vt robur, non minus, quàm ſi cum lapide glutinare tentes: nec cohærent, niſi ſimilis natura conciliet. Terebratu difficiliora, quæ viridia. Leuia & ſicca difficilius ſecantur Flexibilia & vinculis idonea ſalix, geniſta, tyliæ, cortex, betula, vlmus, populus, vi-

Serris quæ idonea. Secari facilia Findi quæ facilia.

Glutinum non ferentia.

Terebratu, ſerris, fiſſuraq́ue idonea.

 tis,

tis,arundo fiſſa,verſisq́; aculeis rubi. Alligant & intorta corylus, ſed ſalici præcipua dos. Habent & rigorem,candoremque & in ſculpturis facilitatem.Inter eas,quæ materiam præbent,magis vſurpatæ ſunt abies, quercus, pinus, larix, eſculus, vlmus,ſalix, cedrus,cypreſſus,buxus,betulla,tilia,platanus,alnus,fraxinus, robur,palma,fagus,oleaſter,ilex,iuglans, acer, aquifoliũ,ac pleræq́ue aliæ pro varietate naturæ locorumq́ue varium præbent materiæ vſum. Abies, cuius ſuprà quoque mentio facta, reſinam ſudat,eiusq́ue materia pluribus vſibus idonea, probataque, quòd proceritate & amplitudine polleat: quare nauiũ malis & ædificijs expetitur, pondus ſuſtinere valida, & valuarum repagulis, & ad quæque maximè inteſtina opera aptiſsima, ſubdiualibus non perinde durabilis, & citò accẽditur. Triremes & longa nauigia ex abiete Theophraſt. tradit leuitatis cauſa fieri: Atqui onerarias è pinu & quercu. De quercu paulò antè diximus. Eius materia firmiſsima tam ſubdiualibus, quàm inteſtinis, in ipſa etiam aqua durabilis.Heſiodus à quercu temonem δρῦς ἔλυμα fieri ſcribit.Quemadmodum & robur ἄγρια δρυς defoſſum,aquisq́ue obrutum perdurat,in marinis non perinde, propter ſalſedinem.Robori tanta du-

Materiæ magis idoneæ arbores.

Abies.

Naues è quibus arboribus.

Quercus.

Robur.

duritia eſt, vt terebrari niſi madefactũ non queat, ac ne ſic quidẽ adactum auelli clauum, vt Plin. ſcribit. Ilex πρῖνος arbor Italis nota, materies eius admodum denſa ac robuſta, in atrum rubeſcens conuenit dentalibus πρίνου γυῆν, Heſiodus inquit. Secatur & laminas. Larix, Græcè quoque dicta λάριξ, Italicè Larice, Germanicè Lerchenbaũ olim nota ad Padũ & Adriatici maris littora celeberrima, quam nõ ſolùm ob ſucci amaritudinẽ à carie et tineis liberam, ſed etiã flammam ex igne non recipere Vitruuius teſtatur, tametſi argumentis id confutat Matthiolus. Ponderibus ſuſtinendis idonea, & aduerſus tempeſtates firmiſsima: à quibuſdam tamen traditur aquis marinis teredinem contrahere. Eſculus δρυὸς, genus πλατύφυλλος dicta, vtilitates plurimas præbet, ſub tectis non ita tuta ab humore, quo facilè vitiatur. Vlmus, ſalix, & populus, quarum ſuprà meminimus, materia teredini & corruptioni obnoxia, & quia lentæ atq; flexibiles inteſtinis operibus vſurpantur ſolùm & ſepimentis texendis. Rigorem ſeruat vlmus fortiſsimè, ob id cardinibus aſſamentisq; portarũ vtiliſsima: quoniam non torquetur, permutanda tantùm ſic, vt cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior: ſtiuis idonea Heſiod. πτελέος

Ilex. *Larix.* *Eſculus.* *Vlmus, ſalix, populus.* *Vlmi vſus.*

Fraxinus. ἀχιότατος ἱςοβεὺς. Fraxinus Græcè μελία, Italicè fraſsino, Germanicè Eſchen, Gallicè Froſne. Theophraſtus duo genera tradit, alterum excelſum procerum, materiam habens candidam, neruatam, enodem: Alterum humidius, ſcabrius ac durius. Folium lauri, Plinius tradit iumentis mortiferum, *Plin. locus notatus.* ſed deceptum nominum vicinitate, nam μελία fraxinus, & μίλος vel σμίλαξ taxus eſt, eius enim folia compertum eſt animalia nō ruminantia necare. Huius materia cùm ad alia plurima vtilis, tum haſtas elegātes præbet, vnde Homeri præconio Achillis haſta nobilitata, ſectilibus etiam laminis vſurpata. *Fagus.* Fagus, cuius ſuperius mentio facta, φήγος Græcè, Italicè Faggo, Gallicè Faus, Germanicè Bochen, ea quanquam fragilis & tenera ac fiſsilis eadem ſectilibus laminis in tenui flexibilis, capſisque ac ſcrinijs ſola vtilis, colore non ingrato, maximè fida ijs, quę teruntur, vt rotarū axibus. Fagi cortex magnum veteribus vſum præbere ſolita: Ea enim vaſa vindemiatoria & corbes meſſoriæ fiebant, nec non gutti & vaſa, quibus in ſacris prolibabant fagino cortice religionis ergò fiebant: Vnde Curius ille iurabat ſe nihil è præda attigiſſe præter guttum faginum, quo litaret dijs. *Alnus.* Alnus κλῆθρα Theop. & Gręcis, vt diximus, Germ. Elſen, Ital. auno

Hetruſ.

Hetruſcis onio arbor eſt caudice recto, ligno medullaque molli, rubente materia in aquoſis ferè prouenięns, pręfertur lignum ad ædificiorum fundamenta, quæ in fluminibus, lacubus, paludibusque fiunt quòd in aqua nunquam putreſcat. Ob id expetitur maximè Venetis ad iacienda Palatiorũ ædiumque fundamenta. Quod crebrò fixa æterna ſit, & ingentes moles ſuſtineat. Vere cortex tinctorijs vſibus detrahitur: Dat & alnus tuber ſectile ſicut cedrus. Platanus Græcis & Latinis vocata, Italis Platano, arbor aduena Italiæ, vmbræ tantùm gratia ex alieno orbe petita, æſtate ſolem arcens, hyeme admittens, vt Plin. teſtatur. Athenis celebrata tringinta ſex cubitorũ ramis, in Lycia domicilij modo caua 80. atq; vnius pedum ſpecu. Materia lentitia vſum ꝓbet, ſed madida ſicut alno, at ſiccior vlmo, fraxino, moro, ceraſo. Tilia Græc. φιλλυρία idq; nomẽ Itali retinẽt, Germa. Lindẽ. Hãc Theoph. inter cæteras operib. facilẽ præ ſua mollitia tradit teredinẽ non ſentire, atq; inter corticẽ & lignũ tenues tunicas, ſed multiplici mẽbrana, è quib. vincula Plin. ſcribit tilia vocari, & faſces funesq; tiliacei. Betulla, q̃ Theophraſt. σημύδα, mirabili candore & tenuitate, libro eius, hoc eſt, cortice interiore olim ſcribentib. vſũ, & nunc charta ꝓbebat, & in

Platanus.

Tilia.

Betulla.

Libri nomẽclatura volumina compaginabatur. Vnde libris nomina, ſurculis flexibilibus, olim magiſtratuum virgis, nunc pueris terribilis, ob flexibilitatem vinculis corbiumq́ue ſportis accommoda. *Sambucus.* Sambucus ἀκτῆ Dioſcoridi, Germanis hollenter, Italis Sambuco, Gallis ſuſeau: hęc arbor omnium facillimè creſcit, vt præter Theophraſt. ſententiam etiam experientia docet. Et quanquã medullam habeat copioſam, lignum tamen ipſum firmũ. Excauatur ad varios vſus, & baculi ex ea fiunt perleues. Siccata valida eſt & inoffenſa, aquis etiam diſquamatur ſpontè, cùm exaruerit. Sambuci interiora mirè firma traduntur. Nam qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus, Plin. authore Radix, laminis idonea. *Ficus.* Ficus ἡ συκῆ, arbor nota, fruticoſa, nec excelſa, ſed craſſa, vt vel cubitali ſit ambitu, Theophraſto teſte, ligno contorto, lento, materies ſolida, robuſta, ad multa commoda exiſtit, léta cùm ſit & plaga, facillimè ſe contrahit, ſcutis idonea. *Buxus.* Bux⁹, Græcè πύξος, Italis Boxo, Germanis Buhſsbaum, Gallis bouys, matèria hæc arboris maximè æterna, & inprimis honorata, rarò criſpans, nec niſi radice, cætera leuis, quin & materia ſilenti et quadam duritia ac pallore commendabilis. Torno raſile buxũ, inquit Verg. In ipſa ve-

verò arbore topiario opere. In igne quoq; duritia, quæ ferro, nec flāma, nec carbone vtilis. Iuniper⁹ græcè ἀρκευθὶς à Theophraſto et Dioſc. vocatur, παρὰ τὸ τὴν ἄραν κέυθειν, quòd noxia pellat: ſiquidē eius odore reptilia fugantur, Italis Gunpro, Germanis vvacholter, Gallis Geneure. Cum cedro plurimum conuenit, niſi quòd magnitudine inferior, etiamſi plerisq; locis in proceras arbores aſſurgat. Materia eius centum annis durare, proinde templum Dianę Epheſinę iuniperinis trabibus extrui voluit Annibal, pluribus ætatibus duraturum. Ignem quoque diutiſsimè ſeruat, accēſis hoc ligno carbonibus, quos integro anno duraſſe proditum. Eius gummi Vernicem eſſe, vulgo Vernys. Cedrus, ἡ κέδρος Theoph. & Dioſcoridi: Italis, et alijs pleriſq; nomen retinet. Hui⁹ arboris durities vnicè laudata, & nec cariem, nec vetuſtatem ſentire, ſed æternā eſſe, vnde & libri cedrini. Solomō Dei nobile Hieroſolymorū templum è cedri materia extruxit. Arcium & Palatiorum fabricis conueniēs. Rimam fiſſuramq; non ſentit cedrus, ebenus, olea. Statuæ quoq; Deorum ex ea factæ, quia materia humorem remittit, ſudare viſæ. Theoph. ſcribit in Syria cedros quatuor vlnarū & amplius craſſas. Cedria reſina & pix cedri, Græcè κέδρια.

Iuniperus.

Cedrus.

Statuæ ſudantes.

Cedria.

Cy-

Cupreſſus κυπάρισσος et Pinus in vetuſtatē ſine vitijs ſeruantur, neque carie, neque vermibus obnoxiæ. Valuas è cupreſſo 400. annorum Plinius commēdat. Pinus inquit Theophraſtus, viribus valet, & ad vſum ædificatorium ſpectabilis laxitatis & rectitudinis meatuum cauſſa. Iuglans arbor notiſ-

Iuglans. ſima & ingens, cuius materia ampla vſusq; ad opus tectorium & menſas. Theophraſt.

Frangi ſe denucians arbor. ſcribit iuglandem frangi ſe ſonitu prænunciare, idque in Antandro accidiſſe, omnesque è balneo profugiſſe terrefactos. Olea

ἔλεα. ἔλεα, Oliua Italis, Oliue Gallis, incuruatur ceditque ponderi, capulis quoque vſurpatur. Oleaſter ἀγριελαία, Italis Oliuo Saluati-

Oleaſter. co, Germanis Vuilder Olyboum, Gallis Oliue ſauuage, eius materia fiunt manubria &

Aquifoliū. vaginæ terebrarum. Aquifoliū, quā Theophraſtus Crateogona vocat, meſpilo ſimilis arbor. Illa verò quæ Agrifolium voca-

Agrifoliū. tur, folijs conſtat per ambitum aculeatis, ꝑpetuò virentibus ac cortice quoque viridi, baccis cedrum æmulans. E radicum cortice viſcum parant. Sunt qui velint eam eſſe ſtirpem, quam Theophr. Agriam vel Ariam appellat, lignum duritia inſigne, rami flexibiles, vnde & ſæpi viuæ vſum præbet elegātia commendabilem, Germani Hulſen vo-

Acer. cant, Acer à Theoph. σφένδαμνος, Ital. l' ace-

ro,

ro, Gall. erable, Germa. Maſſelterbaum, operum elegantiæ cedro proxima, criſpam macularum diſcurſu materiam præbens, atq; ſimilitudine pauonum caudę nomen accepit. Ex hac menſę fiunt acernę elegantiſsimæ & topiaria opera, ſicut & è bruſco & molluſco, authore Plin. pulcherrima opera & menſę nigreſcẽtes. Tuber vtrunq; arboris eius, ſed bruſcũ intorti⁹ criſpũ, molluſcũ ſimplicius ſparsũ. Et ſi magnitudinẽ mẽſarũ caperet, p̃ferretur cedro. Nũc intra pugillares, lectorũq; ſiliceos aut laminas raro vſu ſpectatur. Reperitur & in alno tuber, ſed acere deterius. Palma φοίνιξ, cui⁹ ſuprà meminim⁹, eius lignũ molle, Suberis ſpiſſa materia. Porrò q̃ materia quibusq; operib. vſibusq; cõueniat, coronidis vice adiungã. Nauibus abietem pinum, cedrum aptas: Triremes enim atque longa nauigia ex abiete fieri Theophraſtus tradit leuitatis cauſſa, & quia ampla & craſſa, malorum ſuſtentaculis appetitur. Onerarias è pinu, Virg. teſte, Nauigijs pinos. In Oceano Germanico Gallicoq; plurimũ querna vtuntur materia nauali. Aedificijs eadẽ ferè materia vſurpatur: imprimis cedri & cupreſsi, eodẽ poeta atteſtante: domib. cedrosq; cupreſſosq;. Abiegna, populea, fraxinea, vlmea materia, atq; id genus interioribus partibus vſui fuerit,

Acernæ menſæ. *Bruſcum.* *Molluſcũ.* *Tuber.* *Palmæ.* *Suberis materia.* *Materia quæ quibusq; conueniat nauibus.* *Adificijs idonea.*

at non ita cœlo & tempeſtatibus, quibus quernea vtilior. Ad aquarũ ductus tuboſq; cauantur alnus, pinus, picea: Obrutæ terra plurimis annis durant, ſi non integantur, citius ſeneſcunt. Robur etiam in aquis perdurat & fagus & iuglans. Durabiles olea, robur, quercus, ilex. Nã ducentis annis ſtetiſſe oleam Plin. teſtis eſt. Itẽ cedrus, cypreſſus, vt antè quoque dictum. Ad commiſſuras & coagmẽtationes vlmus & fraxinus congrunt, ab longitudine firmas recipientes catenationes. Pondus ſuſtinent abies, larix, etiam in tranſuerſum poſitæ nec rumpuntur, nec curuãtur, prius carie, quàm viribus deficiunt. Contrà olea & robur incuruantur, & quercus, & populus atq; ſalix, vlmus betulla. Palma arbor valida è cõtrario fornicatur renitendo in diuerſum: Contrà populus ad omnia inferiora pandatur. Vlmus & fraxinus lentè, ſed facilè pandantur, flexibiles tamen ſtanteſq; à circumciſura ſiccatæ fideliores. Flexibiles ſalix, betulla, vlmus, geniſtæ, quercus & aſſes quernæ. Scãdulæ tabellæ & laminę, quibus tecta operiuntur ex robore aptiſsimè atque è glandiferis & fago, facillimè ex omnibus, quæ reſinã ſudant, vti pinu & abiete. Picea & quercus ſcãdulis cupiſque & ſacamentis vtiles. Quæ in laminas ſecantur, præcipua ſunt

Aquarum tubis.

Oleæ durabilitas.

Commiſſuris & coagmentationibus.

Pondus ſuſtinentia.

Curuantur quæ & pandãtur.

Palma renititur oneri.

Flexibiles Laminis et ſcandulis.

Cupis.

cerrus, terebinthus, aceris genera, buxus, palma, ilex, ſambuci radix, populus. Menſarum elegantiori operi acer, fraxinus, iuglans, nonnunquam & ceraſus atque pyrus, precioſiſsimæ cedrinæ, atque cupreſsinæ. Axibus, rotis atque radijs quercus, robur, acer, fagus. Vergilius etiam Cedros & cupreſſos attribuit horum vſui: *Menſæ.* *Axibus.* *Iugis.* *Aratris.*

Hinc radijs triuêre rotis, hinc tympana plauſtris,
Carpentisqúe.

Eadem ferè materia aratris, curribus, iugis ac ſtiuis Heſiodo auctore, niſi quòd fraxinea his quoque adhibetur materia, & cerrus, & ſicut lentore fraxin⁹, ita duritia ilex. Trochleis, terebrarumq; vaginis & malleis materiam idoneam præbent oleaſter, buxus, ilex, meſpilus, vlmus, fraxinus, acer, aquifolia, rubus. Fiunt & è pinu & iuglande mallei maiores, orbesqúe ac trochleæ moaribus, hauſtorisqúe machinis vſurpatæ. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet, Hyginus manubria ruſticis carpinea, iligna, cerrea, adde noſtris in vſu maxime buxea. Fieri quoque capulos & manubria ex olea Homerus teſtatur ϛειλειον ἐλάιον. Scuta è ſalice ac vite fieri Theophraſtus ſcribit: Icta enim protinus plagam contrahunt, ſed ſalix leuior, & ob id ea magis in vſu. Eſt & ficus ſcutis apta & tilia, betulla, po- *Trochleis.* *Terebrarũ vaginæ.* *Malleis.* *Vectibus.* *Manubrijs* *Capulis.*

 pulus,

Haſtis. pulus,ſambucus. Haſtis præcipua fraxinus Achillis haſta celebrata materia, & myrtus validis haſtilibus, inqt poeta Virgilius. Taxus arcubus idonea etiam eiuſdem Virgilij teſtimonio: *Arcubus.*

Ithirios taxi torquentur in arcus.

Foribus. Ciſtis. Flexibilia Cõmiſſuris. Aſſeribus. Ad fores vlmo vtuntur. Ad ciſtas omnes, quæ flexili crate conſtant. Commiſſuris & coactionib. vlmi & fraxini cõgruũt ab longitudine firmiſsimas catenationes recipientes. Ad aſſes finduntur optimè abies, populus, fagus: æternitate autem cõmendablis quercus maximè tempeſtatibus reſiſtens & humori, quibus aliæ haud quaquã idoneæ, niſi faginæ aut alneæ aqua merecentur aſſeres. Flammis & lumini vſurpatur abies, picea, teda. Carbones optimos præbet ſpiſsiſsima materia, vt robur, quercus, fagus. Pineos poti⁹, quã querneos quærunt excuſores, quanquã firmiores, ſed qa ad flatũ melius reſpondeant, & minus marceſcunt, extinguũturq́;. Cerri etſi alioqui improba materia, carbonib. tamẽ ærariorũ officinis idonea, ꝗ ceſsãte flatu ſtatim extinguatur, parũq́; ad ſumptus tardè recidit in fauillam. Eius materia ædificijs extruendis inauſpicata, ꝗ facilimè rupta fatiſcat, rudis tamen & indolata inteſtinis operibus & vtenſilibus vſurpatur. Ad ignẽ excipiendũ aptiſsima

Igni & lumini vſurpata materia. Carbonib. Cerri. Igni excipiendo.

tiſsima ficus & olea, ficus quia lenta & rarior, olea quia ſpiſſa & pinguis. Iuniperi carbones integro anno duraſſe proditum. Flammæ reſiſtere laricem Vitruuius tradit, etſi id Mattheolus confutare nititur, vt antè dictum. In toto arborum corpore, vt animantium, cutis, nerui, ſanguis, caro, venæ, oſſa, medullæ. Pro cute cortex in magno agreſtium vſu: vaſa corbesque patentiora meſsibus conuehendis vendemijsque faciunt è tilia, abiete, ſalice, fago, alno. Suberis craſsiſsimus cortex, & quo exuta minimè areſcit, vt reliquæ arbores, quippe natura ſic comparatum quod cortice expoliendo, materiam duplici cortice muniuit: Cortex crepidis fulciendis vſum præbet, & verriculorum funiculis ac piſcatorum tragulis appenditur, ſi cortex eximatur ſidit lignum, cortex ſemper ſupernatat. Cortici proximi pleriſq; arboribus adipes, ij vocantur à calore Alburnum, mollis & peſsima ligni pars, teredini obnoxia, quare amputatur. Succus arboribus pro ſanguine. Humoris non idẽ omnib. ficis lacteus, cui ad caſeos figurandi coaguli vis. Ceraſis gummoſus, vlmis ſalinoſus, malis lẽtus & pinguis, aquoſus pyris ac vitib. Viuaciora, quibus lentior. Mori ſuccũ medicos querere Plin. tradit. Eſt & marcor atque caries in

Iuniperi carbones. *Flãmæ reſiſtentis.* *Cutis arborum.* *Corticis vſus.* *Suber.* *Adeps arborum.* *Sanguis arborum.* *Marcor.*

veteribus lignis Græcis σαπρώτης ξύλων, Itali tarlaturam del ligno vocant. Vermes qui in carioſis lignis naſcuntur, Coſsi Plin. vocantur. Subeſt adipi caro, cui oſſa materiæ optimum ſuccedit, nec omnib. carnes adipesque largæ. Neutrum habet buxus, cornus, olea, nec medullam, minimumque etiam ſanguinis, ſicut oſſa non habent ſorba, carnem ſambuci, & plurimã ambæ medullam. Arũdines maiori ex parte carne carẽt. In arborum carnibus pulpæ, venęque reſident, diſcrimen earum facile. Venæ latiores candidioresque: Pulpæ fiſsilib. inſunt, ideò fit, vt aure ad caput trabis quãlibet prę longæ admota ictus ab altero capite ſentiatur penetrante rectis meatibus ſono. Vnde deprehenditur an torta ſit materia nodisque conciſa. Quibuſdam ſunt tubera, ſicut in carne glandia. In ijs nec vena, nec pulpa quodam callo carnis in ſe cõuoluto. Hoc precioſiſsimum in cedro, & acere. Quibuſdam pulpa ſine venis mero ſtamine ac tenui conſtat: hæc fiſsilia maximè traduntur. Alia frangi faciliora, quàm findi, quib. pulpa non eſt: Sic oleæ, vites fracturæ potius, quàm fiſſuræ parent. At totum corpus è carne fico. Tota oſsea ilex, cornus, robur, morus, lotus, ebenus, cythiſus, &, quæ medulla carent, faginis pectines tranſuerſi in pulpa

Coſsi. *Oſſa arb.* *Caro arb.* *Venæ arb.* *Pulpa* *Aure admota trabi ictus sẽtitur.* *Tortæ materiæ deprehenſio.* *Tubera.* *Fiſsilia.* *Frangi facilia.* *Oſsea materia quibus.* *Pectines è fagis.*

pulpa apud antiquos, vt, Plinius memorat. THR. Præter materiam alia quoque commoda ex arboribus, quæ materiam præbẽt, ſumere licet? MAR. Maximè. Nam vt ſuprà dictum de meſpilo, quercu, caſtanea, pinu, fago, teda, quæ in ſyluis feliciter proueniunt, ſimul & materiam præbent optimam, & fructus eſui vtiles: Ita ex abietibus, ac piceis, pinisque reſinam quoque colligimus & picem, magno rei familiaris emolumento, quemadmodum & è quercu, fago, caſtanea, meſpilo, pinu & homini cibus, & porcorum aliorumque animalium ſaginandorum vtilitas percipitur. Annonæ difficultatem multis leuaſſe vel noſtra ætate compertum, in farinam molitis, ſpiſſatisque in panis vſum glandibus. Immo ſecundis mẽſis inſeri Hiſpanis glandem conſueuiſſe, Plinius & alij tradiderunt. Neque eſt obſcurum, quàm magnas opes pleriſque gentib. glandium, reſinæ, picisque prouentus ſuppeditent. Galla quoque glandiferis adnaſcitur, de qua ſuperius dictum. Inter cęteras arbores, quæ reſinam ſudant, teda pinei generis, ſucco abundatior, quã reliqua, liquidior quàm picea, flammis & lumini parata: eius enim aſſulis pro candelis vtimur. Sudat reſinam quoque & picem Cedrus Cedria vocata. Viſcus quoque ex arbori-

Reſina.
Pix.
Fructus arborum ſylueſtriũ.
Glandiũ vſus.
Galla.
Candelæ ex arboribus.
Cedria.

bus fit: laudatiſsimum è cerro, ilice, caſtanea, præſertim in Senenſib⁹ maritimis ſylvis, quæ in eum vſum illic magno locantur ijs, qui viſcum conficiunt. Nam ex arboribus grana legunt, quę in aqua decoquunt, donec diſrumpantur quæ contuſa lauant in aqua, donec furfuracea excrementa eximant. Plinius in quercu tantùm naſci ſcribit & robore, ilice, prunoque ſylueſtri, terebintho, pinu & abiete. In Etruria etiam in caſtanea, quod optimum eſt, item in malo & pyro, ſed inutile. Fit quoque viſcū è quarundam arborum radicibus, maximè agrifolij, atque earum corticibus, ſumptis radicum corticibus, effoſſaq; ſcrobe inter ſuarum arborum frondes, humido ſolo (alij fimo) ſepeliunt, ibique relinquunt tantiſper dum putreſcat, mox eximunt & tam diu in pila contundunt, donec lentorem concipiat, dein aqua calida lauant, manibusque commiſcent. Vſurpatur cū alijs vſibus, tum auibus capiendis. Adde Gummi quoq; ex arboribus exudare notiſsimū, veluti è ceraſo, pruno, iunipero, olea, acacia, hedera, amygdala, vt Dioſcorides teſtatur. E iunipero vernix exudat, è myrrha ſtacte, è populo alba ſuccinum, Græcis ἤλεκτρον. Plinius ſcribit ſuccinum è quibuſdam pinei generis arboribus, vt gummi è ceraſis exudare au-

Viſcus quomodo conficiatur.

Vernix.

Succinū.

re autumno. Hæc, quia ſic poſtulaſti, vtcunque de plantandi diſciplina à me explicata boni conſules. Audis Iuliam nos accerſere ad cœnam, & vmbram vides eſſe decem pedem, proinde illuc nos recipiamus ſuadeo. THRA. Magnam quidem habeo gratiam, quòd in hoc tuo horto lautiſsimè extructo, & tam ſuaui hortenſium plantarumque explicatione me recrearis. IVL. Quouſque detines, Mari, hoſpitem tuis diſputationibus? Quin ad cœnam iam paratam in hoc topiarium acceditis? MAR. Age igitur accumbamus.

Finis libri II.

LI-

LIBER III. DE PASTIONE PECVARIA.

REi Ruſticę partem & agriculturæ affinem coniunctamq́; eſſe pecuariam villaticamq́; paſtionem, non ſolùm Virgilij vndecunque abſolutiſsimi Poetæ, qui hanc diſciplinam Georgicis ſuis celebrauit, verùm etiam vetuſtiorũ grauiſsimorum ſcriptorum Xenophõtis & Ariſtotelis teſtimonio iam antè declaratum, ὅτι γὰρ ἡ νομαδικὴ συνήπτεται τῇ γεωργίᾳ: atque adeò communi vſu comprobatur vtranq; alteri vtiliter cohærere. Nam & ſi diuerſa eſt diſciplina agriculturæ & paſtionis, & vota curaque interdum contraria, veluti cùm paſtor ſolum graminoſum & nouale poſtulet, agricola contrà purum & ſubactum: tamen in his diſcrepãtibus votis magna eſt ſocietas, & mutua quædam vtilitas, quam vtraque functio ab alia percipit. Id quod Fundanius apud Varronem appoſita ſimilitudine contendit aſtruere: Vt, inquiens, dextra tibia alia, quã ſiniſtra, ita vt tamen ſit quodammodo coniũcta, quòd altera eiuſdem carminis incentiua, & altera ſuccentiua: Ad

Paſtionis. pecuariæ. cũ agricultura ſocietas.

ua: Ad eundem modum licet quidem paſtorum vitam dicere incentiuam, & agricolarum ſuccentiuam, auctore Dicæarcho, qui tradit initiò homines paſtoritiam vitam egiſſe, neque dum calluiſſe diſciplinam arãdi exercẽdique agri, aut arborum plantãdarum, ab his inferiori gradu ſuſceptam agri culturam, quapropter ſuccinat paſtorali, qua eſt inferior, vt tibia ſiniſtra à dextra foraminibus. Sic cùm armentis ad arandum, ad vehendum, ad ſtercorandum agrum, & alias plures cõmoditates agri colendi vti poterimus, & viciſsim ab agricultura pabulum pecudibus ſubminiſtratur, fit, vt, etiãſi diſciplina diuerſa ſit paſtionis & agriculturæ, vtraq; tamen alteri ſic ſeruit & accommodata eſt, vt neutra ab alia ſeparanda videatur, præſertim ſi prædij ratio patiatur propter plurimas commoditates, quas vtraque alteri veluti manui accommodare poteſt. Siquidem agrum citra equorũ aut boũ miniſteriũ, & ſtercoratiõis adminiculum exercere cõmodè nõ queamus, & paleæ, ſtramina, reliquaque è frumẽtis ad pabulum parata in fundo ipſo compeſcere, quàm vendere magis expedit, & colon, & fundi domino, domeſticisq; magis pecudibus, quàm alienis depaſcere ex vſu eſt. Stercoratione etiam, quæ contingit è gre-

gibus, agrum hortumque lætari, fructusq́; vberiores producere cõſtat. Ac verò cùm nulla regio ſit, vt inquit Columella, quę nõ ad agrum colendum, ſicut hominum ita iumentorum quoque miniſterio vtatur, hæc non ſolùm terræ colendæ, verùm etiam frugibus conuehendis, oneribus deportandis ſtercore in agrum gerendo, ac denique ſobolis procurandæ commoditatem neceſſariam præbeat. Vnde etiam iumenta à re nomen accepiſſe, quòd neceſſarium laborem vel ſubuectando, vel arando iuuent. Neque verò iumenta ſolùm, quæ in conſortium operum adhibentur, alere conuenit, ſed alia etiam minora pecora, velut oues, ſues, capras: item ex auibus anſeres, pauones, anates, columbas, pullos gallinaceos, & quę ſunt alia villaticæ paſtionis animantia, è quibus rei familiaris vſus & quæſtus non pœnitendus paratur: Et ſi ager ſic ferat & Pales faueat aliquoties non minorem fructũ ex his, quàm è frugibus reportare licet, idq́; ſine magnis impenſis pabuli, cuius alioqui magna pars intercidit. Nã quod paſtio quęſtuoſa eſſet, pecuniæ vocabulum indicat & peculij, nempe à pecore, quoniam id veteres ſolùm poſsiderunt, & omnis pecuniæ fundamẽtum pecus eſſet, vnde mulcta cõſtituebatur in pecoribus, quæ maxima fuit trigin

Iumenta.

Pecuniæ et peculij vocab.

Mulcta in pecoribus.

triginta boum & duabus ouibus, ęſtimatuſque bos centuſsibus, ouis decuſsibus. Minima mulcta oue taxabatur vna. Apud nobiliſsimas adhuc fortiſsimasque gentes obſeruatur, qui præcipuas opes in pecore ducant & conſtituant. Cato interrogatus, quã partem Rei Ruſticę exercendo celeriter locupletare putaret, reſpondit, Si benè paſceret: rurſusque interroganti, quid deinde faciendo ſatis vberes fructus percepturus eſſet? Si mediocriter, inquit, paſceret. Porrò originem & dignitatem huius pecuariæ diſciplinę antiquiſsimam eſſe, & iam inde à Patriarcharum temporibus ad noſtram ætatem honeſtiſsimam functionem fuiſſe, ſacrę ſimul & prophanæ hiſtoriæ teſtãtur. atque adeò Domino hoc vitæ genus placuiſſe declarant primi mũdi homines. Siquidẽ Abelem ouium paſtorem Deo ſacrificantẽ reſpexiſſe Dominũ, teſtatur ſcriptura. Atque inde Seth, Noe, Abraham, Loth, Iacob, Iob, Amos, homines ſanctiſsimi armentorũ & pecorum alendorum ſtudijs commendantur, vnde opib. polluiſſe, & ſe, vxores, liberos, ac familiam amplam ſuſtentaſſe. Filij Iacob cùm à Rege Aegypti rogarentur de vitæ genere, Paſtores ſe eſſe profitebantur pecorum, à quo vitæ genere Moſes, Saul, DAVID ad principatum

Catonis reſponſum.

Paſtoritiæ antiquitas et dignitas

Patriarchæ paſtores.

tum populi & ſceptra vocati sũt diuinitùs. Quinetiam inter gentes vetuſtiſsimi & illuſtriſsimi quique partim à paſtoribus educati, partim paſtores ipſos fuiſſe memoria ꝓditum. Romulum atque Cyrum inter paſtores educatos potentiſsimarum monarchiarum authores. Adde Galeriũ, Maximinum, Conſtantinum, Probum, Aurelianũ, ab armentariorum ſtabulis ad imperatoriã purpuram euectos. Homerus Vlyſsis ſubulcũ magno fortitudinis elogio celebrauit. Etenim fortiſsimas gentes pecorariam exercuiſſe, teſtãtur Italorum, & Germanorum, atque Heluetiorum populi, quorum regiones iam, quàm olim cultiores, rerum geſtarum magnitudine à multis ſęculis præclari, his potiſsimum opibus gloriabantur, atq; etiamnum hoc quæſtu pollent, qui ſanctiſsimi ſunt & grauiſsimi. Quare tam veteres & Græci, & Latini ſcriptores in præcipuis opulentiæ laudibus poſuerunt πολάυρνους, πολυμήλους, ac πολυβόουτας, vt qui ipſas pecudes propter caritatem aureas habuiſſe pelles tradiderunt. Vnde pelles aureæ in Colchide arietis hiſtoria, ad quam Argonautæ profecti produntur, & aurea μῆλα Heſperidum. Deniq; ſigna cœleſtia, maria, montes atque regiones à pecudibus appellationem retinent: nimirum, aries, taurus inter ſy-

Romulus.

Cyrus inter paſtores educatus.

Imperatores ex armentarijs.

Velleres aurei ſignificatio.

μῆλα aurea.

ſydera:taurus mons, & Boſphorum mare: Italia à vitulis nomen retinet. Accedit ad pecorariæ curę dignitatem, quòd magnã ſimilitudinem cum principatu habet, quapropter nõ rarò & Prophetarum oraculis, & Poetarum carminibus principes & reges paſtores populorũ, & ποιμένες λάων vocantur: immò dominus mundi ſe appellat ipſum paſtorem. Cùm autem ex his colligitur, quã magna res ſit paſtio ruſtica, & quã agriculturæ coniuncta, nos poſt Georgicẽ & Phyteuticen hanc bucolicam diſciplinã breuiſsimè complecti ſtuduimus. Diſciplinam autem hanc etſi Varro trifariam partiatur, nos quartam adiecimus. Ac primam armentis maiorib. tribuimus paſcẽdis, quales ſunt equi, aſini, muli, cameli, boues, quæ ille quaſi armenta dicta putat, vel ab arando, vel ab armorum, hoc eſt, quorumlibet inſtrumentorum vſui idonea, vel ab armis, id eſt, ſcapulis maioribus, vt Seruius docet. Nam Virgiiius ſic ait:

Pastorum cum principibus ſimilitudo.

ποιμένες λάων.

Armenta.

Hoc ſatis armentis, ſuperat pars altera curæ,
Lanigeras agitare greges, hirtasq; capellas.

Et Plini. camelos, inquit, inter armenta nutrit Oriens. Iumenta autem ſiue à iungẽdo, ſeu à iuuando dicta animalia, quę vel ad ſarcinas ferẽdas, vel ad vehicula trahenda, vel denique ad terram colendam comparantur

Iumenta.

rantur, vt ſuperius quoque dictum. Etſi aũtem Pomponius Iureconſultus negat boues iumentorum nomine intelligi, ſed armentorum potius, Vlpianus & Caius quadrupedes pecudum numero cẽſent oues, boues, capras, aſinos, mulas, equos: Nos Virgilij, Ciceronis, atque eorum, qui Latinè locuti ſunt, conſuetudinem ſecuti, inter armenta & iumenta maiora animalia promiſcuè referemus huius libri prima parte. Deinde pecori minori ſecundas partes attribuemus. Et quanquam pecora & pecudes de omnibus animalibus, quæ ſub imperio hominis, & pabulo paſcantur, promiſcuè intelligantur, atque communia ſint vocabula, (Sic enim ait Cicero, Multitudo pecorum partim ad veſcendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad veſtiendum) nos adiectione minorum, oues, capras, ſues, ab armentis ſeparauimus. Tertiam partem ad pacuariam rem pertinentem adiecimus, nõ vt ex ea fructus capiatur, ſed potius propter vſum, cuſtodiamque ac miniſterium quod præbet, qualis eſt cura paſtorum, canum, felium. Atque has tres partes hoc tertio libro exequemur. Reliquas paſtiones quarto libro proſecuturi. Hæc de pecorariæ paſtionis cum agricultura communicatione, deque eius digni-

Pecudes.

Libri tertij partitio

dignitate & origine ordiniſq́;, ac vocabulorum ratione præfati ad ſingula paſtoralia munia progrediemur. Introduximus ſingulorum armentorum pecorumq́; magiſtros, meſsis tempore die feſto per ocium in gramine ſub vmbra recubantes de ſua quemque cura ac diſciplina diſſerentes, ac ſingula veluti ſymbola proferētes: Euphorbum quidem bubulcū, Hippocomū equiſonem, Hedionē opilionem, Eumęū ſubulcum. EVPH. Heus tū Hippocome, quo pagis vagabundus? Hodiéne feriæ indictæ à Parocho, iam in taberna Sympoſijs iuuenū & choreis indulgere oportuit? HIP. Ignauis ſemper ferię. Ex re mea erit, & crumenæ conſulere, & equos viſere ecquid paſcātur, aut incōmodi aliquid patiātur. Paſcua prorſus æſtatis ſiccitate exucca nudataque pabulo, vt periculū ſit, ne inedia compulſi lætiora paſcua deſiderantes erūpant ac lędātur. EVP. Quin equos in hunc campū adducis, vbi ex recēti meſſe ſtipulæ ariſtæq́; ſparſæ, & graminis quoque copię inter dumeta carpendę ſuppetūt. Hip. Nō abſurdè mones EVP. Agè igitur, Maſtiga ſubſidiarium tuum iube compellere huc gregem: Tu hic conſidias ſub Coryſo hac, quæ ſimul & vmbram & auellanas nuces ſuppeditabit. Accerſemus & Eumęum atque Hedionem, ſi vide-

videtur, deque rebus communibus commentabimur. HIP. Placet. Tu igitur Maſtix equos vnà cũ pullis atque aſinis huc compellito. EVPH. Et vos Eumæe & Hedio greges in vnũ cogite, atq; adeſte, Symbolũ veluti in taberna ſuum quiſque citra pecuniam aut impenſam conferet de ſua quiſque pecoris diſciplina. Equi certè Hippocome tui adhuc mediocriter habiti. Vidi nuper Agrij noſtri vicini equos longè ſtrigoſiores, & ſqualidiores. HIP. Non eadem fortè cura, cùm tamen illi paſcua non deſint, nec laboribus tantis onerentur. Noſtri contrà & operi crebrò adhibentur, neque ſic lautè paſcuntur, cæteris tamen accuratius tractantur. EVPH. Quoniam & locus, & tempus conceditur, rogamus, de cura hac nobis aliquid diſſeras, quæ huic animali adhibetur. HIPPO. Certè pecunia mihi numeranda nõ ſuppetit. Quare ſi vrgeas, non negabo, quod poſtulas. Inter iumenta certè & animalia, quæ in conſortium operis adhibemus, præcipuum locum tenet Equus. Nam & generoſiſsimum, & elegãtiſsimum, & vſui humano accõmodatiſs. adde quòd & fideliſs. pecus cenſetur. Cumque huius varius ſit vſus, de eius laudibus & vſu multa dicenda eſſent, de quibus aliàs dabitur dicendi occaſio. EV. Solùm de agnoſcendo ge-

De equis.

do generoſo bonoq́; equo, deq́ue eius cura habenda audire cupimus. HIPPO. Principio equorum varius vſus. Nam alij ad agriculturam vecturamq́;, alij curſibus & certaminibus, ac rei militari ac prædationi, alij admiſſurę deſtinantur: quare ſuis quiq́; vſibus deligendi. Equites ac milites, feroces, animoſosq́; ac veloces quęrunt, forma & colore elegantes: Agricolæ tractabiles, corpore vaſto, ad laborem vecturamq́; idoneos. Educatio tamen propè eadē: nam ſic educamus, vt omnes ſperemus generoſos futuros. EVP. Quænam igitur potiſsimum in educatione curanda? HIP. Quibus cordi eſt equini generis educatio, hos primū cōuenit prouidere de generoſis authoribus, deinde de pabuli copia, quæ vtraq́; in alijs pecoribus ad mediocritatē adhiberi poſſunt, ad equi ſummam ſedulitatem, ſatietatemq́; largam poſtulent. Quare prius magna cura marem deligere oportet, quem admiſſuræ deſtinabimus: nam eum conuenit omnibus boni equi numeris abſolutū eſſe, & ijs notis, quas in optimo, generoſiſſimoq́ue equo requirere velis: deinde non minore ſollicitudine matrem. Nobilitatem quidem exigunt à loco, quales Hiſpani, Neapolitani, Sarmatici, Peloponeſiaci, Turcici, Theſſalici: Sed hi magis ad curſum, &

Aa celeri-

celeritatem comparantur. Corpore vaſtiore, & laboribus ruſticis atq; admiſſuræ accommodatiores petuntur è Friſia, Batauia, Morinis. Forma autem equi & corpora diligenter contemplanda. Nam ipſa ſæpè inſpectio certas ſignificationes præbet naturæ bonitatis. Quare ab ipſis calcib. ad verticem exactè contemplanda forma. Et primùm quidem pedum præcipua ratio. Nam vti fruſtrà elegantiam ſpectaueris ſuperioris ædificij, ſi fundamentũ ſit ruinoſum: Ita equi neque militi, neque agricolæ, neque viatori vſui eſſe poterunt, qui pedum ſanitate deſtituuntur. In explorando igitur primùm vngula conſideranda, vt non tenera ac mollis, ſed dura ſit & ſolida, rotunda ac ſcutellata, ſic concaua, vt concauitas ſolo non impingat, nec lædatur, quæque vt ſymbolum ſonitu bonitatem pedum declaret teſte Xenophonte. Siquidem plenæ & carnoſę improbantur: & qui tales habent, claudicant facilè. Chelidonem vocat idem Xenophon vngulæ concauitatem: carnoſas & pleniores citra cauitatẽ, χάμηλας. Quare vngulam aſini probant plurimi. Oſſa ſupra vngulam neque procera vt caprarum, quæ ſuccuſſatione ſeſſorem affligere ſolent, & crura huiuſmodi facilè inflantur: neque depreſſa

Equus quomodo contemplandus.

Pedes.

Vngulæ.

χελιδόνες.

χάμηλαι.

preſſa nimis, ne ſalebroſis locis exulcerentur. Tibiæ atque crura cùm ſint fulcimenta totius corporis, ea conuenit eſſe æqualia, recta, ſciſſa, citra venarum ac carnium obeſitatem aut tumorem aliquem. Nam ſi carne & venis obeſæ ſint, ea duris itineribus facilè inflantur, & claudicationi occaſioné præbent. Solidi pedum crura ſtatim iuſta menſura naſci proditũm, pòſt exporrigẽtia ſe verius, quàm creſcentia. Qua propter inde à pullo facilè metiri poſſe futuram equi magnitudinem. Genua teretia, flexibilia, nodoſa, & parua, neque introrſum ſpectantia. Rigida vitanda. Fœmora ſub armis craſſa, pectus muſculorum toris numeroſum, latum, quod & ad formam, & ad greſſus lõgiores commendabile. Ceruix mollis, lątaque, non tanquam hirco prona, ſed inſtar galli gallinacei ardua, & ad flexibilitatem idonea. Iuba denſa, per dextram, alij per ſiniſtram maluntprofuſam. Caput exiguum, macilentum. Nam grande & graue caput pigri ac hebetis indicium. Breuis promuſcis. Os amplum, lacerum, quodque frena glomeret mandendo, ſpumamque eijciat. Sic canit Verg.

Genua. *Fœmora.* *Pectus.* *Ceruix.* *Iuba.* *Caput.* *Os.*

Stat ſonipes, frenaq́ ferox ſpumantia mandit.

Sicci oris equi vitandi. Maxillæ ſint æquales & puſillæ. Nam ſi diſtent nimium, dif-

ficultatem frenandi ſignificat. Et inæqualitas buccarum facit, vt ſint ore cõtumaces, neque ceruicem inflectant, ſed caput turpiter protendant. *Oculi.* Oculi magni, ſanguinei atque igneum tuentes, prominentesq́;, quos ἐξοφθάλμους vocant, laudantur tamquam vigilantes, & alacres: concaui & exigui κοιλόφθαλμοι improbantur, ſicut & ſtellæ in oculis nigræ pallidæq́ue vitantur. Deprehenduntur noctu ad lucernam luculentius hæc vitia. Columella nigros oculos laudat. Et heterophthalmi ab alterius oculi varietate commendantur, qualem ferunt fuiſſe Alexandri Bucephalum. *Aures.* Auriculæ breues & arrectæ, micantes. Aures enim equorum animum indicare ſolent, quare grandes & flaccidæ reijciuntur. *Nares.* Nares patulæ, ſiquidem hæc ad ſpirandum quàm anguſtæ ſunt accommodatiores, & ſpiritus ferocitatisque in equo ſignificationem præbent. *Armi.* Armis grandibus & rectis, laterib. inflexis. Spina ſupra armos paulò elatior præbet equiti commodiorem ſeſsionem & armi *Spina.* reliquumq́; corpus firmius conſtringuntur, ſi illa duplex ſit. *Latera.* Latera ꝓfundiora demiſſioraque & ad aluum compactiora ac turgiuſcula ſeſſorẽ melius excipiunt, & roboris cenſentur maioris. *Lumbi.* Lumbi quo fuerint latiores, hoc facilius attollit priores pedes & po-

& poſterioribus ſubſequitur, iliaq́; minora videbũtur, q̃ vaſtitate ſua partim deturpãt, partim etiam debilitant grauantq́; equos. Venter ſit ſubſtrictus. Clunes amplę & carnoſæ, ita vt pectori lateribusq́; reſpõdeant. Nam coxas & fœmora ſi habeat lata, ita vt poſterioribus paululum diuaricari videatur, greſſum firmiorem prębebit. Id quod deprehendimus ſublaturi aliquid è terra diuaricatis non compreſsis cruribus attollimus firmius. Teſtes habeat pares & exiguos. Cauda longa & ſetoſa criſpaq; ἱππούρις inde dicta, quòd equinæ caudę proprium maximè ſit. Longitudinem enim non ad elegantiam ſolùm, verùm etiam muſcis & inſectis animalibus abigendis idoneã. Sunt tamen qui mutilis delectenter, præſertim ſi clunibus obeſis ſint. Breuiter, ſic corpus vniuerſum compoſitum requiritur, vt ſit grãde, ſublime, erectum, ab aſpectu etiã agile, atq; ex lõgo, quantum figura permittit, rotundum. Tradunt equiſones generoſum equum plurium aliorum animantiũ membris exquiſitis cõſtare debere, nẽpe capite & cruribus ceruinis, auribus & cauda vulpinis, ceruice olorino, pectore leonino, clunibus mulieris, pedibus aſininis. Vergilius noſter in ſuis Georgicis graphicè generoſi equi notas depinxit, inquiens:

Venter. *Clunes.* *Cauda.* *ἱπποῦρις.* *Equi forma à Verg abſoluta.*

Continuò pecoris generoſi pullus in armis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tranare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua ceruix,
Argutumq́ue caput, breuis aluus, obeſaq́ue terga,
Luxuriatq́ue toris animoſum pectus, honeſti
Spadices, glauciq́ue, color deterrimus albis,
Et giluo: Tum ſi qua procul ſonum dedêre,
Stare loco neſcit. micat auribus & tremit artus,
Collectumq́ue premens voluit ſub naribus ignem,
Denſa iuba & dextro iactata recumbit in aruo:
At duplex agitur per lumbos ſpina, cauatq́ue
Tellurem, & ſolido grauiter ſonat vngula cornu.

Videtis quàm paucis verſibus equi probati indolem virtutemque vniuerſam abſoluit Poeta. Sunt & alij mores, è quibus laudari ſolent, nempe hilares & feroculi, ex placido & concitato mitiſsimi, vt teſtatur Columella, quòd hi reperiuntur ad obſequia habiliores & ad certamina laborum tollerantiores. Xenophon laudabilis equi argumẽtum eſſe ſcribit, poſt defatigationem ſi non recuſet iterare laborem. Comperimus & quò quis acrior equus, hoc in bibẽdo profundius eundẽ nares mergere. Et pullus cũ gregalib. in paſcuis crebro curſu cõtendẽs, & vt Poeta notauit, ſi fluuium, pontem prior traijciat, non reſpectans alios, aut glaci-

em non

em non reformidet. EVPH. Quinam colores maximè probandi? Poeta reijcere videtur album, quem ego à pleriſque plurimum commendari audio, maximè in Britannicis tellonibus, quos in delicijs videmus habere quàm candidiſsimos. HIPPO. De coloribus variæ ſunt ſententiæ, atque in omnibus ferè coloribus, vt vulgo dicitur, & ignaui & generoſi reperiũtur, nec adeò refert cuius ſit coloris, ſi alia ſigna bonę indolis reſpondeāt. Attamen elegantiæ delectus atque etiam virtutis plerunque in colore quæritur. Præcipui colores à quibuſdam numerantur puniceus, albineus, badius, ruſſeus, murcus, ceruius, giluus, ſcutulatus, albus, guttatus, candidus, niger, præſſus. Puniceum ac ſpadicē hoc tempore maximè cõmēdari video, qui & à Poeta præfertur alijs, Galli fidum vocāt equum ſpadicem, lebaiart loial. Commendabiliores, qui in fronte veluti ſtellam, & ſiniſtro aut altero pede pauxillum albedinis habeāt aſperſum. Superioribus annis pomacei ſcutulati atque guttati, cerulei, thalaſſei, atque cani, quos griſeos vocant, habebantur in precio nõ minus, quàm hodiè ſpadices, & qui his proximi mucidi vel cum albedine, vel rubedine, vel nigredine commixti. Prorſus albos à Verg. im℗batos Plato lau- *Colores.*

 dat

dat. Alij nigricantes laudibus vehunt, maximè ſi, vt de ſpadice diximus, in fronte vel aſteriſcum, vel lineam albicantem, vel denique altero pede candoris aliquid habeant. Prorſus nigri ſine vlla macula vitari ſolent. Guttati quaſique muſcis obſitis pilis præſtantes habentur, & ſolent plerunque laboris eſſe tolerantes. Gilui & varij, quos picas vocant, ab omnibus penè reijciuntur, attamen vtriq; ſi fortunentur, ſolent nonnunquam præſtantes eſſe, præſertim ſi gilui lineam nigram à ceruice ad caudam vſque per ſpinam rectà ductam habeant. Reijciuntur & varij, maximè ſi albedinis pluſculum habeant. *Admiſſarius.* Admiſſarij vnius coloris, robuſto corpore, membriſque confirmatis & cæteris iam dictis indicijs cōſpicui requiruntur. *Matres.* In matribus eaſdem ferè notas quęrere oportet, quas in maribus: in primis autem vt ſint vaſto corpore, formâ eleganti, vnius & ipſæ coloris, ventre magno & pectore, ac poſterioribus quadratis amplis.

Aetas. EVPH. Quænam ætas ad generandum idonea? HIPPOC. Admiſſarius adhiberi poteſt cùm iam membris ſit conſummatis: nam præmaturi, fœtus imbecilliores reddunt. Bimo vtrinque vulgaris coitus, at à trimatu firmior, & vſq; ad annos 20. admiſſarius idone⁹: generaſſe enim ad annos 40. ad

adiutũ in attollenda parte priore corporis. Non enim tempus, ſed ingenium auferre libidinem, Ariſtoteles tradidit ante Plinium. Sunt tamen, qui ante quartum aut quintũ annum non putant admittendum, ſed roborandum largo cibo, vt Veneri ſuperſit, quantoq; fortius inierit, tantò firmiora ſemina prębet futuræ ſtirpi: nec minus, quàm ſedecim, nec plures, quàm viginti, impleri volunt. Herodotus tradit, vicenis matribus vnum admiſſarium ſufficere. Neque tamen æqualis numerus adhibendus, ſed admiſſarij æſtimandi, & ſubmittenda coniugia vel pauca vel plurima, vt durare in plures annos poſsit. Iuueni firmoq́; corpori non vltra 15. aut 16. Medijs aliquibus ſpacijs conuenit admiſſarium ſeparari, propter noxã furoris alterni, habita interim corporis ratione. Sunt enim alij alijs imbecilliores viribus. EVP. Fœminę qua ætate admittuntur?. HIPP. Fœminas bimas concipere poſſe, ſed præſtare trimas, vt poſt tertium aut quartum annum enixa fœtũ educat: eamq́; poſt decimum annum non eſſe admodum vtilem, nam ex annoſa matre tardam & inertem prolem procreari. Vndenis menſib. ferunt, duodecimo gignunt. EVPH. Aetatem vnde cognoſces, ſi de ea heſitaueris? HIPPOC. Eam cùm alia, tum præcipuè dé- *Equarum partus tempus.*

tium ſignificatio prodit,atq; ij dentes, qui
Dentes. ætatem notant,γνώμονες Græcè vocantur, q
γνώμονες. vbi exciderint equus neque delectat ſpe,
neque reuendibilis eſt. Ariſtoteles tradit,e-
quorum dentes 40.eſſe, quorum quatuor
Aetas è dẽtibus. menſe triceſimo mutantur bini vtrinque,ſu
prà dico & ſubter.Incipientes quartum a-
gere annum itidem reijciunt infernè & ſu-
pernè duos ab vtraque parte,perfectis 4.an
nis,& inſtante quinto, reliquos eijcit ſupe-
riores & inferiores, eos qui naſcuntur ca-
uos habet. Sextum annum ingreſſo pri-
morum cauitates explentur, ſeptimo om-
nes expletos habet, neque vlla deinde ca-
uitas reſtat, quare deinceps nulla è dentib.
cognito.Sunt qui ex iũcturis caudę iudicẽt
vbi ętas in dentib. agnoſci deſinit. Palladi-
us prouectiorib. tẽpora cauari,ſupcilia ca-
neſcere,dẽteſq; ꝓminere tradit. Ariſtoteles
addit ætatẽ quadrupedũ cognoſci, ſi cutis
prætenta maxillis detracta , mox relaxata
Vitæ tẽpus. illicò in ſuũ redeat locum , id indicium iu
nioris,cõtrà, ſi rugata maneat,veteris. Vitę
tempus vt plurimum ad 20.annos,nonnul-
lis ad 30.aut.40.atque adeò ad 50.vt Ariſto
teles tradit,ſi & naturę bonitas,& cura dili-
gens accedat. Proditum eſt, vixiſſe equum
75.annos.Fœminę minore,quã mares ſpa-
tio,& admiſſarij alijs maribus propter coi-
tum

tum, viuere traduntur. Creſcendo finem faciunt equæ quinquennio, mares ſexto aut ſeptimo. EVPHO. Quænam exiſtimas tempora magis admiſſuræ idonea? HIPP. Ab æquinoctio per vernum tempus, cùm primis opportunum adhibere admiſſarium æquarum deſiderijs. A vere autem, reliquisque anni temporibus remouendum à fœminis putant quidam, ne, aut cùm volét, aut ſi id facere prohibeantur, noxam ineant: ſiquidem vbi conceperint equæ, à coitu abhorrentes, mares calcitrando repellunt. Pleriſque tamen locis per totam æſtatem cum matribus committitur admiſſarius in paſcua, atque id vtilius eſſe, nimirum vt ad deſideria equarum adſint. Cùm interdum equæ nō ante æſtatē vel Auguſtū marem admittant, & Auguſtales pulli ſæpè feliciter adoleſcant. Tametſi vere editi pulli magis optandi, quòd ij per totā æſtatē cū matribus educantur in lætis paſcuis, & matres eodē tempore, quo conceperint, herbidis campis per annū paruo cum labore fœtum educent, nam duodecimo menſe partum edunt, vt ex Ariſtotele paulò antè indicauimus, Eoque tempore maximè obſeruādum, vt tam fœminis, quàm admiſſarijs coeundi fiat poteſtas. Quoniā hoc præcipuè armentum, ſi prohibeas, libidinis excitatur

Admiſſuræ tēpora.

tatur furijs, vnde & veneno nomen inditũ Hippomanes, quòd equinę cupidini ſimilẽ mortalibus amorem accendat. Id in fronte caricæ magnitudine colore nigro naſci, quodq́ue ſtatim deuorat mater edito partu, quod ſi præripiatur, partum aut non diligit, aut non admittit ad vbera. Nec dubiũ quin flagrent aliquot regionibus equę tãta libidine, vt etiam ſi marem non habeant, nimia cupiditate figurantes ipſæ ſibi venerem cohortalium more auium vento concidiant. Id quod Poeta notat: Scilicet ante omnes furor eſt ingens equarum. Vento enim cõcepiſſe in Hiſpania equas proditum fœtumq́ue educaſſe, ſed triennij vitam non excedere. Ariſtot. iuba tõſa libidinẽ equarum extingui ſcribit. EVPH. Quid, ſi equa marem nõ patitur, num remedio aliquo excitatur? HIPPO. Sunt, qui Scylla, vel vrtica, vel crithonio herba naturalia linant vel confricent, eaq́ue re libidinem accendant. Nonnunquam ignobilis quoque vulgaris elicit coeundi appetitum: nam vbi admotus ferè tentauit obſequium, fœmina abducitur, & iam patientiori generoſior equus imponitur. Sin autem mas ad venerem iners, odore perfricatur, deterſis ſpõgia fœminæ locis & ad mota naribus equi. Si marem velimus progenerari, ſiniſtrum teſticulũ

Hippomanes.

Vento cõcipere.

Mas vt generetur.

culum admiſſarij funiculo obligemus: cú fœminam, dextrum. Idemque in omnibus propè pecudibus obſeruādum. EVP. Quoto initu implentur? HIP. Non certo numero omnes æquè implent, ſed aliquando vno, aliquando duobus aut pluribus. Aiunt vltra quindecim initus vnius anni equam non tolerare: Sæpè quatuor, aut quinque, atque etiam paucioribus contentæ. Admittendæ per interualla bis in die, mane & veſperi. Cùm ſatis ſit, ipſæ matres declarant calcitrando. Aiunt cognationis ſenſum inesse huic bruto, & adduci difficulter poſſe, vt equus matrem inſiliat. Proditum eſt, cùm quidam velato capite coegiſſet matrem inire admiſſarium, ſublato velo cùm matrem agnouiſſet, impetu in prorigam facto illum mordicus interfeciſſe. A coitu mox equa ad curſum adigenda verberibus, ne genitalem vrinam profundat. Equam ſolam animalium à coitu ad Aquilonem, Auſtrūúe currere, prout maſculum, aut fœminam cóceperit. Colorem illicò mutare rubriore, pilo, vel quicunque ſit pleniore, hoc argumento deſinunt admittere. Solent poſt dies aliquot admiſsionis rurſum equę adduci, quod ſi iam conceperint, admiſſariū repellunt, vt paulò antè dictum. EVP. Quotannis ne implendæ? HIPPO. Auaritia noſtra

Cognationis ſenſus in equis.

ſtra ſingulis annis cupit equas fœtas eſſe. Verùm ſi præſtantes velis habere pullos, ſolùm alternis ſubmittas, quo perfectior firmiorq́ue partus fiat: vulgò tamen quotannis fœtum educare, ſolemne. EVPHOR. Aſinum quoque conſcendere equas videmus. HIPPOC. Maximè: nam hinc mulú gigni duodecimo menſe, vt infrà dicetur. Sunt, qui velint iubam equæ attondi, quæ aſinum admittere debeat, tametſi aliâs libidinem extingui detonſa iuba tradant. Prægnantibus equis cura adhibenda, largoq́ue pabulo firmandæ. Quod ſi frigore hyemis herbæ defecerint, tecto contineantur, ac neque operi, neque curſu exerceantur, neque frigori committantur, nec in anguſto clauſoúe, ne aliæ aliarum conceptus elidãt. Nam hæc incommoda omnia fœtum abigunt. Moderatis tamen laboribus exercere prægnantes nihil vetat, imò præſtat quàm ocioſas alere: ſiquidẽ ocio refractariȩ redduntur & fatigantur citius. Ariſtoteles ſcripſit, Scythas equitare grauidas cùm primũ ſe mouere incipit fœtus, nimirum ad partus facilitatem id proficere arbitrantes. Cauendum tamen, ne venter allidatur repagulis, fœtu oneroſis. Quod tamen ſi aut partu, aut abortu equa laborat, remedio erit ſilicula trita & aqua tepida permiſta dataq́ue

An quotãnis implendæ equæ.

De aſino admittendo.

Prægnãtes quo pacto tractandæ.

queper cornu. Proditum eſt, abortum facere ex odore extinctæ lucernæ. Quotannis delectus faciendus, & inutiles equæ, & quæ gignere deſinunt, deſtituendæ. Nam à prima fœtura vltra decimum annum non ſunt ſeruandæ. Tum enim adhuc viribus pollent & poſſunt alienari, pòſt non item. Editi pulli manu non ſunt contingendi. Læditur enim vel leuiſsimo contactu. Curandum, vt, ſi in ſtabulis adhuc mater, ſpatioſo ſetis & calido loco verſatur cum matre, ne aut frigus infirmo noceat, aut mater in anguſtijs eum obterat. Congrua igitur vtrique loca deligenda, vt neque frigore, neque calore nimio affligantur. Paulatim deinde producendus erit pullus, prouidendumque, ne ſtercore vngulas adurat. Mox cùm firmior fuerit in eadem paſcua, in quibus mater eſt, dimittendus, ne deſiderio partus ſui laboret equa. Siquidem id præcipuè genus pecudis amore natorum, niſi fiat poteſtas, noxam trahit. Orbus ſæpè à reliquis fœtis educatur. Matres lætioribus paſcuis alendæ, quò pullis vberior lactis ſuppeditetur alimonia. Quinquemeſtribus factis, cùm in ſtabulum reducti fuerint, obijcienda farina hordeacea mollita cum furfuribus, & quicquid aliud tenue natum libenter edent. Anniculi

Delectus habendus.

Pullorum tractandorum ratio.

culi vel in paſcua læta mittendi, vel furfures & paleæ atque fœnum præbenda. Varro non prius biennio factos à lacte remoueri voluit. Quanquam autem non probemus præproperè amouendos, nos tamen à quinto aut ſexto menſe remouere ſolemus & lætis paſcuis committere, eaque conſuetudo non incommoda, receptaque eſt. Porrò quàm diu cũ matribus ſunt, vtile fuerit pullos tractare nonnũquam, ne, cùm à matribus diſiuncti fuerint, exterreãtur, aut homines exhorreſcant. Docendi non iraſci, & homines non ſolùm amare, verùm deſiderare quoque diſcat varios aſpectus nó horrere, etiamſi ſtrepitus fiant non terreri, ſed appropinquare. Xenophon ait vti pueros præceptoribus, ita pullos oportet domitoribus committere, ac præſcribere, quibus exercitijs imbuendi. Sunt enim varij equorum vſus, & ad ſuos quoſque inſtituendi. Sed de his aliâs, cùm de re equeſtri, equiſque domandis vberius dicetur. Iam de ijs ſolùm differemus, quibus apud matres & ruſticis exercitijs imbuendi. Vt autem manſuetiores fiãt, frena, aliaq; inſtrumẽta equeſtria in vicino ſuſpendẽda, vt oculis cõſueſcant & videre eorum faciem, & è motu audire crepitus. Cùm verò ad manus iam accedere cõſueuerint, Varro docet, interdum

dum imponere his puerum bis aut ter pronum in ventrem, poſtea iam ſedentem, hoc facere cùm ſit trimus, tum etiam maximè creſcere & lacertoſum fieri. Sunt, qui exiſtiment poſt annum & ſex menſes equulũ domari poſſe: Varro poſt trimum à quo farrago dari cœperit. Nos à ſecundo anno moderatis laboribus aſſuefacimus, primũ occando in agro proſciſſo, quod & pedibus prodeſt, & greſſui: ac deinde aratro, alijsq; paulatim quibuslibet, & frigori caloribusque cum temperamento præparamus. In iungendo operi hoc curandum, vt pares viribus iungantur, ne valentioris robur alteri procuret exitium, hortamen clamoris & verberis metuentis. Trahendo minus læduntur, quàm portando. Subinde laboribus moderatis equum exercere vtile. Sic enim aſſuefactus non tam facilè læditur. Sed cura vigilanti opus. EVPHO. De caſtratione quid ſentis? plurimis enim hîc vtimur caſtratis. HIPPOCO. Eſt quidem horum vſus aliquis, ſed qui bonum cantherium habere velit, hunc bonum (vt dicitur) equum caſtrare oportet. Caſtrãtur anniculi atque etiam grandiores: nos aliquando quinquénem, aut ſexennem caſtrauimus. Atqui caſtrati animum amittunt. Obſeruandum, vt ſint benè habiti corporis: nam ferè ma-

Quando domandi, & laboribus ad mouendi.

Trahendo minus, quã portando lædi equos

Caſtratio equorum.

net ea habitudine, qua eſt, dum caſtratur. Caſtrantur & equæ, ſed rarius, & maiori periculo. EVPH. Equilia qualia eſſe cõuenit? audiui aliquoties multum referre, quo pacto ſtabuletur equus. HIPPO. Stabula equorũ ſint loco ſicco, ne humore madeſcant vngulæ, ꝙ facilè vitabimus, ſi ſtabula aut roboreis axibus, aut, quod Xenophon mauult, lapidibus rotundis conſtrata ſint, ac denique ſubinde humo atque fimo emũdata rurſum ſtipulæ ſtramẽtaque inſternantur, ita, vt ſtantibus durum, cubãtibus molle ſit ſtabulũ: altius ſubſternendum, vt molliter cubent. Stabulum ita conſtitutum ante oculos eſſe Xenophon vult, vt in cõſpectu ſit Domini. Luminis plurimum equilia habere debent, ne tenebris aſſueti, cùm in lucem producuntur, caligent. Sunt, qui exiſtiment mãſuetiores & minus horridos fieri, ſi lumen crebrius ſpectent, & nitidiores fieri, ſi ad matutinum ſolem pabulum capiãt. Aeſtate in aperto tã noctibus, quàm diebus libera aura præſtetur. Hyeme tepere magis debẽt ſtabula, quàm caleſcere. Quare meridianas plagas equilia reſpicere conuenit, vt tamen non deſtituantur ſeptẽtrionalibus luminib. quę per hyemem clauſa non offendant, per æſtatem patefacta refrigerent. EVPHOR. Idem etiam bubulo pe-

Stabula equina.

lo pecori conuenit. HIPPOCOM. Porrò cùm non minus corpora pecudum, quàm hominum ſunt defricãda, ſic ſępè plus prodeſt preſſa manu ſubegiſſe terga equi, quã ſi largiſsimè cibum præbeas: Fricare atque abſtergere equũ tam manè, quàm veſperi, & quoties ab opere vel equitatione in ſtabulum reducitur. In diſtringendo ordiemur à capite ac iuba, fruſtra enim inferiora nitemur repurgare, ſi ſuperiora immunda fuerint. Plurimum autem refert idoneis temporibus pecus ad præſepia, ad aquam, ad exercitia ducere. De exercitijs iam diximus. De papulis reſtat ſermo, & quia de paſcuis quoque ſuperius dictum, de reliquo paſcendi modo dicere conuenit. Vt quiſq; generoſiores habere velit, hoc meliore pabulo alere debet, ſiquidem pabulum ipſam generoſitatem plurimum adiuuare ruſtici affirmare ſolent. Si iuuenis ſit equus, vt ſuprà de pullis dictum, herbis, paleis & fœno paſcendus, adultior verò & ad labores perferendos aptus ſiccioribus pabulis vtatur, puta paleis, hordeo, auena & fœno. Paleis propter ſiccitatem non ita alitur, ſed moderato tamen corporis habitu conſeruatur. Et quia durum pabulum difficilius diſſoluitur, ideo ad laborem commodatius. Gregibus ſpatioſa,

Fricatio.

Pabulum.

& paluſtria,nec non montana paſcua deligenda ſunt, rigua, nec vnquam ſiccanea, vacuaque magis,quàm ſtirpibus impedita, frequenter mollibus quàm proceris herbis abundantia, vulgaribus equis paſsim paſci permittitur. Si nimis breui gramine paſcantur,citius dentes atterũt anteriores, & antè iuſtum ſenium edentuli redduntur. Cùm autem omne animal naturaliter humidũ ſit,equus imprimis ſiue iuuenis, ſiue ſenex refici debet humidioribus herbis,vt naturalis conſtitutio conſeruetur. Cauendum exiſtimant quidam, ne herbæ aut gramina dentur vere. Tempore autem autumnali herbas præbendas cum ſuo rore,noctu nihilominus auenam,vel hordeum atque fœnum danda.Atqui locis frigidioribus in Germania, Gallia, & Britannia,vbi paſcua magis ſunt tenera, verno æſtiuoque tempore non dubitant viridi pabulo defecto,ac herbis pratenſibus equos purgare. Calidioribus regionibus etiã farragine idem efficiunt. Sunt,qui conciſa poma præbeant purgandi cauſa. Atque hæc purgãdis equis cura. In vniuerſum autem, qui equum velit habere ſanum & ad labores durabilem, is præbeat auenam conciſis ſtraminibus mixtam, ſic enim mediocriter & benè paſcitur, quod ſi labores augeantur,

Purgatio equorum.

tur,purior auena dari poterit. Præbendum autem pabulum demiſſo loco quidam contendunt, & nos pleriſque locis externis vidimus ſic conſtituta præſepia, vt cum quadam difficultate ac labore annonã aut fœnum capiant. Id enim conducere, vt flectendi extendiq́ue vſu exerceãtur, & ceruicem atque caput grandeſcere hoc exercitio, ac denique ad frenandum habiliores reddi equos. Adde hac cura robuſtiores fieri propter aſsiduam priorum pedum impreſsionem. Tametſi pluribus locis præſepia editiora exhibentur. Qualiacumque ſint, ſemper munda ſeruentur, & ante, quàm pabulum præbeatur, expurgentur. Pabulum, & ſi hippocomi, qui ad quęſtum equos alunt, quò vẽdibiliores reddant, ſiliginem decoquunt in pabulum aut fabaceam farinam, ijsque delicijs nitidos reddunt, verùm ad laborem hæc non probantur: Optimum pabulum auena, aut, vbi hæc non ſuppetit, hordeum. Cauendum ne triticum, aut ſiligo, aut ſicca legumina dentur. Prębendum autem pabulum pluribus potius portionibus, quàm ſemel aut his immodicè aut profuſius, ne nimia ſatietate pabulum faſtidire diſcat. præſtat enim ſubinde pauxillũ obijcere, vt eo abſumpto plus deſideret. Quinquies ferè paſci ſolent quotidiè, quando in

ſtabulis continentur ſpatijs horarum æqualiter partitis. Quoties laborant rarius,ſed largius paſci poterunt: & ſi itineribus longis fatigentur,noctu etiam reficiendi.Semper,vt dixi,cauendum,ne nimia ſatietas faſtidium pariat.Qui pabulum auidius vorát, laborioſiores eſſe ſolent. Obſeruandum quoque,ne ſudanti,& è labore maximè itineris incaleſcenti,auena aut hordeum præbeatur antè,quàm refrixerit,fœnum autem prębere mox nihil prohibet. Fœnum autem ſit grati odoris ac benè ſiccatum: excutiatur,antequàm pręſepibus imponatur, & imprimis diſpiciendum,necubi plumæ auium adhæreant. Equus ſi vehemẽtius incaleſcat,prius quã pręſepibus alligetur,ſurſum deorſumque opertus ducatur pedetẽtim, vt paulatim refrigeſcat. Alligato ſubſternenda ſtramẽta,ne ſoli frigiditas offendat. Neque in aquam mox à labore ducendus,ſed cùm iam à ſudore refrixerit, tum demum & potandus, & abluendus, reductiq; crura abſtergenda, defricandaq;. Equo autem recuſante ac faſtidiente pabulum,quidam allium cum pipere contuſum præbere,denteſque fricare ſolẽt tantiſper, dum ad pabuli deſiderium redeat. Alij linteum intinctum aquæ ſalſæ allegatumque bacillo in fauces inſeri præcipiunt. Lupini

Equorũ à labore cura.

Cibũ recuſãs equus.

Lupini dẽtes.

(vt vo-

(vt vocant) dentes ſi enaſcantur, qui impedire ſolent pabuli appetentiam, hos abradere conuenit. In potando non negligenda cura. Ariſtoteles ſcribit, p aquæ ratione iumẽta & pabulo paſci, vt vel faſtidioſius, vel appetentius paſcantur atque alantur. Equi & cameli turbulentam ſuauius potant, adeò vt pede ſæpè limpidam interturbent: boues contrà limpidam & fluentem malũt. Equum quatriduo ſitim tolerare idem Ariſtoteles teſtatur. Varro bis potãdos equos præcipit in die, idque nos obſeruamus, nempe ſemel antemeridiano tempore, & pomeridiano iterum. At brumæ tempore ſemel potaſſe ſufficere poteſt. Equus aquandus prius extergi ſolet, ac deinde in aquam duci vſque ad genua, maximè ſi macilentus ſit, pinguẽ altius ingredi nihil oberit. Sunt tamen plerique, qui exiſtiment, non ſic altè ducendos in aquam, vt teſtes aqua mergantur, præſertim ſi iuuenis ſit equus. A Martio, & verno tempore in aquam fluentem ſurſum deorſum ducere ad agilitatem pedum & exercitium non inutile. Nam aqua exiccat crura, coercendo humores, quo minus deorſum ad crura deſcendant, inflationesque & gallas reprimit. Reducti ab aqua crura ſtraminis manipulo extergenda,

Aquã pe- deturbatã potant e- qui.

De aquan do equo.

da, qūòd fumoſitas ſtabulorum cruribus madidis inflammationes inducere ſoleat. Aquam Vegetius probat limpidam & perennem: ab alijs magis probatur leniter fluens, mollis & turbida præſertim ex argilloſa terra, nam hanc aquam propter craſsitudinem plus nutrire, magisq́; reficere equos quàm rapidos fluuios, attamē aſſuetos limpidis rapidisq́ue, ac durioribus aquis robuſtos fieri ac laborioſos. Quare animaduertere hac quoq; in parte oportet, vbi equus enutritus. Aquæ quò frigidiores, hoc minus alunt equos. Quo plenius equus biberit, hoc reddi creditur habitior. Proinde abluere os prius & fricare ſale madefacto ſolent hippocomi, quo ad potus pabuliq́; deſiderium accendatur. EVPH. De morbis curandis addas quæſo, nam Ariſtoteles tradit, equos tot morbis infeſtari, quot homines. HIP. Quod ad vitia & morbos attinet, prudētius eſt cauere, ne vitijs fiant obnoxij, vtq́ue diligentia præuertat morbos, &, vt Vegetius inquit, ſtudio incolumitatem tueri, quàm ægritudinis remedia præſtare. Id autem fiet non difficulter, ſi ea, quę de pabulo, de aquando, deq́ue ſtabulis & exercitijs, alijsq́ue adminiſtrationibus iam paulò antè diximus, curare non grauemur. Qui probatum equum habere velit, & citra

Aquæ. ratio.

De morbis, & qua cura incolumitas conſeruetur.

tra

tra noxam conſeruari, eum oportet ſuum pecus crebrò viſere, adire, contrectare, fricare, (Id enim manſuetudinem docet & cutem exhilarat) atque adeò ſemper eſſe memorem prouerbij, Oculum domini ſaginare equum, ac breuiter ſic in conſpectu habere, vt citius domini de penu aliquid ſubduci poſsit, quàm de præſepio pabulum, vti præcipit Xenophon. Nam qui equum negligit, ſeipſum negligit. Moderatum exercitium, & quotidiè producere in campum, ſi cælum patietur, vtile fuerit. Perinde enim negatum quàm immoderatum exercitium nocet. Matutini labores magis congruunt, quàm veſpertini. Neq; hyeme, neque æſtate equus immodicè fatigandus: nã ſudoribus nimijs agitatus, moxq; refrigeſcens facilè noxam cõtrahit. Quare hic repetendum, ſi à laboribus & ſudore vehemẽtius equus incaleſcat, coopertus aliquandiu ducatur leniter, vt paulatim refrigeſcat, antè quàm ad cibum, aut potum admittatur. Vbi refrixerit, in aquam ducẽdus atque abluendus. Reducto ſtramenta mũda ſubſternenda, crura abſtergenda, atque inde pabulum præbendum. Laſsitudini quies remedio eſt, & à ſudore ſi æſtus ſit, poſca, ſi hyems muria os ablui vtile putatur, quandoquidem harum rerum negle-

Oculus domini ſaginat equũ.

Exercitiũ equo vtile.

Laßi equi cura.

ctu ſæpè optimi corrumpuntur equi. Vinũ quoque & oleum faucibus infundi æſtate frigidum, hyeme tepidũ poſt Vegetij præcepta, rei experientia docuit: fatigatum equum, ſi neceſsitas requirat longius ire, infuſo in fauces vino roborari experimur. Incaleſcentem ex itinere, aut labore non oportet potare. Attamen ſi non nimiũ ſudat, & rurſus equitetur, non perinde noxium. Tutius tamen ſitire, quàm æſtuantem pota refrigida. Equus ſi diutius ſteterit, ac quieuerit, non eſt ſubitò ad curſum extimulandus, neque mox longis iteneribus frangendus, ſed paulatim labor augendus. Equus fatigatus mirum in modũ recreatur, adeò vt recens appareat, ſi vel in ſtabulo, vel alio mundo loco extra ventum aut pluuiam vltro ſe volutet. Quare Xenophon vicinum ſtabulis locum volutationi idoneum poſtulat, quo à laboribus ſoluti volutentur equi, quandoquidem hoc exercitio & ſalubritas inducatur, & quaſi reſtituitur. Danda enim opera, vt veſperi diligenter curentur equi, atque à ſudoribus extergantur, vtque noctu quietem habeant. Hyeme laneo ſtragulo operiendi propter frigus, æſtate lineo propter muſcas. Cauendum, ne longiorib. itineribus, vel laboribus vrinæ reddendæ pote-

Incaleſcẽtem nõ aquandum.

Volutationis vtilitas.

Tegumẽta equorum.

Vrinæ red

Poteſtas denegetur, ſed mox hora vna ab inchoato vel itinere, vel labore, excutiēdo otio ſiſtatur. Ducendus extra viam, & ſi cō tedatur, in fimetum maximè ouiliū. Quod ſi vrinæ reddendę impedimento crucietur, fomenta eadem admouenda, quæ frigori, nempe oleum immiſtum vino ſuper ilia & renes infuſum. Item pediculus peni immiſſus, aut etiam ſmigma podici inditum auxiliari compertū. Quæ ſi non profuerint mel e decocto & ſale collyriū tenue foramini, quo meat urinæ inditur Sunt qui de bitumine collyrium naturalibus inſeri prçcipiant. Aelianus ſcribit retentam in equo vrinam ſolui, copioſeq; reddi, ſi virgozona, quam geſtat, faciem equi feriat. Pedum (quæ prçcipua cura eſt) incolumitas conſeruabitur, ſi, vt ſuprà de ſtabulis indicauimus, rotūdis lapidibus, vel axibus conſtrata diligenter mundentur. Subinde chelidoni aut plantis ſtercus bubulum, vel ſi hoc deſit, equinum indatur, & tibiæ deorſum defricentur ſtraminis manipulo conuoluto. Vt autem vngulæ creſcant, vel attritæ reparentur, Allij capita in vncias 7. rutæ manipulos tres, aluminis tuſi & cribrati vncias 7. auxungiæ veteris pondera 2. ſtercoris aſini plenam manum commiſceas, ac decoquas, & vtaris. Ab itinere pedes diligen-

dēdæ curæ — *Pedū curæ*

ligenter expurgandi, ne quid luti, vel ſordium inhærere patiamur. Vnguento vngulæ attritæ reficientur eo, quo diximus, modo. Articuli quoque, vel ſuffragines poſt iter calido foueātur vino, vel ouum vnum aut alterum incutiendum pedum plantis: ipſæ tibiæ cereuiſia calida, aut ſimili fomento confoueantur. Si alterum pedem protēdat equus, neque æqualiter ſtet, indicium eſt alicuius vitij, ac infirmitatis. Claudicare contingit equum, vel quia vngulæ ex itinere attritæ, vel ferraturæ vitio, vel etiam ex ocioſa in ſtabulis humorū collectione, vel deniq́ue è gallis atq; crurum aliqua læſione. Quod ſi è ferratura claudicet, malleo concutito ſingulos clauos, & in cuius ictu ſenſeris vitare, eum clauum eximito: vel frigidam infundas vngulæ, & qui primus è clauis exiccatur, hunc euellas. Si pus ſit, id exprimatur, atque inde picem cum axungia veteri benè coctam imponas. Oportet autem ſolum vngulæ aperire celeriter, vt per inferiores partes, ſi ſit apoſtema, digeratur, ne per coronulas faciat eruptionem, quod difficilius & lentam curationem admittit. Signis autem id deprehenditur, nam priorem pedem planum ponet. Quod ſi ſuſpendat, pedem ſubrades, & locum, quē videris nigriorē, digito pulſabis, ſi ceſſerit in do-

Vitij ſignificatio in equo.

Claudicationis vitium.

in dolore, & maturuerit, aperito, ſaniemq́; emittito. Si claudicat introrſum, nec premat niſi extremitates, indicium ex vngula laborantis. Sin toto pede æqualiter terram calcat, alibi quàm in vngula laborat. Claudicans non flectens iuncturas, læſionẽ circa iuncturas indicat. In genere, ſi claudicat, ſumito canabem cum oui albo atque imponito pedi, quo claudicat, & pòſt ferrato. Si vulnus fecerit, puluerem oſtrearum, & æ-rei vaſis fuliginem benè tonſa ad ſiccãdum inſpargito, vel album oui cum fuligine atque aceto imponito. Crepatiarum, vt vocant, vitium, quod inter iuncturas & vnguiam contingit ad ſimilitudinem ſcabici, oriturq́ue è ſtabulorum fumis & humoribus crurium madidorum, cura eadem, quæ Grapparum, quod ipſum quoq; vitium in iuncturis pedum, rumpens carnes & pus generans. Euulſis pilis lauetur locus cereuiſia tepida, vel aqua decoctionis maluæ, ſulphuris, & ſepi arietini, quorum ſubſtantia obligetur iuncturis læſis veſperi atque manè. Vel cum ſepo arietino, aut hircino, axungia, ære viridi, ac ſulphure viuo, bolo, ſapone vel ſmigmate decoctis, factoque vnguento linẽdum quotidie bis, lauandumque vino tepido, inde exiccato loco iterum vnguendũ: abſtinebitur ab aqua. Vini quoque

Crepatiarũ et Grapparũ cura.

que feces curandis crepatijs adhibentur. *Gallarum cura.* Gallarum, vt vocant, inflationes et tumores in tibijs, quas alij aquatilia, alij ozenas appellant excindendo & cauterijs curantur. Nonnulli eas in aqua frigida rapidaque, ſi equus crebrò ducatur, conſtringi & reprimi exiſtimant. Item lauare ſale, aceto, axungia, & oleo per dies aliquot obligãdo, vel ſcarificatione curare ſolent. Externa aduſtionibus curantur. Si dorſum è ſella vel tumeat inflatum, vel læſum fuerit, Vegetius iubet cepas in feruẽti aqua decoctas, atque ſic feruentes, quantum corium ſuſtinere poteſt, imponere, faſciaque illigare tumori, & vna nocte tolli inflationem. Item ſalem tritum cum aceto miſcendum additoque vitello oui, & loca, quæ tumere cœperint, perfricanda, atque ſic deſtricta ſiccabuntur. Etiam herbam piperitidem contuſam cum ſucco ſuo imponũt, & mox re- *Dorſi attriti cura.* ſidere tumorem experientia docuit. Dorſum vulneratum lauetur cereuiſia & butyro liquido. Eſt morbus, qui frequenter in- *Syncope.* feſtare ſolet equos, quem alij ſyncopen, a- *Stenachoriaſis.* lij ſtenachoriaſin, alij aliter appellant, vul- *Vyuel.* gò Vyuel vocatur, quo ſi corripiatur equus, aurem deprimito, & vbi deſinit, auriculæ extremum incidito phlebotomo, vel ſcalpello ſaniem expurgato, cauendum, ne

vena, quæ

vena, q̃ eſt paulò ſuperius, incidatur. Si equus incaleſcens vel potu, vel vento lædatur, vulgus Germanorum Verfangenn vocat, ſunt qui diſtentionem putent à Vegetio, alijs infuſticationẽ appellari, remediũ: Conciſa in fruſta minuta muſtelę pelle, addito butyro recenti, ouoq; putrido cũ aceto, idque commixtum per cornu infundendum, ac pòſt madido ſtragulo contectus equus ſtet, donec incaleſcat. Ventris & inteſtinorum dolor ſedari creditur equo & mulo anatum aut nantium conſpectu. Vt à muſcis non infeſtentur iumenta, ſucco foliorum curcurbitæ iumentorum pili intingantur æſtate media. Solent & lũbrici iumẽtorum inteſtina affligere, indicium, ſi ſubinde ad aluum reſpiciant, ſi crebrò volutentur, ſi caudam iactent. Remedium adhibetur cornu ceruinum, aut ſabina trita, atque cum aceto per cornu data. Columella iubet manum per anum inſerere, & fimum eximere, ac deinde anum aqua marina, vel muria lauare. Rheuma, ſiue catarrhus equum reddit pigrum & languidum, nihilominus duci equitarique patitur, eſtque labor mediocris non inutilis: tepida potetur aqua, iniectis triticeis furfurib9, & quò magis excreauerit muccos, hoc melius habebit. Sunt morbi aliquot incurabiles, & quo-

Verfangẽ.
Diſtentionis cura.
Ventris doloris cura.
Aduerſus muſcas.
Aduerſus lumbricos
Rheumatis cura.

& quorũ ratione ex Aedilitio Edicto redhi-
bitio debetur, niſi aliter cautum ſit in ſtipu-
lando. Quales Aſthmatici, ſuſpirioſi, lunati-
ci, ſerpigine vel intertrigine infecti, vermẽ
appellant, qui morbus, ſi ad teſticulos vſq;
Vermis morbis. proſerpat, incurabilis æſtimatur. Addũtur
gallæ intrinſecæ vel introrſum manantes.
Aſtumatis cura. Aſthmaticum tamen curari quidam negãt,
quòd phthiſi homini mortiferæ aſsimile-
tur. Salus tamen promittitur, ſi principijs
occurratur. Nam ſanguinem in ſiccis mor-
bis detrahere contrarium eſt. At vino & o-
leo commixtis tepefactiſq; perungendum
totum corpus, & aduerſo pilo vſque ad ſu-
dorem confricetur. Interna autem hac po-
tione à prima die curanda. Succũ ptiſanæ,
adipem ſuillum remiſſum & amylũ ex mol-
le paſſo, quæ decocta per cornu danda, vt
canalis gutturis maxillarumque compages
laxetur, quo facto, loco calido ſtatuatur. Itẽ
prodeſt hordeum viride, atque herba, quæ
ariditatem temperet. Proderit & potio ex
paſſo ouiſque crudis & butyro, thure atq;
croco, dulcibuſque quæ, aſperitatem miti-
Lunatici cura. gent. Interim quoque vngendus modo
quem diximus. Lunaticos curare ſtudent
à temporum parte detracto ſanguine. Ac
hæc quotidie oculum calido fomento cu-
rant foris. Intrinſecus collyrio thermanti-
co acer-

co acerrimoq́; per plures dies inũgunt, donec curetur. Scabiei & ſerpigini quidã adhibent cantharides contuſas mixta ærugine inungendo, deinde ferro candenti vel ſartagine corpus equi calefaciunt. Alij bis in die aqua calida ſubluunt, & mox decocto & trito ſale cum adipe defricant dum ſanies emanet. Præcipuè ſalutarem aiunt adipem vituli marini inter initia, ſi inueterauerit, vehementioribus opus remedijs, & adhibetur bitumẽ, ſulphur, pix liquida axungiæ veteri commixtæ parique menſura decoctæ, ſubinde ſcabie reſiccata piceque liquida cum oleo illita. Infricatur & fuligo vlceri ex aheno. Pluribus & equi & bubuli pecoris morbis ſuccurrit radicula, cõſiliginem vocant & pulmonariam, pectoris pelli inſerta, facto prius ſubula foramine. Aduerſus omnes equorũ morbos probatiſsimam curam tradit Vegetius centauream, abſynthiũ, peucedanum, ſerpillum, agapenum, betonicam, ſaxifragam, ariſtolochiam rotundam æquis ponderibus tundes, & cernes, ſi febrit animal, cum aqua: ſi non febrit, cum vino optimo dabis, & ſingulis per ſextarium aquæ vel vini cocti prædicti medicaminis ſingula maiora cochlearia commiſceas, & per fauces ingeras. Deplere animalia veteres vetuerũt abſque neceſ-

Scabies.
Serpigo.
Conſiligo.
Generale remediũ.
Deplendi ratio.

neceſsitate, ne conſuetudo minuendi, ſi tẽpore aliquo factũ non fuerit, ſtatim morbũ generet. Rectiꝰ ergo minoris ætatis animalibus & benè valentibus non detrahendus ſanguis, niſi è palato. Maturis non incómodum cùm in paſcua mittuntur, ſed cautio adhibenda in ſecando, ne altius imprimas manum. Caſtrata prorſus non ſunt deplenda. Barbaricis equis ferunt nullam adhibẽdam medicinam. EVPH. De equis iam ſatis: ad aſinos deſcendere tempus poſtulat. HIPPOCOM. Præpoſterus hic progreſſus: attamen quando ſic iubetis, hac quoq; in parte non deero, vt tandem, meo penſo perſoluto, vos paria ſymbola conferatis. Aſinorum vulgaris cura, neque tamen aſpernanda cùm propter varios vſus, quos præbent, tum propter paſcẽdi facilitatem. Nam qualicunque, & parabili pabulo contentum id pecus, folijs, ſpinis, ſarmentis, paleis, quibus omnes regiones abundant, etiam gliſcit, tum imprudentis cuſtodiæ negligentiam fortiter ſuſtinet, plagarũ, laboris, famis, & penuriæ tollerantiſſ. rariſque morbis afficitur: propter quæ tardius deficit, quàm aliud armentum. Quare huius animalis tã exiguæ tutelæ plurima & neceſſaria opera reſpondent. Nam & oneribus geſtandis dorſuarius aſinus equo par, veh-

De Aſinis.

Aſini vſus.

cul

cula trahit non nimio pondere, molarum, & conficiendi frumenti penè ſolemnis eſt huius pecoris vſus. Quare maximè ruri neceſſarius aſellus, qui & vtenſilia in vrbem, & ad molam frumentum geſtare ac reportare commodè poteſt. In Aegypto, & Lybia vbi leuior humus, etiam terræ proſcindendæ eius vſus: & delicatæ illic mulieres aſinis ſplendidæ phaleratis vehũtur. Quinetiam ad diſciplinam docilis putatur, atque hodie in Cairo ad tibias ſaltare, & alia ludicra exercere à circulatoribus edoceri, traditur. In mercando, inquit Varro, vt cæteræ pedes emptionibus & traditionibus dominum mutant, & de ſanitate & noxa caueri ſolet. Quadringentis nummis aſinum emptum memoriæ proditur. In Celtiberia quadragenis nũmorum millibus aſinas emi Plinius auctor. Varro duo genera deſcribit. Vnum ferum, quos onagros vocant, quorum in Phrygia & Lycaonia greges ſunt multi. Onagri domiti præſtantiſsimi ſunt maximè ad ſeminationẽ, & faciliter domari traduntur. Alterũ manſuetũ, de quib. nobis ſermo. Ex Arcadia optimos, quanquã Varro ex Rheatinorum ſeminio pullos præſtãtes ſolere produci ſcribit. Qui aſinos educare vult mares fœminasq́; bona ætate, corpore amplo, ſeminio bono, fir-

Aſini precium.

Onagri.

mosque deligat perinde atq; in equis. Admiſſarij minimum trimi. Nam à tribus annis ad decimum vſque generationi idonei ſunt. Partus à tricelimo menſe ocyſsimus, ſed trimatu legitimus: totidem quot equæ & eiſdem menſibus, & ſimili modo conceptum fœtũ edunt. Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in curſum verberibus à coitu. Raró geminos parit. Paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conſpiciatur ab homine. Gignere aliqui tradunt tota vita, quæ durat ad trigeſimum annum, vt Ariſtot. auctor. Admittũtur ante ſolſtitium, & eodem tempore alternis annis pariunt. Duodecimo enim mẽſe conceptum ſemen edunt. Prægnantes opere leuandæ. Venter enim labore nationem reddit deteriorem. Mas ab opere non diſiungitur, quòd ſalaciſsimus ſit, & remiſſione laboris fit deterior. Secundum partũ pullos anno non remouent à matre. Proximo anno noctibus patiũtur eſſe cum hís, & leniter capiſtris aliaúe qua re habẽt vinctos. Tertio anno domare incipiunt ad eas res, ad quas quiſque eos vult habere in vſu. Partum impensè diligit mater, adeò vt per ignes ad fœtum tendere non dubitet. Sed aquarum tædiũ maius, ſi riuus interſit, horret ita, vt pedes omninò tingere metuat.

Partus aſinarum.

Nec

Nec niſi aſſuetos potant fontes, qui ſunt in pecuarijs, atque ita, vt ſicco tramiti ad potum eant. Nec pontes tranſeunt per raritatem plancarum translucentibus fluuijs. Non niſi ſpatioſa incubant ſpatia. Varia in ſomno viſa concipiũt, ictu pedum crebro, qui niſi per inane permicuerit repulſu durioris materiæ clauditatem affert. Summis labris bibendo aquam attingere ideo creduntur, quòd aurium longiuſcularum in aquis vmbram cernentes metuant, ne eas madefaciant. Frigoris id animal maximè impatiens. Claudicantes aſinos curabis, ſi aqua calida totum pedem circum laueris & ſcapello expurgaueris. Quod poſtquã feceris, vrinam veterẽ calidã, in qua adeps maximè caprinus eliquatus ſit, aut ſi is haberi nequit, bubulus, circumfundes, atque hoc facies vſq; quo ſanitatem adipiſcatur.

Claudicationis aſini remedia.

EVPHORB. Aiunt aſino & equa mulũ gigni, è duobus diuerſis generibus nata tertij generis fieri, & neutri parentum eſſe ſimilia. HIPPOCOM. Maximè, Atque etiam ex aſina & equo mula, ſed effrenis & tarditatis indomitæ, itemq́ue & equa & onagris manſuefactis mulæ veloces gignuntur in curſu, & eximia pedum duritia, ſed rugoſo corpore, & animo indomito, generoſo tamen. Equas nõ minores quadrimis, neque

De mulis.

 decen-

decennibus maiores adhibendas. Generátur duodecimo menſe, ſicut & equi atque aſini, auctore Ariſtotele: at Columella decimo tertio menſe vix parere ſcribit. Conceptum ex equo ſecutus aſini coitus abortu perimit, non item ex aſino, equi. Fœminas optime à ſeptimo die impleri obſeruatum: mares fatigatos melius implere. Quæ non prius, quàm dentes, quos pullinos vocant, iaciat, conceperit, ſterilis intelligitur, & quæ non primo initu cœperit generare.

Hinnuli. Equo & aſina genitos mares hinnulos antiqui appellarunt, contraque quos aſini & equæ gignerent, mulos. Mulos autem ipſos negant gignere, & ſi quando peperint, id prodigij loco habitum, ſterilitatis cauſam exiſtimãtes, quòd ſemina contrariarũ qualitatum ſterilia ſint. Idque Ariſtotelẽ & plurimos philoſophos fatigauit, tametſi Ariſtoteles alibi ſcripſit, in Syria mulas & coire & parere omnes. Atq; huic aſtipulatur Theophraſtus tradens in Cappadocia vulgo parere, & eſſe id animal ibi ſui generis. Idem comprobat Varro, & ante eum Dionyſius

Mulas alibi parere. & Mago prodiderunt, mularum fœtus regionibus Africæ non eſſe prodigioſos, neq; raros, ſed tam familiares, quàm nobis equarum. Verùm & forma & animo præſtantiora in hoc pecore, quę equa & aſino generátur,

tur, & ſi poteſt aliquatenus huic comparari quod generat onager, niſi quòd indomitum, & ſeruitio contumax, ſyluestri more, ſtrigoſum patris ꝓferat habitũ. Quare hic nepotib, quã filijs vtilior, inquit Columella. Nã vbi aſina & onagro natus admittitur equę, per gradus cõfracta feritate, quidqd ex eo prouenit, paternã formã, fortitudinẽque auitam refert. Mularũ generi ſeminando deſtinandus, cuius ſpecies experimẽto ſpecioſior. Verũtamẽ aſpectu nõ aliter probari debet, quã vt ſit ampliſsimi corporis, ceruice valida, robuſtis & latis coſtis, pectore muſculoſo & vaſto, fœminibus lacertoſis, crurib. cõpactis, coloris nigri ac maculoſi. Nã murinus cũ ſit in aſino vulgaris, tamẽ etiã non optimè reſpõdet in mula. Sũt, qui tradãt, quo colore ſobolem quis habere velit, eo colore palliũ circũ ponendum admiſſario. Aſinus autẽ vt eſt deſcriptus in admiſſurã educandus, eũ ſtatim à partu genitũ matri ſubtrahere opus, & ignoranti equę ſubijcere, vt diximus, fallitur aũt equa obſcuro loco, partu ꝓprio amoto, & alius quaſi ex ea nat⁹ alitur. Cui deinde cũ decẽ dieb. inſueuerit equa, ſemper deinde deſtinanti prębet vbera. Sic nutritus admiſſarius equas diligere condiſcit. Interdũ etiã q̃uis materno lacte ſit educat⁹, poteſt à tenero cõ

Color mularum.

Amiſſarij aſini educatio.

uerſatus equis familiariter earum conſuetudinem appetere, vt Colu. tradit. At noſtrates aſini etiam vltro ſatis appetūt equas vt non opus ſit ad hoc eos aſſueſcere. Eſt enim animal mirè ſalax, & pro corporis portione membroſius. At non oportet minorem, quàm trimum admittere, atque id ipſum, ſi concedatur, vere fieri cōuenit, cùm & deſecto viridi pabulo, & larga auena, aut hordeo firmandus erit. Nec tamen teneræ fœminæ committetur: nam niſi prius ea marem cognouerit, aſsilientem admiſſarium calcibus proturbat, & iniuria depulſum etiam cæteris equis reddit inimicum. Id ne fiat, degener & vulgaris aſellus admouetur, qui ſollicitet obſequia fœminæ, neque is tamen inire ſinitur: ſed ſi iam eſt equa Veneris patiens, confeſtim abacto viliore, generoſiori mari iungitur. Locum ad id extructum habere ruſticos Col. ſcribit, machinā vocant, qui duos parietes inædificatos habet & anguſto interuallo diſtantes, ne fœmina colluctari, aut admiſſario aſcendenti auertere ſe queat. Aditus ab vtraque parte, ſed ab inferiore clatris munitus, ad quæ capiſtrata imo cliuo conſtituitur equa, vt & prona ineuntis ſemina melius recipiat, & facilē ſui tergoris aſcēſum ab editiore parte minori quadrupedi præbeat. Quæ cum

Machina.

ex aſi-

ex aſino conceptum duodecimo menſe e-
didit partum, ſequenti anno vacua nutrit. Id enim vtilius, quàm vt fœtum admiſſo equo impleant. Annicula mula rectè à matre repellitur, & amota montibus, aut feris locis paſcitur, vt vngulas duret, ſitque poſtea longis itineribus idonea. Nam clitellis aptior mulus, illa quidem agilior, ſed vterque ſexus & viam rectè graditur, & terram commodè proſcindit, niſi preciũ quadrupedis rationem ruſtici oneret, aut campus graui gleba robora boum, equorumq; poſtulet. Calcitratus inhibetur vini crebriore potu, vt Plinius ſcribit. Mulum octoginta annis vixiſſe idem teſtatur. EVPHOR. Poſtquã de armentis dicere cœpiſti, ecquid de Camelo? HIPPOCO. Camelos inter armenta paſcit oriens. Animal maximè omnium animalium hominis miniſterio deſtinatum videtur quibuſdam. Nam tuber in tergo ad onera portanda, quatuor genua, cùm equus, & aſinus, & cæteræ quadrupedes tantùm duo, ſiquidem poſteriora anterius flectuntur, ſinuanturque poſterius inſtar humanorum crurum, & prælongis cruribus in genua flectitur onus excipiens. Eorumque duo genera inter ſe differentia, Bactriani & Arabici, quòd illa duo habeãt tubera in dorſo, hi ſingula & in pe-

De Camelis.

Bactriani cameli.

Arabici cameli.

ctore alterũ,cui incumbãt.Dentiũ ſuperiore ordine,vt boues, carent vtroque genere. Omnes autem iumentorum in ijs terris dorſo funguntur atque etiam equitatu in prælijs. Velocitas inter equos,ſed ſua cuiq; mẽſura ſicuti vires. Nec vltra aſſuetum procedit ſpatium,nec plus inſtituto onere recipit. Odium aduerſus equos gerunt naturale. Sitim quatriduo tolerant. Implentur, cũ bibendi occaſio eſt,& in præteritum & futurũ obturbata conculcatione prius aqua, aliter potu non gaudent. Paſcitur,præter paſcua & ea,quæ ſyluæ præbent,auena,aut hordeo cum ſale. Coitus camelis auerſus ſicut elephantis, tigribus, leoni, cuniculis, quibus auerſa genitalia. Solitudines coituri petunt cameli,neque interuenire ſine periculo datur. Ferunt 12 menſibus, pariunt vere à trimatu, iterumq; poſt annum implẽtur à partu. Proferunt ſingulos ſicut elephãti & maioris corporis animantia, lac prębẽt dum iterum graueſcũt, vt Ariſtotel. tradit. Didymus in ſuis Georgicis ſcribit, camelũ ſicut & equos cognationis ſenſum habere, & neque matri, neque ſorori miſceri. Et camelum Bactrianã in mõtibus Indicis à ſuib. feris(qui iſthic commune cum ipſis pabulũ habent) concipere traditur. E ſue autem ſiue apro & camelo fœmina gigni camelum gemina-

Coitus auerſus.

Partus cameli.

Camelũ è ſue.

geminatum tuber habentem, quemadmodum ex equis & aſinis muli, multasque notas habere camelum inde natum, quibus patrem referat, nempe & denſum pilum, & virium robur, atque in luto non facilè labaſcere, ſed viribus ſuis erigi, duplumq; pondus comparatione aliorum camelorum geſtare, prodit idē author. Caſtrantur fœminæ, quæ bello præparantur, fortiores enim fieri coitu negato. Viuere quinquagenis annis Ariſtot. ſcribit, quoſdam & centenis. Rabiem vtcunq; ſentire Plin. addit. Horūque aliqua ſimilitudo in duo animalia trāsfertur, & camelopardalis vocatur, pedibus & crurib. poſteriorib. boui, anterioribus & capite cameli, collo equi, albis maculis rutilum colorē diſtinguentibus. Strabo tradit eſſe coloris varietate hinnulo ſimile virgatis pilis diſtincto, collo recto & in ſublime ſubuecto inſtar Struthij, vertice paulò ſublimiore camelo. EVP. Tale animal nuper depictum in auleis vidiſſe videor, quo Aethiopes vxores cum liberis clitellis inſidentes deducebāt niſi ꝙ id puſilla habebat cornua, qualia oues nōnullæ habēt. Heliodorū de Aethiopicis rebus hanc beſtiam arbitror depinxiſſe. Sed horum externorum animaliū apud nos nō ita frequens vſus. HIP. Tu igitur, Euphorbe, de tui pecoris diſciplina *Camelopardalis.*

nobis

nobis ſtipulatũ ſymbolum depromas:proxima enim equino pecori dignitas & cura debetur bouino. *De bobus.* EVPHOR. Quando ſic cautum inter nos, ipſe quoque,quantũ teneo de mea lubens impertiar profeſsione ſymbolum.Et principio nequaquam concedo primas inter pecora equo.Cùm veteres ferè præcipuum vſum & honorem boui aratori,& qui pro ſeruo eſſet, tribuerũt. Siquidẽ ex viro & vxore aut boue domũ cõſtare Heſiodus vetuſtiſsim⁹,grauiſsimuſque noſtrę ꝓfeſsionis author cęcinit,eiusq́; authoritate idem in ſuis Politicis, & Oeconomicis comprobat Ariſtoteles. Adeoque hoc animal in precio fuit & honore ſemper, vt inter exempla damnatus, qui ſociũ laboris,tanquam colonum,& inprimis neceſſarium armentum occiderit. Ab huius pecoris celebritate pleraque ducta celebria nomina.Nam à multitudine & pulchritudine fœtuq́ue vitulorum Italiam dictam tradunt,quòd è Sicilia Hercules perſecutus nobilem taurum, qui diceretur Italus. *Italiæ nomen.* Hic ſocius hominum in ruſtico opere, Cererisq́ue miniſter. Et magnis rebus à boum maieſtate nomen indiderunt βοῶπιν, βούλιμον, βούπεινα, βούσυχον appellantes,vnã quoque bumammã. Ac breuiter,in hoc pecus conuerti voluit Iupiter Europam adamatã.

Deni-

Denique è boue putrefacto naſci dulciſsimas apes mellis matres, vnde Græci βυγόνας appellant, vt Varro teſtatur. Idem huius pecoris genera ætatis 4. numerat: & primã vitulorum, ſecundam iuuencorum, tertiam boum nouellorum, quartam vetulorum. Diſcerni in prima vitulum & vitulã, in ſecũda iuuẽcũ, & iuuencã, & in tertia & quarta taurũ & vaccam. Quę ſterilis vacca, eá tauram vocari: quæ pregnans, hordam. Ab ea hordicalia Varro, Sex. Pompeius hordica appellat ſecta, quod tunc hordæ boues im molarentur. Hoc genus pro regionum diuerſitate variat. Cõmmẽdati veteribus, Epirotici, Cãpani, Hetruſci. Noſtris in precio ſunt Pannonij, Burgũdiaci, Auernici, Phryſij, Dani vel Cymbrici, & Anglici vel Britãnici. Atque in bubulo genere aliud laboribus, aliud lacticinio, aliud ſaginæ vtilius, pleraque omnibus. In vniuerſum verò ſiue ad laborem, ſeu ad ſaginandum, mulgendúmue comparentur, nouelli probantur, & qui ætate ad fructus ferẽdos ſint integrę potius, quàm expertæ. Boues enim, inquit Varro, cùm emimus ſic ſtipulari ſolere: Illoſce boues, vel iuuencos ſanos rectè, deq́; pecori ſano eſſe, noxisq́; præſtari ſpondéſne? Paulò verboſius hæc, qui Manilij actiones ſequuntur: lanij, qui ad cultrum bouẽ emunt,

Taura.

Horda.

Stipulatio in bobus emendis.

emunt, & qui ad altaria hoſtiæ ſanitatem non ſolent ſtipulari. Et quanquam à virtute alij probentur, alij à corporis mole, communiter præſtant in hoc pecore quadratis benè compactis, & integris membris, longo, amplo, denſoq́;, & benè coſtato corpore, nigricantibus cornib. etſi in colore non tanta ſollicitudo, etiam ſi albos tanquam molles quidam vitent, quod & Varro fatetur, requiritq́ue, vt ſit latis frontibus, oculis magnis, & nigris, piloſis, hirtisq́ue auribus, compreſsis malis ſubſimíſue, gibberi ſpina leniter remiſſa, apertis naribus & reſimis, labris ſubnigris, ceruicibus toroſis, craſsis, at lõgis palearibus à collo ad genua defluentibus, latis humeris, coriũ attactu non aſperum ac durum, vtero capaci, cruribus cõpactis, neruoſis ac rectis, breuiorib. potiùs quã longis, corporis videlicet mole deprimente, rectis genibus & eminulis, diſtantibus inter ſe pedibus non latis neq; ingredientibus, qui diſplodãtur, pilo totius corporis denſo ac breui, cauda longa & ſetoſa.

Bouis forma.

Boues quomodo emendi.

Boues ad laborandum Palladius comparãdos ſuadet vtilius in Martio, cũ necdum nequeant fallaciam venditoris, & vitia ſua cælare, neq; repugnãdo domituræ contumacem pleni roboris exercere fiduciam. Melius de vicinis cõparari, qui nulla ſoli,

aut

aut aeris varietate tenentur. Nam indigena peregrino præſtat, ꝙ nec cœli, neq; aquæ, nec pabuli mutatione tentatur, aut, ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia transferentur. Et hoc non negligēdum, vt viribus ad trahendū comparentur æquales, ne valentioris robur alterius procuret exitium. Adde, vt ſint manſueti, arguti, timētes hortamen clamoris ac verberis, qui nec ad pōtes, aut flumina formidoloſi, multi cibi appetētes, verū in eo conficiēdo lenti, nam hi melius concoquunt. In tauris & vaccis ferè eaſdē notas requirunt, neq; alio diſtat à caſtrato bonus taurus, niſi quòd huic torua facies eſt, vegetior aſpectus, breuiora cornua, toroſior ceruix & ita vaſta, vt ſit maxima portio corporis, vētre paulò ſubſtrictiore, q magis rectus, & ad ineūdas fœminas habilis ſit. Taur' ante admiſſurā herba, palea, aut fœno roborandus, atq; à fœminis ſecernendus. Ante ſolſtitium nō admittitur. Varro vſq; Lyræ exortum à vaccis ſecernit. Ariſto. tamē vult tempore coitus cum vaccis paſci taurum. Vaccę quoq; ꝓbantur altiſsimæ formæ lōgæq;, maximis vteris frōtibus latiſsimis & patentibus, cornibus venuſtis ac leuibus, ac cætera ferè eadē in fœminis, quę & in maribus deſiderantur, & præcipuè, vt ſint nouellæ, quoniam

Tauri forma.

Vaccarū forma, ætas.

cùm

cùm exceſſerint duodecim annos fœtibus inutiliores habentur: durant tamē ſæpè pluribus, ſi paſtura diligens accedat & à morbis incolumes ſeruentur. Vetulæ lactis plus præbent, quam nouellæ, iuxta Ruſticorum prouerbium. Vetulas vaccas lac, gallinas nouellas oua vberius præbere. Rurſum minores trimis iniri non oportet: ſi antè tamē conceperint, partum earum amoueri oportet, ac per triduū, ne laborent vbera exprimi, poſtea mulctra prohiberi. Plinius ſcribit anniculas ad fœcūditatē expeti, ſed eas nō grandeſcere, ſicut in omni præmatura videmus admiſſura. Quotannis in hoc genere pecoris æquè atque in reliquis delectus habēdus, vt vetuſtę, quæ vel gignere deſinunt, vel alioqui inutiles fœturæ, ſummoueantur, & vtique tauræ, quæ locum fœcundarum occupant, ablegandæ, vel aratro domādæ, quoniā laboris & operis nō minus vt Colum. teſtatur, quàm iuuenci ꝓpter vteri ſterilitatē patientes ſunt: At nos eas ſaginæ deſtinamus. Aetas è cornuum nodis aut circulis colligitur, quod Plin. quoque in capris notat. Tempus admiſſuræ idoneum alij exiſtimant veris medium: Palladius Iulio ſubmittendas vaccas, quod ſic decem menſium partus concludi poterit.

Prouerb. Ruſticum.

Tauræ ſterilis.

Aetas è cornibus.

Nam

Nam totidem menſibus partum gerit, vul- *Partus*
go dicitur; Vaccæ & Reginæ idem tempus *vacca.*
partus: quicquid ante genitum inutile, vt
Ariſt. tradit. Pluribus locis malunt 30. aut
40. diebus poſt ſolſtititium admitti, vt ad
Martium atque Aprilem partum edãt. Qui
autem lacte indigent, ita fæturam diſpen-
ſant, vt omni tempore anni ſuperſit alimen
tum, atq; à vere in brumam admittũt. Vno *Vacca v-*
initu conceptus peragitur. Quod ſi fortè *no initu*
pererrauit vigeſimo pòſt die marẽ repetit *cõcipit.*
fœmina. Aiunt ſi ad dextram tauri deſcen- *Mas qua*
dunt, marem gignere, ſi ad ſiniſtram fœmi- *ratione*
nam Græci aſſerunt ſi marẽ creari velis, ſini- *gignatur.*
ſtrum tauri teſticulum ligandum; ſi fœmi
nã, dextrum. Varro tradit exemptis teſticu
lis ſi ſtatim admiſeris cõcipere. Vni tauro
15. vaccas Columella ſufficere aſſerit. Nos
exiſtimauimus vicenis ſufficere poſſe vnũ
taurum, ſi talis, qualem deſcripſimus. Si pa
buli copia ſit, quotãnis poſſunt matres fœ
turæ ſubmitti. Cauendũ tamen, ne nimiũ
ſaginentur, nã ſic difficilius cõcipere cre
duntur. Sed & pabulum ſubtrahitur fœmi
nis circa tempus admiſſuræ, ne eas ſteriles
reddat nimia corporis obeſitas, & tauris ad
ijcitur, quo fortius ineant. Si vacca taurum
non admittit, ſcyllæ medullam cũ aqua te-
rere oportet, & naturam oblinire. Sin au-

tem tauri ſegniores ſint, ſerui caudã vrito teritoq;,& vino ſubactam pudendo ac peſtibus tauri illinito, eoq; & in alijs animalibus vti licebit, vt Quintilius tradit. Elicitur & cupiditas odore genitaliũ admoto naribus, & reliquis, quæ in equorũ admiſſura annotauimus. Taurũ non ſæpius, quã bis ſalire in die debere volunt aliqui: attamen ſæpius etiã poſſe compertũ. Pleriſq; locis tauros & verres bannales habent, vt ſicut ille omnibus vaccis, ita hic omnib. ſuibus proſtitutus ſit. Tauros rubro colore efferari ꝓditum, quemadmodum elephantes albo, leones limis oculis aſpicere. Vitulos editos alij ſugere matres ſinunt, ne tamẽ cũ matribus cubent, nam obteruntur, alij remouẽt ab vberibus, & lacte vel ſero lactis atq; furfuribus, aut farinis iniectis educant tantiſper, dũ herba paſcantur alióue pabulo. Ex his ſiue ad ſobolẽ, ſiue ad laborem, ſeu denique ad ſaginam educare velis, herbidis paſcuis opus eſt. Et quãquam è genere ſint nobili & magno, tamen ſi pabulo deſtituantur, iuſtum incrementum non aſſument. Pabulum enim & genus, & incrementũ donare vulgò dicitur. Caſtrare Mago & veteres cẽſuere, dũ adhuc teneri, ꝙ. nos quoq; obſeruamꝰ, idq; ferro. Et nos ferè verno, vel autũnali tẽpore trimeſtres aut circiter maſculos

Bannales tauri & verres.

Pabulum & genus, & incrementum largitur.

culos teſtibus exectis caſtramus, fœmellis matrices ſecamus, vulneraq́;, conſuta recẽti butyro oblinimus. Columella non ferro, ſed fiſſa ferula cōprimere teſticulos & paulatim confringere, idq́ue optimũ iudicat caſtrationis genus, quod teneræ ætati abſque vulnere adhibetur. Nam vbi induruit melius bimus, quã anniculus caſtratur: idq́; faciendum vel autumno luna decreſcente, vitulumq́; ad machinam deligare oportet, deinde prius quàm ferrum adhibeas duabus anguſtis ligneis regulis veluti forcipibus apprehendere teſtiũ neruos, ex quibus genitales dependent, quibus cōprehenſis ſtatim teſtes ferro reſecare, & expreſſos ita reſcindere, vt extrema pars eorum adhærens p̄dictis neruis relinquatur. Nã hoc modo nec eruptione ſanguinis periclitatur iuuencus, nec in totũ effœminatur, ſed ſeruata forma maris generãdi vim deponit. Attamen ſi permittas à recẽti curatione inire fœminã, cōſtat poſſe generare: ſed id nō permittẽdũ, ne ꝓfluuio ſanguinis intereat. Vulnera ſarmẽtitio cinere cũ argẽti ſpuma linẽda, abſtinendũq́; eo die ab humore, & exiguo cibo alendus. Sequẽti triduo velut æger frōdib. & defecto viridi pabulo alẽdus, ꝓhibẽdusq́; multa potiōe. Placet etiã pice liqda & cinere cũ exiguo oleo vlcera ipſa p̄

Caſtratio vitulorũ.

triduum linire, quò citius cicatricem obdu‑cant, & à muſcis non infeſtentur. Vitulos adhuc teneros aſſueſcere oportet, vt ſe tra‑ctari manu, & ad præſepia religari patian‑tur, vt in domitura & laboris, & periculi mi‑nus ſit. Verùm ante tertium annum, & poſt quintũ Colu. domari iuuẽcos vetat, quo‑niam illa ætas adhuc tenera, hæc prædura. *Domandi diſciplina.* Eos autem, qui de grege feri comprehen‑duntur, & eius formæ ſunt ac notæ, quam ſuperius deſcripſimus, ſic ſubigi conuenit. Primum omnium ſpatioſum ſtabulum præ‑paretur, vbi domitor facilè verſari & vnde digredi ſine periculo poſsit. Ante ſtabuli quoq; campus, vel ſpatium patens, vt pro‑ducti liberum habeant excurſum, ne paui‑di arboribus aut obiacentib. rebus implicẽ‑tur, noxamq́ue capiant. In ſtabulo ſint am‑pla præſepia, ſupra quæ tranſuerſi aſſeres in modum iugorum à terra ſeptempedibus elati configantur, ad quos religari poſsint iuuenci. Deinde dies eligenda à tempeſta‑tibus & impedimẽtis libera, qua capta du‑cantur ad ſtabulum, quorum ſi nimia feri‑tas fuerit, vno die ac nocte inter vircula ie‑iunijs mitigentur, atque mox blandis ap‑pellationibus, illecebriſq́ue oblati pabuli non à latere, neque à tergo, ſed à fronte ac‑cedat bubulcus admulcens nares & terga

per‑

pertractet, mero ſubinde conſpergẽs, hactamen cautione, ne aliquem calce cõtingat aut cornu, quod vitium ſi primum ſibi ceſſiſſe feliciter ſenſerit obtinebit in poſterum. Hinc mitigati os & palatũ ſalibus fricabis, & in gulã demittas præſulſi adipis liberales offas, & vini ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces, quę res intra triduum totius ſeuitiæ iram reſoluet. Alij eos inter ſe iungunt, & docent onera leuiora tentare. Et quod vtile eſt, ſi arationi parantur, ſubacto prius ſolo exerceantur, vt nouus labor cõlla non quaſſet. Expeditior ratio domandi, vt aſperum bouem manſueto & valido boui coniungas, quo oſtendente facilè ad omnia cogetur officia. Si poſt domituram decumbat in ſulco, non afficiatur igne aut verbere, ſed pedes ligentur vinculis, vt non poſsit progredi, ſtare, aut depaſci, ita fame ac ſiti laſſatus ignauiam deponit. Pabuli ratio huius pecoris varia pro regionum more. Si vbertas regionis viride pabulum ſubminiſtrat, nihil eo melius. Sięcioribus agris & maximè hybernis temporibus ad præſepia hæc armenta alẽta, & pro loci conditione pabulum præbetur. Vbi vicia ſuppetũt, ea ſunt optima in faſcem alligata, itẽ caules braſsicarũ vnã cum paleis *De pabulo bubuli armenti.*
Dd 3 & ſœ

& fœno, vel ſtipula, vel ſtramine conciſis, atque aqua coctis præbentur hyeme. Alicubi ſolum ſtramen iam recens excuſſo frumento, & paleæ dātur. Pluribus locis aqua macerati lupini vel cicerculæ, vel erui miſta paleis. Ad hæc vinacea cum folliculis, ac frōdes pāpineæ, vlmeę, fraxineæ, populeæ, iligneæ, ſed poſt æſtatē deficientib. cæteris poſſunt & ficulneæ probè dari, ſi ſit earum copia, aut ſi ſtringere arbores expediat, iligneæ vel querneæ. Boues citius ſaginari maximè herbidis paſcuis, & frumēto, item rapis, pomis, radicibus. Optimè & boues, & vaccæ ſaginantur, ſi paſcua deſint, in ſtabulis data farina miſta paleis triticeis & rapis, aut excrementis cereuiſiarijs. Citius ſaginari lauatione aquę calidæ, & ſi quis inciſa cute ſpiritum in viſcera arūdine adigat, Plin. teſte. Item pingueſcere Sotion tradit, ſi redeuntibus à paſcuis prima die braſsicam conciſam acri aceto maceratam præbeas, deinde paleas excuſſas & furfuribus triticeis miſtas ad dies quinque aut ſex, ſequentibus diebus pabulum paulatim auxeris. Et hyeme quidem circa gallicinij horam nutries, dein circa diluculum. Aeſtate primū ſub diluculum, ſecundum ad meridiem, ac deinde veſpere. Potus æſtate bis, mane tribus ante meridiem, & totidem à meridie horis

Boues quibus ſaginē tur.

De aquādo.

horis. Hyeme ſemel tepida præbenda, quæ etiam fœturam adiuuare putatur, vnde lacunæ vtiles, quibus aqua pluuia colligitur. Aquam non requirunt hæc armenta lympidam, cùm ſordida & diluta non offendat: tamen præſtiterit mundam præbere. Huic pecori hyeme aprica loca, æſtate frigida paranda, & montana maximè, quia frutetis & his internaſcēte herba ſaturatur, quāuis circa riuos, & lætis paſcuis omnium optimè & ſaginātur bubula pecora, vt diximus, & lac copioſius præbent. AEſtate ſub dio etiam nocte durare plurimis locis, in Britanniæ inſula etiam hybernare foris, conſtat, Quāquam enim frigus tolerare poſsit, ſepta tamen fieri conuenit propter iniuriam graui darum laxiora. Conſtituanturque ſtabula loco ſicco, vel lapide, vel glareis, aut arena conſtrata, illa quòd imbres reſpuant, hæc quod celeritur ſorbeant tranſmittantque. Sed vtraq; deuexa aliquatenus, vt humor, ſi incidat, poſsit defluere & elabi, ne fundamenta parietum, vel vngulæ pedum corrumpantur. Obuertantur autem parti meridianæ, & vt facilè ſiccentur, & frigidis ventis non ſint obnoxia, interim tamen, ne egeant ſeptentrionis & orientis luminibus, quæ, vt de equilibus dictum, hyeme

Bubulo pecori paſcēdo idonea loca.

Bubilia.

clauſa, æſtate patefacta refrigerent, ac breuiter, ſi fieri poſsit, vt neque frigore, neque calore infeſtentur, & ab humore ſuſpenſa ſint. Columella duplicia bubilia vult fieri, æſtiua & hyberna; & illa quidem ſine tecto, parietibus altis circumſepta, in quibus ſine violentia ferarum, conquieſcant. Lata eſſe oportet bubilia pedes ad minimum octo, vt ſimul ad procumbendum ſit capacitas, ne in anguſtijs conceptum altera alterius, elidat, & vt inualida robuſtioris ictus euitet, & bubulcis atque iugarijs ad circumeundum laxa miniſteria præbeat. Vitruuius bubilia ad focum & orientis cœli regionem ſpectare vult ideò, quòd boues lumẽ & ignem ſpectando minus horridi & manſuetiores fiant. Ignis autem beneficio naturali pecori amicus, ſiue quòd inutilis & peſtifer humor diſcutitur et exudat, ſiue quòd conceptum è paſtu aut opere frigus expellitur, flammarumque halitu interna curari exiſtimant. Stabula diſtinctis præſepibus, faliſtis, longurijſque dirimantur. Præſepia non altius edita eſſe conuenit quàm vt bubulum pecus ſine incommodo ſtans veſci queat: & ne à vicino pabulum diripiatur, ab vtraque parte ſingulis pecoribus præſepia clauduntur. Cannabeis funibus alligantur, ne ſe mutuò lædant; Cato clatratas faliſcas habere

Stabula bubilia.
Præſepia.

habere vult. Cæterùm parum proderit benè paſcere, niſi præſtetur, vt ſint ſalubri corpore, roburque conſeruent. Quare ſiue in paſcuis ſeu ſtabulis continētur, ſubinde cō-ſideranda iumenta & pecora, atque etiam nocturna cura nequaquam negligenda, præſertim ſi fœtæ; quanquam ſemper & quotidiè diluculo & ſub veſperam in paſcuis viſenda, tamē id maximè neceſſarium, cùm & recenter in paſcua verna emittuntur: nam tum facilè è dietæ mutatione noxam contrahūt tam boues, quàm vaccæ atque iuuenci. Hyeme quoque diligens cura adhibenda, ne tam impenſę vberioris pabuli vitentur, quàm ratio potius habenda iacturæ pereuntium animalium. Proinde in ſtabulis non parcendum ſtramentis, prę-ſertim cum ab opere boues diſiunguntur, ſubſtrictos confricare manibus dorſumq́; comprimere, & pellem reuellere proderit. Cùm de via, aut à paſtu redeunt, priuſquam ad bouile deducantur, aqua pedes diluendi, ne inhærentes corpori ſordes vlcera gignant, vel vngulas reddant molliores. Hyeme frigus cùm primis arcendum perinde, atque æſtate accerſenda pura aura, nēpe vt interdiu non deſit vmbra, noctu ſub dio ſtent. Vtroque enim & frigore immoderato, & æſtu morbos contrahunt.

Sanitatis bubuli pecoris cura.

Boues in curſum concitare, maximè ęſtate, nequaquam conuenit: nam is motus facilè febrium occaſionem præbet, aut aluum citam reddit. Cauendum, ne ſues, aut gallinę ad præſepia perueniant, vtraque enim immunditia ſua perniciem afferunt. Sus ægra quod egerit, peſtilentiam creare ſolet. Mortua quoque cadauera procul amouenda & altiſsimè obruenda, ne ſana corpora contagio lædantur. Cùm verò peſtilentia gregem corripuerit, continuò mutandus cœli ſtatus, & in plures partes diſtributo pecore, longisq́ue regionibus ſegregandi incolumes à morbidis, ne cõtagio ſanos corripiat, imprimis arcendi cõmunibus aquis, atque ſtabulis. Peſtilentia commune vocabulũ, ſed plures habet ſpecies. Alijs humor per os ac nares effluit: alijs ſiccitas, & animal indies magis atque magis maceſsit. Eſt articularis, quãdo vel plurib. vel poſterioribus claudicat. Subrenalis, à poſteriorib. debilitas apparet, quia lũbi dolere credũtur. Farciminoſis, quoties ꝑ totũ corpus tubercula oſtentantur, & rurſus euaneſcentia alio loco erumpunt. Subtercutaneus, quando humor in diuerſis corporis partib. exudat. Elephantiaſis, cùm velut ſcabies minutæ cicatrices in corio inſtar lenticulæ apparent. Eſt mania, cùm ſenſu priuantur, vt nec

Peſtilentia vnde.

Peſtilẽtiæ varietas in animalibus.

nec videant, nec audiant, vti conſueuerint, etiamſi hilares, & nitidi ſint. Atque hi morbi omnes contagione ſerpunt. Quare laborare incipiens pecus continuò ſegregandũ, ne alijs periculum generet, & negligentia (vt à ſtultis ſolet) diuinæ imputetur offenſę. Propulſandi autem morbi, quantumuis peſtiferi, accuratiſsimis remedijs. Commune remedium Colum. tradit, panacis & eryngij radices ſeminibus fœniculi miſcendas, & cum defruti ac moliti tritici farina feruentique aqua conſpergendas, eoque medicamine ſaliuandum pecus. Vulgo ægrotanti vel bubulo, vel equino, alijsque ferè omnibus pecoribus adhibetur radiculæ vſus, quam conſiliginem vocant, eam bubulo pecori palearibus, equino pectori, ſuibus atque ouibus auriculæ, facto prius ſubula foramine, emiſſoque ſanguine, inſerunt, donec pars, quæ ſubula circumſcripta eſt, excidat, quam cum recens plaga comprehendit, ita continet, vt elabi nequeat, eò omnis vis morbi, peſtilensque virus elicitur, & vbi iam ſatis collectus ſaniei tumor, radicula eximitur, vel ſponte excidit. Suffimenta quoque plurimum iuuant à Vegetio tradita, ſulphur, bitumen, allium, origanum, ſemen coriandri, carbonibus inſperſa & cooperta

Cõmunia remedia. *Radicula.* *Conſiligo.* *Suffimẽta*

boum

boum ſuper vas, in quo ſuffimenta incenduntur diutius contenta, vt fumus os eorũ capiat ac nares impleat atq; ita ad cerebrũ & interna ſalubri remedio penetret. Proderit etiam totum corpus ſuffimentare, quò & pernicies tollatur & cætera pecora contagio non lædantur. Cruditatis ſigna ſunt crebri ructus ac ventris ſonitus, faſtidium cibi, neruorum intentio, hebetes oculi, ꝓpter quæ bos neq; ruminat, neque lingua ſe detergit. Remedio erũt aquæ calidę duo congij & mox triginta braſsicæ caules modicè cocti & ex aceto dati, ſed vno die abſtinendum alio cibo. Si neglecta cruditas, & inflatio ventris & inteſtinorum maior dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur. Remedium eſt, proximam clunib. caudæ partem vinculo vehementius obſtringere viniq́; ſextarium cũ olei hemina faucibus infundere, atque ita citatum per mille quingentos paſſus agere. Si dolor manet, vngulas circumſecare, & manu vncta per anum inſerta fimum extrahere, rurſumq́; agere currentem. Sunt, qui cauda quatuor digitis ab ano percuſſa vena ſanguinem emittendum cenſent, qui cùm ſatis effluxerit, papyri ligamine inhibetur. Eſt morbus, qui Lupus vocatur, Der Vvolf germa-

Cruditatis remedium

Ventris inflatio.

Vena in cauda ſecanda.

Lupus morbus.

manis:Indiciũ in caudę extremitate oſsiculo ſe exercente, quo inciſo, ſalem & fuliginem indere ſolent atque obligare. Ventris & inteſtinorum dolor ſedatur, ſi anſeres natantes, & maximè anates aſpexerit, vt ſuprà quoque de equino pecore dictum. Siquidem anas conſpectu ſui id genus pecoris ſanare Columel. & Vegetius tradunt. Torminum ſignum cruenta & muccoſa vētris proluuies. Remedio eſt, vt à potu pecus prohibeatur triduo & primo die etiam à cibo. Item, vinaceorum duæ libræ torrefectę & cum totidem ſextarijs vini auſteri præbeantur, omniq́, alio humore abſtinendum, danturque lentiſci & oleaſtri cacumina. Quod ſi neque ventris reſtiterit citata proluuies, neq; inteſtinorum dolor, & ſi ſępius quã conſueuit oculi lachrymēt, & pituita naribus profluat, frons vſque ad oſſa vratur, aureſq́; ferro ſcindantur. Vulnera dum ſaneſcũt, bubula vrina defricari cõuenit. At ferro reſciſſa melius pice & oleo curantur. Tuſsis boum non minus, quàm equorum curanda, quæ ſi recens fuerit, ſextarius farinæ hordeaceæ cum vno ouo crudo & hemina paſsi per os datur ieiuno: granum quoque conciſum tunſumq́; admixta farina, fabę frixę & pollinis lentis ſextario aquæ calidæ miſcetur, agitataq́; diligēter

Tormina quo curentur.

Aduerſus tuſsim.

ter per os infunditur. Columella etiam gramina conciſa & his admiſtam freſam fabam dari vult: lentes quoq; exemptas valuulis molitas minutè, atq; quæ miſtas. Veterē tuſsim duæ libræ hyſſopi maceratæ ex aqua ſextarijs tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus farinæ miſcetur & ſuper os datur, per ꝙ aqua hyſſopi decocti propinatur per cornu. Itē eruum cum ptiſana hordei ſi in pabulis molitum & cum aqua tepida vel mulſa in fauces ſaliuanti ori infundatur. Cùm pulmones exulcerantur atque inde tuſsis ac macies & ad vltimum phthiſis, quæ ne mortem afferant, radix coryli inuſta perforatæ auriculę inſeritur, tum porri ſuccus inſtar heminæ pari olei mēſuræ miſcetur, & cum vini ſextario potandus datur diebus compluribus.

Febris indicia.

Febricitantis indicium manantes lachrymæ, grauatum caput, oculi compreſsi, fluidum ſaliuis os, ex venarum inquietudine, & calore totius corporis intelligitur. Conuenit die vno abſtinere cibo, poſtero die exiguum ſanguinem ieiuno ſub cauda emitti, atque interpoſita hora modicæ magnitudinis coctos braſsicæ colliculos triginta ex oleo & garo ſaliuanti ori demitti, eamque eſcam per dies quinque ieiuno dari. Præterea cacumina lentium vel oleæ, vel

tenerri-

tenerrimã quamque frondem, aut pampinos vitis obijci, labra quoque detergenda ſpongia & aquam frigidã ter quotidiè pręberi potandam. Sanguis demiſſus in pedes claudicationem afferre Vegetius prodit. Quod cũ accidit ſtatim vngula inſpicitur, tactus autem feruorẽ demonſtrat, nec bos vitiatam partem vehementius premi patitur. At ſi ſanguis adhuc ſupra vngulas in cruribus eſt, fricatione aſsidua diſcutitur, vel, cùm ea nihil profuit, ſcarificatione adimitur: quod ſi in vngulis iam eſt, inter duos vngues cultello leniter aperies, poſtea linamenta ſale atque aceto imbuta applicẽtur, ac ſolea ſpartea pes induitur, maximeque danda opera, ne in aquam pedem mittat, & vt ſiccè ſtabuletur. Hic idem ſanguis niſi emiſſus fuerit, ſaniem creabit, qui ſi ſuppurauerit, tardè procurabitur: ac primò ferro circumciſus & expurgatus, deinde pannis aceto & ſale & oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere & ſeuo hircino pari pondere decoctis ad ſanitatem producitur. Si ſanguis in inferiori parte vngulæ eſt, extrema pars ipſius vnguis ad viuum reſecatur, & ita emittitur ac linamentis pes inuolutus ſpartea munitur. Mediam vngulam ab inferiore parte non expedit aperire, niſi eo loco

Claudicationis remedia.

Neruorũ doloris remedia. loco iam ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorum claudicat, olea & ſale genua poplitesque & crura confricanda ſunt donec ſanetur. Si genua intumuerunt, calido aceto confouenda ſunt, & lini ſemen detritum aut milium detritum compreſſumq; aqua mulſa imponendum. Spongiæ quoque feruenti aquæ imbutæ & expreſſæ atque melle litæ rectè genibus applicantur, ac faſcijs circundantur. Si tumori ſubeſt aliquis humor, fermentum vel farina hordeacea ex paſſo aut aqua mulſa decocta imponitur, & *Suppurationis cura.* cùm maturuerit ſuppuratio, reſcinditur ferro, eaque emiſſa, vt ſuprà dictum, linamentis curatur. *Fomentorum ratio.* Omnis ferè dolor corporis, ſi ſine vulnere eſt, recens melius fomẽtis diſcutitur. Vetus vritur, & ſupra vſtum, butyrum, vel caprinus inſtillatur adeps. *Vſtionis cura.* Si talum aut vngulam læſerit, picem duram & axungiam cum ſulfure & lana ſuccida inuolutã *Tali læſi et vngulæ cura.* candente ferro ſupra vulnus inurito. Eadẽ cura, ſi ſurculum, ſpinam, aut acutum aliqd calcauerit, vel lapide vngulam pertuderit, eo ſi quid inheſerit, exempto, aut, ſi altius vulneratum, latius ferro circumciditur atque ita inuritur, vt ſuprà monuimus. Si vbera intumeſcant, cereuiſia veteri incocta hedera confouenda ſunt, & fauis ac camomilla fumiganda. Subtriti pedes eluuntur cale-

facta

acta vrina bubula, de inde faſce ſarmento- *Pedũ ſub-*
um incenſo & cùm iam ignis in fauillam *tritorum*
ecidit, feruentibus cineribus cogatur in- *cura.*
ſtere, ac pice liquida cum oleo vel axun-
ia cornua eius linantur. Minus claudica-
unt, ſi opere diſiunctis multa frigida la-
entur pedes, & deinde ſuffragines coro-
æ, ac diſcrimen ipſum, quo diuiſa eſt bo- *Scabiei cu*
is vngula, vetere axungia defricetur: Sca- *ra.*
ies extenuatur trito alio defricto, eodē- *Canis ra-*
ue remedio curatur rabioſi canis morſus, *bidi mor-*
uem & impoſito vulneri vetere ſalſamen- *ſus reme-*
o ſanari tradit Columella. Scabiei quoque *dia.*
nederi cunilā & ſulfur contrita, admiſto-
ue oleo atque aqua & aceto incocta, atq;
oſt tepefactis tritum alumen inſperſum,
dque medicamentum candente ſole illitū
rodeſſe inprimis. Alij vrinam bubulam cū
utyro illinunt. Sunt qui reſinam ac picem
iquidam cum vino cataplaſmatum modo
mponunt. Coriago, cùm pellis tergori ita *Coriagi-*
dhęret, vt pręhenſa deduci non queat à *nis cura.*
oſtis. Ea contingit, ſi ſudans ex labore re-
rixerit, aut ſi ſub onere pluuia madefactus,
ut ax lāguore ad maciem perductus. Quæ
uia pernicioſa ſunt, proſpiciendum, vt cū
b opere redierint & adhuc æſtuantes an-
elantesque vino aſpergantur, & offæ adi-
is faucibus inſerātur. Quod ſi vitium hoc

ſentiatur inhærere, proderit decoquere
laurum, & ea calida fouere terga, multoq;
oleo & vino confeſtim ſubigere ac per o-
mnes partes apprehendere & attrahere pellē.
Idque optimè fit ſub dio, ſole feruente. Si
Sanguini ſiſtendo. percuſſa vena, ſanguinis fluxus reprimi nō
poſsit, remediū eſt ſtercus ipſius animalis
ſuper impoſitum fluentibus venis. Com-
munis ad omnes morbos à Vegetio tradi-
tur potio iſta: Radix ſcyllæ, radix populi,
Græcè Rhamnos dicitur, & ſales commu-
nes quantū ſufficit, mittētur in aqua, cam-
que animalibus vſq; ad ſanitatem dabis in
potu: atque ea ineunte vere per 14. dies cō-
tinuos in potu data facilè omnes morbos
De Bubalis. repellunt. Bubali, quos vulgus Buffalos vo-
cat, Plin. biſontes eſſe contendit, in Italia
Biſontes. maximè vltra Appenninū frequētes, è fe-
rarum atque ſylueſtrium genere, ob ferita-
tem annulo ferreo per nares traiecto tra-
ctantur, colore nigro, corpore vaſto, cru-
ribus compactis, robuſtis ac breuibus, ſi re-
liquorū membrorum proportionē conte-
pleris, cornib. magnis & vallicoſis nigris-
que, pilis minutis, cauda exigua, plauſtris
trahendis, alijsq; operibus, perinde atq; bo-
um, illic vſus. E lacte eius animalis caſei cō-
ficiūtur, qui Romæ, & alijs locis in precio:
hos maximi cibi eſſe ſcribit Columella, &
qu

qui difficilimè tranſcãt ſumpti. Hec ſunt, q̃ de mei pecoris adminiſtratione dicenda ꝓ meo ſymbolo afferenda duxi. Iã tibi Hedio lãpada trado. HEDIO. Poſt minores quadrupedes ouilis pecoris pręcipuã rationem eſſe, nemo negabit, imò quæ prima ſit, ſi ad vtilitatis magnitudinẽ reſpicias. Nã vt boues ſumptum hominum excolunt, teſtante Plinio, ita huic pecori corporis tutela debetur. Siquidẽ oues ſimul & corporib. noſtris veſtem præbent, & lactis vbertate carniſq; optimę dapes ſubminiſtrãt, quod expreſsit de Pythagoricis Poeta: *De ouib.*

Inq́ue tuendos
Natum homines, (pecus) pleno quæ fertis in vbere nectar,
Mollia quæ nobis veſtras velamina lanas
Præbetis, vitaq́ue magis, quàm morte iuuatis.
Ouid. Metamorph. lib. 15.

Ouium genera plura. Nã pinguis & cãpeſtris ager proceras alit, gracilis & collinus quadratas, ſylueſtris & montoſus puſillas. Mileſias, Appulas, Calabraſq; Veteres commendarunt, earumq; optimas Tarentinas, inde Parmenſes, & Mutinẽſes. Nũc vellere præſtantiſsimo habentur Britannicæ, & ad Rhenum Germanicæ, atque Gallicæ. Varro cenſet prius ętatis rationẽ habendã oues comparaturo, vt neq; vetulæ neq; merę agnę ſint: ꝙ alteræ iam nondũ, alterę iã non *Ouium genera.* *Oues qua ætate ac forma cõparandæ.*

 poſſunt

poſſunt dare fructum, ſed ea melior ætas quam ſequitur ſpes, quàm ea, quam mors. Bimæ igitur eligendæ, quæ trimatum excesſerint, reijciendæ. Aetas in dentibus cognoſcitur: nam vetulis ambeſi. Deinde ouē quærendam amplo corpore, lana multa & molli, villis altis ac dēſis toto corpore, maximè circum ceruicem & collum, ventrem quoque vt habeat lanoſum, (Itaque, quæ collo ac ventre non ſunt piloſæ, maiores apicas vocarunt, vt Varro ling. lat. lib. 2. c. 2. easq; reijciebant) ceruice prolixa, ampli vteri, cruribus humilibus quanquam Britanicæ ſint altioribus caudæ alibi breues, alibi prolixe & ad prodigium amplæ. Nam in Arabia alias cubitali longitudine ſed latas, alias non minus tribus cubitis, vt Herodo. ſcribit, & Aelianus aſtipulatur, quas alligare oporteat à paſtoribus, ne vulnerētur per terram tractæ. In Aegypto ad viginti & amplius libras veruecis caudam pendere proditum. Arietes cornibus intortis & ad roſtrum pronis, licet alibi ſint mutili non improbi, ſed etiam præſtantiores, intortis autem potius, quàm ſurrectis. Quibuſdam regionibus, vbi ſtatus cæli, vuidus ventoſusque, capri & arietes optantur ampliſsimis cornibus, quòd ea porrecta maximā capitis partem à tempeſtate defendant. Itaque atro-

Caudæ ouium miræ magnitudinis.

Arietes quales cōparandi.

atrociore hyeme cornutos, clementiore mutilos probant mares. Accedit hoc incō-modum, cùm ſe ſciat armatum, frequentius in pugnã procurrit, & in fœminas quoque procacior. Et riualem, quamuis ſolus non ſufficiat, violētiſsimè proſequitur, nec ab alio tempeſtiuum patitur iniri gregem, niſi cùm eſt fatigatus libidine. Mutilus autem mitior, cùm ſe exarmatum intelligat. Quare paſtores petulci ſæuitiam cohibentes tabulam pedalem configunt aculeis, & aduerſam fronti cornibus religant, ea res prohibet à rixa, cùm ſuo ictu ipſum ſe ſauciet. Aliqui tradunt, terebra ſecundum auriculas foratis cornibus qua curuantur inflexu, pugnacem mitigari. Et rurſum alibi fœmellæ quoque cornutæ. Sit igitur aries cauis oculis, auribus amplis, pectore & ſcapulis ac clunibus latis, teſtibus amplis, cauda lata longaque. Animaduertēdum quoque lingua ne ſit nigra aut varia, quòd ferè quæ talem habeant, nigros aut varios procreāt agnos. Idque Vergilius notauit:

Illum autem, (quamuis aries ſit cādidus ipſe)
Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato,
Reijce, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum. Oues non niſi lauatas & intonſas comparandas, quo melius coloris vnitas appareat. Color albus cum ſit opti-

mus, tum etiam vtiliſs. ꝙ ex eo alij plurimi fiant colores, neque hic ex alio. Tametſi nõ deſit precium apud quoſdam fuſco & pullo, atq; etiam rutilo, quem vocant ἐρυθρὸν. Canã comam improbabis, quòd ſit incerti coloris. Ex India & Africa afferuntur oues velleris hirſutiſs. A progenie animaduertitur, ſi agnos procreant formoſos. In emptionib. vt Varro tradidit, eo iure vtuntur, quod leges præſcribunt, in quibus alij plura, alij pauciora excipiunt. Quidam precio facto in ſingulas oues, & agni chordi .i. ſerotini, duo pro vna oue annumerentur, &, ſi cui vetuſtate dentes absũt, item binę pro ſingulis vt prodãt. De reliquo antiqua formula vſurpatur. Nam cùm emptor dixit, Tanti ſunt mihi emptæ? & ille reſpondet, ſunt, & ex prõpſit nummos, emptor ſtipulatur priſca formula ſic: Illaſce oues, qua de re agitur, ſanas rectè eſſe, ſicut ouillum pecus, quod rectè ſanum eſt extra luſcam, ſurdam, minam .i. ventre glabro, Varrone teſte, neque de pecore morboſę eſſe, habereq; rectè licere, hęc ſic rectè fieri ſpõdes? Nec, cum id factum eſt, tamen grex dominum non mutat, niſi ſit æs annumeratum. Nec non emptor poteſt ex empto vendito rem damnare, ſi nõ tradat, cum is non ſoluerit nũmos, vt ille emptorẽ ſimili iudicio, ſi non

Formula emptionis ouium.

Minæ.

ſi non reddidit precium. In Martio maximè comparandæ oues, & q̃ hyeme durauerint paſtorũ animaduertit diſciplina. Qui oues alere vult, hic neceſſe habet, vt agri conditionem metiatur, proque illius amplitudine & natura greges inſtituat. Nec ſatis, eſt ſi camporum ſpatia ſuppetant æſtiuis paſtionibus, verùm etiam hybernis pabulis ſufficiat, oportet. Larga enim præbenda ſunt alimenta, præſtatque exiguũ numerum benè alere (id ꝙ plus quoque emolumenti domino reddet) quàm maximum gregem pabuli inopia laborantem. Florentinus tradit, numerum imparem eſſe debere, vt qui naturalem quandam vim ad gregis ſalutem ac durabilitatem habere credatur. Sed hæc ſuperſtitioſa, ſicut alia pleraque, apud Ethnicos reperiuntur. Quotannis delectus faciendus, & in demortuarum ac vitioſarum locum totidem vel plures ſubſtituendæ. Nec committi debet, vt totus grex effœtus ſenectute dominum deſtituat. Sæpè frigorum atque hyemis ſæuitia paſtorẽ decipit, & eas oues interimit, quas ille tempore autumni ratus adhuc eſſe tolerabiles, non ſummouerat. Quare Columella exiſtimat non minori quadrimæ, neque ei, quæ exceſsit annos octo prolem ſubmittendam eſſe, tum quod neutra æ-

Oues quãdo comparandæ.

Numerus ouium alẽdarum.

ætas ad æducandum idonea, tum etiã qui a quod ex vetere materia generatur, plerunque congeneratum parentis ſeniam refert, & vel ſterile eſt, vel imbecillum. A bimatu fœminas maritandas, iuuenemque haberi quinquennem, poſt annum ſeptimum fatiſcere idem paulò antè dixit. Pleriſque à bimatu ad nouenos annos generationem in vtroque ſexu durare compertum. Ante bimatum neque fœminam, neque arieté conuenit admittere, etſi plurimis locis etiã aniculæ generent. Deterretur à ſaliendo aries fiſcellis & iunco aliáue re alligatis natura matrum. Commodius ſeruantur, ſi ſecretas paſcas. Sed plerunque ſine diſcretione permittuntur coire. Arietes, quibus vſurus ad fœturam, bimeſtri tempore ſegregãdos, & largiori pabulo explendos, aliqui volũt, vt firmiores facti ad fœminas admittantur. At noſtrates ferè ſemper in grege compaſcuntur. Validiores fieri, ſi pabulo cepe aut polygo non herba admiſceatur. Vetulas magis proſequuntur, quàm nouellas, quòd facilius vincũtur: & ipſos arietes in ſenecta meliores vtilioreſque. Dextro teſte preligato fœminas, leuo mares generari. Aquilonis quoque afflatu mares concipi, Auſtri fœminas. Sufficere vnum arietem quinquaginta matribus Didymus tradit. Vbi omnes conceperint,

Aetas generandi.

Mas aut fœmina vt generetur.

cepcrint, iterum ſegregandos arietes quidã præcipiunt. Nam prægnantibus nocere putantur. Quamdiu admiſſura durat eadem aqua vtendũ Varro & Plinius tradiderunt, quòd commutatio & lanam faciat variam & vterum corrumpat. Notum eſt ſtratagema Iacobi Patriarchæ ad varias oues producendas. Tempus optimum admiſſuræ ab Arcturi occaſu ad Aquilæ occaſum, vt Varro & Columella ſcriptum reliquerunt, & Plinius interpretatur à tertio Idus Maij ad 13. Calen. Auguſti. Alij tempus admiſſuræ per totum annum diſponunt. Multi hybernos agnos præferunt vernis, ſolumque hoc animal vtiliter bruma naſci. Nam alicubi ſępius anno pariunt. Tonitru ſolitarijs ouib. abortus inferunt, quare conuenit eas congregare, vt cœtu iuuentur. Gerunt partum diebus 150, vel quinque menſes, poſteà cõcepti inualidi: Cordos vocabãt antiqui poſt id tempus natos. Plurimum pariunt ſingulos, ſæpè tamen geminos atque tergeminos, ſi bono pabulo & ſaturæ paſcantur. Compertum in Menapijs quinas matres vicenos produxiſſe eodem anno agnos. Incredibile fortè quibuſdam, & tamen probabile, cùm bis anno pariãt, & plerunque geminos, interdum tergeminos. Partus verò pecoris non ſecus, quàm obſtetricũ more cuſto-

Arcturi occaſus.

Admiſſuræ tempus.

Partus tẽpus.

Cordi.

Fœcũditas ouium.

re cuſtodiri oportet. Neq; enim aliter hoc animal, quã muliebris ſexus enititur. Sæpiusq; etiam, quantò eſt omnis rationis ignarum, laborat in partu. Quare conuenit opilionem veterinariæ medicinę peritum eſſe, vt ſi res exigat, vel integrum conceptum, cùm trãſuerſus hæret locis genitalibus extrahat, vel ferro diuiſum citra matris perniciem partũ educat. Agnus aũt vbi eſt editus erigi debet, atque vberibus admoueri, tum etiam eius deductũ os p̃ſsis humectare papillis, vt cõdiſcat maternũ trahere alimẽtũ. Sed prius, quã hoc fiat, exiguũ emulgẽdũ eſt, ꝗ coloſtram vocãt, de qua infrà. Nã ea, niſi aliquatenus amittitur, agno nocet. Si matrẽ amittat, per cornu lac datur, vt adoleſcat. Si ad matris mãmam nõ accedat, admouere oportet, & agni labra butyro, aut adipe ſuillo vngenda, & olfacere labra lacte. Cùm nati fuerint agni, cum matribus ſeorſum clauduntur, vt ſimul & hę partum foueant, & illi matrem agnoſcere condiſcant: poſtea laſciuientes cum comparibus virga ſegregantur area: Vel, vt Varro ſcribit, cùm decem dies præterierint, palos figunt, quibus eos alligent, re aliqua leui, ne membra delibent, neúe nimia exultatione puerili maceſcant. Teneriores à valentioribus ſemouendi, ne ab his opprimantur,

Agnorum educatio.

Coloſtra.

ac primũ manè, antequam in paſcua procedat grex, atque veſperi ſaturis admouẽdi matribus agni, & cùm firmi eſſe cœperint, intra ſtabulũ, trifolio, ac modica, herbaque tenera, aut etiam furfuribus atque farina alendi: poſtea vbi validiuſculi fiunt, in vicina aprica loca circa meridiem vnà cum matribus emittendi. Interea matres non mulgendas, quòd & lanæ plus ferant, & agnos plures. Cùm depulſi ſunt agni à matribus, diligentia adhibenda, ne deſiderio contabeſcant. Itaque deliniendi in nutricatu pabuli bonitate, & à frigore & æſtu, ne quid laborent, curandum. Cùm obliuione iam lactis non deſiderãt matres, tum deniq; compellendos in gregem. Pluribus tamen locis permittuntur agni vnâ cũ matrib. in ipſo grege cõpaſci, & agnos ſugere matres ad meſſem, vſq; dũ matres ipſæ agnos repellunt atq; ablactant. Caſtrãdos agnos non minores quinque menſiũ, neque antè, quàm calores & frigora ſe exegerint, ex VARRONIS ſententia. Verùm experientia docet, quò citius, hoc melius ſuccedere caſtraturam. Nam in adultioribus periculoſior eſt, ſicut & in alijs animalibus caſtratis. Quos arietes ſubmittere volunt, potiſsimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere ſolent. Pabulum ouium

De caſtratione.

Geminos parientis eligendi mares.

Ouium pabulum. ouium optimum herbæ, quæ aratro proſciſſæ aruis naſcuntur. Deinde quæ pratis vligine carentibus. Paluſtres maximè vitandæ, & quæ iuxta ſtagna ac paludes. Syluestria loca propter lanæ iacturam, incommoda, &, præter hoc, ſentes etiam corpora vulnerant. Pinguis & cāpeſtris ſitus proceras, vt paulò antè quoq; dictum, oues tolerat, collinus quadratas, ſylueſtris & montoſus exiguas, pratis planisque noualibus *Tectæ oues.* tectum pecus commodiſsimè paſcitur. Idque non ſolum generibus, ſed etiam coloribus plurimum refert. Breuiter, quò gramina teneriora, hoc magis ouillo pecori cōueniunt. Nulla tamen tam blāda pabula, aut paſcua, quorum gratia non exoleſcat vſu cōtinuo, niſi pecudū faſtidio paſtor occurrerit præbito ſale, quod velut ad pabuli condimentum per æſtatem canalibus ligneis impo*Sale oues reficiūtur.*ſitum, cùm è paſtu redierint, oues lambunt, atque eo ſapore cupidinem bibendi paſcédique concipiunt. Nam cùm potu potiſsimum pingueſcant oues, vt Ariſt. tradit, æſtate ſalem dari die quinto ſingulis centenis ſingulos modios. Sic enim pecus incolume & pinguius reddi & vberius lac ꝑbere. Porrò contra hybernam penuriam ſuccurritur obiectis per præſepia intra tectū cibis. Aluntur autem commodiſsimè regionib.

calidio

calidioribus repoſitis vlmeis, vel è fraxino frõdibus, vel autũnali fœno, q̃ mollius eſt, & ob id iucundius, quàm maturum. Cythiſo quoque & ſatiua vicia paſcuntur. Vbi tamen cætera defecerint ex piſis excuſsis, ac leguminibus aluntur, triticiq́ue ſtramina, & paleæ præbẽtur. Nã per ſe frumentum ac legumina cum ſuis valuulis ſumptuoſius eſt, quàm vt quiuis ſuppeditare poſsit, tamẽ auenæ alijsq́ue frumentis ſi ſuppetat copia, & res poſtulet, nequaquam parcẽdum. Quanta diligentia hoc pecus paſcendum, declarat Virgilius Latinorum Poetarum princeps, qui etiam tempora paſcẽdi, & ad aquam ducendi non negligenda putauit:

At verò Zephyris cùm læta vocantibus æſtas,
In ſaltus vtrunque gregem atque in paſcua mittes,
Luciferi primo cum ſidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſsimus herba.
Inde vbi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam.

Medio autem die ad vallem, vt idem canit mox ſubdens:

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendit ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubat vmbra.

Rurſus

Rurſus deinde mitigatæ vapore cogentur ad aquam, etiã per æſtatem id faciẽdum, atque iterum ad paſcua perduceudũ,

Solis ad occaſum, cùm frigidus aera veſper
Temperat, & ſaltus reficit iam roſida Luna.

Paſcẽdarum. ouiũ cura. Varro paſtiones temporibus diſtingui ſcribit in Appulia, vt æſtate prima luce exeant in paſtum & tum herba roſcida meridianã, quæ eſt aridior, iucũditate ſuperet, Sole exorto propelli, vt redintegrantes rursũ ad paſtũ alacriores fiant. Circiter meridianos æſtus dum deferueſcunt, ſub imbriferas rupes & arbores patulas ſubijci, quoad refrigerato aere veſpertino rurſus paſcant ad ſolis occaſum, atque ita agendum, vt auerſum ſit ſoli caput: nam caput illi molle. Ab occaſu paruo interuallo interpoſito ad bibendum appellant & rurſus paſcunt quoad cõtenebrauit: iterum enim tunc in herba iucunditas. Hæc ab Vergiliarum & Caniculæ exortu ad æquinoctium autumnale obſeruari. Idem Columella & Plinius docent, per emerſum caniculæ ſidus, vt ante meridiem grex in occidentem ſpectans agatur, & in eam partem progrediatur, poſt meridiem in orientem. Quibus in locis meſſes ſunt factæ, intereſt duplici de cauſa, quòd & caduca ſpica ſaturantur, & obtritis ſtramentis & ſtercoratione faciunt in,

unt in futurum annum ſegetes meliores: attamen noſtris non placet ouem ſpicas legere. Reliquæ paſtiones hyberno ac verno tempore hoc mutant, quod pruina iam exhalata propellunt in pabulum & paſcunt diem totum, ac meridiano tempore ſemel agere potum ſatis habere exiſtimant. Noſtratibus obſeruatur, neque ante exorientem ſolem, neque poſt occaſum paſci oues foris æſtate, propter roris noxiam, hyeme non perinde nocentem. Hyeme & verè matutinis temporibus intra ſepta continendæ tãtiſper, dum dies aruis gelicidia detrahat. Nam pruinoſam illis diebus herbam pecudi grauedinem creare, ventremq; proluere. Quare frigidis, humidisque temporibus anni ſemel duntaxat ei poteſtaté aquæ faciendam eſſe. Tumque gregis cuſtodem circumſpectũ eſſe oportet, id ꝙ omnibus omnium quadrupedum paſtoribus præcipitur, vt clementia vtatur, & ſibilis, fiſtulis cantuque oblectet. Nam Muſica delectari id genus pecorum, eoque non minus, quàm paſcuis pingueſcere Arabes exiſtimant, vt ſcribit Aelianus. Sicque moderetur, vt in cogendis, recipiendisque acclamatione, atque baculo minetur, nec vnquã telũ in eas emittat. Neque ab ipſis lõgius recedat, nec aut recubet, aut cõſidat. Nã

Spicas oues legere non conuenit.

Paſtoris in paſcendo cura.

Muſica oues delectari.

niſi

nii procedit, ſtare debet, quoniam grex
quidem cuſtodis officium, ſublimé, celſiſs
mamque oculorum veluti ſpeculam deſi
derat, vt neque tardiores & grauidas dum
eniĉtuntur, neque agiles & fœtas dum
procurrũt, ſeparari à cæteris ſinat néue fur
aut beſtia hallucinantem paſtorem deci
piat. De paſtionibus abũdè: de ſtabulis iam
addendum. Nam eorum magna ratio hab
da, vt ſint loco idoneo, nec ventoſo, quæq
ſpectent ad orientem magis, quàm ad me-
ridiem. Columella humilia poſtulat, & in
longitudinem potius, quàm in latitudinem
porrecta, vt hyeme calida ſint, nec anguſti
fœtus oblidant, & poni vult ad meridianam
plagam, nam pecus hoc & ſi eſt veſtitiſsi-
mum, frigoris tamen impatiẽtiſsimum, nec
minus æſtiui vaporis. Nos vidimus ſtabula
huius pecoris quædam ſic diſpoſita, vt &
ab oriente, & meridie oſtium, & pro tem-
poris ratione cœli capax eſſet. Columella
ſubijcit, vt ſtabulum ſit ad meridiẽ obuer-
ſum, & ab alia parte veſtibulum idque clau
ſum, in quod ſit tutus exitus refrigerandi.
Danda opera, vt vbi ſtent, ſolum ruderatũ
ſit, & procliuum, vt euerri facilè poſsit, ac
fieri purũ, & necubi vrina conſiſtere queat.
Nam ea vligo non ſolùm vngulas, ſed lanã
etiam corrumpit, ſcabrasque reddit. Ne igi
tur

Stabula ouium.

tur ſit humor, ſed ſemper quàm aridiſsimis filicibus, vel culmis ſtabula conſtrata ſint, quò mollius ac purius incûbent fœtæ. Sint quala mundiſsima. Quò enim mundius quieſcunt, hoc lubentius paſcuntur. Paſcẽdæ ſunt largiori pabulo. Nam, vt dictum, exiguus numerus, cũ pabulo ſatiatur, plus domino reddit, quàm maximus grex malè nutritus, vt paulò antè dictum, hîc repetẽdum. Facienda quoque ſepta ſeparata ab alijs, quò enitentes ſecludere poſsis, & ægras. Atque hæc de villaticis ouibus, quæ quotidiè domum reducuntur. Porro locis quibuſdam paſcuntur procul à villis atque tectis, nempe in ſaltibus, aut campis amplioribus. Hic paſtores ducunt ſecum crates, & retia, quibus cohortes in ſolitudine faciãt, cæteraq; vtenſilia. Cùm interdum millib. aliquot hybernę paſtiones ab ęſtiuis abſint, vt Varro tradit, greges quæ in Apulia hybernarent, in Reatinis montibus æſtiuarẽt. Et Virgilius de paſtoribus Libycis canit:

Oues paucas & benè paſcendas.

Oues quæ procul à ſtabulis paſcuntur.

Crates pro ouilibus.

Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpè diem noctemqúe & totũ ex ordine menſem,
Paſcitur, itqúe pecus longè in deſerta ſine vllis
Hoſpitijs, tantum campi iacet: omnia ſecum
Armentarius Afer agit, teſtumqúe, laremqúe
Armaqúe Amycleumqúe canem Creſſamqúe pharetram.

Idem in Bructeris, & alijs aliquot Germaniæ locis non rarum eſſe, ipſe teſtari potero. Vbi cum grege in agris pernoctantes paſtores cratibus gregem cingũt, alligatis canibus excubitoribus. Ipſe opilio in carruca aut ciſio biroto, cui tectum impoſitum, tanquam ἁμαξόβιος iuxta gregem quieſcit. Græcas autem oues, ſicut Aſianas, & Tarẽtinas, & quas tectas vocant, has moris eſt ſtabulo potius, quã foris nutrire, propter precioſi velleris curam. EVPHOR. Tonſuræ quæ tempora obſeruãtur? HED. Tõſuræ variant tempora, quia non vbique idem cœli ſtatus, neq; pecoris, pabuliq; ratio eadem. Eſtq; modus optimus conſiderare cœli temperaturã, quò ouis neq; frigore tonſa, neque æſtu, ſi intonſa maneat, lędatur. Quibuſdã locis bis tondentur, nẽpe ad initium Maij, aut finiente Aprili, temperatis diebus, prima tõſura, & iterum circa Septembris initium, ſecunda vſurpatur. quibus ſemel tondere duntaxat conſuetũ, hi circa ſolſtitium æſtiuũ vellere pecus liberant. Quo tempore & ij, qui gemina vtuntur tonſura, agnos quoque tondere conſueuerunt. Ante triduum quàm tondeantur, benè lauandæ, atque vbi exiccatæ, tondendæ. Non omnibus locis tondendi, ſed quibuſdam locis vellendi morem eſſe ſcribit

Tectæ oues Græcæ.

Tonſuræ tẽpora.

bit Plinius. Lanam Veteres laudatiſsimam celebrauere Appulã, & quæ in Italia Græci pecoris appellabatur, inde Italicam, tertium locum Mileſiæ tribuerunt. Appulæ breues villo, nec niſi penulis celebres, circa Tarentum Canaſiumque ſummam nobilitatem habent, in Aſia Laodiceæ: Iam Britannici velleris præcipuum precium. Quò pabulum magis tenerum, hoc lana mollior gigni exiſtimatur. Ouiũ, quas lupus occiderit, vellera, & factæ ex his veſtes pediculis procreandis magis obnoxia, quá cętera Ariſtoteles ſcripſit. Vulnera, quæ inter tondendum contingunt, pice liquida inungenda. Tonſas tradunt adlinendas ſucco decocti lupini, fecibusque vini veteris & amurca pari menſura atq; in vnũ corpus commixtis. Poſt triduum vel in mari, ſi id vicinum, vel in mediterraneis aqua cęleſti cum ſale decocta pecorum corpora diluenda, hoc modo curatũ pecus toto anno nec ſcabrum fieri, & prolixas lanas creare fertur & molles: vnde Vergilius, Fluuio, inquit, ſæpe merſare ſalubri. Sunt, qui pręcipiunt tribus per annum totum diebus, aprico die lotas oues oleo & vino vngendas. Propter ſerpentes, quæ ſub præſepibus plerumque latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos, aut ceruina *Lanæ præſtãtiſsimæ.*

Delectus quotannis habendus autumno.

cornua vrenda. Autumno delectus habendus, de quo ſuprà admonuimus, & debiles quæque precio commutandæ, ne eas imbecilles hybernum frigus abſumet. Vna autẽ cæſa aut altera, inſpiciendum hepar, quod ſi vitioſum ſit, nam hinc futuri periculi ſignificatio datur, tum vel vendendæ, vel ſaginandæ atque mactandæ. Vix enim hepate infecto incolumes ſeruari poterunt. Oues frequentius, quàm vllum aliud animal infeſtatur ſcabie, quæ ferè naſcitur, vt Poeta teſtatur:

Scabies ouium.

-cùm frigidus imber
Altius ad viuum procedit, & horrida cano
Bruma gelu.

Vel ſi æſtiuum ſudorem mari vel flumine non abluas, ſi detonſum ſylueſtribus rubis ac ſpinis ſauciari patiaris, ſi ſtabulo vtaris, in quo muli, aut equi, aut aſini ſteterint, præcipuè autem exiguitas pabuli maciem, macies ſcabiem generat. Intelligitur pecus vitioſum, ſi vel ſcalpat, aut cornu vel vngula tundat, vel arbori affricat vel parietibus, quod vbi videris comprehenſam, lanaque deducta deprehendes aſperam cutem & velut quandam pruriginem. Varia huic malo remedia præſcribuntur à pluribus, ſed quæ non vbique omnibus obuia. Virgilius nullũ remedium pręſẽtius exiſtimat, quàm

ſi ferro

ſi ferro poteris reſcindere ſummum
Vlceris os: alitur vitium, viuitq́ tegendo.

Conſtantinus ex Didymo tradit ſcabiẽ ouium curari lauando vrina & ſulphur cũ oleo illinendo. Vulgus paſtorum mox compræhensã fricantem ſe ouem, deducta lana oblinit locum ſuſpectum pice liquida, quã in eum vſum in pixide circũferunt. Alij alia remedia profitentur operoſiora, quæ non ſunt cuilibet vel regioni, vel opilioni parabilia. Quòd ſi totam gregẽ inuaſerit, aliquoties ita hæret, vt ipſa ſtabula, atq; adeò (ꝙ in omnibus morbis vtile) regionem & aerem mutare neceſſe ſit. Vnum ego depræhẽdo conſeruandæ incolumitatis huius pecoris præſentiſsimum remediũ. Baccas iuniperi contuſas minutim inſperge auenę, miſceaſque ſale, hęc ſimul miſta ter quaterúe quotannis præbeto. Nam etſi iuniperi grana per ſe reſpuãt, tamen propter ſalis & auenæ appetentiam ſimul non grauatim aſſument. Si pediculis, aut ricinis infeſtentur, aceris radices contundantur, additaq; aqua coquantur, eumq́; liquorem diuulſa lana inſpergas tepidum, vt à ſpina per totũ corpus diffluat. Alij mandragoræ radice vtuntur, at cauendum, ne deguſtent. Febricitantibus ſanguis de talo inter duas vngulas mittẽdus, quod Poeta docuit, inquiens:

Commune remediũ conſeruãdæ incolumitatis.

Aduerſus pediculos & ricinos.

Febricitãtiũ remedia.

Profuit incenſos æſtus auertere,& inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam.

Sunt qui ſub oculis & de auribus ſanguinem detrahunt. *Intertrigo.* Intertrigo pice liquida & alumine ac ſulphure acetoque miſtis eruitur, vel æris ærugine infriata. Tuberculum cautè circumſecandum, ne vermiculum, qui, inibi occultatur, ſaucies, nimis ſaniem emittit noxium vulnusque facit inſanabile. *Spirantes difficulter.* Si ſolis æſtu læſæ concedant, neque edant, Betæ ſylueſtris ſuccum dato, coganturque ipſas betas edere. *Tußis.* Si difficulter ſpirent, aures ferro incidantur. Si tuſsis, amygdalæ tuſæ cum vino cyathis tribus per nares infundantur. *Pulmonaria ouis.* Ouem pulmonariam & ſuem curabis inſerta per auriculam conſiligine, quæ radicula vulgò vocatur, hic morbus plerumque aquæ penuria creatur, quare præſertim æſtiuo tempore omni quadrupedi largius bibendi poteſtas danda eſt. *Crura fracta.* Crura fracta non aliter, quàm hominum curantur, inuoluta lanis oleo atque vino inſuccatis & mox aſſulis aut ferulis circumdatis cõligata. *Mentigo.* Mentigine quoque emiſsi agni atq; aliæ oues ex roſcidis herbis depaſtis laborant, & os & labra vlcerib. corripiuntur. Remedio hyſſopus & ſal æquis ponderib. cõtrita, ſi ea miſtura os, palatum, & labra confricentur, vlcera aceto piceque liquida cum

da cum adipe ſuillo perlinantur. Si ex herba noxia vel vermis eſu intumeſcat venter, lancinatis ſupra labra venis ſanguinem mittes, itemque quæ ſub cauda ſunt iuxta ſedé, hominisq; vrinam infundes. Si hirudinem deglutiuerit, acetum acre calidum, aut oleum infundito. A lupis aiunt, liberas eſſe, ſi duci gregis ſylla herba alligatur Anatolio teſte. EVP. Caprarũ tuarũ, Hedio, ne obliuiſcaris. HED. Capris multa cum ouibus communia. Nam & ſaliuntur iiſdem temporibus, & geſtant in vtero menſibus totidem, quot & oues. Reditus affert carne, lacte, caſeo, pelle, piloque. Nam & tondetur. Pilus ipſe vtilis ad funes & ſaccos, atque his ſimilia & nautica miniſteria, & quæ neque humore putreſcant, neque facilè incẽduntur. In caprino pecore, ſicut in alijs quoq;, & ætas & forma conſideranda, maximè ſi ad fœturam comparetur. Ad eam rem nouella, quã vetus melior, forma ſint firmæ, magnæ, corpus leue habeãt & pilo crebro, niſi glabræ ſint. Nam duo genera Varro cõmemorat, glabras & piloſas. Quæ mamillas aut verruculas, aliqui lacineas vocant, ſub mento penſiles habẽt, has fecundiores exiſtimant. Vber quoque grande habeant & lac pingue, & multũ proportione præbeant. Hircus molliore pilo atque lõgo, ceruі

Hirudinis deglutitæ cura.

Aduerſus lupos.

De capris.

Verruculæ Laciniæ.

ce & collo breui, gurgulione lõgiore, cruribus craſsis, auribus prægrandibus & flaccidis. Melius vnũ gregẽ totum, quã ex pluribus particulatim mercari. Dependet omniũ mento villus, quem aruncũ vocari ſcribit Plin. hoc ſi quis appræhenſam ex grege vnam trahat, cæteræ ſtupentes ſpectãt. Hircus cùm barbæ fiducia, tũ naturæ quodam inſtinctu, vt Aelian. teſtatur, genus maſculũ fœmineæ præferens, antecedit. Emptionis huius pecoris alia ratio, quã ouium, ꝙ capras ſanas nemo ſanus promittit. Nunq̃ ſine febri ſunt, ſed ſtipulantur capras illas hodiè rectè eſſe, & bibere poſſe. Mirandũ in hoc animali, quòd nõ, ſicut cætera, naribus ſpiritũ ducant, ſed aurib. Meliore ſemine, quæ bis pariunt, & his potiſsimũ mares ſubmitti ad admiſſuras ſolent. Caper menſium ſeptem ad procreãdum habilis, quoniam immodicæ libidinis eſt, dum adhuc vberibus alitur, matrem ſtupro ſuperuenire, traditur. Et ideo celeriter, & ante ſex annos ſeneſcit, quòd immatura Veneris cupidine, primis pueritiæ temporibus exhauritur. Itaque quinquennis parum idoneus habetur fœminis implendis. Tempus admiſſuræ per autumnum, ferè ante Decembrem, vt appropinquante vere, germinantibus frutetis, partus edatur. Geſtat

Grege potius, quàm particulatim capras mercari.

Aruncus.

Stipulatio in capris emendis.

Capras ob noxias morbo.

Capras auribus ſpiritũ ducere.

Veneris noxa.

vterum, vt diximus, menſibus quinque, ſicut & ouis, edit ferè binos & aliquoties tergeminos atque quaternos, vt Plinius teſtatur. Ex geminis ſingula capita, quæ videntur eſſe robuſtiora, in ſupplementum gregis reſeruantur, cętera vel mercantibus vel culinæ traduntur, Quod ad fœturam attinet, deſiſtente autumno exigunt à grege è campis hircos in caprilia. Item, vt de arietibus dictum, quæ concepit poſt quartum menſem redit tempore verno, vt Varro tradit. Edunt partum ãniculæ atque bimæ capellæ, ſed educare partum non debere, Columel. cotẽdit, niſi trimam: quare ãniculæ depellẽda ſoboles, bimæ tamdiu admittenda, dum poſsit eſſe vendibilis. Peſsimam fœturam idem tradit cùm matres bimæ ternos hœdos procreant. Qui vbi editi, eodem modo educantur, quo agni, niſi quòd hœdorum laſciuia magis compeſcẽda arctiuſque cohibenda, tenueſque frondes ſuper lactis abundantiam præbendæ, Plinius tradit trimas minus vtiliter generare & in ſenecta nec vltra quadriẽnium, incipere ſeptimo menſe & adhuc lactentes. Primus in die coitus non implet, ſequens efficacior & dein concipit, parit octonis annis. Quare capellas vltra octo annos non eſſe ſeruandas ſuadent, quòd aſsiduo par-

 tu ſteri-

tu ſterileſcant. Mutilos conuenit eſſe, ſicut & aliarum gregum maritos diximus ſuperius, quoniam cornuti pernicioſi propter petulantiam. Mutilis etiam capris maiorem lactis copiam eſſe aſſeuerant. Columella et ſi mutilam quoque probet quieto cęli ſtatu, attamen procelloſo & imbrifero cœlo cornutas non improbat. Quibus cornua ſunt, in his indicia annorum per incremẽta nodorum æſtimantur. Traditur noctu eas non minus, quàm interdiu cernere. Itẽ auerſas iacere, nec in paſcuis contueri inter ſe. Frigus nocere huic pecori proditur, maximè fœtis, nocet & ęſtus. Solertiam eius animalis Mutianus ſibi viſam prodit in ponte prætenui, duabus obuijs è diuerſo, cùm circumactum anguſtiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cęca, torrente rapido minaciter ſubterfluente, alteram decubuiſſe, atque ita alterã proculcatę ſupergreſſam. Gregem vnum totũ, quàm è plurimis particulatim comparare melius, & meliorem, qui non ex collectis comparatus ſit, ſed ex conſuetis vnâ. Greges plures potius, quàm magnos Varro probarę videtur exẽplo cuiuſdã Gaberij, ꝙ magnus facilè peſte inficitur, ſatisq; magnũ gregẽ quinquagenas. Colume. plus, q̃ centũ vno clauſo ſcribit non habendũ, nec cùm

Cornua ætatẽ indicant.

Caprarũ mores & ſolertia.

cũ lanigerę mille pariter ſtabulẽt. Morſus earũ arborib. exitialis. Quare Baccho immolari ſolitæ, ꝙ vitib. noxiũ ſit hoc pecus. Caprile ipsũ vel naturali ſaxo, vel manu cõſtratũ probauit Columell. quoniã huic pecori nihil ſubſternere opꝰ, niſi cũ foris pernoctandũ, virgulta quędã ſubſternunt. Paſtor ſubinde ſtabulum conuerrere debet, nec pati ſtercus, aut humorẽ cõſiſtere, quæ capris ſunt inimica. quoniã, vt ſuprà memoratũ, rarò ſine febre ſunt, & peſtilentia vexãtur. Atq; alia pecora cũ peſte corripiũtur prius morbo, & lãguorib. maceſcunt, ſolæ capellę quãuis optimę & hilares ſubitò cõcidũt, & veluti ruina aliqua gregatim proſternũtur. Idq́; maximè accidere pabuli vbertate ſolet. Quapropter ſtatim cũ vnam aut alterã peſtis percutit, omnib. ſanguis detrahendus, nec tota die paſcendæ, ſed medijs quatuor horis intra ſepta claudenda. Sin alius morbus infeſtat, pabulo medicantur arundinis, & albæ ſpinæ radicibus, quas cũ ferreis pilis diligenter cõtuderis, admiſcẽda aqua pluuialis, ſolamque potandam pecori præbebis. Quòd ſi ea res ægritudinem non depellit, vendenda ſunt pecora, vel ſi id fieri nequit, mactanda ſaliendaque. Mox interpoſito ſpatio, alius grex reparandus, nec tamen antè, quàm peſtilens

Caprile.

De morbis caprarum.

tempus

tempus anni, ſiue id hyemis vertatur æſtate, ſiue autumni vere mutetur. Cùm ſingulæ laborant, eadem quæ ouibus remedia adhibētur. Florentinus tradit, ſi ciconiæ ventriculum aqua contritum cochlearij menſura infuderis, peſtilentia neque capras, neq; oues tentari. Si aqua diſtēditur cutis, quod vitium Græci ὕδρωπα vocant, ſub armo pellis leniter inciſa pernicioſum trāſmittit humorem, vulnus factum liquida pice curetur. EVPHORB. Iam de tuo pecore curando ſatis nobis feciſſe videris. Vnum ab omnibus nobis prætermiſſum in te recidit, nēpe lactis cura, præcipuo noſtro alimento.

Lactis cura. *Butyrum.* *Caſeus.*

HEDIO. Quoniam ex hoc animalium genere, quorum curā enarrauimus, nō aſpernandus lactis prouentus redit, eius quoq; ratio nequaquam prætermittenda. Nam lac, inquit Varro, eſt omnium rerum, quas cibi cauſa ſumimus liquentium maximè alibile.

Lactis diſcrimina.

Diſcrimina lactis vel ab animalium natura, humanum, bubulum, ouinum, caprinum, aſininum, equinum, camelinum. Maximè alit humanum, mox caprinū. Vnde Iouem capra nutritum dixêre Poetæ. Dulciſsimum poſt humanum eſt camelinū. Cameli lac habent, donec iterū graueſcāt. Efficaciſsimum aſininum. Aſinæ continuò pregnantes lacteſcunt. Bos non habet lac niſi

niſi à partu. Stomacho accommodatiſsimũ
caprinum, quoniam fronde magis, quàm
herba veſcuntur. Bubulum medicatius &
aluum maximè ſoluit. Ouillum dulcius &
magis alit, ſtomacho minus vtile, quoniam
eſt pinguius. Omne vernum aquatius æſti-
uo, & de nouellis. Innocentius decoctum,
præcipuè cum calculis marinis. Lac nigrũ *Lac nigrũ.*
oues præbere in Ponto ad flumen Aſtacem
Plinius tradit. Lac generatim omne, vt Di-
oſcorides tradit, boni ſucci eſt, ſtomachum
& inteſtina inflatione vexat, vernum diluti-
us & aluum magis emollit. Diſcrimina la-
ctis à paſtionibus & pecudum natura atq;
mulctu ſumuntur, Varrone teſte. A paſtio-
nibus, quod fit ab hordeo & ſtipula, & om-
ninò arido & firmo cibo pecude paſta, id-
que alibile. Ad perpurgandum id, quod à
viridi paſcuo, & eo magis fluxe ex herba,
quæ eadem & ipſa ſumpta perpurgare cor-
pora noſtra ſolet. E ſalicis cortice, ſi Beryto
credimus, paſta pecora acerbum & præſtan
tius lac præbere, & multo magis à cythiſi
pabulo. Noſtrates maximè probant è ſpo-
lia, & trifolio, & paſcuis luteis, floribus a-
bundatibus. A pecudum natura lactis diſ-
crimen, quòd melius à valentibus, & ab ijs,
quæ nondum veteres ſunt, quàm contrà. A
mulgendo optimũ eſt, quod neque emul-
ctum

ctum longè abeſt à mulſo, neque à partu continuo ſumptum, vt eſt coloſtra prima à partu ſpongioſa denſitas lactis. Probari autem lac an purum & non corruptum, iunco acuto immiſſo & extracto lacteque ad vnguem inſtillato, ſi mox defluxerit, indicium eſt aquæ admiſtæ, ſint conſtiterit in vngue, parum iudicatur. Schiſton lactis genus adiectione guttulæ mulſi vel aciti, à cócreto lacte diſcriminatum, vt docet Dioſcorides. Pingue lactis cremorem appellat Celſus. E lacte butyrum ſit, cuius vſus & ſ[...] inferioribus Germaniç populis plurimus & commodiſsimus, alijs tamen nationibus quoque, & veteribus, atque adeò Patriarchis vſurpatũ butyrum, & ſacræ & prophanæ teſtantur hiſtoriæ. Huius vtilitas cùm ad alia, tum ad famem ſedandã & ad vires conſeruandas commendatur. Fit autem butyrum è lacte ſtatim è mulctralibus in cóchas teſtulasque, fictiles magis probantur, & lata magis, quàm profundæ effuſum. Inde altero die aut tertio pingue illud, quod ſummum lactis tegit, antè cremoré vocari diximus, id ademptum collectumq;, in vas immittitur oblongum magis, qua latum cylindrica figura, & ſi ſint qui etiam alia vaſorum forma prona atque iacenti vtantur crebraque agitatione ſurſum ac deorſum

Coloſtra.
Lac quo pacto probetur an burum.
Schiſton.
Cremor.
De butyro.

lac

lac concutiunt donec pingue à liquidiore ſecernatur, primum velut in micas, & pòſt continuata agitatione in maſſam cogatur. Inde exemptum aut recens manditur, aut ſalitum reconditur. Tenue autem lactis à butyro ſeparatũ velut Schiſton familiæ aut porcis vitulisque in cibum datur non inſalubrem, neque ingratum. Fit & caſeus ex omni ferè lacte quadrupedum in fictile vas infuſo, indito adiectoq; pauxillo coaguli, nempe lactis duobus cõgijs magnitudine oleæ, vt coeat. Probatur coagulũ leporinũ aut hœdinum magis quàm agninũ Varroni: Nos plurimum vtimur vitulino. Sunt qui addunt lac ficulneum & acetum. Alij vtuntur pellicula, quæ auium ventribus adhæret, vel agreſtis cardui floribus. Lac quò recẽtius & purius, hoc caſeus fit melior, nã ex miſto aut cui pingue ſublatum factus caſeus celeriter aconem concipit & indureſcit, neque ſeruari diu poterit, quare celerius abſumendus aut diſtrahendus dum adhuc viridis ſuccum retinet. E pingui & recenti lacte factus diuturnæ cuſtodiæ idoneus eſt caſeus, & teneritudinẽ ſuccoſamque pinguedinẽ diutius retinet. Duabus aut trib. horis à coagulo indito lac concreſcit, craſſumq; ipsũ in formulas aut fiſcellas calathoſq; vimineos mittitur, aut p tyrocne-

De caſeo faciendo.

Coagulũ.

ſtem

ſtem exprimitur, vel ſi caſei puſilli ſint, ma-
nu premuntur. Sin maiores, pondere vrgé-
Serũ lactis tur. Maximè.n. refert mox ſerũ (ſic liquidũ
illud quod defluit vocamus) percolari, & à
concreta materia ſeparari, neque permit-
tere vt ſua ſpõte pigro humore defluat. Qu
grandiores caſeos faciunt, formas in hoc
paratas habent, ac pondera ſuper imponũt
quibus ſerum exprimatur. Deinde calathi
aut formis exẽptos in crates vel mũdiſsima
tabulas loco opaco & frigido, atque à ven-
tis remoto componunt ſalibusque conſpe
gitur, vt & acidum liquorem exudet atque
ita componunt ne ſe contingant. Vbi iam
conſpiſſatus duratiorque factus, vehemen-
tius premitur, torridoque ſale contingitu
ac rurſus ponderibus condenſatur, ſic neq
fiſtuloſus, neq; aridus prouenire creditur.
Quæ vitia ſolent accidere, ſi vel non ſati
preſſus, aut nimium ſalitus. Sunt qui viride
pineas nuces in mulctram dimittunt & ſu-
per eas mulgent, lactique permiſcent atq
congelant. Alij thymum tritum & frequẽ-
ter gelatum cum lacte cogunt. Similite
qualemcunque velis ſaporem efficere po
teris adiecto, quod elegeris, condimento
ſeu piperis ſeu cuiuſcunque pigmenti. A
Columella optimum caſeum iudicat, qu
minimum medicaminis habet. Caſei maxi-
mi cib

mi cibi ſunt bubuli & qui difficillimè tran-
ſeant ſumpti. Secundo loco ouilli ſed mi-
nimi cibi, & qui facillimè deijciantur, ca-
prini. Equinos eoſdem effectus, quos bubu
los habere tradunt. Fiunt & camelini caſei *Caſeos nõ*
& aſinini: bubulini Romæ in delitijs. E cæte *fieri ex ani*
ris animantibus quæ vtrinque dentata, & *mantib. q̃*
quæ plures quaternis mammas habent, ca- *plures quã*
ſeum non fieri proditum, quòd horum lac *quaternas*
non coeat, & caſeo ſit inutile. Cõmendan- *habeant*
tur noſtra ætate ad Padũ facti, qui Parmẽſes *mammas.*
vocãtur magnitudine & ſapore in precio- *Parmẽſes*
habiti. Nam octoginta librarum & maiores *caſei.*
in externas regiones tranſportantur. Plini-
us ſcriptum reliquit Lunenſes ad ſingula
milia pondo premi. Martiali celebrantur
Lunenſes, Veſtini, Velabrenſes, Trebulani.
Laudantur & Batauici atque Anglici, qui
et ipſi mercimonijs cum exteris permittan-
tur. Vitia caſeorum, vt attigimus, ſi ſicci, ſi
fiſtuloſi. Seruari aiunt caſeos & durabiles
fieri, ſi aceruo leguminum maximè cicercu
aut frumenti teguntur. Molles caſei ma-
gis ſunt alibiles, quã aridi, & ſtomacho vti-
liores, neque in corpore reſides; veteres cõ-
tra: vnde tritum prouerbiũ, Caſeus nequam
niſi recens, ſeneſcentes autem in muſteum
ſaporem redire, aceto è thymo maceratos,
et etiam vino. Si ob vetuſtatem durior aut

Omelyſis. amarus ſit, in omelyſi (hoc eſt farina ex hordeo non torrefacto) permadeſcat, deinde in aquam mittatur, & pòſt quod in ſuperficie hæret, auferatur. Compertum habemus duriuſculos caſeos linteo inuolutos, quod aceto vel vino madefactum ſit, ſæpiusque aſperſos & vino in rimas infuſo atq; ſepoſitos emolliri, & gratioré recipere ſaporem. Sunt qui fermentum imponunt, eoque locum apertum claudunt, quo dempto recétiorem præſtari. Zoroaſtem aiunt 20. annis in deſerto victitaſſe caſeo ita temperato, vt vetuſtatem nó ſentiret. EVP. Ex ſero ꝗ̄ à caſeo defluit recocta fit, lento nimirum igni

Recocta. incalefacto, donec ad ſummum pinguedo caſei emergere incipiat. HE. Tu eo cibo delectari ſoles. EV. Fateor, maximè ſi recens lac copiosè ſero infundatur. Tradunt vete-

Melca. res lacticinij genus non multum à recocta diſsidens, quam Melcã vocant. Confici aũt ſi fictili nouo acetũ indes, & leniter ad ignem feruere ſinas, vt à vaſe cóbibatur acetum, inque ea vaſa lac mittas recondasque loco, vbi immota maneat, mox meleas præſtantiſsimas habiturus. HED. Sed abunde meum videor ſymbolum perſoluiſſe, ad te

De ſuib. ac porcino pecore. iam tranſit periodus Eumæe. EVM. Suilli pecoris curã ad rei ruſticæ paſtioné pertinere, vetus maiorum dictum declarat, Ignauum

uum & ſumptuoſum eſſe eũ ruſticum, qui ſuccidiam in carnario ſuſpendit à laniario & non à domeſtico fundo deſumptã. Nam eſt ſuus ex hoc pecore noſtris agriculis nõ minus pænitendus prouentus ſæpè, quam vobis magnis pecuarijs è veſtris gregibus. Niſi enim lardũ ſuppetat agricola, pręcipuus apparatus culinæ ruſticæ deſiderari putatur. Et quanquam Iudæis ſuilla abominabilis, arbitror eos nõ guſtaſſe Celticas pernas, quæ Varroni, Straboni, Athenæo atq; aliquot alijs grauiſsimis ſcriptoribus vehementer probantur. Equidem eos intellexiſſe puto Vueſtphalicos petaſones noſtro etiam num tempore externis, atque adeò Roman. expetitos, eoſque Celticas pernas appellatas; quòd veteres maximè Gręci, tranſalpinos populos tam Gallos, quã Germa. Celtas appellarunt. Certè nullo alio anima i numeroſior ganeæ materia, propè 50. ſapores, cum cæteris ſinguli. Hinc cenſoriarum legũ interdictaque cænis abdomina, eſticuli, vuluæ, ſincipitia, vt teſtatur Plin. Ac verò nõ ſolũ Celtæ huius pecoris curã habuiſſe deprehenduntur, ſed etiã Græcos & Italos greges ampliſs. porcorũ aluiſſe cõtat. De Gręcis Homerus teſtatur, q cognominẽ meũ memorat 12. haras habuiſſe, quaũ ſingulę quinquaginta fœtas clauderent.

Pernæ Celticæ.

Greges porcorũ.

Et Polybius vna fœtura mille nonnũquã & plures porcos apud Italos antiquos, & Tyrrhenos, atque Gallos enutriri ſolitũ ſcribit. Varro centonarium modicum exiſtimat. Qui porcinum gregem alere conſtituit, idoneam rationem formæ & ætatis habere debet. Varro addit, generis quoque regionisq́ue qualitatem. Et quia patri plerunq; ſimilior progenies, probandi ſunt corpore eximij, quadrati, &, quod ad rem maximè pertinet, quàm ſalaciſsimi. Coloris vnius magis probantur Varroni, Setæ denſæ, atq; duræ & nigræ ſi frigida regio, ſi temperata, glabrum paſci poteſt: ſetæ aduerſæ vitãtur.

Scrofæ forma. Forma ſpectatur oblonga, longisq́; lateribus, quibus ſit par ad ſuſtinendum fœturæ onus, magnus venter in longum ſe effundens, & ſuccidias longas pariens, clunibus vaſtis, nec perinde cruribus aut vngulis proceris, amplis & glanduloſis ceruicibus, roſtris breuibus & reſupinis, intorta cauda. A progenie commendantur, ſi plurimos porcos pariant. A regione, vbi proueniant

Aetas. ampli potiùs, quàm exiles. Aetas verri annicula ad generandum idonea, tametſi ſemeſtres etiam fœminam impleãt. Sufficit vnus verres decem fœminis & amplius. Fœmina ad partus edendos anicula quoq; idonea, & in annos ſeptem, quæ quantò fœcundior eſt,

or eſt, hoc celerius ſeneſcit. E primo partu deprehenditur quã ſit futura fœcunda, neque enim multum in reliquis mutat. Sues generoſæ duodenas mammas habent, vulgares duas min9, aut pauciores. Suã quemque porcellum mammam noſſe in fœtu quo genitus eſt ordine, eaque ali nec alia, detractoq́ua illa alũno ſuo ſterileſcere ilicò ac reſilire & Plin. & experientia docet. Emi & comparari ſolent hac ſtipulatione: Illaſce ſues ſanas eſſe, habereq́ue rectè licere noxijsq́ue prȩſtare, neq; de pecore morboſo eſſe, ſpondes ne? In paſtu locus huic pecori aptus vliginoſus, quòd delectetur non ſolùm aqua, ſed etiam luto. Itaque, vt ſcribit Varro, lupi cùm ſint nacti ſuem, trahunt vſque ad aquàm, quod dentes feruorem carnis ferre nequeant. Etſi autem hoc pecus omnem ſitũ ruris ferat, (nam & montibus & campis quoq; paludinoſis magis, quàm ſitientibus paſcitur (nemora tamen maximè vliginoſa conueniunt, quæ veſtiuntur quercu, ſubere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisq́; ſyluestrib. vt ſunt albæ ſpinæ, græcæ ſiliquȩ iuniperus, lotus, pinus, cornus, arbutus, prunus, ceraſus. Hæc enim diuerſis temporib. niteſcunt, ac penè toto anno gregem ſaturant. Ac vbi penuria arborum, terrenum

Stipulatio emẽdorum porcorum.

De paſcendis ſuibus.

pabulum conſectandum & ſicco limoſum præfertur, vt vel paludem rimentur, effodiantq; lumbricos atque luto volutentur, & aquis abuti poſsint, id quod per æſtaté maximè neceſſarium. Veſtigant & radiculas maximè filicis aquatiliſq; ſyluæ, veluti iunci, ſcirpi, & degeneris arundinis. Adde, graminoſum quoq; agrum ſuem alere, &, qui cõſitus ceraſis, prunis, pomis, nucibus. Nec tamen propter hæc parcetur horreis, nam ſæpè de manu dãdum eſt, cùm foris deficit pabulum, propter quod plurima glans vel ciſternis in aqua, vel fumo tabulatis recondenda. Item faba, piſa, leguminaq; alia prębenda, neque parcendum hordeo. Nam hæc maximè generis alunt nobilitatem, & non ſolùm pinguetudinem efficiũt, ſed etiam carnem cõmendant. Imprimis cùm adhuc lactant porcelli & ipſi & matres benè paſcendæ. Paſtum exigimus manè & ante ſolis æſtum, ſubiguntque in vmbroſa loca maximè vbi aqua ſit: prius, quàm procedant ad paſcua conditiuis cibis ſuſtinentur, ne immaturis & viridibus herbis aluus citetur, quo vitio maximè emaciantur. Poſt meridiem rurſus lenito feruore paſcunt. Hyberno tempore non prius educũtur, quàm pruina euanuerit & colliqueat glacies. Etſi ad ſuárij vocem agnitam accurrunt, tamen

Pabulum genus nobilitat.

ad

ad bucciná vel paſtú, vel domũ porcos reuocãdos mauult Varro, ſiue ſint paſcendi, ſeu includẽdi. Pabulũ prębendum lõgius, ſic enim minus deperit, &, vt ſpatiũ ſit paſcẽdi minorib. ne à maioribus depellãtur. Vbi buccinã ſonuerit, etiãſi lõginquo & ſyluestri loco diſperſi ſint, mox accurrere dicũtur. Polybius tradit Italos ea conſuetudine vti, vt ſubulci porcos nõ ſequantẽ è veſtigio, vt alijs locis, & Gręcis mos eſt, ſed ad ſpatiũ aliquod ꝓgreſsi buccina ſonãt, porci verò à tergo buccinę ſonitus cõſuetudine aſſueti ad miraculũ ſequũtur etiã numeroſiſsimi greges. Adeò vocẽ ſubulci agnoſcit & obſequitur, ſi Aeliano credimus, vt etiã piratæ cùm in Tyrrheno mari appuliſſent, & ex hara porcos plures impoſitos naui abduxiſſent, piratis autem ſoluẽtib. ſuarij voce agnita ſtatim in alterum latus nauem impellentes euerterunt, merſisq́ue piratis, porci ad ſuos enatarunt incolumes. Quia iam de verris & ſcrofæ conditionibus, ac ſimul de paſcẽdo diximus, de fœtura adijciendum.

Ad buccinæ ſonum porci colligendi.

Admiſſuræ tempus exiſtimatur à bruma ad æquinoctium vernũ, ita enim fit, vt æſtate pareat. Nam quatuor menſibus fœta, quinto parit. Vno initu impletur, ſed geminatur propter abortiendi facilitatem. Quod ſcrofam parere velis, ꝓſtat eã Februario aut

Admiſſuræ & partus tẽpora
Sus 4. mẽſes fœta.

etiam Ianuario verri ſubmittere, vt vidilicet Aprili aut Maio pariat, cùm iam & tellus herbeſcit & lactis ſit firmior maturitas. Cumque iam deſierint vberibus ali, ſtipula paſcantur cæteriſque frumenti leguminū caducis frugibus, vt deinde rurſus ſub autumnum parere poſsit. Natura enim, vt Varro teſtatur, annus eius diuiſus eſt bifariam quòd bis pariat anno: quaternis menſibus fert ventrem, binis nutricat. Vbi conceperint, verres ſeparandus, nam impetu in ſcrofas facto abortꝰ faciūt. Matres nō minores, quā anniculas admittēdas, Varro cōtēdit, attamen octauo menſe ſæpè pariunt vſque ſeptimum. Sed quò fœcundiores, hoc celerius ſeneſcunt. Verres octo mēſium, atque ſemeſtris etiam incipit ſalire, permanetq́;, vt id rectè facere poſsit, vſque in quartum annum. Deinde trimi aut quadrimi caſtrātur, ſaginanturque. Supra octo capitum numerum alere non debere quidam volunt. Alij ne ſuprà ſex. Non quòd fœcunditas ſcrofarum maioris numeri eſſe non poſsit, ſed quia celerrimè fatiſcit, quæ plures educat. Varro ſuem Aeneæ Lauini 30. procellos peperiſſe albos prodit, ſed hoc portentum putatur, quoties plures parit, quā quot mammas habet, & ſi minus pariat fructuariam idoneā nō eſſe. Scrofam in ſua quamque

Triginta porcelli vno partu editi.

que

que hara, vt ſuos alat porcellos oportet cõtinere. Non enim, vt cæteri greges, vniuerſi claudi debent, ſed p porticus haræ faciẽdę, quib. aut à partu, aut etiã p̃gnantes includãtur. Nã præcipuè ſues cateruatim atq; incõditę cùm ſint pariter incluſę, ſuper alias alię cubant & fœtus elidũt. Quare haræ pariẽtibus iunctæ conſtituendæ ſunt in altitudine pedum quaternûm aut altius, ne ſus tranſilire queat. Nam contigi non debere haram, vt inſpicere ſuarius & numerum à ſuperiore recenſere poſsit, & ſi quem decumbens mater ſupreſſerit, cubanti ſubtrahat, & vt facilius purgari poſsit cubile. Quoties purgatur, toties arenam aut aliud inijcere oportet, quod exugat humorem. Etſi enim ſpurcum animal ſit ſus, mundum tamen cubile poſtulat. In haris oſtium ſit & limen altius, ne porcelli, cùm mater prodit, tranſiliant, neque alieni irrepant. Cùm peperit, largiore cibo ſuſtentare oportet, quò largius lac ſuppeditare poſsit, maximè autem hordeũ madefactum aut molitum, atque aqua temperatum. Quod ſi penuria pabuli ſic ferat, lactens porcellos, ære commutandus. Sic enim mater labori ſubtracta celerius iterũ conceptum partum edit. Qui hyeme naſcũtur, ſunt exiles tum ꝓpter frigora, tũ quòd matres aſpernãtur propter lactis exiguitatem,

Hararum cõſtitutio.

tem,dentibuſque mammas ſauciant. Scrofa ſi partus deuoret, non protinus prodigium exiſtimandum, nam ſues ex omnibus pecudibus impatiētiſsimę famis, atque ea adigente nō ſolùm alienam, ſed etiam ſuā ſobolem mandere. A partu decem proximis diebus non producunt matrem ex hara præterquam potum,pòſt ſinunt abire in propinquum villæ locum,vt crebro reditu lacte alere poſsit ſobolem. Cùm creuerint, cupiunt ſequi matrem, tum domi ſeorſum paſcuntur à matre, vt deſiderium parentis ferant facilius,quod decē diebus aſſequūtur. Porcellos à mamma depulſos delicos & iam non lactantes vocari vult Varro, atque à partu decimo die ſacres antiquis dictos,quòd tum primùm ad ſacrificia idonei,Ne frēdes,quòd nondum fabam frendere,hoc eſt,frangere poſſunt. Porculator vt induſtrius ſit & impiger, neceſſe eſt, memorque omnium,quas paſcit,& matricum & iuniorum,vt vniuſcuiuſque partum conſideret & enitentem obſeruet,claudatque, vt in hara fœtum edat. Tum denotet protinus quot & quales ſint nati,& curet maximè, ne quis ſub nutrice aliena educatur. Nam facillimè porcelli, ſi euaſerint harā, miſcent ſe, & ſcrofa cum decubuit,ęquè alieno ac ſuo præbet vbera. Quare vnaquęq;

Delici.
Lactantes.
Sacres.

cum

cum ſua ꝓle claudēda ſuario, qui ſi memoria deficitur, quo minus agnoſcat cuiuſque progeniem, pice liquida eandem notā ſcrofæ & porcis imponat, & ſiue per literas ſiue per alias notas vnāquamq; prolem cum ſua matre diſtinguat. Siquidē in maiore numero diuerſis notis opus, ne cōfundatur memoria ſuarij. Caſtrationis duo tēpora ſeruari tradūt veteres veris & autūni, vt videlicet neque æſtus, neq; frigora periculū afferāt. Et mares cùm primū ineunt ſemeſtres & dicūtur maiales, aut cū ſępius ꝓgenerarunt trimos aut quadrimos caſtrandos, vt poſsint pingueſcere, nēpe impreſsis duobus vulnerib. per vnāquamq; plagā ſinguli eximūtur teſticuli. Aut, cùm vnū teſticulū exemeris, per impreſsū vulnus ſcalpellum inſeritur, & media quaſi cutis, quæ interuenit duob. teſticulis, reſcinditur atque vncis digitis alter teſticulus educitur, ſic fit vna cicatrix. Verū hoc genus caſtrationis periculoſius. Fœminis quoq; vuluæ ferro exulcerātur & cicatricib. claudūtur, ne fiāt grauidæ, & pingueſcant melius. Ariſtot. & eum ſecutus Plin. fœminas poſt bidui inędiam ſuſpenſis prioribus pernis vuluā reſcindi tradit, atq; ſic pingueſcere celerius. Nobis probatur magis, vt iuniores caſtrentur, nēpe bimeſtres, nā ſic minꝰ eſt periculi. Caſtratis abſtinēdū à potu, & modico cibo

Caſtratio.

Maiales.

Indiciū ſanitatis in ſue. paſcendi. Vulnera recenti butyro vnguntur ac conſuuntur. Sicut ſanitatis ac bonę conſtitutionis indicium, cauda cōtorta, ſic inualidam ſuem eſſe certis ſignificatiōibus deprehenditur. Nam ſetis è dorſo euulſis, ſi cruor ſit in radice ſetæ, non eſſe ſanam notat. Adhæc ſues ægrotantes, aut febricitantes capita tranſuerſa gerunt, & per paſcua ſubitò, cùm paululū procurrerint, conſiſtunt, & vertigine correptæ concidunt, eóque notanda capita in quam partem proclinentur, vt ex aduerſa parte auricula ſanguinem mittamus. Item ſub cauda duob. digitis à clunibus intermiſsis vena ferienda, quę eſt in eo loco ſatis ampla, eamq́; ſarmento prius oportet verberari, deinde ab ictu virgæ tumentē ferro reſcindi, detractoq́; ſanguine colligari ſaligneo libro vel vlmeo. Quo facto vno aut altero die ſub tecto pecudem continebimus, & aquam modicè calidam, quantum volent, farinæq́ue hordeaceæ ſingulos ſextarios præbebimus.

De morbis porcorū et remedijs.

Indicia ægrotantis ſue.

Febricitātium ſuū medela

Quoniam anginæ & ſtrumæ maximè obnoxium hoc animal. Anginæ & tonſellæ ſi affligant, Didymus è ſcapulis ſanguinem detrahere iubet, alij ſub lingua: Aliqui radicula curant inſerta. Strumoſis ſub lingua mittēdus ſanguis, qui cùm profluxerit, ſale trito cum farina triticea confricari totum

Anginæ remedium.

os conuenit, Democritus aſphodeli radicẽ tuſam ad minas tres ſingulis ſuibus præbere iubet. Nauſeanti bus ſalutaris habetur eburnea ſcobis ſale fricto & fabæ minutæ freſæ commiſta ieiunisque prius, quàm in paſcua prodeant obiecta. Sues dum dulcedinem pabuli conſectantur, (eſt enim inſatiabile animal) ſuprà modum ſplenis incremento laborant. Cui ſuccurritur, ſi fabricẽtur canales, alueiúe tamaracis è trunco, repleanturque aqua, ac deinde ſitiẽtibus admoueantur, eius enim ligni ſuccus medicabilis. Democritus lienoſas potandas tradit aqua, in qua candentes miricæ carbones fuerint reſtincti. Solet hoc pecus ægrotare ita, vt emacietur, nec cibos capiat productumque in paſcua in medio campo procũbat, & quodam veterno preſſum ſomnos æſtiuo ſub ſole captet. Quod cum facit, totus grex clauditur ſtabulo, atque vno die abſtinetur potione & pabulo, Poſtero die radix auguinei cucumeris trita & commiſta cum aqua datur ſitientibus, quàm cum biberint nauſea correpta vomitans atque expurgãtur, omnique bili depulſa faba duramuria compreſſa, ſicut hominibus aqua calida, potanda datur. Et cùm omni quadrupedi per æſtatem ſitis ſit infeſta, tum ſuillo maximè inimica. Quare nõ, vt capellę & oues,

Nauſeãtium cura.

Lienoſæ ſuis cura.

Veternoſi & ignoti morbi remedium.

& oues, bis tantùm ad aquas producendũ, ſed ſi fieri poteſt iuxta flumen aut ſtagnum detineatur ęſtiuo tẽpore, quia cũ ſit æſtuoſiſsimum, non contentũ potione aquæ, niſi obeſam illuuiem & diſtentã pabulis aluum demerſerit ac refrigerauerit. Nec vlla re magis gaudet, vt antè quoq; dictum, quã luto volutari. Quod ſi ea loca denegentur, puteis extracta, & largè canalibus immiſſa prębẽda ſunt pocula, quib. niſi affatim ſatientur, pulmonariæ fiunt. Is morbus ſanatur auriculis inſerta conſiligine aut helleboro nigro Colu. auctore. Solet etiã vitio ſplenis laborare, ꝙ accidit, cũ ſiccitas magna ingruit: cui ſuccurritur, ſi fiãt canales ex tamaricib. & ruſco, repleãturq́; aqua & ſitiẽtib. admoueantur. Nã eius ligni ſuccus medicabilis epotus inteſtinorũ tumorem cõpeſcit. Quare Didymus prunas tamaricas aqua extinctas in potu præbendas, vel aquã, in qua ferrũ candens extinctum, aceto miſtã præberi aduerſus ſplenis vitium ꝓdit. Aqualiculos plũbo veſtiri, ad ſanitatem conferre. Suum morbis rubetam mederi, à Plinio proditum. Aiunt ſuem vno oculo amiſſo, citò extingui, alioqui ad 15. ãnos victurã. Eſt & vitium porci alioqui rectè valentis & pinguis, vt carnẽ habeat grandinoſam, & granis veluti piſis infectã. Gręci chalazos,

Pulmonariæ cura.

Splenis vitij remedia.

azos vel χαλαζῶδεις ſues vocant. Idq́ue ani- *Grandino-*
naduertere licet & linguæ indicio & vocis *ſa ſuis an-*
raucore. Aiunt natiuum eſſe hũc morbum, *tidotum.*
& antidotum eſſe ne inficiatur, ſi in lintre
plumbi affixa ſit lamina. Incolumes quoq;
ſeruari ſues, ſi bryoniæ radix in potu ſubin-
de detur. Generale remedium, alumen, ſul-
phur, lauri baccæ æquis partibus fuliginis
quantum pugillus cõplectitur, eaq́ue con-
fuſa ſacculoq́ue indita potionibus immit-
tantur, idque quotãnis bis renouetur. Ae-
grotantib. ex hac potione, cui ſacculus im-
poſitus, præbendum. EVPHORB. Amabò
Eumæe qua arte nobis tam pingues ſucci-
dias paras? arbitror te frumẽti plurimũ no-
bis horreo ſuffurari, quibus tuũ pecus tam
nitidum alas. EVMAEVS. Rationibus qui-
buſcunque vtar, certè hero meo non ſunt
hæ inutiles, vti neque veſtræ artes, quibus
equos bouesq́; & reliqua pecora ſic nutri-
tis. ne ſtrigoſa videãtur. Superius dictũ, ig-
nauum eſſe agricolã, qui ſuccidiã à laniario
potius, quã à ꝓprio fundo cõparet, & alio-
qui à medicis ſuilla caro cõmẽdatur, quod
humano ſanguini ſimillima. Neq; ex alio a-
nimali numeroſior ganeæ materia, vt initio
prolocuti ſumus. Quare maximè refert, ru-
ſticã culinã ſuilla carnis annona, & ſucci-
dijs inſtructã penũ eſſe, qua ꝑ totũ annum

De ſaginandis parcis & ſalſura ſuillæ carnis.

familiam ſuſtentet.Imprimis curandum,v ſingulis annis pro familiæ numero ſues a ſaginam educentur.Facilè enim vel nemo ra,aut,ſi illa deſint,horrea,& paludes cam piq́ue ſuppeditant,quibus alantur.Saginã tur,vt Plin.exiſtimat ſexaginta dierum ſpa tio,ſed magis tridui inedia ante ſaginatio nem orſa.Pingueſcunt autem hordeo alió uefrumento,atque leguminibus vel moli tis,vel integris.Omnium autẽ optimè gla dibus,eaq́ue caro omnibus præſtat, ſolidi orq́ue eſt, quæ quercinis, quàm quæ fagi nis glandibus,aut caſtaneis ſaginam cõtra hit. Id pecus adeò pingueſcit, vt ſeipſun prę pingudine neque ſuſtinere,neque pro gredi poſsit:& Varro refert,in Arcadia ſp ctatam ſuem, quæ præ pinguedine carni non modò ſurgere non poſſet, ſed etiã i eius corpore ſorex exeſa carne nidum fe ciſſet, & mures peperiſſet. Idem addit, L Volumnio Senatori miſſam offulam cun duabus,coſtis. quæ penderent tres & vigi ti pondo, cuiuſque ſuis è cute ad os peden & tres digitos fuiſſe. Præſtat ſaginare ſue bimos aut trimos,quàm iuniores, & qu nondum plenum augmentum acquiſiue rint.Nam hi augeſcendo ſaginam retarda re ſolent.Vt autem in diuturnum vſum ca ro conſeruetur, ſaliri & fumari conſueuit

qu

qua cura ſimul & ſalubrior & gratior redditur, penuſq́; pluribus annis inſtrui poterit, & vnius anni vbertate ſequentibus ſteribus ſuccurri poterit. Sus igitur iam ſaginatus pridie, quàm occidatur, potione prohibetur, quò ſit caro ſiccior. Nam ſi biberit, plus humoris ſalſura habebit. Ergo ſitientem cùm occideris, eum vel aqua feruẽte, vel ex ſtipula, aut ſarmentis, tenuibuſq́; lignis flamma excitata glabrato. Vtroq; enim modo pili detrahuntur. Neque probandũ, quòd quidam detrahere pellem ſolẽt. Inde ſuſpenſus poſterioribus pedibus exenteratur, & inteſtina in ſuum quemq; vſum repurgãtur: & caro refrigeſcens, vbi induruit, mox capite, perniſque, ac ſuccidijs geminis reciſis, in menſa aut tabula largũ ſalem infarciunt, maximè in eas partes, vbi oſſa relicta. Inde in ſeriam ſubſtrato ſale immittunt. Salſuram decreſcente luna volũt fieri quidam. Antequam ſaliuntur, prius omnis ſanies & cruor exprimatur abſtergaturq́ue. Sunt, qui priuſquam ſalire incipiant, exoſſare conſueuerint, exiſtimantes eam rem ſalſuram durabiliorem, & minus vitioſam efficere. Nonnulli quoq; non in cupis aut ſeria, ſed in tabulato ſuccidias reliquaſq; ſalitas carnes relinquunt ad dies 10. pòſt ſuſpenduntur, vt aere puro perflẽ-

tur in carnario, atque, vbi aliquot dies per
flatæ, paulatim modico fumo & deincep
acrius perfumentur. Gratiores reddentu
carnes, ſi ſimul cum fumo aeris afflatum re
cipiãt. Si initio vehemẽtiori fumo accendã
tur, rancidæ fiunt carnes. Didymus carne
longo tempore recentes ſeruari tradit, :
repurgatæ, refrigeratæque atque exiccat:
in locis vmbroſis & humidis collocentur
Boreali magis, quàm Auſtrali cœlo expoſi
tis. Suauiores fieri niue circumpoſita, pale
isque ſuper iniectis. Vaſa, in quibus carne
ſeruari debent, probantur ea magis, in qui
bus oleum fuit, quàm in quibus acetũ. Et

De paſtoribus.

de paſtorum dignitate, atque antiquitat
diximus, hoc tamen loco addendum, fru
ſtrà de iumentorum, pecorumq; cura pr
cipi, niſi ſint, qui hoc munus diligẽter exe
quantur, habetque ars paſtoritia diſciplinã
in qua iam inde à pueritia erudiri vtile fue
rit. Et profectò villicum maximè conueni
in huius diſciplinæ tyrocinijs per omne
gradus ad magiſterium operarũ aſcendiſſe
Nempe à porculatore ad opilionem, atqu
inde ad armentarium paſtorem, reliquasq́
rei ruſticæ operas: Veriſsimumque hoc, ſi
cut in maioribus imperijs eum demum re
ctius præeſſe poſſe, qui aliquando imperio
paruerit, & per omnia gubernationis mu
ni:

nia ad faſtigium euaſerit. Quanquam autem vbi puſillus grex, & in propinquo paſcitur, etiam pueri & puellæ hâc operá pręſtent, quotidiè ad villam reducentes: Attamen qui gregem amplum & in ſaltibus, remotisq́ue campis paſcunt, diu noctuq́ue apud gregem excubias agentes, &, vti ſuprà diximus, in Apulia hybernantes in Reatinis æſtiuarẽt, hos & ætate, ac robore, induſtria ſcientiaq́ue paſtoritia inſtructos eſſe oportet. Neque ſenes, aut pueri collium difficultatem, montiumq́ue aſperitatem facilè ferunt: Quod faciendum ijs, qui gregem ſequuntur, præſertim armatarium & caprarium, quibus rupes ac ſyluæ cordi ſunt. Videas in Heluetiorum alpibus robuſtiſsimos, & militari arte inſtructos homines armata ſequi, & procul à conſortio hominum pernoctare, atque ipſa lacticinia curare. Quare, qui huiuſmodi locis, & gregibus præficiendi, hos oportet eſſe veloces, firmis membris atque expeditis, qui non ſolùm pecus ſequi, ſed etiam à noxijs, rapacibusq́ue beſtijs defendere, onera extollere in iumenta poſsint, quiq́ue excurrere, ſi grex requirat, & iaculari calleant. Qualem Homerus ſuum depingit Eumæum. Proinde veteres in emendo paſtore certa ſtipulandi forma vſi, vbi inter

Heluetiorum paſtores.

Stipulatio in emendo paſtore.

cætera cauetur, ſanum eſſe, furtis noxisque ſolutum. In Illyrico etiam coniuges paſtoribus comites in paſcendo eſſe, author eſt Varro, quæ cibaria, & cætera neceſſaria paſtoribus expediant. Ac verò, quæ ad valetudinem pecorum pertinét, ea oportet paſtorem in promptu habere. Varro ob eam rem, & quòd rationem domino conficere poſsit, literatum requirit. De numero paſtorum, & quot pecoribus armentiſúe paſtores ſinguli ſufficiant, pro loci, animaliúque ratione conſtituũt. Idem Varro octogenis hircis ſingulos tribuit paſtores, Atticus centenis: ad equarũ gregem quinquagenarium binos homines, & vt equas habeat in ea regione domitas, in quibus regionibus ſtabularij equas ſolét abigere, vt in Lucanis & Apulia ſæpè accidere proditum. Noſtris regionibus vnus opilio centenis, ducentis, ſępè trecentis et pluribus ouibus præficitur: præſertim, vbi quotidiè in villam reducuntur. Porculator vnus vicenis, aut tricenis, ac pluribus ſufficit, ſi nõ nimis anguſto loco paſcendus grex. Bobus, atque vaccis ad eundem modum. Equorũ apud nos greges rarò paſcuntur: ſed ſuo quiſque ruri neceſſarios alit ſiue in ſtabulis, ſeu paſcuis atq; pratis rarò vicenarium excedente numero. Quo autem pacto paſcenda

ſcenda pecora vel æſtate, vel hyeme, & quando in meridiem atque occidentē, de hoc ſuperius ſuo loco admonitum. Canem etſi inter pecora referendum neget Iureconſ. neque fructuoſum ſit animal, tamen, ſicut & paſtor, cuſtodiæ excubiarumq́ue cauſa & fidelitatis multis modis commendabile. Nam & pro dominis ſępè pugnaſſe, & dominis defunctis inedia vitam finiſſe, quoſdam compertum. Vnde precia generoſorum canum cœperunt eſſe immenſa. Alcibiades 7000. drachmarum canem emiſſe proditum. Cùm primis autem rei ruſticæ adminiſtrandæ, velut ſubſidiarum animal canis, cuius rei exempla paſsim obuia. Nam præter fidem ſingularem, & nocturnas vigilias, etiam cuſtos eſt pecoris, ꝙ eo comite opus ad defendēdū maximè ouillum & caprinum pecus, quod lupi in primis captare ſolent, niſi canes opponantur defenſores. Sues ſi gregatim paſcantur, ſe defendere ſolent grunnitu, quaſi ad arma ſocijs conclamatis. Armenta partim calcitratu, partim cornibus ſe tuentur, propulſantq́ue impetentes. Canum autem, qui ad vtilitatem parantur, tria genera, nā de quarto, quod in delicijs habetur, Melitæarum & ſimilium, non multum laborabimus. Vnum genus eſt venaticum, quorum inda-

De Canib.

Canum genera.

gine, velocitate, atq; labore feras proſequimur, hi quales eſſe debeant, & quo modo illis vtendum κυνηγετικοῖς ſuis Xenophon et Oppianus docuerunt, & nos poſtremo libro, vbi de venatione dicetur, horum meminerimus. Nunc de ruſticis canibus, pecorum ac villę cuſtodibus, ſermo inſtituitur, ac prius de œcuro dicemus domus ac villæ cuſtode. Is comparandus eſt grandi & vaſto corpore, voce grauiſsima & quàm clariſsima, vti ſimul & latratu ꝓdat, & viſu terreat, ac ne conſpectus quidem horribili fremitu fuget inſidiantem. Forma quadrata potius, quàm longa aut breui, capite magno, oculis acribus & radiantibus, vel rauis, vel glaucis, labris ſubnigris neque reſimis ſuperius, neque pendulis inferius, palatu atro, rictu amplo, mento ſuppreſſo, & ex eo enatis duobus dentibus dextra & ſiniſtra paulò eminulis, ſuperioribus directis potius, quàm brochis & acutis labroque tectis, aſpectu leonino, villoſo pectore atq; amplo, latis armis, cruribus craſsis, cauda breui, pedibus ampliſsimis. Mores neq; mites neque truces nimium, ne vel furem aduletur, vel domeſticos inuadat, maximè in cuſtodia vigilans, nec erroneus, vt neq; vagetur procul à villa, neq; temerari⁹ ſed circũſpectus, ne vano ſtrepitu concitatus latret.

Oecurus et villaticus canis qualis eſſe debeat.

Nec

Nec refert ſi villatici & οἰκουροὶ non ſint veloces, nam plus cominus, quàm eminus laborabunt, intraque ſepta ſe continere debent, aduenientes ſagaciter acriterq; adoriantur, & latratu prodant terreantq;. Pecuarius canis neque tam ſtrigoſus, neque pernix, quàm venaticus: neque tam obeſus aut grauis, quàm œcurus ac villæ cuſtos, ſed robuſtus tamen & promptus ac ſtrenuus ad pugnam adque curſum idoneus. Vt qui lupum aliasúe feras & inſidiatores repellere, raptoremque perſequi, aut ad prædam denique eripiendam appoſitus ſit. Proinde corpus productius atque longius ad eum vſum habilius, quam breue & quadratum, in cæteris cum œcurro conueniet & corporis & naturæ ratio. Quod ad ſexum attinet, mares probantur magis, nam fœminæ catulientes propter canum greges moleſtæ, tametſi caſtratæ feroces mordaciſsimęque & vigilantes eſſe ſolent. AEtatis non nimis vetuli, neq; prorſus catuli. Siquidem hi neque ſibi, neque gregi pręſidio eſſe poterunt, ad cuſtodiam tamen villæ aut domus, vetulorum aliquis vſus eſſe poteſt. Quod ſi catulus (nam is melius inſtituitur) ſiue ad cuſtodiã ſeu ad paſtoritium vſum cõparetur, experimentum è pedum conſtitutione capitur, ſi magnus futurus.

Pecuarius canis qualis quarẽdus.

Catuli generoſi indicia.

Vtq́; caput habeat grande, leue, venoſum, atque, vt Xenophontis verbis vtar, ἰνώδη τὰ κάτωθεν τῶν μετώπων, auriculis magnis, & flaccidis, pendentibusq́ue, internodijs articulorũ longis, pedibus anterioribus, quã poſteriorib. breuioribus, ſed rectis & magnis, qui ingredienti diſplodantur, digitis diſcretis, vnguibus duris, talo neque carneo neq; nimiũ duro, ſed molli, à fœminibus ſummis corpore ſuppreſſo, ſpina neq; eminula, neque curua, latera non ita caua, ſed coeuntia in obliquum, humerorum interualla diſtantia, clunibus obeſis & ſupra caudam latis, & cætera, quæ ſuprà in œcuro requirebamus. Colore quo ſit, nõ multũ refert, etſi Varroni albus placere, & Columellæ in paſtorali quoque idem videtur non diſplicere, ſicut in villatico niger: nam varium in neutro probari, ſed vnius potius coloris. Album autem ideo commendari, vt ſi in obſcuro lupus propulſandus albus conſpici poſsit, ne canis pro lupo feriatur. Niger tamen & villaticus, & œcurus conuenientior: ſiue enim luce clara fur aut inſidiator aduenerit, terribilior niger conſpicitur, ſiue noctu, ne conſpicitur quidem propter vmbræ ſimilitudinẽ, & tectus tenebris tutiorẽ acceſſum habet ad inſidiantem. Gilui atque flammei, cineritijúe haud diſpli-

Color.

diſplicent,ſi cæteris virtutum notis reſpondeant. Certè huius indolis, veluti leonem ex vnguibus metientes, vel comparabimus iuuenes, vel domi natos diſciplina idonea inſtituemus. Nam quantum diſciplina faciat, declarat Lycurgi exemplum apud Xenophontem. Vt acres reddantur, ſubinde irritandi, auribus vellendi, complauſúque ad mutuam pugnam incitandi, adiuuandique ne opprimantur. Nam ſic audaciores redduntur, & interriti, adq; labores infracti. Vinculis primum aſſueſiunt, ſi fuſtis loco allegetur collo, quem aliquãdiu trahat, deinde hac veluti pædagogia etiam alligatus vel ducitur, vel domi retinetur. Vincti interdiu redduntur acriores, noctu ſoluuntur, ſicque aſſueſcunt noctu vigilare & interdiu dormire. Verùm, vt armati ſint aduerſus lupos, & alias feras, caneſque ſæuientes, imponuntur illis collaria, Varro mellũ vocat circulum circa collum ex corio firmo cum clauulis capitatis, & ne duritia noceat, inſuitur pellis mollior. Videndum inprimis, vt boni ſeminis ſint canes, & ſi fieri poſsit ex eodem ſemine, nam cognati maximè inter ſe ſunt preſidio, matres ſint animo æ, æqualibus papillis, ætas iuſta ad pariẽdum annua, & pariunt quotannis ad annos nouem, nec ſunt vtiles poſt annum decimum.

Mellum.

Genus.

Aetas.

mum. Mares, vt Columella ſcribit, generant iuueniliter vſque ad decem annos, ſeniorum pigra ſoboles. Homerus videtur canis vitam vltra 20. annos producere, vbi de Vlyſſe reuerſo, deque canis ἀναγνωρισμῷ loquitur. Et nos vidimus, qui ad eam ætatem putabantur acceſsiſſe, ſed inutiles prorſus. Aetas è dentibus cognoſcitur, iuuenũ ſunt albi atq; acuti, ſenũ nigri & obtuſi, vt Ariſt. tradit. Vere catulire plerunq; incipiunt, gerũt in vtero ſexagenis diebus, vel ad ſummum ſexagenis trib. diebus, eiſdem Ariſtotele & Xenophonte authoribus. Varro ternis menſibus prægnantes eſſe ſcribit, Laconicæ octauo menſe generant, ceteræ canes etiam ſemeſtres coitum patiuntur. Vno initu implentur. Pariunt circa ſolſtitium, Gignũt cæcos, & quò largiore alũtur lacte, eò tardiorem viſum recipiunt, non tamen vnquam vltra viceſimum primum diem, nec ante ſeptimum. Quidam tradunt, ſi vnus gignatur, nono die cernere: ſi gemini, decimo, idemq; in ſingulos adijci, totidemque eſſe tarditatis ad lucem dies. Et eam, quæ ex fœmina primipara genita, citius cerni. Optimũ in fœtu, qui nouiſsimè cernere incipit, aut quẽ primum fert in cubile fœta. Statim, vt editi ſunt catuli, degeneres abijciãtur. E ſeptem

Partus canum.

reti-

retineantur tres aut quatuor, è tribus duo. Primis menſibus dum corroborantur, cũ matribus permittendi luſus cauſa, pòſt inſtituendi, interdiu catenis continendi, & nocte, vt antè diximus, ſoluendi. Nec vnquam eos, quorũ generoſam indolem volumus conſeruare, patiemur alienę matris vberibus nutriri. Quoniam & lac, & ſpiritus maternus plurimum ad ingenij atque corporis incrementa faciat. Quod ſi effœta lacte deficitur, caprinum maximè prębebitur, dum fiunt menſiũ quatuor. Subſternere oportet ipſis paleas, aut aliud, vt molliter cubent & incaleſcant, frigus enim & hoc animal ægrè fert. Caudas catulorum poſt diem quadrageſimum, quã ſint editi, ſic caſtrari conueniet. Neruus eſt, qui per articulos ſpinæ prorepit vſque ad vltimã partem caudæ. Is mordicus comprehenſus, & aliquatenus eductus, abrumpitur, quo facto neque in longitudinem cauda ſedũ capit incremẽtum, & rabies (vt quidã volunt) arcetur. Exiſtimãtur in vrina attollere crus ferè ſemeſtres. Id eſt ſignum conſumati virium roboris, fęminę hoc idem ſidẽtes. Cibus canis vtriq; generi communis, ꝓprior Varro inquit hominis, quã ouis. Paſcitur enim culina & oſsibus. Diligẽter illi de cibo ꝓuidẽdum, alioqui fame com-

Caudæ præcisio.

Cibus canis.

compellitur ad cibum quærendum diuer-
tere & diuagare vel à villa, vel à pecore. Xe-
nophon totum annum lac præberi vult, &
ea, quibus per omnem vitam vſuri ſint, &
præterea nihil. Graues enim repletiones
crura canum diſtorta reddere, morbos ge-
nerare atque interiora corrumpere ſcri-
bens. Panis communis cibus, ſed eum cum
lacte aut ſero lactis dandum Varro cenſet
quod eo cibo aſſueti à pecore non citò diſ-
cedant. Datur etiam panis iure perfuſus
ex oſsibus, atque ea ipſa oſſa contuſa, quæ
dentes firmiores & os patulum reddunt, ac
malè vehementius diducuntur, acrioresq;
fiunt propter medullarũ ſaporem. A mor-
ticinæ ouis carne abſtinendum, ne ducti ſa
pore minus abſtineant à pecore. In fœtura
dandus potius panis hordeaceus, q̃ triti-
ceus. Magis enim eo aluntur & lactis præ-
bent maiorem facultatem. Cibum aſſue-
ſcat capere interdiu, nocte ſoluũtur excu-
biarum cauſſa. Ter paſcere oportet quoti-
die: mane vbi alligantur, apponendusque
potus, item meridie & veſperi cùm ſoluun-
tur. Nomina imponi debent breuia, quo ce-
lerius quiſque vocatus exaudiat. Græci &
Latini diſſyllabis, Germani monoſyllabis
plerunque vtuntur. Etſi Colu. non breuio-
ribus duab. ſyllabis nomina indi deberi ſcri-
bat

Nomina canum.

bat, idque declarat in nominibus tam Græcis, quã Latinis, σκύλαξ, ῥώμη, ἄλκη, λάκων. Item lupa, tigris, cerua. Xenophon innumera recenſet omnia ferè diſſyllaba. Morbi & vitia canum ſunt muſcarum plagæ, ricini, ſcabies. Aduerſus hæc catulos ex amygdala amara cum aqua trita circa aures & intra digitos liniendos, vt neque muſcæ hæreãt & exulcerationem inducant, neque ricini aut pediculi moleſti ſint. Quod ſi vlcerib. iam p̃occupatę fuerint, picem liquidã ſuillo adipi vulnerib. inſtillari conuenit. Hoc medicamine etiam ricini contacti decidũt, nam manu non ſunt auellẽdi. Pulicoſæ canι remedia cyminum tritum pari pondere cum veretro & aqua miſtum atque illitum vel vetus amurca per totum corpus fuſa. Si ſcabies, cythyſi & ſeſami tantundem conterito, & cum pice liquida permiſceto, vitioſamque partem linito. Quod medicamentum etiam hominib. conuenit. Scabiei mederi ferunt, ſi cutem pertũdas graphio vel ſtilo, item ſi puluere tormentario oblinas. Ariſt. ſcribit canes trib. potiſsimũ morbis laborare rabie, angina, podagra. Ac rabiẽ facere furorẽ & quæ momorderit omnia rabie corripi, at hominem non ſemper. Intereunt hoc morbo etiam, quę morſa ſunt excepto homine. Rabies Syrio ardente cũ primis

Morbi.

Ricinorũ pellendorũ ratio.

Rabies.

primis peſtifera. Nam & ſolis æſtu & frigo
re intenſiſsimo rabie infeſtari canes trad
Aegineta. Demorſos aquæ metus, quan
ὑδροφοβίαν vocāt, corripit. Quapropter ob
uiam itur per triginta eos dies gallinace
maximè fimo mixto canum cibis, aut ſi præ
uenerit morbus, veretro. Plinius tradit i
lingua canum naſci vermiculum, quæ vo
cetur lytta à Græcis, quo exempto infanti
bus catulis, nec rabidos fieri, nec faſtidium
ſentire. Columella, vt paulò antè dictum
neruum in cauda eductum eodem confer
re tradit. Rabidi cibos & potum auerſan
tur, largam ſpumoſamque ore ac naribus
profundunt ſaliuam, toruis intuentur ocu-
lis, ſtrigoſum corpus, & ſolito compreſsi-
us cauda ſub natibus cōtrahitur, aſſultant
ſine latratu & nullo diſcrimine beluas &
homines notos iuxta & ignotos. Quemad-
modum canis ad cuſtodiam tam domus &
facultatum, quàm pecoris, ita felis domeſti-
cum animal (ab Aegyptijs propter vtilita-
tem pro Deo coli ſolebat felis aurea) nam
cùm mures tam in vrbibus, quàm in villis
multum incommodi afferāt, aduerſus hoc
felium vſus perneceſſarius, nec vllum reme
dium præſentius. Catum vulgus, Græci æ-
lurum vocant, muribus natura inimicum
animal noctu vigilans, interdiu dormit. Si-

lentio

ὑδροφο-βία.

λύττα.

Signa rabidi canis.

De Felib.

lentio enim & leui veſtigio ac velocitate occultoq́ue ſpeculatu in mures & auiculas inſilit, noctu acrius, atque interdiu cernens, teſtatur Alexan. Aphrodiſęus. Oculi in tenebris radiant fulgentq́ue. Coitus ferè circa Februarium & alias: nam ſæpius gignit mare ſtante, fœmina ſubiacente. Cœcos parit ſicut & canis. Herodotus author eſt, feles poſtquàm ſunt enixæ non amplius adire maſculos, ipſos verò mares fœminas coeundi gratia quærentes, cùm potiri nequeant, fœtus necare, quibus illæ orbatæ, cupiditate prolis, cuius eſt id animal amantiſsimum, ad mares reuerti. Maſculi caſtrati domum cuſtodiunt diligentius, alioqui ob venerem euagantur. Excrementa obruunt terra vel frumento, intelligentes odorem illum indicem eſſe ſui. Locus quò mundior, hoc citius vrinam in eum eijcit. Plutarchus ſcribit felem odore vnguenti turbari ac furere.

Finis libri tertij.

LIBER

LIBER IIII. D
AVIARIIS, RELIQVISQV
VILLATICIS, AC COHOR.
talibus paſtionibus.

QVemadmodum pecuariæ ſtionis cura non aſpernan ruſticis ſtipem affert, ita & uium, apum atque piſciu alendorum ſtudium vberr mum pro natura locorum quęſtum præbe re ſolet. Vnde ſimul & villæ prouentus au gere, & menſam aſsiduis inemptiſque d pibus opulentare licet. Auiaria primùm in ſtituiſſe omnium generum incluſis auibu M. Lęlius Strabo Brundiſij proditur, atqu ex eo cœptum animalia coercere, quibu natura cœlum aſsignarat. Aues autem exo ticas & peregrinas varias ſubinde aduel cœptum, è quarum educatione ac ſagina tione, ſimul & voluptas & fructus percip tur. Introduximus Pullarium, Chenobo cum, Meliſſeum ac Piſcinarium de paſtion cohortalium, auium atque apum differen tes. MELIS. Ecquas te hic video, Pullari, a ues educare? arbitror impédij pluſculum prouentum exiguum percipere, ornitho niſqu

biſque impenſas, quæſtum facilè vincere.
PVL. Certè impẽſas ipſas ſarciũt aues, ſiue
vẽdere eas, ſiue culinę deſtinare libeat. Aiũt
Auidium Lurconem HS. ſexagena millia
nummûm è ſuo ornithone ſingulis annis
collegiſſe. MELI. At ego communes illas
aues & indigenas magis probo. PVLLAR.
Et nos eas quoque educamus in hoc rure.
MELIS. Age igitur mihi cõmemores, qua
diſciplina vtaris: nam oportet te peculiari
diligentia & arte in his curandis vti. PVL.
Ad ſuum quenque quæſtũ æquum eſt eſſe
induſtrium: Si requiras, non recuſabo mei
uiarij ſtudium explicare, ſi tu quoque apũ
uarum œconomiam non graueris explica
e. MEL. Nequaquam grauabor in hoc
ibi quoque mutua opera parêre. PVL. Bo-
nis igitur auibus meam diſciplinam vobis
leclarabo, exorſurus à communibus: Nam
nter domeſticas aues primum locum gal-
nacei pulli ſortiri videtur, adeò vulgares,
t vel pauperrimæ mulierculæ impenſa fa
ilè nutriri queant. In hac aue tria naturæ
τῆς ςοργῆς admirari licet. Primum, quòd
uorum excludendorum tanta ſollicitudi
e tenetur, vt cibi potuſque neceſsitatem
egligat: Deinde, quòd pullos tanta curat
iligentia, vt vitæ ſuæ diſcrimen pullis tuen
is opponere non dubitet: poſtremũ, quòd

tempeſtate ingruente aut frigore, atqu
ægritudine afflictos ſub alis colligat, foue
atque, neglecta proprij corporis iactura.
Suauiſsima extat in Euangelio comparati
ſcripturæ, qua Chriſtus ſeruator noſter
gallinæ comparat pullos ſub alis colliger
tis. Quare cùm hæ omnib. cõmunes, & ir
tra villarum ſepta paſcantur, ab his ordier
dum erit. Ac primùm, qui pulli probentu
magis, & quæ educandi, paſcendi, ſagina
diq; ratio. Principiò, cõparandæ ad fœtui
fœcũdiſsimę, quales ſunt ferè fuſcis, aut ru
bicũdis, flauis, aureiſq;, atq; etiã nigris plu
mis. Vitantur albæ, quæ ſunt plerunq; mo
les, ac minus viuaces, tum ne fœcundæ qu
dem facilè reperiuntur. Et quia conſpicu
accipitrum prædis magis expoſitæ. Sint ig
tur matrices coloris probati, robuſto cor
pore ac pectore, magnis capitibus, rectis, r
tilisque criſtulis, & interdum geminis, aur
bus albis, & ſub hac ſpecie quã ampliſsima
vngulis paribus. Generoſiſsimæ iudicãtu
è Columellæ ſententia, quæ quinis digiti
ſed ita, ne cruribus emineant tranſuerſa c
caria, nam quæ hoc inſigne gerit virile, a
concubitum contumax, dedignatur adm
tere marem, raroq; fœcũda, etiam cùm in
cubat calcis aculeis oua perfringit. Pumili
ones gallinas etſi vetuſtas cùm propter in
fœcun

Gallinæ quales cõparãdæ ad fœturam.

Pumiliones gallinæ.

œcunditatem,tum propter alias cauſas im-
robat:tamen pluribus locis fœcundæ re-
eriuntur,ouaque plurima edunt.In Britā-
ia inſula hoc tempore ad cibos delicatos
xpetuntur. Gallinaceos mares quàm ſala- *Gallinacei*
iſsimos habere conuenit, atque in his idē *mares qua*
ui in fœminis color, idemque numerus *les deligen*
nguium,& alia pleraque probantur:atta- *di.*
ien ſtatus altior requiritur, caput erectū,
iblime,criſtæ roſeæ,excelſæ,nec obliquę,
culi nigricantes ac rari, aduncum ac bre-
e roſtrum,aures magnæ,candidæque, pa-
æ ex rutilo & albo reſplendentes,& velut
canæ barbæ dependentes,iubæ variæ,vel
x aureo colore flaueſcētes,vel ex viridi re-
ceſcentes, per collum ceruicemq; in hu-
eros diffuſæ, muſculoſa pectora, lacertis
buſtis, alæ plenæ ac proceræ,cauda du-
lici ordine ſingulis vtrinque prominenti-
us pennis inflexa, fœmina & clunes fre-
uentibus plumis hirta, robuſta crura,in-
ſtis ſudibus nocenter armata: Mores etſi
n ad pugnam,neque ad victorię laudem
iguntur,attamen generoſi, alacres,vigi-
ntes probantur,& ad ſæpius canendum,
cubiasque ſeruandas prompti: Eſt enim *Gallus pœ-*
s,diem horasque, &, vt Prudentius te- *nitentiæ*
tur, pœnitentiam annuncians: nec qui *cōcionator*
ilè terreantur , nam interdum reſiſte-

 rede-

re debent & protegere coniugalem gr
gem, atque etiam ſerpentem, aliudúe n
xium animal interficere : ad pugnandu
tamen propenſi & rixoſæ libidinis nõ pr
bantur, quòd plerunque cæteros perſeq
tur, neque patiuntur gallinas iniri, cùm i
ſi pluribus ſufficere non poſsint. Proin
illa procacitas prohibenda eſt corio in o
bem formato, perque mediam eius co
partem pes galli inſeretur, eaque quaſi c
pede coerceatur petulãtia. Nam etſi qui
ferociſsimos alant ad pugnam & ad cert
mina, attamen hîc induſtrij patrisfamili
vectigal inſtituitur potius, quàm rixoſa
Mas quot fœminis iũgendus. auium laniſta. Mari, qualem deſcripſimu
quinas aut ſenas fœminas adhibebimus, p
regrinis, & quas maritimas vocant, pauci
res propter grauitatem ſubdẽdæ, népe te
næ ſingulis aut quaternæ, quòd mares n
perinde ſalaces, neque matres ita fœcun
& quæ quàm maxima geminisque inter
vitellis oua pariant, plurimæ tamen inert
ad incubandum, raroque multos educa
pullos. Itaque quibus cordi eſt id genus
ducare, oua generoſarum vulgarib. ſub
ciunt excludenda, à quibus & pulli nut
untur. MEL. Cedò, quo tempore maxi
Incubationis tempus. conuenit pullitionem procurare? PVL
Quibuſdam locis nempe calidioribus, I
nuar

nuario incipiunt oua edere gallinæ, frigidioribus Februario, aut ad finem Ianuarij. Poteſt autem fœcunditas maturior cibis idoneis prouocari, præbeturque commodiſsimè hordeum ſemicoctum, quod & ouorum auget incrementum, & partus frequentiores. Sunt qui eum cibum exiſtimēt condiendum cithyſi folijs & ſemine eiuſdem, quæ vtraque mirum in modum putantur auium fœcunditatem augere. Aut vbi hæc non ſuppeditantur, ſporia ſupplere poterit. Proderit & calidioribus locis aues fouere, & cùm parturierint aues, curandum, vt habeant cubilia munda, paleisque ſtrata, eaque ſubinde conuerrenda, & recentia ſubſternenda ſtramina. Nam replentur pulicibus, alijsque animalibus, quæ gallinas conquieſcere non ſinunt, ob quam rem oua aut inæqualiter matureſcunt, aut conſeneſcunt. Obſeruare autem oportet, cùm oua ponuntur, vt edita colligantur notēturque, quæ quoque die nata, vt quàm recentiſsima glocientibus ſupponātur: Poſſunt tamen & requieta ſupponi, dum ne vetuſtiora ſint, quàm dierum decem. Cùm primùm parere deſierint, ferè incubare cupiunt, verùm id non omnibus permittēdum, quòd nouellę ouis edendis, quàm excubādis ſint vtiliores. Inhibetur autem ea cupi-

Oua quæ ſupponēda ad excludendum.

Excubādi cupiditas

quo inhibeatur. tas pinnula per nares traiecta. Veteranæ po-
tius ad excubandum eligendæ, quæ id ſæ-
pius fecerint quàm pullaſtræ. Cognoſcen-
dæ etiam quæ excubando vtiliores: Aliæ e-
nim excubandis, aliæ educandis aptiores.
Rurſus quædam & ſua & aliena conculcan-
do frangunt aut deuorant, easque ſubmo-
uere oportet, & ſi vngues, roſtraque acuta
habent, eas quoque pariendo potius occu-
Ecclusio citra excutionem. pandas, quàm incubando. Citra excubatio-
nem excludi pullos exiſtimat Democritus,
ſi gallinarum ſtercus cribratum tenuiter in
ventriculos mittatur, eique gallinarũ pen-
næ circum ponantur, ſuperq; has oua inter-
ponantur recta, parte acuta ſurſum verſa.
Deinde ſuper hæc rurſum idem ſtercus in-
ijciatur, donec vndiquaque ſint contecta.
Quo facto, primos duos aut tres dies ſinen-
tur, ac deinceps in ſingulos dies conuertã-
tur, ea cautione habita, ne oua inter ſe colli-
dantur, & æqualiter foueantur. Poſt vigin-
ti dies reperientur oua in ventriculis rupta.
Vigeſima igitur die teſtam adimito, pullis-
que exemptis, gallinis committito. Eſt pro-
ditum literis, in ſinu mulierem ouum fouiſ-
ſe non intermiſſo tepore. Nec falſo Augu-
ſta augurata traditur Imperatoris inde fœ-
ta. Adhæc inuentum, vt oua in furno aut ca-
lido loco poſita, paleiſque, igne modico

foue-

fouerentur, homine aliquo ea verſante die ac nocte, ſtatutoque die erumpere fœtum. Ariſtoteles ſcriptum reliquit, vaſis tepidis iniecta ſponte oua pullum procreare, aut etiam fimo obruta: Syracuſis potatorem tamdiu, vt oua ſub ſtoria poſita excluderentur, potaſſe. Numerum ouorum, quę ſubijciuntur, imparem eſſe volunt aliqui, nec ſemper eundem. Nam Ianuario aut Februario quindecim, nec vnquam plura ſubijciantur, Martio nouendecim, nec his pauciora. Deinde tota æſtate vſque in Septembrem aut Octobrem totidem, Pòſt ſuperuacua pullationis cura, quòd pulli frigore intereant & humoribus. Etiamſi à ſolſtitio æſtiuo pullos incrementum non ſuſcipere quidam tradant, atque optimam fœturam eſſe ab æquinoctio verno. Semper autem obſeruandum, vt luna creſcente à decima ad quintam decimam id fiat. Tum enim commodiſsimam ſuppoſitionem, Et ſic diſpenſandum tempus, vt rurſus excludantur pulli luna creſcente, diebus videlicet quibus animantur oua, & in ſpeciem volucrum conformentur. De tempore excluſionis variant. Ariſtoteles vndeuiginti diebus excludi ſcribit, Varro ter ſeptenis, vel bis denis diebus gallinaceum genus, pauoninum & anſerinum

Tempus excludendi.

ter nouenis perfici, aliquando pluribus, anatum totidem, quot gallinaceorum, Idq́; ſi diem ſimul atque noctem incubet, præterquam manè ac veſperi, dum cibus ac potus præbetur, quod tempus etiam inuitis concedendum. Aeſtate citius, quàm hyeme abſoluitur excluſio. Si pauonina cum gallinaceis excludenda ſupponas, pauonina decem diebus ante gallinaceos ſubijcias, vt vnà excludantur: nec plura, quàm quinque pauonina aut anſerina gallinis ſupponenda. Vt mares excludantur, quàm longiſsima & acutiſsima oua ſubijcies: ſin fœminas, quàm rotũdiſsima, vt Plinius & Columella ſcribunt, licet contrà Ariſtoteles ſentiat. Oua ſubinde diebus aliquot interpoſitis vertenda, vt æqualiter cõcaleſcant. Vt autem deprehendere liceat quæ plena ſint & vtilia, & quæ inutilia, in aquam mittenda ſunt, vt Varro præcipit, & quæ inania ſunt, ſupernatant, plena ſubſidunt. Alij ad lucernam explorant, nam quod inane, perlucet. Non autem quatienda, ne vitales fibras iam inchoatas confundas. Compertũ quaſſata claudos produxiſſe pullos. Poterimus etiam animaduertere, an oua quæ excubantur in ſe ſemẽ habeant, ſi quatriduo, pòſt quàm incubari cœperint, ad lumẽ aut ſolis ſplendorem teneas, & ſi purum animaduer-

Vt mas aut fœmina producatur.

Oua quomodo exploranda.

maduerteris, eijciendum, & aliud ſubſtituendum. Aduerſus tonitrua, quibus vitiantur oua, quidã folia vel ſurculos lauri ſubijciunt, aut graminis aliquid infra cubiliũ ſtraméta. Aliqui allij capita cum clauis ferreis. In ipſis caloribus æſtiuis oportet aliquoties oua conſpergere leniter aqua ac madefacere, ne nimia caliditate exiccētur aut inania reddantur, pręſertim Indicarum auium & pauonum. Si nidum euerras ſternasq́ue ac mundare velis, oua ſingula manu in alueolum ligneum conferas, ac deinde in præparatum nidum reponas. Incubantibus, cibus & potus iuxtà ponendus, vt ſtudioſius nidis immorentur, neúe longius euagantes oua refrigerentur. Et quamuis matres oua pedibus conuertant, tamen vbi deſilierint matres, manu verſanda, vt æqualiter calore concepto facilè animentur: & ſi qua vnguibus læſa ſunt, ea remoueat auiarius. Die vndeuigeſima inſpiciendum an pulli roſtellis oua percuderint, auſcultandumq́ue an pipiant. Nam aliquoties propter duritiem putaminum erumpere non queunt. Itaque hærentes eximere manu oportet pullos & matri fouendos ſubdere, idq́ue non amplius triduo faciendum, nam poſt vnum & vigeſimum diem ſilentia oua carent animalib. eaq́ue remouenda ſunt, ne

Aduerſus tonitrua.

incubans inani ſpe detineatur effœta. Vigeſimo enim die ſi moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodẽ tempore plumeſcit, ita poſitus, vt caput ſupra dextrum pedẽ, dextrã verò alam ſupra caput habeat, vitello paulatim deficiente. Pullos non oportet ſingulos, vt quiſq; natus ſit, tollere, ſed vno die in cubili cum matre ſinere, & aqua ciboq́ue abſtinere, dum oẽs excludãtur. Mirum & tamẽ compertũ, quod antè, quàm cibum attigerint, nõ pereant, ſi è ſublimi decidant. Poſtero die cùm grex fuerit effœt⁹, Colu. docet, cribro ſupponẽdos, & pulegij ſurculis fumigare, aut in cophinum miſſos ſuſpendere in fumo, quæ res prohibere pituitã putatur, ea enim celerrimè teneros necare ſolet: Inde cauea cum matre claudendi, & farre hordeaceo cum aqua incocto, vinoq́; inſperſo modicè alendi. Maximè enim cruditas vitanda eſt, atq; ob hoc tertia die cauea cum matre cõtinendi. Poſtquã emittuntur ad recentem cibum, ſinguli tentãdi, ne quid heſterni habeant in gutture: Nam ſi vacua non eſt ingluuies, cruditatem ſignificat, abſtineri debẽt dum cõcoquant. Longius aũt non eſt permittendum teneros euagari, ſed circa caueã continendi ſunt, & farina hordeacea paſcendi dum corroborentur. Cauendum

autem

autē ne à ſerpētib. afflentur, quorum odor tam peſtilens, vt vniuerſos enecet: Id euitatur incenſo ſępius cornu ceruino, vel galbano, vel muliebri capillo, quorū omniū nidore p̄dicta peſtis repellitur. Curandū vt tepidè habeātur, ſiquidē nec frigus nec calorē immodicū tolerant. Plumę circa podicē & ſub cauda ſubinde detrahendę, ne ſtercore indurato naturalia p̄cludātur, ꝙ ſi sētiatur, pinna pertundatur, digeſtisq́; cibis iter aperiatur. Cū matrib. ad menſem ferè ſeruātur clauſi, pòſt datur vagandi libertas. Inimiciſſima etiam validioribus omniūq́; generi pituita maximè inter meſsis vindemiæq́; tempus. Alba eſt pellicula linguā veſtiens extremam, hæc vnguib. vellitur & locus cinere tāgitur, & allio trito plaga cōſpergitur. Ea peſtis euitatur mūdiſsimis vaſis, & vt mundiſsimā p̄beamus aquam, gallinariaq́; munda p̄ſtentur fumigenturq́;: aut incubatus ſit in fumo maximè ex lauro & herba ſauina. Mederi quoq; vulgus ſolet huic malo penna per tranſuerſas inſerta nares, perq́; oēs dies mota: cibus, vel ruta butyro oblita, vel alliū cum farre aut aqua perfuſum, aut deniq; ſpicę allij tepido madefactæ oleo faucibusq́; immiſſæ. Quidā inquit Colu. hominis vrina tepida rigant ora & tamdiu comprimunt, dum eas amaritudo cogat per nares emoliri pituitæ nauſeam. Sunt

De morbis pullorū & remedijs.

Aduerſus pituitam.

Sunt qui allio in fruſta conciſo & oleo feruenti indito, quo refrigerato os eluunt. Si lupinum comedant, ſub oculis illis grana erumpunt, quæ niſi leniter apertis pelliculis auferuntur, extinguũt aues. Quod ſi pituita circũuenit oculos, & iã cibos reſpuat, ferro reſcindantur genæ, & coacta ſub oculis ſanies exprimatur, ac ſal tritum infriatur. Idque accidit cùm æſtate conſiſtens in cohortibus aqua potatur, & cùm cibi penuria laborant ac frigore cruciantur. Oculis laborantes portulacæ ſucco & muliebri lacte curare ſolent, oculis forinſecus illitis, aut cumino ac melle ſaleque ammoniaco. A pediculis liberantur cumino toſto & ſtaphide agria paribus portionibus contuſis, illita que ex vino. Item aqua decoctorũ ſylueſtrium lupinorum proluere, vtile tradũt. Si gallina ouum comedat, oui candido euacuato gipſum, aut aliud liquidum infundatur, vt in teſtæ duritiam tranſeat. Vt vuas non attingant, efficit vua labruſca de vepribus immatura lecta, & cum farre triticeo minuto cocta eſuriẽtibusque obiecta, eius ſapore offenſæ aſpernantur vuas. Dandum vuæ florem in cibo, vt vuas non attingat, Plinius tradit. Vt autem in cæteris animalibus ruſticis, ita in hoc genere optima ſeruanda & deteriora vendenda aut menſæ deſtinanda.

Delectus in ſeruãdo

da. Quapropter per autumni tempus omnibus annis cùm fructus earum ceſſat, numerus minuendus, ſubmouendæ veteres,puta quæ trimatum excedunt, & quæ aut parum fœcundæ,aut non bonæ nutrices:imprimis autem quæ oua,vel ſua vel aliena exorbent, nec minus quæ vt gallus cantare atque calcare incipiunt. Adde ſerotinos pullos, qui à ſolſtitio nati iuſtũ incrementum accipere non queant. Galli tamen quandiu fœminas implent,retinendi. Rarior enim in his auibus mariti præſtantia. Ad ſaginam potiſsimùm aptæ, quæ in ceruice cute pingui. Locus ad ſaginandum calidiſsimus deligendus, & modici luminis, *De ſaginã-do.* quòd motus earum & lux pinguedini inimica,vt Varro tradit, & experientia ſuffragatur, idque ad dies 25.tum denique pingues fiunt. Singulæ caueis vel ſportulis pendeãt,habeantq; ab vtraque parte foramina, vnum quo caput, alterum quo caudã exerant,vt & cibum capere, & ſtercus egerere poſsint. Subſternantur paleæ aut fœnum, nam ſi durè cubent, citiſsimè pingueſcunt. Pluma omnis in capite ſub alis atque clunibus detergatur, illic ne pediculum creet, hîc ne ſtercore naturalia lædantur. Cibus præbetur hordeacea farina, quæ cùm eſt

aqua

eſt aqua aſperſa, ea ſubacta formãtur offæ, quibus aues ſaginãtur, ea tamen primis diebus parcius datur, donec concoquere aſſueſcant: deinde tantum dandum, quantũ concoquant, neque recens admouendã, niſi apparuerit tentato gutture nihil remãſiſſe. Alij mulſa aqua conſpergunt farinam, melli tribus aquæ partibus additis, vini vnã addunt, eoq́ue madefacto triticeo pane obeſant: alij lacte addito ſaginari delicatiſsimè tradunt. Caſtrãtur gallinacei, vt Ariſtoteles tradit, parte nouiſsima alui, quæ, cùm coeunt, concidit. Hanc ſi duobus aut tribus ferramentis aduſſeris, capos fieri. Quòd ſi perfectus eſt qui caſtratur, criſta palleſcit & cucurire deſinit, neque coitum repetit. Noſtrates fœminæ circa fœmina vulnere facto teſtes digitis eximunt, plagaq́ue reſuta butyro illinunt, inde cauea incluſos die vnó aut altero à potu arcent. Porrò ab ineunte meſſe, atque per hyemem totam abundè cùm alijs tum hiſce auibus excuſſa frumenta miniſtrant alimenta, quibus ſuſtineantur. Vbi vinearum vſus, hic ſubtractis ſumptuoſiorib. cibis vinacea præbentur: vbi & frumenti excuſsio & vinacea deſunt, hic vel auena, ſporia, alióue pabulo aluntur. Vt aũt & hyeme oua pariant, præbetur ſemen cannabis, ꝗ calefaciat. Si magna oua

Caſtratio.

Ouorum diſcrimina, & de

oua deſideres, Leontius tradit, teſtã laconi *ouis in genere.*
cã, tuſam furfurib. & vino admiſcendã atq;
ſubactã gallinis obijciendã: aut teſtæ con-
tuſæ acetabulũ vnũ ad duas chœnices fur-
furis admiſcendũ & in cibum pbendũ. O-
ua gallinacea, ſicut & columbarum & anſe
rum ac pauonum & teſtudinum, candidi
ſunt coloris, aquaticis ſubuiridia & pallida
quędã. Indicarũ auiũ pauoninis cętera ſi-
milia, niſi qp pũctis minutis, ſicut & melea-
gridũ, diſtincta. Phaſianis & cẽchridũ ſub-
rubri coloris. Intus omne ouũ volucrum
bicolor, vt ſcribit Pli. Aquaticis lutei pl⁹, q̃
albi, idq́; ipsũ magis liuidum, quã alijs. Piſ-
cium vnius coloris, in quo nihil cãdidi. A-
uiũ oua ex calore fragilia, ſerpentum ex fri-
gore lenta, piſcium ex liquore mollia. Ex-
eunt oua à rotũdiſsima ſui parte, dũ pariun
tur molli putamine, ſed ptinus dureſcẽte,
quibuſcũq́; emergunt portionib. Oblõga
probantur magis, atteſtante Poeta: Longa
quibus facies. Atq; his, vti ſuperius dictum,
maſculos produci, rotundiorib. fœminas,
licet Ariſtoteles contrà ſentiat. Vmbilicus
ouis à cacumine ineſt, quaſi gutta eminens
in putamine. Gallinæ quædã grandiuſcula
oua pariunt, & geminis plerunque vitellis,
et putaminis medium quaſi circulo cinctũ,
quod & ab Ariſtotele proditum, & expe-
rientia

rientia didicimus. Nonnullæ gemina edū geminosque excludunt. Quarundam tan ta fœcunditas, vt ſexagena, quarundam v quotidiè, aliarum vt bis die pariant: Aliqu in tantùm fœcundæ, vt effœtæ intereant. Omnibus ouis medio ineſt quaſi guttu ſanguinea, quod eſſe cor auium exiſtimā primum in omni corpore id gigni exiſtim tes. Ipſum animal ex albo corporatur. Cil eius in luteo. Omnibus intus caput maiu toto corpore. Oculi compreſsi capite ma iores. In creſcente pullo, cādor in mediun vertitur, luteum circumfunditur. Viceſim die ſi moueatur ouum, iam viuentis intr putamen vox auditur, ab eodem tempor plumeſcit, ita poſitus, vt caput ſupra dex trum pedem habeat, dextram verò alar ſupra caput, vt ex Ariſtotele Plinius prodi dit. Plena quæ ſint, vt cognoſcatur, ſupe rius dictum. Oua irrita, quæ & hypenemi dicuntur, mutua fœminarum imaginatio ne libidinis gigni tradunt: Alij vento ea pu tant generari, & ideò Zephyria dici, vt Ari ſtoteles ante Plinium tradidit. Oua ſeruan tur per hyemem, ſi paleis vel lomēto obru as: æſtate, ſi furfuribus vel tritico. Quidar trito ſale ſex horis prius operiunt, deind eluunt, atque ita paleis aut furfuribus obr unt. Nonnulli ſolida, plerique etiam freſ

ὑπηνέμιον ὠόν.

Zephyria.

fab

ſa coaggerant, alij ſalibus integris operiũt: Verùm ſal, ſicut non patitur putreſcere, ita minuit oua, nec ſinit manere plena. Gallinaria conſtitui debent parte villæ, quæ hybernum ſpectat orientem, iunctaque ſint, ſi fieri poſsit, furno aut camino, aut denique culinæ, ita vt ad gallinarium fumus perueniat, qui his auibus eſt ſalutaris: vnde arbitror ortum, vt in penſionibus maiores repe riantur ſtipulaſſe pullos fumarios tanquã melioris notæ, id quod documentis publicis penſionum conſtat. Ornithonis autem cellę perpetua frons orienti ſit obuerſæ, inque ea fronte aditus detur: Sint autem cellæ ſcalis tabulatiſque inſtructæ, & paruis ab oriente illuminentur feneſtellis, quæ & ipſis auibus matutinum præbeant exitum, & veſpertinum ingreſſum ad quietem nocturnam. Nocte autem claudantur, quo tutiores maneant, & feneſtellæ ſic clatris muniantur, ne poſsint noxia animantia irrepere. Per ordinem etiam diſponenda gallinarũ cubilia & nidi, quibus aut oua edantur, aut excludantur pulli. Aſcenſus ad cubilia & nidos datur iunctis aſſerculis atq; ſcandulis, quæ paululum formatis gradibus aſperentur, ne ſint aduolantibus lubrici, neque nidis aduolando & inſiliendo oua perfringant. Non eſſet inutile intrinſecus & extrin

De gallinarijs.

Pulli fumarij.

Rauchuner.

ſecus auiaria poliri opere tectario, ne v muſtelæ aut alia noxia animalia acceſsũ ha beant. Tabulatis inſiſtere dormientem a uem non expedit,& ferè recuſant volucre Sic enim ſuo læduntur ſtercore,quod cũ pedibus adhæreſcit, podagram generat Quare perticas habeant,quib. inſiſtãt,qu in quadrum dolari vult Colu. ſed mag conuenit eſſe rotũdas,ita tamen, ne ſint i teretes vt leuitas inſilientem non patiatur contineri. Perticæ autem foratis duob diuerſis parietibus induuntur, ita vt à t bulato pedalis altitudinis & inter ſe bipe lis latitudinis ſpatio diſtent.Hęc erit coh talis officinæ diſpoſitio. Porrò cohors p quam vagantur nõ tam ſtercore, quàm ligine careat.Nam plurimum refert,aqua nõ eſſe in ea,niſi in vno loco quam bibar eamque mundiſsimam: Nam ſtercoro pituitam generat,vt antè dictũ. Pura vt ſe uari poterit aqua quã bibant,& cibus va lapidea vel fictilia, quæ præſtant:aut etia lignei canales ſuperius tecta à laterib. fab centur,quæ foramina habeant, vt auiũ c pita poſsint admittere: Niſi enim tecta ſin auis inſiliens proluuie ventris conſpurca Eſca danda manè die incipiente, ne lati euagentur, & ante veſperam, vt tempori ad cubilia redeant.Clauſæ ter,vt Colume la vul

Paſcẽdarum gallinarum cura.

la vult, paſcendæ. Bis aut ter certa voce cõuocandæ, vt ea agnita propter cibi ſpem accurrant. Debetque numerus ſubinde recognoſci, quod volatilia facilè cuſtodiam fallant. Eſt etiam ſiccus puluis iuxta parietes ſuppeditandus, quibus veluti lauentur & pinnas emundent. Nam ſicut ſus volutabro, ſic puluere delectãtur cohortales aues. Hæc ferè ſunt, quæ de gallinaceis pullis dicenda videntur. MEL. At de reliquis quoque auibus ruris differendum erit: id forte Chenoboſcus expediet. CHE. Si ſic iubetis, nõ recuſabo de meo quoq; pennato pecore diſſerere. MEL. Maximè. CHE. Inter aues ruſticas profectò anſeres meritò ſecundo loco referentur & anates, quæ & inter ἀμφίβια numerantur, quòd nõ ſolùm terreſtribus, verumetiã aquatilibus pabulis alantur. Et quia non vſque adeò magnam curã flagitant, chenoboſcia ruſticę paſtioni non inidonea, quòd citra magnas impenſas, ſi locus ſic ferat, ſuſtineantur, & quæſtũ non aſpernandum ex ouis, pullis, plumiſq; habeant: Nã præter ouorũ prouentũ, bis anno, vere atq; autũno vellere licet, & ſaginã miniſtrant lautiſsimã. Adde ſilentibus canibus cuſtodiã præſtare anſeres. Quapropter Romanis hęc auis honorata, quòd inſidiantem Capitolio nocturnum hoſtem pro-

Puluerem gallinis ſuppeditãdũ.

De anſeribus.

diderit. Anſerem perpetuò adhæſiſſe La-
cydi Philoſopho Plinius tradit. Deligendi
qui genere ſint ampliſsimi, Varro albos
mauult, eumq́ue colorem veteribus fuiſſe
in precio, è priſcis clientelarum pactioni-
bus apparet: varium genus ferum vocat id
Varro. Aluntur commodius vbi paludes
ſtagna, locaq́ue vliginoſa & communia, ſi
quidem ſegetibus, pratis, conſitisq́ue loci
noxia auis, & tenera quę contingere poteſ
decerpit, neque facilè renaſcuntur ab ha
alite demorſa: Adhæc fimo inutili atq; et-
iam noxio cōſpurcat loca, in quibus verſa
tur. Quare, vt dixi, paludibus ſtagnisq; ma
gis conuenit, & terris non conſitis. Ea con
ditio loci ſi permittat, vtiliter ruſticis & i
villis educantur: Neque enim ſine aqua, ne
que ſine multa herba ſuſtinentur faciliter.
Cibarijs natura humidis ac refrigerantibu
gaudere anſerem. Vitare autem natura ea
q̄ noxia, qualia ſunt lauri folia & rododa
phné, vt AElianus teſtatur. Aptiſsimū tem
pus ad pariendum incubandumq́ue eſt
Calendis Martijs ad ſolſtitium vſque. Sa
liunt ferè in aqua, dum ſe mergunt in flum
ne vel piſcina. Columella ſingulis maribu
ternas fœminas deſtinari vult: Nā propte
Hara anſeraria. grauitatem plures inire non poſſe. Intra c
horté vt protecti ſint, haras ſecretis angul
facer

facere oportet in quibus cubitent & fœtus edant. Anſerarium quidã ſic conſtitui volunt, vt ſingulæ ſuas haras habeant: Sed ſi cui operoſius videtur, vna ſatis ampla ſufficere poterit. Cellę humorem non habeant, ſed molle ſubſtramen è palea aliáue re, neque eò detur noxijs beſtijs acceſſus. Minimè concedendum eſt fœminis extra ſeptũ parere, ſed cum videbũtur ſedem quęrere, comprimendæ atque tentandæ ſunt: Nam digito tanguntur oua in prima parte genitalium, quamobrem includi debent vt oua edant, idque ſemel atque iterum feciſſe ſatis eſt, eodem enim recurrit, quò primò pepererit. Ter anno parere proditum, ſi prohibeantur ſuos fœtus excludere, quod magis expedit, quàm quòd ipſæ ſuos foueant, quãdoquidem à gallinis melius enutriuntur, & grex hac ratione augetur. Ouis anſerinis & olorinis Indorum Reges tragematum loco & in delicijs vſos memoria ab Aeliano proditum. Ariſtoteles tradit fœminas tantùm, nõ etiam mares, vt in alijs quibuſdam incubare, quas vt ceperunt nunquam intermittere, ſed perpetuo fouere incubitu. Nouiſsimo fœtui ipſas incubare ſinemus, notandaque vniuſcuiuſque oua charaꝺteri ſuis, vt ſuis matrib. ſubijciantur: Negantur enim aliena excludere, niſi ſubiecta ſua.

Anſerarij conſtitutio eiuſque hara.

De partu anſerum.

Excluſio ouorũ anſerinorũ.

quoque habuerint. Supponuntur autem gallinis huius generis oua, ſicut & pauonina, vt plurimum quinque, paucíſsima tria, vt ſuperius quoque de gallinis admonitũ. ipſis anſeribus paucíſsima ſeptem, & plurima quindecim. Cuſtodiri debent, vt ouis ſubijciãtur vrticarũ radices, quo quaſi remedio mederi exiſtimant quidam, ne nocere poſsit excuſsis pullis, quos enecant vrticæ ſi teneros pupugerint. Pullis excludendis triginta diebus opus, cùm ſint frigora, tepidioribus paucioribus: ſæpius tamen anſer trigeſimo die naſcitur. Sunt qui hordeũ maceratum incubantibus apponant, ne cogantur matres ſæpius pabuli cauſa nidum deſerere. Vbi excluſi pulli, decẽ primis diebus paſcuntur in hara cũ matre, poſtea cùm ſerenitas cœli permittit, & emittitur ad prata & piſcinas, cauendumq́ue ne aculei vrticæ pungant, néue in paſcua eſurientes producantur, ſed antè inciſis intybis vel lactucæ folijs, aut tritico atque hordeo confirmatiores ſat famem expleant. Nam ſi in paſcua eſurientes mittantur, ſolidiorib. herbis ac fruticibus renitẽtibus collum abrũpunt. Pullos non cõuenit plurium gregum coniungere, vel cum maioribus cõcludere, ne infirmiores à validioribus conculcẽtur aut lædantur. Cauendum ne ſetas glutiant.

Vb

Vbi quatuor menſium fuerint, aut etiam antè, farturæ maximè idoneæ. Iuuenes enim facilius ſaginantur, & eſt facilis harum auium ſagina, nam præter polentam & pollinẽ nihil aliud dari neceſſe eſt, dummodò bibendi poteſtas largius fiat: Neque vagandi facultas detur, ſintque calido loco & tenebroſo, quæ res ad curandas adipes multum conferunt. Græci polentæ duas partes & furfurum quatuor aqua calida temperant & ingerunt pro appetentis voluptate, tribus per diem vicibus potum miniſtrant & media etiam nocte. Vt autem iecur tenereſcat, tunſas caricas & aqua maceratas in offas ac turundas volutabis exiguas & per dies 17. vel 20. in eos ingeras. Iudæi miri ſaginandi artifices anſerem linteo cinctum loco obſcuro ſuſpendunt, aureſque piſis alijsúe rebus obſtruunt, ne vel viſu vel auditu ad agitationem clangoremque prouocetur, offis è farina hordeacea maceratis ter quotidiè datis potu ac ſabulo appoſitis, eaq́; arte farciẽdo ad tantã ſaginam producũt, vt iecur eius auis ad quinq; libras excreſcat. In Comitijs Vormaciẽſibus à Iudæo nobis oblatũ iecur anſerinum quatuor librarum põdere. Plinius teſtis eſt altilibus anſeribus in magnam amplitudinem iecur creſcere, exẽptũ quoq; lacte e-

De ſaginãdis anſeribus.

uulſo augeri. Noſtrum vulgus loco obſcuro & anguſto appoſito hordeo aut tritico fagino, & ſeorſim aqua atque ſabulo in ſuis loculis, eaque ratione intra quatuordecim ſępe dies pingues reddit. In meſſe, ſpicis demeſſarum frugum ſaginantur. Velluntur, vt diximus initiò, bis ſingulis annis, vere ſcilicet & autumno. Præciſæ non facilè creſcũnt pennarum caules, ſed vulſę renaſcuntur. Melior pluma, quę corpori proxima. Plin. Germaniæ anſeres commendat, easque lingua eorum Ganzas appellari tradit. Sed de anſere ſatis. Anatum & querquedularũ eadem propè diſciplina & cura, quæ anſerum, niſi quòd hæ paulò magis delectantur aquis & paludibus, atque in ijs crebrius viuant. Quare his auibus deſtinandus locus paluſtris aut lacus ſiue naturalis ſeu manu facta piſcina, quo gradatim deſcendere, & vbi verſari & inurinare tutè poſsint. Columella ſeptem conſtitui vult ijs auibus ſemotum ab omni pecore, à villa tamen non procul. Plures id haras habere, & ſingulas pedibus ternis quoquo verſum aditus ſingulis firmis oſtiolis munitos, quæ per fœturam diligenter claudendæ. In propinquo ſtagnum ſiue piſcina manu facta vel flumen, quibus, vt dixi, innatare liceat: Nam aquæ adminiculo non magis, quàm terre

Velluntur anſerum pluma.

Ganzæ.

De anatibus.

terreno rectè viuere poſſunt. Paluſtris quoque & herbidus ager conducit, & ſi fieri poteſt, circumfluus herbis familiaribus cõſitus, veluti trifolio, fœno græco, intybo, lactuca, & id genus alijs, quæ auidiſsimè ab his appetuntur, eaque etiã pullis vtilis eſca. Datur etiam auena & hordeum atque aliæ fruges ex aqua ſorbentibus. Glandes maximè appetunt, ijsque cumprimis ſaginãtur. Delectantur mirum in modum viuarum ſtirpiumque ſyluulis immorari, & quibus à rapacibus animalibus tutæ deliteſcere poſſint. Interim tamen adſit aqua à frutetis libera, vbi ſine impedimento cum apricitate diei geſtiunt aues nandi velocitate concertare. Nam vt loca ea amant, vbi aquaticis animalibus inſidiari poſsint quibus victitent, ita offenduntur, ſi deſint euagandi ſpatia, quare ripas etiam requirunt herbidas. Hyeme, cùm aqua glacie concreſcit, cibus prębendus. Nidos ipſæ ſibi exædificare furtim gaudent, verùm id non permittendum, ſed cubilia illis præparanda vel in hara, vel foris fruticibus integenda: Atque hic canaliculus humi depreſſus ſit, per quem quotidie cibi cum aqua miſti decurrant, quibus paſcantur. Eſca, vt dictum, præbenda auena, hordeum atque legumina, etiam panicum, milium ac ſporia, ſi eorum copia eſt.

Oua ponit plurima, quibus ſicut & anſerinis familia non inutiliter alitur. Seruantur anatum anſerumque oua, vt de gallinaceis dictum: item furfuribus, frumento, aut cineribus immerſa. Pariunt ijſdem temporibus, quib. anſeres & cęteræ aues, circa Martium & Aprilē. Proinde ijs locis vbi verſantur feſtucæ ſurculiq; ſpargendi, quos colligere poſſunt nidis cōſtruendis. In hoc νεοττοτροφίῳ oua vel ipſis matribus excludenda permittuntur, vel gallinis ſubijciuntur: Nā ab his excluſa miteſcere magis & ſylueſtrē naturam exuere putantur pulli, clauſique viuarijs haud dubitanter progenerant. Cauere oportet ne oua, dū matres pabuli cauſa nidum deſerunt, à cornicibus, picis, aliorúmue animalium inſidijs diripiantur. Si paludes idoneæ ſint, non incommodè educātur à matribus. Nam mox, vt excluſæ, aquis victitant cum matribus citro vllas impenſas: ſolùm vt à miluis, cornicibus, ceteriſque rapacibus animalibus defendantur.
Atque ſic erudiri poſſunt, vt veſperi ſponte anataria & cubilia ſua repetant: Neq; enim conuenit noctem foris agere propter inſidias prædantiū, & vt cicures magis reddantur: tametſi foris interdum reperiātur: peperiſſe, & poſtea numeroſum fœtum in villam reduxiſſe. Cùm in Anglia legatione fun-

fungeremur, à fide dignis hominibus acce-pimus, eſſe in Hybernia maritimas arbores, quæ fructum ferant, qui vbi maturus in ma-re decidens mox in anates vertatur. Quod etſi nouum videretur, Ariſtotelem reperi ſuffragatorem, qui tradit Hypanem fluuium apud Cymmerium Boſphorũ ſub ſolſtitio folliculos deferre acinis maiores, quibus quadrupedes volucres erumpant. Iam ad pauones tranſeo, quæ aues cùm ad delicias magis, quàm ad quæſtum educentur, vrbano magis patrifamiliâs, quàm ruſtico harum alitum educatio conuenit: etſi Varro ſcriptum reliquit M. Aufidium Lurconem, qui has aues primùm ſaginare inſtituit, HS. ſexaginta millia in anno capere conſueuiſſe è pauonib. Quod ſicuti multi precia extulerũt pauonum, ita vt oua denarijs quinis, ipſi pauones quinquagenis, grex cẽtenarius quadraginta ſeſtertia redderet. Cibo p̃ſtat, & heroũ mẽſis conueniens, diuq́; incorrupta ſeruatur ei⁹ auis caro. Oua quoque grati ſaporis in delicijs habentur. Primus Hortẽſius traditur cibi gratia Romæ pauonẽ occidiſſe adijciali cœna ſacerdotij. Hinc aliti & intellectus & gloria tribuitur. Gemmantes laudatus expandit colores, vt elegãter à Plinio ſcribitur, aduerſo maximè ſole, quia ſic fulgẽtius radiãt. Idẽ cauda

Anates è fructibus arborum.

De pauonibus.

annuis

annuis vicibus amiſſa cum folijs arborum, donec renaſcatur iterum, mœſtus quærit latebras. Vagantur ſicut & pulli gallinacei ſine cuſtode ac ſponte paſcitur: Inſulis commodius alitur, quia neque ſublimius neque longa ſpatia volitat. Tradunt maleuolum eſſe animal ſicut anſerinum, verecundum, ſuum fimum reſorbere, inuidentes ſcilicet hominum vtilitatibus. Viuit annis viginti quinque, vt Ariſtoteles tradidit. Parit à trimatu, & colores pennarum varios recipit mas. Excludit diebus tricenis aut circiter, ſicut & anſer: ter anno edit oua, ſi gallinis ſubijciãtur, neq; patiamur priora excludere. Gallinis ſupponenda, vt ſuperius quoq; traditum, quàm recentiſsima, quæ à primo incremento lunę nouenis ouis incubet, nẽpe quinque pauonina & quatuor gallinacea habeant ſuppoſita, decima die gallinacea ſubtrahãtur, & alia gallinacea totidem ſubſtituantur recentia: verſanda ſunt autẽ, atque ideò vna parte notãda. Magnæ quoque gallinæ deligendæ, minoribus pauciora ſupponenda, nempe pauonina tria, & ſui generis ſena. Cùm fuerint editi pulli, ſimiliter vt gallinacei primo die nõ moueantur, poſtero die cum educatrice transferantur in caueam, primiſque diebus alantur hordeaceo farre reſperſo liquore, vel è quolibet

bet frumento cocta pulticula & refrigerata: Poſt paucos dein dies præter hæc conciſum porrum & recocta aut recens caſeus expreſſus, nam ſerum lactis nocere pullis exiſtimatur: præberi etiam poterunt locuſtæ & bruchi pedibus ademptis. Poſt menſem in agrum educuntur, ſequunturque ſingultientem matrem, quare ligato pede longa chorda (ne longius adducat) dum pulli ſatiati reducantur in villam. Poſt ſextum menſem hordeum de manu præbetur & panis. Septimum menſem cùm exceſſerint, in cubili cum cæteris ad nocturnam quietem includuntur, neq; permittendũ, vt humi deſideant, ſed attollendi in perticas, ne frigore lędantur. Et quanquam maiores facti in culminibus ędium ſedẽ quęrere gaudent, & maſculi excubitores ſunt perinde atque anſeres vigilantiſsimi, tamẽ in perticis & auiârijs aſſueſcere præſtat. Columella tradit nõ debere alias gallinas, quæ pullos ſui generis educant, in eodem loco paſci. Nam conſpecta pauonina prole maiore, ſuam diligere deſinunt, & immaturos relinquere ſolent. Mares deſiderio incubãtium oua frangunt, quare & in latebris parere præſtat matres, ita pullos quoque perſequuntur tãquam alienigenas antè, quàm criſtæ naſcantur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt

ficiunt fœminis. Si vnam aut alteram fœtam ſæpius compreſſerit, vixdum concepta in aluo vitiat oua, nec ad partum ſinit perduci. Locis apricis ad ineundi cupiditaté exerceri incipiũt à Februario, cùm ſemetipſum veluti mirantem cauda, gemmantibus pennis protegit procandi ſigno. Quare hoc tempore concitantibus. libidinem cibis, vtriuſq; ſexus Venus eſt alenda, veluti faba leui fauilla toſta, ieiunisq; data tepida quinto quoq; die. Pugnaces mares cohibẽdi aut ſeparandi, ne imbecilliores à cibo & coitu arceãt. Poſt admiſſurę tẽpus matrices cuſtodiendæ, ne alibi, quàm in ſuis haris oua edant, ſæpiusque digitis loca fœminarum tentanda: nam in promptu gerunt oua, quibus iam partus appropinquat. Perticis quibus inſiſtunt ſtramenta ſubijcienda, quò tutius integri fœtus excipiantur: nam ſæpè perticis inſiſtentes enituntur oua. Morbi harum auium & remedia propemodum eadẽ cum ijs, quæ ſuprà de gallinaceis tradita, nempe pituita & cruditas, & ſi quæ aliæ peſtes ijſdẽ remedijs curãtur. Maximũ illis periculum, cùm incipit criſta prominere, nam tum dolores ſentiũt, dentiẽtiũ infantiũ more. MEL. Peregrinarum harũ auium, quas Indicas vocant, diſciplinam audire geſtio: miror ſi harum nuſquam veteres meminerint

Morbi.

rint

rint. CHE. Indicarum, vt vocant, auium *De Indicis auibus.*
recens apud nos vſus & educatio: Nam an-
te annum redemptionis triceſimum ſupra
ſeſquimilleſimũ apud nos nõ ſunt viſę, neq;
veteribus arbitror notas, tametſi non de-
ſint, qui exiſtiment inter Meleagrides con-
numerandas eſſe, quòd palearijs & criſtis
ſint cæruleis: at Indicas criſtas non habe-
re videmus, ſed palearia tantũ. Sunt etiam
qui pauonum generi attribuant, nam &
caudam erectam explicant libidine conci-
tati atque admirabundi ſeſe inſtar pauonũ
venditant, quanquam neque his in vniuer-
ſum congruant: Harum auium hoc tem-
pore greges paſsim aluntur, cùm propter
raritatem, tum corporis molem. Quan-
doquidem propter cibi gratiam & ganeis
expetitam cupedijs lautitijsq́ue anſeres pa-
uonesq́ue fœminæ æquant, mares ſuperãt.
Plumis vt plurimum vel albis vel nigris vel
vtriuſque, veluti diſtinctis maculis: non-
nulli cæruleo nigroq́ue intermixto colo-
re, pedibus pauoninis, cauda breui, ſed quã
mares pauonum more erectam expan-
dunt, maximè fœminam appetentes. Ca-
put & collum implume pellicula rugoſa
velut capitio tectum, quam ſupra roſtrum
propendentẽ pro arbitrio vel contrahit vel
remittit. Mari palearia ſunt profuſiora, &
à pe-

à pectore crinitæ iubę. Colorem rugoſæ il-
lius circa caput pellis (quæ veluti palearia
vt diximus, & ſupra roſtrum demittitur, &
circa collum veluti bullis turgeſcit) ſubin-
de Chamæleontis inſtar mutat iridis imita-
ta colores, modò pallidam, modò ſangui-
neam, nonnunquam cæſiam, aliàs lutean
oſtentans: atque his omnibus colorib. ſub-
inde mutatis naturę miraculo viſenda auis.
Diſciplina propè eadem, quæ & pauonun
animaduertitur, niſi quòd frigoris & hu-
moris intolerantiores. Animal eſt mirè ſa-
lax. Singuli mares pauonum more quater-
nis quinisúe matribus ſufficiunt. Partu pa-
uones anteuertunt, nam & anniculæ, vel
tardè, bimæ pariunt, ordientes à Martio au
citius locis calidiorib. Plurima ponũt oua
ſi illis auferantur, atque gallinis ſubdãtur.
Quòd ſi non tollantur, mox incubare inci-
piũt: ſiquidẽ ad incubãdũ mirè propenſa
adeò vt ſublatis ouis, lapidi aut alij cuiui
rei ac deniq; vacuo nido incubare nõ ceſ-
ſent. Inhibendũ igitur incubandi deſideri
pinna per nares traiecta, vt ſuperius de vul-
garibus gallinis dictum, aut ventre aqu
madefacto. Supponẽda oua gallinis eo mo-
do, quem de pauonibus tradidimus: Toti-
dem enim dieb. excluduntur, quot pauon
na, nempe ter nouenis aut circiter diebu

Auia

ıuiarius oua parte vna notata verſet ali-
uoties,atque aqua conſpergat leniter.Ca-
ere oportet,ne mas accedat, nam is oua
angit conculcando, ſicut & pauo: Eſt e-
im mas animai malitioſum & mordax.
xcluſi pulli à gallina vnà cùm gallinaceis
ıt etiam ſoli à gallina pulchrè educantur,
tius augeſcentes,quàm pauones. Paſcen-
i eadem ratio quæ & pauonum aut reli-
uarum gallinarum, quibuslibet enim ve-
itur, & gramine delectatur paſcendo ac
bulo. Cùm autem frigoris ſit impatiẽs &
liginis,hyeme tepidis & ſiccis locis conti-
eri oportet. Perticis non in ſublime,ſed
aululum à ſolo, puta ad octonos aut de-
os pedes ſublatis inſident quieſcentes:Ne
ue enim ſunt altiuolæ aues, quare ſcalis
diuuãdæ.Morbo imprimis pituitę,infeſtã-
ır quare hui⁹ quoq; remedia ſuperius de
ullis gallinaceis tradita repetenda ſunt,
uẽadmodum & de ouis ſeruandis & alijs
uibuſdã.Si non pigeat audire, adijciã de
olumbarum educatione veluti pericopẽ.
VL. Imprimis id arbitror Meliſſeum &
ſcinarium cupere, quorum ſententiæ ip-
quoque ſubſcribo.CHE. Etſi te Pullari-
m de hac diſciplina eruditi⁹ diſſerere poſ-
non ignoro,tamen quia mihi quoq; hoc
ıdium commune, non detrectabo hanc

De Columbis. ſuſcipere prouinciam. Quibus agricultur pastioque ruſtica cordi eſt, ijs columbar poſſeſsio imprimis vtilis, cùm propter fru ctum, quem culinæ affert, tum etiam quò vectigal non vulgare ex foro earum ven ditio præbet, præſertim vbi agri frumenta rij ampli, & latè pateat his auibus euolatus liberque egreſſus. Varro prodidit ſeuerio *Columbarũ precia.* ribus ſuis temporibus paria columbarun ſingula millibus ſingulis Seſtertiorum ſoli ta venire: L. Axium Equitem Romanũ an te bellũ ciuile Pompeianum denarijs qu dringentis ſingula paria venditaſſe: eo del ciarum oblectamenta illic creuerunt.

Quin & hodie noſtris temporibus in Belg ca par vnum decem libris Flandricis empti conſtat, adeò harum auium amore accen duntur quidam, vt nobilitatem & origine *Periſteriõ.* earum precio iactitent. Quamobrẽ & co- *Periſterotrophium.* lumbaria, hoc eſt, periſteriones ac beriſte- rotrophia, vt Varro appellat, magnificè magnaq; arte extruuntur editiorib. turri- bus ſummisq; culminibus villarũ aut ædiũ, vnde patentibus feneſtellis ad requirendos cibos euolent. Alũtur colũbæ exiguo ſum- ptu, ſi ea ſit, vt diximus, locorũ conditio. To to ferè anno ſeipſas paſcunt ſeminibus in a- gro quęſitis, niſi quòd brumę tẽpore, ma- ximè cùm ſolum niue conſperſum, eſt, ſup- pedita-

peditare aliquid oportet, vnde victitent. Duo earum ſunt genera, vnũ agreſte quod in periſtereone alitur, liberoq́; volatu euagatur, colore vel cæſio, vel albo, vel vario: tametſi albus color quod conſpicuus magis propter accipitrem aliasq́; rapaces aues non ita ꝓbetur. In Italia viſuntur huius generis aliunde apportatæ columbæ, noſtris ſeſquialtera parte maiores iã etiam in Belgicis nõ raræ. Alterum domeſticum ac cicurum magis, corpore paulò maiore, pedibus plumantibus, colore plurimũ niueo, ac etiã vario & rutilo: id genus in vrbib. atq; ijs locis, vbi alterum genus educari nequit, alitur cibo domeſtico. Et quoniam rapacibus animalibus & aucupum inſidijs obnoxium, intra tecta & veſtibula continetur, paſcûturque intra ianuæ limina. Poſtremum hoc genus vulgus appellat columbas menſtruas atque Græcas, quòd ſingulis propè menſibus excepta bruma fœtificẽt. Vtriuſq; generis magna fœcunditas, nam octies anno pullos plerę q; educant, ſi eſt bona matrix, alibi decies & vndecies: Nam in Aegypto etiam brumali tẽpore parere ex Ariſtotele tradit Plin. Et quanquam ouorum poſitione gallinæ fœcũdiores, maiorem tamen quęſtum columbæ pręſtant ſæpius pullos educãdo. Quare parentes ad fœturam cõparandi, qui

Genera columbarũ.

ſint corpore magno, formoſo, neq; vetulæ, neque nimium nouellæ, integri, coloris boni, boniq́ue ſeminis. Quæ, vt antè diximus, in precio magno habeantur. Oportet eum qui columbarium inſtituit, non à iuuenibus & pullis, ſed à matricibus auſpicari: comparandiq́ue totidem mares, quot fœminæ, vtq́ue pulli quemadmodum excluſi non ſeparentur ſi fieri poſsit. Nam ſi ſic maritatæ ſint, plures educant fœtus, proferūnt enim vt plurimum marem & fœminā, vt Ariſtot. ſcriptum reliquit, & experientia docet. In Martio ſtatim pariunt alicubi, & ſi cœlum tepidius, ante Martium oua edūt. Nihil hac aue fœcundius. Quadragenis diebus concipit & parit & incubat & educat, idq́ue per totum propemodum annū, excepto brumæ, vt antè dictum, interuallo vſque ad æquinoctium vernum. Parit bina oua, & cùm pepererit primum ouum nempe marem vno die interpoſito edit, ſecundum quæ eſt fœmina, tertium ouum ſemper ferè irritum. Incubant in hoc genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina, excludunt vicenis diebus. Pariunt à quinto coitu, æſtate interdum binis menſibus terna edunt paria. Namq́ue vndeuigeſimo die excludunt, ſtatimq́ue iterum concipiunt. Quare inter pullos ſæpè oua inueniuntur

& alij

& alij prouolant, alij erumpunt. Ipſæ autem inter ſe colũbæ, ſi mas nõ ſit, fœminæ æquè ſaliũt, ſed oua pariunt irrita, quæ hypenemia dicũtur, Ariſtoteles ὄυρινα ὠὰ appellat, Theodorus vrina oua interpretatus, è quib. nihil gignitur. Et quoniã pulli quiquemeſtres fœtificant, priores anni fœtus euolare ſinimus ad pariendum, vt qui Martio excluſi Iulio vel Auguſto fœtificant. Eas autẽ quas culinæ aut foro deſtinamus, commodius è poſtremis fœturis ſumimus, quod ad hyemẽ imbecilliores, & rapacium auiũ inſidijs exponantur. Ad fœturam præſtant in omnibus auibus domeſticis, quæ Martio eduntur. Qui ſaginare volunt pullos columbinos vt pluris vendant, ſecludunt eos cùm iam plumis tecti, deinde manducato candido farciunt pane, hyeme bis, æſtate ter, manè, meridie, veſperi: hyeme demunt cibum medium. Qui iam firmi pennas recipiunt, in nido relinquuntur, & priusquã ſubuolent paucas ſubtrahas pennas, cruraque llidas, vt vno loco quieſcant, & matribus copioſius cibum obijcias, quo & ſe & pullos abundãtius alant. Quidam, vti Colum. radit, leniter obligant crura, quoniam ſi rangantur, exiſtimant è dolore ſaginam mpediri, ſed nihil illa obligatio pingue dis affert: nam dum vincula expedire conã-

Hypenemia & vrina oua.

De ſaginãdis pullis colũbinis.

tur,nō quieſcunt,atque hoc exercitio corporis non pingueſcunt. Fracta crura non plus quàm bidui,aut ad ſummum tridui dolorem afferunt, & ſpem tollunt euagandi. Aliqui ſolùm pinnas alarū reſcindunt,quò minus euolare poſsint:at ne hoc quidem tutum,nam ſic exire & è feneſtellis decidere poſſunt futuræ prædæ quibuslibet vel beſtijs vel hominibus. Quare ad culinā auferuntur antè,quàm pennis firmis ad volatum inſtructæ. Steriles autem & ſordidi coloris,aut ob aliam cauſam ſaginandæ ſunt, easq́ue omni modo,quo gallinas farcire licebit. Columbarium etſi Varro pro loculamento vſurpare videatur,quo ſingula paria columbarum nidificant ac pariunt, tamen quia alij pleriq; pro periſterotrophio vtuntur, nos vulgarem loquendi morem ſequemur. Columbaria autem ſeu periſterotrophia aut periſteriones diuerſi generis diuerſa extruuntur. Nam domeſticis illis & cicuribus qui intra tecta aluntur,non in plano villæ loco, ſed in edito fieri ſolet tabulatum quod aſpiciat hybernum meridiem,eiusq; parietes,vt in ornithone ac gallinario Pullarius deſcripſit,cubilibus continuis excauentur:vel ſi ita nō competit, paxillis adactis tabulæ ſuper ponantur, quæ vel loculamenta quibus nidificent, vel ficti

Colūbaria Periſterotrophia. Periſteriones.

lib

lia colũbaria recipiunt, prępoſitis veſtibulis per quæ ad cubilia perueniant. Aſſulæ autem vel perticæ ad veſtibula columbariorum figi debent, quibus inãbulent & apricari poſsint columbæ. Figuntur & in tectis ſcalæ vtrique generi ad eundem vſum maximè apricandi. Porrò colũbaria alterius & vagi generis, quia immenſum numerum complecti ſolent, accuratiore conſtruuntur arte, tametſi in prætorijs ædibus atque templorũ turribus paſsim temerè nidulentur nonnunquam aliquot millia. Varro periſterionem ſic conſtituit, vt ſit turricula in prætorio magna camera tecta, vno oſtio anguſto, feneſtris à quatuor partib. vẽtorũ reticulatis vtrinque, vt locus omnis ſit illuſtris, néue animal maleficũ introire poſſit. Interius totus locus albo tectorio poliatur, quoniam hoc colore delectantur columbæ, nec minus extrinſecus leuigẽtur parietes, maximè circa feneſtras, ne mures aut alia noxia animãtia adrepere queãt. Feneſtrę ſic ſint poſitæ, vt maiore parte hyberni diei ſolẽ admittãt, habeantq; appoſitã ſatis amplã caueã retib. munitã, q̃ excludat accipitres, & recipiat egrediẽtes ad apricationẽ colũbas, nec minus in agros emittat matrices q̃ ouis vel pullis incubãt, ne graui perpetuoq; cuſtodiæ ſeruitio contriſtatę conſe-

 neſcant:

neſcant:Nam cùm paululum circa ædificia volitauerint, exhilaratæ recreantur, & ad ſuos fœtus vegetiores redeũt, ꝓpter quos ne longius quidem euagari aut fugere conantur. Singulis paribus fiunt cellulæ rotũdæ in ordine crebræ. Ordines quampluri-mi à terra vſque ad cameram aut tectum ſingulæ os habeant, quò introire & exire poſsit, intus ternorum palmorum, vt Varro iubet, ab omnibus partibus ſub ordines ſingulos tabulæ fixæ vt ſint bipalmes, quo vtantur velut veſtibulo ad prodeundum, ingrediendũúe. Sũt qui colũbaria colũnis rotũdis leuigatisq́; piſcinas mediasq́; aquas collocent, quò ſimul & à noxijs animalib. tutiores ſint, & quia aquis limpidis contẽplari gaudẽt, quoties lubet lauare poſsint, id quod incubantes facere expedit. Fiunt etiam in vulgaribus columbarijs fiſcellę ad nidorum vſum quibus incubent, ſed has alligare aut figere ſic oportet, ne laxatæ inſiliendo moueantur, & oua elidantur & confringantur. *Columbarum cibus.* Cibus conueniens vicia, eruũ, triticum, milium, vel quibus hæc non ſuppetunt, ſporia prębenda, maximè hyberno tempore, & rapaceum ſemen ac lolium. Siquidem minutis illis colligendis agitantur & incaleſcunt hyeme. Cibus quando dandus, hunc iuxta parietem ſpargere conuenit,

nit, quoniam ea parte ferè columbaria ſtercore carent. Et quanquam Varro euerrenda columbaria præcipit, & fimus is vtilis ſit agro ſtercorando, tamen cùm id genus auium ſuo ſtercore conſperſa loca diligat, nõ eſt in euerrendo magna ſollicitudo conſtituenda. Cauendum ne turbentur ſæpius vel bõbardarum ſonitu, vel hominum aliorumúe animantium interuẽtu frequentiore, præſertim incubandi tempore quòd ſi accedendũ, veluti ſi quid offendat colũbas, vel ſi qua perierit vt efferatur, vel denique ſi eximendi vel depromendi pulli, id fiat circa meridiem cum euolauerint paſtus gratia. Aiunt eas retineri, atq; etiã alias allici, ſi cumini ſemen ſparſeris exituris ad paſcua, vel ſaluiam cum thure in columbario ſuffumigaueris. Sũt qui aliud philtrum pręparent aduerſus fugam, nempe teſtas cribatas & coſtum fruticem ac vinum vetus odoratum ſimul mixta exhibitaque exituris. Alij farinam hordeaceam coctam vnà cum ficubus aridis admiſcent addita mellis parte. Conſtantinus ex Didymo alia quædam refert, quæ qui volet, inde petat. Cauẽdum ne ab accipitre intercipiantur, is enim maximè huic auium generi inſidiatur, cuius capiendi rationem oſtendit Varro, nempe duabus virgis viſcatis deflexis in terram in-

De accipitre arcẽdo.

ter ſe curuatis, in eas columbam obligatam mittendum, ad quam diripiendam cùm raptor properat, viſco illitus capitur. Eſt genus accipitris quod mira potentia alios accipitres terret, & columbas defendit, Tinnunculum vulgus, Græci κεγχρίδα vocāt. Columella tradit eius pullos ſingulis fictilibus ollæ condi, ſtipatisque operculis ſupponi, & gypſo lita vaſa in columbarij angulis ſuſpendi, eam rem columbis amorem loci conciliare, vt nunquam deſerant. Habent & alios plures hoſtes, nempe noctuas, coruos, cornices, quæ omnes colūbas captant, maximè cùm pullos educant. Ipſe in meo columbario deprehendi noctuam inter medios columbarū nidos ouis ſuis incubantem: deprehēdi quoque in propinqua excauata arbore plurimorum pullorū reliquias à noctuis congeſtorum, quibus pullos nutrierant illæ. Etſi enim noctua maior apparet columba, plumarum videlicet denſitate freta, tamen eodem penetrat, quò columba, quòd corpore exili ſit, licet plumoſiore. Et coruos quoque & cornices vidimus columbarum pullos primùm euolantes opprimere. Aduerſus muſtelas & ſimilia noxia animalia Palladius docet frutices aſperos ſine folijs vel ſparteam veterem projiciendam in veſtibulis columbariorū, qui-

Tinnūculus.

Hoſtes columbarū.

Auiaria q̃bus p̃ſidijs aduerſus hoſtes defendūtur.

bu

ous calcientur. Didymus & alij quidam tralunt rutæ ſurculos pluribus locis præſerim ad ingreſſus ſuſpēdēdos, aut ſub alis ruam ſylueſtrem mittendam, aut ſucco rutæ erfundendas aues: Siquidem ea herba peuliarem aduerſus noxias beſtias efficaciã abere proditur. Sunt qui lupi caput ſupenſum in columbario arcere noxia aninalia exiſtiment. MELIS. De colūbis iam atis, perge obſecro de reliquis auibus, quę uri paſcuntur referre. Phaſianóſne hic haetis? CHENO. Hæ aues etſi rarius hîc elucantur à ruſticis, à delicatis tamen nonullis deliciarum & raritatis cauſa nutriunur: Et quia dominis voluptatem, & villicis editum aliquem afferre poſſunt, ſi & reio & conditio ferat, video veteres quoq; arum educationem Rei Ruſticæ adiuniſſe. Phaſianos Palladius tradit nouellos arandos fœtibus curandis, nēpe qui anno uperiore ſint editi, veteres enim fœcūdas on eſſe. Duabus vnus maſculus ſatis eſt. emel in anno fœtus creat, & vicenis ferè uis ſummam pariendi concludit, initio acto in Aprili, alibi Martio. Gallinis feliciis excluduntur oua, ita vt quindecim vna natrix incubat, ſeruata & lunæ & dierū raione, q̃ in gallinis antè dicta. Trigeſimo die cludūtur. per quīdecim dies cocto leniter

De Phaſianis.

& refri-

refrigerato hordei farre paſcuntur, cui v
ni imber aſpergitur. Pòſt triticum præb
tur, & locuſtæ ac formicarum oua. Ab aq
arceantur acceſſu, ne pituita eos corripia
qua ſi vexentur, alio cum pice liquida trit
roſtra perfricabis. Saginantur intra trigi
ta dies triticea farina in offulas redacta, v
hordeacea. Aſpergentur leniter offulæ c
leo, & ita faucibus inſerantur, ne ſub infim
linguæ parte mergantur, nam ſic necantu
Non præbenda noua alimenta, niſi digeſt
prioribus. PVL. Quid de turturibus? na
& hi quibuſdam regionibus educantur
ſaginantur. CHEN. Turtures in ornithon
negantur à Columella vel parere vel excl
dere, ſicut nec perdices. Ideo à volatura
circa meſſem, cùm iam confirmata pullit
es, farturæ deſtinantur cubilibus veluti co
lumbarijs obſcuris. Veteres non ſunt ta
idoneæ, ſicut nec columbæ. Per hyeme
difficulter gliſcit, æſtate ſua ſponte pingu
eſcit, dummodo ſit cibi facultas, nempe t
tici & frumenti ſicci. Aqua præbenda recé
& munda. Turturem aiunt amiſſo coniu
ge non quærere alium. Et quia túrdoru
maior copia, turturum educatio negligi
tur. Turdi etſi alicubi educentur, in Germ
nia auté maximè hyeme capiũtur, quod &
Plin. teſtatur, & in pręcipuis habere delicij
ab Horatio proditum:

De Turturibus, & perdicibus, ac turdis.

Turdi.

Nil melius turdo, nil vulua pulchrius ampla,

Et Martialis:

Inter aues turdus, ſi quis me iudice certet,
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Coquuntur integri, nam & inteſtina ſi- nul eduntur. Ingluuiem plenam habent accis iuniperi. M. Varro tradit turdos ſin- gulos tribus denarijs veniſſe. Vbi educari onſueuerunt, recenter capti clauduntur um alijs antè nutritis, quorum ſocietate d capiendos cibos pauidam nouæ capti- itatis mœſtitiam conſolentur. Nam vetera os habere oportet in eum vſum nutritos, uorum conſuetudine & cibum & po- um tandem accipere aſſueſcant. Locũ de- derant apricum ſicut & columbę, ſed trã- uerſæ in eo perticæ perforatis parietibus duerſis aptentur quibus inſideant. Poſt vo atum vel ſatiati cibo requieſcere volunt. erticæ non altius ſubleuentur, quàm ho- inis ſtatura, vt à ſtante contingi poſsint. abulum apponitur ijs locis ornithonis, v- i perticæ non ſunt ne inquinetur. Colu- nella & Palladius ſcribunt ficus acerbas inſitas & permiſtas polline præmanſas dã- laſi ta largè, vt ſatiatis ſuperſit. Plura gene- a Ariſtot. tradit, videturque & ficedulas is annumerare, quæ vuis paſcuntur. Turdi *Ficedulæ.* utem noſtrates baccis vt plurimũ iuniperi,

quod

Coturnices. ꝙ exenteratorũ ſtomachi, vt diximus, oſtédunt. Solent & coturnices à quibuſdam educari non ſolùm cantus, ſed etiam cupediarum cauſa auis terreſtris potius, quàm ſublimis, vt Plinius teſtatur: Verũ quia proditũ eſt eam veretro ac veneno veſci, & prterea comitiali laborare morbo, mirantur quidam tantopere in cibis expeti, Athenæo teſte. Aiunt pullos formicis ali & educari, ſicut & perdices. Auolare putatur hyeme, ſicut & grues & ciconiæ, duce ortygo-

Ortygometra. metra, ſic dicta quaſi matre coturnice.

PVLLAR. Vnam prætermiſiſti auem eamque nobilem, ruſticorum piſcinis, ſtagnis atque fluuijs ali ſolitam, nempe cygnum.

Cygnus. CHENOB. Rectè mones, nam eam auem inferior Germania crebris educationibus alit, & Athenæus Ariſtotelem citans fœcundos tradit atque pugnaces, adeò vt cum aquilis pugnare dicantur, & mutuò ſe interficiant. Aluntur, vt tu rectè dixiſti, in ſtagnis riuis ſedatim fluentibus atque piſcinis citra vllam impenſam, & aquam, in qua viui à ſtirpibus alijsque impedimentis liberat. Propter plumæ mollitiem atque etiam cibi dignitatem in precio eſt. Eſt nobiliſsimum genus, quod ab excubando nomen habet & in foſsis paſsim vrbium atque arciũ prætoriorumque propter vigilantiam excubádi ſuſti-

li ſuſtinetur. Eadem propemodum educã li ratio, quæ & anſerum, niſi quòd diutius ncubat, nempe menſem integrum & cir-iter. Pullos edunt rarò vltra octonos, nam otidem mihi excluſerunt mei, poſt ſepte-os aliâs quinos produxêre. Nidos con-ruunt in paludibus congeſta vlua alijsque irpibus. Pullos in aqua educant. Hyeme ſi lacie conſtringantur paludes, in ſtabulis lédi. Ales hæc inter viuaciſsimas refertur, : morte eius flebilis ſuauisq́; cantus narra-ır, & Platone & Martiale teſtibus. Sed hęc e mea facultate relata, vos amici, boni cõ-lite. Tibi iam Piſcinari lampada trado.

DE PISCINIS, ET PISCIVM VIVARIIS.

PISCINAR.

OPortunè dũ aquatiliũ mentio facta animalium, ad piſcinarum piſciumq́ue educandorum curam peruenimus. Etſi enim de piſcibus alendis pienaisque alio in hoc deſtinato loco, empe in halieuticis diſſerendum erit: ta-en cùm villæ plerunque propter aquarũ ceſsitatem animalibusq́; adaquandis la-s, piſcinas aut ſtagna poſtulãt, & ſitus ali-ioties loci anguſtiaq́; ſeminariũ agrum on cõcedit, licebit è piſcinis, ſtagnis, viua-

rijsque

rijsque villaticum quæſtum homini ruſti-co non aſpernandum facere. Romani proceres piſcinas in villis magnis impenſis, nonnunquam voluptatem magno facultatum diſpendio inſtituerunt, vt de Hortenſij, Hircij ac Luculli piſcinis ſumptuoſis ſcribit Varro. M. Cato cùm Luculli tutelam ſuſcepiſſet grandi ære ſerſtertium millium quadringentorum piſcinas pupilli ſ vendidiſſe traditur. Commemorat idem Varro piſcinarum duo genera, dulcium & ſalſarum, alterum apud plebem & ſine fructu, vbi lymphę piſcinis villaticis aquas miniſtrant: alterum maritimarum, vbi Neptunus ſimul & aquam & piſces ſuppeditat. Exempla declarant Hortenſij piſcinas magno sūptu inſtructas ad Baulos oculos magis, q̃ marſupiū aluiſſe. Optimū autē piſcinarum viuariorumque ſitum cenſent, qui vel è mari, vt Luculli, qui maritimā aquam reciprocè fluentem immitteret in piſcina montem perfodit, eaque opera Neptuno in piſcatu non cedere ſe exiſtimabat: Vel qui è fluuio riuulóue aliquo ſubinde et aquam & piſces recipere poſsit, quique vel inundatione vel cataractis emiſſam veterem vndam non ſinat intra conſeptum ſemper computreſcere aut incaleſcere, ſed identidem & aquas renouet & piſciū noua ſeminaria adduca

Piſcinarū genera.

Optimus piſcinnarum ſitus.

lucat. Proximæ bonitatis ſunt, quæ venis patétibus implentur atque effluunt, vel deductis elicibus ac ſyphonibus lapideis aut ligneis alueis aquam exonerant. In hoc enim & tubi aquarij aggeribus incluſi paråtur vt aquam quoties licet retinere atque tranſmittere, ac per incilia parata quoq; irrigare liceat, quales apud Vſipedes, Tēchteros, Bructeros, & alijs pluribus locis magno fructu fieri videmus. Idcirco viuaria, vt vocant, ad aquam retinendam diſpenſandamque aggeribus, molibus, ac chomatis includuntur, vt obiectu crepedinum aqua rum exundantium atrocitas inualeſcens reprimatur. Poſtremus piſcinarum vſus eſt paludum vel ſtagnorum, & earū, quæ ex pluuia collectitiaque ſtagnat aqua. Hæ piſcinę etſi deteriores propter perpetuam turbidā atque putridam plerunque aquam: tamen vbi non datur aliarum vſus, hic minimè negligendus. Nam etſi hæ piſcinæ alendis piſcibus non ſunt ità idoneæ, poſſunt tamen ad hanc rem quoque alicubi vtilitatem aliquam præbere. Imprimis autem neceſſarię ad villæ commoditates, nimirum iumentis pecoribusque aquandis, anſeribus, anatibusq; & aquatilibus alendis, ad lauandum aliosque neceſſarios vſus. Quod ſi occaſio detur, iuxta mare aut flumen ſemper influ-

Viuaria piſcium.

ente ſinu, ſic fiant, vt claudi vel cataract
vel alijs obicibus aqua, ſi opus ſit, emitti, &
piſces incluſi retineri poſsint, vt de alijs p
ſcinis diximus, & ſi quando cataractæ au
tubi emittendis aquis aperiuntur, vt ad c
tubi cancelli ſint ſupra aquam eminente
qui fugam piſcium impediant. Aditum ſi l
ci natura patitur, omni lateri piſcinæ da
conuenit: facilius enim vetus ſubmouetu
vnda, cùm quacunque parte vrget fluctu
per aduerſam pateat exitus. Hos auten
meatus fieri oportet per imam conſep
partem, ſi loci ſitus patiatur, vt in ſolo piſc
næ poſita libella ſeptem pedibus ſublimiu
eſſe maris ęquor aut flumen oſtẽdat. Nan
piſcibus ſtagni hæc in altitudinem gurgi
tis menſura abundè ſatis eſſe exiſtimat Co
lumella, attamen dubium non eſt, quin qu
to magis imo mari venit vnda, tanto ſit fri
gidior quod eſt aptiſsimum piſcibus. Si
autem locus, vbi viuarium conſtituere vo
lumus, pari libra cum maris ęquore aut fl
uio ſit, in pedes nouem defodienda piſcin
& infra duos à ſumma parte cuniculis riu
deducantur, curandumq́ue vt quàm lar
giſsimè veniant. Quoniam modus ille aqu
iacentis infra libram maris non aliter ex
primitur, quàm ſi maior recẽtis facti vi
inceſſerit. Piſcina autem in ea parte littori
qua

quæ profluo receſſu nunquam deſtituitur, ſatis eſt ſi in duos pedes deprimatur. Piſcinarum viuariorumque crepedines, ſi ſic ferat locus, conſitas dumetis, ſtirpibusque eſſe conuenit, aut ſpecus latebræq; fabricandę, aut ripis excauari, vt ſint receptacula refugientium ſolis ardorem. Præbent etiam excauatarum arborum trunci, & radices terræ exeſæ gratiſsima piſcib. latibula. Si laxitas permittat è litore ſcopulos, qui herbis & alga veſtiantur, non eſſet alienũ per ſtagni ſpatia diſponere, & quaſi faciem quandam maris repræſentare, vt piſces clauſi quã minimè cuſtodiam ſentiãt. In Morinis ſicut & alijs pluribus locis è ſtagnantib. aquis & pluuia collectis, in ſolitudinibus & myricarum campis viuaria piſcium reperiũtur amplisſima. Plurimis locis in Germania inferiore viuaria piſcium, quæ influentes riuos habent, quorum aquas excludere poſſunt, ſic conſtituunt, vt vel cincta vel interſecta ſint foſsis profundioribus, quib. piſces æſtiuo tempore contineãtur & ſolum reliquũ ꝗ eſt inter foſſas obturato riui aditu & aqua influente cataractis aut tubis excluſa, frumentis æſtiuis cõferatur, quod ſolum à meſſe rurſum cataractis apertis aqua repletur. Hac ratione ſolum inundationis limo lætificatũ fertile redditur hordeo ęſtiuisq;

frumentis ferẽdis. Porrò vti in terreno pręcipit Poeta, ſic & in aquatili negotio, Non omnis fert omnia tellus, ſed conſiderãdum accuratè, quid quæque ferat regio, quidq; recuſet. Romani in viuarijs murenas, oſtrea, lupos, mugiles, auratas, flutas, & ſaxatiles atque id genus piſcium, quæ dulcibus aquis gaudent, alere conſueuerunt: nã qui ſalſis mariniſque aſſueuerunt non ita piſcinarum clauſtris conſtringi ſe patiuntur: poſſunt tamen ea genera viuarijs ſtagniſq; arenoſi littoris contineri. Oſtrearum viuaria Sergium Oratam inueniſſe in Baiano ætate L. Craſsi Oratoris ante Marſicum bellum nec tam gulæ cauſa, quàm quęſtus magna vectigalia tali ex ingenio ſuo perciperet, cochleas viuarijs aluiſſe Fulueus Hirpinus ꝓditur. Porrò alij alijs locis piſces gaudent. Lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes meliores, rombos Rauennæ, murenas in Sicilia, Elopen Rhodi: ita fluuij, paludes, ſtagna & maria diuerſis locis alios melius alunt piſces. Quare, vt ad viuaria, vnde digreſsi, reuertamur, & his non omnibus locis omnes piſces conuenire rerum experientia docemur. Siquidem ſunt ſaxatiles, qui ſaxoſis arenoſiſque locis delectantur, quales ſunt apud nos funduli, capitones, varij, quos in Italia Carpiones appellãt, go-

Nõ omnes vbique piſces ali.

Piſces qui viuarijs alantur.

Oſtrearũ viuaria.

Sergius Orata.

Saxatiles piſces.

bij, per-

bij, percæ, muſtellæ, cancri, barbati, mugiles: Alij melius proueniunt cœnoſis paludinoſiſque, limo luteſcere gaudentes, quales ſunt anguillæ, tincæ, meruli, βρόβοροι quos noſtri carpos vocant, praſini, primada & daſquillus, cœno ſe abdunt ſicut anguillæ. Alij vtrisque, vt ſunt lucius, lupus, perca, carpi, preſſus vel praſius, & blechus, item mona vel mullus, thymalus. Putantur ſaxatiles, maximè funduli procreari fimo bouillo cratibus tecto, inque riuum profluentem miſſo, maximè loco petricoſo aut ſalebroſo. Lupum quem broſchetum vocant, Græci labracem, citò adoleſcere ſicut & carpus intra triennium in iuſtam magnitudinem excreſcit. Quare in viuarijs, quæ neque mari, neque fluuio replentur, triennio aut quadriennio, veteribus captis piſcibus, ſeminaria ſufficere conſuetum.

Cœnoſis locis gaudẽtes piſces.

Seminaria maximè hiſce regionibus carporum vſurpamus. Habere conuenit loculatas piſcinas, hoc eſt paruas vel etiam arculatas, quibus piſces quotidiano vſui accommodatos ſeruamus, vnde quoties libet ex tempore & in prõptu deſumere liceat. Hęc habui quæ de mea profeſsione vobis proferrem. Tu Meliſſce de tuo quoq; aliquid depromas apiario ac meliſſone. MELISS. Ne noſtra de paſtionibus ruſticis commen-

Seminaria viuariorũ.

Loculatæ piſcinæ.

De apibus.

tatio mutila ſit membro longè vtiliſsimo, & cuius vſus omnibus locis etiam incultis & in ſolitudinibus haberi poteſt, apum curam velut coronidem huic noſtræ diſputationi adijcere operæ preciũ fuerit. Siquidẽ homini ruſtico ex huius paſtionis ſtudio non cõtemnendum vectigal prouenit, citraq́; ſumptum etiã pauperculi, qui amplis agris deſtituuntur, ex hoc ſtudio quæſtum facere poſſũt. Merula Varronẽ narrat quotannis quinis millibus pondo mellis aluearia locaſſe: & in Hiſpania è parua villa vnã cum agello non maiore vno iugero, vbi alueario facto non minus dena millia ſeſtertia ex melle recipi ſolitũ. Huius enim inſecti paſtio non opere ſolùm, quo nobis dulciſſimum & ſaluberrimum ſuccum colligit exhibetq́ue, verùm etiam exemplo induſtriæ humano generi vtilis, ita vt præter cætera animalia omnia in vſum hominũ hoc tam munificum & ſapientiſsimum animalculũ à creatore Opt. Max. cõceſſum, è quo ſimul & fructum operis percipiamus, & ad laborem induſtriamq́ue excitemur, deniq; liberaliſsimi creatoris benignitatem in hac creatura contemplemur. Laborem illæ tolerant, opera conficiũt mira dexteritate, politiam Reip. obſeruant humanæ optimè inſtitutæ aſsimilem, Regi parent πολυκοιρα-

Apum induſtria.

ίαν tanquam initulem fugiunt, monar- *Apũ Reſp.*
chiam amant, functioni ac labori quæ-
queſuo incumbunt. Vnde ſapientiſsi-
miquiq; Rerump.inſtitutores apum exem-
pla & in Regibus creãdis, officijs diſtribuẽ-
dis, ſontibusque puniendis imitati ſunt. *Muſarũ*
Varro Muſarum volucres appellauit apes. *volucres.*
Vergil. admiranda leuium ſpectacula re- *Vergilij*
rum veriſsimè elegantiſsimèque canit, A- *pictura.*
pum Rempub. regias, ſatellitia, prætoria, vr
bes, leges, mores, pugnas, expeditiones ſic
depingens, vt vel vna hac pictura admiran
das ingenij dotes declarauerit, prorſus eſſe
apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus æ- *Apum diui*
therios exiſtimans, quòd tam prope ad hu- *na mens.*
manam mentem accedant, immò eam etiã
ſuperent. Tanta earũ circa regem obedi-
entia:

Præterea regem non ſic Aegyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus
Hydaſpes
Obſeruant. Rege incolumi mens omnibus vna
Ille operum cuſtos, illum admirantur & omnes
Circunſtant fremitu denſo, ſtipantque frequẽ
tes,
Et ſæpè attollunt humeris, & corpora bello,
Obijciunt, amiſſo rupêre fidem, conſtructaque
mella.
Diripuere ipſæ & crates ſoluêre fauorum.

Rege prehenſo totum agmen tenetur, amiſſo dilabitur, migrantque ad alias: Eſſe vtique ſine rege non poſſunt, ἀναρχίαν fugientes, ſicut & πολυκοιρανίαν. Defuncto rege mœret plebs ignauo dolore, non amplius cibos conuehunt, nõ procedunt, tantum triſti murmure circa corpus eius glomerantur. Magna profectò in hoc inſecto admiratio naturæ, quòd

Solæ communes natos, conſortia tecta
Vrbis habent, magniſque agitant ſub legibus æuum,
Et patriam ſolæ certoſque nouere penates,
Venturæque hyemis memores æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.

Regia. *Regimen.* Regias monarchiæ in vna parte aluei extruunt amplas & magnificas, ſeparatas ab alijs, tuberculo eminentes, quod ſi exprimatur, non gignuntur ſoboles. Omnes vt in exercitu viuunt, atque alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & colonias *Excubiæ.* mittunt. Hique duces, inquit Varro, conficiunt quædam ad vocem, vt imitatione tubæ, tum id faciunt cùm inter ſe ſigna pacis & belli habeant: ſtatio interdiu ad portas *Quies.* more caſtrorum, noctu quies in matutinũ, donec vna excitet omnes bombo, ad quem mox prouolant, quod Poeta eleganter expreſsit:

Omni-

Omnibus vna quies, operum labor omnibus idem,
Mane ruunt portis, nuſquam mora, rurſus eaſ-
dem,
Veſperi vbi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantqúe oras & limina circum.
Pòſt, vbi iam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſqúe ſopor ſuus occupat artus.

Nam cùm iam aduesperaſcit, in alueo ſtrepunt minus ac minus, donec vna circumuolet eodem, quo excitauit bombo, ceu quietem capere imperans, & hoc caſtrenſi more, tunc repentè omnes conticeſcunt. Manè verò, vt diximus, bōbo excitatæ, mox portis, ruūt ſed nō prouolāt, niſi dies ſit ſerenus futurus, id ſcilicet natura præſagiente:

Nec verò à pabulis pluuia impendente recedunt *Tempeſtatis prænunciæ apes.*
Longius, aut credunt cœlo aduentantibus Euris,
Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aquantur,
Excurſusqúe breues tentant, & ſæpè lapillos,
Vt cymbæ inſtabiles fluctu iactante ſaburram,
Tollunt, his ſeſe per inania nobila librant.

Gerulæ ſecundos flatus captant. Si oriatur procella, appræhenſis lapillis ſe librāt, iuxta terram volitantes in aduerſo flatu. Sunt foris & intus officia diuiſa, operantur intra ſexaginta paſſus, & ſubinde florib. in propinquo conſumptis ſpeculatores ad pabula vlteriora mittunt: Nam ad opera prouo- *Operū diſtributio.*

lantes gregatim aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasq́ue totius corporis lanugine. Adoleſcentiores ad opera prouolantes conuehunt, ſeniores intus operātur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus fœmina onerāt, propter id naturâ ſcabra, pedes priores roſtro totæq́ue onuſtæ remeant ſarcina incuruæ. Excipiunt eas ternæ vel quaternæ atque exonerant. Intus aliæ ſtruūt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliꝫ cibum prꝫparant ex eo, quod allatum eſt. Neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis fiat vel temporis vel cibi. Struunt rurſus ea orſa concameratione aluei textumq́ue vel ad ſumma tecta deducunt limitib. binis circa ſingulos arcus, vt alijs intrent alijs exeant. Fauus eſt quē fingunt multicauatum, vt inquit Varro, è cera veluti cellam, cùm ſingula caua ſena latera habeant, quot ſingulis pedes dedit natura, ita ſexangulæ omnes cellæ & ſingulorum pedum opere melle vno alteróue ad ſummum die cellas replent. Faui ſuperiore parte affixi & paululum etiam lateribus hærēt & pendent vnà. Alueum non contingunt nunc obliqui, nunc rotundi qualiter poſsit alueus, vt Plinius teſtatur, & infrà de fauorum figuratione dicetur. Ruentes ceras fulciunt pilarū inſtar interius à ſolo fornicatis

Fauus.

Structura

vt ſit

Vt ſit aditus ad ſarciendum. Primi ferè tres verſus inanes ſtruuntur, ne promptum ſit quod inuitet furantem. Nouiſsimi maximè mplentur melle, ideoque auerſo alueo fa- ui eximuntur. Ceſſantium inertiam notāt, caſtigant mox & puniunt morte.

Caſtigatio ceßātium.

Operis pictura à Virgilio deſcripta.

Namqúe aliæ victui inuigilant, & fœdere pacto,
Exercentur agris, pars inter ſepta domorum
Narciſco lachrymam & lentùm de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras, aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus, aliæ puriſsima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti,
Inqúe vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent:
Feruet opus, redolentq́ue thymo, fragrantia mella.

Et mox:

-Grandæuis oppida curæ,
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.

Prima fundamenta operis, inquit Plinius, Comoſim appellāt, ſecundā diſſoceron, ter tiam ꝓpolim, inter coria cerasq́; magni ad medicamina vſus, σμήνιον à Dioſcoride vocatur, cera in alueorum foribus. Nigra cruſta eſt prima ſaporis amari: Periſſoceros ſuper eam venit picantiū modo ceu dilutior: Ceræ initium plerunque è mitiore gummi,

De vocabulis operis.

Comoſis.

Piſſoceros

Propolis.

σμήνιον

Pro-

Propolis à craſsioris iam materiæ additi: floribus, nondum tamen cera ad fauorum ſtabilimentum. Præter hæc conuehitur ery thace, quam alij Sandaracam vocant, ali Cerinthum: Hic apum dum operantur ci. bus, qui ſępè inuenitur in fauorum inanita. tibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis ſed pl nus humoris cibus. C H E. De huius inſect nobilitate, induſtria, operis artificio, atque regimine ſatis præfatum, de generibus & quæ potiſsimum comparandæ, deque ſta. tione & cura earũ diſſerere pergas. M E L. Apum genera Ariſtoteles plura commemo rat, optimum, quæ breues, variæ, & in rotũ. ditatem cõpactiles ſunt: ſecundũ, quæ lon gæ & veſpis ſimiles: tertiũ, qui fur nuncu. patur, grandis hæc & amplo amplior: quar tum fucus κηφὴν, præcipua magnitudine, ſed nullo aculeo, & ignauus, quare alueis quędam intexunt, quo apes ſubire poſsint, fuci autem grandiores non poſsint: διὸ πλε- κουσί τινες περί τὰ σμήνη, ὥστε τὰς μὲν μελίττας εἰσδύεσθαι, τοὺς δὲ κηφῆνας μή, διὰ τὸ εἶναι αὐ- τοὺς μείζους. Et idem Ariſtoteles præcedente capite: Ducum dúo inquit genera, alterum fuluum, quod pręſtantius: alterum nigrum magisque varium, magnitudo ijs duplo, quæ cæteris frugi apibus, auctior eſt, pars à procincto inferior proportione ſeſquial- tera

Erithace. *Sãdaraca.* *Cerinthus.* *Apum genera.* *Fur.* *Fucus.*

era, adeò longitudinis habetur. Vocantur nonnullis matres, vt pote originis aucto- *Matres.* es, argumento quòd fucorum fœtus edi- ur etiam ſine duce, apum nunquam. Virgi *Apes optima.* us Ariſtotelem ſecutus maximè probat aruulas, oblongas, leues, nitidas. Atque ucum duo genera commemorans, Dete- iorem ne prodigus obſit,

Dede, inqt, neci, melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens, *Regum forma.*
Et rutilis clarus ſquamis.
Hic melior, inſignis & ore.
Ille horridus alter,
Deſidia latum trahens inglorius aluum.

Et ſicut regum duo genera, ita & reliqua- um apum:

Namque aliij turpes horrent,
Elucent aliæ & fulgore coruſcant,
Ardentes auro & paribus lita corpora guttis.

Moribus etiam placidis, nam quantò gran lior apis, tantò peior, & ſi ſæuior & rotun- *Quæ & qua cõſideratione apes cõparandæ.* lior, ea peſsima. Quoniam autem non niſi optimæ comparandæ, vt ſuperius dictum, ùm & impenſam & operam eandem po- tulent bonæ atque improbæ, & quod ma- imè refert, nõ ſunt degeneres intermiſcé- læ. Minor enim fructus mellis reſpondet, *Trifariam cõparãtur apes.* ùm ſegniora interueniunt examina. Com parantur autem apes vel precio, vel ſyluc-

ſtres

In emẽdis apib. quid conſiderã-dum.

ſtres capiuntur, vel denique arte reparan-tur. Quæ comparandæ precio, eas his præ-dictis notis comprobabimus, & earum fre-quentiam antè, quàm eas mercemur apertis aluearijs conſideremus, vel, ſi non fuerit inſpiciendi facultas, notabimus ſalte quantum licet alijs indicijs frequentiá, veluti ſi in veſtibulo plures conſiſtant, & vel mens intus murmurantium ſonitus exaudiatur: Aut ſi omnes in alueario ſilentes quieſcant, labris foramini aditus admot & inflato ſpiritu è reſpondẽte earum ſubitò fremitu poterimus æſtimare vel multitudinem vel paucitatem. In emendo ſpectar quoque oportet an valeãt, an ſint ægræ. Sanitatis ſigna vt infrà de morbis dicetur, ſint frequentes in examine, & nitidæ, & opus quod faciunt ſit æquabile ac leue. Minus valentiũ ſigna, ſi ſint piloſæ & horridæ ac puluerulentæ, niſi opificij tempus vrgeat, tum etiam marceſcunt, & ex labore aſp-rantur. Ab ætate quoq; æſtimãdæ, quæ annum non exceſſerunt, niteſcunt, oleiqu ſimilitudinem & ſpeciem gerunt: vetuleæ verò & aſpectu & tactu horridulæ, atq; e ætate affecta rugis plenæ, quę tamen fing-dorum fauorum experientia, induſtria, & tempeſtatum præſcientia præcellunt. Præ-

E vicinia

cipuè autem obſeruandum, vt è vicinis po-

tiu

us, q̃ è longinquis locis cõparentur: Nã cœli mutatiõe & cõmotione laceſsiri ſolẽt. Quòd ſi è lõginquo deferẽdę, curandũ ne ilebris ſollicitẽtur, optimeq; noctu collo eportantur, interdiu enim quies concedẽ a, neque mouendæ, infundendique apib. ràti liquores, quibus clauſæ alãtur. Tranſ. :runtur verno potius tempore, quàm hyerno, quòd hyeme difficulter cõſueſcãt: i enim è loco transferantur bono in eum bi pabulatio non eſt, fugitiuæ fiunt. Mox bi ad ſtatutum locum deportatæ, ſi dies iperuenerit, nec aperiri nec collocari oortebit alueum, niſi veſpere, vt apes pla dè manè poſt totius noctis requiem eredíantur. Conſiderandumque triuo aut circiter, an vniuerſæ ſe profunant, quod ſi fecerint, fugæ indicium ræbent, cùm quædam ſoleant, cùm ſubò euaſerint, ſine cunctatione ſe propere, vt infrà de fuga dicetur. Veruntmen interdum propter conditionem lorum etiam ſylueſtres captandæ. Quanuam enim apes neque feri generis neque anſueti aut cicuris rectè dici Plinius ſcri.t, tamen Varro feras vocat, quæ ſylue.ribus locis, & cicurę̃s quæ cultis paſcun.r, aliamquúe rationem habendam cicuam vt aliam ſylueſtriũ. Nam vbicunq; ſal-

Cõparandæ apes.

Quomodo transferendæ è longinquo.

Syluestres quomodo captentur.

Apes feræ.

Cicures apes.

tus

tus ſũt idonei, mellifici nihil antiquius, qu
Sarmatiæ apiaria in arborib. quibus apes vtantur. In Sarmatia magn
ſylueſtrium prouentus. PVL. Aiunt in Liu
nia & Sarmatiæ regionibus (vnde maxim
ceræ & mellis ad nos tranſmittitur copia
ruſticos in ſyluis ac ſolitudinibus, ex arb
rum cauernis immenſam vim colligere.
MEL. Sola mellificia indicant apes, ſi cir
fontes frequentiores paſcantur: Nam ſi r
riores appareant, in his locis mellificari v
liter non poteſt. Quod ſi frequentes aqu
tur, vbi ſunt examina earũ, hac ratione i
uenire licebit Columella & alijs quibuſ
tradentibus. Rubricam liquidam breui v
ſculo infuſam geramus, & obſeruemus f
tes & aquas vicinas, tum dorſa apum bib
tium tangamus illo liquore tincta feſtuc
atque ibidem moremur, ſi citò reuerſæ f
rint quas tinxerimus, hoſpitia in ꝓpinqu
eſſe certum, ſi tardè, ſpatio longiore ſu
mota, quod pro mora temporis æſtima
Modus apes inueſtigandi. dum. Ad propinqua facilè peruenitur h
ſpitia, ad longinqua hoc modo perduc
ris. Cannæ vnum internodium cum ſuis
cidas articulis, & in latere aperies, ibi m
vel defrutũ exiguum mittes, & iuxta fõte
ponas. Cùm ad eum conuenerint apes, a
ingreſſæ fuerint poſt odorem, foramẽ p
lice claudes appoſito, & vnam tantùm
tie

eris abire, cuius fugam perſequere, ea tibi artem demonſtrabit hoſpitij, cùm ipſam cœperis non videre, alteram continuò dimittes & ſequeris, atque ita ſingulæ ſubinde dimiſſæ te facient vſque ad locum examinis peruenire. Alij mellis breuiſsimum vaſculum circa aquam ponũt, de quo cùm apis deguſtauerit ad commune pabulum pergens alias exhibebit, quarum frequẽtiam ſubinde creſcentem notata reuolantiũ parte, vſq; ad examina perſequeris. Quod eſt examen abditum ſpecu, fumo expellitur, & cùm erumpit ęris ſtrepitu coercetur, in fronde vel ſyluæ parte conſidet: hic à veſtigatore præparato in hoc vaſe recipitur. Sin autem arboris cauæ ſedem habuerit & extet ramus, is ſerra ſuprà infraque recandus, & munda veſte coopertus inter aluearia collocetur. Quòd ſi in arboris trũco ſit, tunc ſi mediocritas patitur, primùm ſuperior pars reſecabitur, quæ apibus vacat, ac deinde inferior quaten⁹ videtur inhabitari, ac veſte tectus transferatur, & ſi rimis hiet, hæ diligenter obturandæ. Oportet autem veſtigatorem matutina tempora elegere, vt ſpatium diei habeat, quo exploret commeatus apum. Sed de generibus, & quæ apes comparãdæ hactenus, iam de ſede & ſtatione ac reliquis curis huic inſecto

Eſpecu fumo expellantur.

Matutino tẽpore veſtigandæ apes.

De ſtatione apibus

Nn adhi-

conſtituenda. adhibendis dicetur. Stationes ac paſtion
apum conſtituendæ, vt in tuto ſecretoq;
aluearia ſint, maximè conuerſæ ad hybe
num atq; vernum ſolis exortum, loco n
que calido neque frigido nimis, vtroq
enim offenduntur, ſed temperato, vt & h
Quæ proſint, quæq; offendant. me atque æſtate temperatè incaleſcant,
auræ ſalubritas apes recreet. Procul à cœ
ac tumultu tam pecudum, quàm homin

Quò neque ſit ventis aditus: nam pabula venti
Ferre domum prohibent, nec oues hœdiqúe petu
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.

Animãtia noxia apibus. Gaudet enim quiete. Abſint & noxia ai
mantia, quales ſunt rubetæ, quæ ſimul
flatu lædunt & apes attrahunt, adde pic
Martios, meropesque & hirundines, cic
nias, araneos, caprimulgos, crabrones, p
piliones, ſerpentes, blattas.

Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropesqúe, aliaq; volucr
Et manibus progne pectus ſignata cruentis:
Omnia nam latè vaſtant, ipſasq; volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus eſcam.

Vallis quã editior locus commodior. De ijs, quæ apib. nocent inferius plura, v
de morbis incommodiſqúe dicetur, iã ſt
tionem perſequemur. Sedes etiam in va
potius quàm editiore loco, ſed vbi non r
Echo. ſultet echo ſono reciprocante apibus ini

a.Nam hinc expeditius euolant vacuæ ad ltiora,& onuſtæ non ægrè deuolant. Si vil æ ſitus ita patiatur,commodè ædificio iun- i apiarium, & maceria cingi, ſed ea parte, ua à tetris latrinæ ſterquilinijs & balneis bera ſit odorib. Maximè expedit vt ſub culis domini conſtituatur, cuius interuẽ- u tutius cuſtodiatur. Vbicunque fuerint lucaria,quoniam quiete gaudét & acceſ- um oderunt, non editiſsimo claudantur pimento. Quòd ſi prædonum metu ſubli ius placuerit,tribus elatis ab humo pedi- us exiguis in ordinem feneſtellis apibus tperuium,aut raris lapidibus,quo ipſæ per auernas inuolent,& aues ac rorem effugi- nt.Iungatur tugurium, quo & cuſtodes abitent,& condatur inſtrumentum, ſitq; pletum maximè alueis ad vſum nouorũ caminum nec minus herbis ſalutaribus,& qua ſint alia quibus apes delectentur, & uæ languentes requirant,iuxta Poetæ cõ- ium:

Apiarium ſub oculis domini ſit.

dmaq; veſtibulum & ingens oleaſter obũbret,
cùm prima noui ducent examina reges
re ſuo,ludetq; fauis emiſſa iuuentus,
cina inuitet decidere ripa calori,
uiaq; hoſpitijs inuitet frondibus arbos.

dſit ſi fieri poteſt aqua perennis, vel ex- cta canali deducatur è puteo aqua:Nam

Aqua perẽnis apibus neceſſaria

ſine aqua neque mel, neque faui, nec den
que pulli figurari poſſunt, vnde ſic Poe
ſubdit:

Et liquidi fontes & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina riuus.

Et mox:

In medium ſeu ſtabit iners ſeu profluit amnis,
Tranſuerſas ſalices & grandia conijce ſaxa,
Pontibus vt crebris poſsint conſiſtere, & cæt.

Plantis quib. apes gaudeãt. In ambitu hoſpitij arbuſculæ parui incr menti & frutices herbæque conſerantu cùm propter ſalubritatẽ, tum propter vt litatẽ, maximè dulcis & ſuauis odoris, qu les ſunt cithyſi, thymi, caſiæ, roſmarini, c nilæ, apij, violæ medicæ, ſaluiæ thymbr nardi, myrrhæ, origani, ſcerpilli, meliſſ phylli, aſphodeli, amaraci, hyacinthi, cro fabæ, ſinapi, eruilij, papaueris, meliloti, r ſæ, cerinthæ, & ſi ager idoneus in propi quo conſeratur rapaceum, triticum fag num: Nam horum fruticum floribus imp ſæ delectantur. Geniſtas circumſeri apib gratiſsimum tradit Plinius Ex arborib. gr tæ ſunt, pinus, ſalix, abies, amygdalus, per cus, pyrus & pomiferæ, quibus nulla in fl ribus amaritudo. Sylueſtres, terebinthu lentiſcus, tilia, cedrus, ilex minor. Optin mella colliguntur, vt Palladius teſtatur thymo, ſecũdo loco thymbra, ſerpillo, te

t

io roſmarino. Remouenda ex arboribus, axus, cornus. Oleã procul eſſe Plin.vult. Abſit tithymallus,nam eo ſicut & corni flo ibus deguſtatis alui profluuio intereunt. *Quib.plãtis offendantur.* Adhæc veratrum, thaſiam & abſynthium, ylueſtrem cucumerum vitare oportet,etſi n vicino ſint, euellantur. nam & apes per- unt, & mel vitioſum reddunt. Et quia amera vlmi ſemen apibus peculiariter no- et,idcirco in regionibus ijs Italiæ,quæ his rboribus conſitæ, rarò apes frequentes urãt. Aluei vel aluearia ſeu alui, nam pro- iſcuè domicilia apum ſic vocantur à ſcri- *De alueis.* toribus rei Ruſticæ, Ariſtoteles περὶ ζώων ιορίας ſcribit apud Themiſcyrã circa Ther odótem amnem apes tam in terra,quàm alueis facere fauos. Conficiuntur autem uei diuerſis modis pro regionum loco- umqúe conſuetudine & oportunitate: A- j rotunda,alij quadrata, alij oblonga pe- es circiter ternos,vnum lata,ſedita vt cùm arum compleant, ea coanguſtent,ne in lo o vaſto & inani animum deſpondeant. Ali uos ſpeculari lapide facere aluearia,vt o- erantes intrò ſpeculentur,Plinius tradit. ictiles quoque commemorat Varro alue s, eosque oblinendos fimo bubulo intus exterius,ne aſperitate deterreantur. Sed

deterrima è fictilibus aluearia, quãdoqui-
dem æſtate caloribus candeſcunt nimium
hyeme frigore rigent. Optima è ſubere au
ferula aut corticib. quòd vim frigoris ca-
loriſúe non tranſmittant. Proxima è ſtipul
viminib. contexta opere textorio fiunt ſeſ
quipede aut pedib. duobus in rotũdum la
tis, ac totidẽ aut amplius pro frequẽtia exa-
minis alta. Alicubi excauata è ligno arbori
diſſectæ, aut ex tabulis compactis fabrican-
tur, quinũ ſenumúe pedũ altitudine. Hæ
quoq; neq; æſtate feruent nimiũ, neq; hye-
me rigent. E ligneis maximè probãtur ficu
nea, pinea, fraxinea, atq; iuglandis, longitu
dine qua diximus & cubitali latitudine. Fo
rinſecus aũt calce aut bubuli ſtercoris te-
ctorio obducẽda cẽſent, minus enim ſic cõ
putreſcere Florentinus tradit. Perforantu
obliquæ, quo venti leniter inſperãtes tum
aranearum telas, tum alia marceſcentia re-
ſiccent & refrigerent. Oportet habere ſem
per ad manum aluearia plurima quæ mob
lia ſint & cõmodè trãsferri queant. Nã im-
mobiles aluei incommodi ſunt vel ad ven
dendum vel ad transferendũ, etſi Celſu
probarit immobiles alueos, quòd neq; ig-
ni, neq; prædonib. eſſent obnoxij, è fimo
Alueos quo modo con- aut laterib. cõſtructi. Sunt autem aluei, vt
Celſo Columella docet, collocãdi in ſug-

geſtu

eſtu lapideo trium pedum altitudine toti- *ſtituere o-*
emq; craſsitudine opere tectorio leuiga- *porecat.*
), ne lacertæ aut rubetæ ſerpẽtesq; aſcen-
ant. Sicque conſtituenda aluearia, vt ſin-
ula binis parietibus anguſtis contineãtur,
beræq; frontes vtrobiq; : nam & quà pro-
olant interdum patefaciendę ſunt, & mul-
ò magis à tergo, quia ſubinde curanda ex-
mina: ſi autem nulli parietes, ſic tamen col-
ocentur, vt paululùm altera ab alienis di-
ent, ne cùm inſpiciuntur ea, quę in tracta-
one curantur, hærentia altera concutiant,
icinasq; apes conterant, quæ omnem mo-
um imbecillis cereis operibus tãquam rui-
am metuunt. Ordines tres abũdè eſt in al-
tudine ſuperſtructos, quoniam ſummum
orum curator parum commodè inſpiciet.
)ra cauearũ quæ præbent apibus veſtibula
roniora ſint quã terga, ne influant imbres,
c ſi fortè quid influxerit, ne cõſiſtat, ſed ef-
luat. Quoniã verò frigus magis quàm ęſtus
ocet huic generi, à tergo muniãtur aduer-
us Aquilonis iniuriam, & vt apes matutinũ
abeant apricum egreſſum, propter quod *Foramina*
tiam foramina quib. exitus & introitus da- *aluei ſint*
ur, ſint anguſtiſsima, vt ſolùm vnius apis ca *anguſta.*
iãt tranſitũ, partim vt quàm minimum fri-
oris admittãt, partim ne ſtelliones, ſcarabei
apiliones, lucifugæ, blattæ, vt Poeta ait,

& reliquæ noxiæ beſtiæ per laxiora foramina fauos populentur. Vtile igitur pro frequentia examinum, duos aut tres aditus in eodem operculo inter ſe diſtantes fieri aduerſus noxiorum animalium inſidias. PVLLAR. Agedum, quando apes primùm incipiunt operari? & quo tempore latitant? MELISS. Quoniam ſuperius de induſtria, deque distributione atque vocabulis operum diximus: Iam quo tẽpore ad opus prodire ſoleant, ſubijciendum. Hyberno tempore, nempe à Vergiliarum occaſu, & vltra exortum veriſque initium latẽt frigore cohibitæ. Neque ante fabas florentes exeunt ad opera & labores, atque inde nullus cùm per cœlum licet, perit dies. Primùm itaque fauos conſtituunt, ceram, hoc eſt, domos cellasq; fingũt, & tantũ cerarũ confingunt quantum ſe explere putant, deinde ſobolem, poſtea mella. Ceram è floribus arborũ ſatorumq;, Melliginem è lachrymis arborũ quæ gluten pariunt, ſalicis, vlmi, arũdinis, ſucco, gummi, reſina. Ariſtoteles tradit fauos è floribus, ceram è lachryma fingi, mella ex rore aeris ſiderum ortu potiſsimum: omnino antè Vergiliarum exortũ mel non fieri, fauos autem floribus facere, mel non ipſas facere apes, ſed rorem cadentem deferre. Argumento eſſe, quòd non vno aut altero

Quo tempore lateant.

Operandi initium operiſqúe ordo.

Faui.
Cellæ.
Mel.
Soboles.
Mel vnde.

lltero die cellas melle repletas reperiunt piarij.Item autumno mel poſteaquam detractum eſt,non reparatur, cùm tamen illo tiam tempore flores proueniant. Hæc & lura Ariſtoteles.Quem ſecutus Plin.mel, nquit,ex aere, maximeq́; ſiderũ exortu, & præcipuè Sirio exſplendeſcente ſub lucanis temporibus fieri.Itaque prima aurora folia rborum melle roſcida inueniri, ac ſi qui natutino ſub dio fuere vnctas liquore ve- *Manna.* tes,capillumq́ue concretum ſentiunt, norum vulgus Manna vocat niuis inſtar in rborum folijs hærens ante ſolis exortum, uc ille eſt cœli ſudor,ſiue quædam ſiderũ aliua, ſiue purgantis ſe aeris ſuccus,vtinãúe talis eſſet, qualis defluit primò ac non otius terræ halitu infectus: Et præterea è rondibus potus & in ventriculis congeus apum(ore enim euomunt) adhæc floum ſucco corruptus alueisq́ue maceratus otiesq́ue mutatus multum de cæleſti natu a amittens magnam tamẽ cœleſtis naturæ oluptatem afferens.Mel è thymo optimũ, *Mel è thymo optimũ* t antè diximus, etiam è cithyſo bonum,è co inſuaue. Varro nõ ex eodem cibum & *Cibus apũ.* nel capere tradit. Cibi pars quoque potio t ea his aqua liquida vnde bibant,& vt diimus propinqua eſſe debet.eamq́; puram ſſe conuenit, quod ad mellificiũ bonum

vehemẽter prodeſt. Cúq; non omnis tẽpeſtas patitur exire longius, p̃parandus cibus ne tũ ſolo melle cogãtur viuere, aut relinquere exinanitos alueos. Alij aquã mulſam in vaſculis proponũt, lanã purpureã addentes, p quã ſugant, ne potu nimio impleãtur, aut ne incidãt in aquã: Alij ficũ aridã, vel cõtuſam vel aqua madefactã, vel defrutũ vel vuã paſsã, cũ pinſuerint affundũt ſapa, atq; eo factas offas apponunt, idq; tempeſtate & hyeme cùm procedere nõ poſſunt ad pabulum. Porrò cùm aſsiduam curã deſiderant apes, & ſemper aluearia circumeunda, diligentiſsimam verò cùm exundant nouis fœtibus: qui niſi protinus curatoris diligentia excipiantur, effugiũt. Talis enim apum natura, vt quæque plebs generetur cum regibus, qui vbi euolandi vires adepti, conſortia & imperia dedignantur vetuſtiorum. Id quod fieri ſolet, cùm adnatę proſperè multæ ac veteres emittere progeniem volunt in coloniam, itaque nouos duces cum iuuentute proceſſuros duo ſigna præcedere ſolent, primum quòd vno aut altero die maximè veſperi in veſtibulo conſiſtunt glomeratę, & egreſſu ſuo ſedis propriȩ deſiderium oſtendunt, eaque velut patria contentæ ſunt, ſi à curatore protinus aſsignetur. Sin autem deſit cuſtos, velut iniuria repul-

Apũ hybernapabula.

Apũ fugæ ratio & ſigna.

Fugæ futuræ indicia.

pulſa, peregrinam regionem petit. Quod ne fiat Columella præcipit vernis temporibus obſeruandos alucos in octauam aut meridianam diei horam, poſt quam non temerè ſe noua proripiunt agmina, eorumque greſſus regreſſusque diligenter obſeruet. Alterum ſignum, quòd euolaturæ aut iam etiam euolantes conſonant vehemẽter murmure facto, perinde ac milites caſtra mouẽtes, quæ cum primo exierunt in conſpectu volitant reliquas expectantes dum conueniant. Nonnunquam etiam vernacula examina patriæ pertæſa eruptionem moliuntur, quod ſignificatur cùm ſic euadunt, vt nulla intrò reuolet, ſed ſe confeſtim leuet ſublimius, tum crepitaculis æreis, aut teſtarum vulgò iacentium ſonitu aut plauſu terreatur fugiens iuuentus. Ea autem cùm vel pauida repetierit alueum maternum, & in eius aditu glomerata pependerit, aut ad proximos arborum frondes ſe contulerit, protinus cuſtos nouum loculamentum in hoc paratum perlinitumque herbis huic inſecto gratis, aut mellis reſperſum guttis admoueat atque recondat, eoque loco relinquat dum aduesperaſcet, deinde diluculo reponat in ordinem reliquorũ alueorum. Oportet, vt antè diximus, alueos nouos habere abũdè in hũc vſum præparatos in promptu.

Fuga quibus continetur.

Rami figē-di ptu. Etſi arbuſculæ in propinquo deſint, arborum ramus defigendus, in quem ſe conferant conſidentes, eumq́ue oblinire apiaſtro aut erithace ac ſimilibus illecebris, vt, vbi huc aduolârint & conſederint, alueo appoſito fumo leui circumeundo eas in nouam coloniam deducas. *Alueis nouis delectā tur apes.* Citius in nouum alueum ſe recipiunt, quàm in veterem, etiã ſi proximum poſueris, veterem vnde exierint, tamen nouo magis delectantur. *Subitaneæ fugæ indicia & remedia.* Quędam ſolent cùm ſubitò euaſerint, ſine cunctatione ſe proripere, poteritq́; apiarius fugam prænoſcere, veſpertinis tēporibus aurem ſingulis alueis admouendo: Siquidem antè triduum, quàm eruptionem faciēt, velut militaria ſigna, vt diximus, mouentium tumultus & murmur exauditur, quod Poeta notauit:

Corda licet vulgi præſciſcere. namq́; morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.

Itaque maximè obſeruari debent quæ iſtuc faciunt, ſiue ad pugnam eruperint, ſiue fugæ cauſa ſe proripuerint, prȩſto ſit cuſtos. Pugna quidem vel vnius inter ſe diſſidentis, vel duorum examinum ad prælium accinctorum facilè compeſcitur:

Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcit.

Aut mulſo, paſſóue, aut alio quouis liquo-

quore reſperſo, videlicet familiari dulcedine ſeuientium iras mitigante. Eadem & reges diſsidentes conciliant. Nam cùm ſint ſæpè vnius populi plures duces & quaſi ꝓcerum ſeditione plebs in partes deducitur, quod frequentius ne fiat prohibẽdũ, quoniam inteſtino bello gentes conſumuntur. Quare ſi ſæpius dimicantes notaueris, duces ſeditionum necare oportet, & dimicãtium prælia prædictis remedijs ſedãtur. Ac deinde cùm agmen glomeratum in proximo frondentis arboris ramo conſederit, animaduertẽdum an totum examen in ſpeciem vnius vuæ dependeat, idque ſignum erit aut regem vnum ineſſe, aut certè plures reconciliatos, quos ſic patieris, dum in ſuũ reuolent domicilium. Sin autem duobus aut pluribus velut vberibus diductum examen fuerit, indiciũ eſt, plures duces & diſſidentes eſſe, atque in ijs partibus vbi maximè glomerari videris apes, requirendi duces erunt. Itaque ſucco meliſſophilli vel apiaſtri manu illita, ne ad tactum diffugiant, leniter inſeres digitos, & diductas apes ſcrutaberis, donec auctorem pugnæ, quem elidere oportet, reperias. Quæ ſit regis forma paulò antè dictum, nempe oblonga magis quàm cęterarum, minus amplis pinnis, pulchri coloris & nitidi, leuisque ac ſine pilo

Reges plures in vno examine.

Cõglomeratæ pendẽtes ſignum cõcordiæ.

Reges vbi requirẽdi.

Regis forma.

atque ſpiculo Quidam etiam hirſuti & inſuſci, qui damnãtur & necãdi ſunt. Melior ſine regnet in aula: qui tamẽ & ipſe ſpoliandus eſt alis, vbi ſępius cũ ſuo examine conatur fugere: Sic enim quaſi cõpede retinebitur detractis alis, qui fugæ deſtitutus præſidio, fines regni non audet excedere, propter quod ne cæteris ditionis ſuæ apibus permittit lõgius euagari. Didymus tradit apes non fugere, ſi vituli recẽs nati ſtercus loculorũ oſculis obleueris. Idem præſtare ſi ſylueſtris & ſatiuæ oleæ folia ſimul trita aluearibus ad veſperam illeueris, aut aqua mulſa parietes & aluearia obleueris. Cùm autẽ vetus alueare numero apum deſtituitur atque frequentia, alio examine ſupplenda, primo vere cùm in eo vaſe nata eſt pullities, nouus rex eliditur, vt multitudo citra diſcordiam cum parentibus conuerſetur, vt mox dicetur vbi de paucitate reſarcienda diſputabitur. Vere tranſacto ſequitur mellis vindemia, propter quam totius anni labor exercetur. Eius maturitatem intelligi Columella tradit, cùm animaduertimus fucos ab apibus expelli ac fugari, Nam: Ignauũ fucos pecus à præſepibus arcent. Id genus ſerotini fœtus & imperfecta apis, ſed ſimilimũ api, niſi ꝙ amplioris incremẽti ſine induſtria fauis aſsidet, neque alimenta congerens & ab a-

Remediũ fugæ in regem.

Regi ſeneſcẽti nouus ſubſtituitur.

Caſtratio vel vindemia apum

Fucus.

b apibus congeſta conſumens. Verùm ad
rocreationē ſobolis cōferre fucos, quòd
eminibus inſideant, quibus apes figuran-
ur: in eum vſum admiſsi, excluſis pullis, ex-
elluntur. Varro eximendorum fauorum
empus primum Vergiliarum exortu, ſecū-
um æſtate, tertium Vergiliarū occaſu. Si-
num ſumi vult cùm plenos aluos habeāt,
umque illos geminauerint. Ex apibus au-
em coniecturam faciunt, ſi intus bombum
aciant & cùm introeunt ac foras trepidāt,
t ſi opercula alui cùm remota ſint fauo-
um foramina, obducta videntur membra-
is mellis. Didymus optimum tempus prio
s vindemiæ Pleiadum exortū, idem Maij
iitium indicat, ſecundum ineunte autum-
o, tertium Pleiadibus occidentibus, nem-
e circa Octobrem menſem, non tamen
efinitis ſemper diebus, ſed iuxta fauorum
erfectionem. Quod ſi ante perfectos fa-
os mel eximatur, ægrè ferunt & ceſſant
ræ ſiti. Dies caſtrandi matutinus occupan-
us, neque enim conuenit medio æſtu ex-
ſperatas apes laceſsiri. Duobus ferramen-
is ad hunc vſum opus eſt, ſeſquipedali vel
aulo ampliore menſura factis, quorum
lter ſit culter oblongus, ex vtraque parte
cie lata, vno capite aduncum habens ſcal-
rū: alterum prima fronte planū & acutiſsi-
mum,

Fauorū eximendorū tempus.

Caſtrandi tēpus diei.

Ferramēta caſtrandarū apū.

mum, quo melius hoc faui ſuccidantur, i
lo eradantur, & quicquid ſordidum dec
derit, retrahatur. Et vbi à poſteriore par
veſtibulum nullum patefactum habuerit
ueare, fumum admouebimus factum ga
bano vel arido fimo, quæ fictili vaſi anſat
altera parte acutiore, per quam fumus pri
nis accenſis exhalet, altera parte latiore
patula, per quam afflari poſſit, vti hanc o
lam Columella deſcribit: Eamque ollai
admotam ſinas fumum alueare irrumper
poſtea foris teneto, vt fumus foris redūde
atque ſic caſtrato. Noſtri minus operoſ
inſtrumento, nēpe vetuſti lintei fruſtro am
buſto fumum excitant, eoque nidore ape
in priorem partem domicilij, & interdui
extra veſtibulum adigunt, atque ſic fit po
teſtas liberius inſpiciendi. Sunt qui malu
ſylueſtris maſculæ ſuffitu ferocientes coe
ceant, atque idem ſuccus aduerſus morſu
illinitur vindemiatori: itē flos meliſſophyl
li ac lentiſci: Alij ad farinam fœnigræci to
ſti ſylueſtris maluæ ſuccum affundunt cu
oleo, factaque mellis ſpiſsitudine faciem &
nudas corporis partes perungunt, ſorben
etiam & in aluearia infundunt. Maximè cu
randum ei qui apes tractaturus, vt à Vene
re ſit liber & tumulentia, nec niſi lotus ac
cedat. Purè enim & fideliter tractari volūt
mun

Fumus vnde excitā dus.

Quibus rebus coerceatur ſæuitia.

Apes mūditiem amant, furē oderūt & immunditiem.

nunditiem amant, fœdos odores auerſan-
ur, adeò, vt ipſæ omnem immunditiem a-
noliantur è medio: nullæ reperiũtur inter
pera ſpurcitię: quin & excrementa operã-
ium intus ne longius recedant, vnum con-
eſta in locum turpidis diebus operis otio
gerunt. Oderunt furem quoque & mulie
um menſes, & vnguenta redolentes, aut
alſaméta corumque liquamina. Adde fœ-
orem allij ac ceparum acrimoniam, cętera *Allio exci*
umque rerum ſimilium: excitantur enim *tantur.*
d iracundiam allio. Quare ſi apes noſtras
liæ efferant & furentur, allium in præſepi
roponatur, & tã in alias apes, quàm in ho- *Iracundia*
nines ſæuient. Iracundia maximè cohibe- *quibus co-*
ur vel interuentu eorum, qui aluearia cu- *hibeatur.*
ant, & celerius manſueſcunt, agnoſcentq;
os à quibus crebrius tractãtur. Si duo ſunt
xamina, etiam duo ſunt fauorum genera.
Iam etiam in cõcordia ſuum quæq; plebs *Fauorũ fi-*
eruat cerarum figurandarum morem, ſed *guratio.*
mnes faui ſemper cauearum tectis & pau-
ulum lateribus adhærentes dependent ita
e ſolum contingant, quoniam id præbet
xaminibus iter, vt ſupra etiam de ſtructu-
a operis attigimus. Cerarum autem figu- *Cerarum*
a talis, qualis & domicilij habit⁹, nã & qua- *figura.*
rata & rotunda ſpatia, nec minus longa,
uam ſpeciem veluti formæ quædam fauis

Oo præ-

præbent,ideoque non ſemper eiuſdem fi-
guræ reperiuntur faui. Proditum eſt à Pli-
nio fauos in Germania viſos octo pedum
longitudine. Sed qualeſcunque ſint,non
omnes eximantur:eſt enim in fauis eximen-
dis neceſſaria diſpenſatio. Apud nos prio-
re meſſe non niſi cellas inanes reſcindunt
ſcalpro vſque ad fauos,in quibus mella,ca-
uētq; vere:ne ea ledāt,atq; poſteriore meſ-
ſe,npe autūnali vindemia mellitos fauos eo
modo, quo diximus,tractāt, veteres apes
cadis condunt,nouæ apes ſemper ſeruātur
ferè.Priore meſſe,dum adhuc rura paſtio-
nibus abundant,quinta pars fauorum, po-
ſteriore mellatione, cū iā metuitur hyems
tertia relinquenda eſt. Atque hic tamen
modus non omnibus regionibus commu-
nis., quoniam pro multitudine florum &
vbertate pabuli apibus conſulendum eſt.
Dionyſius Thaſeus decimam partem relin-
quendam æſtiua mellatione exiſtimauit ſi
pleni fuerint aluei, ſi minus pro rata portio-
ne, ſi inanes, omninò non attingi. Plinius
tradit mel Anthinum, quaſi vernum aut ex
floribus collectū dixeris, non attingi pro-
pterea à quibuſdam, vt largo alimento vali-
da exeat ſoboles,alij ex nullo minus apibus
relinquūt, quod magna ſequatur vbertas
& herbæ tum florere incipiant quæ celli-

præ

Meſſes duæ apum

Mellationis modus.

Mel ἄνθινον.

præcipuã materiam ſuppeditent: qui ſunt
diligentiores,duodecimam partem relin-
quere apibus ex hac vindemia, idque die
riceſima ab educto examine, atque hanc
vindemiam ferè Maio includi. Eximentur
utem veteres & vitioſi,relinquendi maxi-
mè integri & melle pleni faui. Poſteriore
meſſe examina numeroſiora propter im-
penſas ſunt minuenda,& pars cum ipſis fa-
uis condienda,quò minus per hyemem pa
buli opus ſit. Omnes deinde faui in vnum
locum conferentur,quo mel conficere ve-
lis,linendaque diligenter ſunt foramina pa
rietum & feneſtrarum, ne quid apibus per-
uium , quæ velut amiſſas opes pertinaciter
veſtigant,& perſecutę cõſumũt.Caſtrati de
inde aluei,ſi q transuerſos fauos in aditu ha
beant,cõuertendi erunt, vt alterna vice po-
ſteriores partes veſtibula fiant. Sic enim pro
ximè cum caſtrabuntur veteres potius faui,
quàm noui eximentur,ceræque nouabun-
tur,quæ tanto deteriores quo vetuſtiores.
Quocunque faui ſunt demeſſi,eodem die
dum tepent, mella conficere cõuenit. Mel
plenilunio capitur vberius,ſerena die pin-
guius, vt ſcribit Plin. Faui exẽpti tepefiant
tantùm,ne nimium feruentes,cera cũ mel-
le tranſmittatur,mox in ſaccũ craſſioris fili

Mellatio-nis cura.

Cera no-ua optima.

Mellis ra-tio.

 inuer-

Saccus &

machina ad mel exprimendū. inuerſęque metæ ſimilem mittuntur, præl o que vel inſtruměto machináue in hoc præparata, aut quale mel exprimitur, ſed curam habendam vt ſeparentur partes cerarū quæ vel pullos habent vel rubras ſordes: nam ſucco ſuo malo mella corrumpunt: Vbi mel liquatum in ſubrectum alueum defluxit, transfertur in vaſa fictilia, quæ paucis dieb. aperta ſint, dū muſteus fructus deferueſcat, isque ſæpius ligula purgãdus eſt. Nonnunquam mel vnà cum fauis & pullitic in cupas cogitur rudi modo, atque ſic cum excrementis věditur. In imo vaſis me

Mel optimū quod. optimum. CHENOB. Quibus locis, & qu mella cenſes præſtantiora? MELISS. Mell optima Atticæ regionis memorantur à veterib. Hymettia & Hyblæa. Probari audic Sarmatica quoque. Eſt initiò mel dilutum vt aqua, primiſque diebus feruet vt muſtum, ſeq; purgat, viceſimo die craſſeſcit, mox obducitur tenui membrana qua feruoris ipſius ſpuma concreſcit. Sor-

Tria mellis genera. betur optimum, & minimè fronde infecti è quercus, tiliæ, harundinum folijs. Melli

Anthinū mel. tria genera memorantur, anthinum vel ve num de quo dictum, prioris generis. Alte-

Horæum mel. rum æſtiuum & horæum à tempeſtiuitat præcipua poſt ſolſtitium dies pene trigin-

Ericæum mel. ta Sirio ſplendeſcente: Tertium ericæun

vocan

ocant,ſylueſtre minimeque probatũ con-
ectum poſt primos autumni imbres erica
orente,ob id arenoſo ſimile. Mel optimũ,
t Diophanes tradidit, ſpecie pellucidum
c ſufflauum, tactu leue, & ſi quis trahat ip-
um,diu ſibijpſi cohæreat, & ſublatum ſen-
m defluat, non in tenuitatem abiens, ac
ntè remoueri potens. Quod peioris no-
æ,id coquendum eſt. Panis intinctu cor- *Panis intinctu corrumpitur mel.*
umpitur, quare cauendum ne panis vaſis
nmittatur. Fragmina fauorum quæ in ſac
o permanſerunt retractata exprimuntur,
tque id ſecundæ notæ mel defluit, ſed ſe-
rſim reconditur, ne optimo miſtum id
orrumpat. Mel adulteratum cognoſcitur
accendatur: nam quod adulteratum non
ſt,purè ardebit, vt idem Diophanes teſta-
ır.Expreſſæ fauorum reliquiæ poſteaquã
iligenter dulci aqua perlutæ ſunt, in vas
neum conijciũtur adiectaque aqua igne
quantur. Quod vbi factum, cera per
ramenta vel iuncos defuſa colatur, ac ite- *De cera facienda.*
um de integro coquitur,& in orbes vel a-
as quaſlibet formas aqua prius adiecta
iffunditur ceraque concreta ex aqua fa-
ilè eximitur. Plinius fauos ſcribit antè puri
cari aqua,triduoque in tenebris ſiccari,&
uarto die liquatos igni in nouo fictili, a-
ua fauos tegente, ac poſtea ſporta colari:

rurſumq; in eadem olla coqui ceram cum eadē aqua, excipique aqua frigida vaſis melle circumlitis. Candidiſsimam fieri poſt inſolationem etiamnum recoctam, nigreſcere, addito chartarum cinere, anchuſa admixta rubere, variosque in colores pigmentis trahi. Punicam & poſt Pōticam Creticam maximè probabant Veteres. Noſtra ætate immenſæ moles cerarum in orbes coactæ è Sarmatia & Liuonia ad nos deferuntur.

Ceræ colorandæ rationes.

Ad paucitatem redacti quomodo paucitas ſuppleatur.

CHENOBOSC. Si in mellatione apes ad paucitatem redactæ, quo pacto reparantur? MEL. Cùm vetus alueus ad paucitatem redactus & examina reſarcienda ſunt, tum verno tempore, quando noua pullities in vaſe nata, nouus rex eliditur, vt multitudo ſine diſcordia cum ſuis parentibus conuerſetur. Quòd ſi nullam progeniem tulerint faui, duas aut tres alueorum plebes in vnum contribuere licebit, ſed prius reſperſas dulci liquore, ac tum demum includere, appoſitoque cibo, dum conuerſari conſueuerint, exiguis tantùm ſpiramentis relictis triduo ferè clauſas continere.

Rex ſenecta deficiens.

Sunt qui ſenioré potius regem tollant, ſed id Columellæ non probatur. Atqui rex ſi ſenectute deficit (de ætate apum paulò inferius dicetur) & plebs ad ſeditionem ſpectet, tum ex ijs alueis, qui plures duces habent

bét, rex deligitur. Superius diximꝰ quo pa-
cto cõcordia ſarciatur, quoties veteres no-
uis addũtur, ne ſeditione conſumãtur, nem
pe eorum examinum, quæ ex alio transfe-
runtur domicilio reges, ſubmouendos. Po
teſt autẽ ſine magna moleſtia in ijs domici-
lijs, quæ aliqua peſte laborant, paucitas e-
mendari. Nam cognita clade infrequentis
aluei, conſideratisq́ue fauis, partem eius ce
ræ, quæ ſemina pullorum cõtinent, recide-
re oportet, in qua regia proles animatur, fa
cilis eſt cognitio, quoniã in fine cerarũ ve-
luti papilla vberis apparet eminentior, &
laxioris fiſtulæ, quàm ſint reliqua forami-
na, quibus popularis notæ pulli detinẽtur.
Sunt qui affirment in extremis fauis tranſ- *Regiorum*
uerſas fiſtulas eſſe, quæ regios pullos con- *pullorum*
tineãt. CHE. Quid ſi prorſus vel meſſe ab- *ſedes.*
ſumptę ſint, vel morbis interierint, gene-
rantúrne, án arte reparantur examina?
ME. Vtroq; reparantur modo, etſi genera- *Generatio*
tio apum magnam apud Ariſtotelẽ habeat *apum.*
ambiguitatem, neq; ipſe poſt longã diſpu-
tationẽ certi aliquid affirmare audet. Alibi
aliorũ recitat opiniões, & aliorũ quidã exi-
ſtimantium per coitũ agi, maresq́ue eſſe fu-
cos, fœminas verò apes eſſe: Aliorũ autem,
eas parere, attamen nõ coire, ſed deportare
fœturam exiſtimantium, nec vnde portẽt,

conſtare: Alios è floribus cerinthi, alios
floribus arundinis, alios ex oleæ floribu
argumento eſſe, quòd cùm oliuarum pro
uentus ſit largior, tũ plura examina gign
eſſe etiam, qui fucorum fœturam compo
tari putent, ſed apũ ortũ è ducibus. Et mo
Schadones. paulò pòſt idem, Schadones, inquit, ho
eſt, ſobolem optimè fieri cùm mellificatu
aggerunt ſuis crurib. ceram atq; erythacã
mel ore euomunt in cellas fœtu poſito inc
Apes incubare. bant auium more. Excluſus inde vermicu
lus dum paruus eſt, iacet in fauo obliquus
pòſt ſua ipſa facultate ſe erigit, cibumqu
capit, & fauo ita adhęret, vt retineri videa
tur. Fœtus apum & fucorum candidus eſt
ex quo vermiculi fiunt, qui in apes fucosq
tranſeunt. Hæc & plura Ariſtoteles. Alib
videtur colligere è regibus generari apes
ſubdens, niſi hoc eſſet, ratione carerẽt, qu
finguntur in eorum imperio. Rectè enim r
ges intus manent immunes ab omni neg
tio, quaſi nati ad ſobolis procurationem:
Magnitudine etiam præſtant, quaſi ad pro
lem procreandam corpus eorum ſit inſtit
tum, fucos autem caſtigent. Non eſt veri
ſimile filios parentes caſtigare, quare è fu
cis apes non generentur. Poſtremò apes ſi
ne coitu generari, argumento, quod fœtu
exiguus admodum in cellulis faui cerna
tur;

ur,cùm inſecta, quæ per coitum oriuntur, oeant diu, parian t breui, magnitudine ad peciem vermis. Plinius, Ariſtotelē ſecutus, ertum eſſe affirmat, apes gallinarum mo- o incubare. Id, quod excluſum eſt primũ ermiculum videri candidũ, iacentem trãſ- erſum, adhærentemq́ue, ita, vt paſcere vi- eatur. Regem ſtatim mellei coloris, vt ele- to flore ex omni copia factum, neque ver- niculum, ſed ſtatim pennigerum. Cætera urba cùm formam capere cœpit, nymphæ ocantur, vt fuci, ſirenes ac cephenes: Si qui lterutris capita demat, pro gratiſsimo ſunt natribus cibo. Tempore procedente in- tillant cibos atque incubant, tum maximè nurmurantes, caloris vt putatur faciendi gratia neceſſarij excludendis pullis, donec uptis membranis, quę ſingulos cingunt o- orum modo, vniuerſum agmen emergat. Addit Plinius hoc ſpectatum Romæ alueis ornu laternæ tranſlucido factis. Fœtus in- ra 45. dies peragitur, fit in fauis quibuſdam qui vocatur clerus, amaræ duritia cerę: cùm œtum inde non eduxêre morbo, aut igna- uia, aut infœcũditate naturali, hic eſt abor- us apum. Protinus educti operantur qua- dam diſciplina cum matribus, regemq́; iu- uenem ęqualis turba comitatur. Reges plu- es inchoantur, ne deſint: poſteà ex eis ſo-

Apũ incubatio & excluſio.

Nymphæ. Sirenes. Cephenes.

Fœtus quoto tẽpore pagatur.

Clerus.

Abortus apum.

boles, cùm adulta eſſe cœpit, concordi ſuf-
fragio teterrimos necant & diſtrahunt a-
gmina, nam duo eſſe genera, & qua forma
ſuperius declaratum. CHE. Age verò quæ
Aetas apũ ætas? MEL. Aetatem quidem ſic tradũt in-
ternoſci, quòd, quę annum non exceſſerint,
niteſcant, oleiq́; ſimilitudinem & ſpeciem
gerant, vetulæ aſpectu & tactu horridulę &
rugis plenæ, eas tamen fingendis fauis præ-
ſtantiores. Ariſtoteles libro ſuprà citato tra-
dit, apum vitam annorum ſex, nonnullas ſe-
ptem poſſe complere. Quòd ſi examen no-
uem aut decem annos durauerit, proſpere
actum exiſtimari. Alueos nũquam vltra de-
cem annos duraſſe Plin. ſcribit, nec vllum
examẽ hanc ætatem poſſe excedere, quam-
uis in demortuarum locum aliæ ſubſtituan-
tur quotannis. Nam ferè decimo ab inter-
netione anno, gens vniuerſa totius alue
De ſobole conſumitur. Itaque ne hoc fiat, ſemper pro-
ꝓpagãda paganda obſeruandaq́;, vere, cùm ſe noua
profundunt examina, vt excipiantur & do-
miciliorum numerus augeatur. Quòd ſi a-
Quopacto pes ſubita tempeſtate, aut frigore, aut imbre
ꝓfligatæ repentino iaceant proſtratæ, colligendas in
reuiuiſcãt vas aliquod, & reponẽdum in tecto ac pro-
no ad meridiem, quam maximè cœlo cle-
menti, & vas ipſum cinere facto è ficulneis
lignis infricãdum paulò plus calido, quàm
tepi-

ꝑpido, ac deinde concutiendum vas leni-
er, vt manu nõ tangas, atq; ſic in ſolẽ pro-
tas incalẽtesq́; reuiuiſcere Varro docuit,
ui ſubſcribens Columella ſubdit de api-
us coaceruatim ſub fauis repertis mortuis,
as ſcilicet ſicco loco per hyemem ſeruatas
rca vernum æquinoctium, cùm cœli be-
ignitas inuitat in ſolem proferendas, ficul-
oq́; cinere obrutas, intra paucas horas ca-
oris halitu animari. Volentib. licet experi-
ipſe nõ sũ expertus. Sũt qui in totũ amiſ-
s reparari tradũt, vẽtrib. bubalis recẽtib.
ũ fimo obrutis. M. Varro partim ex apibus
enerari, partim è bubali aut iuuẽci corpo-
e putrefacto, Archelai citans Epigramma:

όος φθιμένȣ πεποιήμϑυα τέκνα
πων μϑυ σφῆκες γένεα, μόσχων δὲ μελίσσαι.
ποι μϑυ σφηκῶν γένεσις, μόσχοι δὲ μελίσσων:

am vitulo vel iumento exanimato ac pu-
efacto, coniectoq́; in aliquem locum, vn-
c putris exhalatio non poſsit euaporare,
dditis herbis apium naturæ congruenti-
us, veluti thymo, caſia, atq; alijs, quib. tẽ-
eretur vapor, ex his apes generari, ſicut ex
quòrum corpore veſpę & crabrones. Vir-
ilius vtrunq; modum recuperandarum a-
um depinxit, & priorem quidem genera-
onis modum his verbis:

lum adeò placuiſſe apibus mirabere morem,

Quòd

Quomodo amiſſæ pro ſus reparẽtur arte.

Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora ſegne
In Venerem ſoluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipſæ è folijs natos & ſuauibus herbis
Ore legunt, ipſæ regem, paruosq́ue Quirites
Sufficiunt, aulasq́ue & cerea regna refigunt.

Alterum verò modum, quo apes arte reparantur, idem Poeta eleganter ſubnectit:

Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,
Nec genus, vnde nouæ ſtirpis reuocetur habebit
Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magiſtri
Pandere quoque modo cæſis iam ſæpe iuuencis
Inſincerus apes tulerit cruor. &c.

E iuuenco quomodo apes creentur. Modum autem, quo apes è iuuenco creentur, & Virgilius longius repetit è veteribus, nempe è Magone & Democrito. Nam domus fabricatur quadrata circiter cubitis decem & alta & lata, feneſtris quatuor in quóque latera vna. Huc introductus iuuencus ſaginatus obturatis omnibus meatibus linteolis pice tinctis, qui à pluribus fuſtibus cótunditur in necem, ita vt carnes ſimul cum oſsibus comminuantur, cauendum tamen, ne cruentet, nam è ſanguine apes generari. deinde thymo ſubſtrato, boueq́ue ſupino deſuper reclinato ab egredientibus domus concluditur, feneſtris diligenter ſic oblitis luto, necũde aeris ſit ingreſſus. Tertia hebdomade domus aperienda lumine aereq́ue admiſſo, præterquàm ea parte, qua ventus pro-

procedit vehemens. Vbi materia refrigera-
a, rurſus ſicut prius occludenda atque ob-
inenda domus, & vndecima pòſt die aper-
a reperietur plena apibus, ex boue nihil prę
er cornua & pilos & oſſa. Aiunt è cerebro
gigni reges, è carnibus alias apes. PVL. E-
quidem non exiſtimarem tanto diſpendio
pum reparationem redimendam. MEL.
dem Celſus exiſtimauit. Nos commemo-
amus veterum artes, eas qui volet, poterit
mitari. CHE. Quin potius dicas nobis, an
norbis infeſtētur, & quibus indicijs decla-
etur eas rectè aut malè valere, & qua cura
oxia amoliantur, quibusúe remedijs mor-
i earum curentur. MEL. Obſequar & di-
am. Sanitatis ſigna ſunt, ſi viuidæ frequen-
esque in examine, ſi opus quod faciunt æ-
quabile & leue: hilaritate enim & nitore ſa-
itas æſtimatur. Minus valentium ſigna, ſi
orridæ, ſi piloſæ & pulverulentæ, niſi opi-
cij tempus vrgeat, cùm propter laborem
ſperantur & marceſcunt, item triſtitia tor-
ent, & ſi conſpiciantur alij mortuorum ca-
auera efferre, funerantiumque more exe-
quias comitari, aut intra tecta ſilentio tor-
ere. Id cùm accidit Columella iubet arũ-
ineis canalibus infuſos cibos offerri, maxi-
na decocti mellis, & cum galla vel arida ro
a detriti. Galbanum etiam (vt eius odore
me-

Indicia bene ac malè valentiũ.

medicentur) incendi conuenit, paſſoque defruto vetere torpentes ſuſtinere. Rege interempto luget plebs ignauo dolore, nec conuehunt cibos, & niſi ſubueniatur, fame moriuntur. PISC. Quibus morbis potiſſimum affliguntur? MEL. Peſtilentiæ in apibus rara pernicies, neque aliud remedium quàm vt longius aluei transferantur. Maximus earum annuus labor eſt initio veris quo tithymalli flores, & quo ſameram vlmi promunt. Namque ſicut nouis pomis, ita his primitiuis floribus illectæ auidè veſcuntur poſt hybernam inediam, nihil alioqui citra ſatietatem tali nocente cibo, quo cùm ſe repleuerint, profluuio alui niſi celeriter ſuccurratur intereunt. Soluit autem tithymallus etiam aliorum animalium ventrem. Vlmus autem peculiariter apum aluum citam reddit. Quare in ijs regionibus, vbi eius generis arbores crebræ ſunt, apes raro durant. Aegris autem Columella tradit rorem marinum aqua mulſa decoctum cùm gelauerit imbricibus infuſum dari ſolitum. Quidam vrinam vel hominis, vel bubulam apponunt alueis: item grana mali punici tunſa & vino conſperſa, vel vuæ paſſæ cum rore Siriaco pari mēſura pinſitæ, & auſtero vino inſuccatæ dantur in fictili vaſe inferuefacta, ac deinde ligneis canalibus apposita

Apū morbi & præſeruatio.

Tithymalli Samera vl mi ſemen.

Remedia ægritudinis apum.

Opti

ptimè facere amelli radicem, quam Vir-
lius deſcribit frutice luteo, flore purpu-
o, eius cum vetere vino decoctæ expreſ-
que ſuccus datur vtiliter. Columella ex
ginio tradit hoc modo laborãtibus ſuc-
rrendum, primum, vt omnes faui vitioſi
llantur & cibus ex integro recens, dein-
vt fumigentur: Prodeſſe etiam apibus
tuſtate corruptis examen nouum adijce-
, vt ſuprà diximus. Sæpè vitio intereunt
od φαγεδαίναν, hoc eſt, voracitatem vo- *Phagedænæ vitium.*
nt, vt cùm tantum ceræ confingant, quã-
m ſe explere putent, & poſteà tempeſtate
preſſæ intereant, & reliqua paucitas non
ficiat implendis fauis, vt vacuæ cerearũ
rtes computreſcant, atque vitijs ſerpen-
us ipſæ quoque apes reliquæ cum melle
rrumpantur. Id ne fiat, duo examina cõ-
gentur, qui poſſint integras adhuc ce-
explere, vel ſi non eſt facultas examinis,
os fauos preſcindere oportet antè, quàm
treſcant, idque acuto ferro, ne hebetu-
ne ferri reliqui faui moueantur loco. Eſt *Si fetib. nõ ſtudent.*
cauſa ſæpè interitus apibus nimia felici-
ſua, veluti cùm continuis annis plurimi
res proueniunt, & apes magis mellifi-
s quàm fœtibus ſtudent, nimioque opere
igatæ interdum pereunt, nullis relictis *Blapſigonia.*
entutis reliquijs, βλαψιγονία vocatur,
cùm

cùm vel morbo, vel ignauia, aut infœcũ-
tate fœtum non peragunt. His proderit te
tio quoque die alueorum exitus præclu
exiguis tantùm foraminibus relictis, quib
tamen exire nequeant; atque ita domi re
Operis morbi. tæ cogantur fœtib. vacare. Plinius etiam
peris commemorat morbos, cùm fauos
Cleros. explent, Cleron vocãt, item blapſigonia
de qua diximus. Aliquando & ipſæ conti
hunt mortis ſibi cauſas, çùm ſenſêre exi
Quæ noceant apibus. mella, auidius deuorantes. Nocent & ſu
pſis mella, illitęq; ab aduerſa parte moriu
tur. Oleo quoque non apes tantùm, ſed
mnia inſecta exanimantur. Odere fœdos
dores, propterea vnguenta redolentes in
ſtant. Impugnant eas veſpæ & crabron
& è culicum genere, qui vocantur mu
Muliones. ones, populãtur hirundines, picus Marti
lingua prælonga in alueum inſerta mel el
bit, & quędam aliæ aues noxię ſunt, vt ſup
rius diximus. Rubetæ quoque adrepent
foribus opertas ſufflant ab hoc ſpatio pr
uolantes confeſtim abripiuntur. Nec ſe
tire ictus apum ranæ traduntur. Obſunt
oues apibus, difficilè ſe à lanis earum exp
Vrſi quomodo arceantur à melle. cantibus. In vaſtis Sarmatiæ ſyluis, vbi in c
uernis abietum ſedes habent, huc vrſi m
lis cupiditate in ſubrectum felium more
ſcendunt domicilia inuadentes. Aduerſ
h

oc apiarij malleos ingentes grauiq́; pon-
ere ſuſpendunt ante apum veſtibula, vrſus
alleũ amoturus, quò maiore impetu mal-
um repellit, hoc vehementius in reijcien-
m recidit, eoq́; remedio tuentur apes. Cã- *Cancrorũ*
orum odore, ſi quis iuxta coquat, exani- *odor.*
antur. Inimica eſt echo reſultanti ſono, *Echo.*
ui pauidas pulſat alterno ictu: inimica &
ebula. Aranei quoq; hoſtiles, cùm præua-
ere enecant alueos, & filis quacunq; in-
ſſerint alarum lanugines obtexunt. Pa-
lio etiam ignauus luminibus accenſis ad-
lans peſtifer non vno modo, vt antè
uoque dictum. Nam & ceras erodunt,
relinquit excrementa, quibus teredines
gnuntur. Naſcuntur & in ligno teredi-
s, quæ ceras præcipuè appetunt. His igi-
r vel præuertendis, vel amoliendis inui-
labit diligens apium cuſtos, vt herbæ ac
utices propinquę, quibus offenduntur, e-
llantur & extirpentur, animalia inimica
ocul arceantur. Eæ verò res, quibus dele- *Cura apib.*
antur & conſeruantur, adhibendæ. Si- *neceſſaria*
uidem per totum annum apiario ſuis qui- *per totum*
ſque temporibus labor. Nam ab ęquino- *annum.*
io verno apertis alueis curandæ, vt omnia
rgaméta, quæ ſunt hyberno tẽpore con-
ſta, eximãtur: & vt araneis, qui fauos cor-
punt, detractis, fumus immittatur factus

 è fimo

Verno tē- è fimo bubulo aut linteo aliáue re ad id id
pore purgā nea, vt ſuprà quoq; de caſtratione dictu
da aluearia Fumus enim quaſi cognatione quadam g
Fumi vtili neris cùm primis apibus eſt vtilis. Et lic
tas. moleſtum ſit examinibus, ſaluberrimum t
men eſſe conſtat. Vermiculi quoque, qui
neæ vocantur & papiliones necandi, q
peſtes fauis plerunque adhęrentes decidi
ſi fimo medullam bubulam miſceas, & l
Apiaria cu incenſis nidorem admoueas, atq; hac cu
randa. examina firmabuntur, & fortius operib
inſeruient: eaque purgatio à Cal. Aprilib.
autumni tempus frequẽtetur. Curator a
tem cauebit, vt antè quoq; dictum, à tem
lentia rebusq; Venereis, atque ab immu
dis ac redolentibus rebus: purè enim &
Maio exa- deliter tractari volunt, ſæpius dictum. Du
mina auge de quinquageſimo die ab æquinoctio ve
ri. no incipiunt examina augeri, & ijſdem di
bus aliquando pereunt pleræq;, quæ pa
cas & ægras habent apes. Circa idem tẽp
& progenerantur in extremis partibus f
uorũ amplioris magnitudinis fœtus, quà
Oeſtri. ſit cæterarum, eoſque nonnulli putant e
reges, alij oeſtros appellãt, ex eo, ꝙ exami
Examinā- exagitent, atq; ideo necãdos cẽſent. Ab e
di tempus. ortu Vergiliarũ, hoc eſt, à 5. Id. Maias ad ſ
Solſtitij tē- ſtitium aluei examinant, quo tẽpore acc
pore meßis ratius cuſtodiendę, ne nouę ſoboles diffu

nt. Deinde à ſolſtitio ad Caniculæ exortũ, *fauorũ &*
ui ferè dies 30. ſunt, vt Columel. teſtatur, *frumenti.*
ui pariter & frumẽta demetũtur. Quo au
m modo faui caſtrẽtur, ſuperiùs comme-
oratũ. Verũ hoc tempore, & vſque in au-
mni æquinoctium decimo quoq; die al-
aria aperienda ſunt & fumiganda. Suffi-
s deinde atque æſtuantes apes refrigera-
oportet cõſperſis vacuis partibus alueo-
m, & quàm recentiſsimi rigoris aqua in-
ſa. Deinde ſi quid ablui nõ poterit, pin-
s alicuius robuſtioris alitis, q̃ rigorem ha-
t emundetur. Præteréà vt tineę ſi appa-
erint, euerrãtur, papilionesq; enecentur,
i plerunq; inter alueos morãtes apib. exi
ſunt. Nã & ceras erodũt, & ſtercore ſuo *Alueorũ*
rmes progenerãt, quas alueorũ tineas ap *tineæ.*
llant. Has, vt Columella prodidit, floren
. maluis cùm earum eſt maxima multi- *Papilionũ*
do, hac ratione intercipiemus: vas æneũ *perimẽdo-*
æparandũ miliario ſimile, quod Palladi- *rũ modus.*
interpretatur altũ & anguſtum, idq; ve-
ri inter alueos collocandum, & in fun-
m eius lumen accenſum mittendũ, huc
nes papiliones aduolabunt, & dum cir-
flammulam volitant, aduruntur, quòd
c ob anguſtiã ſurſum euolare, nec ab ig-
cũ ab æneis lateribus clauſi, flammã effu
re non poſſunt, à propinquo ardore cõ-

Caniculæ exortus. ſumuntur. Inter Caniculæ & arcturi exo
tum, qui ſunt dies ferè quinquaginta, caue
Crabrones alueis inſidiantur. dum ne apes intercipiantur violentia cr
bronum, qui ante aluearia plerunque ap
bus inſidiantur prodeuntibus. Poſt Arctu
Arcturi ortus. exortum, circa æquinoctium Libræ fau
rum ſecunda emptio. Ab æquinoctio a
Fauorũ ſecunda exẽptio. Vergiliarum occaſum diebus quadragi
ta ex floribus tamaracis, myricæ, ſylueſtr
busque frutetis apes collecta mella cibari
hyemis reponunt, quibus nihil omninò e
detrahendum, ne ſæpius iniuria contriſtat
Vergiliarũ occaſus. ac ſpoliatæ profugiant. Ab occaſu Vergili
rum (qui eſt circa initium Nouembris, hy
mis initium, ſi Plinio credimus) per brun
recõdito melle vtuntur examina, & eo p
hyemem ſuſtinentur. Hoc igitur tempo
aluearia aperienda, & repurgare quidqui
intus eſt, diligentiusq; curare oportet. Na
Apiaria hyeme non ſunt mouenda. hybernis temporibus non conuenit mou
re aut aperire aluearia: proinde dum adh
autumni reliquijs cœlum temperatius, apr
ciſsimo die purgatis domicilijs opercula
tus vſque ad fauos admouenda ſunt, om
vacua parte ſedis excluſa, quò facilius a
guſtiæ cauearũ per hyemem concaleſcan
idq; ſemper faciẽdum eſt etiam in ijs aluei
quæ paucitate plebis infrequentes ſun
Quicquid etiã rimarũ eſt aut foraminũ, l
to f

o fimoq; bubulo miſtis illinendum extrincus, ſolo aditu quo comeent relicto. Muiendæ quoque aduerſus frigora & tempeſtates congeſtu culmorum & frondium. unt qui occiſas auiculas exenteratas alue includát, quæ per brumã plumis ſuis deliſcentibus apibus præbeant teporem. Quius etiãſi alimẽta deficiãt, paſcantur comodè eſurientes: deprehenſumq; aliquano eas ſic abſumpſiſſe, vt præter oſſa nihil liqui eſſet: Attamen quandiu faui ſuffiunt, illibatas auium carnes relinquunt. ræſtat autem, quod ſuperius de cibis apũ iximus, ipſis in canabiculis apponere, quius fame laborantes ſuſtineãtur. Poſt conctam brumam diebus ferè quadraginta, uidquid eſt repoſiti mellis conſumunt, niliberalius à curatore relictum ſit. Sæpè etm vacuatis ceris ieiunæ vſque ad idus Feuarias fauis accubantes torpore & quie ſua ſpiritum conſeruaſſe compertum: quem tamen ne amittant, ſi longior fames ceſſerit, conuenit per aditum veſtibuli phonibus aut fiſtulis dulcia liquamina mittere, & ita penuriam temporum ſuinere tantiſper, dum hirundinis aduenis commodiores polliceatur tempeſtates. oſt quod tempus, cùm diei permittit hiritas, procedere incipiunt in paſcua.

Apum per hyemẽ cura & pabulum.

Auiculæ exẽteratæ alueis incluſæ.

 Nam

Nam ab æquinoctio citra cunctationem vagantur, & ad fœtum idoneos decerpunt atque comportant flores. Porrò quia paucis locis ea felicitas, vt & æſtiua & hyberna præbeant pabula, proinde quibus locis poſt veris tempus (quo fabæ, rapacei, ſalicis, aliarúmne & fruticum & herbarum flores ſuppeditantur paſsim) flores deficiunt, tum à quibuſdam deferuntur (idq́; noctu, vt ſuprà de transferendo dictum) in ea loca, vbi ſerotinis floribus veluti thymi, origani, thymbræq́ue benignius & vberius alantur. Et ſicut olim ex Achaiæ regionibus in atticas paſtiones transferri conſueuiſſe apes ſcribit Columella, & aliunde alia: ita noſtris locis vbi verni flores abſumpti, ad æſtiuos trifolij & ſimilium, atque poſt hos circa autumnum deferimus apes in ea loca, vbi tamaricis & ericæ floribus paſcãtur ſerotinis. Nimis fortè diu vos detineo in re tam minuta: In tenui labor, at tenuis non gloria, ſi quem Numina læua ſinunt, auditq́ue vocatus Apollo, vt inquit Poeta,

De transferẽdis apibus pabuli gratia.

Sed iam vela nimium fortè
laxata contra-
ham.

Finis libri IIII.

LE-

LEGES REI RVSTICAE PASSIM TAM E SACRIS, QVAM PROPHA-nis ſcriptoribus, ac iure ciuili decer-ptæ, Reiq; Ruſticæ coronidis vice adiectæ.

AGricultura ab altiſsimo creata, ἡ γεωργικὴ ὑπὸ ὑψίςȣ κτισμένη. Syradices. 7.

Dominus dixit ad Adam, Quia audiſti ocem mulieris, & comediſti de arbore, de ua præcepi tibi dicens, Non comedes ex a, Maledicta terra propter te, In dolore omedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, pinas & tribulos germinabit tibi & come es herbas terræ, IN SVDORE VVL-TVS TVI VESCERIS PANE TVO, do ec reuertaris in terrã, de qua sũptus: Quia uluis es, & in puluerẽ reuerteris. Gen. 3.

Agricultura aliarum artium parens atq; trix, qua neglecta, terra mariq; iacent om ia, ; εωργικὴν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τρο-φὸν εἶναι. Xenoph. Oecon. Ariſtot. addit nõ olùm altricem, ſed præcipuam etiam Reip. artem eſſe. Polit. 6. cap. 4.

Res Ruſtica conſanguinea ſapientię. Co m. 1. cap. 1.

Agricolarum vita proximè ad ſapiētia accedit,vt quæ commercium habeat cu terra,quæ nunquam recuſat imperium,ne vnquam ſine vſura reddit quod accepi Cic.in Cat.

Acquirendarum facultatum, hoc eſt χρηματιστικῆς potiſsima ratio Agriculturæ. A riſtot.Polit.1.cap.5.

Omnium rerum,ex quibus aliquid ac quiritur, nihil eſt Agricultura melius, nih vberius, nihil dulcius, nihil libero homin dignius.Cic.Off.1.

Pius quæſtus, minimeq́; inuidioſus au mala cogitās Agriculturæ. Cat. Re Ruſ.li.1

Virum bonū cùm laudabant,bonū agricolam,bonumq́; colonum prædicabant,& ampliſsimè laudari exiſtimatum. Idem.

Agrum benè colétes nō minoris factos quàm bello excellentes. Xenophon. Oeconom.

Deos Agriculturæ non minus quàm militiæ præſidere.Xenoph.

Agricolas oēs actiones à dijs auſpicari oportet, σὺν τοῖς θεοῖς ἄρχεσθαι πάντος ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων. Xenophon.Oecon.

Primū quærite regnū Dei & iuſtitiā eius, & omnia adijcientur vobis. Matt.6.

Agricola eatenus ad rē agendā attētus ſit, quatenus id dij permittūt. Xenoph. Oecō.

Omnia

Omnia quæcunque volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos facite illis. Matth. 7. Hæc Chriſti regula adeò placuit Alexandro Imperatori homini ethnico, vt in palatio & in publicis operibus inſcribi iuberet. Lamprid. in Alex.

Agricola ſuos ſtudioſè colat agros, aliena nō concupiſcat. Cic. pro Roſc. Amer. & Cato de Re Ruſt.

Agricolam iuſtum eſſe oportet. Iuſtinia. Leg. Ruſt. l. 1.

Iuſtitia enim præualet iniuriæ, iuſtisque terra fert copioſum victū. δίκη δὲ ὑπὲρ ὕβριος ἴσχει Et mox, δικαιόις μὲν φέρει γαῖα πολὺν βίον &cęt. Heſiod. Ergis Aſtipulatur & Xenoph. Oecon.

Et ſibi, & vicinis naſci precantur religioſiores agricolæ. Columella. lib. 11. c. vltimo. Aruſpices, ſagasque, quæ vtraque genera vana ſuperſtitione rudes animos ad impenſas ac deinceps ad flagitia impellunt, vitabit Agricola. Columel. lib. 1. cap. 8.

Qui malum carmen incantauerit, frugesúe excantarit, coercetor. LL. 12. Tab.

Incantatores vobis non ſint. Deut. 18.

Malefici ac diuinatores, incātatoresque concremantor. l. 2. 3. & 4. C. de malef. & Matth.

Ne frugem aratro quæſitam nocte furtim

tim depaſcũto. L. 12.tab. Vide ſuperius lib. 1.exemplum de Furio Creſsino. Eſt autem aduerſus hoc delictum actio de paſtu pecoris.l.qui ſeruandarũ.§.vlt. ff.de præſcrip. verb.Et vtilis actio ex lege Aquilia. l.ſi boues.ff.ad leg. Aquilia.

Ruſtici non tam cœlum intueãtur, quàm terram, ſiderumque ipſorũ terreſtria dantur ſigna indubitata.Plin.18.c.4.

Agrũ malè colere, Cenſorium probrũ. Plin.lib.18.cap.3.

Rei Ruſticæ partes in agro colendo & paſtione verſantur.

Agriculturæ quatuor deinceps partes:1. in ſoli fundi cognitiõe:2.quæ in eo ſolo opus ſunt 3. quæ in eo prædio colendi cauſa facienda:4.quo quęq; tempore fieri conueniat.Varro de Re Ruſt.lib.2.cap.5.

Laudato ingentia rura, exiguum colito. Virg.Georg.1.μέτριον ἄριστον. Et cùm in alijs, tũ in agris colẽdis modus optimus, ne vide licet maior, quã ratio calculi patiatur, ager vel ematur vel colatur.Col.lib.1.cap.3.

Ne villa fundum, neque fundus villam quærat.Cat.Re Ruſt.cap.3.

Imbecilliorem agrum quàm agricolam eſſe decet, quoniam ſi ſit colluctandum cũ eo, ſi fundus pręualeat, dominũ allidi.Non enim dubium, quin minus reddat laxus

ager

ager nó ritè cultus, quàm anguſtus eximiè. Col.1.cap.3.

Vtiliſsimè agri coluntur ex oraculo, ſcilicet, malis bonis. Nam cùm dicerent malos, intelligere voluerunt viliſsimos ſummum prouidentiæ exiſtimantes, vt quàm minimum eſſet impendij. Plin.18.cap.6.

Perſuaſum plurimis agrum bonis ac malis rationibus colendũ. At ego, inquit Col. omne genus ruris, niſi diligenti cura ac ſciè colatur, fructuoſum eſſe non poſſe iudicem. Col.4.3.

Ager quamuis quæſtuoſus, ſi ſumptuoſus ſit, non multum ſupereſſe. Cato 1.

Modum tene, æſtimatis facultatibus tuis in aſſumptione culturę, ne ſuperatis viribus excedēte mēſura turpiter deſerere cogaris quod arroganter aſſumoſiſti. Palla.1.c.6.

Certiſs. quæſtus, ſi ager benè paſcat, proximus ſi mediocriter paſcat Catonis oraculo: Summa omnium in hoc ſpectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio conſtaturus eſſet. Plin. 18.cap.5.

Agricola ideò agrum vendere ſuum nolebat, quia ex eo nullum malum nuncium audiſſet. Cic.pro Leg. Agra. contra Rull.

Non emendum agrum ſplendidè cultum, ſed potius iniuria domini neglectum, qui

qui tamen melius coli poſsit. Iſcho. apud Xenoph. Oec.

Alij non contemnendam aliorum diſciplinam ac de bono domino melius emi. Cato. 1. & Plin. 18. cap. 5.

Qui agrum colit grauem tributis creditorē patitur, cui ſine ſpe abſolutionis aſtrictus eſt. Pallad. 1. cap. 6.

Arator niſi incuruus præuaricatur. Vnde curuus arator Vergilio: vt enim ſulco proſcindat arator rectus & obliquus ſubigat, id fieri vix poteſt, niſi toto corpore incumbat labori. Vide Adag. 951.

Prima adoleſcentia patremfamilias agrum ſtatim conſerere ſtudere, ædificare diu cogitare oportet, conſerere cogitare non oportet ſed facere. Cato. 3.

In agro præcipuè ſpectandam ſalubritatem cœli, & vbertatem loci. Cato. 1. Col. addit aquæ & vicini rationem.

Vbi ſalubritas non eſt, cultura aliud non eſt quàm alea domini vitæ ac rei familiaris. Et vbi cum orco ratio ponenda, ibi non modò fructuū perceptionem, ſed & vitam colonorum dubiam eſſe, vel potius mortem quæſtu certiorem. Varro de Re Ruſt. li. 5. cap. 4. Col. 1. cap. 3.

Fundum ſicuti ne fœcundiſsimi quidem ſoli cùm ſit inſalubris, ita nec effœti ſi vel ſalu-

ſaluberrimus Attilius ſuæ ætatis agricolis parandum ſuadebat. Col.1.cap.4.

Prædium ruſticum bonum cœlum habeat, ne calamitoſum ſiet, ſolum bonũ ſua virtute valeat. Si poteris ſub radice montis ſiet, meridiem ſpectet loco ſalubri. Operariorum copia ſiet, bonumque ibi aquariũ, oppidum validum prope ſiet, aut mare, aut amnis, via bona. Cato.5.

Viæ malitia æquè & voluptati & vtilitati aduerſa. Pallad. 1. ca.6.

Viæ latitudo in porrectũ octo, in anfractum ſedecim pedũ eſto. Lex 12. Tab. Caius l. Viæ. ff. de ſeruitu. ruſt. præd. Via vel latior octo pedib. vel anguſtior cõſtitui poteſt, vt tamẽ eã latitudinẽ habeat, qua vehiculum ire poſsit, alioqui iter erit, non via. Papinia. l. 23. ff. eo.

Seruitutes ruſticorum prædiorum ſunt iter, actus, via, aquæductus. Vlp. l.1. ff. de ſeruitu. ruſti. præd.

Iter eſt ius eundi ambulandi hominis, non etiam iumentum agendi vel vehiculum.

Actus eſt ius agendi vel iumentum vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum nõ habet, & qui actum habet, iter quoque habet. Via vtrunque complectitur.

Aquæductus eſt ius aquæ ducendæ per fun-

fundum alienum.Inſtit.de ſeruit.ruſt. prædior.

Qui habet paſcendi ius, & hauſtum atq ad aquam appellendi, is & iter habet.l.3. & 4.d.tit.

Tria in agro mala æquè nocent, ſterilitas,morbus,vicinus.Pallad.5.cap.6.

Vicinus malus magnum malum πῆμα κακὸς γείτων.Heſiod.Erg.

Paterfamilias optimè habitare debet,vt frequentius rus veniat. Cat.4.Col.1.ca.4.

Aedes ad incolumitatem eorum,quæ ponuntur conſtituendæ, veluti frumenti vestium,& inſtrumenti. Nam ad Orientem & Septentrionem conſtitutio ſalubrior, & ad conſeruandum magis idonea.Ariſt.Polit.7.c.11.Vitruuius lib.8.

Quo ſæpius venies,fundus melior erit. Xenoph.Oecon.& Ariſtot.

Ruri ſic morandum, vt mora non ſit ſegnis neque vmbratilis. Nam diligētem decet eſſe patremfamilias, agri ſui partes frequenter omni anni tempore circum ire, quo prudentius naturam ſoli,ſiue in herbis ſiue in maturis frugibus cognoſcat. Col.1.2.οὐ γὰρ ἐτωσιεργὸς ἀνὴρ πίμπλησι καλιόν.Heſiod.Ergis.

Procul ab agro ſuo diſsitus,vicinis iacturæ ſuæ cenſetur. Nam ſi frequenter viſat aut

ſat aut viſurum ſe denunciet, villicum & fa-
miliam in officio continet. Col.1.cap.2.

Qui agrum parabit, domum vendat, ne malis vrbanum, quàm ruſticum larem colere, cui magis cordi vrbanum fuerit domicilium, ruſtico prædio non erit opus. Magonis. Col.1.cap.1.

Ex agro ſemper plus ſua cura redditur quàm coloni. Columel.1.cap.7.

Non agendum cum colonis ſummo iure: Summum ius, ſumma crux. Col.1.cap.7.

In agris longius diſsitis tolerabilius liberis colonis quã ſeruis colere. Colu.1.cap. 7.

Neque interim remiſsius agendum: Bona enim nomina non compellando mala fieri. Colum.1.cap.7.

Opus auarius quàm penſio à colonis exigenda. Col.cap.7.

Feliciſsimum fundum, qui colonos indigenas habeat. Col.1.cap.7.

Peiorem colonum vrbanum, qui per familiam mauult agrum, quàm ſe colere, nã ab huiuſmodi homine ferè pro mercede litem reddi. Columel.1.cap.7.

Nihil minus expedire quã agrum optimè colere Plin.lib.18.6. Ea figura dictum qua, Ne quid nimis.

Benè colere neceſſarium, optimè damnoſum, præterquam ſobole ſua colono úc aſcendis.ibid.

Agri-

Agricolationis caput eſt feciſſe quic-
quid exegerit ratio. Col.11.ca.1.

Non omnis fert omnia tellus,

Hic ſegetes, illic veniunt felicius vu:
Virg.Georg.

Facilius terræ,quàm hominis aut equ
ingenium cognoſci. Iſcho. apud Xenop
Oeconom.

Arare minus,quàm verrere Ceſoria ca
ſtigatio.Plin.

Oleam ne ſtringito nec verberato.Plii
15.cap.13.

Locis frigidis vineta ponantur à mer
die,calidis à ſeptentrione, temperatis ori
ente, vel ſi neceſſe ab occidente. Pal. 1. c.6

Ager campeſtris ſegetibus, collinus vi
neis,ſyluis montanus melius conuenit.
Varro.1.cap.6.

Campi largius vinum, colles nobiliu
ferunt.Pallad.1.cap.6.

Vineam in agro quæſtuoſiſsimam & pri
mas tenere Cato iudicat, ſecundas hortc
irriguo,3.ſaliceto,4.oliueto,5. prato, 6. cã-
po frumentario, ſeptimas partes ſyluæ ce-
duæ,8.arbuſto, 9. ſyluæ glandiferæ. Var-
ro tamen teſtatur hos gradus non vbiqu
probari,vt neque apud nos, vbi frumenta-
rius ager atque piſcibus vtilis præfertur.

Sunt qui exiſtiment, vineas ſumptu fru-
ctu:

ctus deuorare. Varro.lib.1.8.

Vitem ſi maturius putes plura ſarmenta, ſi ſerius fructus plures. Pallad.1.cap.6.

Exprobratio fœda putantium vites per imitationem cantus alitis, qui vocatur cuculus. Opprobriũ enim meritũ falcem ab illa volucre in vite deprænendi, vt ob id petulantiæ ſales etiam cum primo vere ludantur auſpicio tamẽ deteſtabilis habetur. Plin. lib.18.c.26. Petulãtię ſales vocat, quòd vernis temporibus cõiugati mutuis ſalibus inter ſe ludunt dicentes, Tibi canit hæc auis, ſignificantes vxorem non benè cuſtoditã. Chiliadibus.951.

Sapientes ruſtici reputare num maiore fructu ſe vitis induerit, quàm vt perferre poſsit. Colu. 4.27.

Triticum quo ſeries metitur copioſius inuenitur, quo celeri⁹ verò, eo ſpecioſius & robuſtius. Lex aptiſsima antequam granũ indureſcat, & cum iam colorẽ traxerit, meſſem faciendam: Oraculum verò biduo celerius potius, quàm triduo ſerius Pli. 18.30.

Color terrę non magnoperè conſiderãdus, quia bonitatis incertus auctor. Pallad.1.cap.6.

Ad ſoli naturam & loci ingenium ac cœli cuiuſque mores dirigenda ſolertia. Plin. 17.cap.2.

Idem ſolum vbicunque arduum ope[r]
difficili cultu, bonis ſuis acrius paſcit, quà[m]
vitijs. Plin. 17. cap. 4.

Oraculum magnopere cuſtodiendu[m]
Segetem ne defruges. Plin. 18. ca. 24. H[oc]
eſt, ne nimia fœtura exinanias. Virgil. alte[r]
nis ceſſare iubet.

In arando Cat. ſeruandum oraculũ: pr[i]
mum, Agrum benè colere, Secundò ben[è]
arare, Tertium ſtercorare, Sulco vicino n[on]
ares, Tempeſtiuè ares. Plin. 18. cap. 19.

In nouo genere ſeminum ante exper[i]
mentum non eſt ſpes ponenda, locis hum[i]
dis citius ſemina, quàm ſiccis degenerant
quare ſubinde ſuccurret electio. Pallad. l[ib.]
1. capite 6.

Semen optimum anniculum, bimum de
terius, trimum peſsimum, vltra ſterile, id[que]
optimum quod grauiſsimum. Plin. 18. ca
pite 24.

Terras aliàs plus ſeminis recipere, aliá
minus, religioſumque inde primum colo
nis augurium, cùm auidius accipiat eſurir[e]
creditur & comeſſe ſemen. Plin. 18. cap. 24

In ſerendo manus cõgruere debet cum
gradu. Plin. 18. cap. 24. ὁμαλῶς ῥίπτειν Xeno
phon Oeconom.

Canon antiquiſs. agriculturæ: In loci[s]
frigidis nouiſsimè, tepidis celerius, calidi[s]

ocyſ[ſimè]

ocyſsimè ſerendum. Columella. 2. capite 7.

Sementem feſtinatam ſæpè, ſerotinam ſemper decipere. Plin. 18. 24.

Omne triticum in ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem in ſiliginem permutatur. Pallad. 1. cap. 6.

Satius minus ſerere & melius arare. Plin. 18. cap. 6.

Prudentes agricolæ ſeruant, vt quindecim diebus prius quàm bruma conficiatur, totidemque poſt eam confectam neque arent, neque vitem aut arborem putent. Colum. 2. cap. 8.

Domino vel colono confinia poſsidenti, qui fundum vel agrum ſuum locat, dãnis ac litibus ſtudet. Pallad. 1. cap. 6.

In agro periclitantur interiora, niſi colantur exteriora. Id. ibid.

Poſſeſsionis quæ ſecundam naturã prima cura eſt agriculturæ. Ariſt. Oec. 1.

Pecuaria coniuncta eſt agriculturæ, προβατευτικὴ συνάπτει τῇ γεωργικῇ. Iſch. apud Xenoph.

Vt in ruſticatione antiquiſsima ratio paſcendi eademque quæſtuoſiſsima, ita nulla regio in qua frumentum gignitur, quæ nõ tam hominum, ita armentorum adiumento ſueatur: vnde etiam iumenti nomen accepère. Col. 6. ca. 1.

Poſſeſsio autem conſtat ſeruo, agro, &
armentis ad colendum neceſſarijs. Heſio
dus id expreſsit:
Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα
Equo ſi indigeat Agricola, hunc ager ali
Iſcho. Xenophonticus.

In paſtione vt in agro colendo ſempe
vtilius pauciora habere eaque benè paſce
re, quàm plura malè paſcere. Columella
capit. 3.

Boum emendorum ſtipulationis veteri
bus obſeruata forma: Illoſce boues ſano
eſſe, noxisq; præſtari. Cùm emimus indo
mitos ſic: Illoſce iuuencos ſanos rectè de
que pecore ſano eſſe, noxisque præſta
ſpondésne? Varro de Re Ruſtica libro
capite 5.

Pecoris antiqua emendi formula: Illa
ce oues, qua de re agitur, ſanas rectè eſſ
vti pecus ouillum quod rectè ſanum eſt ex
tra luſcam, ſurdam, minam .j. ventre gla
bro, neq; de pecore morboſo eſſe, habe
reque rectè licere, hæc ſi ſpondes? nec ta
men grex dominum mutat, niſi æs adnu
meretur. Varro eodem lib. cap. 2.

Porci parari emiq; ſolent ſic: Illaſce ſue
ſanas eſſe, habereq; rectè licere, noxisqu
preſtare, neq; de pecore morboſo eſſe, ſpó
désne? Idem eodem libro capite 4.

Ca

Caprarum alia ſtipulatio, quòd eas ſa-nas nemo promittit. Vt Manilius ſcribit, ſic ſtipulantur: Illas capras hodie rectè eſſe & bibere poſſe, habereque rectè licere, hoc ſpondésne? Id.2.cap.3.

Equilia, bubulia, ouilia, porcilia bona be-neque ædificata habeto, bonas prẹſepes, fa-iſcas habeant claratas: Clatri pede diſtent, ita pabulum non reijcient. Cato. 4.

Canes in ſolitudine & deſerta regione ſecuritatem præbent à fructuum vaſtatio-ne, à lupis pecora defendunt. Iſcho. Xeno-phon.

Canes interdiu clauſos eſſe oportet, vt noctu vigilantiores & acriores ſint. Cato .cap.124.

De canum quoque ſanitate & noxa ſti-pulationes fiunt eædem, quæ in pecore, ni-ſi quod hic vtiliter exceptum eſt: Alij pre-tium faciunt in ſingula capita canum, alij vt catuli ſequantur matrem, & cæt. Varro lib.2.cap.9.

Aediles aiunt: Qui iumenta vendunt pa-lam rectè dicant quid in vnoquoq; eorum morbi vitijq; ſit, vtiq; optimè ornata ven-dendi cauſa fuerint, ita emptoribus tradã-tur: Si quid ita factum non erit, de ornamẽ-tis reſtituendis in dieb. 60. morbi autem vitijúe cauſa inẽptis faciẽdis in 6. menſibus,

vel quo minores cùm venirent fuerint, i anno iudicium dabimus. Quę de iumento rum ſanitate dicta, de cætero quoq; peco re omni venditores faciant. Vlp.l.38.ff. d ædil.edict.

Deinde Aediles aiunt: Ne quis canem verrem, vel minorem aprum, lupum, vrſum pantheram, leonem, & generaliter, aliudúe quod noceret animal, ſiue ſoluta ſint, ſiue alligata, aut contineri vinculis, quò minus damnum ferant, non poſsint, quà vulgò iter fiat, ita habuiſſe velit vt cuiquam nocere damnumúe dare poſsit: Si aduerſus ea factum, & homo liber ex eo perierit, ſolidi ducenti præſtabuntur: Si nocitum, quantum bonum æquum iudici videbitur, condemnabitur. Cæterarum rerum quanti damni datum, factumúe ſit, dupli.l.40.d. tit.ff. de ædil.edict.

Si quadrupes pauperiẽ fecerit, aduerſus eſt quadrupedis actio noxialis eſto. L.12.ta.

Si quadrupes pauperiem fecerit ex L. 12 tab. aut animal quod nocuit, aut æſtimationem noxiæ afferri. Vlpi.l.1.ff. Si quad. pau. fec.

Noxam caput ſequi.l.ead.§.Et cùm.

Domini diligentia bonos facit miniſtros. Niſi enim paterfamiliàs diligentiæ exempla præbuerit, fruſtrà vicarios diligentes expecta-

tabit. Ariſtot. Oeconom.

Sub hero ignauo ſeruos vel natura bo-
os nunquam ſperandos. Iſchom. Xenoph.

Agrũ peſsimè mulctari, cuius Dominus,
uid in eo faciendum ſit, non docet. Col. 1.
ap. 2.

Quęcunq; per teipſum præſtare poteris,
irca ea diligentiam adhibeto. Idem ib. Ex-
mplum eſt Caſsitæ apud Gell.

Frons occipitio prior. Cato 3. de Re Ruſt.

Optima ſtercoratio veſtigia domini Ly-
icum dixiſſe, atq; Equum obeſum ac niti-
um reddere oculũ domini, Perſam reſpõ-
iſſe, Ariſtot. teſtatur Oeco. 1. 6.

Opera nõ impenſa cultura conſtat. Plin.
b. 18. c. 6.

Temporis magna cura habenda, nam
ius iactura irreparabilis. Col. 11. ca. 1.

Ruri, ſicut in vrbe, ſuis quæque tempori-
us actiones occurrunt. Iſcho. Xeno.

Res Ruſtica ſic eſt: Si vnam ſerò feceris,
mnia opera ſerò facies. Cato 5.

Rem agreſtem inſidioſiſsimam eſſe cun-
tanti, Heſiodus eleganter expreſsit:
ιεὶ δ᾽ ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει. Col. 11.
ap. 1.

Ferias conſuetas ſeruato. Florentin.

Neceſsitas ferijs caret. Pallad. 1. capite 6.

Malum patremfamiliàs, quiſquis in-

terdiu fecerit quod noctu poſſet, niſi intẽ peſtate cœli: Peiorem, qui profeſtis diebu egerit quod feriatis deberet: Peſsimũ, qu ſereno die ſub tecto potius operaretui quàm in agro. Plinius lib.18. cap.6.

Aeſtimator nemo bonus, niſi peritus Col.11.cap.1.

Malè agitur cum Domino, quem villi cus docet.Cato,Col.11.cap.1.

Iſchomachus apud Xenophõtem à So crate rogatus, An villicum inſtitutum mer cetur,an ipſe inſtituat:Ego,inquit,inſtituo Xenoph.Oecon.

Eum,cui agri cura commiſſa, exempli eſſe oportet omnium in agro degentium vtq; reuereãtur magis,quàm pertimeſcant. Florentin.

Villici & medici eadem ratio, vt in tem pore curet.Iſchom. Xenophon.

In villico quatuor requiri, vt ſit beneuo lus, diligens, imperio aptus, & iuſtus.Xe nophon.

Villicus ſit ab infantia ruſticis operibus duratus & inſpectus experimentis. Col.11. capite 8.

Ephemeridem habeat, quid quoq; tem pore faciendum.Florentin.

Parſimonia optimum vectigal.Cice.Pa radoxis.Sera in fundo parſimonia.

Sy-

-ηλὺ δ' ἐνὶ πύθμενι φειδώ. Heſiod. Ergis.

Agricolam non emacem, ſed vēdacem ſſe oportet. Vendat boues vetulos, armen a reijcula, oues reiculas, lanam, pelles, fru- nenta: non niſi neceſſaria comparet, ea- ue in tempore. Detur opera, vt quæ poſsis pſe parare, ne emas. Cato 2.

Nequam eſſe agricolam, quiſquis eme- et, quod prẹſtare ei fundus poſsit. Plin. 18. ap. 6.

Ignauum & ſumptuoſum eſſe qui ſuc- idiam ſuſpenderit in carnario potius à la- niario, quàm è domeſtico fundo. Var.

Villicus non ſit negotiator. Negociatio enim auocat eum ab agri ac ruſticæ rei cu- a, & negociatorem facit magis, nec vn- quam ſinit eum cum rationibus domini pa ria facere, ſed vbi eius memoratio exgitur, res pro nummis oſtenditur. Quare pecuniā domini neque in pecore, neque in alijs reb. promercalibus occupet. Col.

Villicus ſẹpius nummos, quā librum do- mino afferat. Colum. 1. cap. 8. è Cor. Celſi ſententia.

Nihil impedit villicum eſſe illiteratum, modò ſit tenacis memoriæ, quò minus ipſe poſsit rationes confingere. Col. ibid. Var- ro tamen literis & humanitate imbutū ma- uult. 1. cap. 17.

Ambulator eſſe nō debet, nec egredi terminos, niſi vt addiſcat aliquam culturam & hoc, ſi ita in vicino eſt, vt citò remeare poſsit. Cato 5. Colum. 1. cap. 8. Laudatur Aglaus Pſophidius, qui è prædio ſuo, quod colebat, nūquam egreſſus. Plinius 7. c. 46.

Villicus neq; venandi, neque aucupandi ſtudio occupetur. Col. xi. 1.

Primus cubitu ſurgat, alios excitet, poſtremus cubitum eat, prius villam videat clauſa vt ſiet, vtque ſuo quiſque loco cubet, iumenta pabulum habeant. Heſiod. in Ergis. Ariſtot. Oeco. 1. cap. 6. Cato 5.

Vt plurim ūprodeſt peritè aliquid facere, ita plus obeſt perperā feciſſe. Col.

Nihil fœdius agricolis, quàm geſtæ rei pœnitentia. Plin. 17. ca. 12.

Primus omnium vigilet, familiamq; ad opera cunctantem producat, ac ſtrenuè præcedat. Colum. 11. cap. 1.

In opere primus & vltimus: Col. 11. ca. 1.

Somni & ebrietatis abſtinēs ſit villicus, vtraque enim ſunt inimica diligentiæ, tum etiam à Venereis amorib. auerſus, quibus ſi ſemel ſe dederit, non aliud quidquam cogitabit quā quod diligit. Col. 11. 1.

Villicus conuictum externum vitet. Colu. 11. cap. 1.

Imprimis hoc obtinendum, ne quid ſcire ſe

re ſe putet, quod neſciat. Col. 1. ca. 8.

Ne villicus plus cenſeat ſe, ſapere quàm dominum. Cato. 5.

Precioſiſsimum intelligere quenq; neſcire ſe, quod neſciat. Col. 11. ca. 1.

Diſciplina bona vtitor. Cato 5.

Alieno abſtineat. Idem ib.

Ne crudelius cum ſubiectis aut ſubmiſſius agat, ſemper honoret bonos & ſedulos, parcat etiam minus probis, & ita temperet, vt magis reuereātur eius ſeueritatē, quā vt ſęuitiā deteſtētur. Florē. & Columel.

Curandum magis, ne peccetur, quàm cùm peccatur, ſerò puniatur. Xenophon. pædiæ 1. Col. 11. cap. 1.

Operarij multa patientia & algoris & æſtus, vel nudi operi aſſuefaciendi. Xenophon Oeco.

Grauia loca melius eſt mercenarijs colere, quàm ſeruis. Varro 1. cap. 17.

Nulla amplior nequiſsimi hominis cuſtodia, quàm quotidiana exercitatio, iuxta Catonis oraculum: Nihil agendo homines malè agere diſcunt. Cato. Colum. 11. cap. 1. ἀεργία κακουργίας ἀρχὴ.

Operariorum copia ſit pro ratione fundi. Cato 1.

Agrum coli ergaſtulis peſsimum, vt quidquid agitur à deſperantibus. Plinius 18.

18.cap.6.Ergaſtulis nēpe damnatis in opus

Præferenda vnius agilis atque induſtri quàm decem hominum negligens & tar da opera.Iſchom.Xenoh. Col.11.ca.1.

Seruos neque petulantes neq; abiecto eſſe ſinat.Ariſtot.Oeco.1.ca.5.

Litibus familia ſuperſedeat. Cato.5.

Si quis quid delinquat, pro noxa bon modo vindicet.Idem.

Familiæ vt benè ſit prouideto,ne algeat ne eſuriat. Cato 5.

Si ſeruus furtum faxit,noxámue nocuit ſciente etiam domino, ſerui nomine actio noxialis eſto:Dominus ſuo nomine non te netor.Lex.12.tab.At L. Aquilia Dominu ſuo nomine tenetur,non ſeruus. Celſ. Vlp l.2.de noxal.act.

Si familia furtum fecerit, poteſt domi nus vel familiam dedere, vel tantum offer re,quantum ſi vnus liber furtum feciſſet,& familiam retinere: idq; intelligitur, ſi do mino non conſcio factum ſit: nam ſic ſuo nomine conueniri poſſet, & ſin ouiorum de familia.Vlp.l.1.ff.ſi fam.furt.feciſ.dic.

Seruis ſecūdum merita, cibum, veſtem. quietem, & caſtigationem verbe et opere præſtanda.Ariſtot. Oecon.

Tria ſunt ſeruis tribuenda, opus,cibus, caſtigatio.Cibus ſine caſtigatione & opere

petu-

etulantes reddit. Opus & caſtigatio ſi-
ne cibo violenta res eſt κὴ ἀδυναμίαν ποιεῖ.
Ariſtot.Oecon.1.ca.5.

Idem Syracides præcepit: pabulum, vir-
ga, & onus aſino, diſciplina & opus ſeruo.
Syrac.33.

Otium alit & incendit prauas cupidita-
tes, ſicut ſcriptum: Incraſſatus eſt ſeruus &
recalcitrauit. Deut.33.

Cibum & potum ſalubriter apparari cu
ret, atque vtiliter magis, quàm delicatè. Co
lum.1.cap.8.

Vini vel nihil vel perpaucum dandum,
cùm vini potus etiam liberos ad inſolentiã
inflammet, & plurimis locis etiam ingenui
eo abſtineãt. Ariſt. Oeco.1.cap.3.

Salubritati familię conſulat, ęgrotos cu
ret, non eijciat. Idem lib.11.1.

Præſtat opere fatigatum ſeruum diem
vnum aut alterũ ſub cuſtode requieſcere,
quàm preſſum nimio labore noxam con-
trahere, atque longo tempore cum iactura
operum decumbere. Col.11.ca.1.

Mancipia neque formidoloſa neq; ani-
moſa nimis habenda. Varro lib.3.ca. 17. Et
Ariſtot. Oecon.

Aediles aiunt: Qui mancipia vendunt,
certiores faciant emptores, quid morbi,
vitijúe cuique ſit, quis fugitiuus erroúe
ſit

ſit,noxáue ſolutus non ſit,eademq́; omni[a] cùm ea mancipia vęneunt, palam ac rect[e] pronuncient. Quòd ſi aduerſus ea vænif ſet, quod eius nomine præſtari oporter[e] dicetur, emptori, omnibusque,ad quos e[a] res pertinet,iudicium dabimus, vt id man cipium redhibeatur.Si quid autem poſt vē ditionem traditionemque deterius oper[a] emptoris, familiæ procuratorisúe eius fa ctum erit,ſiue quod ex eo poſt vēditionem natum,acquiſitum fuerit,& ſi quid aliud i[n] venditione ei acceſſerit, ſiue quid ea ex r[e] fructus prouenerit ad emptorem, vt ea o mnia reſtituat.&c. Vlp.l.1, ff. de ædil. edict

Ordine cùm in alijs reb.tum in Agricu tura nihil præſtantius ac magis neceſſari um: ἔστι δ᾽ οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις. Xenoph. Oecon.

Cuius rei diligentiam in quadam naui Phœnicia idem ſe vidiſſe commemorat, vbi cuncta ſic collocata, vt neque impedimento ſint, neq; indagatore indigeant: & proretam ita omnis loci gnarum vt abſens noſſet, vbi quæque res ſita ſit.

Vetus prouerbium eſt, Paupertatē certiſsimam eſſe, cùm alicuius indigeas vti eo non poſſe, quia ignoretur vbi proiectum iaceat, quod deſideratur. Itaq; in re familiari laborioſior eſt negligētia, quàm diligentia. Col.12.ca.2.

Su-

Supellex & inſtrumenta ruſtica ſuo quę-
ue loco & ordine diſpoſita in promptu
nt, quoties vel promenda, vel requiſita,
l locanda, exemplo Phęnicis nauigij. Xe-
ph. Ariſtot. Oecon. Varro. 1. ca. 22.

Inſtrumenta & ſupellectilem ruſticam
ortet dominum habere ſcriptam in vr-
, & ruri villicum. Varro 1. cap. 22.

Per ferias inſtrumentum ruſticum, ſine
uo nullũ opus cõfici poteſt, recognoſcat,
ſæpè inſpiciat ferramenta: nam frequẽs
cognitio nec impunitatis ſpem, nec pec-
ndi locum præbet. Col. 11. ca. 1.

Duplicia ſemper comparanda ac ſubin-
refecta cuſtodienda, ne ſi quod in ope-
vitiatum fuerit, à vicino petendum: quia
us in operis ſeruorum auocandis, quàm
precio rerum eiuſmodi impenditur. Co-
mella. 11. cap. 1. Ex Heſiodo, δοιὰ δὲ θέσθαι
α τρα in Ergis.

Agricultores dum agros colunt, non li-
t vel perſonas ipſas, vel iumẽta, vel inſtru-
enta, aut quidquid ad agriculturam per-
et, inuadere aut capere. Si quis contrà fe
rit, quadruplum reſtituat, & infamiæ no-
m incurrat. Authen. Agriculatores. C. quæ
s pig. oblig. poſ.

Vxor Villico contubernalis aſsignan-
, quæ contineat eum, & in quibuſdam
adiu-

adiuuet,rei familiaris diſpenſatrix ſedula prudens οἰκουρός.Xenoph. Oecon.

Mulier in hoc conceſſa, vt quæ ſub ...cto ſunt,hoc eſt, τὰ ὑπόστεγα, curet inſta... pis in alueario, atque ideo corpus tener... conceſſum. Idem ib.

Viri autem partes,vt quæ foris ſunt, καὶ ὑπαίθρια,curet, atque ideo conceſſum c... pus durius.Idem.

Viri officium,vt in domum comport... Vxoris,vt ſeruet.Idem.

Vxoris munia,vt familiam alat atque ... ſtiat,idque vtiliter & maturè magis,qu... delicatè.Idem.

Ancillis opera diuidat, lanam, linum curet.Idem.

Mulierem fortem quis inueniet, de v... mis terris precium eius: Confidit in ea ... viri,lanam & linum quæſiuit,& operata ... conſilio manuum ſuarum,facta quaſi na... inſtitoris de longè apportans panem ſuu... de nocte ſurrexit,deditque dimenſum ... meſticis ſuis,&c.digiti eius apprehende... fuſum.Manum ſuam aperuit inopi, & p... mas ſuas extendit ad pauperem.Non tim... bit domui ſuæ à frigore,domeſtici eius ... ſtiti ſunt duplicibus.&c. Prouerb.31.

Si vir mulieris,& mulier viri partes pe... gerit,Deum, quem hoc non latet,vltor...

ſe...

ntiet, quòd functionem deſtinatam deſeerit. Idem Xenoph.

Hortus iuxta villam ſit. Plin. 19.4. Col. 11. Pallad. 1.34.

Hortus quaſi altera ſuccidia. Cato 1. Cier. Senect.

Nequam eſſe in domo matrem familiâs, bi indiligens eſſet hortus. Plin. 19. c. 4.

Hortus, qui cœlo clementi ſubiacet, & umore percurritur, propè eſt vt liber ſit, nullã ſerendi diſciplinam requirat. Pald. 1. cap. 6.

Olerum furta Draconis lege apud Athenienſes grauiter punita. Fures aratri, aut voeris, aut iugerum, à tempore furti facti er ſingulos dies pendunto pholas. Iuſtin. egib. Ruſt.

Cùm veneris in agrũ proximi, vuas comdere licebit, at non exportabis, & in ſeetem proximi, manu quidem decerpere cet, at falcem mittere non licet. Deute. 23. dẽ ferè Plato de legibus 8. peregrinis cõedit vt de fructibus edant. Iuſtinian. quoue his aſtipulatur in Legib. Ruſtic.

Cùm meſſueris, quod remanet in agro õ colliges, ſed relinques pauperi. Leui. 23.

Qui ſepem in confinio ponet, terminum e excedito, qui murum, pedem relinqui, qui domum pedes duos, qui ſepul-

chrum foueamúe, quãtum id profundur erit, qui puteum, paſſum: qui oliuam ficũ úe, pedes nouem, qui denique alias arbore plantabit, quinq; pedes ab alieno loco po nito: in controuerſia de finibus, quinq; pe dum vſucapio nulla eſto. L. 12. Tab. Plut. i Solone. Caius. l. vlt. ff. Fin. regund. Cicer. d Leg. 1.

Quicquid ſolo alieno implantatur, inſe ritur, aut inædificatur, ſolo cedit, iuxta re gulam, Superficiem ſubiecto ſolo ceder Caius. l. vlt. ff. de ſuperfic.

Eius arboris, quæ in alienum agrum im penderet, circuncidere ramos quindecin pedes altius à terra, ius eſto vicino. L. 12. tab

Si vicini arbor in terram meam preſſerit vt in meum fundum radices egerit, mean effici arborem: rationem enim non permit tere, vt alterius arbor intelligatur quàm cu ius in fundum radices egerit. Et ideo pro pe confinium poſita arbor ſi etiam in vici num fundum radices egerit, communis eſt Caius l. Adeò quidem §. vlti. ff. de acq. re rum do. & l. 1. ff. de arb. cæd.

Recidere radices nõ licere, agere autem licebit non eſſe ei ius ſicuti lignum immiſ ſum habere. Paul. l. Si plures ff. Arbor. furt cæſ.

Quæ arbor ex ædibus tuis in ædes illius

im-

mpendet, ſi per te ſtat quo minus eam adi-
nas, tunc quo minus illi eã arborẽ adimere,
ibique habere liceat, vim fieri vetat prætor.
Arboris appellatione etiam vites continen-
ur. Vlp. l. 1. ff. de arb. cædend.

Frumentum, vinum, oleum, ex alienis ſpi-
is, vuis, oliuis excuſſum, atque expreſſum,
on dubium quin eius ſit, cuius ſpicæ, vuæ
tq; oliuæ fuerũt. Caius. d. l. Adeò puidem.

Glandem, quæ ex illius agro in tuum ca-
it, quò minus illi tertio quoquo die lege-
e liceat, vim fieri vetat prætor. Glandis no-
nine omnes fructus, poma, pyra, nuces
ἀκρόδρυα, &c. continentur. L. 12. tab. Vlp. l. 1.
. de glande leg. & Caius. l. Qui venenum. §.
ltim. ff. de verb. ſignificat.

Qui arbores, maximè vites, cæciderint
os tanquam latrones puniri. Caius l. Sciẽ-
um. ff. Arb. fur. cæſ.

Furtim qui arbores cæciderit, & lucrifa-
endi cauſa contrectauerit, ſi lignorũ cau-
, & condictione & ad exhibendum tene-
tur. Si per vim ſciẽte domino cæcidit, nõ
cidit in hãc actionem. Pau. l. Faciẽda. ff. eo.

Si colonus ſit, qui ceciderit arbores, et-
m ex locato cum eo agi poſſe. Caius. l. Si
olonus. ff. eo.

Terminos, arboréſue terminales non
oueto. Deut. 19.

Maledictus qui transfert terminos. Prouer.22.Plato de LL. 8. μὴ κινείτω γῆς ὅρια, μηδεὶς λίθον ὁρίζοντα φιλίαν καὶ ἔχθραν ἐν ὅρκον παρὰ θεῶν.

Vicinorum fines nõ tranſgreditor, neq interuertito. Iuſtinian. Imperat. l. 1. de Leg Geor.

Finium regundorum iudici permittitur, vt vbi non poſsit dirimere fines, adiudicatione controuerſiam finiat. Vlp. l. 2. ff. Finium regund.

Ad officium iudicis de finibus cognoſcentis pertinet menſores mittere & per eos dirimere ipſam finium regundorum quæſtionem vt æquum eſt, ſi ita res exigit oculis quoque ſuis ſubiectis locis. Vlp. l. Si eruptione. §. vltimo. ff. Finium regund.

THE

THEREVTICES, HOC EST, DE VENATIONE, AVCVPIO, ATQVE PISCATIONE COMPENdium in vſum heroum & patrumfamiliâs ruri agentium concinnatum.

ETſi venandi ſtudium Agricolę nõ conuenire ſcio, neque ex vſu villici eſſe, vt neglectis agris paſtionibusque villaticis ad feras indagãdas animum adijciat, aut neglecto quæſtu, cui ille totus vacare debet, voluptatem ſectetur, Actęonisque more, qui neglecta re familiari vſqueadeò deditus venationi fuit, vt ab vniuerſis facultatibus exciderit, atq; ideò à canibus dilaceratus fingitur, vt Palephatus ſcribit: Attamen heroicis viris qui ruri prætoria & prædia in hoc idonea atque his ſyluas nemoraque & viuaria coniuncta habent, huic exercitio locum dare non tam quæſtus, quàm animi & lautitiarum cauſa nõ admodum improbandum minimeque abſurdum habetur. *Actæonis apologus* Vti nihil quoque vetat villicum noxias beſtias perſequi, quales ſunt lupi, vrſi, vulpes,

 feles

feles ſylueſtres, furones, viuerras, accipitres & pecori & auiario domeſtico inſidiantes. Quare his animalibus laqueos tendere vel ea quibuſcunque artibus intercipere non modò ex re ruſtica exiſtimandum, verùm etiam neceſſarium comperitur. Fortè in venatu cum Principe conuenerant Elaphorrhous, Philotherus, Ornitheuta, Lagus, Halicus: cumque ob æſtum in ſcenam vmbroſam ſe recepiſſent, ELAPHORRHOVS. Heus tu, inquit Philothere, ecquid te per dumeta frutetaque immoderato curſu fatigas? quin potius ades atque in hoc topiario frondoſo acquieſcis. Hic ad retia ſedebimus, ſunt hic Philotherus, Lagus, Ornitheuta, & Halicus ſuauiſsimi congerrones. PHILO. Exercitium hoc reperio vehementer valetudini conſeruandæ conuenire. ELAPHORRHOVS. Rectè quidem: ac ſicut moderatum conducit, ita immoderatum vires exhaurit eneruatque. Notum eſt illud veterum: σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πόνοι πάντα μέτρια. Animus quidem cogitatione motuque corporis moderato excitatur atque huc ſyluæ & ſolitudo ipſumque ſilentium quod venationi datur magna cogitationum incitamenta præbent, & non modò Dianam, verùm etiam Mineruam hic inerrare credamus. Sic Plinius ſecundus ille

No-

Nouiocomenſis ad retia ſedens ſtylum & pugillares habere conſueuit, interque venandum meditari notareque ſolebat aliquid. Idem nos faciemus: in hoc ſilentio de ipſa venatione diſſeramus quieti, alioſque ſinamus feris perſequendis ſe fatigare. PHILOTHERVS. Placet quidem, ſi tu de hoc ſtudio è philoſophico tuo penu nobis aliquid depromere non grauaris. Ipſe auſpicabor vos alios velut in campum prouocaturus. ORNITHEVTA. Rectè. Tu igitur exordire, nos tibi ſuccenturiabimus. PHILOTH. Venatus ſtudium non recens neque ocioſarum voluptatum, ſed vetuſtiſſimum eſt, fortiſſimorumque hominum exercitamentum. Et quanquam Euſebius primùm apud Phœnices venandi piſcandique vſum repertum tradit, è ſacra tamen Bibliorum hiſtoria conſtat Nimroth & Eſau venationis exercitio deditos fuiſſe. Et cùm Deus feras & beſtias omnes dominio hominis ſubiecerit & tamen à lapſu primi parentis, vt Chryſoſtomus teſtatur, homines fugiant, humana ſolertia, quæ nihil intentatum reliquit, omne genus animantium quod terra, aqua atque aere viuit, arte & induſtria perſequi & aptare non deſtitit. Beſtijs autem feris domandis & noxijs interimendis tollendiſque Theſea & Her- *Venatiõis ſtudium vetus & laudatũ.* *Theſeus.*

 cu-

Hercules. culem magnam gloriam reportaſſe in con
feſſo eſt. Xenophon in eo libro, quer
κυνηγετικῶν inſcripſit tradit veteres hero
apud Chironem ab ineunte ætate venatio
nibus operam dare conſueuiſſe, multaqu
honeſta didiciſſe. Apud eum venation
bonarumque artium diſcipulos fuiſſe Ae
ſculapium, Neſtorem, Theſea, Palamedem
Vlyſſem, Diomedem, Caſtorem & Pollu
cem, Achillem, Aeneam. Horum exempl
cenſens venationis diſciplinam nobilibu
& heroici generis iuuenibus haudquaqu
negligendam, quibus id per corporis ro
bur & ætatem liceret. Siquidem hoc exer
citio rebus gerendis ſtrenuos euadere do
cerique ſimul καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττει
vt Xenophontis ſententia & verbis vta
Atque hoc auocamento primùm à crapu
la, deſidia, ignauoq; otio, quod vitijs tur
pitudinibusque ſæpè occaſionem præbet
abduci. Deinde corpus exercitio ſalubrit
& ſartum tectum præſtare. Poſtremo he
roici adoleſcentes ad militiam & res belli
cas velut tyrocinio exercentur. Quando
quidem non deſunt, qui bellicæ artis par
tem eſſe venationem contendant. Nam ſi
cut militem oportet ſæpe humi quieſcere
frigus, æſtum, ſitim atque inediam perpet
idē huic exercitio vacanti vſu venit, eumc

opor

oportet per deuia & montes aſperos, per ſyluas & dumeta feras fugientes perſequi, neq; imbribus neq; viribus aut ſomno vinci ſub dio ſæpe noctem agere, teneræ coniugis immemorem, vt Poeta canit. Neque minus ſtrenuum exiſtimandum exacerbatum aprum, ceruũ, vrſum, leonem ac Pardalim inuadere quàm armatum hoſtẽ operiri & excipere. Adde quòd conſuetudo venandi locorum reddit peritos & ad trãſmittendum itinerum difficultates audentiores tollerantioresq́ue. Quare venãdi laboribus exercitatos Imperatores ac duces rerum bellicarum optimos euadere. Vnde & Perſarum legibus & inſtituto Lycurgi, pueri venãdi exercitijs erudiebantur, eamq́ue exercitationem gymnaſticis anteponebant. Cyrum ſeniorem venationis prætextu bellum maximum confeciſſe, eumq́ue hoc velut rei militatis rudimento maximè in adoleſcentia fuiſſe exercitatum: iuniorem quoque Cyrum iam indeà pubertate ad venationẽ animum adieciſſe in qua pericula nõ pauca ſolus fortiſsimè obierit, adeo vt vrſum in ſe impetũ facientẽ non extimuerit, ſed congreſſus cum eo etiam ſi ab alijs abſtractus vulneratusq́;, beluã tamen peremit. ELAPHORRO. Interim venationi ſic vacandum, ne vocationes functionesq́;

neceſſariæ intermittantur, quod præpoſterè faciunt principes aliqui & nobiles quos inſanabile venandi tenet cacoethes, vt Satyrici verbo vtar. Quare haud ſcio an noſtro tempore principes ad venãdi ſtudiũ incitandi, qui alioqui ſua ſpõte huc ſatis ſunt ꝓpẽſi, ne velut ἵππον εἰς πεδίον principes atque eorum liberi ad venandi immoderata exercitia prouocari videãtur. Noui aliquos principes non prophanos ſolùm, verùm etiam eccleſiaſticos, qui ante demandatam adminiſtrandi prouinciam prorſus à venatione fuerunt alieni, at mox vbi principatui admoti fuerint, remis velisque ac citra vllum modum aut intermiſsionem huc ferebãtur nihil aliud, quàm feras & canes in ore habẽtes. Ferunt Mythridatem venandi ſtudio adeò intentum fuiſſe vt ſeptem annis neque ruris neq; vrbis tecto vſus fuerit. Sed de his ſatis: ad ipſius venationis artem & functionem perge. PHILOTHERVS. Recte quidẽ iſta dicuntur: & reuera venationi ſic vacandum ne munera publica intermittantur, neúe quod principib. aut proceribus voluptati, id ꝓximo fraudi ſit & dãnoſum. Proinde venatoriæ leges ſunt, ne vel blaſphemiæ vel obſcæna committantur, nec denique fructus lædantur. Nempe eo tempore quo fruges arua tegunt inducias feræ habere debẽt præ-

Mythridates.

Venatoriæ leges:

rę́ſertim lepores in his latitãtes immunita-
m ſibi vendicant. Vt autem ad rem veni- *Venatiōis*
m: Venatio trifariam diſtinguitur ab Op- *genera.*
iano, quòd triplex ferarum genus in homi
is vſum creauerit Deus. Nempe Terreſtre,
quaticum, & Aerium. Ac primum quidem
irca beſtiarum ferarumq; terreſtrium verſa
ır, circa ſaltus nemoroſaque teſqua, et ſyl-
as, vaſtasque feras indagine claudit. Ea au-
em, quæ canibus retibusque atq; alijs inſi-
ijs venatio fit, à Græcis κυνηγετικὴ dicitur.
ecũdum genus Aquaticũ & ἁλιευτικὴ vo-
atur capiendorum piſcium eorumque ani-
nantium, quæ mari fluminibusque ac ſtag-
is viuunt diſciplina. Poſtremũ venandi ge-
us aeriũ, quo aues & volatilia captãtur ἰξευ-
τικὴ vel ὀρνιθικὴ Quod autem, à noſtris aucu-
ium accipitrarium vocatur, veterib. igno-
um. Antequã ad ſingulas partes deſcenda-
nus, commemoranda ſunt quædam om- *Cōmunia*
ibus generibus venationum communia. *tribus ve-*
Sunt enim tria, quibus tam terreſtria, quàm *nationũ ge*
quatica & volucria capiantur. Dolus, *neribus.*
Vis, Veneficia. Ad dolum pertinent re-
ia, laquei, naſſæ. Vis infertur arcubus,
ſclopis, bombardis, venabulis, fuſcinis.
Veneficijs rarò feræ, aues & piſces frequen-
ius capi conſuetum. Sunt autem venefi-
cia, aconitum, tithymalli, ranunculi. Ea
omnia

omnia cibo admiſta necant & aues & feras atque piſces. Quædam etiam non tam necant, quã ad tempus ſenſibus deſtituant v
De retibus. capi poſsint, de quibus ſuo loco plura. Retia pro venandi animantium ratione varia ſunt. Nam alia animalia robore magis valẽt, alia minus, alia velocitate. Quare alia leonũ, alia luporum ceruorumq; & aprorum, quæ craſsiorib. robuſtioribusq; & laxioribus filis contexta eſſe oportet. Ceruorum etiam ſublimiora ne feræ tranſiliant. Capreolorũ & leporum ferè eadem, niſi quòd capreolorum requirantur paulò robuſtiora lina. Retia autem & caſſes quibus feræ capiuntur, δίκτυα Græci appellant. Quanquã Iul. Pollux δίκτυα appellat omnia retia, quę plicantur, quæ Pherecrates ἕρκη quaſi ſepta vocat. Alij δίκτυα appellant, quæ in planis locis & patentibus ἐδνόϊα vt quæ in vijs vſurpantur. Plagæ ſiue ἀρκυὲς minora retia. Tametſi ſunt, qui contendant plagas partes eſſe ἀρκυὸς & dici funes, quibus retia tenduntur & quadratum illud ſpatium quatuor nodis in retibus diſtinctum vitreis feneſtris ſimile, per quod feræ tranſituræ caput inſerant atq; implicentur. Alij plagã βρόχον eſſe arbitrantur. Eſt et retis pars circuitus περιδρόμος retis funiculus vtriuſq; inferioris & ſuperioris extremates cingens, & quo retia
contra

ontrahuũtur ac diſſoluntur, quos enodes ſſe Xenophon tradit, vt liberè tranſire per ertebras queãt. Sardones faſtigiũ retis & eridromum perticis erectis ſuſtinent. Nã etia & caſſes atq; plagæ varris & palis in- ummitate furcatis terraq; fixis eriguntur ulciunturque, quæ ,ςάλικες & χαλιδώματα Græcis vocantur. Siſtũtur autẽ hi pali ad ſe nutuo inclinati & leniter, vt ad contactũ ſe æ mox concidant eamq; implicent, atq; ea etis ſtatio vocatur à Græcis ἀρκυςάσιον. V- untur hoc tempore in ceruorum venatio- ne carbaſeis velis, quæ & ipſa palis furcatis xtenta fulciũtur. Porrò retia & plagæ, qui bus aues capiuntur exilibus linis ſunt con- exta. Sicut & verricula piſcibus fluuiatilib. capiendis deſtinata. Nã ad marinas beluas obuſtiorib. opus, vt pòſt dicetur. Retia vt diutius conſeruentur durabiles coquãtur ut macerẽtur cortice querneo molito cõ- uſóue. Atque hæc quaſi procœmia & com- munia quædam de venatione dicta ſint. Iã ad primum genus nempe terreſtriũ anima- lium procedemus, atq; hic præter retia iam dicta, & hominibus venatoribus & canib. opus, ad hæc venabulis, ferro breui, & cor- nu, cultuque expeditio. Principiò venato- rem Xenophon poſtulat ætate iuuenili nempe annorũ 20. ſtatura agilem, & mem bris

Ad terreſtrẽ venationem neceſſaria.

Venatoris conditio.

membris robuſtum, laboris patientem, hi larem, minimeque tædioſum. Neque enim prouectioribus conuenit huic ſtudio ſe mā cipare, licet ſenes qui ab adoleſcentia venationi aſſueuerunt, vix abſtinere poterunt conſuetudine naturam atq; ætatem vincē te. Habitus ſit expeditus ſiue pedes, ſiue e ques feras inſequaris. Strictæ magis quàm fluxæ veſtes congruunt, quò ſis expeditior. Maiores exiſtimauerūt ad venationem cerui veſte viridi, ad aprum fuſca & villoſa v. tendum. Eſt & cinericeus color non reijciendus & niger. Rubrum tanquam conſpicuum citius percipiunt feræ atq; ideò hoc in ſtudio vitādum ſcribit Iul. Pol. Pileus villoſus caput tegat, eiuſdem coloris qua veſtis aut certè non cōſpicui. Calcei velut cothurni quibus perhumida loca vliginoſaq́; trāſire queas. Cornu vel buccina à collo ſuſpēdatur quo pro ſignificationum indiciorumq; ac euētuum varietate ſignū dare liceat, vt ſiue fera caſtra mouerit vel elapſa vel deniq; inuenta vel capta, id ſigno dato procul diſsitis ſignificari poſsit. Aliud enim exhortatorium ſignum, aliud requiſitoriū, quod celeumate venatorio fieri ſolet, aliud receptus ſignificatiuum. Cornicinia & buccinationū modos alij alios habēt pro regionū more & ſignificationū diuerſitate. Cultro

Cultus venatoris.

Cornu venatoriū.

o quoq; venator inſtructus ſit huic ſtudio *Culter venatorius.*
loneo cùm ad alios vſus obuios, tum ad li-
na cedenda ſcenis & caueis, vt vocant, cō-
ruēdis. Ad hæc venabulo vel haſta vel vir- *Haſta venatoria.*
a armetur, quàm altera manu geſtet, altera
nes du cat. Adſint vel armo circumuolu-
vel ad zonam ſuſpenſæ chordæ, funiculi,
pulas vocant, quibus vel colligentur re-
icanturq́; canes, vel ſoluantur ac religan-
r quoties vſus poſtulat. Canum tria eſſe
nera aliàs dictum. Villatici οἰκουροὶ & pe- *De canibus venaticis.*
arij & tertium venaticum. De prioribus
iàs, de hoc autem poſtremo genere hic di-
ndū. Sunt autem venatici & ipſi diuerſi &
ū & forma. Alij enim veſtigatores, qui ex-
rſores indagationi ſolū cōparati, alij per-
citati, alij robori ſeruātur, alij aquaticis ve
tionibus accōmodantur. Ac primú ad fe- *Forma canū venaticorum.*
s diligēter indagādas ꝓbantur ſtatura me
ocri, colore ſiue ſint murino, ſeu nigro,
u maculoſo, nō admodum refert, licet al-
in hoc genere non ita probantur. Fuligi- *Color canum.*
ſi & ſubnigri, tergo videlicet nigro &
ntre pedibusq́ue ſpadicis gratiores plu-
nis, Xenophon vulpinos videtur ap- *Canes vulpini.*
llare. Hos commendare ſolent pen-
læ aures, caudæ longiuſculæ, capita
agna, pectus latum, ceruix longa, o-
li fulgidi, roſtrum nigrum, crura ro-
buſta,

buſta, priora poſterioribus breuiora, ſpin
carnoſa, clunib. latiuſculis, ventre inani, pe
dibus ac teſtibus rotundis, natura agiles a
lacresq́; , roſtro valido ac breui. Hoc enir
ſagacitati conuenire putatur. Nam hi no
tam ad pernicitatem, quàm ad ſagacitaten
Canes Hiſpanici. comparantur. Huc pertinent qui Hiſpani
ci dicuntur, cuſtodiæ hominum ſtudioſi &
ſagacitate commendabiles maximè perdi
cibus leporibusque indagandis. Cæterùn
in maiore ferarum indagatione nō ita pro
bantur. Vagantur enim latius plerique, ne
que ſic in propinquo manent, vt venatic
genuini. Generoſiſsimi qui ſanguinarij di
Numellarij. cuntur & numellarij. Vulneratam ferā præ
cipua ſagacitate prodentes, ſcrutantur ve
ſtigia veſtigatoremq́; loro cohibitus ad fe
ræ latebras deducit. Quod ſi fera amnē au
riuum tranſmiſerit, idipſum primùm cau
dæ poſt roſtri ꝓſignificatione demonſtrat.
Hi ſenecta iam exhauſti atque etiam debi
les ac cæci ſi deferātur ventos, ac odoren
captantes roſtro cubilia produnt ferarum
Aliud genus venaticorū quos leporario
Leporarij & emiſſarios vocant ac vertagos, hos quæ
Emiſſarij. rimus qui ſint corpore procero, agili & ex
Vertagi eorumq́; forma. pedito, cruribus prioribus excelſioribus
capite longiuſculo, neq; carnoſo ſed leui
cruribus breuibus atque erectis, oculis mi
canti

ntibus, pectore toroſo, cæteris expeditis
embris, niſi quòd clunes latiuſculos ha-
entes magis probantur & cauda longa &
ui non hirſuta. Vidimus tamen è Noruue-
ia & Inſula Thulæ adductos pertinacita-
non vulgari qui & cauda & corpore to-
villoſi erant. Verùm hi non ad ſagacita-
m ſed ad velocitatem vſurpãtur. Eius ge-
eris ſunt Britannici ſimul & pertinacitate
robore valẽtes, niſi quòd corpore vaſto,
eruis perſequendis magis idonei. Apris lu-
ſque & vrſis opprimendis canes Anglici
commodatiores, nimirum corporis mo-
& mordacitate præſtantes. Apud maio-
es Laconici cùm primis laudati, & Albani
agnitudine ac viribus præſtantiſsimi, vt
i paruas feras contemnentes leonibus &
lephantis ſternendis appoſiti. Proditum
t de Alexandro, quòd cùm ei Rex Alba-
s canem donaſſet inuſitatę magnitudi-
s, eiusque ſpecie delectatus iuſſerit vrſos
apros obijci, at vbi canis eas feras con-
mneret occidi iuſsit tãquam inertem. Po-
eà edoctus ab Albano miſſoque alio, qui
m leone & elephãto commiſſus, vtrum-
ue proſtrauit. Tradunt & Corſicam fero-
ſsimos gignere canes. Cęterùm de canum
lucatione deque morbis & cura aliàs di-
um. Nomina volũt dari monoſyllaba aut

Noruuegici.

Britãnici.

Anglici.

Laonici.

Albani.

breuia, leo, falco, lupus: & Germanis Lap
Falck/Wolff/Betz. Quanquam alia ve
naticis, alia pecorarijs, & œcuris cógruan
Eſt autem venaticorum cura accuratior ha
benda. Nam etſi ſatiari & cubilibus mollic
ribus requieſcere poſtulant, attamen vena
tus tempore ad feras perſequendas ducen
di non conuenit eos ſatiari, ſed impaſtos e
ducere. E nobilibus procreantur generoſ
neque catuli alienis matribus ſubijciend
ſed matribus ſuis relinquendi. Cùm adole
ſcant & lac & ea, quibus per omnem æta
tem paſcentur præbenda ſunt. Panis cibu
optimus, neque tamen nimium diſtender
di cibo, neque viciſsim inedia macerand
licet ad venationem educendos, vti dixi
mus, omnino cibo non replendos. Eos qu
crebrò canes ad venationem ducunt, hos a
mant & ſequuntur aſsiduè. Vtile fuerit ca
nes etiamſi nihil reportant ferarum: ſubin
de excurſibus exercere & per dumeta
aſpera loca agitari. Hoc enim exercitio al
cres fiunt & pedes indureſcunt nec oci
torpent. Præſtatque per iuga magis, quàı
per plana ducere atq; exagitare. Generoſ
ores declarãtur, ſi altus æſtu incũbente no
deſerũt. Sagaces cognoſcũtur, ſi locis ar
dis, apricis, Auſtro ſpirãte, feras præſentiũ
Duripedes ſi nõ protinus dũ mõtes ſuperã

De canum educatiõe.

pe

pedibus fatiſcũt. Canes numellá atq; collare habeãt affixo annulo per quem quoties ducẽdi, lora & funiculi trãſmitti, & vbi ſoluẽdi, expeditius emitti queãt. Sint autẽ collaria nõ dura neq; aſpera, ſed molliuſcula & lata ne collũ lædãt aut exulcerẽt, loris anſæ addũtur quibus indagatores bini copulentur tãtiſper dum ad locũ venationi deſtinatum ventũ fuerit. Excurſores & emiſſarij funiculis per collaris annulũ traiectis à venatore ducuntur aut bini aut terni aut etiam ſinguli. Hi certis locis diſponuntur quà putatur fera eiecta è cubili tranſitura. Vt autem in maiorum ferarum venationibus ij, qui canes emiſſarios tenent latebras habeant, ſcenæ conſtruuntur quæ è ſurculis ramisque arborum frondoſis concinnantur topiario opere, in quibus & ij qui canes emiſſarios loris retinent ferarum aduentum obſeruantes latitant eas in retia impulſuri. Fiunt hæ ſcenæ tam in ſyluis, quàm in campis latis ante retia ijsq́; locis quibus feræ ſunt tranſiturę. Nimirum vt ſint etiam ijs, quorum gratia ſępè venatus inſtituitur, vmbracula, veluti gynecio heroinarum & quibus moleſtum per dumeta vagari vtque in viridantibus ſcenis liberum curſus proſpectum habere poſsint. In his conſtruẽdis cautio habenda ne frondes ramorum conuer-

Scena.

ſæ collocentur. Ex his enim fera facilè latebras inſidiarum ſentit atq; reſilit. Magno hic ſilentio opus: nam feræ arrectis auribus acerrimi ſunt auditus & ſæpenumerò fallentes adſtant ſcenis. Canes emiſſarios demittere non oportet, neq; clamorem ciere antequàm fera ſcenam tranſierit ad retia tẽdens. Nonnunquàm fera ad retia perueniens retrocedit in occurſum perſequẽtium, quare armatos eſſe oportet. HALI. Quænam tempora venationi & indagandis feris accõmodatiora exiſtimantur? PHIL. Quãdo iubetis, non recuſabo quæ experientia docet, referre. Nam anni, diei, ac denique temporis imprimis ratio habenda. Primùm non conuenit venatio, ſi tempeſtas fuerit aut pluuia. Hæc enim impediunt, quò minus veſtigia canes ſentire poſsint, & pluuio tempore aures canum per dumeta & ſtirpes curſantium aqua implentur. Deinde anni tempus conſiderandum. Aeſtate quidem matutina maximè conuenit venatio neque vltra meridiem producenda quòd ſol veſtigia diſcutit. Auſtralis tempeſtas deterior, quæ humiditate diffundit odores, ſicut & imbres & rores. Contrà ſeptentrionalis ſi ſerena, contrahit & conſeruat. Luna quoq; halitũ extenuat præſertim plena. Et lepores ad lunã luſitantes, veſtigia confundũt & in-

Tẽpora venationis.

certa

certa reddunt, maximè ſi vulpes tranſierint. Veſpera alioqui verni temporis & lepori bus retibus intercipiendis & ceruis libidinantibus figendis cum primis conueniens. Circa meridiem hyeme inſtitui poteſt, & quoniam ſole ſurgente reſoluitur frigus quòd & veſtigia reddit minus odorata, Xenophon negat hyemem abſq; niuibus, veſtigabilem, & Borea flante ſi ningat, veſtigia diutius remanere, contrà Notho ſpirante citius reſolui in niue. Nix quoque ſi continua decidens terram operiat, ventusq́; vehementior niuem conuoluens veſtigia operit. Quare matutina veſtigia certiora præbet, ſi à media nocte niuis pluuia intermittatur. Hybernæ noctes quia prolixiores veſtigia præbent longiora. Aeſtate contrà fit. Ros quoque ſuperincumbens & pruina odoratum impediunt. Ver propter anni temperiem certiorem præbet veſtigatum, niſi quòd terra vbi flores emittit odores confundit. Aeſtatis feruor halitus terræ abolet vt canes tum minus odorent quòd tempora reſolutiora ſint. Autumno veſtigia ſunt pura, tum enim fruges terræ ſublatæ & ſylueſtria ſitu flaueſcunt. Hyeme igitur & æſtate veſtigia plerunq; recta ſunt. Vere autem confuſa præſertim luporum, quod animal cùm alioqui ſit ſociale, tum hoc tem-

Veſtigiorũ odorati.

pore maximè laſciuit, ſocietate exultãs huc illucque fertur, & veſtigia turbat. Veſtigia ferarum varia ſunt. Nam alia ſunt ſoleata, alia oderata, alia cubiliaria, alia curricularia. In locis glabris odor fugax & exilis eſt, & canum ſagacitati ſæpè imponit, ſicut & in puluere ſqualoreque obſitis. Cùm alioqui ſolis ardor in vniuerſum omnem ſtatim humorem, in quo veſtigij odor hęret, abſumere ſolet. Contrà in locis herbidis & vepretibus odoratiora ſunt veſtigia, quòd non tantùm pedum, ſed crurum & corporis affricta veſtigiaria ſemita odorata remanet. In locis verò opacis odor minus fugere ſolet. Subolendis cubilibus diutius immoratur canis quàm veſtigijs. Et ſyluoſa loca, vt diximus, magis redolent quàm plana. Verùm quia varia eſt & non eadem ferarum venandarum ratio, partiendæ erunt operæ & ſinguli veluti ſymbolum venatorium adferans. Tu autem Lage, quoniam lepus es, pulpamentum quærere opus non eſt, de tui nominis feris gentilitioque nomine diſſeras, alij de alijs. LAG. Recipio quidem ea conditione, vt vos de cæteris nobis ſymbolum adferatis. Lepus adeò gratioſum eſt animal, vt ſiue veſtigetur, ſiue inueniatur, ſeu currat, aut capiatur, ſemper delectet, idque ſui periculo. In alijs feris perſequendis capi-

Veſtigiorũ varietas.

Leporis venatus.

cn-

endisq́; ſæpè periculum, ſolus lepus minimè nocere poteſt. Pernicitate ſuper omnes feras adeò præſtat, vt ad velocitatem natura factus ſit & compoſitus, ſiquidem nullo perſequente ſalit atque exultat, gradientem nullum videre contigit, ſed progrediendo quaſi volitare putatur propter excellentem illius agilitatem. Quapropter natura etiam priores pedes poſterioribus breuiores, caudamq́ue breuem atque impeditam conceſsit. Nam ſicuti leoni cauda ad excitandas vires adminiculo eſſe creditur, ita lepori aures quaſi vexilla virium & ad curſum incitamenta præbere. Fugiens eas deorſum retorquet alterutram interdum flectens, eaq́ue velut claua vtitur, curſum non vnum nec rectum tenet, ſed huc illucq́ue ſe verſat & canes fallit, neque verò vires ſuas prorſus ſemel effundit, ſed impetũ ſequentis obſeruat, canesq́ue anteuertens viribus m̃oderatur. Quòd ſi canes velocitate pollere ſentit, reuocatis virib. quàm maximè poteſt curſum intẽdit, dum è conſpectu feratur. Cùm autem longius præceſſerit, ſæpè in aliquẽ tumulũ aſcendit inq; poſteriores pedes erigens inſectantiũ certamẽ proſpicit. Loca amat vbi natus & educatus. Paluſtres poſtremę ſunt velocitatis. Montani nõ tã veloces q̃ cãpeſtres, & qui in plani-

cie degunt lepores, & ſicut facilè ſurſum feruntur, quòd poſteriores longiores habeant pedes, ita deorſum difficilius decurrunt. Antè, quàm ſubeant, veſtigia turbare ſolent, vel ſi nix veſtigia prodere poſsit, ſaltu confundunt. Animal hoc ita fœcundum vt ſuperfœtare putetur, & alium quidem fœtum parere, alium parturire, alium in vtero pilis veſtitum, alium implumem, alium inchoato ferre partu. Fœtus ſuos pluribus locis diſpergit, vt à rapinis tutiores ſint tam venatorum quàm vulpium. Traditur & ſexum commutare. Procumbere ſolet ſi frigus fuerit in apricis, ſi æſtus in vmbroſis, ſi ver & autumnus in temperatis locis. Circa Martium & Aprilem iam tepeſcente terra tum maximè generandi cauſa ſociantur. lepores in terra proſciſſa & ſulcorum latebris plerunque decumbere ſolent, & vno reperto certum eſt non procul alium abeſſe. Procumbit fœmen ilibus ſubijciens, cruribus prioribus vt plurimum iunctis atque porrectis, mento anterioribus ſubnixo, auribus ſuper vtroq; humero demiſsis. Villos habet impenetrabiles, denſos & molles. Palpebris clauſis vigilat, apertis & inconniuentibus dormit, oculis immotis, nares dormitās crebrò motitat, vigilās minus. Pupillas habet exporrectas, palpebras p̄ciſas,

Leporis ſuperfœtatio & ſexus mutatio.

quæ

quæ pupillis tegumenta non præbent. Quapropter hebes viſus eſt præſertim ſi à fronte occurratur, altrinſecus acutior. Somno plurimum deditus quæ res ad videndum prodeſſe putatur nihil. Et velocitas aciem obtundit, quolibet enim oculatus intendit facilius, quàm quid ſibi prouiderit. Et cum his canum quoque terrores prouidentiam adimunt, cùm fugientem proſequuntur, quò fit, vt irruens improuidus ſæpè in retia præcipitetur. Loca vbi nutritus amat. De directo rarò vincitur à canibus celeritate, ſed ex obliquo potius. Cùm terra pullulat rura magis, quàm iuga petit, vbiq; ſubſiſtit, vbi inueſtigatus, præterquam ſi noctu exterritus, tum enim ſubtrepidat. Si canes præſenſerit, ſubſiſtit & reſidés ſeipſum erigit, & canum atque hominũ clamorẽ ſtrepitumúe captat atq; inde deflectit. Interdũ etiã nullo ſtrepitu ſolo vano metu perculſus, vltrò citroq; pauidus fertur, & ſi apertis locis excuſſus longiſsimè procurrit. In opacis non ita longè fugit. Si quid vſquam vel in aqua emicet, huc admirabũdus properat, vel ſi ceſpes extet ad hunc recumbere ſolet, longiuſculè vagatur hybernis noctibus, id quod impreſſa veſtigia declarant. In inſulis & ijs locis vbi vulpes non ſunt, frequentiores reperiuntur.

Nam eorum inſidijs & agitatione tam ipſi quàm catuli capiũtur. Venator leporis veſtigia captat ex agris ſupernè ſubducendo canes, & quia ad culta non fugiunt, prata, ſaltus, fluẽta, lapidoſa, ſyluoſaq; petunt. Vbi inuenti agitantur nunc viam flectunt, nunc aquã tranant, nunc latebras petũt. Aliquoties cauernas ſubeunt etiam accipitres aueſque rapaces metuentes, ab his enim quoties colles aut aperta loca tranſcurrunt, rapiuntur, præſertim minores. In curſum adacto lepore clamorem non tollit venator, ne canes veſtigia amittãt. Qui omnia loca pererrant, hi ſubterfugiorũ diuerticulis plus negocij faceſſunt per cõpendioſa viarũ, p aduerſa atq; plana, minus per decliuia. Canes ſignificãt leporẽ in ppinquo eſſe ſi caudã ſæpius motitẽt & accuratius veſtigijs inhęreãt huc illucq; ſe vertẽtes ſubſiſtẽteſq; eodẽ ſępe reuerſi, iterum alio atque alio ſe flectentes ſingula rimantur donec tandem quaſi ſyllogiſmo colligant, aut huc diuertiſſe aut illuc, ſi neque hac neq; illac, neceſſe igitur quod iſtac diuerterit. Acclamationes vſurpant Io, canes εὖγε canes, bellè canes. Tandem vbi repertus lepus canes vocem edere ſolent. Raro antè quã aut tecta veſtigia aut à cubili expulſa fera, generoſi canes vocẽ edere ſolent. Inde ex inſidijs & per ſtationes maximè

Canes ſyllogiſmo in venatu vtuntur.

Acclamationes.

maximè autem quà fera procurrere conſue uit, canes emiſſarij obijciuntur. Si capiatur, leporarius defenſor alios canes repellit, captumque adſeruans tuetur à dilaceratione aliorum canum tantiſper, donec venatores excipiant. Nonnulli aſſuefacti vt ipſi ad venatorem deferant. Defenſorem mordacem eſſe oportet & què alij canes metuant. Quare cedere hunc aut obiurgare non oportet ſi quando alijs cibum præripiat eoſq; mordicus repellat. Capiũtur lepores & retibus ac laqueis, ſed hoc illiberalius habetur. Retium vſus neceſſarius in ſyluis & frutetis atq; locis curſibus canum parum idoneis. Retia noctu magis conueniunt ijs locis vbi certa ſunt cubilia, aut vbi fruges nouæ è terra primùm pullulant, eas enim maximè appetunt ſolétq; veſperi ſole occidẽte prodire ad paſtum, huc retia collocare ſolent, & vento ſecundo, ſi fieri poteſt. Retia palis furcatis lo niter eriguntur ita vt irrumpente fera protinus concidant. Quare neceſſe aliquem aſſidere, qui dum fera in retia illabitur, mox accurrens retineat, alioqui ſe explicans elabitur. Retibus poſitis qui venaticos ac veſtigatores canes ducunt, dumeta locaq; cubicularia leporum excutiũt, aut ſi in ſegetum herbis paſcitur, inde expellitur, & ad ipſa retia adigitur. Laqueis capitur ſi certas habet

Leporarius defenſor.

Retibus capiendi leporis ratio.

ſemi-

ſemitas, vel per ſepes vel per frumenta, hu
laquei conſtituuntur, quos vbi tranſmiſer
comprǽhenditur. Sed cauere oportet, n
ſuboleāt. Porrò cùm æſtate plurimum in ſe
getibus latitent, conſueuerunt è ſegetibu
ad retia compelli parato funiculo, ád latitu
dinem loci oblongo, cui plumæ ac tintina
bula alligata ſunt, funiculum ab vtraq; par
te ſegetum venatores procedentes trahun
quo tracto tintinabula ſonum edunt & pe
næ vibrantur, his perterritus lepus è ſegeti
bus in retia ad extremitatem ſegetum diſp
Indorum venatio leporaria. ſita impellitur. Lepores & vulpes Indi, no
canibus aſſuefactis venantur. Eas aues ſic aſ
ſuefaciunt: Vulpi & lepori manſuefactis ca
nis fruſtum appendunt, atque ſic ad curſun
inſtigantes. Inde aues demittunt carnē ad
empturas, ſicque inſtituuntur ad prædan
dum vulpes & lepores. Vulpes ſæpè vidi
mus lepores cepiſſe, nam etſi lepus vul
pem ſuperet curſu, tamen inſidijs & ar
te curſu exagitat leporem fatigatque, ipſ
interim paulatim citra fatigationem ſequi
tur tantiſper dum laſſum ac viribus defici
Vulpium venatio. entem leporem capiat. PHI. Perge de vul
pium venatione adijcere. LAG. Vulpibus in
dagatores canes non aſſueſcendi, nam hi
perſequendis magis auidi leporum veſtigi
deſerunt. Plerique etiam canes vulpes no
impe-

mpetunt maximè fœmellas. Sicut nec fœmi
ıa canibus maſculis inimica. Quòd ſi vulpes
mpeti ſe acrius ſentiat, vafra eſt & diuerti-
:ula quærit, ſi arbor aut ſepes arbuſtumúe
ıic ſe reflectit, viarumúe amfractus quærit,
quibus curſum canum eludat. Etſi tandem
mpetu facto à canib. rapiatur, mox caudam
ırina imbutam oculos impetentium aſper-
git atque elabitur. Ad retia tamen compel-
litur interdum niſi aſtutia ſua præſentiens
aſſes euitet. Laqueis capitur interdum aut
rcu acie cultri affixi. Capitur plurimum ca-
ıernis quibus latitat & catulos fouet, ſed o-
portet prius omnes exitus, quos plures ha-
bet præcludere, & deinde fumo expellere
rel foſsionibus. Traditū eſt vulpem ſi amyg-
dalas edat emori. Effodiendo capitur etiam
Taxus, qui & ipſe cuniculis ſubterraneis cu- *Taxus.*
bile habet. PHIL. Quid de Cuniculis? LAG. *De cunicu*
Cuniculorum non omninò fera natura & *lis.*
n poſſeſsione ſunt, certisque locis continē-
ur. Horum facilis venatio: nam viuerris in
cauernas quas multifores habent miſsis ex-
pelluntur, reticulisque ante orificia poſitis
excipiuntur. Aut ſi foris paſcuntur agitati
curſuque ſpecus petentes obſtructis forami
ninibus reticulo capiuntur. Gratiores ſunt
catuli, quàm adulti. Plinius refert fœtus ven-
tre

tre eiectos vel vberibus ablatos non repur-gatis interaneis gratiſsimos eſſe in cibatu, *Laurites.* laurices vocari. Animal mirè fœcundum adeò vt citra marem gignere & vtrunque ſexum ei ineſſe credatur, intra breue tempus in immenſam turbam augeri fœcunditate, adeò vt ſegetes vicinas vaſtent & arbuſcula. Palearibus inſulis famem meſsib. intuliſſe traditum, & incolas aduerſus prouentum eorum auxilium militare poſtulaſſe ab Auguſto. ELAPHORRHO. Ego potius viuerras & canes poſtulaſſem. LAGVS. Marcus Varro author eſt in Hiſpania ob eorum frequentiam oppidum ſuffoſſum. Certum eſt & cuniculos effodiendo, vnde nomen habet, pleriſque locis detrimenta afferre. Lepori non multũ diſsimiles, niſi quod colore magis ceruleo & corpore, quàm lepus paulo minore. Procul tamen viſus cuniculus lepus eſſe iudicatur. Verùm propius ſi contuearis, diuerſa animantia facilè apparebunt. Nam & curſu & ſedibus differunt. Siquidem hi ſub terra habitantes nõ progrediuntur longius à cauernis ad quas mox ad conſpectum vel hominum vel canum ſe recipiunt vt Polybius quoque affirmat, eos in Lybia frequẽtes eſſe affirmãs. ELAPHOR. *Capreoli.* Sed age de reliquis feris nobis aliquid ediſſere. LAGVS. Capreolorum ferè eadẽ quæ leporum

leporum venatio. Retibus enim plurimum capiuntur ſed amplioribus, quàm leporarijs craſsioribusque filamentis, ſuperiore Germania nempe meliore cannabe contexta afferuntur, neque certum habent venandi tempus. Nam cùm ceruorũ aprorumq́ue venationi certa tempora deſtinata quibus cibo idoneæ illæ feræ toto ferè anno in delicijs habentur atque ſemper oportuna perſequutio, niſi ꝙ fœtis plerunq; parcere ſolent venatores. Damarũ nî fallor venationẽ in Britanniæ inſula vidiſti, cùm iſtic legatione fungereris. ELAPH. Perſæpè quidẽ, ſed nõ niſi leporarijs emiſſarijs intra ferarũ viuaria, q̃ illuc crebra sũt Principib. atq; nobilib. eârũ renatus cõſpexi. LAG. At tu Elaphor- hoe de ceruorũ venatu diſſeras. ELAP. Ceruus inter cæteras feras animal generoſiſsimum velocitate & elabẽdi artib. inſtructiſsimum. Eius aũt venatio vt eſt omniũ iucundiſsima & planè regia magnorumq; principum exercitio ac voluptatibus accommoda, ita operã impẽſasq; requirit non vulgares. Et cũ leporũ capreolorumq; captio nullis anni partib. intẽpeſtiua, ceruorũ autem & aprorũ venatio certa habet tẽpora huic exercitio accõmoda. Eſtq; ceruorum venatio à ſolſtitio æſtiuo & meſsis tempore tempeſtiua &

Damarum venatio.

De ceruorum venatione.

ſtiua & quanquam antè vſurpetur aliquo-
ties, hoc tamen tempore opportunior vti-
liorq́ue cenſetur cùm iam pingues ſe ſenti-
tes latebras, quærunt, fatentes incommod
corporis ſaburram. Siquidem cerui tũc ſe-
getibus ſaginati, clunibusq́ue imprimis ga
ncis appetendis. Ab æquinoctio autumnal
ſalire incipiunt admiſſarij, & libidine flagr
tiſsima ad menſem vnum agitati catulien
tes ceruarum greges ſectantur, ſicq; libidi
ne efferantur mares, vt & canes, & homine
impetere ſoleant. Eo tempore ſagittis facil
Rancere ceruarum vox. intercipiuntur. Nam tum fœmellarum gre
ges ſectantes, rancentes boatu ad mutuan
pugnam properant, ſeq́ue mutuo prouo
cãt ſub ſolis occaſum è ſtabulis prodeunte
Vbi ex voce rancoris exaudieris, quà tranſ
eant, in dumetis aut oppoſita arbore latẽti
facilè datur acceſſus propior vt iaculator
cominus pugnantes inter ſe ferire bomba
da vel arcu concedatur. Ceruæ quoque e
tempore ſunt accommodæ culinis. Explet
libidine ſeparant ſe macie flacceſcẽtes, qua
re ab eo tẽpore totaq; hyeme, cũ ceruina pa
rum appetenda ſit, venatio intermititur. Et
interdũ hyeme glandibus ſaginam reſtitua
& rapis. Fœminæ cum iam octonis mẽſibu
Partus ceruorum. ferunt partum aliquando geminos pariẽte
circiter Martiũ & Aprilem pariunt, partum
qu

que in aperto edunt hominibus tritas ſemi-
tas minus cauentes, quàm quæ ſecretæ &
rupis feriſque opportunæ. Editum partum
ſtatim ad curſum exercent & ad prærupta
ducunt, fugam, elabendique artem docent.
Ad menſem Maium cùm iam ſegetes incre-
mentum accipiant, ſaginari incipiunt. Sed
hoc tempore ceruus cornua abijciens deli-
teſcere denſis abſtruſiſque viarum latebris
conſueuit tantiſper, dum arma reſtituantur.
Solet enim anniuerſarias plerunq; exuuias
quaſi vernationem veris tempore depone-
re, & recidiuam materiam paucis menſibus
recuperare. Siniſtrum cornu occultari ab *Cornua*
illis putatur veluti medicamento prȩditum *abijciẽtes.*
ut Ariſtoteles, Plinius dextrum, & caſtratis
cornua non decidere tradit. Anniculis pri-
mùm tuberum in morem erumpunt auge-
ſcuntque plumata lanugine. Iunioribus ini-
tio ſimpla, trimis bifida, quadrimis trifida &
ſic deinceps ſingulis annis adijcientes ra-
mos ad ſextum vſque annum. Quare intra
hoc tẽpus dignoſci poteſt è cornuum fru-
ticatione. Aetas pòſt incerta. Nam aut ſimi-
lia aut plurium ſuccreſcunt ramorum. Sunt
qui è dentibus ætatem iudicandam velint.
Homerus cornu ſedecim ramorum com-
memorat de Pandaro eiuſq; arcu loquens:
κέρα ἐκ κεφαλῆς ἑκκαιδεκάδωρα πεφύκει.

Tt Por-

Ceruorum venatio trifariam instituitur. Portò ceruorum venatio trifariam inſtitui ſolet. Aut enim retibus aut carbaſcis velis cinguntur ſaltus atque ſtabula. Vtraque & retia & carbaſa palis in ſummitate furcatis (quę σάλικες aut χαλιδώματα, à Græcis vocantur) eriguntur. Tertium venandorum ceruorum genus Regi Galliæ familiare, fit exagitatiõe cerui, pernicib. ad hoc diſpoſitus deſultorijs equis, vt ceruus his tamdiu exagitatus laſsitudine fatiſcat, aque canib. opprimatur. Quartum genus additur à Xenophonte, ſed noſtris temporibus ruſticũ magis, quàm liberale, nempe podoſtrabis, *Podoſtrabe.* quaſi dicas pedum laqueis vel tendiculis, quæ in mõtibus circa prata & fluuios atq; etiã iuxta ſaltus & quocũq; loco ceruus accedere putatur, collocandæ. Modũ harum tẽdicularũ ſcribit Xenophon, inde ſi quis requirat petere licebit, nos hũc morem vt parum his regionibus vſurpatum, præterimus. Noſtro tẽpore plurimũ ſagittis bombardisque per inſidias traijciuntur ab ijs, quibus hoc à principibus cõmittitur, quoties feram ex tempore habere libet, maximè ijs locis, quæ à principibus ferarũ aſyla deſignata ſunt. De his tribus venationum generibus dicemus, quę ſunt magis liberales & exercitio commendabiliores. Quoties

ties igitur de trib. iſtis aliqua inſtituitur, indagatoribus ſuæ quæque prouincię demã dantur, quoad certo ſigno feras deliteſcere explorauerint. Fit autẽ id varijs indicijs, aut è pedũ veſtigijs recentibus, aut repertis excrementis, aut deniq; ex affrictu, ad ramos aut ſtipites arborũ colligere ſolent nõ procul abeſſe feras, atq; adeò ex eiſdẽ indicijs magnitudinem quoq; cerui metiũtur. *Indicia.*
Vbi renunciatum quo loco deliteſcũt feræ, poſtera die manè venatio inſtituitur ex aliquo trium modorum. In omnibus oportet vẽti regionem obſeruare partim quòd cerui plerunq; ſecundam captent auram, nam ventus aduerſus naribus oríque irrũpens fauces feræ aridas reddit animamque inhibet, partim quòd ſecundo vento cedẽtes canum voces facilius excipiant, partim denique quod olfactum ſui ſequaci turbæ canum adimant veſtigiaque fallant. Ad hãc quoque rationem & retia figere oportet, vt ſecundo vento in retia feratur ceruus néue odore ea prodantur aduerſa aura. *Venti ratio.*
Ceruos & apros proditum à veteribus cantus oblectamentis capiatq; ob id ad retia muſicę cõtentiones excitari ad feras deliniendas alliciẽdasq;. Retia ceruorũ ſublimia eſſe oportet ne fera tranſiliat, & ſuſtentata vallis furcatis leniter, vt mox contactu ferę *Retia.*

concidant eamque inuoluant. Ab vtraq; retis extrema parte ſtatuuntur cuſtodes impedičtes, ac celeuma venaticum conclamantes terrentesque feram ne altrinſecus à lateribus fugam capeſſat. Diuerſa paululum à retibus ſecundo vento topiaria ac ſcenæ caueas vocant, è frondoſis arborum ramis inſtaurantur, quibus principes heroinæ, & qui canes emiſſarios loris retinent tantiſper dum feram propinquam caſibus eſſe intellexerint, ac tum demum dimittāt, adigantque in retia. Hic ſummo ſilētio opus. Quare cauendum ne latibula ſentiat, ſiquidem acerrimi eſt auditus, præſertim aures erigens. Proindè ramos è quibus caueæ conſtruuntur, ſic collocare oportet, maximè ſi in ſyluis ſint, (in patenti campo non multum refert) vt frondes & folia ramorum non ſint aduerſa, alioqui latebras facilè ſentiet reſilietque. Porrò antè retia vbi erecta fuerint obambulare nihil vetat, ſic enim feræ minus fraudem ſuſpicabuntur. Verùm poſt retia ſi vel ambulantem vel clamorem cientem ſenſerint, terrebuntur. Emiſſarijs igitur ſuis quibusque locis collocatis, venatores ad feras è diuerſorijs expellendas ſe accingunt, rectaque ſecundo vento feram ad retia impellunt. Cautos hos quoque eſſe oportet & ſilentes, qui in topiarijs aut caueis

Celeuma venaticũ.

Caue eæ.

Topiariæ.

ueis latitant, vt canes tempeſtiuè emancipẽtur & appoſitè. Quod ni fiat, fera continuò inſidias ſuſpicãs retrorſum curſu fertur aut tranſuerſa ex anguſtijs elabetur, aut clauſtra curriculi perrumpet. Quod ſi ſemel fecerit, pòſt nulla vi in naſſam adigi poterit. Vbi namque in retia compulſa fuerit, mox accurrendum & confodienda, ne ſe excutiat. Nam tanto impetu pede ferit vt haſtam atque adeò venabulum perfringere viſum. Quod ſi violenta exagitatione ceruum eximium aliquem delectum perſequi placet, procurſum & topiaria non in ſylua ſed loco apertiſsimo ſtatuere oportet, vbi principib. & heroinis aut quorum gratia venatus inſtituitur, quique per ſyluas & dumeta vagari grauantur, in viridantibus ſcenis requieſcẽtibus liber ſit proſpectus. Canes ceruarij atque emiſſarij ſtationatim collocentur, maximè pernices in locis abditis, latera ceruini curſus cingentibus, & quà maximè feram tranſituram veriſimile, ſiue ad amnem ſiue ad æſtiua aliáue loca aſyla, quæ principalibus ſanctionibus feris libera relinquuntur, nullis venatorum perſecutionibus obnoxia, huc frequenter contendere ſolent, ſeu denique ad aliud profugium ceruo familiare. In hoc genere perſequendi oportet canũm habere ſuccenturiatas copias e-

Violẽta exagitatio cerui.

Aſyla ferarum.

quoſquepernicißimos ac mutatorios cer-tisque ſtationibus diſpoſitis, vt vno exanimato in alium reſilire liceat. Conuentu igitur ſoluto & ſua cuiuſq; prouincia occupata, venatores ſtabula petunt, alius numellariũ ac terelẽchum canẽ ſequitur qui ſilẽtiarius eſt, loroq; oblõgo cohibitus veſtigatorẽ ad locũ diuerſorij ducit, feraq; è cubili velut impetu expulſa, buccinaq; velut claſſico ad acuendos canes dato ſigno, primũ leues excurſus canũ ſoluuntur, ſubſidiariç copulç ad certas ſtationes dimittũtur, quç feſsis ſuccedant. Ceruus è cubili expulſus canibus excurſorib. equis celerrimis canũ vndiq; allatrantium ac perſequentium clãgore ſic agitatus, vt conſuetas colles petit aut deflectendi eludendique technas machinatur. Si conſueta loca petit, facilis perſecutio. At ſi impoſturas architectetur, nam ſolent veteratores illi varia perfugia vitæq; ſeruandæ præſidia quærere, vbi ſe latrantiũ turba peti ſentiunt, hic ſollicitos eſſe oportet perſecutores. Nam ſolent plerunque canes eludere, & ſecum ducere ceruum minorẽ, q̃ grandiori comes eſſe conſueuit. Ne igitur illum pediſſequum canibus obijciat & ipſe veteratorius euadat, experti eſt venatoris errorem corrigere canũ & prçſtigium cerui ſolertia ſua facere irritum, atque

Numellarius canis.

atque agmen canum excurſorium caſtiga bundo vociferatu in veſtigium reponere. Interdum enim cerui vrgente vi canum vltrò ad homines profugiunt. Nonnũquam ſi acrius vrgeatur ceruorum greges petit, ibíque intra turbam gregis velut nebulam erroris ſe conijcere ſolet, atque aliquantulum ſpatij in mixto grege veſtigia facere ad negocium canibus exhibendum, ac paulò pòſt ab illorum comitatu ſeſe ſubducẽs per deuia lõgius ſe proripere ac deinde ſubſiſtere vt canes aliena ceruulorum veſtigia aut hinnulorum excipientes diuerſi ab illo ferantur. Viſus eſt aliquando ceruus in armentum bubulum irrumpere inſiliensq́ue in bouem prioribus cruribus armisq́ue complexum ad ſpatium longiuſculum velut equo vectus ac poſtremis tantùm vngulis terram radere, vt odorem ſui canibus incertum redderet. Fit aliquando vt à canibus prorſus ſe ſubducat relictaq́ue ſyluarum opacitate in campos curſu feratur, atque vbi ſe profligatum ac propè exagitatione enectum ſentit, ad vicos villasq́ue accedere ſolet, id quod non antè facere conſueuit, quàm omni ſpe cõfugiorum depoſita, ſic fit vt ſæpè canes veſtigia amittant, quod in campeſtribus proſciſsisq́ue locis ac noualibus veſtigia

Mira cerui impoſtura.

Veſtigia in proſciſſo loco nõ ita odorata, vt in ſyluis.

non ſunt æquè odorata, atque in vepribus ac ſyluis, vbi & corporis crurumq́ue contactus veſtigia reddit redolentiora. Hic canum impetum languoremq́ue ceſſantem, claſsico ſylueſtri recreari oportet. Eſtq́ue ſciti venatoris oculis veſtigia contemplari atque hinc colligere fugę tramitem. Oportet autem venatorem canũ omnium & voces & mores intelligere. Quòd ſi repentinũ conticinium fiat, aut canes huc illucq; procurrant tranſuersè alia atq; alia veſtigia legentes, hic celeuma requiſitorium canere oportet, caneſq́ue in gradum legitimæ excurſionis reponere.

Celeuma requiſitorium.

Exagitatus etiam riuos amneſq́ue petere ſolet, vltimum ſalutis aſylum. Id quod Homerus teſtatur de ceruo Vlyſsi oblato apud Circes inſulam, ὅς μοὶ ὑψικέρον ἔλαφον μέγαν ἐις ὁδὸν αὔτων ἧκεν ὅμεν ποταμὸν δε κατήκη. Idq́; faciens ſiue vt traijciat, ſiue ſecundis vndis ſe committat, aut denique vt & ſiticuloſum ſe æſtuantemq́; refrigeret.

Ceruus flumen petit exagitatus

Quo cum venator feſtinus ſe proripiens imprimis conſiderat quo loco in riuum inſilierit locumq́ue, vel fronde vel alia re notare ſolet. Interim in flumine vrgetur lancinaturq́ue ſiue in vlteriorem vel interiorem natauerit ripam canibus perſequendis. Nam exæſtuanti in riuo crura rigeſcũt, vt in curſum fiat debilior. Dum verò ad extre-

tremũ laſsitudine adducta fera operiri cogitur illum atrocem collatrantium canum gregem certatim eam infeſtis morſibus impetentem, tum plerunq; circumuenta fera in obuium quemque vel canem vel hominem cornib. impetu fertur, niſi venabulo aut ferro aut baliſta feriatur. Nam aiunt citra ignominiam venatorij honoris ceruo cedere forti viro licere, at aprum inuadentem declinare probroſum eſſe. Niſi enim vel retibus implicitus, vel canum vi oppreſſus ſit, ferro aut venabulo ceruum excipere nõ eſt tutum. Vbi autem ſtrata iam & confoſſa fera, cauendum, vt antea dixi, ne vel cornu vel pede feriat, vtrunq; enim periculoſum. Hinc ſequitur cataſtrophe venatorij actus, & canum decuriæ ſparſæ buccinis (communiter ab omnibus velut ἐπινίκιον accinentibus) conuocantur. Ipſaq; viſceratio ſeu exenteratio in corona & venatorum & canũ εὖγε εὖγε allatrãtium continuatur. Variæ hic ſunt ceremoniæ in hoc venatorio ſacrificio. Exenteratorem peritum eſſe oportet eorum rituum, vt ſimul & verbis huic ſacrificio vſurpatis vtatur, & lanienam ferinam venatoria cum paleſtra exequatur, ceruũ conſuetis ritibus deglubens, ſcitè membratim incidat, atq; vt ait Homerus, μίστυλλον τ' ἄρα τ' ἄλλα. Canib. debentur libamenta viſce-

Ceruo cedere licet.

Viſcerationis cæremonia.

rum, idque velut ſuo iure voce communiter geſtientes poſtulant. Tergore detracto caput reciſum numellario ſeu therelencho indicij præmium debetur. Nimirum vt capite rodendo fructum nauatæ operæ percipiat ante alios. In capite vermes aliquoties habere ceruos proditum, & nos ipſi vidimus menſe Maio in Menapijs ceruum exenterari, cuius caput ſucciſis cornibus apertoque cranio pollicaribus vermibus præter capita rubra albicantibus ſcatebat. Numellario igitur gratulabunda ſuisque verbis præbenda data, macte virtute illum eſſe acclamantibus venatoribus, mox reliquo venaticorum choro ſuas exenterationis offas ſuis ritibus præparant. Ad epulas cunctis claſsibus decurijsque canum vocatis venatores intra tergum ceruinum fragmina panum cruore & viſceribus ferę cócíſa commixtaque proponuntur. Si quis ſtrenuam operam nauarit, aut macie confectus huic ſeorſum portio è ceruice vel ex omaſo attribuitur. Quæ cùm ſic apparata, tum demum conuiuas ad epulum inſtructum cum ouantium conſueta vociferatione admittunt. Nam antè quàm epularum apparatus expediatur coronæ geſtientum epulonum ipſas epulas ante tempus captantes à venatoribus arcentur fuſtibus aut

Mirum de vermibus in capite cerui.

reti-

retinentur loris. Inter caninum hoc epulum cornicines omnes veluti ad arma venaticum concinunt. Alijs in Gallia & Italia, alijs in Germania vtuntur cęremonijs & cornibus etiam buccinisque diuerſis. De Aprorum venatione tu Philothere diſſeras. PHILOTHERVS. Aprorum venatio hyberno tempore conuenit. Tum enim glandibus & fructibus maturis ſaginantur ſues ſylueſtres, & ganeę accommodatiores ſunt etiam domeſticæ. Capiuntur trifariam, aut enim obſeruatis volutabris, quibus ſe recreare ſolent, configuntur: volutabro arborem vicinam conſcendit venator, aut aliam latebram quærit antequam ad volutandum accedat ſus, (Nam id præſciri poteſt, plurimum ſub veſperam) & volutantem ſagitta traijcit. Atque hic modus impetendæ ſuis plus habet voluptatis & minus periculi. Alia capiendæ ſuis ſylueſtris ratio perículoſior, cùm vel repertus ac prouocatus vel canibus agitatus aper venabulo petitur. Siquidem agitando efferatur & in quemuis obuium impetu fertur, maximè ſi appelles, Horſou, Horſou, mox petit, prouocantur. Quare qui eum operiri aut venabulo ferire velit, hunc veſtigijs fortiter niti & confiſtere oportet venabulo obiecto.

Aprorũ venatio triplex.

Spon-

Spontè enim & præceps proruit in venabulum obuerſum. Certior ictus ſi ſiniſtra parte pectus petas fortiterque nitenti conſiſtendum, ne cedat plaga facta. Et quia aper rectè laceſcentem petit nec percuſſus ceſſat, ſed plagæ ac cuſpidi violenter incumbens renititur, niſi venabulum quaſi auriculas habeat quę cuſpidem remorētur, fera ad manum vſque ferientis contrà nitendo impellitur ipſumque configentem opprimet. Venabulorum igitur, quibus ſues & alias cominus congredientes feras ferire volumus, manubria atque haſtilia è robuſto duroque ac firmo ſint parata ligno, veluti fraxino aut ſimili. Cui ferrum præfixum ſit valde acutum & penetrabile maximè ipſa cuſpide & vtraque acie, quas alas πτερύγας appellāt, ad extremitatem ferri vbi cum haſtili committitur, vel ipſum ferrum, vt auriculas habeat quas Græci κνώδοντας appellant, ne fera in cuſpidem irruens ad ipſum ferientem peruenire poſsit. Quod ſi ferrum auriculas nō habeat ad commiſſuram ferri haſtili cornei peſſuli vel obices firmiter annecti ſolent, ne vltra progredi poſsit fera eo vſque vulnerata, néue venabulum altius immergi poſsit. Sic igitur conſiſtere oportet eum qui venabulo aprum excipit, vt telum ſiniſtra dirigat, dextra vrgeat. Pedum poſitio ma-

Venabulū quale re q̄ratur in ſue figēda.

Apri ferien di ratio.

manus ſequatur leuus leuã, dexter detram. Venabulum obijciat lateri leua prætergrediẽdo non multò plus, quàm leuorſum regrediendo, feræ frontem capititisque motum obſeruans ſciteque venabulum figat, ne capite vibrato venabulũ excutiat. Quod ſi excuſſerit, mox venator pronus in terram procidat virgultisque humilioribus apprehenſis procumbat. Sic enim aper præ dentium ſurſum tendentium curuitate humi ſparſum figere difficulter poteſt, at ſi rectus conſiſtat, vulnerari neceſſe eſt. Quanquam fœminę ſues procumbentem etiamſi minus dentibus ferire queant, mordicus præhenſum pedibus conculcant. Quapropter neceſſe eſt vt ſocij venatoris adſint, & in hiſce anguſtijs comites liberent. Idq́; fit ſi ſolum venabulum protẽderit alius: Nam ſic continuò priore deſerto in hunc irruit aper. Inde prior exiliens cum venabulo rurſum inuadat feram, ferrumq́ue inter ſcapulas dirigat, qua parte iugulum eſt ſiniſtræ, fortiterq́ue ad peſſulum, vt dictum eſt, vſq; imprimat. Qui niſi obſtet ad percutientis manum penetraret: Adeò furibunda ineſt vis beluæ, vt ea iam occiſa dentes præ feruore candentes pilos admotos exurant, viuentis etiam igneſcant, canumq́; ferè ictum declinantium pilos incendant. Catuli facilius

ca-

capiuntur, ſi modò à matribus ſegregar
queant,ſed hi dum canes ſentiunt in ſyluo
ſa loca & dumeta ſe abdunt, matres ſequū
tur canes, acriuſque pro ſuculis pugnant
Tertia venatio aprorum fit retibus, & tem
poris ventique ratione obſeruata ſcenis qu
factis ad eum, qui in ceruorum venation
præſcriptus eſt, modum. Retia in tranſit
ſaltuum conſtituuntur ad nemora,ad valle
& cliuos. Inſultus fiunt in agros,in paludes
in loca vliginoſa,& vbi pabulum reperiunt
Retia obſeruantes venabulum ad manun
habeant. Indagatores canes agunt, idone
loca ſcrutantes, inuentaſque feras in caſſe
adigunt. Hi qui ad retia ſedent,venabuli
accurrunt,vtunturque modo antè præſcri
pto, ſi non adigatur impetu & canibus pre
matur,venator canibus venabulo ſuccur
rit. Et quanquam viribus præſtet, nimia ta
men fatigatione fatiſcit. Pereunt in hac
venatione plurimi canes,neque venatores a
periculo ſunt liberi. Atq; hęc de aprorū ve
natu: ſi lubet de Luporū quoq; addam. LA
Imò & reliquarum noxiarū ferarum. PHI
Luporum venatio vtilis, cùm propter dān
quæ inferunt pecoribus,tum propter pellē
quæ hybernis temporibus idonea eſt pelli-
cio. Capiuntur plurimùm caſsibus & reti-
bus præſertim hyeme, cùm propter niues

Luporum venatio.

eſcam

eſcam à domeſticis petunt, æſtate in ſyluis denſioribus latitant, ferisq́; victitant. Capiuntur & foueis factis, quæ ſarmentis virgultisq́; ac ſtipula teguntur, oue vel anate vel anſere deſuper ſuſpenſis. Alij arcum intentum, proq́; chorda acutiſsimum cultrũ habentem iuxta eſcam ponunt, ita vt dum eſca attingitur, arcu feriantur: alij laqueis ad eſcam poſitis capiunt. Vrſi & ſagittis & retibus intercipiuntur, alibi etiam foueis, vt de lupis dictum eſt. In Sarmatia ingentibus malleis ſuſpenſis affliguntur in arboribus, vbi apiaria petunt, vt de apibus dictum eſt. Nam malleos aſcenſum impedientes quò vehementius repellunt, hoc impetuoſius in eos recidunt. Sunt qui acutiſsimos cultros affigãt arboribus iuxta orificia apiariorum, quibus aſcenſuri ſeipſos conſcindant: alicubi furcis collo excipiunt: alibi venabulo transfigunt: alicubi venator armatus aggreditur vrſum cultro præacuto accinctus. Vrſus vbi hominem cernit, mox complectitur prioribus pedibus veluti brachijs cõprimendo necaturus. Interim venator tutus armatura cultro cor vrſi petit atque occidit. Sunt qui obſeruant arbores, quas conſcendere ſolent, pomis aut fructibus pendentis. Siquidem humiliores arbores non deſcendit ſed conuolutus deſilit. Eo loco palos

Vrſorum venatio.

palos præacutos figunt, in quos præcipite ſe ipſe.

Leonum venatio. Leones, vt tradit Xenophon, foſſa capiuntur ſuſpenſo agno, vt ſuprà de lupis dictum. Nonnulli quoque retibus implicantur, alij igne inuadunt: Nam cùm ignis intutum ſuſtinere non poſsit, vndique equites & pedites in beſtiam impetum faciunt, dextra ignem tenentes, atque leua ſcutum percutientes, ita turbatus leo in retia adigitur, vt auctor eſt Oppianus.

Pardus mas, Pardalis fœmina, vocatur & Pāthera, capitur vino, eodem Oppiano teſte.

Pardalis quomodo capiatur. Pardales vt viuas capiant Mauri, putreſcentis carnis fruſtum iuxta ædificium è lapidibus in hoc conſtructum ex longo funiculo ſuſpendunt, deinde è virgultis atque arundinibus oſtium rara ſtructura imponūt, per eas vt fœtidæ carnis nidor emanet. Hūc odorem ſentientes etiam è longinquo eius deſiderio properè accurrunt, & cùm attigerint, laqueo qui ad prædictum funiculū alligatus eſt callidè, vt dum eſca moueatur, feram comprǽhendat.

Tygrides quibus artibus capiantur. Tygris maximè feræ naturæ velocitatisque mirandæ. Triplicem in vtraque maxilla dentium ſeriem habere, & aculeos in caudæ extremitate, quibus ſe cominus tueri,

tueri,& eminus eiaculari, tradit Pauſanias. Eius fœtus quem numeroſum producit, ab inſidiatore dum mater cibo quærendo abeſt, rapitur equo imprimis pernici, alijsq́; interim deſultorijs manſionatim diſpoſitis, in quos ſubinde tranſilire liceat. Vbi reuerſa fœtu vacuum cubile reperit, fertur præceps odore veſtigans raptorē. Appropinquanti abijcit vnum è catulis: tollit illa morſu, & pondere etiam ocyor remeat, iterumq́ue conſequitur, & ſubinde, donec in nauem regreſſo prædatore irrita feritas ſequiat in littore.

Alces & Elephanti quib. modis capiantur.

Alces animal vulgus Eilendt vocat. Cæſar tradit capræ figuram crura ſine nodis articulisq́ue habere, neque quietis cauſa diſcumbere, neque ſi quo afflictæ caſu ceciderint, erigere ſeſe poſse. Et quia arbores illis pro cubilibus ad quas ſe reclinantes quietem capiant, has è veſtigijs vbi eſt animaduerſum à venatoribus quo ſe recipere conſueuerunt, omnes è loco à radicibus ſubruunt aut abſcindunt, vt ſumma tantū ſpecies earum ſtantium relinquatur. Huc cum ſe è conſuetudine reclinarunt, infirmas arbores pondere affligunt, atque ipſæ vnà concidunt & capiuntur. Hæc Cæſar. Quem capiendi modum Diodorus Siculus de Elephantiś prodit. Verùm in deſcri-

ptione Alcis Plinius & Pauſanias à Cæſar
diſcrepant, ſiquidem Plinius ſcribit Alce
iumento ſimilem præter aurium & cerui
cis proceritatem. Pauſanias mediam for-
mam illi tribuit inter ceruum & camelum
quæ ſanè diſcriptio propius ad Ellendas
quas Germani vocant accedit, quàm Cęſa-
ris pictura. Viſum enim id animal nobi
prorſus manſuetum principi noſtro è Po-
lonia miſſum, equi aut cerui maioris mag-
nitudine, colore aſinino, cruribus flexibil
bus, equi aſiniq́ue pabulo ali ſolitum in ſta-
bulis. Pauſanias addit ſolum Alcen ex ani-
malibus inueſtigando non reperiri, ſed a-
lias feras venando caſu interdum capi, nam
abdere ſe in conualles & ſpeluncas ſolitu-
dinis raròin conſpectum venire hominis
hominemq́ue è longinquo odorari.

Elephantos præter dictum modū Dio-
dorus Siculus commemorat ab Aethiopi-
bus alijs inſidijs capi.

Aelianus foueis tradit elephantos capi
ſed beluas facilè fraudem ſentire, & in ve-
natores conuerti. Quare tubarum clango-
ribus, armorumq́ue concuſsione & ig-
nem incendentes venatores & facib. in eos
actatis terrent, atque in foucas adigunt.
Nonnunquā incendunt ſyluas, vbi latitant,
& cùm ignē ſicut & leones metuant, non
audent

audent progredi.Elephanti,dum cicurantur,panibus,hordeo,caricis,vuis,melle,allijs,cepis, item palma & hęderarum faſciculis copiosè aluntur. Qua autem arte mãſuefaciãt, Aelianus docet. Nihil ex hac belua viſcum, niſi promuſcis & labra ac cornuum medulla. Simiæ duobus capiuntur modis,vt Strabo ſcribit,vnum cùm venatores eas in arborib.conſidere vident, catinũ aqua plenum in conſpectu ponunt, oculos ex ea abluentes, poſteà viſco pro aqua poſita recedunt,cùm autem hoc animal ſit imitatiuum & mimicum, ex arbore deſcendit,& viſco ſe illinens,palpebris illinitis occæcatur atque capitur. Alter capiendi modus calceis fit ad eundem modum, ſe calceantibus venatorib. relictisq́; alijs puſillis & intus viſco illitis,quos vbi imitatricis induruerint,facilè capiũtur. Vros memorat Cęſar magnitudine paulò infra elephãtos, ſpecie,figura & colore ſubnigro & fuſco, velocitateq́; excelléti. Cornua quoq; taurinis ſimilia Solinus tradit,in quib.tãtum robur,vt hominem armatum cum equo vẽtilare Albertus prodit; neq; homini neq; feræ,quã pſpexerint,parcere,hos ſtudiosè foueis capi atq; interfici,eoq́; exercitio iuuẽtutem Germanorum durari teſtatur Cęſar. Et q plurimos ex his interfecerũt, relatis in

Simiarũ capiẽdarũ modus.

Vri venatio.

publicum cornibus, quæ ſint teſtimonio, magnam ferunt laudem. Sed manſueſcere ad homines ne paruulos quidem exceptos poſſent. Amplitudo cornuum & figura ac ſpecies multum à noſtrorũ boum cornibus differt. Horum boum ingens copia hybernis temporibus in Polonia, Sarmaticiſque regionibus reperitur, vbi ex arboribus eos ſagittis configunt, aut ex equis velocitate præſtãtibus, alijs alios ſubleuãtibus in perſequendo.

Biſonum venatio.

Biſonum venationem deſcribit Pauſanias in Phocicis. Inuenta fera venatores loco accliui in conualles demiſſo, primum ſepe firma locum cingunt: Deinde illam, quę ex aduerſo eſt in extremitate, planiciem tergoribus recẽter excoritatis ſternunt: Sin corijs deſtituantur, pelles aridas addunt oleo lubricas factas. Inde qui equitando plurimum valent, biſones in eum locum propellunt, hi in primis ſtatim tergoribus labẽtes per accliue deuoluũtur: Ibi fame aliquot diebus ferocia fracta, paſcuntur pini baccis, atque ſic tandem vinculis circumuenti capiũtur.

Ibices quo pacto capiantur.

Ibices & capræ ſylueſtres vel capreæ ac rupicapræ appellantur, quas Plin. cornua in dorſum aduerſa habere ſcribit, ſcandendo in ſcopulos perſequuntur venatores, vt miſsibilib. configant: Mira enim ſcandendi ſaliendique ex

rupe

rupe vna in aliã arte pollet hæc fera. Et cùm non datur aliud effugium, ad rupẽ aliquam inacceſſam trãſiliens cornibus ſe ſuſpendit tantiſper, dum venator ſe aliò conferat: Habet enim cornua minora caprinis, non diſsimilia hœdorum cornib. ſed retrorſum incuruis, vt à tergo velut vncis ſe liberare poſsit, atque ſuſpenſam tenere. Plerunque autem ad ea præcipitia montium feram ſequuntur venatores ſcandendo, vt deſcenſus non detur, id quob Maximiliano Imperatori contigiſſe proditum, eiusq́ue rei indicia non procul ab Oeniponte viſuntur. Crocodilus, ἀμφίβιον, & terreſtre & aquaticum animal, oua pariens excludensq́ue. Capitur, vt Herodotus ſcribit, hac arte: Venator primò tergum ſuillum hamo circundatum perfert in fluuium medium, ad crocodilum alliciendum: Deinde in ripa fluminis porcellum quem viuum tenet verberat. Vocem hanc audiens Crocodilus accurrit, tergumq́ue quo hamus tectus deuorat. Attractus ante omnia oculos venator cœno opplet, alioqui difficulter cohibiturus. Feras ſi necare ſtudes, cibo admiſceto tithymallum, ranunculum, aconita: ijs enim pharmacis vel necantur vel attonita capiuntur. Moleſtior fortaſsis vobis ſum prolixiore mea de feris capiendis com- *Crocodilus.*

De viuarijs ferarum, hoc eſt, theriotrophijs.

memoratione. LA. Nequaquam: vnum reſtat de viuarijs ferarum. PHI. Viuaria ferarum cùm hoc tempore non ſint rara, nobilium prætorijs ac prædijs, neq; nouum inuentum, de his pauca ſubijciam. Plinius tradit Fuluium Hirpinum, qui mox Lucullũ imitatorem habuerit, viuaria primùm vſurpaſſe, cùm tamen Cyrum & alios plerosq; longè antè viuarijs ferarum vſos conſtet. Hodie quoq; in Italia, Galliaq; & Germ. crebra viſuntur, nuſquam autem frequentiora, quàm in Anglia, vbi paſsim nobiles prętorijs habent adiuncta viuaria, quibus damæ, cerui, aliæque feræ ſeptis clauduntur ad voluptatem. Feræ autem, quæ viuarijs idoneæ, potiſsimùm ſunt lepores, cuniculi, damæ, ſues, cerui, capreoli. Leones autem & vrſi, lupi, leopardi & rapacia truculẽtiaque animalia repagulis potius continẽtur. Conuenit autem proximũ ędificio vel prętorio habere clauſum viuarium, idque vel muro vel fiſsilibus ſtipitib. perforatis (quibus ramices inſeruntur per tranſuerſa latera interuenientibus certis ſpatijs defixis) quaſi vacerris clatrare, vel aſſeribus connexis claudere, quo minus exitus feris concedatur, vnde quoties libeat, feras quaſi de cella promere liceat. Aquam in promptu eſſe conuenit, quæ ſi deſit naturalis, ali-

unde

undevelinducenda vel foſsis procuranda, prout patrifamiliâs conducit. Maximè autem fons ſcatens deſiderandus vel viuus, qui feris imprimis expetitur. Eligendus autem locus imprimis & gramine ac ſtirpibus arboribusq́ue abundans & glandibus, pomisq́ue ſylueſtribus. Sunt enim eadem pecorum ſylueſtrium pabula, quæ cicurum. Temporibus autem hybernis & pabulum denegantibus & quando partus edunt, ſuccurrere clauſis oportet fœno, & quidquid locus aut facultas præbet, paduli vice ſuppeditare. Minoribus, veluti lepuſculis & cuniculis olera adminiſtranda. Iam tu Ornitheuta de tuo aucupio diſſeras.

DE AVCVPIO.

ORNIT. Secundum venationis genus eſt auium & aeriorum animalium perſecutio, quam Græcè ἰξευτικὴν vel ὀρνιθιακὴν, Latinè aucupium vocamus. Eſt hoc ſtudium præter alia principum atque heroum exercitia lõgè commendatiſsimum, omnibusq́ue oblectãdi numeris inſtructiſsimũ ſiue ingenuitatẽ exercitij, ſeu voluptatis honeſtatem expendas. Siquidem hoc ſtudio corpus moderatè lõgeq́; expeditius labore ac periculo minore vegetatur. Ferarũ autem perſecutiõe immodico labore'p inuia dumeta, ſyluasq́; impeditas venator laſsitudine ſæpè fractus fatiſcit, aut in furibun-

dum aprum aut ceruum efferatum impulſus in vitæ diſcrimẽ conijcitur. Adde quòd hoc exercitium minore ſumptu atque apparatu expetitur. Nam ferarum venatio, & canum omnis generis gregem requirit, & retia ſumptuoſa, vt taceam venatorum turbam qui canes ducant, vel inſectentur ferã, vel qui ad retia deſideat. Auceps verò ὀρνιθοθήρας vnus inſtructus aut reti aut viſco aut deniq; accipitre ſuum exercitium exequitur. Eſt autem hoc ſtudium ferè triplex, & & vel accipitrariũ quod auibus rapacibus, aut retibus & inſtrumẽtis, aut viſco, hæc inſidijs alijs exercetur. Accipitrarium autem & volatile aucupium veteribus non ita in vſu, vti nunc omnibus Principibus & heroibus eſt frequentatum, cùm alia venandi genera iam indeà diluuio vſurpata reperiantur, vt tam Hebræorum, quàm Græcorum & Latinorum literæ teſtantur. Budæus miratur hoc ſolum nõ fuiſſe in vſu, præſertim cùm Ariſtoteles tanta diligentia maximisq; ab Alexãdro ſuppeditatis ſumptibus omnium animalium naturã deſcripſerit, nuſquã tamen accipitrarij aucupij meminerit. Plinius ſuper Amphipolim ſcribit, Thraciæ populos atque accipitres ſocietate quadam aucupari: hos quidẽ ex ſyluis & arundinetis excitare aues, illos ſuperuolitantes deprimere.

Aucupiũ triplex.

Accipitrarium aucupium.

primere. Iulius quoque Firmicus, qui fuit Conſtantini temporibus Magni Conſtantini filij, mētionem facit huius aucupij. Indos Aelianus tradit coruos & miluos à pullis manſuetos reddere inſtituereq; ad venatum, vt ſuprà de leporum venatione dictū. Hodie maximè vſurpatur & generoſa exercitatio exiſtimatur principibus & monarchis vſitata, vt quæ voluptatis plurimum habeat. Exercetur autem hoc aucupium volatile rapacibus auibus inedia vigilijsque domitis. Domantur in hunc vſum non ſolùm accipitrum falconum varia genera, verùm etiam vultures, corui, quibus nō aues ſolùm, ſed lepores etiam & cuniculos venētur. Videmus enim natura accipitres, miluos, coruos, innoxijs auibus inſidiari. Accipitrarius autem auem rapacem geſtat pugno inſidentem, comitatusque cane veſtigatore, qui vel perdices, coturnices, aliasque aues minore accipitrum genere perſequatur, eque latebris excitet, vt auolare tentantes à prædatrice intercipiantur. Plerunque enim Perdices, coturnices, aliæque aues vbi hoſtē adeſſe ſenſerint in ſublime ſeſe attollere non audent, ſed in fruteta ſe abdentes malum canibus hominibusque quam iurato hoſti in prædam venire. Maioribus venatricibus auibus lepores atque cuniculos

hoc modo capiunt. Aliæ emiſſæ circũuolitant tantiſper, dum à canibus atque venatoribus excitetur præda, quã pernicitate inſtructæ diripiant, atque humi depreſſam conficiant. Aliæ non niſi volantem prædã impetunt, quam ſi impediti aſſequi non queant, circumuolitando in propinquo latitantem commonſtrant, vt à venatoribus compræhendantur. Sunt & ſublimipetæ, quæ ardeas, atque id genus auium trans nubes ſcandendo perſequũtur, eouſque, vt hominum conſpectum euadant. Atque hi maximè ſunt principibus in delicijs.

Sunt & ſublimiuagi, qui neglecta interdũ præda cùm differenauit ad meridiẽ plerunque apricatione delectati in nubes licentius ſubuehi ſolent, & diu ex hominũ proſpectu auferri, quaſi quidam emanſores. Quod prouidẽtes magiſtri accipitrarij ꝓtenſo pugno reuocant aut receptui ſtentorea voce canunt, interim ſcapum oblongo loro iactantes rotanteſq;. Quare cùm ſublimiuagi longiſsimè & vltra famam in alienas regiones auolent, appẽduntur eis tintinabula cum orbiculis argenteis, quib. veluti indicib. inſignia domini inſcribuntur. Vndè ſæpè à multis miliarib. capti agnitis inſignibus ad dominos remittuntur. Accepimus à quodã Principis accipitrario, qui affirma-

affirmauit,cũ fortè circa matutinũ tempus in Menapijs aucupio vacaret, accipitrẽ vento abreptum,eodemque circa quartá pomeridianã in Pruſsia venationi volatili interueniſſe,atq; in præda captum, agnitoq́; Principis ſigno,remiſſum,cũq́, rogaretur quo tempore captus,cognitum eodem die quo auolarit interceptum fuiſſe. Accipitrũ genera plura memorãt ab Ariſt.quorũ plurib.in venatiõe aucuparia vtimur. Gall. vocãtur oiſeau de la proye.At modo rapiẽdi venãdiq́; differũt:nã alij humi cõſidẽtẽ colũbam rapiunt,volantẽ nõ item, alij volantes impetũt.Inter hæc accipitrũ genera buteonem p̃cipuũ narrat Ariſto. Græcè τριόρχης à numero teſtiũ dictus. Etſi Plin. etiã æſulonẽ vocet.Germanis videt̃ eſſe Smerling, Gallis buyſart.Item falcones, Palumbarij,perces,niſus,Germa.Speruer,Gal. eſpreueer,quo in venãdis palũbis, ac perdicib.vtũtur. Fringillarius vel leuis accipiter Binumfalckle.Stellaris accipiter Blaufuſs, Pernices Gyrfalck. Accipiter ardealaris, Gal.faucon haerennier.E Creta afferuntur magni p̃cij, Scacurios vocãt Galli & Germani.Ex omni genere accipitrũ rapaciũ alij nidularij,qui ex nido rapti domi adoleuerũt.Galli vocant oiſeaux nies prins au nis.Hi vt obſequentiſsimi, ita non ſunt optimi: alij ſunt ramales, qui iã ferè adulti ni-

Accipitrũ genera.

nidum deſerentes per ramos paſsim auolantes capiuntur: Gall. ramages, hi nidularijs præferuntur, nam pernicitate nidularios vincũt. Item peregrini, Gall. pelgrins qui vt ſunt pernicitate commendabiles, ita negocio maiore curantur, vt qui ab infantia non obduruerint. Hi ſunt duorum generum: Hornotini, vt Budæus annotauit præſtantiſsimi putantur, id eſt, qui antè quã deplumeſcant, mãſueſcũt: Anniculi, id eſt deplumes, item bimi, trimi, & deinceps ad obſequium redigi non poſſunt. Omnibus iam dictis generibus alij aliter vtuntur, alios vocantes campeſtres & perdicarios, leporarios, picarios, alios locuſtres & riuularios vocant, anatarios. Hi anates, ardeas, grues ſpectãda virtute è ſublimi deturbãt. Ardea em̃ quoties imminere hoſtẽ cernit, ſublimis fertur in auram, hac eã inſequente, certatim ſic nubes petunt, vt hominis ſępe proſpectum effugiant, tãtiſper dum venatrix ſublimior facta prædam inuolutam vnguibus in terrã mutuo rotatu deturbet, atque leporarijs aut venatoribus excipiatur. Induſtrias aliquando huiuſmodi aues principes magno mercantur: ſiquidem conſtat quingentis aureis atque amplius regibus & principibus venditos. Domandi ratio præcipua, vt oculorum palpebris com-

Precium accipitrũ.

Domandi ratio.

commiſsis vel occluſis circuloque,cui inſident agitato inedia longisque vigilijs fatigetur. Pòſt alligatur funiculo,& eſuriens primùm cominus & paulatim longius allicitur, donec aſſueſcat, & ad vocem magiſtri liber auolans citra funiculum reuertatur. Accipitrarium oportet auem crebrò manu cheirotheca tecta inſiſtétem deportare,& eſcam præbere,vt magiſtrum eiusque vocem cognoſcere diſcat. Anniuerſaria cura plumas in auiarijs amittunt,quod mutare vocant vulgò & à numero annorum,quoties deplumauerint,nomen accipiunt ferè. Ineunte autumno accipitrarij ſaginã auiarij medicamẽtis exinaniũt,rurſusque ad prędam inſtituunt,media perdomitant,inditis in os ſtupeis turundis, vel bolis auiditatem eorum ludificantes, ſimul vt ſic euocatis excremẽtis auidiores reddantur,ac fame excitatæ obſequentiores fiant. Hyeme etiam ad gelu ſub dio algere vtile. Nonnulli ſi algeant, cõtinuò inhorreſcũt & morte periclitantur reiecta ingluuie. In omni genere veterani difficilius extenuantur,& minus volucres, ſed ad prædã ſolertiores, & minus obnoxij. Terram enim volatu ſtringentes deuolantẽ auem excipere nouerunt,aut anguſtis finibus latebrã eius circumſcribere,ne venatores aberrent. Tyrones

rones vt veloces, hoc magis exſpãtiatur & aberrãt. Ramales atq; nidularij initiò ſunt intenebroſis cõſtituendi, & vbi primùm ad venatum ꝑduxeris, nõ ſubitò mittẽdi per dicibus capiendis: Quia ſi robuſtior præda ſe excutiat & vincatur, auis fit meticuloſior, quin potius tyrocinium exerceat in coturnicibus & minoribus prædis rapiendis. Aut ſi velis maiuſculas aues capere, acciſis alis auem grandiorem præbeas diripiendam. Eo exercitio fit audentior ad validiores etiã capiendas. In Martio & Aprili projiciẽdis veteribus plumis in caueam, auiarium in hoc factum mittitur diſpoſitũ ad parietem, alicubi loco aprico & meridianum ſolem excipiente. Interim paſcendi bona carne, veluti columbina, gallinacea. PHILOT. De volatili accipitrum falconumq; venatione iam ſatis: perge ad reliquas partes aucupij referendas. ORNI. Quando ſic videtur pergam, ac primùm de peculiariũ quarundam volucrum aucupio diſſeram.

Aucupij ſecudus modus.

Fulica, inquit Ariſtoteles libr. 9. de nat. animal. capitur ſpuma. Appetunt enim eam auidius, quocirca ſpuma inſperſa eas venari in vſu eſſe, carnem, earum probi odoris eſſe, excepta poſteriore parte. Struthiocameli, aues ceruorũ magnitudine, collo & capite oblõgis laterib. alatis, crurib. firmiſsimis, pedibus

Fulica quomodo capiatur.

Struthiocameli.

pedibus fiſsis, propter molē corporis altius volare nō poſſunt, at celeriter currūt. Hos arcu, vt Strabo teſtatur, venantur quidam, alij ſtruthorū pellibus tecti: nam dextram pelle colli operiunt, atq; eum ſic mouent vti animalia collum, ſiniſtra ſemen ſpargūt è pera deſumptum, eo auem alliciunt in cōualles abigentes, vbi plures animal circumſiſtentes ſternūt. Aelianus ſcribit curſu deficientem laſsitudine comprehendi ab equitibus. Diodorus Siculus alios quoque modos capiendorum ſtruthiocamelorum tradit. Perdicum venatio varia eſt: Et hæc auis aſtutia valet, vt Ariſtoteles & alij poſteriores prodiderunt. Nam cùm perdices & coturnices, quibus longè volandi facultas deeſt, terreſtres, vt ait Plinius, potius, quàm ſublimes ſunt, nec altiuolæ, non nidis poſitis ſicut aliæ aues, ſed in aprico, in ſegetibus & vepretis oua edunt & incubant, vt accipitrum iniuriam vitare queant. Pullos fouent ducuntque gallinarum more. Cùm aliquis venando nidum acceſſerit, prouoluit ſeſe perdix ante pedes venantis, veluti capiendi ſpem præbēs, ſicque venatorē abducit quouſq; pullis effugiū detur, pòſt ipſa auolans prolē reuocat. Perdicum venatio vulgaris: aut fit accipitre, aut retium naſſa veluti ſacco. Si accipi-

De perdicibus, et coturnicibus capiendis.

trem

trem & canem habeas veſtigatorem, excu
ti ad volatum ab accipitre capiuntur. Si
autem conſpexerint prædonem, antequ
excitentur, ſeſe attollere non audent, ſe
procurrētes ſeſe in vepreta aut ſegetes ab
dunt, ibique à canibus capiuntur. Alia ve
nandi ratio perdicum fit reti non lato ſe
longiuſculo, atq; veluti brachijs extenſo
quod in extrema parte naſſam veluti ſacc
habet. Auceps vel equum habet, iuxta qu
occultatur (nam equum non vitant) vel te
gumento vtitur in equi formam compoſ
to, aut rubro nigróue panno ſcuti inſt
protegitur ante pectus, ne ipſe conſpicia
tur ab auibus, perq; foramina ipſas ſpecu
latur. Vbi conſpexerit, paulatim progre
diens aues ſenſim & ipſas ſe agi patiētes
ſaccum retis cogit ingredi, atque ſic cap.

Coturnicū aucupiū.

Coturnix quia in ſegetibus habitat, auis e
ad Venerem vehementer prona, hæc fiſtu
la vocem fœminæ imitante inuitari ſole
quum vbi audierit, curſu celeriorē ſe pro
pit eò, vnde vox illa exauditur. Ea igitu
via intermedia plaga extenditur, in qua
accurrendo vltro ſe conijcit. Ex Clearch
Soléſi Athenęus tradit, coturnices ſub te
pus coitus, ſi quis laqueum ad ſpeculum
regione poſuerit, ad id, quod in ſpeculo a
paret, accurrētes in laqueum incidere. C
mun

muniter aues capiuntur varijs modis: alij tradunt allium coctum vt non renaſcatur obiectum áuibus ſi deuorauerint ſic ſtupere, vt manu capiantur. Laqueis retibusque capiuntur aues, & minores pantheris, hoc eſt, retibus ſaltabundis, quæ expanduntur ſuper terram capiũtur. Cornices capi proditum, ſi nucem vomicam edant. Viſco capiuntur aues illitis virgulis poſitiſque eo loco, vbi vel ad eſcam, vel alia cauſa aduolare ſolent. Harum virgularum contactu implicatæ capiuntur. Figuntur virgulæ in arborum lateribus, nempe ceraſorũ vitium, vel etiam ſylueſtrium arborum alligata, vel in cauea appoſita vlula, vel cantatricibus auiculis. Quibus cùm alliciantur vbi viſcoſas virgulas attigerint, capiuntur. Capiuntur & maiores aues virgis aut iuſculis viſco illitis, eſca ad inuitandum appoſita vel ſuſpenſa. Viſco quoque illita virgula pedique ſturni alligata, vbi gregem ſturnorum aduolantium videris dimiſſo viſcoſis virgulis inſtructo, qui cum in turmam ſe ingerit, plures ſecum trahet captiuas. Hæc habui, quę de meo exercitio in medium conferrem. Iam ad te, Halieû, redijt periodus.

Pantherō retis genus

Tertius aucupij modus.

Xx DE

DE TERTIA VENATIONIS PARTE.

HALIEVS. DE piſcinis villaticis & priuatis ſuperius Piſcinarius copioſè diſſeruit: Nos tertiam venationis ſpeciem, nēpe Piſcationem & capiendorum piſcium rationem, hoc eſt, ἁλιευτικὴν exequemur. Nam cùm humana ſolertia nihil intactum relinquat, ſiue in terra ſiue in aere atque aqua, & omnia hominis imperio præter ſuperos ſubdita ſint, vt ſuprà dictum, quantumuis immanes beluas tam aereas & marinas, quàm terreſtres homo ſibi ſubijcere ſuoque vſui ſeruire ſtuduit. Siquidem non elephanti modò & leones parére cogũtur homini & auium examina, verùm etiā quæ pontus gignit formidoloſa atque aſpectu horrenda, cete, teſtudines, phocæ, hyenæ, canes marini, lamnæ, zygene, ipſis terreſtribus horribiliora monſtra, & quæ nationib. metuenda, tamen ab imbecilli piſcatorum genere capiuntur. De piſcatu pauci (quod equidem ſciam) & apud Latinos & apud Græcos, ſcripſerunt præter Oppianum, qui contractius, atque id ſolùm de capiendis piſcibus marinis ſcripſit Ariſtot. Athenæus & Plinius de piſcium natura quædam tradiderũt: De piſcibus autem capiendis vel pa

rum

rum admodum, vel nihil. Columella de piſcinis & piſcibus alendis ſcripta reliquit, & Aelianus ſparſim nõnulla. Piſcium vſus humano generi ſicut & alia animalia conceſſus ſingulari Dei beneficio, cibum enim p̃bet vtiliſsimum & lautiſsimum. Multas gentes ſolis piſcibus victitare. Nã Oritas & Arbias gẽtes Ichthiophagos eſſe, qui domicilia quoque è piſcium oſsibus faciunt, portas è coſtis, & è vertebris mortaria, teſte Strabone. Item panem è piſcibus ad ſolem toſtis atque contuſis addito pauxillo fermẽti. Principio piſcatorem Oppianus ſicut res ipſa docet, non minus quàm venatorẽ vigilantẽ, laborioſum, frigoris & æſtus patientẽ eſſe vult, itẽ ſagacem, vt piſcium fraudes eludere queat. Inſtrumẽtis huic arti idoneis inſtructus ſit piſcator oportet, nẽpe retib. tritẽtib. fuſcinis, hamis, naſsis, atq; id genꝰ ad piſcationem neceſſarijs, vt mox dicetur. Porrò tunc piſcatio inſtituẽda, cùm piſces deſiderio fœturæ loca tepida adeunt, tũ enim maximè capiũtur, vt Ariſtoles tradit, maximè ſub ſolem oriẽtem, vel paulò pòſt, quàm occiderit, tum enim maximè viſus piſcium fallitur. Hyeme vada petunt, alij in limum aut arenam, alij in ſcopulos ſe abdentes. Ad vernum tempus & æſtate in ſublime redeunt, cùm herbæ vireſcere incipiunt

Arbies Ichthiophagi.

Piſcator qualis poſtuletur.

Piſcatio quãdo inſtituenda.

unt littoribus appropinquant. Piſces qui in mari degere ſolent prope fluuium aliquem aut lacũ, cùm partui ſint vicini, è mari in lacus aut fluuios prodeunt, cùm quòd aquam à ventis tempeſtatibusque liberam amplexentur in partu, tũ ne beluis marinis fœtus exponant. Atque ideo in Pontũ Euxinum ſecedunt, qui ob id plurimis piſcib. abundat, & quòd beluis marinis rapacibus non ſit obnoxius. Verno tempore germinante terra, piſces quoque ſicut aliæ ad coitum incitantur, & alij oua arenis petrisque atterunt, alij natando expellunt. Et cùm omnes reliqui ſemel, lupum bis, mullum ter parere tradunt. mares procedentes ſemen ſpargere, fœminas ſequentes exorbendo excipere, neque aliter coire, etſi ex Herodoto tradat Aelianus, reprehenſum tamen id ab alijs, nã coire omnino, ſed alios aliter, idq; tanta celeritate, vt obſeruari certi vix aliquid poſsit. Piſcis fœmina coitus tempore marem ſequitur, ventrem eius roſtro pulſans, ſub partu mares fœminam ſimiliter, de qua re qui volet, legat Maſſarium in Plinium. Tempora piſcationi accommoda autũno probãtur poſt ſolis occaſum maximè prima nocte, nam tum piſces dormitant, & facibus lucentibus capiuntur quieſcentes, bruma verò meridie, vere toto die,

Tempora piſcationis.

to die, quòd tum ad fœtum euagentur, & in Venerem concitentur. Alij æſtate capiuntur, alij hyeme. Nam hyppurum & coracinum hyeme non capi, ſed tantùm æſtiuis diebus, atque tum cancri fluuiatiles & trochæ commendabiliores. Piſces alij alijs locis delectantur: alij inter ſaxa, alij in arenis, alij in vluis herbidisque locis verſantur. Explorandus ventus vt ſit tranquillus, alienus à tempeſtate. Et ſicut in terreſtri venatione, ſic in piſcatu Noto ſpirante retia aduerſus Boream, & contrà Borea flante in Notum trahenda. Euro ſpirante aduerſus Zephyrum dirigẽda retia, & contrà. Piſcandi varij modi. Traditur cyclamini pharmaci ſubacti odore piſces veluti ebrios & infirmos reddi, adeò vt manu capiantur, atque ideo ichthiotherondici. Idẽ de hyoſciamo proditum. Aelianus quatuor memorat piſcandi genera, nempe reti, naſſa, hamo, atque conto. Retium exiſtimat vberiorem, ſed ſupellectilem requirere variam. De his ſuperius dictum in venatione. Cõſeruantur autem retia piſcatoria diutius, vt in venatione ferarum dictum. Naſſarum vſum, quia inſidioſus ſit, ingenuum hominem minimè decere quidam opinantur. Hamo autem piſcari libero homini magis decorum exiſtimari. At quæ conto ſit, eam eſſe ſtrenuiſſimam

Piſces quibus locis delectenrtu.

Venti ratio.

Piſcãdi varij modi.

mam,& hominem requirere robuſtum,ad eam requiri perticam rectam oleaginam, & funes è ſparto contextos,& tedas atque faces pineas ac reſinoſas: nauem paruam, & remiges validis brachijs. Proditum eſt tempore hyberno cùm Iſter glacie conſtrictus ſit, piſcatores glaciem in orbem perfodere inſtar putei, huc cùm lucis deſiderio piſces conueniunt,facilè capi, vt AElianus tradit. Item glacie ſecta ſecuribus, verriculis piſces capi vulgare eſt. Alij calamis longis adnectunt ſetas equinas,alij hamis incuruis annexa eſca, alij lina & funiculos contextos è nauibus iaciunt,alij multiplices hamos expediunt. Sūt qui naſsis,atque his diuerſis: Nam quædā ex ſaligineis virgis contextæ, non nullæ è linis conſtant. Alij plumatis funibus piſcātur,quemadmodum lepores in ſegetibus ſuperius diximus venari. Quidam expedito vtuntur piſcandi modo, perticæ alligāt rete,ſacci in morem inferius clauſo & anguſto,ſuperiꝰ patulo,eoq́; impoſita eſca in aquā dimiſſo, ſubinde reducūt, captosq́; piſces eximunt. Itē modus capiendi corbe, fiſcellis,in ſtagnis riuisq́; herbidis atq; vlua obnoxijs, vimineo cophino ſuperius inferiusq́; patēte, eoq́; ſubitò dimiſſo in vadū, qui hoc modo cingūtur,cophino piſces capiuntur. Alicubi in riuulis ad faces noctu

piſces

piſces fuſcinis conficiunt. Crebrior piſcandi maximè in mari & fluminibus modus verriculis expeditur vel ſagenis. Retia ſunt hæc oblonga, & mediocriter lata, altrinſecus funibus alligata, ex vna parte plumbei globuli, ab altera ſuber annectitur. Atque hoc quidem lignum propter leuitatem in ſublimi aquã ſuſtinet eam partem retis, alteram cogit plumbum ſubſidere. Pars vna verriculi ſcaphæ imponitur, altera parte in ripa relicta nauiculaque in altum per gyrum ducta, ad ripam tãdem reuerſi totum rete ad littus retrahunt incluſis piſcibus. Plinius ait intereſſe capturæ ſi iteretur gurges. Et Ariſtoles teſtatur, ſi gurgitum ima ſæpius terantur, plures capi ſecundo iactu, quàm primo. Eſt & retis genus quod geminis perticis in mare mittitur, ſubitoque piſces comprehendit. Aliud in modum papilionis aut tentorij contextum rete inferius plumbatum, in ſublimi nodoſum. Eius caudam ſiniſtra tenet piſcator, dextra in altum iacit rete, idque ſubſidens, piſces, qui eo loci ſunt, cingit, & cùm retrahitur, claudit. Eadem aquatilia genera aliubi atque aliubi meliora. Littorales pelagicis meliores contendit Ariſtoteles quippe qui cibo copioſioreylioreque potiantur. Lupi piſces in Tiberi amne in-

Verriculi vſus.

Qui piſces vbi meliores.

ter duos pontes, rhombus Rauennę, murę-na in Sicilia, elops Rhodi, oſtreis ſaporem optimum Lucrinis adiudicant quidā. Sturio ad oſſia Rheni, ſiluri in Danubio & Mœno, ſalmones Rhenenſes commendabiliores: varij in montanis riuulis haleces, ſicut & piſcis, qui induratur, ex Oceano Germanico commendabiliores. Cæterùm vt ſunt piſces varij, varijq; piſcandi modi. Non oēs etiam eſca capiuntur. Nonnulli priuſquam appetant, odorantur. Ineſſe enim & auditum & olfactum experientia compertū eſt. Quoſdam & ſpeluncis latentes ſalſamento illitis faucibus ſcopuli, piſcator expellit, velut ſui cadaueris agnitionem fugientes.

Piſcibus et auditū & olfactum ineſſe.

Conueniuntque ex alto ad quoſdam odores, vt ſepiam vſtam & polypum, & ob id coguntur in naſſas, ſentinas nauium fugiunt, maximè piſcium ſanguinem. Nō poteſt petris auelli polypus, ſed cunila admota ab odore protinus reſilit, vt ait Plinius. Aliqui pane ineſcantur & vocati adſunt, ſic aſſueti paſci. Purpuræ & aliquot alij aquatici fœtidis delectantur. Minores hamis minoribus, diſtētis etiam caprinis pellibus ſæpè capiuntur. Cete grandis belua. (Nearchus vicinûm & ternûm paſſuū refert) ipſis nauibus metuēda, in Heſperio mari plurimum viſitur & Oceano, & tarda inceſſu. Eſt

Cete.

ſu. Eſt muſculus piſcis exiguus aſpectu ſed cauda longiuſcula, hic monſtrum ducit, illud verò ſequitur. Quare muſculo viuo cete rarò capitur, verùm duce capto non difficilè capitur belua & viæ & cõſilij expers, vtpote noctu caligans oculis. Cuto de igitur capto apparet monſtrum eminentibus extra aquam pinnis. Piſcatores rudentes benè compactis nodis extendunt, qui ne abrodantur, catenis intexũtur per multos orbes. Ad hæc vtres ſpiritu diſtentos alligant, eosq́ue in pelagus demittunt. In hamo inditur eſca, iecur aut armus taurinus, quem vno ictu deglutire queat. Mox præparatis ſecuribus & ingentibus gladijs adoriuntur monſtrum, ſed taciti, ne rumorem ſentiens in profundum deſcendat. Eſcam rapiens & deuorans capitur, funibusq́; trahitur. Et ni vtres funibus annexos habeant piſcatores, vnà cum nauib. facilè mergeret immanis belua. Sed dum in vtres cedentes ſæuit, interim piſcatoris ictu confoditur, & in terram trahitur. *Muſculus piſcis.* *Baſil. Hexaome.*

Eiuſdem ferè magnitudinis Phyſeteres, qui efflationibus fluctum maximum & caliginem nauigantibus excitant, vt Strabo ſcribit. *Phyſeteres*

Balena etiam vnco ferreo capitur, ſecuribusq́ue excinditur. Balenæ ſubmerſuræ *Balena*

naues, dolijs eiectis vel effuſo caſtoreo terrentur.

Balena, Orca, Cete, communiter vocātur VValfiſch.

Orca. Orcam tradunt balenæ infeſtam beluā: Capi inuitatione prædæ, dum ſaginā proſequitur in littus fluctibus propulſa, eminente dorſo multo ſuper aquas carinæ in modum inuerſę, multiplicibus plagis confoditur, & mergi ſæpè piſcatores reflatu beluæ oppletos vnda, & quia os habet in fronte, ideoque ſumma vnda innatantes in ſublime nimbos afflant. A Claudio Principe oppugnatam orcam in portu Oſtienſi, quo profectus ipſe cum prætorianis populo Romano ſpectaculum præbuiſſe proditum, lanceas congerente milite è nauigijs aſſultantibus, Plinius tradit.

Canes. Canes quia voraces, & piſcantes perturbant, hamis occultatis in piſcib. capiuntur.

Lamna. Lamnæ in remos ſæuiunt, dentibus circulo iniecto capiuntur.

Phoca. Phocę nō hamis neq; tridēte aut fuſcina cùm duriore ſint cute, ſed retib. capiuntur.

Teſtudo marina Teſtudinem etiam inter cete numeratam, immenſæ magnitudinis beluam Indico mari mitti, quarum ſuperficie habitabiles caſas integant, atq; rubro mari his nauigant cymbis, & piſcatoribus obuiam infauſtum

ſtam Oppianus putat. Capitur ſi inuertatur, & ſupina feratur, ſic facilè configitur. In primis eliciuntur antè, meridiano tepore blandiente euectæ, eminentes lato dorſo, per tranquilla fluentes. Quæ voluptas liberè ſpirandi in tantum fallit oblitas ſui, vt ſolis vapore ſiccato cortice non queãt mergi, inuitæque fluitent opportunæ venantiũ prædę. AElianus ſcribit caput eius abſciſſum diu viuere, & ſi manũ oculis admoueas, oculos claudere, & ſi propius admoueas mordere.

Delphinos capere religio eſt, ſiquidem hi piſcatoribus auxilio ſunt. Nam ad nomẽ Simonis vocati adeſſe ſolent, piſces ex imo fundo pellentes. Vnde ei partem prædæ dare conſueuerunt piſcatores, quam ſi negent, in poſterum eiſdem non adſunt in piſcando. Thraces ad Byzantiũ Delphinis non parcunt: & quia ab hominibus nõ metuunt, facilè capiuntur, maximè primũ nati. E quibus vno capto, mater facilè capitur, vt ſequatur, notosq; veluti ad ludũ literarium liberos educente parente, vt inquit Oppianus, ipſa ponè ἐπισχοπόςſequitur. Ariſtoteles tradit retibus apprę hẽſum breui tempore ſtrangulari, cũ ſpirandi facultas quã habet, adimatur. De Delphinorũ φιλανθρωπίᾳ multa paſsim legũtur, vt de *Delphini.*

Ario-

Arione apud Herodotũ, & pueris adamatis, dorſoq́; exceptis in mare vexiſſe atque reuexiſſe, vt eſt apud vtrunque Plinium, & Athenæum, & Oppianum. Notum eſt de Cærano Mileſio, qui captum delphinum & necandum à piſcatoribus redemit, poſtea naui, in qua Cęranus erat, merſa, ab eodem conſeruatus, ac deinde mortuo in patria, atque in littus elato agmen Delphinorum apparuit non procul, tanquam funeri præſens & opem laturum.

Purpura. Purpuræ capiuntur poſt Canis ortum, aut ante vernum tempus: quoniam quando fœtificauêre, fluxos habent ſuccos, & fœtidis delectari Plinius teſtatur. Oppianus tradit capi miſsis ſtrombis piſcibus aut oſtreis in dẽſos calathos è vimine aut iunco cõplexos: purpura, linguã inſerens ad eſcam, mox intumeſcentem detrahere nequit, atque ſic capi. Alij purpuras capi paruulis rarisq́ue veluti naſsis in alto iactis, eſca indita cluſilibus & mordacibus cõchis, has ſemineces ſed redditas mari auido hiatu reuiuiſcentes appetunt purpuræ, porrectisq́ue linguis infeſtant. At illæ aculeo extimulatæ, claudunt ſeſe comprimuntq́ue mordentia, ita pendentes auiditate ſua purpuræ tolluntur. Aqua dulci necantur.

Scarus

Scarus, inquit Aelianus, omnium piſci- *Scarus.*
ūm ſalacißimus, & cupiditate impotens in fœminam, quod cùm piſcatores non ignorent, comprehenſæ fœminæ ſummum os ad tenuem funiculum ex ſparto confectū alligant, eamq́ue viuam per mare ad cubilia, vbi congregari conſueuerunt, trahunt, naſſæque in piſcatoria nauicula os latè diductum paulatim demittitur in mare. Mares ad conſpectum fœminæ libidinis furore certatim in eandem ferūtur. Interim qui fœminam deducit, rectà ad naſsam tēdens cumq́ue fœmina in naſſam trahitur maresq́ue gregatim cum fœmina capiuntur.

Cephalus, piſcis cœnoſus, amniū quàm *Cephalus.*
turbidorum amans, vt Pauſanias in Meſſenijs teſtatur. Retibus capitur, nam ſummis natat vndis.

Orcinus, cetaceus piſcis mirè ſagax, cùm *Orcinus.*
enim hamum, quo capi ſolet, deglutierit, mox in profundum ſe dimittit ad petram aut ſolum allidens, hamum expellere cupiens, quod ſi minus licet, vulnus dilatat, atque exiliendo expuit. Sæpe tamen id nō̄ ſuccedens capitur.

Apuæ verriculis tenui filo contextis ca- *Apuæ.*
piuntur, inutiles alioqui piſces ob exilitatem, ad aliorum piſcium capturam ſolùm vſurpati.

Oſtrea,

Oſtrea. Carabi. Locuſta. Oſtrea, conchæ & carabi, locuſtas Theodorus vertit, capiũtur vel verriculis vel maris reciprocatione in littora prouecta.

Thunni. Thunni & porci marini, quos Strabonẽ pelamides appellare volunt, easq́; in Mæotide gigni, vnde gregatim erumpentes per anguſtos maris ſinus ad Bizãtium plurima eorũdem venatio, adeò vt manibus intercipiantur. Capiuntur retibus. Eſt autẽ eorũ captura à Vergiliarum exortu ad Arcturi occaſum. Celtas, Ligures & Maſsilienſes in gentib. hamis capere eos prodit Aelianus. Reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus. Thunnos iuxta Hiſpaniam glande ſaginari ſcribit Strabo.

Herring. *Haleces. Arengæ.* Haleces, alij arengas vocant, Iouius exiſtimat veteribus apuas dici: Sunt qui è menarum genere eſſe tradant, vnde menidiũ per diminutionem dictum. Capiuntur circa Auguſtum menſem in mari Septentrionali ſupra Angliam ac Scotiam. Piſcatores è Batauis & Morinis maritimis ciuitatibus ſoluunt nauib. in hoc paratis, quas buſchas vocant, cõmeatũ menſtruũ viginti aut triginta hominib. ſufficiẽtem vna cũ retib. & inſtrumentis neceſſarijs aſſumunt. Retibus vtuntur denis aut duodenis vlnis longis & quatuor latis, inferiori fune grandi & robuſto munito, horũque retium plura ſimul nectunt,

nectunt,in feriore parte propter funis pondus deſidẽte,& ſuperiore ꝓpter annexum ſuber natãte. Veſperi ſub crepuſculũ eiectis linis,haleces vltrò in retia ſe conijciũt, brãchasq́; inſerũt, piſcatores ad ſtadia aliquot prouehuntur,vbi ſentiũt põdus, mox trochleis retia extrahunt propter ingenté copiam,tantumq́; pondus,ꝙ citra hæc adminicula educere nõ queant:nam aliquoties vltra centenas tinas capiunt. Cauent, vt opus conficiant noctu,nam ſtatim ad auroram elabuntur haleces. Periculoſa eſt piſcatio, nam rarò diu ſuperſunt piſcatores. Aiũt aliquoties vnã mulierẽ quinq; aut ſex maritos vno anno ſuccedentes amittere.

Piſcis induratus mari Septentrionali circa inſulam Thule capitur in maximis rigorib. qui exiccatus, fuſtib. malleisq́; rurſum mollitur. E genere Aſellarũ creditur. Alij merlucã eſſe volũt. Capitur (vtaiunt)retib. Stockfiſch.

Spongiam animal eſſe docent Plinius & Oppianus, quod cruorem habeat inhærentem. Aliqui narrant etiam auditu vehi eas, contrahiq́; ad ſonum exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris poſſe, niſi reſcindantur. Captura autem eorũ periculoſa: Nam piſcator edoctus ſpiritum continere, à ſocijs ilia cinctus, atque ſiniſtra plumbum gerens, dextera falcem *Spongiæ*

cem, ore oleum, atque ita ad maris vadum demiſsis funibus, oleum ore diffundit, vnde aqua lucet perinde atque flamma noctu. Spongiæ affixæ virentibus petris falce reſecantur, mox ſanies effluit, oriturq; fœtor hominem ſępè enecans, & reſectis ſpōgijs ſubitò emergit, ſæpè laceratus ſi nō totus deuoratur à beluis marinis, Oppiano teſte. Quare obſeruant ſpongiatores, anthiæ piſces vbi ſint, illic nullas eſſe beluas marinas oſtendit Ariſtoteles.

Anthias. Anthias piſcis eſt apud Chelidonias inſulas & Aſiæ ſcopulos frequens, celeriter capitur, vno genere, paruo nauigio & concolori veſte, eademque hora per aliquot dies continuos piſcator enauigat certo ſpatio, eſcamque proijcit. Primum timetur fraus, pòſt conſuetudine inuitatus vnus anthias eſcam appetit. Is aliquot dies ineſcatus velut conciliator innumeros adducit, & priores illi piſcatorem agnoſcentes eſcam è manibus ſumunt. Tum piſcator paulum vltra digitos in eſca mittit hamum, & ſingulos inuolat verius, quàm capit, interim parcēs conciliatori, cauensque ne palpatio aut ſonus cæteros abigat. Sunt qui tradant anthias captos miſerabilem mortem lugere non aliter, quā homines qui in latrones incidūt.

Sargus. Sargus, quia caprarū amator, ad earum vmbram

vmbram vel earum pellibus facilè capitur. Quare extremis littorum marginib. & ſcopulis collocant capras vel ſimulacra earũ ad capturam. Quanquam etiam naſsis capiũtur myrto lauroq; annexis, vt Oppian⁹ teſtatur, Noſſe eos artes, quib. os captos eripiant. Captus hamo lina abrodit. Naſſa clauſſo ſocio in caput natans caudam præbet, qua prehenſa ore ſe extrahit.

Capitones, Cephali, Schelfiſch, Italis Capitelli, Gallis Egerfin appellãtur, (alij è mugilum genere eſſe arbitrantur.) Capiuntur maximè hyeme, & reciprocatiõe maris littore ſiccato fodiuntur foueæ, in quib. plerunq; remanent recedente mari. Aliud tamen genus arbitror, cuius Aelianus meminit in Achaico ſinu frequens, quos ille perinde atq; ſcaros ob libidinis incõtinentiã fœmina captiua p mare tracta capi tradit. Scribit Ariſt. capitonem algore oculis deficere, offa panis quoq; capi & terrę inteſtinis maritimis hamis affixis. *Capitones.*

Mugiles celeritatis sũt acerrimę, ita vt retia tranſiliãt, quare cautiõe op⁹ in captãdo. *Mugiles.*

Sepia tridẽte capitur, ſed percuſſę fœminę auxiliantur, attñ fœmina capta mare fugit. Vbi ambo ſe ſentiũt apphendi effuſo atramẽto, ꝙ ꝓ sãguine ipſis eſt, abſcõdũtur. *Sepia.*

Torpedo dextrã piſcatoris torpere of- *Torpedo.*

ficit vt hamum excidere manu cogat, contactu vires adimit, atque ea fraude piſces languentes deuorat. Quod ſi quis liquorem Cyrenaicum teneat, nihil torporis ſentire traditur ab Aeliano.

Anthieon captura. Anthieorum captura iuxta Corycium, vbi gregatim ad paſtum accurrũt, iteratoque paſtu cicures ac familiariores reddun tur, deiecto autem lapillo defugiũt in profundũ ac vadũ. Interim vnũ capiens piſcator, & ſic deinceps alium, eſca è labrace vel viuo vel mortuo parata Oppiano authore.

Callichus. Orcymus. Cãtharus. Carabus. Polypus. Callichus, Orcymus, Cantharus, Carabus, Polypus, naſsis capiuntur, eſca igne toſta iniectaq; naſſę, cuius nidore capiuntur.

Chalcides Chalcides, Trachuri capiuntur piſcibus impoſitis naſſæ.

Triglæ. Triglæ illuuie delectantur, maximè humano corpore ſuum inſtar, de quibus plura Oppianus.

Pecten. Paſſer piſcis planus, pecten: Capitur reciprocãte mari in altum nauiculis euectis, retibusque emiſsis, idque plurimum circa mare Britannicum in Morinis, capti in ſole & ventis exiccantur ſuſpenſi.

Polypus, Polypus oliuæ rami amore capitur.

Hippurus. Hippurus gaudet laceratarum nauium tabulis, horum loco faſciculis arundineis ſubligato lapide & pòſt hamo miſſo capiuntur

untur canis viſceribus & inteſtinis immiſſis hamis.

Aphiæ gregatim procedunt adeo,vt nauis in eas tanquam in rupem impingens ſiſtere cogatur,ſed ſecuri cæduntur. *Aphiæ.*

De fluuiatilium piſcatione.

Inter fluuiatiles genroſiſsimus lupus, qui & lucius atq; labrax à Græcis dicitur, licet nõ ignorẽ alios aliũ appellare piſcẽ. Rheno ac ꝓpinquis fluuijs & hamo & retib. capitur. Hamo captus,niſi ꝓperè adſis,dolore vulneris cõtẽpto,laxat hamũ ac refugit. *Lupus.*

Salar qui Auſonio ſtellatus tergora guttis,alius varius, Aeliano troctam dici quidam putarunt, licet eius deſcriptio nõ videatur conuenire ſalari vel trutæ harũ regionũ & fluuiatili: cum ipſe inter marinas, referat & hamo captum ſolum è piſcibus ſe abſtrahere ex hamo, quod cùm piſcatores intelligant,lõgiores anſas machinantur. Carpo Italis exiſtimatur eſſe qui in Benaco capitur,troctarũ ſaporẽ referẽs,niſi quod hic rubris,ille nigris maculis diſtinguatur, vt Iouius ſcribit,tãetſi Salar vel truta in amnibus circa Rhenum & Moſam, cæteriſque Germaniæ riuulis alij nigris, alij rubris diſtinguantur punctis. Theodorus iuniorem ſalmonẽ exiſtimat ſed falsò:nã etſi hi quoq; punctis maculentur, in Rheno alijsq; fluuijs tamẽ reperiũtur, maximè in ſuperiore *Salar.* *Carpo.* *Truta.*

Germania circa Briſacum & alia loca pleraq;,non aũt in riuulis, truta aũt Rheno & magnis fluminib.non capitur,ſed ſaxatilib. riuis gaudet hic piſcis,licet viuarijs etiã cõtineatur aliquoties. Capiuntur vel manib. in cauernas riuorũ cõpulſi,nã latibula quęrit ſub eroſis ripis arborũ radicib.veſtitis.Alicubi naſsis,retibusq́;,nonnunquã fuſcina ad nocturnas faces figitur. Eſt & truta vel

Trocta. trocta marina, Veneti nomẽ ſeruãt.Fũduli, piſciculi ſaxatiles,partim manib. ſub petris latitantes capiuntur, partim minutis retib.

Capitones fluuiatiles Capitones quoq; riuulorũ ſaxatiliũ piſculi quibus boithi & coiti aſsimiles tradũt quidam ad eundem modum ſub lapidibus occultantur, manibusq́; lapidę cincto leniterq́; ſublato comprehenduntur.

Alburni. Alburni,& *ipſi* fluuiatiles hamo capiuntur, maximè verno tẽpore, hamo alligato eſca lumbricorũ, qui à rore nomẽ habent.

Gobij. Gobij,nõ ſolũ in fluuijs, vt Atheſi & pleriſq; regionis Tridentinæ fluuijs, rerũ etiã mari capiuntur & lacubus: nã & in Lario & Verbano aluntur laudati maximi ꝓpter iecinoris gratiã.Itali vocant Capitoni,Græcè κώβιοι Ariſt.Non multum fundulis diſsimiles,qui Rheno capiuntur & vicinis amnibus,nempe hamo & verriculo.

Carpio. Carpio & fluuialis & marinus, ſunt qui cypri-

cyprinum aut cyprianũ vocitent, delectatur limoſis vadis, capitur reti & hamo atq; naſſa. Sed rete fallit caput limo cõdens, vt rete apprehendere non queat. Eſt & carpio Benaci, qui alias varius nigris maculis, de quo antè dictum. *Cyprinus.*

Perca, ſpinis armatus, vt Athenæus teſtatur, capitur reti & naſſa. Eſt & marinus eiuſdem generis piſcis. *Perca.*

Cancri fluuiatiles, vel ſub petris vel in cauernis latitantes capiũtur. Obſeruare autẽ oportet an aqua in cauernis tepida ne ſit calida, ſi calida facilius bufonẽ, quã cancrum reperies, frigidis aũt aquarũ cauernis cancer latitat, apprehenditur dorſone, chelis comprehendat ſtringatq; capientem. *Cancri.*

Anguillæ capiuntur naſsis impoſitis inteſtinis aut alijs eſcis. Nonnunquam & fuſcinis in limo demerſæ figuntur. Aelianus tradit anguillas in pado capi inteſtinis ouillis trium aut quatuor cubitorũ longitudine atque alteram extremitatẽ inteſtini piſcatorem in fluuium deijcere, quæ verticibus volutatur, alterã manu tenere atque huic parti arundinis fruſtũ ad digiti aut amplius longitudinẽ inſerit. Mox cum anguilla eſcã rapuit deglutitq;, piſcator arundinẽ inflat, ende inteſtinum intumeſcẽs anguillæ fauces opplet, anhelitumq; obſtruit, vt neq; *Anguillæ.*

ſpirare, neq; infixos dentes detrahere anguilla queat, atque ſic ſuffocatam capi.

Murenæ. Murenæ fluuiatiles naſsis capiuntur, & nonnunquam retibus.

Lampetræ. Eodem modo & Lampetræ, muſtellæ veteribus dictæ.

Mona. Mona, mullum aliqui vocant, & ipſe riuis gaudens, Rhenoque frequens, retibus capitur & hamis atque naſsis. In riuulis & fuſcina ad faces nocturnas.

Tinca Tinca Italis, aliqui merulam, alij turdũ, alij colyphum exiſtimant dictam. Capitur retibus & naſsis atque hamo, maximè verno æſtiuoq; tempore magis, quàm hyberno, paludibus & ſtagnis piloq; gaudet. Eſt

Praſinus. & marini generis Praſinus, quem preſſum vocant, capitur retibus & hamo toto ferè anni tempore, autumno commendatior.

Barbatus. Mugil, quem barbatum appellant, capitur fluminibus Germaniæ, & reti & hamo atque naſsis.

Thymallus Thymallus, Eſchium vocant, contemptus piſcis & vilis, ad eundem modum capitur. Alium referunt in Ticino Italiæ degere, mira odoris fragrantia, vt Aelianus ſcribit.

Salmo. Salmo, nobiliſsimus & carnoſus piſcis, Germanię fluminibus peculiaris, naſsis plurimum amplis in flumen miſsis alligatiſ-

que

que prælongis vimineis funibus capitur, idque frequentius decreſcente flumine, Fauonijs flantibus, à bruma vſq; in æſtatem. Inde Laſſus vocatur. Cùm incipit parere, ſcandit petricoſa & ſcabroſa loca petens.

Sturio. Sturio, ſunt qui Silurum putant, alij delphinum fluuiatilem: at neutrum horũ eſſe veriſimile: nam ſiluro dentes aſsignat Ariſtoteles, & delphino, Sturio dentib. caret, tantùm foramen habet rotundum, nõ amplum oris loco. Maximus fluuiorum piſcis eſt, mari Oceano aberrãs. Rheno plurimũ ad oſtia eius fluuij aliquando altius aſcendit. Capitur retibus. Proditum eſt ſilurum à Myſis in Iſtro capi admotis ad ripã bobus aut equis, illisque iugatis allegari hamũ validum aſſo tauri pulmone inſtructũ, eumque cum eſca in flumen deijci. *Silurus.* Silurus gratiſsimam eſcam appetens, hamum incautè deuorat, & dum infixum elidere non poteſt, piſcator ſentiens funem exagitari, boues equosúe inſtigat tanquam arator, atq; ſic prædam extrahit. Silurũ Plinius in Mœno & Danubio fluuijs reperiri, eumque eſſe, quam vulgus vocat Germanica lingua Ein huſe, quanquam Marionem hunc vocent alij.

INDEX RERVM AC VERBORVM LOCVPLETISSIMVS, QVAE IN HOC libro explicantur.

A.

ABies 334. 344
Ablaqueatio vitium. 268
acer arbor 350
acernæ menſæ. 351
acerui cortorum terra fimo maceratorum. 62
acetaria. 158.
acetoſa. 185
acetum è pomis. 289
acetum è pyris. 292
accipitrariũ aucupiũ. 682
accipitrum domandorum ratio. 687
genera varia. 685
precium magnum. 686
Actæonis apologus. 629
adoreum. 94
Africæ fertilitas. 69
Ager noualis quid. 73
qui vna ratione conſeri poſſit, & qui iterãdus 76
reſtibilis. 73
ſcamnatus. 75
ſtrigatus. ibid.
Aglaus Apollinis oraculo cur felix iudicatus. 21
agnorum educatio. 442
agricolæ candor. 53
agricolæ fortunati. 21
agricolis Imperatores orti 16
agricultura artium aliarũ nutrix. 18
agricultura conſanguinea ſapientiæ. ibid.
agriculturæ canõ antiquiſ. 94
agriculturæ nobilitas. 18
agriculturæ vetuſtas. 14
agriculturã Deo placere. 19
agriculturam non eſſe ſordidam. 20
agrifolium. 350
agri frumentarij cum vinea collatio. 144
agri mercandi cautio. 150
agrorum gradus. 54
ἀκρόδρυα. 306
ala aratri. 66
alburni piſces. 710. (371
alces quomodo capiantur.
Alica. 63

alliũ

allium. 197
alnus. 334.& 347
amaranthus. 214
amygdalæ nuçes. 306
anates è fructibus arborum vbi naſcantur. 523
anethum. 187
aniſum. 186
angelica. 222
anguilla. 711
anſerarij conſtitutio. 517
anſerinorũ ouorum excluſio. 517
anſerum partus. ibid.
anſerum ſaginandorum ratio. 519
anthias piſcis. 706
anthieon captura. 708
apes alueis nouis delectantur. 572
apes amiſſæ quomodo repa rentur. 587
apes cicures. 559
apes cõparãdę è vicinia. 558
apes comparandæ quæ, & qua conſideratione. 557
apes conglomeratæ pendẽtes quid denotent. 573
apes è iuuenco quomodo procreentur. 588
apes è longinquo quomodo transferendæ. 559
apes excitentur quibus. 577
apes feræ. 559
apes fumo è ſpecu expellũtur. 561
apes Muſarũ volucres Varroni dictæ. 551
apes optimæ quæ. 557
apes plantis quibus gaudeant. 564
apes plantis quibus offendantur. 565
apes profligatæ quo pacto reuiuiſcant. 586
apes quo tẽpore lateãt. 568
apes ſi fœtibus non ſtudeãt quomodo curandæ. 591
apes ſylueſtres quomodo captentur. 559
apes tempeſtatis ſunt prænunciæ. 553
apes incubare. 584
aphiæ piſces. 709
apiaria hyeme nõ mouenda. 596
apiaria in arborib. vbi. 566
apiaria quomodo curanda. 594
apiarium ſub oculis Domini conſtitutum eſſe debere. 563
apibus aqua perrennis neceſſaria. ibid.
apibus cura per totum annũ neceſſaria. 593
apibus crabones inſideantur. 596
apib. echo inimica. 562. 593
apib. papilionũ infeſtorũ perimendorũ modus. 595
apibus quę noceãt. 562. 592

apibus quæ proſint. 562
apibus ſamera nociua. 550
apibus tithymallus pernicioſa. ibid.
apibus vallis quàm editior locus commodior. 562
apium ſiue ſelinum. 186
apluda. 102
apothecæ. 38
apuæ piſces. 703
apri feriendi ratio. 687
apum abortus. 585
apum ægritudinum curatio. 590
apum ætas. 586
apum aluearia quando purganda. 594
apum aluei. 565
apum aluei anguſta foramina habere debent. 567
apum alueis hyberno tempore auiculę exẽteratę includendæ. 597
apum alueorum tineæ. 595
apum alueolo ad paucitatẽ redacto, quomodo paucitas ſuppleatur. 582
apum benè valentiũ indicia. 589
apum blapſogonię curatio. 591
apũ caſtigatio ceſſantiũ. 555
apum caſtrandarum ferramenta. 575
apum caſtratio vel vindemia. 574
apum caſtratione vnde fumus excitandus. 576
apum cibus. 569
apum diuina mens. 551
apum diſtributio operũ. 553
apum examina Maio augeri. 594
apũ examinandi tẽpus. ibi.
apum excluſio. 585
apum excubiæ. 552
apum fauorum eximendorum tempora. 575. & 594
apum fauorũ figuratio. 577
apum fauus. 554
apum fœtus quo tempore peragatur. 585
apum fucus. 556. & 574
apum fuga quibus cohibeatur. 571
apum fugæ futuræ indicia varia. 570
apum fugæ ſubitaneę ſigna & remedia. 572
apum fur. 556
apum genera. ibid.
apum generatio. 583
apum incubatio. 585
apum induſtria. 550
apum inueſtigandarũ modi. 666
apum hyberna cura & pabula. 570. & 597
apum iracundia quibus cohibeatur. 577
apum matres. 557
apum meſſes duæ. 578

apũ

apum morbi & præſeruatio. 590
apum operandi initiũ. 568
apum operis morbi. 592
apum operis ordo. 568
apum operis vocabula. 555
apum phagedænæ curatio. 591
apum quies. 552
apum rege ſeneſcente quid agendum. 574
apum reges plures in vno alueo. 573
apum reges vbi requirendi. ibidem.
apum regia. 552.
apum regimen. ibi.
apum regiorum pullorum ſedes. 583
apum regis forma. 557. 573
apum reſpublica. 551
apum rex ne fugiat quomodo efficiendum. 574
apum ſoboles propaganda 586.
apum ſtatio quomodo cõſtituenda. 561
apum tranſlatio pabuli gratia quomodo fiat. 588
aquæ in villa habẽdę ratio. 151
aquarum tubis materia cõueniens. 352
aquifolium. 350
Aquilonares arborum partes muſco obduci. 348
arandi tempora. 69
aratra & eorum partes. 66.
Arbies Ichthiophagi. 693
arbor boni & mali cur à Deo condita. 228
arbor frangi ſe denuncians 350.
arbor omnib. horis pomifera. 300
arbor ſapiãtiſſima quæ. 301
arbores materiæ magis idoneæ. 344
arbores ne à vermibus infeſtẽtur varia remedia. 286
arbores ꝓpropere nõ putantur ferre fructum durabilem. 318
arbores quãdo pręgnantes. 341
arbores quãdo purgãdę. 321
arbores ſemine tardius proueniunt. 305
arbores ſemp virentes. 229
arbores tõſuræ idoneę. 339
arboris transferendæ pars meridiana notanda. 249
arborũ ablaqueatio. 321
arborum adeps. 355
arborum aduerſus nebulas remedium. 323
arborum ægrotarum remedia. ibid.
arborum caduca ferẽtium remedium. 322
arborum caro. 356
arborum cortex & eius

vſus. 355
arborum cura. 316
arborum cutis. 555
arborum inſigne donũ. 227
arborum fructiferarũ partitio. 229
arborum fructus vt citius maturent. 322
arborum furtim cæſarum lex. 340
arborum interlucatio. 321
arborum interualla. 319
arborum marcor ſiue caries. 355
arborum nouellarũ putandarum ratio. 322
arborum ordo quicũcialis. 227
arborum ordo ſcacatus & alueolatus. ibid.
arborum oſſa. 356
arborum plantandarum & inſitionum genera. 234
arborum pulpa. 356
arborum ſanguis. 355
arborum ſcarificatio. 321
arborum ſeminarium. 237
arborum ſpecies. 229
arborum ſtercoratio. 319
arborum ſtillicidia. 233. 319. & 320.
arborum ſympathia, 232. & 317
arborum tranſplantandarum modus. 321
arborum venę. 356
arborum vermes coſſi. ibid.
arborum vmbrarum ratio. 233. 319. & 320.
arbuſtum. 261
arcturi occaſus. 441
arcturi ortus. 596
arengæ. 704
arietes quales comparandi. 436
ariſtæ. 84
armaracia. 191
armeniaca. 315
armenta. 365
aruncus Plinio quid. 456
aruum ſiue aruus. 73
aſinæ partus. 404
aſini admiſſarij educatio. 407 (505
aſini claudicantis remedia. 403
aſini precium. 403
aſini vſus. 402
aſparagus. 175
atriplex. 184
aucupium triplex. 682
auenacea meſſis. 133
auiaria quibus præſidijs aduerſus hoſtes muniẽda. 538
aulicorũ ſplẽdida miſeria. 20
auulſione, & ſtolonib. quæ plantentur. 317

B.

Balena. 699
Bannales tauri & verres. 418
Barbatus. 712

Baſi-

Baſilica. 212
beatus quis. 23
berg horrei genus. 40
bericoca. 315
beta. 187
Betonica ſiue Vettonica. 216
betulla. 333. & 347.
biſonum venatio. 678
biſontes. 434
bobus emendis ſtipulatio vſurpata. 413
borago. 199
boues quib. ſaginētur. 422
boues quomodo emēdi. 414
bouis forma. ibid.
bromos. 99
bruſcum. 351
bubilia. 423
bubuli armenti pabulū. 411
bubuli pecoris claudicationis curatio. 431
bubuli pecoris cruditatis curatio. 428.
bubuli pecoris cane rabido morſi curatio 433
bubuli pecoris coriaginis curatio ibid.
bubuli pecoris febris indicia, & eius curatio. 430.
bubuli pecoris neruorum doloris curatio. 438
bubuli pecoris præſepia. 424
bubuli pecoris pedum ſubtritorum curatio. 433
bubuli pecoris ſanguinis ꝓfluuij curatio. 434
bubuli pecoris ſanitatis cura. 425
bubuli pecoris ſcabiei cura. 433
bubuli pecoris ſuppurationis cura. 438
bubuli pecoris tali læſi curatio. ibid
bubuli pecoris vngulæ læſæ curatio. ibid.
bubulo pecore aquādo. 422
bubulo pecori paſcendo loca idonea. 423
bugloſſum. 199
buxus. 348

C.

Actus. 208
Calcis in ſtercorando agro vſus. 64
callichus. 708
cameli Arabici. 409
cameli Bactriani. ibid.
cameli partus. 401
camelopardalis. 411
camelorum coitus auerſus. 401
camelū è ſue concipere. ibi.
canes albanici. 641
canes Anglici. ibid.
canes Britannici. 641
canes Emiſſarij. 640
canes Hiſpanici. ibid.

canes

canes Laconici. 641
canes Leporarij. ibi.
canes Noruegici. ibid.
canes Numellarij. 640
canes venatici Syllogiſmo vtuntur. 650
cancri. 711
candelę ex arboribus. 357
Caniculæ exortus. 596
canis marinus. 700
canis œcurus & villaticus qualis eſſe debeat. 486
canis pecuarius qualis quę-rendus 487
canis rabidi ſigna. 494
cannabea meſſis. 132
cannabis. 127
canterium quid. 245
cantharus piſcis. 708
canum ætas. 489
canum caudæ præcidendæ ratio. 491
canum cibus. ibid.
canum color. 488
canum genera. 435
canum genus conſiderandum. 489
canum immēſa precia ibid.
canum morbi & cura. 493
canum nomina. 492
canum partus. 490
canū venaticorū color. 639
canum venaticorum educatio. 642
canum venaticorum forma. 639
capitones. 707
caprarum ætas vnde colligenda. 458.
caprarum emptionis ſtipulatio. 456
caprarum morbi eorumq; curatio. 459
caprarum mores & ſolertia. 458
capras auribus ſpiritum ducere. 456
capras gregatim potius,q̃ particulatim emēdas. 456
capras morbo eſſe obnoxias. ibid.
capreoli. 654
caprile quale eſſe debeat. 459
carabi. 704
carabus. 708
carbones flammæ reſiſtentes. 355
carbones iuniperi. ibid.
carduus ſatiuus. 207
cariophili. 215
carota. 193
carpio. 711
carpo. 709
caſei Parmenſes. 193
caſeos nō fieri ex animantib.quæ plures,q̃ quaternas mammas habeāt. 465
caſtanea. 278
caſtimoniale. 293
Catonis de paſtione reſponſum. 363
Cato-

Catonis oraculum. 48
catuli generoſi indicia. 487
caules cabuti. 182
caulis criſpus. ibid
caulis ſeſſilis. ibid.
cedrus. 349
ceraſa vt ſine oſſibus naſcã-
tur. 311
ceraſorum genera. 312
ceraſus. 311
ceruorum venatio. 655
ceruorum partus. 656
ceruorum ætas. 657
cerui cornua quando abij-
ciant. ibid.
cineris ſtercoratio. 65
cicercula. 113
cicer. 212
citrea malus. 298
citrea poma. 299
citreæ ſerendæ ratio. ibid.
citreola ſiue citrula. ibid.
clerus quid. 585
coagulum. 463
cœli ratio in horti loco de-
ligendo. 168
cœli ratio in terræ tempe-
ratura. 58
cœli ſtatus in ſeminãdis plã
tis conſiderandus. 173
colecynthis. 207
colonorum mutatio noxia.
153
colonorum ratio. ibid.
coloſtra. 462
columbarij extructio. 534
Colũbarijs accipiter arcẽdꝰ
& eiꝰ capiendi modi. 537.
columbarum cibus. 536
columbarum genera. 531
columbarum hoſtes. 538
columbarum precia. 530
columbinorum pullorum
ſaginandorũ ratio. 533
commiſſuris & coagmẽta-
tionib. idonea materia. 352
comoſis. 555
cõſiligo, & eiꝰ vſus. 222. 401
cordum fœni genus. 148
coriandrum. 186.
cornus arbor. 303
corruda. 175
corylus. 278
cotonea malus. 293
cotonea quomodo legenda
294.
cotonea quomodo ſeruan-
da. ibid
coturnices. 542
coturnicũ aucupium. 679
crambe. 182
cratire. 72
cremor Celſo quid. 462.
Creſini Furij agricolę dili-
gentię exemplum. 149
crocodilus quomodo capi-
atur. 679
crocus. 208
cucumer vel cucumis. 203
cucumeres grandiores. 204
cucurbitæ. ibid.
cucuſſæ. 205

culina

equinorum vitiorum morborumq; curatio. 396
equi oculi. 372
equi os. 371
equi pectus. ibid.
equi pedes. 370
equi pedum cura. 395
equi rheuma qua ratione curetur. 399
equis aqua conueniens. 392
equi ſcabiei & ſerpiginis curatio. 901
equis cognationis ſenſum ineſſe. 381
equi ſpina. 372
equi ſtenachoriaſis ſiue ſyncope (Germanicè Viuel) quomodo curanda. 398
equi venter. 373
equi ventris dolorum remedia. 399
equi vitę tempus. 378
equo exercitium vtile. 393
equorum admiſſuræ tempora idonea. 378
equorum aquandorum ratio. 391
equorum caſtratio. 385
equorum fricatio. 387
equorum labore peracto cura. 390
equorum lupini dentes abradendi. ibid.
equorum pabulum. 387
equorum purgatio. 388
equorum remedia generalia. 401
equorum ſtabula. 385
equorum tegumenta. 394
equos minus lædi portando, quàm trahendo. 385
equo volutatio vtilis. 394
equus admiſſarius qualis eſſe debeat. 376
equus incaleſcens non aquandus. 394
equus mas vt generetur. 380
equus quibus vitium prodat. 396
equus quomodo contemplandus. 370
erithace. 556
eruum. 209
eſculetum. 329
eſculus. 345
eunuchion. 181

F.

Faba. 106
fabacearum palearum vſus. 267
fabalia. 107
faginetum. 329
fagus. 347
familiæ cura. 46
familiæ valetudinis cura. 47
far quid. 94
Fauonij ſpirantis tempus. 541
fertilitas quarundam regionum. 59

festis

feſtis quæ exercenda. 40
ficedulæ. 541
ficus. 348
fœniculum. 186
fœni parandi ratio. 147
fœni ſecandi modi. ibid.
fœni ſecandi tempora, ibid
fœnum græcum. 116
fomentorum ratio. 438
fraxinetum. 333
fraxinus. 347
frit. 85. & 88
fruges miſcellaneæ. 205
fruges victui magis neceſſariæ. 83
frugum genera. 76
frugum, quibus veſcimur, nomina ignorari. 85
fruilia. 110
frumenta æſtiua. 98
frumenta hyberna præſtantiora. 85
frumentũ quindecim diebus in vaginis eſſe, totidem florere, totidemq́; maturum exareſcere. 131
fulica quomodo capiatur. 962
funeta. 262. & 273

G.

Gallæ. 331. 357
gallinacij mares quales deligendi. 499
gallinaceorũ caſtratio. 510
gallinaceorum pullorum excluſio citra excubationem. 502
gallinaceorum pullorum morbi & curatio. 507
gallinę quales comparandæ ad fœturam. 498
gallinæ quot diebus excludant. 503
gallinarij conſtitutio. 513
gallinarum delectus in ſeruando. 508
gallinarum incubationis tempus. 500
gallinarum paſcendarum cura. 514
gallinarum ſaginandarum modus. 509
gallinis puluerem ſuppeditandum. 515
gallinis quæ oua ſupponenda. 501
gallinis quomodo excubãdi cupiditas inhibeatur. 501
gallus gallinaceus quot fœminis iungendus. 500
gallus pœnitentiæ concionator. 499
ganzæ 520
genicula tritici. 87
geniculum ſurculi. 238.
Germanorum villæ. 25
glandiferæ ſiluæ. 318
glandis appellatio quid cõtineat. 331

glandium diſcrimina. 330
glandium vſus. 357
glaſtum. 128
gluma. 85
glycyrrhiza. 201
gobij. 710
granaria. 138
granatum pomum quare ſic dicatur. 297
granatis omnibus idem acinorum numerus. 298

H.

HAleces Hering. 704
Hararum conſtitutio. 473
helenium. 223
Heluetiorum paſtores. 483
herbæ annuæ. 174
herbæ regerminantes. ibid.
herbæ Voluptuariæ & Coronariæ. 213
herba optima paſcuis. 146
Hercules quo gloriam meritus. 632
Heſiodus in Bœotia ſcripſit 83
hilum quid. 208
hinnuli veteribus qui. 406
hippomanes. 380
hippurus piſcis. 709
horda quid. 413
hordei hyberni meſſis. 131
hordeum. 90
horrea penſilia. 137
horrei poſitio. 136
horreorum frumentariorũ genera. 42
hortenſium ſatio. 170
horti diſtinctio. 159
horti ſitus. 160
hortis quę terra idonea. 167
horti ſtercorandi paſtinandiq; ratio. 169
hortorum cultura. 168
hortorum cultura vetuſtiſſima 156
hortus altera ſuccidia. 157
hortus aqua deſtitutus quo pacto fodiendus. 161
hortus neglectus nequam matrifamiliâs indiciũ. 157.
hortus quando rigandus. 162
Hyperboreorum terræ fertilitas. 69
hypogea. 38
hyſſopus. 212

I.

IBices ſiue capræ ſylueſtres quomodo capiãtur. 676
ilex. 345
ilicetum. 329
Imperatores ex agricolis orti. 116
Imperatores ex armentarijs orti. 364

impe-

imperij domeſtici modera-
tio. 48
inſerendi modus. 237
inſerendi tempus. ibid.
inſitionis nouus modus. 243
inſitionum genera. 234
inſitio ſurculi inuerſi. 240
inſtrumenta ruſtica. 34
intergerinus paries. 38
interlunium ſiue ſilens Luna. 541
internodia ſurculorum annorum numerum produnt. 237
intubum vel intubus. 181
Italia cur pomariũ dicta. 69
Italiæ nomen vnde. 412
iterare agrum quid. 72
iuglandis vſus. 350
iuglans caſus ſui prænuncia. ibid.
iumenta, & vnde dicta. 365 & 362
iumentorum in arando iungendorum ratio. 67
iuniperus. 340

K.

Κερκίς. 335

L.

Lac nigrum. 461
lac quo pacto probetur an purum. 462
lactis cura. 460
lactis diſcrimina. ibid.
lactis ſerum. 464
lactuca. 178
Lactucinorum familia vnde. 158
laminis materia idonea. 352
lamnæ piſces. 700
lampetræ. 712
lanę præſtantiſſimæ. 451
lapathium. 185
larix. 345
lauanda. 213
lauendula. ibid
laurix animal mirè fecũdũ. 654
laurus. 305
leges Rei Ruſticæ paſſim ex autoribus collectæ. 589 & deinceps vſq; ad num. 629
legumenta. 117
legumina. 77
lens ſiue lenticula. 111
leonum venatio. 672
lepores Indi quomodo venentur. 652
leporis retibus capiendi ratio 651
leporis ſuperfœtatio. 648
leporis venatus. 646
libri nomenclatura. 348
ligna dolabilia. 343
ligna durabilia. ibid.
ligna fiſsilia. ibid.
ligna flexibilia. 523

ligna glutinũ non ferentia. 343
ligna pondus ſuſtinẽtia. 353
ligna quæque ad quam materiam idonea. 342
ligna ſecari facilia. 343
lilium. 220
linum. 125
lira quid. 75
lirare. 75. & 81
lobe. 103
locuſta piſcis. 704
lomentum quid. 208
Lunę ratio in ſerendo. 174
Lunę ratio in ſtercore. 63
Luna ſilens. 541
lupinus. 114
luporum venatio. 689
lupus piſcis. 709
Libica citrus. 298

M

Maiales porci. 475
maiorana. 213
mala carpẽdua. 284
mala Diſtelina. 285
mala Paradiſiaca. ibid.
mala Paſſipoma. ibid.
mala Poſtellana. ibid.
mala Rabaudica. ibid.
malicorium. 298
mali quomodo cõferendæ. 278.
malleolus. 261
malope. 199
malorum geneta. 284
malus Aſſyria mirè fertilis. ibid.
malua. 198
manna. 569
materia idonea ędificijs. 351
materia idonea aratris. 353
materia idonea aquarum tubis. 352
materia idonea arcub. 354
materia idonea aſſyrib. 354
materia idonea axibus. 353.
materia idonea capulis. ibi.
materia idonea carbonib. 354
materia idonea foribus. ibi.
materia idonea haſtis. ibid.
materia idonea igni excipiendo. 354
materia idonea laminis. 352
materia idonea menſis. 353
materia idonea nauib. 351
materia idonea ſcãdulis. 352
materia idona ſcutis. ibid.
materia idonea terebrarũ vaginis. 353
materia idonea trochleis. ibid.
materia idonea vectib. ibid.
Madica malus. 298
μῆλα aurea heſperidum quid. 364
mel ἄνθινον. 578
melca. 466
mel ericæum. 580
mellationis cura. 576
mellationis modus. 578

melli exprimendo inſtrumẽ ta neceſſaria. 580
mellis genera. 580
mellis ratio 579
mellum Varroni quid. 489
melones. 20
melopepones. ibi.
mel optimum. 569. & 580
mel quibus corrũpatur. 581
menta. 211
mergus. 261.
merluca Stockfiſch. 705
meſpilus. 295
metendi varij modi. 133
midæ. 208
milium. 201
mina quid ſignificet. 438
molluſcum. 351
mona. 712
mõs quomodo aretur. 69
morus 301
morus arborum ſapientiſſima. ibid.
mularum color. 407
mulas alicubi parere. 406
murenæ. 712
mures quomodo capiendi vel necandi. 226
muſci in pratis enecandi varij modi. 144
muſculus piſcis. 703
mutica quid. 84
myrtides. 215
myrtus. 214
Mythridatis venandi ſtudium. 634
myxa. 314

N.

NApi. 192
naſturtium 188
naues è quibus arboribus fiant. 344
nouare agrum quid. 72
nuces 306
nymphæ. 585

O.

OCcatio. 80
œnanthe. 216
offringere terrã. 72
olea. 276. & 350
oleæ durabilitas. 352
oleæ inſerendæ tempus. 281
oleę maturitatis indicia. ibi.
olearum plantarium 278
oleaſter. 350
olei ætas. 282
oliuantium lex. ibid.
olyra. 88
omelyſis. 466
onagri. 403
oporothecarũ inſtitutio. 38
œſtri. 594
orca piſcis. 704
ordinis commoditas. 36
ortygometra. 542
oryza. 204
oſtrea. 704
oſtreruam viuaria. 548
oua excluſioni deſtinanda quomodo ſint exploranda. 504
oua quomodo aduerſus toni

ſint munienda. 504
oues Muſica delectari. 447
oues paucas eaſq; benè paſcendas. 449
oues qua ætate ac forma comparandę. 435
oues quæ procul à ſtabulis paſcuntur. 449
oues quãdo cõparandę. 439
oues ſale reficiuntur. 444
oues ſpicas legere nõ conuenit. 447
oues tectæ. 444. & 450.
ouis deglutita hirudine cura. 455
ouis pulmonarię cura. 454
ouis tuſſientis cura. 454
ouiũ admiſſurę tẽpus. 441
ouiũ alẽdarũ numerus. 439
ouiũ caudæ miræ magnitudinis. 436
ouium crura fracta quomodo curanda. 454
ouium delectus quotannis habendus. 452
ouium difficulter ſpirantiũ remedium. 454
ouium febricitantiũ remedia. 453
ouium fœcunditas. 441
ouium genera. 435
ouiũ incolumitatis cõſeruãdę cõmune remediũ. 453
ouiũ intertriginis cura. 454
ouium mentigine correptarum cura. 454
ouium pabulum. 444
ouium partus tempus. 441
ouiũ paſcendarũ cura. 446
ouium ſcabies, eiusq; curandæ modi. 452
ouium ſtabula. 448
ouiũ tonſuræ tempora. 450
ouorum delectus quis habẽdus, vt vel mas vel fœmina producatur. 405
ouorum diſcrimina. 511

P.

Pabula iumentorũ. 119
palma. 316
palmes fructuari⁹. 262
palmes pampinarius. ibid.
palmitum genera. ibid.
panicum. 103
antherõ rethis genus. 691
papauer. 189
pardalis quomodo capiatur. 672
paſtionis pecuariæ cum agricultura ſocietas. 360.
paſtinaca. 193
paſtinum. 75
paſtorum cum principibus ſimilitudo. 365
paſtorũ in paſcẽdo cura. 447
paſtoritiæ antiquitas & dignitas. 363
patrẽfamiliâs vendacẽ magis q̃ emacẽ eſſe debere. 12
patresfamiliâs veteris rei ruſticæ. 51
Patriachæ paſtores. 363.

patris.

patrisfamiliâs in Re Ruſticæ têporis diſpêſatio. 6
phaſeolus. 310
pecorum ægrorum communia remedia. 427
pecudum appellatione qd veniat. 366
pecten piſcis. 708
pectines è fagis. 356
pecuniæ & peculei vocabula vnde. 362
pepones vnde dicti. 203
perca. 711
perdices. 689
pernica. 208
perſica malus. 298
perſici caro in amygdali nucleo vt proueniat 235
peſtilẽtia pecori vnde. 426
petroſelinum. 186
picea. 310. & 334.
pimpinella. 212
pinus. 310. & 334.
piſcandi varij modi. 695
piſcatio quando inſtituenda. 693
piſcator qualis poſtuletur ibid.
piſces cœnoſis locis gaudẽtes. 549
piſces ſaxatiles. 548
piſcibus & auditum & olfactum ineſſe. 698
piſcinæ loculatæ. 549
piſcinarum genera. 544
piſcinarũ optimus ſitus. ibi.
piſcium viuaria. 545
piſſoceros. 555
piſtacea. 304
pix. 357
plantæ maledictis ſatæ melius prouenientes. 178
plantæ furtis gaudent. ibi.
plantandi tempus. 23
plantando Luna obſeruãda. 233
plantãdorũ maceratio. 246
plantando temporis ratio habenda. 233
plantarum diſtinctio. 170
plantationis & ſerendi varij modi diuerſorum ſeminum. 246
plantis ſeminandis cœli ſtatus conſiderandus. 173
platanus. 347
polypus. 708
poma quando matura iudicentur. 287
pomorum ſeminarium. 285
pomum vnde dictum. 283
populetum. 335
populi vſus. 345
populus alba. 335
populus nigra. ibi.
porca ruſticis quid. 75
porcelli delici antiquis dicti. 474
procelli nefrendes. ibid.
procelli 30. vno partu editi. 472
porci ægrotantis ſigna. 476

porci grandinoſi cura. 479
porci ſani indicium. 476
porcorũ admiſſuræ, & partus tempora. 471
porcorum anginæ & ſtrumarum cura. 476
porcorum aſtratio 475
porcorum emendorum ſtipulatio. 409
porcorum febricitantium cura. 476
porcorum greges. 467
porcorum morbi & remedia. 477
porcorũ nauſeãtiũ cura. 477
porcorum pulmonaria laborantium cura. 478
porcorũ ſplenis vitij remedia. ibid.
porcorum veternoſi & ignoti morbi remediũ. 477
porcos bucciniæ ſono colligi. 471
porrum. 194
portulaca. 199
præcoqua. 315
prætorium. 31
prata nouella quomodo facienda. 145
prata vnde dicta. 141
pratorum ratio. 142
praſinus piſcis. 712
propolis. 555
proſcindere terram. 72
prunorum genera. 314
prunus. 313
ptiſana. 63
pulli fumarij. 513
pumiliones gallinæ. 498
punica malus. 296
purpuræ. 706
putei fodiendi ratio. 161
pyra qua ratione rubra ꝓducantur. 235
pyri ſerendæ plantandæq; ratio. 289
pyrorum genera. 291
pyrorum ſeruandorũ ratio. 292
pyrus. 289

Q.

Querceti plãtatio. 328
quercus. ibid.
quercus miræ magnitudinis. 329
quercuum vſus. 344

R.

Adiculæ vſus. 427
rapa. 192
rapacea meſſis. 131
rapacium. 95
rapi mira magnitudo. 97
rapi radix. ibid.
rapum. 95
raphani inſignis magnitudo. 190
raphani radix. ibid.
raphanus. 189
rapunculus. 192
recocta quid. 466
Rei Ruſticæ encomium. 4
remedia aduerſ9 culices. 125

remedia aduerſus curculiones. 139
remedia aduerſ9 erucas. 224
Rempublicam quæ conſeruent. 2
reſex. 261
reſina. 357
ribes 201
rhodocina. 314
roboris vſus. 344
roburetum. 336
robus. 85
Romulus inter paſtores educatus. 364
roſa. 217.
roſæ incarnatæ. 228. & 210.
roſę Prouinciales ibid.
roſarum ſemina. ibid.
roſmarinus. 210
rubus Idęus. 200
rumex. 185
runcare. 72
Rusticæ diligentiæ memorabile exemplum. 149
Ruſticationis difficultas. 44
ruta. 178

S.

Sabina 223
ſalar piſcis 709
ſalices viminales. 336
ſaliceta. 335
ſalicis vſus. 345
ſalicum genera. 336
ſalmo. 713
ſaluia. 211
ſamara. 332
ſambucus. 348
ſandaraca. 556
ſarculatio. 81
ſarmenta, quæ & vnde ſumenda. 263
ſarmenta quomodo ſeruentur. ibid.
ſarmenti longitudo. 265
ſarmentorum plãtatio. 262
ſarrire quid. 72
ſcamnum agricolis quid. 75
ſcarus piſcis. 707
ſcadones. 484
ſcrofæ ætas. 468
ſecale. 88
ſecaulia. 172
ſelinotis. 182
ſemina æſtiua. 82
ſemina hyberna. 81
ſemina quæ celerius tardiusúe erumpant. 173
ſemina quæ cui ſolo conueniant. 79
ſemina quæ eligenda. 77
ſeminariorũ tranſlatio. 248
ſeminum ratio. 172
ſepes ſtructilis. 163
ſepes viua ſtructili præfertur. 164
ſepia. 707
ſæpis viuæ extruendæ varij modi. 165. 166
ſerendi ratio. 78
ſerendi tempus. 81
ſeſaminum oleum. 205
ſeſamum. 204

ſiliginea meſſis. 132
ſiligo. 88
ſiligo tritici delitiæ 85
ſilurus. 713
ſimiarum capiendarum modi. 765
ſinapi. 189
ſiſer. 193
ſiſimbrium. 189
ſolaria herba. 198
Solitudinis vſus. 2.
ſorbus. 296
ſpelta. 63
ſpinacia. 184
ſpongia. 175
ſpuria. 124
ſtatuæ ſudantes vnde fiant. 349
ſtercorum genera. 65
ſtercus recens pratis conueniens. 63
ſtercus vetus ſegetibus vtiliſs. ibid.
ſtercus vitibus idoneū. 267
ſterquilinium. 40
ſtruthiocameli. 786
ſtrobilus 207.& 310
ſturio piſcis. 713
ſuber. 351
ſuberetum. 329
ſuccinum. 358
ſulcorum ducendorum ratio. 67
ſurculi quomodo diutius ſeruentur. 240
ſus quatuor mēſes fœta. 471
ſyluæ cædendæ tēpora. 340
ſyluæ cęduæ. 338
ſyluæ cæduæ diſtinctio. 339
ſyluæ glandiferę. 328
ſyluarum cura apud Romanos Conſulibus demandata. 325
ſylueſtrium arborum fructus. 357
ſyueſtrium arborum ſeminarium. 372

T.

Tabulatum frumentarium. 38
talparum necandarū, fugandarum & capiēdarum modi. 125
taura. 413
tauri bannales. 418
tauri forma. 415
terræ bonæ notæ. 57
terræ denſæ indicium. 257
teræ raræ ſignum. ibid.
terra inferior ieiunior. 68
teſtudo marina. 700
thaſiæ. 306
Theſeus qua re laudem cōſecutus. 631
thunni. 704
thymallus. 712
thymbra. 212
tilia. 347
tinca. 712
tinnunculus. 538
torpedo piſcis. 707
triglæ. 708

tritice a

triticea meſſis 132
tritici foliorum & granorũ mira magnitudo. 88
tritici genera 85
tritici ſatio 86
triticum & vitis eodem tempore florent. 87
triticum faginum 99
trocta 710
truta 709
tuber 351
turdi 540
tygrides quibus artibus capiantur 692

V

VAccæ ætas 415
vaccæ forma ibid.
vaccæ partus 417
valuuli 208
velleris Aurei ſignificatio 164
venatici canes 639
venatiõis ſtudium vetus & laudabile. 631
venatoriæ leges 634
venatoria haſta. 639
venatoris conditio 637
venatorius culter 639
veneris noxa 456
veratrum 222
vergiliarum occaſus 81
vernix 358
verticillum 238
veruactum 73
veruactũ crudũ quomodo deprehendatur 69
vicinitatis ratio. 26
villę ædificandæ ratio. 23
villæ Germanorum. 25
villæ poſitio. 26
villæ ſitus. 24
villica. 50
villici ætas. 45
villici inſtituẽdi modus. ibi.
vindemia. 275
vineæ expedita cultura. 253
vineæ lapidum ratio. 257
vineæ pampinatio. 273
vineæ pedandæ ratio. 272
vineæ primis plantator. 17
vineæ prouentus vberrim⁹. 251
vinea ſerò Germanis coli cœpta. 254
vinum è pomis. 289
vinum è pyris. 292
viſcus quomodo conficiatur. 358
vites cameratæ. 255
vites characatæ 254
vites compluuiatæ. 255
vites iugatæ. ibid.
vites maritatæ. 261
vites mixtas non eſſe plantandas. 264
vites pedatæ. 254
vites quam cœli regionem ſpectare debeant. 258
vites qualem à conſitione curam deſiderent. 266
vites quomodo ſtercorandę ibidem.

viti arbores, amicæ, & inimicæ. 255
vitib. dies decretorius. 252
vitis conſerendæ tempus. 299
vitis inſerendæ ratio. 260
vitis inuentio. 251
vitis quando floreat. 273
vitis ſeminarium. 262
vitulorum caſtratio. 419
viuaria piſcium. 545
viuarijs qui piſces alantur. 548
viuariorum ſeminaria. 549
viuiradicum plãtatio. 262
viuiradix. 260
vlmi vſus. 345
vrbanum ædificium. 52
vrſi quomodo à melle arceantur. 592
vrſorum venatio. 689
vruncus. 88
vſtionis cura. 438
vuæ maturæ indicia. 275
vuas ſeruandi ratio. 276
vulpium venatio. 652

Y

Ὑδροφοβία. 494
ὑπηνέμιον ὠόν. 512

Z.

Zea. 62
zephyria oua. 512
zithum. 91
zizyphus. 303
zuccæ. 205

DE VEN-

DE VENTORVM RATIONE EX CAII PLINII Secundi naturalis hiſtoriæ, Libro XVIII.

VEntorum paulò ſcopuloſior obſeruatio, Solis ortu quocunque libeat die ſtantibus hora diei ſexta, ſic vt ortum eum à ſiniſtro humero habeant. Contra mediam faciē meridies: à vertice ſeptentrio erit, qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius eſt: vt vmbram ſuā quiſque cernat: alioquin poſt hominem erit. Ergo permatutis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat occaſus à ſiniſtro: tunc erit hora ſexta cùm minima, vmbra cōtra medium fiat hominem. Per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum, vel cinere lineam verbi gratia pedum 20. cōueniet: mediāq; menſuram, hoc eſt in 10. pede circumſcribi circulo paruo: qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hæc erit ventus ſeptentrionalis. Illo tibi putator arborū plagæ ne ſpectent, néue arbuſta vineæ úe niſi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flāte, ne arato quæq; alia p̄cipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedib. vmbræ meridiē ſpectās, hæc ventū Auſtrū dabit: quē à Græcis Nothū diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiā vine-

vineamq́; agricola ne tractes. Humidus aut æſtuoſus Italiæ eſt. Africa quidem incendia cum ſerenitate affert. In hunc Italiæ palmites ſpectent: ſed non plagæ arborum vitiumúe. Hunc oliueti metator Vergilarum quatriduo. Hunc caueat inſitor calamis: gemmiſque inoculator. De ipſa regionis eius hora præmonuiſſe conueniet. Fronde medio die arborator ne cædito.



COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud Viduam Ioannis Birckmanni.
ANNO M. D. LXXIII.

D. SHAW CAMBRIDGE [illegible]